INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
"COSTIN C. KIRIŢESCU"

TEZAUR

Volumul XXXVI

Academia Română

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
“COSTIN C. KIRIŢESCU”

TEZAUR

1995

vol. XXXVI

Centrul de Informare
şi Documentare Economică

Bucureşti, România

Editor: Valeriu IOAN-FRANC

Redactori: Adelina BIGICĂ, Haritina BUŞTIUC, Ortansa CIUTACU,
Mircea FÂŢĂ, Dorina GHEORGHE, Paula NEACŞU,
Mihaela PINTICĂ, Aida SARCHIZIAN, Ovidiu SÎRBU

Culegere text: Mirela AGAPI, Carmen DIŢULESCU

Prezentare grafică, machetare şi tehnoredactare: Luminiţa LOGIN, Nicolae LOGIN,
Mihaela PINTICĂ, Victor PREDA

Toate drepturile asupra acestei ediţii aparţin Institutului Naţional de Cercetări Economice
"Costin C. Kiriţescu". Reproducerea, fie şi parţială şi pe orice suport, este interzisă
fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-159-182-7 Apărut 2015

INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI
ECONOMICE “COSTIN C. KIRIŢESCU”

TEZAUR

1995
vol. XXXVI

ACADEMIA ROMÂNĂ

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ

SUMAR
volumul XXXVI

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE 1/1995 1

METODE ŞI TEHNICI DE PREVIZIUNE UTILIZATE ÎN ŞTIINŢA REGIONALĂ 3

Capitolul 1 - COORDONATELE METODOLOGICE ALE ŞTIINŢEI REGIONALE 7

1. Cadrul metodologic al ştiinţei regionale 7
2. Principalele etape ale evoluţiei metodelor în ştiinţa regională 12

BIBLIOGRAFIE 22

Capitolul 2 - PRACTICA INTERNAŢIONALĂ ÎN MODELAREA ECONOMICĂ MULTIREGIONALĂ 25

1. Etapele premergătoare elaborării modelelor economice multiregionale 25
2. Sfera de cuprindere a modelelor economice multiregionale 27
3. Aspecte legate de mărimea modelelor economice multiregionale 29
4. Modelarea cererii şi ofertei 32
5. Estimarea relaţiilor naţional-regionale 33
6. Modelarea relaţiilor interregionale 36
7. Evaluarea măsurilor de politică regională prin intermediul modelelor economice multiregionale 38
8. Utilizarea modelelor economice multiregionale 41
9. Perspectivele modelării economice multiregionale 44

BIBLIOGRAFIE 47

Capitolul 3 - METODE DE ESTIMARE A EFECTELOR POLITICILOR REGIONALE 49

1. Necesitatea evaluării efectelor politicilor regionale 49

2. Principalele metode de cercetare a efectelor politicilor economice regionale 51
3. Tehnici multidimensionale de evaluare a efectelor politicii economice regionale 60
4. Metode utilizate de CEE pentru estimarea efectelor investiţiilor acordate ţărilor membre, din Fondul European de Dezvoltare Regională 62

BIBLIOGRAFIE 70

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE 2-3/1995 73

INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE ÎN ANUL 1994 75

I. Teme prioritare de cercetare 79
II. Activitatea specifică de cercetare a institutelor din componenţa Institutului Naţional de Cercetări Economice 83
III. Elaborarea de studii operative privind problemele actuale ale economiei româneşti, acordarea de asistenţă de specialitate şi contracte de colaborare 84
IV. Manifestări ştiinţifice 87
V. Relaţii internaţionale în domeniul cercetării economice 90
VI. Activitatea publicistică şi editorială 94
VII. Activitatea de doctorat, cursuri şi seminarii 98
VIII. Activitatea consiliului ştiinţific al INCE 99
IX. Probleme speciale 100

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE 4/1995 167

CREAREA ŞI DEZVOLTAREA ECONOMIEI DE PIAŢĂ - ABORDĂRI OCCIDENTALE 169

Capitolul 1 - ABORDĂRI OCCIDENTALE ALE TRANZIŢIEI ÎN ŢĂRILE EUROPEI CENTRALE ŞI DE EST 173
1.1. O încercare a istoriei - tranziţia la economia de piaţă 173
1.2 Abordări iniţiale 174
1.3 Noi optici şi dezbateri asupra tranziţiei 188

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE 197

Capitolul 2 - ABORDĂRI INSTITUŢIONALISTE ALE TRANSFORMĂRILOR ECONOMICE DIN CENTRUL ŞI ESTUL EUROPEI 200
2.1. Introducere 200
2.2. Instituţionalismul şi teoria economică 201
2.3. Caracteristicile principale ale abordărilor instituţionaliste ide transformărilor din centrul şi estul Europei 203
2.4. Crearea contextului socio-economic 205
2.5. Crearea şi dirijarea pieţei 209
2.6. Concluzii 212

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE 214

BIBLIOGRAFIE 215

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE 5/1995 217

SISTEM DE ANALIZE PREVIZIONALE PENTRU FUNDAMENTAREA STRATEGIILOR ŞI PROGRAMELOR MACROECONOMICE 219

INTRODUCERE 223

Capitolul 1 - PROBLEME METODOLOGICE ŞI CERINŢE ALE ELABORĂRII SISTEMULUI DE ANALIZE PREVIZIONALE 226
1.1. Probleme metodologice generale ale elaborării analizelor previzionale 226
1.2. Cerinţe ale abordării sistemice în explorarea viitorului 232

Capitolul 2 - SFERA DE CUPRINDERE A ANALIZELOR PREVIZIONALE 241
2.1. Clasificarea analizelor previzionale în funcţie de amploarea câmpului de analiză 242
2.2. Corelaţii necesare în procesul de elaborare a analizelor previzionale 249

Capitolul 3 - ABORDAREA ANALIZELOR PREVIZIONALE DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ORIZONTULUI DE TIMP (SCURT, MEDIU, LUNG) 254
3.1. Consideraţii generale 254
3.2. Trăsături ce deosebesc analizele previzionale pe termen scurt de cele pe termen mediu şi lung 255

3.3. Aspecte specifice diverselor ţări privind activitatea de previziune şi abordarea acesteia din punctul de vedere al orizontului de timp 262
3.4. Unele aspecte specifice României în perioada de tranzitie, în legătură cu abordarea analizelor previzionale din punctul de vedere al orizontului de timp (scurt, mediu, lung) 263

Capitolul 4 - ASPECTE PRIVIND CORELAREA CERCETĂRILOR PROSPECTIVE NAŢIONALE CU TENDINŢELE PE PLAN MONDIAL, ÎN CONTEXTUL ECONOMIC ACTUALAL ROMÂNIEI 266
4.1. Utilizarea comparaţiilor internaţionale în fundamentarea şi elaborarea programelor perioadei de tranziţie la economia de piaţă 266
4.2. Integrarea analizelor referitoare la mediul extern în elaborarea lucrărilor de previziune privind relaţiile economice internaţionale 270
4.3. Reflectarea în studiile naţionale de previziune a procesului de integrare economică europeană 271
4.4. Integrarea în cadrul Comunităţii Economice Europene 274

Capitolul 5 - CADRUL INSTITUŢIONAL AL ACTIVITĂŢII PREVIZIONALE MACROECONOMICE 277
5.1. Cadrul instituţional al activităţii previzionale în România 277
5.2. Câteva trăsături specifice privind funcţionarea cadrului instituţional al activităţii previzionale în alte ţări 278

BIBLIOGRAFIE 280

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE 6/1995 283

TRANZIŢIA ŞI COMPORTAMENTUL SOCIETĂŢILOR COMERCIALE PE ACŢIUNI DIN INDUSTRIE 285

1. Ajustarea microeconomică – cerinţă esenţială a succesului reformei economice 290

2. Comportamente generale ale societăţilor comerciale pe acţiuni din industrie 306

3. Comportamente ale întreprinderilor din unele domenii industriale din România 316

4. Cerinţe ale schimbării comportamentului societăţilor comerciale 319

Lista lucrărilor publicate în colecţia Institutului de Economie a Industriei (Institutul de Cercetare a Relaţiilor Interramuri şi a Structurilor Industriale) „Studii de economie industrială” 339

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE 7/1995 347

POSIBILITĂŢI DE CONSTITUIRE A SURSELOR DE FINANŢARE A LOCUIRII ÎN ROMÂNIA 349

INTRODUCERE 353

PARTEA I - CERCETARE PRIVIND INSTITUŢIILE SPECIALIZATE ÎN FINANŢAREA LOCUIRII DIN SECTORUL PUBLIC ŞI PRIVAT 355

1. Piaţa locuinţelor – element esenţial în procesul echilibrării cererii cu resursele de finanţare 355
2. Intervenţia statului în domeniul locuirii 359
3. Mecanismul finanţării locuirii în perioada de tranziţie 364

PARTEA A II-A - STRATEGIA FINANŢĂRII SUBSISTEMULUI LOCUIRII ÎN PERIOADA DE TRANZIŢIE • NECESITATE, OPERAŢIONALITATE, FINALITATE 377

1. Integrarea strategiei finanţării subsistemului locuirii în procesele transformative ale tranziţiei 377
2. Obiective şi condiţionări strategice în finanţarea locuirii 381
3. Resurse financiare si evoluţia probabilă a acestora 383
4. Operaţionalizarea strategiei de finanţare şi variabilele de mediu 385
5. Proprietatea şi strategia finanţării în subsistemul locuirii 390
6. Coordonatele şi orientările unei strategii a finanţării subsistemului locuirii 394
7. Instituţii, instrumente şi mecanisme în strategia de finanţare a subsistemului locuirii 398

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE 8/1995 405

IPOTEZA MAXIMIZĂRII PUTERII ŞI TEORIA ECONOMICĂ *407*

INTRODUCERE 411

Capitolul 1 - IPOTEZA MAXIMIZĂRII PUTERII - UN MODEL ANALITIC ALTERNATIV PENTRU TEORIA ECONOMICĂ INSTITUŢIONALĂ 412

Capitolul 2 - PARADOXUL CLASICILOR 425

Capitolul 3 - TEORIA ECONOMICĂ ORTODOXĂ A DISTRIBUŢIEI -O TEORETIZARE EXTINSĂ A ECONOMIEI LUI ROBINSON CRUSOE 433

CONCLUZII 451

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE 9/1995 453

TREI STUDII: ÎNTREPRINZĂTORUL LUI SCHUMPETER ŞI BIROCRAŢIA LUI MAX WEBER; INTERACŢIUNEA DINTRE RESURSELE NATURALE ŞI TEHNOLOGICE. RAPORTUL DINTRE BUNĂSTARE ŞI RESURSELE NATURALE; PROGRESUL TEHNIC ÎN CUMPĂNA DINTRE CONTINUITATE ŞI DISCONTINUITATE 455

ÎNTREPRINZĂTORUL LUI JOSEPH SCHUMPETER ŞI BIROCRAŢIA LUI MAX WEBER 459

Ordinea-principiul de funcţionare şi scopul birocraţiei weberiene 460

INTERACŢIUNEA DINTRE RESURSELE NATURALE ŞI TEHNOLOGIE. RAPORTUL DINTRE BUNĂSTARE ŞI RESURSELE NATURALE 471

PROGRESUL TEHNIC ÎN CUMPĂNA DINTRE CONTINUITATE ŞI DISCONTINUITATE 488

Coexistenţa sistemelor tehnice „rivale” 489

Redundanţa, o risipă? 490

Progresul tehnic nu este numai un proces de escaladare 491

Logica invenţiei şi stocul de informaţie 491

Roata, această minunată formă geometrică 492

Un accelerator: reţeaua de transfer tehnologic 493

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE 10-11/1995 _____ 495

OPTIMUL UTILIZĂRII RESURSELOR NATURALE ŞI A ENERGIEI ÎN CONDIŢIILE ECONOMIEI DE PIAŢĂ (1994-1995). FLUXURI ŞI PIEŢE INTERNAŢIONALE DE MATERII PRIME ŞI ENERGIE (1994) 497

INTRODUCERE 501

Capitolul 1 - TEORII CLASICE ŞI ACTUALE PRIVIND RELAŢIA DINTRE POTENŢIALUL NAŢIONAL DE RESURSE NATURALE, PROFILUL ECONOMIEI ŞI SCHIMBURILE INTERNAŢIONALE 503

1.1. Teorii clasice ale avantajului comparativ şiunele accepţiuni moderne ale acestora 504

1.2. Teoria tradiţională a înzestrării naţiunilor cu factori de producţie. Caracteristici şi limite 506

1.3. Teorii moderne ale înzestrării cu factori de producţie 508

1.4. Avantajul comparativ în condiţiile tendinţelor actuale de integrare economică a statelor 516

Capitolul 2 - TEORIA PIEŢELOR ŞI UTILIZAREA EFICIENTĂ A RESURSELOR NATURALE 519

2.1. Piaţa. Formele pieţei 519

2.2. Piaţa resurselor naturale 522

2.3. Piaţa şi industria extractivă 527

2.4. Bursele de mărfuri 530

Capitolul 3 - ÎNZESTRAREA CU RESURSE ENERGETICE, ORIENTAREA STRUCTURII ECONOMIEI ŞI FLUXURILE INTERNAŢIONALE DE RESURSE ENERGETICE ŞI DE ENERGIE 537

3.1. Ţiţeiul 540

3.2. Gazul natural 546

3.3. Cărbunele 551

3.4. Energia electrică 556

3.5. Înzestrarea cu resurse energetice şi structura economiei României 561

Capitolul 4 - ÎNZESTRAREA CU RESURSE MINERALE NEENERGETICE, ORIENTAREA STRUCTURII ECONOMIEI ŞI FLUXURILE INTERNAŢIONALE DE MATERII PRIME 565

4.1. Resurse minerale neenergetice 565

4.2. Lemn şi produse din lemn de primă prelucrare 587

4.3. Înzestrarea cu resurse neenergetice şi structura economiei 595

Capitolul 5 - CONSIDERAŢII FINALE 597

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE 12/1995 599

REFLECŢII ASUPRA ASOCIERII ŞI ADERĂRII ROMÂNIEI LA UNIUNEA EUROPEANĂ 601

Probleme ale asocierii şi aderării la Uniunea Europeană (dr. Sorica SAVA) 605

Orientări doctrinare privind viitorul integrării europene (dr. Gheorghe ZAMAN) 614

Decalajele economice şi sociale între România şi ţările Uniunii Europene (dr. Constantin GRIGORESCU) 623

Aderarea României la Uniunea Europeană din perspectiva liberalizării şi funcţionării pieţei muncii (dr. Steliana PERŢ) 630

Convergenţe în tranziţia sistemelor ştiinţei şi tehnologiei din estul şi vestul Europei (Steliana SANDU) 645

Zonele economice libere - instrumente importante ale realizării integrării economice (dr. Emilian DOBRESCU) 654

INDEX DE AUTORI 664

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 1/1995

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE PROGNOZĂ ECONOMICĂ

METODE ŞI TEHNICI DE PREVIZIUNE UTILIZATE ÎN ŞTIINŢA REGIONALĂ

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
Bucureşti, 1995

Autori:

Gabriela Frenţ - cercetător ştiinţific principal II
(cap. I, II, III - pct. 1, 2, 3)

Paraschiva Şuică-Neagu - cercetător ştiinţific
(cap. I - Anexă, cap. III - pct. 4)

CUPRINS

Capitolul 1 - COORDONATELE METODOLOGICE ALE ŞTIINŢEI REGIONALE 7
1. Cadrul metodologic al ştiinţei regionale 7
2. Principalele etape ale evoluţiei metodelor în ştiinţa regională 12

BIBLIOGRAFIE 22

Capitolul 2 - PRACTICA INTERNAŢIONALĂ ÎN MODELAREA ECONOMICĂ MULTIREGIONALĂ 25
1. Etapele premergătoare elaborării modelelor economice multiregionale 25
2. Sfera de cuprindere a modelelor economice multiregionale 27
3. Aspecte legate de mărimea modelelor economice multiregionale 29
4. Modelarea cererii şi ofertei 32
5. Estimarea relaţiilor naţional-regionale 33
6. Modelarea relaţiilor interregionale 36
7. Evaluarea măsurilor de politică regională prin intermediul modelelor economice multiregionale 38
8. Utilizarea modelelor economice multiregionale 41
9. Perspectivele modelării economice multiregionale 44

BIBLIOGRAFIE 47

Capitolul 3 - METODE DE ESTIMARE A EFECTELOR POLITICILOR REGIONALE 49
1. Necesitatea evaluării efectelor politicilor regionale 49
2. Principalele metode de cercetare a efectelor politicilor economice regionale 51
3. Tehnici multidimensionale de evaluare a efectelor politicii economice regionale 60
4. Metode utilizate de CEE pentru estimarea efectelor investiţiilor acordate ţărilor membre, din Fondul European de Dezvoltare Regională 62

BIBLIOGRAFIE 70

Capitolul 1 -
COORDONATELE METODOLOGICE ALE ŞTIINŢEI REGIONALE

1. Cadrul metodologic al ştiinţei regionale

Ştiinţa regională, ca disciplină ştiinţifică bine constituită, nu are o istorie prea lungă. Analiza explicită a dispersiei spaţiale şi coeziunii activităţilor umane în societatea noastră complexă este destul de recentă, deşi excepţii notabile se găsesc în contribuţii importante, care au precedat constituirea acestei ştiinţe, ca de exemplu: "Teoria costurilor comparative" a lui Ricardo sau "Teoria comerţului internaţional" a lui Heckscher şi Ohlin. De asemenea, se pot găsi contribuţii interesante, în perioada premergătoare ultimului război mondial, într-o serie de discipline înrudite, cum este geografia economică.

Dezvoltarea postbelică a ştiinţei regionale se bazează în mare măsură pe analize de tipul "path finding" (de căutare a drumului, pas cu pas), care s-au corelat fericit cu contribuţiile individuale, din trecut, ale unor cunoscuţi oameni de ştiinţă, cum au fost: Von Thünen, Weber, Palander, Chamberlain, Christaller şi Losch. Este meritul lui Isard de a fi reunit astfel de analize separate şi de a le fi integrat într-un cadru unitar, cel al ştiinţei regionale.

Evoluţia ştiinţei regionale către o disciplină de sine-stătătoare s-a bazat pe înglobarea de concepte şi metode din economie (de exemplu, teoria echilibrului general, analiza input-output, teoria programării), geografie (teoria locurilor centrale, teoria distribuţiei), matematică şi econometrie (analiza autocorelării spaţiale, dinamica sistemelor) şi discipline înrudite, cum sunt ştiinţa politică, sociologia şi teoria deciziei.

Prin latura sa practică - politica şi planificarea regională - ştiinţa regională - urmăreşte, în principal, două obiective.

În primul rând se preocupă de realizarea unei asemenea distribuiri spaţiale a activităţilor economice, încât toate regiunile - fie că este vorba de regiuni în cadrul ţărilor, fie de regiuni în cadrul unor areale continentale sau intercontinentale - să aibă şanse egale de a atinge nivelul dorit al bunăstării economice (obiectivul egalităţii însemnând dezvoltare economică echilibrată spaţial, teritorial). Pentru a se ajunge la această stare de echilibru spaţial este adesea necesară o intervenţie prin politici regional-naţionale sau ale unor organisme internaţionale deoarece regiunile se dezvoltă adesea în direcţii nedorite. Se impune, de aceea, sprijinul politicilor regionale pentru diminuarea serioaselor dezechilibre structurale ale populaţiei, forţei de muncă şi veniturilor, existente între diferite regiuni.

Al doilea obiectiv izvorăşte din necesitatea utilizării optime a capacităţilor de producţie, pentru a se putea promova bunăstarea economică naţională (obiectivul eficienţei naţionale). În acest scop, ştiinţa regională cercetează şi analizează modalităţile de acţiune şi de sprijinire a acelor regiuni care reprezintă "cheia succesului" unei economii naţionale sau chiar continentale.

Desigur că politica regională nu este singura care orientează spre şi urmăreşte realizarea obiectivelor menţionate, deoarece şi alte politici au o influenţă directă sau indirectă, pozitivă sau negativă asupra dezvoltării regionale (ca de exemplu, politica transporturilor, politica industrială, politica agricolă etc.). Acestea însă nu sunt politici care să urmărească direct obiectivele principale ale politicii regionale.

În ultimii ani a avut loc o subdivizare a ştiinţei regionale în diferite subdiscipline, cum sunt economia urbană, economia infrastructurii, geografia economică, economia resurselor şi *environment*-ului, econometria etc. La toate aceste subdiscipline se regăsesc preocupări legate de: teoria localizării, metode de analiză regională, politică şi dezvoltare regională, pe care le vom prezenta în continuare, pe scurt.

a. Teoria localizării

Teoria localizării (determinării, stabilirii locului) constituie miezul ştiinţei regionale. În acest sens au fost aduse numeroase contribuţii, atât teoretice cât şi practice, toate căutând să răspundă la întrebările fundamentale şi anume: "unde" şi "de ce acolo" să fie amplasate activităţile umane, atât private cât şi publice.

Din punct de vedere metodologic s-a acordat o mare atenţie conceptului de regiune (de exemplu, regiuni omogene, regiuni de planificare) iar în ultimul timp se fac eforturi de a dezvolta o tipologie axiomatică şi o taxonomie formală a regiunilor. Asemenea încercări au rămas însă într-un stadiu destul de abstract până acum.

Teoria tradiţională a lui Weber şi Lösch a fost dezvoltată mai departe din punct de vedere teoretic, prin investigarea sinergiilor spaţiale (de exemplu, în cadrul complexelor industriale), dinamicii spaţiale (de exemplu, comportamentul inovator al firmelor, comportamentul migraţional al gospodăriilor, familiilor) şi sistemelor spaţiale complexe: (de exemplu: metodele de entropie şi gravitate, metode de simulare). Concepte cum sunt: "costul economic convenţional" şi-au lărgit tot mai mult sfera, ajungând să includă şi factorii "imagine" şi "accesul la informaţie", care s-au dovedit deosebit de importanţi în deciziile de localizare. De asemenea, au devenit tot mai importante analizele privind localizarea serviciilor publice.

Instrumentele pentru analiza tipurilor, modurilor de localizare au cunoscut o substanţială dezvoltare şi extindere. Un proces notabil a avut loc în

domeniul teoriei opţiunii discrete (de exemplu, prin corelarea acesteia cu date longitudinale şi panel), între altele, în domeniile cercetării localizării rezidenţiale, cercetării migraţiei, comportamentului în transporturi, pieţei muncii sau comportamentului firmelor, legat de deciziile de localizare. Literatura de specialitate menţionează legătura formală puternică între teoria utilităţii individuale şi echilibrul macrosistemelor, care conduce la o relaţie formală între comportamentul la nivel micro şi funcţionarea macrosistemului spaţial. În ultimul timp, dinamica spaţială, bazată pe comportament, a fost cercetată prin noi şi avansate abordări metodologice, cum este, spre exemplu, teoria bifurcaţiei, teoria fractală şi a haosului.

Există, practic, o enormă varietate de contribuţii la analiza problematicii localizării, toate axându-se în principal pe comportamentul opţional, spaţial al gospodăriilor şi pe reorientarea spaţială a firmelor, ca rezultat al dezvoltării tehnologiilor de vârf.

b. Metode de analiză regională

De la apariţia sa în 1950, ştiinţa regională a avut o puternică orientare cantitativă şi spre modele, ca o consecinţă, în principal, a tendinţei generale din ştiinţele sociale de a pătrunde mai adânc complexitatea lumii noastre prin tehnici statistice, econometrice şi de modelare.

Printre metodele utilizate se pot cita: analiza spectrală generală, analiza autocorelării spaţiale, econometria spaţială, modelele input-output entropice, analiza catastrofei, analiza opţiunilor dezagregate, modele de interacţiune spaţială şi dinamica spaţială neliniară. Modelele input-output[1] (multi) regionale s-au dovedit a fi importante modele operaţionale în analiza regională, deşi multe autorităţi regionale ezită încă, în mare măsură, să se implice şi să investească în construirea de modele regionale input-output. Dar oamenii de ştiinţă nădăjduiesc ca problemele curente legate de insuficienţa resurselor regionale şi deteriorarea mediului să genereze, alături de interesul pentru problemele resurselor şi poluare, un nou interes şi pentru studiile regionale input-output.

Dezvoltarea operaţională şi utilizarea multora din aceste instrumente analitice este dependentă de existenţa datelor şi în general de un sistem informaţional adecvat. Se aşteaptă ca progresele realizate în tehnica de calcul şi posibilităţile pe care le oferă calculatoarele, să poată conduce la îmbunătăţirea situaţiei curente a datelor.

În ultimii ani, modelarea interacţiunii spaţiale a cunoscut o dezvoltare rapidă, prin încorporarea modelelor cu evoluţie neliniară sau de tip haos, şi corelând astfel de modele cu alte abordări de avangardă (exemplu: “teoria

[1] O prezentare mai cuprinzătoare a modelului input-output multiregional se găseşte în anexa capitolului.

generală a mişcării" a lui Alonso, "teoria echilibrului în reţea" ("network equilibrium theory") a lui Beckmann.

În legătură cu utilizarea datelor, specialiştii în ştiinţă regională arată că, dacă în diferite situaţii, datele "hard" tradiţionale, măsurate în metrică cardinală nu sunt disponibile, pot exista datele "soft", măsurate în mod categorial sau ordinal (de exemplu, chestionarele pentru cercetare etc.). Pentru astfel de situaţii s-au dezvoltat noi instrumente, conţinând, între altele, scalarea multidimensională, metode de regresie ordinală, analiza categorială a datelor, modelele LISREL (Linear Structural Equation) modele lineare generalizate "soft" (GLIM), statistici calitative etc. Toate aceste tehnici au ca scop să extragă cantitatea maximă de informaţii cantitative din setul de date calitative, de bază.

Stadiul actual al modelării regionale a fost evaluat într-un număr important de publicaţii ale lui Nijkamp, Rietveld şi Snickars (1986), Batey şi Madden (1986), Harrigan şi Mc Gregor (1988). Progresul realizat în analiza datelor spaţiale a fost evidenţiat de Anselin şi Griffith (1988), Odland Golledge şi Rogerson (1989).

Cu toate progresele realizate în domeniul metodelor utilizate de ştiinţa regională, se manifestă o discrepanţă crescândă între teorie şi practică, între metode şi date. Acest lucru devine şi mai evident odată cu accelerarea progresului în tehnica de calcul şi accesul tot mai mare la utilizarea calculatoarelor. Este o situaţie care preocupă, în tot mai mare măsură, cercetătorii din ştiinţa regională.

c. Politică şi dezvoltare regională

Problemele dezvoltării regionale au prezentat, de-a lungul timpului, un interes uriaş pentru evoluţia ştiinţei regionale, atât în lumea dezvoltată cât şi în cea în curs de dezvoltare. Cheia acestui interes o constituie conflictul spaţial între eficienţă şi egalitate.

Abordările convenţionale, orientate spre eficienţă, cum sunt analiza optimizării, analizele cost-beneficiu sau cost-eficienţă au dat adesea greş în evaluarea semnificaţiei sociale a programelor de dezvoltare regională. Utilizarea metodelor cu niveluri multiple şi teoria jocurilor au condus la o anumită îmbunătăţire, dar nu au putut realiza toate sarcinile unei metodologii de evaluare a consecinţelor sociale ale programelor de dezvoltare regională.

Situaţia s-a complicat şi mai mult în ultimii ani, când a fost necesar ca şi consecinţele dezvoltării - îndeosebi costurile sociale ale environmentului - să fie tot mai mult încorporate în estimarea dezvoltării regionale. Relaţia între eficienţă, egalitate şi consecinţe rezultate din acest conflict este dificil de armonizat cu ajutorul instrumentelor convenţionale. Utilizarea modelelor de optimizare cu mai multe niveluri şi obiective şi metodele de evaluare prin criterii multiple au fost deosebit de importante pentru progresul în acest domeniu, îndeosebi pentru că în acest cadru pot fi incluse în analiză şi aspecte calitative

(legate de impactul politicilor regionale etc.) şi elemente de fundamentare a deciziei interactive.

Astfel de analize se referă nu numai la regiunile - problemă ci şi la probleme de politică inter şi intraurbană. În principal, oraşul devine tot mai mult un punct central al analizelor politicilor regionale, deoarece oraşul (sau aglomerarea urbană) poate fi privit ca un punct nodal într-o economie şi într-un sistem economic în dezvoltare. De aceea, politica de dezvoltare urbană şi politicile de dezvoltare regională vor fi tot mai mult orientate una spre cealaltă.

Caracterul extrem de diversificat al domeniilor de interes pentru ştiinţa regională este evidenţiat şi de noile direcţii în analiza sistemelor macrospaţiale (de exemplu: modelele de interacţiune spaţială, teoria entropiei), analizele microcomportamentale (de exemplu, modelele spaţiale ale opţiunii discrete), modelele evoluţioniste ale sistemelor spaţiale (de exemplu, modelele dinamice neliniare), analizele de evaluare a politicilor şi metodelor (de exemplu, analizele multicriteriale şi de conflict) şi analiza datelor statistice (de exemplu, GIS - Geographic Information System).

În prezent pot fi identificate în societate diferite fenomene de mare amploare care, fără îndoială, vor exercita pe termen lung o influenţă masivă asupra orientării pe mai departe a gândirii în ştiinţa regională. Iată câteva exemple:

- procesul de îmbătrânire care, dincolo de aspectele financiar-economice şi problemele de planificare privind serviciile pentru persoanele în vârstă, va avea implicaţii complexe pentru modelele de mobilitate spaţială;
- problemele environmentale care, pe lângă problemele globale ale planetei privind diminuarea stratului de ozon şi sporirea acidităţii mediului, vor avea implicaţii serioase asupra posibilităţilor de a realiza o dezvoltare regională (sau urbană) viabilă;
- apariţia noilor tehnologii care, în afară de o reorientare a sistemelor de producţie, vor genera schimbări semnificative în modelele spaţiale, ca o consecinţă a informaticii şi telecomunicaţiilor;
- apariţia noii hărţi politice a Europei, dincolo de schimbările de esenţă din Europa de Est, va crea şi o nouă configuraţie spaţială, care pe termen lung, din punct de vedere al dezvoltării, va face ca regiunile să devină puncte nodale, mai importante poate decât teritoriile naţionale.

Toate aceste fenomene, pe care unii autori le desemnează prin concepte cum sunt “megatendinţe” şi “forţe conducătoare”, pot crea o mare diversitate de noi posibilităţi de dezvoltare, dar totodată pot genera numeroase probleme, greu de soluţionat. De aceea, identificarea direcţiilor de acţiune, a “factorilor de succes” într-o astfel de lume dinamică, va reprezenta o sarcină majoră a ştiinţei regionale - şi ea, la rândul ei, în continuă transformare - utilizând evantaiul larg, teoretic şi metodologic, elaborat până acum.

2. Principalele etape ale evoluţiei metodelor în ştiinţa regională

a. De la contabilitatea regională la matrici de contabilitate socială regională

În multe din abordările timpurii ale modelării regionale din anii'60 şi '70 se considera absolut necesar ca un model să se bazeze pe un sistem consistent şi solid de contabilitate regională ("regional accounts"), cum se poate întâlni în lucrarea lui Czamanski din 1973. În ultimul timp, această cerinţă este foarte rar menţionată, vorbindu-se foarte des despre caracterul extrem de limitat al datelor întâlnite în practică (exemplu, lipsa datelor asupra fluxurilor de capital sau asupra cheltuielilor de consum individual mai detaliate ca şi problemele cu delimitarea regiunilor).

Preocupările cercetătorilor s-au îndreptat spre utilizarea unei mai cuprinzătoare matrici de contabilitate socială - SAM ("social accounting matrix") la economiile regionale, aceasta realizându-se parţial ca o prelungire a analizei input-output (vezi Batey şi Rose, 1988) iar parţial s-a dezvoltat ca o linie proprie de cercetare. Aceasta din urmă este reprezentată de lucrările lui Round (1986, 1988), Sonis şi Hewings (1988).

Abordarea SAM permite o descriere detaliată a interacţiunilor din cadrul economiei regionale, în sensul cel mai larg, de exemplu, între firme, factori de producţie şi instituţii, axându-se în mod deosebit pe rolul diferitelor categorii de venituri. În plus, faţă de această prezentare detaliată, SAM permite, de asemenea, o anumită dezagregare a diferitelor tipuri de multiplicatori, de exemplu în componente legate de efectele interrelaţiilor (în cadrul unei regiuni), feedback-uri interregionale ca şi în diferite componente funcţionale (între sectoarele de producţie, factori şi instituţii).

Totuşi, utilizarea SAM la scară regională şi îndeosebi la scară multiregională, nu se face fără probleme. Ea necesită extrem de multe date iar informaţiile necesare nu sunt, adesea, disponibile la scară regională. Sunt probleme şi cu clasificarea sectoarelor şi îndeosebi cu desemnarea categoriilor de venituri, pentru a evidenţia impactul distribuirii acestora. Într-un model multiregional este dificilă încorporarea într-un mod viabil, a "costurilor de transfer" şi "a mobilităţii factorilor", probleme care sunt în mare măsură încă nerezolvate. Este foarte important de precizat că tranziţia de la un sistem de contabilitate la un "model" nu se face fără greutăţi şi se bazează pe ipoteze foarte restrictive ale relaţiilor stabilite. De aceea, în prezent, aplicarea cadrului SAM la modelarea regională s-a limitat, în cea mai mare parte, la regiuni "mari" din ţările în curs de dezvoltare şi la discuţii teoretice privind problemele măsurării şi dezagregării multiplicatorului.

b. De la modele regionale input-output la modele de echilibru general

Aplicarea metodei input-output a lui Leontief la scară regională a parcurs un drum lung, de la popularizarea sa iniţială de către Isard, în lucrarea "Metode ale analizei regionale" (1960). Reconsiderări recente ale acestei metode pot fi găsite la Richardson (1985), Hewings şi Iensen (1986, 1988), Miller, Polenske, Rose (1989) şi Jensen (1988).

Într-o fază de început, analiza input-output s-a axat pe metodologia regionalizării, extinzându-se mai târziu la evidenţierea relaţiilor interregionale, cu luarea în considerare a modificărilor temporare (modele I/O dinamice). De asemenea, o atenţie importantă s-a acordat încorporării sectorului energie, efectelor environmentale şi problemelor metodologice legate de implementarea analizei activităţilor.

Multe din aceste probleme au fost mai mult sau mai puţin rezolvate sau mai exact s-au concretizat într-un consens asupra abordărilor cele mai potrivite, în situaţii specifice. Cele mai multe din tehnicile "acceptate" şi-au găsit propriul drum în practica planificării şi datorită existenţei softului. Această problemă este prezentată pe larg în "Review of Regional Studies", de către Brucker, Hastings şi Latham în studiul intitulat "Regional Input-Output Analysis: A Comparison of Five Ready Made Model Systems", în numărul 17 al revistei, din anul 1987.

Pe de altă parte, atenţia altor cercetări recente a fost îndreptată din nou asupra unor probleme legate de cadrul modelării input-output. Diferite variante extinse ale modelului au sugerat de exemplu să se ia în considerare piaţa muncii şi migraţia (vezi Batey, 1985) sau efectele distribuirii veniturilor (Rose şi Beaumont, 1988). De asemenea, a fost reexaminată analiza input-output din perspectiva laturii "ofertei", sugerându-se un cadru mai puţin rigid (vezi Bon, 1988, Ooasterhaven, 1988). Aceste variante extinse ale analizei input-output sunt similare şi adesea corelate cu abordarea SAM, amintită mai înainte.

În ultimul timp s-au ridicat din nou unele probleme fundamentale, legate de utilizarea modelului input-output în context regional, referitoare la exprimarea statistică a indicatorilor şi diminuarea erorilor, utilizarea cadrului input-output ca un instrument al dezvoltării regionale şi orientarea modelelor I/O spre modele mai cuprinzătoare de Echilibru General Calculabil ("Computable General Equilibrum"), cunoscute ca modele CGE.

Accentul pus pe structura relaţiilor din model (vezi Szyrmer, 1985), pe erorile de cuantificare a relaţiilor derivate din aceasta şi propagarea erorii, au reînnoit interesul pentru abordările probabiliste în modelarea input-output (vezi West, 1986, K. Jackson 1986).

O realizare importantă o constituie extinderea modelului input-output la un cadru de Echilibru General Calculabil (sau opţional, considerarea I/O ca un caz limită a lui CGE). Abordarea CGE a căpătat un interes considerabil ca instrument de analiză pentru politica publică naţională şi comerţul internaţional, dar i s-a dat mai puţină atenţie ca model pentru o economie regională. Deşi

conceptual mai cuprinzător decât modelul input- output, modelul CGE este dificil de implementat în practică, la scară regională, datorită accentului pus pe preţuri şi problemelor legate de mobilitate.

Cu toate acestea, mulţi specialişti dintre cei amintiţi în această lucrare sunt de părere că un model CGE oferă un cadru adecvat pentru realizarea simulărilor şi, datorită acestui fapt, ar merita mai multă atenţie din partea cercetătorilor (vezi discuţiile asupra acestui subiect purtate de Higgs, Parmeter, Rimmer (1988), Spencer (1988), Harrigan şi Mc.Gregor (1988).

c. De la modele simple, la modele econometrice structurale regionale

Modelarea econometrică a unei economii macroregionale, la început limitată, a evoluat spre ambiţioase modele, detaliate structural, pentru un număr mare de regiuni şi zone metropolitane. O largă prezentare a acestor modele o găsim la Bolton (1985) şi Bennett şi Hordijk (1986).

În cele mai multe cazuri, modelele econometrice regionale sunt “rudele sărace” ale modelelor naţionale similare, datorită caracterului limitat al datelor dar şi lipsei unei “teorii regionale” distincte a creşterii, care să poată fi implementată empiric. Chiar datele asupra capitalului şi variabilele legate de acesta, pe care se axează elaborările recente din teoria dinamicilor regionale, sunt cu greu disponibile la scară regională. Cele mai multe modele econometrice regionale sunt keynesiene în esenţă şi constau din extinderea principiului de bază economic, deşi câteva se fundamentează pe idei neoclasice. În general, însă, modelele operaţionale tind să fie elaborate ad-hoc, în funcţie de datele disponibile.

Specialiştii sunt de părere că “teoria” construirii modelelor econometrice regionale stagnează într-o anumită măsură. Interesul pentru modelele econometrice, care s-a înregistrat la începutul anilor ‘80, nu a condus la o abordare mai critică, la o descriere amănunţită a acestora sau la o formulare mai clară a performanţelor predictive. De asemenea, “metoda” folosită în aceste modele tinde să rămână în urma dezvoltărilor teoretice din econometria estimărilor şi previziunilor. Cele mai multe modele sunt încă de o formă structurală standard iar estimările se bazează pe metoda celor mai mici pătrate, în pofida unor binecunoscute probleme ale acestei abordări, atât de ordin conceptual, cât şi metodologic (vezi Anselin 1988). Puţine tehnici diferă de metoda “naţională”, cum ar fi modelarea ARIMA sau abordările de vectori autoregresivi au fost introduse la scară regională (ca o excepţie vezi Kinal şi Ratner (1986).

d. De la abordarea monoregională - prin intermediul unui singur model - la modelarea integrată, multiregională

De la sugestiile novatoare formulate de Isard (1960) în lucrarea “Channels of Synthesis” privind integrarea diferitelor modele utilizate de ştiinţa

regională, s-au întreprins numeroase eforturi pentru dezvoltarea şi concretizarea acestor idei. Au fost astfel elaborate modele integrate, mergând de la combinaţii de două sau trei modele pentru o singură regiune, la cadre mai ambiţioase şi mai cuprinzătoare, multiregionale, cu utilizarea mai multor modele (pentru o trecere în revistă a acestui subiect şi discuţii în legătură cu aceste modele vezi: Isard şi Anselin (1982), Isard (1986), Batey şi Madden (1986), Anselin şi Madden - 1990).

O definiţie exactă a ceea ce sunt modelele "integrate" nu există. Integrarea se poate referi la combinarea diferitelor metode (de exemplu, input-output şi econometrice), la luarea în considerare a diferitelor domenii fundamentale (economic, demografic şi ecologic) sau chiar la combinarea modelelor naţionale şi regionale la diferite niveluri spaţiale.

Din punct de vedere metodologic au fost dezvoltate două abordări diferite ale integrării (a se vedea Anselin - 1988). Pe de o parte, toate elementele pot fi cuprinse într-un singur model cuprinzător, cu o metodologie unitară, aşa-numita abordare "embeding" sau "unified" (de exemplu, un model entropic pentru producţie şi transportul de bunuri). Într-o altă modalitate se pot uni module separate cu ajutorul inputurilor şi outputurilor lor, în sensul că outputurile, rezultatele unui modul pot fi folosite ca input în alte module. Aceasta este aşa-numita abordare "modulară" sau "compusă".

În anii '80 au fost întreprinse mai multe încercări parţiale de integrare a modelelor, în primul rând a modelelor econometrice şi a modelelor input-output. Totuşi, o aplicare completă şi operaţională a acestei încercări nu există. Aceasta se datorează în parte lipsei datelor, dar este şi un rezultat al lipsei unor soluţii clare la numeroase probleme conceptuale, asupra modului în care să se soluţioneze înlăturarea redundanţelor ca şi probleme referitoare la convergenţa şi coeziunea datelor. În ultima vreme s-a înregistrat o revigorare a cercetărilor referitoare la astfel de modele, stimulate, în mare parte şi de posibilităţile oferite de tehnica de calcul computerizată (Boyce, 1988).

e. De la corelarea spaţială la un sistem de informaţii spaţiale geografice (GIS)

Aşa cum au afirmat Anselin şi Griffith (1988), preocupările iniţiale pentru autocorelarea spaţială şi modele (tipuri) spaţiale au evoluat spre un grup de metode care includ un mare număr de modele ale proceselor spaţiale şi efectelor spaţiale (rezultate ale politicilor regionale), care au devenit domenii specializate ale statisticii spaţiului şi econometriei spaţiului.

În ultimii ani, cercetarea în aceste domenii a început să se ocupe cu unele dintre cele mai dificile probleme legate de datele spaţiale realiste şi anume: noi estimatori care depăşesc cadrul tradiţional al probabilităţii maxime (de exemplu, abordări nelineare, tehnici ale variabilelor instrumentale etc.), diagnoza efectelor spaţiale bazate pe rezultatele regresiei standard (de exemplu, teste bazate pe principiul multiplicatorului Lagrange), estimatori şi

teste “robust”, bazate pe permutare şi randomizare, tehnici care se ocupă cu variabile latente şi categoriale, limitat dependente (de exemplu, modelul spaţial “LISREL” - Linear Structural Equation - şi modelul regresiei Poisson) etc.

Totuşi, această abundenţă de metode şi tehnici nu a fost însoţită de o largă răspândire a lor în practica cercetării empirice. Într-o mare măsură, această situaţie se datorează şi lipsei unui soft gata pregătit care să încorporeze teste şi estimatori spaţiali. Nici unul din pachetele de tehnici statistice sau econometrice obişnuite nu includ, în mod curent, o tehnică de analiză spaţială.

Datorită acestei situaţii, Sistemul de Informaţii Geografice (GIS) a cunoscut o creştere explozivă în ultimii ani şi, potrivit unor autori, acesta ar avea posibilitatea să realizeze un model ideal de informaţii spaţiale. Alţi cercetători însă, ca de exemplu, Goodchild şi Openshaw apreciază că acest sistem GIS nu realizează altceva decât forme rudimentare de analiză spaţială, ceea ce ar trebui să îngrijoreze specialiştii din ştiinţa regională.

S-au întreprins o serie de măsuri de contracarare a acestei stări de lucru. De exemplu, ca rezultat al colaborării între Anselin şi Griffith au început să apară softuri macro, specializate să realizeze analiza spaţială în cadrul unui pachet de tehnici statistice şi econometrice standard. De asemenea, popularitatea şi succesul comercial al GIS a condus la o cerinţă crescândă de cercetări în acest domeniu, efectuate, de exemplu, de centre naţionale şi regionale de cercetări din Statele Unite, Anglia şi Germania.

O interesantă linie de preocupări este şi aceea legată de crearea unei aşa-numite “maşini de analiză geografică” (GAM) ca o combinaţie a lui GIS cu analiza statistică spaţială şi un sistem expert, prin care se doreşte să se obţină o analiză automată a datelor spaţiale (vezi Openshaw). În forma sa obişnuită, GAM este încă şi mai rudimentar, comparativ cu alte abordări. Totuşi GAM constituie o idee atrăgătoare care merită atenţie, ca o modalitate nouă de a stimula progresul în cercetarea relaţiei dintre teoria spaţială şi metodele spaţiale.

Metodologia input-output şi dezvoltările ei ulterioare (SAM, CGE) se bazează pe conceptul de echilibru general pe termen lung. Spre deosebire de aceasta, cele mai multe modele econometrice regionale nu descriu un echilibru general, ci un echilibru parţial. Deşi noţiunea tradiţională de echilibru nu poate fi valabilă pentru mica economie deschisă pe care o reprezintă regiunea, noţiunea de “dezechilibru regional” sau teritorial este un subiect destul de mult ignorat de cercetători.

Modelul input-output este static şi vizează un orizont lung de timp, în vreme ce modelele econometrice sunt dinamice şi vizează un orizont mai scurt de timp. În esenţă, aceste două abordări sunt ireconciliabile şi toate eforturile de a lega un model econometric de un cadru input- output se lovesc de probleme extraordinar de mari. Cele mai multe soluţii care au fost sugerate pentru aceasta sunt procese de ajustare ad-hoc, fără un cadru conceptual formal pentru sincronizarea diferitelor feed-back-uri şi a efectelor multiplicatorului din model.

Cele mai multe modele regionale sunt încă dominate de specificaţii lineare, în timp ce în realitate predomină nonlinearitatea. Modelele care includ specificaţii monolineare sunt încă foarte agregate. Cele mai multe modele operaţionale curente se referă la o singură regiune şi nu au o structură integrată. O abordare multiregională şi/sau o abordare integrată, care să ofere un cadru superior, rămâne o problemă în mare parte nerezolvată.

Cercetătorii în ştiinţa regională sunt unanimi în aprecierea datelor spaţiale ca fiind extrem de slabe, informaţiile oferite de acestea extrem de limitate şi slab conectate la conceptele care fundamentează teoria regională.

Lipsa datelor necesare modelării regionale a determinat recurgerea la "construirea" datelor la nivel regional pentru acele variabile care se elaborau numai la scară naţională sau supraregională. În acest scop s-au utilizat diferiţi coeficienţi (de localizare etc.) pentru a regionaliza tabelele input-output şi o serie de măsurări artificiale ale producţiei sectoriale regionale în modele econometrice (cu ajutorul abordării Kendrick- Jaycox şi alte abordări similare).

În estimările realizate prin intermediul modelelor, s-a neglijat însă natura artificială a datelor. Mai mult, nu există nici o cale de a evalua măsura în care acest tip de date corespund cu realitatea.

În plus faţă de aceste binecunoscute probleme, există şi probleme de măsurare care apar din însăşi natura modelelor, îndeosebi din organizarea spaţială şi sectorială, pe care ele o impun în analiză.

De asemenea, multe din modelele "regionale" ignoră esenţialmente dinamica regiunii, atât în timp cât şi în spaţiu. De asemenea, există o slabă legătură între regiunile administrative, pentru care se strâng sau se construiesc date, şi arealele spaţiale cu care interacţionează şi care ar trebui să fie reflectate în modele. Problemele restructurării, integrarea orizontală şi verticală sau complexitatea instituţională a luării deciziilor de localizare sunt în mică măsură introduse în modelele operaţionale curente.

L. Anselin în contribuţia sa la cel de al treilea Congres al Asociaţiei Ştiinţei Regionale, care a avut loc la Ierusalim în 1989 afirma că: **"***În pofida gradului de complexitate la care au ajuns metodele cantitative în ştiinţa regională, ele se află într-un fel de criză de credibilitate în lumea reală a practicii planificării. Atât opinia publică cât şi organismele de planificare nu acordă mare importanţă proiecţiilor şi previziunilor care rezultă din modelele regionale. Dincolo de metodele cantitative - continuă el - există o mare sferă de cercetări prin care ştiinţa regională poate fi utilă practicii. Este extrem de important pentru relevanţa socială a acestei discipline ca ea să continue să facă progrese în această direcţie".*

Specialiştii mai atrag atenţia asupra pericolului ca metodele şi tehnicile să o ia înaintea conceptelor şi teoriei. Se simte tot mai mult nevoia unor abordări teoretice multidisciplinare profunde, de fineţe, care să ofere totodată o mai bună şi solidă legătură cu practica şi cu factorii politici de decizie.

ANEXĂ

Modelul input-output multiregional

Încă de la apariţie, modelului input-output al lui Wassily Leontief i s-a acordat o mare atenţie de către economiştii şi specialiştii în domeniul planificării şi prognozei regionale şi naţionale din întreaga lume. Aceştia au recunoscut posibilităţile unice de folosire ale acestui model pentru simplificarea şi direcţionarea procesului evoluţiei fenomenului economic. Mai mult, interesul sporit pentru această metodă a dus la progrese semnificative atât din punct de vedere teoretic (metodologic), cât şi din punct de vedere practic, ceea ce a condus la lărgirea şi extinderea domeniilor şi problemelor care ar putea fi abordate prin modelele input-output, depăşind cu mult obiectivele şi intenţiile iniţiale ale lui Leontief.

Un domeniu în care tabloul input-output a fost utilizat cu succes în ţările dezvoltate este modelarea multiregională. Acest tip de abordare se datorează lui Isard (1953, 1960) şi Moses (1955) care şi-au dat seama că deosebirile în ceea ce priveşte producţia şi consumul dintre regiuni necesită construirea unui model input-output multiregional dezagregat. Între principalele motive ale unei astfel de dezagregări apare şi necesitatea de a surprinde efectele multiplicatoare ale relaţiei dintre producătorii de bunuri dintr-o regiune şi utilizatorii acestor bunuri din cadrul altei regiuni. Arătând cum schimbările autonome dintr-o regiune sau dintr-o “industrie” generează impulsuri care se transmit altor regiuni sau industrii şi realizând, totodată, o cuantificare a acestor influenţe, modelele regionale input-output pot fi deosebit de utile pentru analiza/prognoza dezvoltării regionale. Cu ajutorul acestui instrument economico-matematic pot fi elaborate planurile şi prognozele pentru creşterea regională, pentru restructurarea distribuţiei spaţiale a producţiei şi a populaţiei.

În pofida meritelor teoretice ale acestor modele, ele sunt rar utilizate, mulţi economişti rămânând sceptici în legătură cu viabilitatea lor practică. Criticile aduse acestor modele se referă la două dificultăţi fundamentale: prima constă în faptul că realizarea unui model input-output multiregional implică multe probleme practice, pornind de la cerinţa identificării originii şi a destinaţiei fluxurilor multiregionale de bunuri. De regulă, astfel de date nu sunt disponibile, culegerea lor este foarte scumpă, iar utilizarea lor necesită mai multe “supoziţii” simplificatoare. A doua dificultate, şi mai importantă, se referă la faptul că aplicarea unor astfel de modele, pentru scopurile predicţiei, ridică anumite îndoieli deoarece, spre deosebire de coeficienţii de producţie, coeficienţii de comerţ (ce cuantifică schimburile multiregionale) pot să nu rămână prea stabili

în timp. Aceasta este o particularitate deosebit de importantă pentru regiunile în curs de dezvoltare, în cadrul cărora schimbările structurale ale modelelor de comerţ sunt parte integrantă a însuşi procesului de dezvoltare. Totuşi, modelele multiregionale input-output sunt utile, în mod deosebit, pentru analiza şi prognoza dezvoltării regionale, vizând restructurarea distribuţiei spaţiale a producţiei.

Pe linia acestor preocupări, mai mulţi cercetători israelieni[1] au prezentat la al treilea Congres Mondial al Asociaţiei Ştiinţei Regionale (care a avut loc la Ierusalim în 1989), o variantă a modelului input-output multiregional pentru Israel şi "Restul lumii" (MRIO).

Acest instrument analitic face posibil să se evalueze impactul multiregional şi multiramuri (multisectorial) al diferitelor variante de politici economice. Până în prezent, au fost elaborate 20 de proiecte regionale majore care, pornind de la ideea fundamentală a modelului lui Leontief, obţin produsul final (output-ul) pornind de la consumul intermediar, consumul final şi valoarea adăugată. Prezentarea MRIO a avut drept scop evidenţierea calităţii lui de instrument de evaluare politică şi a modului în care acest lucru se poate face pe o perioadă scurtă de timp, pentru fiecare proiect.

În concepţia autorilor, structura modelului este alcătuită din două matrici ale coeficienţilor, şi anume: a) o matrice input-output; b) o matrice a fluxurilor comerciale.

MRIO a pornit de la ideea că, în timp ce obiectivul principal al modelului naţional input-output este de a identifca în mod practic şi de a analiza structura interindustrială dominantă a economiei naţionale, obiectivul principal al modelului multiregional input-output este de a da un conţinut practic elementelor spaţiale ale producţiei naţionale şi ale structurii de distribuţie, pe de o parte, şi de a utiliza informaţia pentru studierea structurii şi legăturilor dintre diferitele regiuni, pe de altă parte. Astfel, modelele input-output multiregionale sunt cele mai utile pentru analizarea şi evaluarea diferitelor strategii de dezvoltare şi a impactului lor direct şi indirect asupra economiei regiunii investigate, ca şi asupra altor regiuni. Acesta este obiectivul care a condus la formularea şi implementarea prezentului model, ale cărui idei de bază vom încerca să le evidenţiem, pe scurt.

Fiind o extindere a modelului naţional, derivarea modelului multiregional input-output este cât se poate de directă. Se notează cu:

i, j - indicele ramurii/produsului i, respectiv j, (i,j = 1,2, .., N);

g, h - indicele regiunii g, respectiv h (g,h = 1,2, .., R);

x_{ij}^{gh} - intrarea totală de produse ale ramurii i, în regiunea g;

[1] Este vorba despre D. Freeman, H. Talpaz, A. Fleischer şi O. Laufman.

$x\oint$ - ieşirea de produse ale ramurii j din regiunea g;

$x\oint$ - producţia ramurii i folosită ca produs (input) intermediar pentru obţinerea produsului ramurii j, în regiunea g;

$Y\oint$ - produsul total al ramurii i destinat utilizatorilor finali, în regiunea g.

Pe baza acestor elemente, ecuaţia pe care se bazează modelul multiregional input-output poate fi scrisă, pentru regiunea g, astfel:

$$X\oint = \sum_{j=1}^{N} x\oint j + Y\oint \quad , i, j = 1,2, ..., N; g = 1, 2, ..., R.$$

Ecuaţia prezentată este o ecuaţie de balanţă care descrie în modul cel mai simplu că oferta totală (din toate regiunile) de bunuri i, în regiunea g, trebuie să fie egală cu cererea totală de bunuri i în regiunea g, aceasta din urmă fiind compusă atât din cererea intermediară utilizată în producţie, cât şi din cererea utilizatorilor finali; se acceptă astfel ipoteza de bază a modelului input-output standard, şi anume aceea că există o relaţie "tehnică" fixă ce descrie cantitatea de bunuri ale ramurii i cerută pentru o unitate de produs al ramurii j, în regiunea g. În acest fel, ecuaţia poate fi scrisă:

$$X\oint = \sum_{j=1}^{N} \alpha\oint j\, x\oint j + Y\oint \quad , i, j = 1,2, ..., N; g = 1, 2, ..., R.$$

în care $\alpha\oint j$ este un coeficient input-output care descrie cantitatea de input i necesară pentru o unitate de output j, în regiunea g.

Aceasta este ecuaţia de bază utilizată în toate modelele input-output multiregionale. Totuşi, aşa cum se poate vedea, ea nu indică nimic despre interrelaţia spaţială de producţie; pentru a introduce o astfel de dimensiune, este nevoie de o nouă ipoteză referitoare la modelul de comerţ interregional. O formulare clară a modelului comerţului regional se datorează lui Isard (1951), care a presupus că acest tip de model este stabil şi necesar şi că, de asemenea, există şi pentru el o "proporţie fixă" care să descrie cantitatea totală de input i din regiunea g necesară pentru obţinerea unei unităţi de output din regiunea $h - \beta\oint j^{h}$.

Integrând coeficienţii input-output spaţiali $\beta\oint j^{h}$ în ecuaţia iniţială,

modelul poate fi scris astfel:

$$x_{ij} = \sum_{j=1}^{N} \sum_{h=1}^{R} \beta_{ij}^{h} x_{ij} X_{ij} + Y_{ij}$$, i, j = 1,2, ..., N; g = 1, 2, ..., R.

Modelul este corect atât din punct de vedere descriptiv, cât şi analitic. Totuşi, aplicarea lui practică va fi restricţionată de lipsa unor fluxuri de date multiregionale necesare pentru calcularea coeficienţilor β_{ij}^{h} .

Primul model al acestei echipe de cercetare a fost aplicat la două regiuni de dezvoltare din Israel: Galil (Nord) şi Negev (Sud), alături de care au mai fost reprezentate “Restul Israelului” ca a treia regiune şi “Restul lumii”, ca a patra regiune. Această aplicare s-a concentrat pe calcularea şi analiza coeficienţilor şi pe repartizarea lor regională.

Pentru a se atinge acest obiectiv, au fost estimate două variante diferite ale modelului: un model “deschis” în care consumul gospodăriilor s-a presupus a fi exogen şi un model “închis”, în care consumul gospodăriilor s-a presupus a fi endogen. Rezultatele obţinute au fost încurajatoare, cu atât mai mult cu cât rezultate similare s-au obţinut şi în urma unor studii efectuate în S.U.A. Mai târziu, studiile s-au concentrat numai pe regiunea Negev, din Sud, ca o zonă de dezvoltare subdivizată în mai multe regiuni, comparativ cu “Restul lumii” şi “Restul Israelului” ca alte două regiuni.

Aşa cum am menţionat, construirea modelelor MRIO este, de obicei, restricţionată de dificultatea procurării datelor. Totuşi, aceste modele sunt esenţiale pentru evaluarea cât mai completă a impactului activităţilor economice, în cadrul regiunilor “periferice”. Echipa care elaborează aceste modele în ţările vest-europene continuă şi în prezent să caute căi şi mijloace de a simplifica procesul obţinerii şi prelucrării datelor necesare, ideea de bază fiind aceea de a reduce la minimum nevoia de cercetări statistice.

Mai mult, până în prezent s-au experimentat mai multe variante ale modelului, în scopul reprezentării şi evaluării diferitelor politici economice. Aceste variante se referă la:

- includerea unei regiuni speciale “Restul Lumii” lipsită de coeficienţi input-output directi, în care limitele sunt reprezentate de valorile importului şi exportului;
- o adaptare a Lanţurilor Markov la matricea fluxurilor comerciale pentru a reprezenta impactul verigilor intermediare;
- modificări ale matricei fluxurilor comerciale pentru a reprezenta localizarea noilor industrii, în regiunile de dezvoltare;

- substituirea coloanelor reprezentând tehnologiile existente cu cele referitoare la tehnologii noi;
- extinderea mărimii celor două matrici (de producţie şi a fluxurilor comerciale) pentru a include şi coeficienţii noilor proiecte;
- integrarea în modelul MRIO a matricii ponderilor muncitorilor calificaţi, pe ramuri, în fiecare regiune, în scopul evaluării şi predicţiei impactului forţei de muncă pe profesii.

Aşa cum se poate observa, în ciuda dificultăţilor practice de calcul, se înregistrează preocupări susţinute ale economiştilor pe linia aplicării modelelor de tip input-output şi aceasta datorită valorii lor incontestabile, fiind singurele capabile să surprindă, în toată complexitatea lor, relaţiile înregistrate între regiuni diferite.

BIBLIOGRAFIE

Anselin L. (1988), *Model Validation in Spatial Econometrics: A Review and Evaluation of Alternative Approaches*, International Regional Science Review 11:279-316;

Anselin L. (1988), *An Integrated Multiregional Approach Toward Water Policy Analysis at the State and Sub-State Level*. Lucrare prezentată la Conferinţa Internaţională privind Construirea şi Utilizarea Modelelor Input-Output, Alpine Lake Resort, West Virginia;

Anselin L. (1989), *Spatial Regression Analysis on the PC: Spatial Econometrics Using GAUSS,* Institute for Mathematical Geography Discussion, *Paper 2;*

Anselin L. şi D.A. Griffith (1988), *Do Spatial Effects Really Matter in Regression Analysis?* Papers, Regional Science Association, 65:11-34;

Batey P. (1985), *Input-Output Models for Regional Demographic-Economic Analysis: Some Structural Comparisons*, Environment and Planning A, 17:73-99;

Batey P., şi A. Rose (1988), *Extended Input-Output Models and Social Accounting Matrices: Progress and Potential,* Lucrare prezentată la Conferinţa Internaţională privind Construirea şi Utilizarea Modelelor Input-Output, Alpine Laice Resort, West Virginia;

Bennett R., şi K. Hordijk (1986), *Regional Econometric and Dynamic Models*, in: P.Nijkamp (ed.), Handbook of Regional and Urban Economics I, p. 407-441, Amsterdam, North Holland;

Bolton, R. (1985), *Regional Econometric Models*, Journal of Regional Science, 25: 495-520;

Bon, R. (1988), *Supply-Side Multiregional Input-Output Models*, Journal of Regional Science, 28: 41-50;

Boyce, D. (1988), *Renaissance of Large-Scale Models*, Papers, Regional Science Association, 65: 1-10;

Czamanski S. (1973), *Regional and Interregional Social Accounting*, Lexington MA, Lexington Books;

Freeman D., Talpaz H., Fleischer A., Laufman O., *A Multiregional Input-Output Model for Israel and Extensions: Methodology and Experience,* 1989;

Goodchild M.F. (1987), *A Spatial Analytical Perspective on Geographical Information Systems*, International Journal of Geographical Information Systems 1:327-334;

Griffith D.A. (1989), *Spatial Regression Analysis on the PC: Spatial Statistics Using Minitab*, Institute for Mathematical Geography Discussion, Paper 1;

Hewings G.J.D., şi R. Jensen (1988), *Regional, Interregional and Multiregional Input-Output Analysis,* in P. Nijkamp (ed), Handbook of Regional and Urban Economics I, p. 295- 355, Amsterdam, North Holland;

Hewings G.J.D., şi R.Jensen (1988), *Emerging Challenges in Regional Input-Output Analysis*, The Annals of Regional Science 22:43-53;

Higgs P., B. Parmenter, şi Rimmer (1988), *A Hybrid Top- Down, Bottom;*

Isard, W., şi L. Anselin (1982), *Integration of Multiregional Models for Policy Analysis*, Environment and Planning A 14:359-376;

Jackson R. (1986), *The Full Description Approach to the Aggregate Representation in the Input-Output Modelling Framework*, Jornal of Regional Science, 26:515-530;

Jensen R.C. (1988), *Construction and Use of Regional Input-Output: Progress and Prospects,* Discussion Paper, Regional Research Institute, West Virginia University;

Kinal T., şi J.Ratner (1986), *A VAR Forecasting Model of A Regional Economy: Its Construction and Comparative Accuracy*, International Regional Science Review, 10:133-126;

Leontief W., Analiza input-output, Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1980;

Miller R., K. Polenske, A.Rose (1989), *Frontiers of Input- Output Analysis*. New York, Oxford University Press;

Openshaw, S (1987), *An Automated Geographical Analysis System*, Environment and Planning, A 19:431-436

Openshaw S. (1988), *Building an Automated Modeling System to Explore a Universe of Spatial Interaction Modeles, Geographical Analysis*, 20:31-46;

Richardson H. (1985), *Input-Output and Economic Base Multipliers: Looking Backward and Forward,* Journal of Regional Science, 25:607-661;

Round J.I. (1986*), Social Accounting for Regional Econmic Systems*, in P. Batey and M. Madeen, (eds.) Integrated Analysis of Regional Systems, p. 90. 106, London, Pion;

Round J.I. (1988), *Incorporating the Interregional, Regional and Spatial Dimension into a SAM : Some Methods and Applications*, in F.Harrigan, şi

P.Mc.Gregor (eds.) Recent Advances in Regional Economic Modelling, p. 24-25, London, Pion;

Rose A., şi P.Beaumont (1988), *Interregional Income- Distribution Multipliers for the West Virginia Economy*, Journal of Regional Science, 28:462-475;

Sonis M., şi G.Hewings (1988), *Superposition and Decomposition Principales in Hierarchical Social Accounting and Input-Output Analysis*, in F.Harrigan and P.Mc, Gregor (eds.), Recent Advances in Regional Economic Modelling, p. 46-65, London, Pion;

Szyemer,J. (1986), *Measuring Connectedness of Input-Output Models: Survey of the Measures, Environment and Planning,* A, 17:1591-1612.

Capitolul 2 - PRACTICA INTERNAŢIONALĂ ÎN MODELAREA ECONOMICĂ MULTIREGIONALĂ

1. Etapele premergătoare elaborării modelelor economice multiregionale

Prima generaţie a modelelor economice regionale elaborate în anii ‘60 poate fi considerată ca primă cercetare pentru o reprezentare sistematică şi cantitativă a sistemelor economice spaţiale. La nivelul acestui stadiu, accentul s-a pus pe definirea şi specificarea componentelor şi interacţiunilor din cadrul acestor sisteme.

O nouă orientare a început la sfârşitul anilor ‘60 şi începutul anilor ‘70, când modelele regionale au fost tot mai mult utilizate ca instrumente pentru planificare şi decizii politice în spaţiu şi timp; exemple în acest sens sunt modelele de utilizare a pământului şi modelele de transport. În această perioadă au fost proiectate - uneori foarte elementar - modele de programare pentru a calcula starea dorită a unui sistem, potrivit unor criterii de bunăstare a priori specificate.

Paralel cu elaborarea unor modele bazate pe un concept de optimalitate s-a manifestat o puternică tendinţă spre elaborarea de modele economice regionale econometrice. În aceste modele “cererea” era considerată ca un element esenţial, deşi devenea tot mai clar că modelarea economică regională integrată necesita un cadru structural pentru aceste modele, bazate pe caracteristici combinate, “ofertă-cerere”. În consecinţă, au fost luate în considerare: factorul optimal input, dotările infrastructurale şi problema localizării.

În anii ‘70, modelele menţionate nu luau în considerare limitele care apăreau din restricţii environmentale, de energie, de utilizare a pământului, calitatea vieţii şi egalitatea. Conştiinţa resurselor limitate a condus la o nouă tendinţă în construirea modelelor economice regionale, în care impactul restricţiilor şi limitelor a jucat un rol deosebit de important. Exemple în acest sens sunt modelele regionale environmentale şi privind energia (vezi, de exemplu, Müller 1979, Lundqvist 1980, Nijkamp, 1980).

Începând cu mijlocul anilor ‘70 s-au întreprins eforturi pentru elaborarea de modele economice spaţiale integrate (şi uneori comprehensive) care sunt potrivite pentru evaluarea tendinţelor regionale actuale, prin intermediul unui spectru larg (uneori conflictual) de obiective regionale şi/sau condiţii colaterale (vezi Snickars şi Granholm 1982, Nijkamp şi Sprouk 1981 Rietveld 1980). Unele din aceste modele sunt multidisciplinare, încorporând şi variabile demografice, environmentale, sociale.

În cursul anilor ‘70 modelele cu o singură regiune erau tot mai mult considerate ca reprezentări nesatisfăcătoare ale lumii complexe, alcătuite din regiuni cu interacţiuni reciproce (vezi Bolton 1980 şi Glickman 1982). Din punct de vedere teoretic, modelele cu o singură regiune ignorau legăturile interregionale şi nu asigurau unitatea între modelele regionale distincte şi modelul naţional, iar punctul de vedere politic al modelelor cu o singură regiune nu satisfăcea cerinţele factorilor de decizie legate de evaluarea, estimarea aspectelor de echitate teritorială, a efectelor interregionale şi a altor efecte indirecte ale impactului spaţial al măsurilor politice.

Orientarea curentă multiregională poate fi văzută ca o importantă piatră de hotar în eforturile de modelare regională.

De aceea ne-am propus să investigăm practica internaţională în modelarea economică multiregională şi să evidenţiem performanţele obţinute în acest domeniu. În acest scop am utilizat rezultatele unei cercetări comparative internaţionale[1] asupra modelelor economice multiregionale.

Cercetarea s-a axat pe modele regionale operaţionale care au fost selectate şi examinate în concordanţă cu următoarele criterii:

- au fost excluse modelele aflate în stadiu teoretic- conceptual; au fost luate în considerare numai modelele cu conţinut empiric sau posibil a căpăta o formă empirică în viitorul apropiat;
- nu au fost luate în considerare modelele cu o singură regiune, ci numai modelele cu legături, relaţii interregionale directe sau indirecte;
- demarcarea regională a modelelor multiregionale s-a bazat pe pieţele regionale ale muncii, destul de închise, aşa încât au fost excluse modelele urbane, au fost excluse, de asemenea, şi modelele cu relaţii internaţionale (prin intermediul comerţului internaţional);
- au fost selecţionate numai modelele conţinând un sistem economic mai mult sau mai puţin complet, astfel că modelele interregionale cu un singur sector nu au fost analizate. La fel şi modelele cu o orientare principală spre aspecte noneconomice (de exemplu, demografice şi environmentale) au fost lăsate de-o parte;
- modelele selectate au trebuit să conţină o prezentare matematică integrată a unui sistem economic regional.

[1] Cercetarea a fost realizată de oamenii de ştiinţă de la International Institute for Applied Systems Analysis (II ASA) din Luxemburg, Austria şi Free University din Amesterdam. Detalii în legătură cu acest studiu se găsesc în lucrarea lui Issaev şi alţii intitulată “Multiregional Economic Modelling Practice And Prospect” apărută la Amsterdam în 1982.

Pornind de la aceste cerinţe, cercetarea internaţională a realizat o analiză comprehensivă a practicii curente în modelarea multiregională din America de Nord, Europa de Vest, Europa de Est, Zona Pacificului şi câteva ţări în curs de dezvoltare. Cercetarea a cuprins 50 de modele multiregionale, aşa cum se prezentau ele în 1982. Informaţiile asupra acestor modele s-au obţinut cu ajutorul chestionarelor, documentelor oficiale, lucrărilor retrospective, relaţiilor personale.

Rezultatul anticipat al acestui studiu a fost de a facilita alegerea celor mai adecvate modele - instrumente de previziune şi/sau pentru obiectivele politicii regionale. Acesta a fost motivul pentru care studiul s-a oprit la modele operaţionale care par să fie cele mai utile acestui scop.

2. Sfera de cuprindere a modelelor economice multiregionale

Lista modelelor multiregionale care au fost analizate în studiu se găseşte în anexa capitolului. Distribuţia geografică a celor 50 de modele este prezentată în tabelul nr. 1: 20 din Europa de Vest, 6 din Scandinavia, 5 din Europa de Est, 11 din America de Nord, 6 din Pacific şi 2 din ţări în curs de dezvoltare. Lista, desigur, nu este completă, Europa de Est şi ţările în curs de dezvoltare fiind destul de slab reprezentate.

Tabelul nr. 1 - Ţările în care s-au elaborat modelele incluse în cercetare

Ţara	Număr modele	Ţara	Număr modele
Germania	4	Iugoslavia	1
Olanda	4	Cehoslovacia	1
Belgia	5	Polonia	1
Franţa	1	U.R.S.S.	2
Italia	2	Canada	2
Regatul Unit	2	S.U.A	9
Comunitatea Economică Europeană	1	Japonia	4
Austria	1	Australia	2
Suedia	5	Coreea	1
Norvegia	1	Kenia	1

Sfera de cuprindere a modelelor este dată de sistemele înglobate de modelele respective. Prin definiţie, toate modelele multiregionale cuprind un sistem economic, dar gradul de detaliere poate fi foarte diferit de la un model la altul. Figura nr. 1 arată că modelele sunt diferite şi în ceea ce priveşte măsura în care sunt cuprinse sistemele noneconomice.

Figura nr. 1

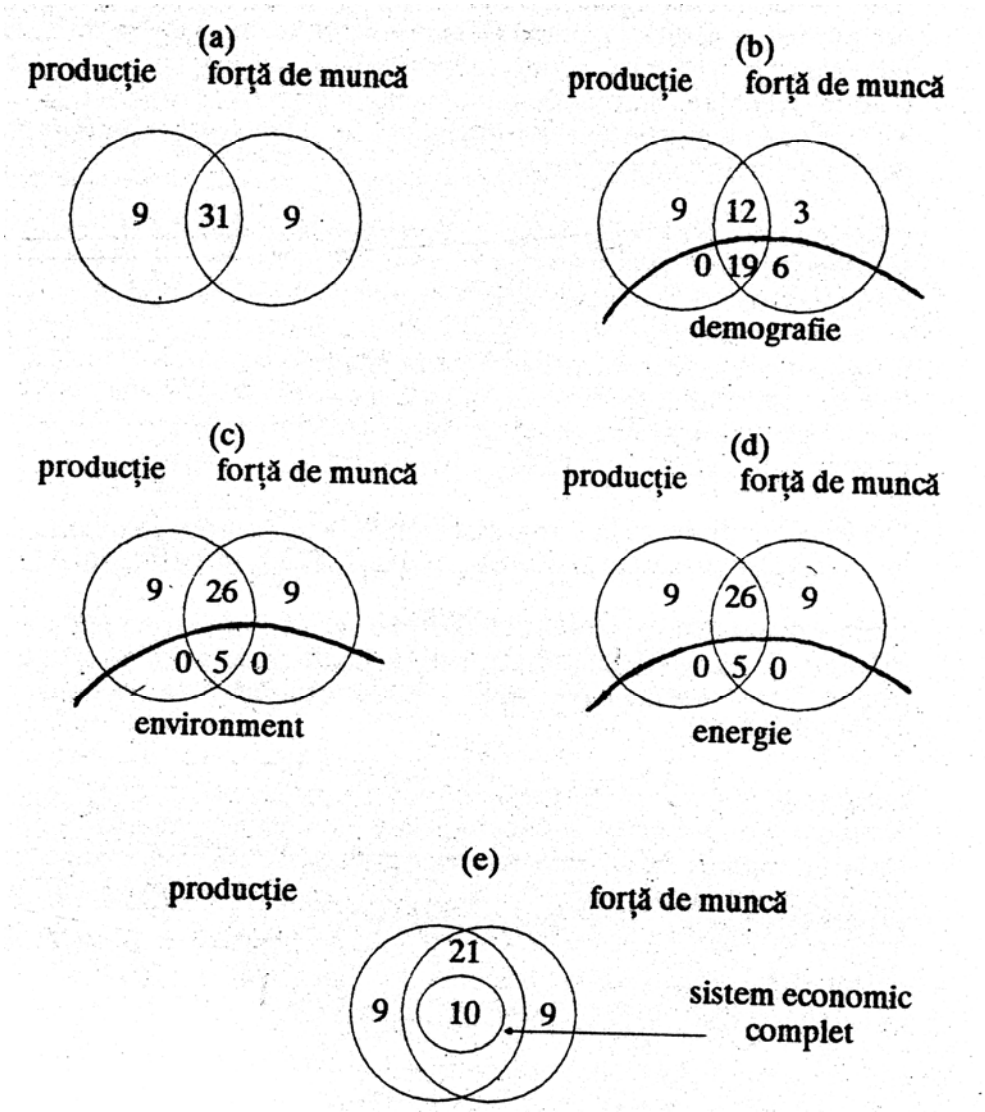

Diagrama (a) arată că în 31 de modele atât forţa de muncă cât şi producţia sunt endogene. În 9 modele numai producţia este endogenă iar forţa de muncă nu este inclusă sau este exogenă. Aceste modele sunt de obicei modele obişnuite input-output. În alte 9 modele, numai forţa de muncă este

endogenă iar producţia este exogenă sau lipseşte; acestea sunt modele ale pieţei muncii multiregionale. Se poate concluziona că cea mai mare parte a modelelor sunt parţiale. Evident, modelele parţiale sunt prin definiţie utile pentru un număr mai mic de obiective, scopuri decât modelele mai cuprinzătoare. Totuşi, se va vedea că aceste modele parţiale sunt bine reprezentate în setul de modele cu un şir larg de utilizări. De aceea, nu este nici un motiv ca aceste modele să fie privite ca mai puţin relevante decât modelele comprehensive.

Diagrama (b) arată că modelele interregionale acordă atenţie şi elementelor demografice. Se observă că în 25 de cazuri mărimea populaţiei este endogenă. În cele mai multe modele, populaţia este tratată în cifre absolute; nu există studii detaliate pe grupe de sex şi vârstă deşi sunt şi excepţii importante. Evident că, atunci când demografia este tratată în cifre absolute sau chiar lipseşte dintr-un model, un astfel de model este mai puţin potrivit pentru analizele pe termen lung. Trebuie precizat că cele mai multe modele multiregionale sunt folosite pe termen scurt şi mediu.

Diagrama (c) arată că în 5 cazuri, variabilele environmentale sunt endogene. Aceste modele sunt HESSEN, MEEEI, TLM, MREEED şi RDM.

Cinci modele conţin o tratare detaliată a sectorului energie (diagrama d): MEEEI, TLM, MORSE, MAG, MREED. Se poate constata că numai la puţine modele sistemul economic a fost pus în relaţie cu sistemul energetic sau *environment*.

Diagrama (e) arată că 10 modele conţin un sistem economic “complet”. Sistemul economic este denumit ca fiind “complet” atunci când producţia, forţa de muncă, investiţiile şi preţurile/salariile sunt endogene. Aceste modele sunt: REM, RENA, SERENA, REGINA, BACHUE, MFM, MREEED, MEPA, ECESIS şi NRPEM.

3. Aspecte legate de mărimea modelelor economice multiregionale

În cele ce urmează ne vom referi la diverse aspecte legate de mărimea modelelor multiregionale şi anume: numărul regiunilor, numărul sectoarelor şi numărul variabilelor endogene cuprinse în modele.

Numărul regiunilor cuprinse în modele este arătat în tabelul nr. 2. Ceaj mai mare parte a modelelor includ un număr relativ mic de regiuni. Numărul mediu de regiuni incluse în modele este de 9. Sunt şi modele cu un număr foarte mare de regiuni, ca de exemplu MULTIREGION cu 173 de regiuni iar MRMI conţine chiar o dezagregare spaţială până la 3103 regiuni. Unele modele dau posibilitatea alegerii nivelului adecvat de detaliere spaţială. Modelul MRMI, de exemplu, poate fi aplicat pentru 3103, 435 sau 51 de regiuni. Sunt mai mulţi factori care au determinat această distribuire a modelelor arătată în tabelul nr.

2 şi anume: scopul modelului şi disponibilitatea datelor. Ultimul factor este foarte important: marea majoritate a celor ce elaborează modele se limitează la regionalizarea administrativă, deoarece, în majoritatea ţărilor, datele economice au o detaliere spaţială foarte slabă (vezi Nijkamp şi Rietveld 1984).

Tabelul nr. 2 - Numărul regiunilor cuprinse în modelele economice multiregionale

Nr. de regiuni	Nr. de modele
2 - 8	21
9 - 20	13
21 -100	13
> 100	2

Tabelul nr. 3 prezintă distribuirea numărului sectoarelor cuprinse în modele. Trebuie menţionat că unele modele nu au nici o dezagregare sectorială. Numărul mediu al sectoarelor utilizate în modele este de 20. Modelele cu cel mai mare număr de sectoare sunt: MRMI (108 sectoare) şi SCIIOM (200 sectoare).

Tabelul nr. 3 - Repartizarea numărului sectoarelor în modele economice multiregionale

Nr. de sectoare	Nr. de modele
1 - 10	17
1 - 20	19
21 - 40	11
41 - 100 1	0
> 100	2

Este evident că gradul de detaliere a sectoarelor în modele este, în medie, mai mare decât gradul de detaliere a datelor spaţiale.

Tabelul nr. 4 prezintă laolaltă distribuirea numărului de regiuni şi a sectoarelor cuprinse în modele. Din acest tabel rezultă clar tendinţa ca modelele cu un număr mare de regiuni să dispună şi de un număr mare de sectoare. Numărul modelelor în care detalierea pe sectoare este peste medie iar detalierea regională sub medie (şi invers) este relativ mic.

Tabelul nr. 4 - Numărul regiunilor şi sectoarelor cuprinse în modelele economice multiregionale

		Număr de I - 20	sectoare ≥ 21	∑
Număr de regiuni	≥ 10	7	16	23
	2-9	19	7	26
∑		26	23	49

Tabelul nr. 5 prezintă mărimea modelelor în funcţie de numărul variabilelor endogene. Din acest punct de vedere, America de Nord se situează clar peste medie, iar Europa de Vest sub medie.

Tabelul nr. 5 - Numărul variabilelor endogene în modelele economice multiregionale

	Nr. variabilelor <800	endogene ≥ 800	∑
Europa de Vest	13	7	20
Scandinavia	3	3	6
Europa de Est	3	2	5
America de Nord	1	10	11
Pacific	4	2	6
Ţări în curs de dezvoltare	1	1	2
∑	25	25	50

Tabelul nr. 6 - Modele cu cele mai numeroase variabile endogene

Denumire modelului	Ţara	Nr. variabilelor endogene
REGINA	Franţa	8000
MULTIREGION	S.U.A.	14000
NRIES	S.U.A	14000
MREED	S.U.A	40000
MRMI	S.U.A.	50000
SMOPP	U.R.S.S.	100000

În cele mai multe cazuri, modelele cu număr mare de viariabilitate cuprind şi un număr mare de regiuni şi sectoare, deşi mai sunt şi excepţii (exemplu REGINA). Excepţiile indică şi faptul că mărimea modelului nu este numai funcţie de numărul regiunilor şi sectoarelor ci şi de sfera de cuprindere a modelului şi complexitatea acestuia.

4. Modelarea cererii şi ofertei

Posibilitatea de a utiliza un model depinde de structura acestuia. De exemplu, un model care este construit exclusiv pe variabile ale cererii nu poate fi utilizat dacă se doreşte să se studieze efectele reducerii ofertei de factori de producţie (de exemplu, energia). Rolul cererii şi al ofertei reprezintă un aspect foarte important al structurii modelului. Se va arăta în continuare în ce măsură rezultatele modelelor multiregionale sunt determinate de variabile provenind din componenta "cerere" şi/sau componenta "ofertă".

În acest scop sunt acceptate următoarele definiţii:

Un model este definit ca fiind orientat spre cerere atunci când nivelul producţiei regionale este determinat de componentele cererii finale, fără a fi influenţat de variabilele ofertei.

Un model este definit ca fiind orientat spre ofertă când nivelul producţiei regionale este determinat de oferta unuia sau mai multor factori de producţie, fără a fi influenţat de variabilele cererii.

Un model este definit ca fiind mixt, cu dublă orientare: ofertă-cerere, când nivelul producţiei regionale este determinat atât de variabilele ofertei cât şi de variabilele cererii.

Pe baza definiţiilor de mai sus este alcătuit tabelul nr. 7. Se observă că numărul modelelor orientate spre ofertă este mult mai mic decât numărul modelelor orientate spre cerere. Totuşi, nu se justifică afirmaţia că s-ar neglija componenta "ofertă", dat fiind numărul mare de modele cu o orientare mixtă.

Tabelul nr. 7 - Orientarea cerere/ofertă în modelele multiregionale

	Nr. de modele
- modele orientate în principal spre cerere	17
- modele cu orientare dublă: cerere - ofertă	30
- modele orientate în principal spre ofertă	2

La unele modele, dubla orientare cerere-ofertă se realizează prin tratarea, în mod diferit, a industriilor de bază, de cele care nu sunt de bază. Sectoare de bază, cum este comerţul se presupun a fi sectoare orientate spre ofertă: volumul producţiei regionale în aceste sectoare se determină după repartizarea investiţiilor pe regiuni. Teoria localizării joacă un rol important în explicarea acestei repartizări. Sectoarele care nu sunt de bază se consideră a fi orientate spre cerere. Volumul producţiilor regionale sunt determinate pe baza nivelului producţiei din sectoarele de bază şi a cererii finale regionale.

Afirmaţia conform căreia modelele care utilizează analiza input-output sunt caracterizate printr-o orientare spre cerere, nu este confirmată de

examinarea celor 50 de modele. Dimpotrivă, rezultă o proporţie aproximativ egală între modelele care utilizează analiza input-output şi sunt orientate spre cerere, cu cele care sunt dublu orientate: cerere-ofertă. Aceasta arată faptul că un număr considerabil de module incluse în modelele multiregionale au o structură complexă.

5. Estimarea relaţiilor naţional-regionale

Interdependenţa dintre regiuni este o trăsătură majoră a modelelor economice multiregionale. Se disting două tipuri de interdependenţe: directe şi indirecte. Interdependenţele directe apar atunci când o regiune intră în relaţie cu alte regiuni, fără intermediari. Interdependenţele indirecte se manifestă atunci când o regiune intră în relaţie cu alte regiuni prin intermediari. Vom vorbi în continuare despre modelele în care "intermediar" este nivelul naţional (suma regiunilor) şi vom prezenta modul în care sunt estimate relaţiile naţional-regionale în modelele economice multiregionale.

Din punct de vedere al relaţiilor naţional-regionale se disting trei tipuri de modele multiregionale: modelele "top-down"; modele "bottom-up" şi "regional-naţionale" (vezi Courbis 1980 şi Glickman 1981). Aceste tipuri pot fi definite astfel:

- într-un model "top-down" (de sus în jos) se determină în primul rând variabilele naţionale, apoi variabilele regionale se determină astfel ca suma lor să fie egală cu totalul naţional - TD -;
- într-un model "bottom-up" (de jos în sus) se determină mai întâi variabilele regionale; variabilele naţionale rezultă ca sumă a variabilelor regionale - BU -;
- în modelele de tip "regional-naţional" se realizează o combinaţie a celor două abordări top-down şi bottom-up. O astfel de combinaţie poate da naştere la un model în care variabilele "regional" şi "naţional" se determină simultan. De aceea, modelele "regional-naţional" pot fi subdivizate în:
- modele "regional-naţional" interactive (IRN), în care variabilele regionale şi naţionale se determină simultan;
- modele "regional-naţional" non-interactive (NIRN), o combinaţie a abordărilor BU şi TD care nu dă naştere la interacţiune naţional-regional şi de aici nici la o determinare simultană a variabilelor naţionale şi regionale.

În figura nr. 2 este ilustrată structura de cauzalitate a acestor două tipuri de modele, cu ajutorul unor scheme simple; x_1 şi x_2 reprezintă variabilele naţionale iar x_1^r şi x_2^r reprezintă variabilele regionale corespunzătoare.

Cele 50 de modele cuprinse în cercetare au fost clasificate după cum arată tabelul nr. 8.

Tabelul nr. 8

Structura verticală a modelelor economice interregionale

Tipul modelului	Nr. de modele
Modele "Top-down"	9
Modele "Bottom-up"	9
Modele "regional-național" interactive	8
Modele "regional-național" noninteractive	24

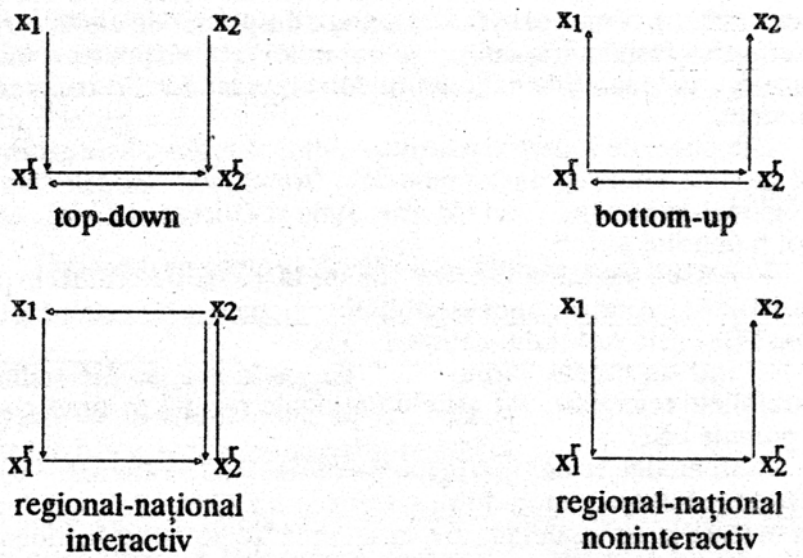

Figura nr. 2 Exemple de modele TD, BU, IRN şi NIRN.

Cercetarea a inclus nouă modele Top-Down. O proprietate importantă a modelelor TD este aceea că ele pot fi alimentate cu variabile naţionale exogene, furnizate de modelele macroeconomice. Aceasta este o proprietate utilă, dacă modelele macroeconomice pot oferi rezultate sigure. Un dezavantaj evident este acela că în modelele TD variabilele naţionale nu sunt afectate de distribuirea regională a activităţilor. De aceea, modelele TD nu pot fi utilizate

pentru studierea raportului dintre eficienţa naţională şi echitatea interregională. Cele mai multe din modelele TD cuprinse în cercetare sunt parţiale: ele se axează fie pe piaţa muncii, fie pe sistemul de producţie, dar foarte rar pe amândouă.

O abordare pură BU în modelele economice multiregionale se găseşte foarte rar. Atunci când un model conţine variabile regionale invariante (exemplu preţuri) ca variabile exogene sau endogene, nu poate fi clasificat ca un model BU în sens strict. Într-un asemenea caz, variabilele naţionale nu apar ca o rezultantă a variabilelor regionale corespunzătoare.

În cercetarea efectuată, nouă modele au fost preponderent de tip BU. Cele mai multe dintre ele se caracterizează printr-un număr relativ mic de regiuni (2 - 10). De asemenea, numărul sectoarelor în aceste modele este mai mic decât media. S-ar putea crede că modelele BU acordă o mai mare atenţie relaţiilor interregionale pentru a compensa lipsa relaţiilor naţional-regional. O analiză mai atentă a acestor modele arată însă că acest lucru nu este valabil pentru toate modelele BU. În unele cazuri, relaţiile interregionale capătă o atenţie destul de mare, dar sunt şi modele BU în care relaţiile interregionale nu sunt deloc menţionate.

Modelele de tip “regional-naţional interactive” formează un sistem interdependent de varibile naţionale şi regionale. Cercetarea include opt modele de acest tip. Aceste modele diferă considerabil ca mărime. Unele se află sub medie, altele sunt printre cele mai mari. Mărimea modelelor IRN este mai mare decât a altor modele. În aproape toate modelele variabilele “cheie” sunt endogene: producţia, forţa de muncă, investiţiile şi preţurile (salariile). Se poate spune deci că nivelul integrării în aceste modele este înalt nu numai în ceea ce priveşte relaţiile regional-naţional, ci şi în ceea ce priveşte relaţiile între principalele variabile economice.

Ponderea modelelor multiregionale cu structură regional-naţional noninteractive este mare. Aceste modele se deosebesc prin modul în care sunt utilizate abordările TD şi BU. Un tip de model destul de comun include o abordare TD a producţiei şi o abordare BU a factorului “cerere”. Astfel, într-o primă etapă, nivelele producţiei regionale se obţin din producţia naţională dată exogen. În a doua etapă se determină forţa de muncă regională (sau utilizarea altor factori de producţie). Forţa de muncă naţională se poate găsi într-o a treia etapă, prin adunarea valorilor regionale.

În alte modele NIRN, abordările TD şi BU pot fi utilizate într-un alt mod: abordarea TD se aplică unor factori de producţie (de exemplu, investiţiilor) iar abordarea BU se aplică producţiei.

Modelele NIRN pot fi pe drept considerate ca o completare bine venită la elaborarea modelelor naţionale. Modelele NIRN pot să realizeze nu numai o delimitare regională a variabilelor naţionale, ele pot să estimeze şi nivelul naţional al varibilelor pentru care o abordare BU este mai adecvată. Este cazul

variabilelor care se referă la pieţe ce operează la nivel regional: locuinţe, servicii, oferta de forţă de muncă, şomajul şi (la unele ţări) rata salariilor.

Tipul de modele NIRN poate fi considerat ca o versiune derivată din IRN, impunând o supoziţie simplificată, anume absenţa feedbackului de la x_2 la x_1 (figura nr. 2). Prin aceasta, tipul NIRN este mai puţin general decât IRN care poate fi însă un dezavantaj. Avantajul evident al modelelor NIRN asupra modelelor IRN este că structura cauzalităţii lor este mai clară.

6. Modelarea relaţiilor interregionale

Studierea modului în care sunt abordate relaţiile interregionale este o chestiune de la sine înţeleasă atunci când se cercetează tendinţele curente ale modelării economice interregionale.

Analizele întreprinse arată că fluxurile interregionale sunt adesea tratate extrem de minuţios, de detaliat. Echipa internaţională s-a axat pe studierea acestor fluxuri, şi îndeosebi pe schimbul de bunuri şi activităţi dintre regiuni.

În concordanţă cu clasificarea făcută în subcapitolul precedent, autorii fac distincţie între două tipuri de modele interregionale: independente şi interdependente. Această distincţie se bazează pe prezenţa relaţiilor directe dintre regiuni individuale. Pentru modelele pe termen scurt şi mediu, interdependenţa înseamnă că şi comerţul interregional de bunuri este estimat, cu menţionarea explicită a regiunilor de origine şi de destinaţie. Modelele care fac distincţie între comerţul interregional şi internaţional, dar nu identifică regiunile care trimit şi cele care primesc, sunt clasificate ca independente. Pentru modelele pe termen mediu şi lung, în relaţia de interdependenţă accentul se pune pe luarea în considerare a factorului “mobilitate”.

Astfel, chiar dacă un model pe termen mediu sau lung este de tip input-output, cu informaţii limitate, se justifică să fie denumit interdependent dacă migraţia forţei de muncă este tratată într-un mod interrelaţional “de la regiune la regiune”.

Ceea ce s-a spus despre migraţie este un exemplu de model comportamental al migraţiei, în care se presupune implicit că mobilitatea forţei de muncă nu este perfect elastică, dar ea răspunde la dezechilibrul pieţei muncii, fie prin creşterea amplorii condiţiilor care duc la dezechilibru (cum este cazul acelor ţări în care migraţia forţei de muncă este influenţată mai mult de factori sociali şi environmentali decât economici) sau descreşterea acestora, dar într-o anumită proporţie, dată de funcţiile de răspuns.

Mobilitatea perfectă între regiuni va fi considerată aici ca o abordare independentă a interrelaţiei dintre regiuni. Aceasta, deoarece nu există nici o reprezentare explicită a legăturilor directe dintre subregiuni individuale. Ipoteza mobilităţii perfecte de acest tip este în general introdusă prin ecuaţii de agregare a ofertei şi cererii de producţie şi a factorilor ei.

Tabelul nr. 9 arată că numai zece din 50 de modele, cât a reprezentat eşantionul cercetării, pot fi clasificate ca modele independente. Aproape jumătate din modele sunt interdependente numai prin fluxurile comerciale. Între modelele care nu sunt interdependente prin comerţ, ci prin factorul mobilitate, sunt mai numeroase modelele parţiale, care se axează de exemplu pe migraţia forţei de muncă sau pe schimburile dintre regiuni. Excepţie fac modelele HESSEN care conţin un submodel de poluare şi modelul MACEDOINE care se ocupă de influenţele şomajului.

Printre modelele care conţin atât factorul comerţ cât şi factorul mobilitate, modelul FLEUR este cel mai dificil de clasificat, datorită posibilităţii utilizării lui şi la analiza factorilor de localizare. Într-un fel, modelul FLEUR al Comunităţii Europene aminteşte de modelul american MRMI, deşi ultimul nu conţine măsuri explicite de accesibilitate la factorul "pieţe". Eşantionul internaţional conţine numai două modele care ar putea fi considerate complete, în sensul că ele conţin atât comerţul cât şi factorul "fluxuri" şi sunt construite ca modele închise, în sensul în care au fost definite aici, pentru nivelele naţional şi regional şi anume modelul francez REGINA şi modelul SMOPP folosit în planificarea teritorială a fostei URSS.

Tot din tabelul nr. 9 se observă că majoriatatea modelelor din eşantion au fost clasificate ca modele NIRN. O treime din modelele eşantionului sunt NIRN şi interdependente prin comerţ. Aceasta înseamnă că ele nu conţin o descriere completă a sistemului economic la nivel naţional, deşi tratează relaţiile regional-naţionale.

Tabelul nr. 9 - Clasificarea modelelor în funcţie de tipul relaţiilor

Legături indirecte între regiuni	Tipul de relaţii între subregiuni individuale				
	Interde-pendente	Interde-pendente (comerţ)	Interde-pendente (factori)	Interde-pendente (comerţ şi factori)	Total
Bottom-up(de jos în sus)	2	2	2	3	
Top-down (de sus în jos)	2	3	4	0	9
Regional-naţional (non-interactiv)	6	16	1	1	24
Regional-naţional (interactiv)	0	2	4	2	8
Total	10	20	11	6	50

7. Evaluarea măsurilor de politică regională prin intermediul modelelor economice multiregionale

În ultimii ani, cercetarea în ştiinţa regională şi-a concentat tot mai mult atenţia asupra evaluării impactului măsurilor luate prin politicile regionale (vezi Pleeter 1980). Datorită faptului că politicile regionale se ocupă cu probleme de echitate interregională, eficienţă şi efecte secundare nedorite, neintenţionate ale dezvoltării spaţiale, modelele economice multiregionale sunt, potenţial, instrumente pentru pregătirea acestor politici. În această privinţă noţiunea de eficienţă a instrumentelor politice este de o importanţă deosebită. Eficienţa se referă la impactul instrumentelor politice sau obiectivelor politice (vezi Kirschen şi alţii 1964 şi Tinbergen 1956).

Una dintre întrebările la care a încercat să răspundă cercetarea internaţională, la care ne referim, a fost: "care anume scopuri/obiective sunt endogene în model la nivel regional şi/sau naţional". Răspunsul a conţinut informaţii utile numai în 35 de cazuri. În celelalte modele instrumentele politice şi/sau obiectivele nu erau tratate astfel încât să poată fi identificate, aşa încât au trebuit să fie lăsate deoparte. Distribuirea răspunsurilor este arătată în tabelul nr. 10.

Tabelul nr. 10 - Distribuirea obiectivelor în 35 de modele interregionale

Obiective socioeconomice	Nr. de modele
Venit, producţie, consum	25
Forţa de muncă	21
Şomaj	9
Preţuri, inflaţie	7
Echilibrul plăţilor	2
Distribuirea veniturilor	3
Obiective privind bugetul Venituri din taxe, costul investiţiilor, deficitul bugetar	4
Dotări Infrastructură, alte utilităţi	4
Energie şi environment	
Consumul de energie	4
Poluare	3
Obiective ale planificării fizice	
Utilizarea pământului	1
Populaţia	1
Preţul pământului	1

Se poate observa că sunt prezente cele mai importante obiective socioeconomice, variabilele legate de creşterea economică şi piaţa muncii fiind mai numeroase decât alte obiective socioeconomice. Obiectivele politice ale unor domenii înrudite sunt prezente într-o măsură moderată. De aici se poate concluziona că, în sens strict, modelele economice multiregionale pot, într-o măsură foarte limitată, să analizeze efectele instrumentelor politicii regionale asupra energiei, environmentului sau obiectivelor planificării fizice. Acest lucru este posibil numai dacă aceste modele interegionale sunt corelate cu alte modele (ale environmentului etc.).

Cu privire la instrumente, a fost pusă următoarea întrebare: "Pentru care instrumente politice ale măsurilor politice pot fi determinate efectele asupra obiectivelor politice (la nivel regional şi/sau nivel naţional)?"

În 29 de cazuri, răspunsul a conţinut informaţii utile. Distribuirea răspunsurilor este prezentată în tabelul nr. 11.

Tabelul nr. 11 - Frecvenţa distribuirii instrumentelor de politică regională în 29 de modele economice multiregionale

Venituri	guvernamentale
Cheltuieli de consum	11
Forţă de muncă în servicii guvernamentale	3
Investiţii publice	17
Fluxuri între nivelul public naţional şi nivelul public regional	3
Plăţi pentru securitatea socială	1
Taxe	7
Preţuri	
Subvenţii ale investiţiilor particulare	10
Subvenţii pentru salarii	1
Media salariului minim	2
Rata dobânzii	1
Preţuri publice	1
Costuri de transport	1
Preţul combustibilului	1
Environment	
Poluare	2
Planificare fizică	
Locuinţe	2
Alte instrumente	
Limitele vârstei productive	1
Politici agricole	1
Politici de imigrare naţională	2

Principalele instrumente de politică regională, sunt din modelele multiregionale cuprinse în domeniul cheltuielilor de consum guvernamental,

instituţiilor publice şi subvenţiilor pentru investiţii private. Alte instrumente, cărora li se acordă o oarecare importanţă, sunt taxele şi utilizarea forţei de muncă în servicii publice. Se acordă relativ puţină atenţie politicii preţurilor (cu excepţia subvenţiilor pentru investiţii) şi instrumentelor din domenii înrudite, cum sunt planificarea fizică şi environmentală. Se observă că nu se face nici o distincţie între obiectivele naţionale şi regionale şi/sau instrumentele acestora, deşi această distincţie poate fi formal luată în calcul (vezi Issaev şi alţii 1982).

Pentru analiza eficienţei măsurilor de politică regională, studiul internaţional pe care-l prezentăm s-a oprit la trei domenii specifice, şi anume: veniturile şi cheltuielile publice, stimularea investiţiilor private şi a investiţiilor în infrastructură, pe care le-a analizat la un număr de 14 modele. Cercetările au condus la următoarele concluzii în legătură cu cele trei domenii menţionate mai sus:

Veniturile şi chetuielile publice:

- unele modele (de exemplu, modelele NRIES) permit să se studieze efectele redistribuirii veniturilor sau cheltuielilor publice asupra eficienţei naţionale. Ideea răspândită că există o ruptură între eficienţa naţională şi echitatea interregională nu este confirmată de aceste modele. Ele duc la concluzia că este posibil să crească atât eficienţa naţională, cât şi echitatea, egalitatea interegională;
- una şi aceeaşi politică naţională poate avea efecte complet diferite pe regiuni.

Stimularea investiţiilor particulare:

- efectele subvenţiilor pentru investiţii sunt, în cele mai multe cazuri, destul de modeste, comparativ cu efectele sau schimările din condiţiile economice generale;
- toate modelele consideră că investiţiile care rezultă din măsuri de stimulare sunt calitativ egale cu alte instrumente, aşa că se neglijează riscurile pe care le presupun noile investiţii (conducând la supraestimarea potenţială a eficienţei pe termen lung a subvenţiilor pentru investiţii);
- nesiguranţa sau inconsecvenţa comportamentului investiţional, frecvent menţionată şi adesea observată, din păcate, nu a fost luată în considerare în simulările experimentale ale modelelor economice interregionale.

Investiţii în infrastructură:

- trebuie făcută distincţie între efectele pe termen scurt (orientată spre cerere) ale investiţiilor în infrastructură şi cele pe termen lung (orientate spre ofertă). Numai în puţine cazuri, modelele interregionale permit să se studieze simultan aceste efecte. Experimente realizate

cu aceste modele arată că efectele pe termen scurt pot fi complet diferite de efectele pe termen lung.

8. Utilizarea modelelor economice multiregionale

Informaţiile privind utilizarea modelelor sunt adeseori insuficiente. De aceea, autorii studiului internaţional acordă acestui subiect o atenţie deosebită. Ei consideră că acest subiect trebuie tratat pornind de la relaţia dintre cei care elaborează modelele şi cei care le utilizează. Măsura în care aceste modele sunt folosite, apare ca fiind considerabil dependentă de tipul instituţiei în care au fost elaborate. Se disting patru tipuri de instituţii:

A: instituţii academice (universităţi, academii de ştiinţă)

B: agenţii de consultanţă

G_N: agenţii naţionale guvernamentale

G_R: agenţii regionale guvernamentale

Tabelul nr. 12 ilustrează repartizarea modelelor după instituţia în care au fost elaborate. Cercetarea s-a limitat la acele modele care au fost testate pe o perioadă de timp suficient de mare, încât să le permită să fie aplicate.

Tabelul nr. 12 - Creatorii şi utilizatorii modelelor

Instituţii care elaborează modelele	Număr de modele	Nr.mediu de utilizatori pe model
Instituţii academice	25	1,2
Agenţii de consultanţă	4	2,2
Agenţii naţionale guvernamentale	9	1,6
Agenţii regionale guvernamentale	-	-

Majoritatea modelelor au fost elaborate în instituţii academice. Numărul modelelor elaborate de agenţiile de consultanţă şi guvernamentale este considerabil mai mic.

Constructorii de modele au fost întrebaţi, în care din tipurile de instituţii, menţionate mai sus, au fost folosite rezultatele modelelor lor. A rezultat că numărul maxim posibil de utilizatori pe model este de 4. Numărul mediu de utilizatori pe model este de 1,4. Repartizarea utilizatorilor pe tipuri de instituţii care elaborează modele este arătată în ultima coloană a tabelului nr. 12. Concluzia nu prea surprinzătoare este că, în medie, cel mai mult utilizate sunt modelele agenţiilor de consultanţă iar cel mai puţin utilizate, cele ale instituţiilor academice. În general se poate considera şi că cei ce elaborează modelele sunt şi proprii lor utilizatori. Aceste gen de utilizare nu a fost luat în considerare în tabelul nr. 12.

Gradul de utilizare a modelelor este foarte diferit de la ţară la ţară. De exemplu, media utilizărilor în America de Nord este mult superioară mediei, respectiv 2,7%.

Se va discuta în continuare despre modelele cu cele mai multe utilizări, pornind de la ipoteza că, cu cât sunt mai cuprinzătoare modelele, cu atât mai mult vor fi utilizate.

Tabelul nr. 13 menţionează modelele care au fost utilizate în trei sau patru tipuri diferite de instituţii. Ipoteza de mai sus nu a fost confirmată: cele mai multe din modelele care apar în această listă sunt modele parţiale. De exemplu, primele trei modele se ocupă exclusiv cu forţa de muncă. Modelele 4-6 se axează predominant sau exclusiv pe relaţiile input-output. Singura excepţie este MRMI care face o descriere destul de completă a sistemului economic şi sistemelor corelate.

Tabelul nr. 13 - Modele cu mai multe utilzări

1. WREM	Regatul Unit
2. LPFM	Suedia
3. MULTIREGION	S.U.A.
4. SCIIOM	Canada
5. MRIO	S.U.A.
6. IDIOM	S.U.A.
7. MRMI	S.U.A.

O altă caracteristică a modelelor din lista prezentată este că furnizează numeroase detalii regionale şi sectoriale.

Numărul mediu de regiuni şi sectoare în aceste modele este de 51 şi respectiv 79. Valorile medii pentru întregul set de modele, reamintim că sunt de 9 şi respectiv 20.

Una din problemele modelării este şi aceea a comunicării dintre cei ce elaborează modelele şi cei ce le utilizează. Sunt cunoscute nemulţumirile formulate la adresa “constructorilor” de modele (aceste modele ar fi condus, după părerea unora, la rezultate nerelevante) sau la adresa celor ce le utilizează, care nu ştiu să recunoască importanţa rezultatelor sau le utilizează greşit. Parte din aceste probleme pot fi explicate prin distanţa mare dintre cei ce fac modelele şi cei ce le utilizează. În tabelul nr. 14 sunt arătate trei modalităţi de comunicare între cei care elaborează modelele şi aceia care le utilizează. În şapte cazuri este o distanţă mică între constructorul modelului şi aceia care îl utilizează: utilizatorul cunoaşte direct cum se derulează elaborarea modelului. În 21 de cazuri constructorul modelului are acces la utilizatori prin intermediul prezentării orale a rezultatelor modelului. În 17

cazuri, rezultatele modelului sunt prezentate în formă scrisă, fără a avea loc discuţii între cele două părţi.

Tabelul nr. 14 - Modalităţi de comunicare între elaboratorii şi utilizatorii modelelor economice multiregionale, repartizarea modelelor ME, în funcţie de tipul de comunicare

Modul de comunicare între constructorul modelului şi utilizatorul modelului	Frecvenţa utilizării modurilor de comunicare	
A. Constructorul modelului elaborează şi prezintă rezultatele în scris	numai A	17
B. Constructorul modelului elaborează modelul şi prezintă utilizatorului rezultatele, într-un brifing	atât A cât şi B	14
C. Agenţiile utilizatoare de modele elaborează modelele şi le analizează rezultatele	A, B şi C	7

Ajunşi în acest punct, autorii studiului internaţional se întreabă dacă rezultatele modelelor economice multiregionale au avut vreun impact asupra deciziilor de politică regională. Este un răspuns greu de dat, deoarece rezultatele modelelor pot influenţa măsurile politice în diferite moduri: direct şi indirect. De exemplu, ele pot da agenţiilor guvernamentale o mai bună înţelegere a problemelor cu care se confruntă, dar ele pot oferi şi grupurilor de presiune argumente împotriva anumitor măsuri politice propuse.

Tabelul nr. 15 conţine un rezumat al răspunsurilor creatorilor de modele, la întrebarea amintită. Se dă un răspuns clar pozitiv pentru aproximativ o treime din modelele operaţionale. Tabelul mai evidenţiază că elaboratorii modelor din agenţiile guvernamentale naţionale sunt evident mai convinşi că modelele lor au avut un impact asupra politicilor, decât constructorii de modele din instituţiile academice.

Rezultatele tabelului nr. 15 trebuiesc interpretate cu grijă din mai multe motive: este posibil să existe tendinţa ca înşişi creatorii de modele să fie mult prea optimişti în legătură cu impactul modelelor lor. În unele cazuri, modelele pot fi construite şi folosite pentru a-i determina pe politicieni să amâne unele decizii dificile. Uneori, modelele par să fie utilizate exclusiv ca o justificare a anumitor măsuri politice. De aceea nu este exclus să se fi obţinut mai puţine rezultate pozitive, dacă întrebarea ar fi fost adresată utilizatorilor de modele (vezi Fromm şi alţii 1975).

Tabelul nr. 15 - Efectele modelelor asupra politicii regionale

Efectele modelelor asupra politicii regionale	Instituţii academice	Agenţii de consultanţă	Agenţii guvernamentale	Total
1. Impact direct (de exemplu, previziunile modelului au servit ca bază pentru planuri)	9	-	6	15
2. Impact indirect (de exemplu, rezultatele modelelor au condus la o mai bună înţelegere a problemelor)	5	4	1	10
3. Nici un impact; prea devreme pentru o evaluare	11	-	2	13
Total	25	4	9	38

9. Perspectivele modelării economice multiregionale

Discutarea perspectivelor viitoare ale modelării interregionale este greu de realizat, dat fiind marea diversitate a modelelor şi scopurilor acestora. Autorii încearcă totuşi să facă acest lucru, utilizând figura nr. 3 care reprezintă procesul de construire a modelelor într-o serie de etape, începând cu observarea realităţii complexe, până la scopul actual al modelului.

Figura nr. 3

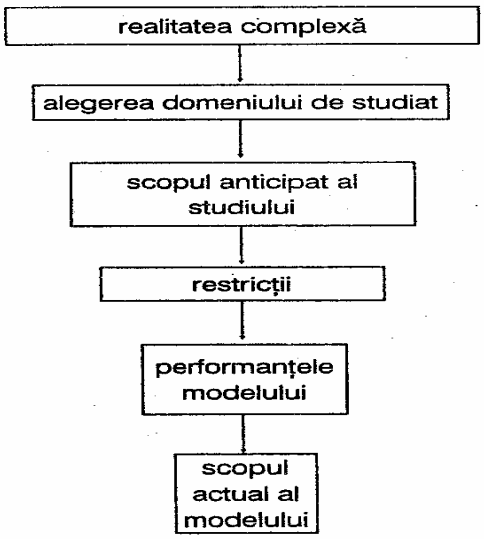

Existenţa unui bloc de restricţii împiedică foarte mult utilizarea fructuoasă

a modelelor interregionale. Prezentăm în continuare mai multe restricţii, aşa cum au rezultat din cercetarea internaţională:

- existenţa datelor: o bază slabă de date conduce la performanţe mai puţin satisfăcătoare ale modelelor, dar trebuie menţionat că, în numeroase cazuri, pretenţiile faţă de modele sunt foarte mari; în această privinţă poate fi util să se atragă atenţia asupra tehnicilor analitice elaborate pentru date cu nivel scăzut de măsurare (de exemplu, Lisrel; metoda celor mai mici pătrate, analiza categorială a datelor, metodele fuzzy, softul econometric). Aşadar, este necesară o organizare mai adecvată a sistemului de informaţii şi o mai bună utilizare a tehnicilor existente;
- metode şi tehnici: în multe modele interregionale nu s-a utilizat potenţialul existent de metode econometrice şi statistice; îndeosebi în domeniul dinamicii nonlineare şi substituibilităţii factorilor se mai pot face încă multe progrese;
- mărimea: nivelul de agregare şi dimensionare al modelelor interregionale trebuie să fie în concordanţă cu scopurile anticipate ale modelelor. Fluxurile interregionale (de bunuri şi oameni) trebuie să alcătuiască componenta esenţială a modelelor interregionale. Metodele de corelare ca de exemplu analiza sistemelor cu nivele multiple, teoria grafelor şi analiza în paşi pot fi instrumente utile;
- orizontul de timp: modelele dinamice îndeosebi evocă problema stabilităţii spaţiotemporale a modelelor interregionale; modelele pe termen lung, proiectate pentru o perioadă de schimbări economice structurale profunde, trebuie să încorporeze numeroase tehnici de ultimă oră, pentru a putea lua în calcul forţele propulsoare de bază;
- gradul de cuprindere: aspectele ce trebuie luate în considerare sunt: arealele urbane, environmentul, energia, demografia, socialul şi elementele tehnologice;
- relevanţa politică: atât analizele asupra impactului cât şi procedeele de luare a deciziilor trebuie incluse în analizele politice, luând în considerare atât sistemele socioeconomice existente, structura de planificare specifică, cât şi existenţa conflictelor în politica socioeconomică; în această privinţă, modelele multiregionale pot servi ca un important sistem de comunicare în politica şi planificarea regională.

În concluzie, autorii studiului consideră că şi în condiţiile actualului sistem de cunoştinţe şi sistem informaţional există posibilitatea îmbunătăţirii modelării economice interregionale. Este clar însă că un model ideal nu se poate realiza. Dar şi în contextul limitelor impuse de date, teorie, tehnici şi considerente politice, se poate realiza o utilizare optimală a elementelor existente pentru elaborarea modelor interregionale.

ANEXĂ

Modelele economice multiregionale incluse în studiul internaţional

GERMANIA G. Birg	IMPE
B. Thoss şi alţii	HESSEN
C. Schönbeck	NEWF
M. Carlberg	MIO
OLANDA B.A. van Hamel şi alţii	REM
W. Suyker şi A. van Delft	REGAM
F. Muller şi P. J. J. Lesuis	MEEEI
W. A. Hafkamp	TLM
BELGIA F. Thijs- Clement şi alţii	RENA
G. D'Alcantara şi alţii	SERENA
M. Despontin şi H. Glejse	MACEDOINE II
W. K. Brauers şi alţii	BREIN
W. K.Brauers şi alţii	KIM
FRANŢA R. Courbis	REGINA
ITALIA S. Aurora şi alţii	RNEM
D. Martellato	NORD-SUD
REGATUL UNIT I. Gordon	ILOM
P. Elias şi alţii	WREM
COMUNITATEA ECONOMICĂ EUROPEANĂ W.Molle şi alţii	FLEUR
AUSTRIA U. Schubert şi alţii	REMO
SUEDIA P. O. Engelbrecht şi O. Martensson	LPFM
F. Snickars şi alţii	LURE
L. Lundqvist	MORSE
A. Grandholn şi alţii	REGAL
A. E. Andersson şi alţii	GISSIR
NORVEGIA O. Bjerkholt şi T. Skoglund	REGION
IUGOSLAVIA M. Macura şi B. Popovic	BACHUE
CEHOSLOVACIA S. Mizera	MFM

POLONIA R. Kulikowski şi L. Krus	IRUD
U.R.S.S. E. F. Baranov şi I.S. Matlin	SMOPP
A. Granberg	SIREN-OPT
CANADA C. Lardinois	FRET
R. Hoffman şi alţii	SCIIOM
S.U.A. K. R. Polenske	MRIO
D. J. Bjornstand şi alţii	MULTIREGION
N. J. Glickman şi alţii	MAG
S. P. Dresch şi alţii	IDIOM
K. Ballard şi alţii	NRIES
T. R. Lakshmanan	MREED
C. C. Hariss, Jr. şi M. Nadji	MRMI
G. I. Treyz şi alţii	MEPA III
A. Isserman şi alţii	ECESIS
JAPONIA N. Suzuki şi alţii	RDM II
T. Kawashima şi alţii	BALAMO
AUSTRALIA D. F. Batten	INTEREG
R. Sharpe şi alţii	DREAM
COREEA T. J. Kim	OTSIS
KENIA A. Bigsten	IIOSMK

BIBLIOGRAFIE

Bolton, R., Multiregional models: introduction to a symposion, Journal of Regional Science, 20, 1980, p. 131, 142

Boyce, D., şi Hewings, G., Interregional Commodity flows, input-output and transportation modelling an entropy, formulation, lucrare prezentată la Conferinţa asupra modelelor multiregionale cu ocazia primei Conferinţe Mondiale a Stiinţei Regionale, Cambridge, Iunie, 1980

Brewer D. G., Politicians, Bureaucrats and the Consultants, Basic Books, New York, 1973

Courbis R., Multiregional modeling and the interaction between regional and national development: a general theoretical framework în Modeling and Multiregional Economic System, Washington D.C., 1975

Glickman N. J., Using empirical models for regional policy analysis în Regional Development Modeling: Theory and Practice, Amesterdam, 1982

Jssaev B., Nijkamp P., Rietveld P. şi Snickars F., Multiregional Economic Modeling: Practice and Prospects, Amsterdam, 1982

Kirschen E. S., Benard J. şi Besters H., Economic Policy in our Time, Amsterdam, 1964

Lundqvist L., A dynamic multiregional input-output model for analysing regional development, employment and energy use, Department of Mathematics Royal Institute of Technology, Stockholm, 1980

Muller, F., Energy and Environment in Interregional Input- Output Models, Haga, 1979

Nijkamp, P., Environment Policy Analysis, New York, 1980

Nijkamp, P., şi Rietveld, P., Information Systems for Integrated Regional Development, Amsterdam, 1984

Nijkamp, P., şi Spronk, J., Multiple Criteria Analysis, Aldershot, 1981

Pleetar S., Economic Impact Analysis, Haga, 1980

Rietveld, P., Multiple Objective Decision Methods and Regional Planning, Amsterdam, 1980

Snickars, F., şi Granholm, A., A multiregional planning and forecasting model with special regard to the public sector, Research Paper, IIASA, Luxemburg, 1982

Sayer R. S., A critique of urban modelling, Progress in Planning, 6, 1976, p. 187-254

Tinbergen J., Economic Policy: Principles and Design, Amsterdam, 1956

Capitolul 3 - METODE DE ESTIMARE A EFECTELOR POLITICILOR REGIONALE

1. Necesitatea evaluării efectelor politicilor regionale

În general, evaluarea *ante factum* a impactului politicilor regionale are ca scop măsurarea, dimensionarea consecinţelor importante, previzibile sau de aşteptat de la o decizie politică sau de plan, care vizează un sistem economic spaţial dat. Această evaluare serveşte la determinarea gradului în care o măsură politică poate determina o schimbare, în direcţia dorită, a uneia sau mai multor variabile-scop. Desigur, evaluarea impactului poate fi făcută şi *post factum*. Acest lucru presupune existenţa unor informaţii asupra schimbărilor (trecute) exogene, ca şi asupra modificărilor endogene realizate de intervenţia deciziilor de politică regională. Când se analizează impactul produs de o anumită decizie de politică regională, este necesar să se evalueze efectele, datorate în exclusivitate acelei politici regionale.

Problemele care apar în legătură cu cercetarea impactului unei politici regionale sunt următoarele:

a. care ar fi situaţia unei zone dacă nu ar fi luată o anumită decizie de politică regională ?
b. care este influenţa altor variabile, în afara instrumentelor politicii regionale, asupra dezvoltării regiunii rămase în urmă ?
c. care sunt interrelaţiile dintre diferitele variabile ?

Enormele implicaţii financiare ale politicilor economice regionale şi confuzia în legătură cu rezultatele lor au condus la un interes crescând pentru analiza sistematică a politicilor regionale, atât în cercetări teoretice cât şi aplicative (vezi de N. Armstrong şi Taylor 1985, Glickman 1980 şi Paleeter 1980).

În ultimul timp, îndeosebi, a sporit nevoia unei evaluări critice a succeselor sau eşecurilor măsurilor luate prin politici regionale din două motive.

Primul motiv ar fi acela că multe ţări şi regiuni în cadrul acestora trec acum printr-un proces de drastică restructurare economică. Acest tip de evoluţie extrem de dinamic reliefează o ruptură faţă de perioada trecută, marcată de stabilitate. În împrejurările actuale, evaluarea influenţelor politicilor regionale este mai dificilă, deoarece modelele curente analitice, nu reflectă, în general, în mod adecvat dinamica actuală a economiei (Driehuis şi von den Noord, 1988).

Al doilea motiv este dat de slaba, sau adesea, chiar declinul creşterii economice şi diminuării drastice a bugetelor publice, în cele mai multe ţări, ceea ce a determinat o analiză mai atentă a eficacităţii şi eficienţei cheltuielilor publice.

În consecinţă, evaluarea sistematică a programelor economice şi sociale publice este o problemă importantă a cercetării actuale în politica regională.

Evaluarea politicilor regionale necesită o metodologie sistematică şi clară care să vizeze, atât etapa proiectării cât şi cea a implementării politicilor regionale (vezi Diamond şi Spence 1983, Rossi şi alţii 1979). Este de o mare importanţă evaluarea sistematică şi înţelegerea profundă a diferitelor efecte ale unui program politic dat. În acest scop ar fi util să se elaboreze un instrument pentru evaluarea efectelor macroeconomice ale politicilor regionale.

Se pot distinge patru nivele la care s-a încercat evaluarea impactului politicilor regionale (Cambridge Economic Consultants, 1990).

1. O evaluare, de obicei calitativă a contribuţiei politicii regionale la soluţionarea problemelor regionale.
2. Examinarea oportunităţii, caracterului adecvat al ansamblului instrumentelor politicii regionale, fie în lumina cadrului economic schimbat, fie a controverselor din teoria economică.
3. Măsurarea, în limitele posibilităţilor existente, a avantajelor obţinute prin pachetul de măsuri de politică regională.
4. Măsurarea atât a costurilor, cât şi a beneficiilor rezultate din politica regională.

În legătură cu evaluarea impactului politicilor regionale au apărut numeroase probleme metodologice, ca de exemplu: diferite instrumente de politică regională şi/sau regiunile la care se aplică, produc acelaşi gen de impact ? Cum să se izoleze efectul unui anumit instrument al politicii regionale de efectul altor variabile etc. ?

Alegerea celei mai adecvate metode de evaluare, care să fie utilizată într-o situaţie dată, este sumar tratată în literatură.

Unele aspecte dificile, adesea neglijate, în evaluarea politicii regionale, şi care merită atenţie, se referă la natura instrumentelor politicii regionale. Aceasta priveşte atât obiectivele politicii, cât şi efectele instrumentelor utilizate pentru realizarea obiectivelor. Efectele nu pot fi totdeauna măsurate într-un mod clar, fără ambiguităţi, între altele şi datorită instrumentelor de realizare a politicii regionale, care pot fi foarte diferite: instrumente cuantificabile, planuri definite calitativ sau măsuri legislative (de exmplu, în politica environmentală). În mod similar, obiectivele politicii pot merge de la scopuri cuantificabile (de exemplu, creşterea cu x% a forţei de muncă) până la dorinţe, aspiraţii politice de ordin calitativ (ca, de exemplu, creşterea bunăstării sociale).

Măsurarea valorii obiectivelor şi instrumentelor poate utiliza diferite scale, mergând de la informaţia metrică (scală cardinală) la informaţia nominală sau calitativă (vezi Nijkamp şi alţii, 1985). Modelele cu calcule calitative (bazate pe matematicile semnelor sau direcţiei impactului) sunt considerate cazuri

speciale ale modelelor impactului calitativ (vezi Brower şi Nijkamp, 1985, 1986). Aceleaşi principii se aplică şi modelelor teoretico-grafice şi reprezentărilor Booleene ale sistemelor complexe.

Intinderea şi diversitatea efectelor politicilor regionale este foarte mare, acoperind o multitudine de sectoare, unităţi spaţiale şi orizonturi de timp. Ca urmare, există şi o largă varietate de metode de evaluare a acestor efecte.

2. Principalele metode de cercetare a efectelor politicilor economice regionale

Au fost elaborate până în prezent diferite metode şi modele de analiză a eficienţei politicilor regionale, a consecinţelor politicilor regionale în domeniul egalizării condiţiilor de trai şi impactul acestor politici asupra unui set mai larg de obiective ale dezvoltării regionale (de exemplu, utilizarea energiei, calitatea environmentului etc.). Câteva ilustrări de analize reuşite privind impactul politicilor regionale, se pot găsi la Moore şi Rhodes (1973, 1976).

Efectele politicilor regionale pot fi măsurate cu ajutorul diferiţilor indicatori cum sunt forţa de muncă, venitul, investiţiile etc. În general, obiectivele politicii regionale au o configuraţie multidimensională, aşa încât, în principiu, evaluarea politicilor trebuie să se bazeze pe numeroşi indicatori (vezi Nijkamp, 1989).

Studiile realizate până acum asupra impactului politicilor regionale pot fi clasificate în diferite moduri: în funcţie de tipul de instrumente utilizate de politica regională, pe care studiul se axează, tipul de regiune care este supusă cercetării, nivelul naţional sau supranaţional de implementare a politicii luate în studiu etc.

Pentru ceea ce ne-am propus să tratăm în acest capitol, ne interesează tipurile de metode utilizate de diferite studii, care au cercetat impactul politicilor regionale.

Există diferite modalităţi de a clasifica varietatea metodelor. Analizând diferite clasificări (Folmer şi Nijkamp, 1985, PA Cambridge 1990), se constată că cele mai multe optează pentru o subdivizare generală a metodelor în abordări la nivel micro şi abordări la nivel macro.

În ce priveşte modelele de evaluare a impactului regional al politicilor, o primă subclasificare acceptată de cei mai mulţi autori, este cea a modelelor bazate pe abordări ad-hoc şi structurate (“Ad-hoc and structured approaches”). Analizele “ad hoc” asupra impactului (“Ad hoc impact analyses”) se referă la probleme de măsurare în situaţia în care nu există nici o posibilitate de a elabora modele operaţionale standardizate, datorită restricţiilor de timp, situaţiilor nerepetabile sau lipsei datelor (de exemplu, impactul produs de o întreprindere de înaltă tehnologie într-o regiune rurală afectată de criză). Aceste analize pot fundamenta abordările structurate. Se pot distinge două tipuri de analize.

În primul rând, abordarea numită **“opinia experţilor”**. Această tehnică implică suplimentar examinarea sau analiza rezultatelor unui anumit studiu asupra efectelor unei politici - de către un expert al regiunii. Acest expert poate fi capabil să analizeze rezultatele respectivului studiu cu mai multă exactitate, deşi totdeauna va exista pericolul subiectivităţii, atunci când este consultat un expert. Un exemplu de metodă, constând în utilizarea punctului de vedere al expertului este tehnica Delphi. Diferiţi experţi sau grupe de experţi studiază şi analizează critic o anumită politică regională. Rezultatele opiniei experţilor individuali ca şi ale fiecărui grup de experţi se aduc la cunoştinţa tuturor experţilor. După revederea tuturor opiniilor, experţilor li se cere să-şi reconsidere propriile opinii şi concepte. Acest lucru se realizează de mai multe ori şi, în cele din urmă, opiniile tind să conveargă, evidenţiindu-se o concentrare a acestora în jurul unei opinii medii. Forţa tehnicii Delphi depinde de calitatea experţilor implicaţi şi modul în care se realizează întreg acest proces (Dixon şi alţii 1988).

În al doilea rând, se poate deosebi abordarea numită **analiză comparativă**. Această abordare se bazează pe experienţele naţionale şi regionale, constând din probleme regionale şi măsuri politice mai mult sau mai puţin similare (de exemplu, efectele regionale ale creării de noi centre ştiinţifice în diferite ţări - vezi Nijkamp, 1990).

În pofida costurilor scăzute şi a uşurinţei utilizărilor, “ad-hoc impact analyses” nu oferă aceeaşi precizie, controlabilitate şi transferabilitate ca analizele de impact, structurate (“structured impact analyses”). Printr-o analiză de impact, structurată spaţial, se pot schiţa efectele unei sau unui set de măsuri politice asupra unei sau unui set de variabile relevante pentru politica respectivă. O primă contribuţie la elaborarea acestei metode de analiză - structurată spaţial - a impactului economic se găseşte la Tinbergen (1956). Studiile realizate pe baza analizei de impact, structurate spaţial, bazată pe tehnici şi modele formale (de obicei cantitative şi anume econometrice sau statistice) se clasifică, în general, după tipul de abordare, respectiv abordarea la nivel micro şi abordarea la nivel macro.

Studii la nivel micro

La nivel micro, studiile se ocupă cu observaţii individuale asupra subiecţilor care sunt supuşi şi se presupune a fi afectaţi de măsurile politicii regionale. Studiile micro sunt legate de metode de anchetă, ca de exemplu interviul.

În cele mai multe cazuri, anchetele - care conţin întrebări referitoare la diferite măsuri de politică regională - se realizează la întreprinderi care primesc subvenţii, în cadrul programelor guvernamentale regionale, sau la acele întreprinderi amplasate într-o anumită regiune unde s-a obţinut, în mod

indirect, o îmbunătăţire a factorilor de localizare în regiune (în special, cu ajutorul infrastructurii). Se doreşte să se cunoască dacă întreprinderile s-au decis să se dezvolte intensiv, să se extindă sau să-şi relocalizeze activităţile operaţionale, parţial sau în întregime, ca urmare a unor măsuri de politică regională.

Cu aceste metode la nivel micro este posibil să se culeagă date foarte detaliate, la nivel dezagregat.

Pe de altă parte, însă, acest tip de informaţie este costisitoare şi necesită mult timp. De asemenea, datorită tehnicilor de anchetă utilizate există şi posibilitatea ca informaţiile să fie deformate. De exemplu, pot exista erori de măsurare datorate intervievatorului şi, în cazul interviurilor, erori datorate barierelor de comunicare şi perturbărilor de percepţie ale celui ce răspunde (Folmer şi Nijkamp, 1985).

Pentru cunoaşterea atitudinilor, modului de percepere a problematicii supusă cercetării se apelează la directorii diferitelor întreprinderi sau companii pentru a răspunde la chestionarul anchetei. O serie de studii semnalează faptul că aceştia sunt tentaţi să utilizeze ancheta pentru a manipula viitoarele decizii de politică regională. Există, de asemenea, şi riscul ca cercetătorii să interpreteze rezultatele anchetei în mod subiectiv.

La acest tip de cercetare pot apărea deformări şi ale instrumentelor de politică regională, când anumite măsuri politice nu sunt adecvat specificate, sub toate aspectele.

Aceste studii la nivel micro pot fi clasificate mai departe în studii cu experimentare controlată, quasiexperimentare şi fără experimentare.

Experimentarea controlată

Prin experimentarea controlată se doreşte culegerea de informaţii detaliate de la două categorii de subiecţi: o categorie de subiecţi care nu a fost supusă unui experiment de politică regională şi altă categorie care a fost supusă experimentului.

O problemă majoră constă în dificultatea de a găsi două categorii de subiecţi cu caracteristici identice, aşa încât deosebirile găsite să se datoreze numai măsurii respective de politică regională. De aceea în practică această metodă poate fi cu greu utilizată la analiza impactului politicilor regionale.

Totuşi, exemple interesante de utilizare a acestei metode se pot găsi în studii realizate de Hitchens şi O'Farrell (1988, 1989). Ei compară rezultatele, performanţele unei firme mici, dintr-o regiune asistată, cu cele ale aceluiaşi tip de firmă, dintr-o regiune neasistată. Regiunile neasistate acţionează ca o zonă de control, pentru a se evalua nevoia şi/sau influenţa unui anumit ajutor public. Selectarea firmelor pentru a compara cele două categorii de regiuni s-a bazat pe perechi de firme; de exemplu, proiectarea eşantioanelor a avut la bază

variabile de mărime, vârstă, producţie, care dacă nu sunt identice, influenţează negativ comparaţia diferitelor regiuni. Prin investigarea mai multor aspecte ale rezultatelor firmelor respective (privind pieţele, costurile de transport, preţul şi calitatea etc.) au fost analizate problemele strategice cheie pentru performanţele unei firme mici. Utilizând aceste rezultate a fost posibilă evaluarea caracterului, adecvat sau nu, al politicii regionale şi al modificărilor ce pot fi aduse, pentru a îmbunătăţi performanţele firmelor mici din regiunile asistate.

Quasiexperimentarea

Este o metodă generală de cercetare prezentată de Campbell şi Stanley (1966).

Quasiexperimentul în domeniul cercetării previzionale a politicii regionale se bazează pe anchete aplicate acelor subiecţi care au fost, cel mai probabil, afectaţi de măsurile de politică regională existente. Aceasta este o abordare destul de obişnuită în chestionarele industriale. Impactul politicii regionale poate fi direct sau indirect (în funcţie de tipul de instrument utilizat), aşa încât nu este uşor să se circumscrie impactul amalgamat al diferitelor instrumente. Este, de asemenea, dificil pentru subiecţii chestionaţi să aprecieze efectele ce decurg din diferite politici. Desigur, sunt mai uşor de apreciat efectele directe ale anumitor măsuri de politică regională şi, în mai mică măsură, efectele indirecte.

În ultimii ani s-au realizat la nivel micro anchete de-a dreptul revoluţionare, îndeosebi în domeniul studiilor panel şi longitudinale. Recent, Cambridge Economic Consultants (1990) a realizat un studiu bazat pe quasiexperimentare. Ei au investigat eficienţa politicii regionale în ţările membre ale Comunităţii Europene, pe baza unei anchete asupra unor întreprinderi sau companii din toate regiunile comunităţii, conţinând întrebări axate pe stimulente industriale şi privind infrastructura. Ancheta a fost completată cu discuţii purtate cu funcţionarii departamentelor publice şi agenţiilor responsabile cu politica regională din fiecare ţară.

Nonexperimentarea

Al treilea tip de microstudii sunt denumite nonexperimentale. În acest caz nu se face nici o încercare de a controla efectele variabilelor nonpolitice. Această abordare poate fi folosită numai dacă se presupune că efectele variabilelor nonpolitice lipsesc, sunt uniforme sau dacă aceste efecte pot fi luate în considerare ca factor exterior.

Studii la nivel macro

Abordările macro nu sunt complet separate de analizele micro, deoarece studiile macro se bazează pe rezultatele agregate ale anchetelor efectuate de

oficiile statistice. Aceste anchete, de obicei, nu se referă explicit la probleme de politică regională şi impactul acestora şi, de aceea, nu implică riscul unor informaţii denaturate, ca în cazul studiilor micro. În plus, studiile macro sunt mai puţin costisitoare şi necesită mai puţin timp ca studiile micro.

Studiile macro în domeniul analizei impactului politicilor regionale sunt analize statistice şi econometrice deşi se pot întâlni şi metode care nu utilizează un model explicit. De aceea studiile macro pot fi clasificate în studii care utilizează un model explicit şi studii care nu utilizează un model explicit. Metodele care utilizează un model explicit pot fi împărţite în modele cu o singură ecuaţie şi modele cu ecuaţii multiple.

Studii macro fără model explicit

În cadrul acestor studii se deosebesc: abordări calitative ale sistemelor, analize statistice numerice fără un model explicit şi analiza quasiexperimentală, cu grup de control.

Abordarea calitativă a sistemelor se utilizează în cazul unor informaţii şi baze de date insuficiente. Într-o asemenea situaţie se preferă o abordare calitativă, unor modele matematice complicate. Un alt motiv pentru utilizarea abordării calitative îl reprezintă şi acela că, impactul politicii regionale nu se limitează numai la impactul economic, care poate fi transpus în unităţi monetare măsurabile sau alte unităţi.

O analiză, o cercetare a impactului politicii regionale într-un sistem, în cadrul unei anumite perioade de timp date, are ca scop să evalueze toate consecinţele economice şi sociale previzibile şi aşteptate ale schimbărilor din exterior, astfel încât în principiu toate variabilele să fie relevante (Nijkamp şi Van der Pelt, 1989).

La acest tip de abordare calitativă, relaţiile dintre diferite variabile pot fi arătate cu ajutorul diagramelor şi săgeţilor. Este posibilă şi includerea unor efecte directe- indirecte, intenţionate-neintenţionate, deşi de obicei numai efectele de ordinul întâi pot fi cuantificate.

În figura următoare este reprezentat acest tip de abordare.

Punctul slab al acestei metode este incapacitatea sa de a oferi estimări cantitative. În cele mai multe cazuri, rezultatele sunt numai indicative.

Un exemplu de abordare calitativă îl dă Nijkamp şi Van der Pelt (1989) printr-un studiu de caz asupra strategiei politicii de dezvoltare a oraşului Bhubaneswar din India.

Analiza "pas cu pas" a impactului spaţial al politicilor regionale

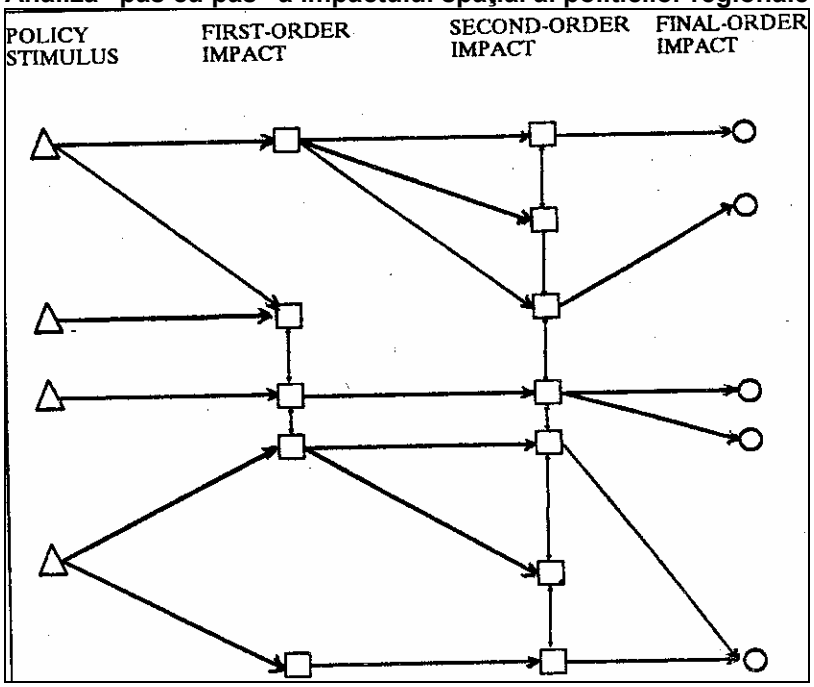

Analiza statistică numerică fără un model explicit se bazează pe indicatori diferenţiali de creştere. Variabilele explicative posibile, în afara politicilor regionale, nu sunt în mod explicit incluse în acest tip de metode simple. Variabilele care urmează a fi explicate sunt standardizate, fără o subdivizare în variabile cu influenţe provenite de la politica regională şi variabile cu influenţe endogene. De aceea, rezultatele pot înclina în favoarea unuia sau altuia din instrumentele de politică regională.

Un alt tip de metode statistice se bazează pa analiza "shift and share" (vezi Dunn 1982, Moore şi Rhodes 1973; Tervo şi Okko 1983). Analiza "shift and share" este o tehnică care împarte, subdivide o schimbare regională (de exemplu, modificarea forţei de muncă) în două componente. Prima componentă este denumită componenta "shift", a doua, componenta "share". Prima poate fi subdivizată într-o componentă proporţională şi una diferenţială.

Metoda "shift and share" poate fi reprezentată astfel:

G = Sp + Sd + R

"Shift" Regional share

În această ecuaţie, “G” simbolizează creşterea absolută (de exemplu, forţa de muncă) într-o regiune A. “Regional share” (R) reprezintă creşterea forţei de muncă dacă rata creşterii forţei de muncă regionale este egală cu rata creşterii forţei de muncă naţionale. “Sp” reprezintă creşterea sau declinul forţei de muncă din regiunea A, raportat la structura industrială a regiunii. “Sd” este schimbarea diferenţială sau componenta regională care reprezintă creşterea sau declinul forţei de muncă, ce nu poate fi explicată prin “R” sau “Sp” (Bartels şi van Duijn, 1981)ci, posibil,prin politica regională specifică.

După opinia lui Holden (1989) acestei metode îi lipseşte rigoarea ce se aşteaptă de la o investigaţie economică.

Această metodă se consideră că dă o reprezentare neadecvată variabilelor nonpolitice. Este luată în considerare numai creşterea datorată dezvoltării naţionale şi structurii industriale a regiunii, dar sunt mult mai multe variabile care influenţează rata creşterii forţei de muncă în regiunea A. De asemenea, rata creşterii naţionale este posibil să fie influenţată de politica regională.

O altă problemă o ridică şi ipoteza că atât componenta “shift” cât şi componenta “share” rămân constante în timp. Aceasta depinde însă de gradul de dezagregare a datelor şi perioada de timp analizată. De exemplu, datorită unui avantaj decisiv de dezvoltare a unei regiuni, componenta “shift” se va afla în declin.

Studii macro cu model explicit. Modele cu o singură ecuaţie

Acest tip de modele, folosite în cea mai mare parte ca modele parţiale, se referă la evoluţia unei variabile, relevantă pentru politica regională. Analiza se bazează pe compararea situaţiei reale a variabilei de politică regională cu cea rezultată prin extrapolare. Aceste modele folosesc diferite tipuri de serii de timp, variante ale analizei “shift and share” etc.

Astfel de modele au diferite avantaje. În primul rând sunt uşor de folosit. Apoi, datele necesare sunt relativ destul de limitate, comparativ de exemplu cu modelele cu ecuaţii multiple. Acest gen de modele au şi numeroase puncte slabe: se pot evalua numai efectele directe ale măsurilor de politică regională, dacă se utilizează numai o singură ecuaţie (exceptând cazul în care ecuaţia este o formă redusă a unui model cu multiple ecuaţii); se neglijează adesea interrelaţia dintre efectele regionale şi naţionale, deosebirea dintre efectele pe termen scurt şi cele pe termen lung şi interdependenţa dintre variabilele independente. Aceste puncte slabe conduc la incertitudini în concluziile privind efectele măsurilor de politică regională.

Modelele bazate pe o singură ecuaţie pot fi subdivizate în: modele cu o singură ecuaţie şi cu variabile nonpolitice şi modele cu o singură ecuaţie care includ şi instrumente de politică regională.

Modelele ale căror variabile nu iau în considerare măsurile de politică regională au ca scop să compare situaţia regională actuală, cu una extrapolată (vezi Brown 1972). Instrumentele de politică regională nu sunt încorporate, în mod explicit, în model.

Modelele cu o singură ecuaţie, dar care integrează instrumente de politică regională, sunt capabile să evalueze impactul direct al măsurilor de politică regională asupra obiectivelor economice regionale. Cu acest tip de modele se poate estima, de exemplu, efectul politicilor financiare asupra forţei de muncă (Wren, 1989) sau efectele instrumentelor de politică regională asupra industriei (Armstrong şi Taylor 1985, Twomey şi Taylor, 1985).

Modele cu ecuaţii multiple

Modelele cu ecuaţii multiple urmăresc să realizeze o imagine coerentă a impactului direct şi indirect al măsurilor de politică regională, asupra variabilelor scop ale economiei regionale. Acest tip de modele dau posibilitatea luării în considerare a diferitelor efecte ale măsurilor politicilor regionale, asupra diferitelor elemente ale economiei regionale.

Nijkamp şi Rietveld (1982) descriu, într-un context general, un model util pentru măsurarea eficienţei instrumentelor politicii regionale, care ar putea funcţiona ca bază pentru diferite tipuri de modele cu ecuaţii simulatane.

În figura de mai jos este reprezentat modelul stimul-răspuns pentru analiza politicii regionale.

Model stimul-răspuns pentru analiza efectelor politicilor regionale

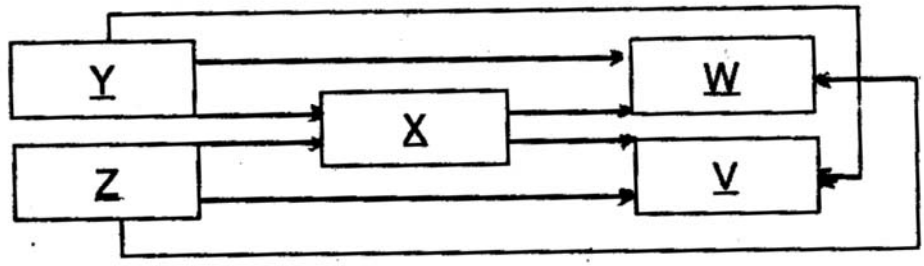

Tipurile de variabile incluse în model sunt următoarele:

$\underline{w}$ = w1, ..., wi)' : obiective (sau variabile-obiectiv) de maximizat

$\underline{x}$ = (x1, ..., xj)' : variabile intermediare (variabile endogene, dar nu obiective).

$\underline{y}$ = (y1, ..., yk)' : instrumente

$\underline{z}$ = (z1, ..., zl)' : variabile autonome (date)

$\underline{v}$ = (v1, ..., vm)' : efecte colaterale, noneconomice (de exemplu, poluarea).

Când modelul de bază se foloseşte într-un context spaţial dinamic, modelul trebuie să fie lărgit cu mai multe relaţii feed- back, cu interrelaţii spaţiale etc.

Când se utilizează un astfel de model pentru analiza impactului politicii regionale, în cele mai multe cazuri se măsoară efectele cheltuielilor publice ca şi ale investiţiilor private determinate, generate de acestea, şi ale investiţiilor în infrastructură, folosind indicatori macroeconomici spaţiali ca de exemplu: venitul, forţa de muncă, produsul intern brut. Punctele slabe, inerente în general, modelelor cu ecuaţii simultane, care au fost deja menţionate şi la modelele cu o singură ecuaţie sunt legate de neglijarea interrelaţiilor între efectele naţionale şi regionale şi de distincţia între efectele pe termen lung şi efectele pe termen scurt. În cele mai multe cazuri, modelele regionale sunt similare celor la nivel naţional şi reflectă, mai mult sau mai puţin, acelaşi cadru teoretic (Richardson, 1988). Dar ipotezele pe care se bazează modelele econometrice naţionale nu sunt în mod necesar valabile şi la nivel regional.

Richardson se referă şi la deosebirile în ceea ce priveşte orizontul de timp: la nivel regional se pot lua în considerare schimbări structurale pe termen lung, în locul impactului cererii pe termen scurt din modelele naţionale. Îndeosebi regiunile care sunt rămase în urmă, comparativ cu alte regiuni, trebuie să adopte acest orizont lung de timp.

Un exemplu de model general cu ecuaţii simultane pot fi găsite şi în modelele economico-demografice. Acestea sunt utile în mod deosebit pentru analiza regiunilor în care creşterea economică rapidă, sau dimpotrivă declinul economic stimulează imigrarea sau, evident, emigrarea. Pentru fiecare tip de regresie este important să fie integrate submodele ale sistemului demografic şi ale sistemului economic, cu specificarea interdependenţelor dintre ele.

Date fiind coerenţa şi natura multidimensională a modelelor regionale integrate este clar că, în ciuda unor deficienţe, astfel de modele sunt de preferat în analiza empirică a politicii regionale. Trebuie subliniat însă că problema datelor împiedică, nu de puţine ori, estimarea empirică prin astfel de modele, în special în cazul "analizei impactului ad-hoc" a anumitor proiecte publice.

Pe o bază structurală mai largă oferită de"systematic impact analysis" această dificultate poate, într-o anumită măsură, să fie înlăturată, utilizând date spaţio-temporale sau utilizând date "construite" din variabile naţionale.

În contextul modelelor integrate, pentru politica regională este util să se folosească un proiect multimodular, în care obiectivele corelate ale politicii regionale să fie tratate ca module. Aceasta este valabil şi pentru tipurile de

instrumente intercorelate ale politicii regionale ca şi pentru variabilele externe. În acest fel este posibil să se cunoască efectele reale şi să se deosebească de stimulii nerelevanţi, ca şi de efectele pachetelor de măsuri politice. Un exemplu de astfel de model care poate fi folosit în context multiregional este modelul multiregional integrat elaborat de Isard şiAnselin (1982).

Un model integrat de politică regională adecvat trebuie să măsoare în mod comprehensiv efectele (inclusiv cele de ordin superior), să încorporeze şi efecte noneconomice şi să fie capabil să ia în considerare "combinaţii" ale diferitelor politici alternative. Când se vorbeşte despre aspectele multiregionale pe care le include un model integrat, aceasta înseamnă interrelaţii între regiuni şi/sau interrelaţii între regiuni şi economia naţională. Nijkamp şi Reitveld (1982) descriu 14 astfel de modele economice multiregionale.

3. Tehnici multidimensionale de evaluare a efectelor politicii economice regionale

Am vorbit până acum despre diferite tipuri de evaluare a efectelor politicii regionale, care s-au referit însă numai la un anumit gen de efecte şi anume la efectele economice.

La evaluarea unei anumite măsuri de politică regională trebuie să se ia în considerare şi alte categorii de efecte, ca de exemplu, efectele asupra environmentului şi efectele sociale. Unele din metodele deja prezentate ar putea fi adaptate la evaluarea şi a altor categorii de efecte.

Principala problemă în legătură cu efectele environmentale şi sociale este: care anume efecte să fie incluse şi cum să fie măsurate. În lucrarea lui Dixon şi alţii (1988) ("Economic Analysis of the Environmental Impacts of Development Projects") se acordă o atenţie binemeritată analizei economice a impactului environmental al proiectelor de dezvoltare. Ei elaborează metode axate în mod special pe efectele environmentale, oprindu-se la metode şi tehnici care eludează problemele de cuantificare şi monetizare. Prin aceste metode ei doresc să atragă atenţia asupra necesităţii luării în considerare nu numai a efectelor pur economice ci şi a efectelor environmentale şi sociale. Dacă se cunoaşte "întinderea" diferitelor tipuri de efecte, acele efecte trebuie măsurate pentru a identifica cele mai acceptabile alternative.

Dintre diferitele tipuri de tehnici cu ajutorul cărora se evaluează impactul multidimensional al politicilor regionale, trei sunt considerate foarte importante şi anume: abordarea cost-beneficiu, abordarea cost-eficienţă şi analiza multicriterială.

Cu ajutorul metodei cost-beneficiu se măsoară valoarea netă actuală a unei anumite politici regionale, luând în considerare toate costurile sociale şi beneficiile sociale esenţiale şi previzibile pentru viitor, exprimate în termeni financiari. Alternative la valoarea actuală netă sunt rata internă de schimb, rata

economică internă de schimb şi raportul cost-beneficiu.

O caracteristică şi, în acelaşi timp, punctul forte al acestei tehnici este că, atât costurile, cât şi beneficiile sunt reprezentate în valori monetare. Aceasta face relativ uşoară, alegerea unei mai bune alternative.

Sunt de menţionat şi anumite dificultăţi inerente acestei abordări. O primă problemă care apare este alegerea, opţiunea pentru o rată socială de discont adecvată. De asemenea, repartizarea efectelor în anumite costuri şi anumite beneficii este dificil de realizat şi măsurat. O altă dificultate deosebită constă în evaluarea anumitor costuri şi beneficii sociale în termeni financiari. Aceasta, datorită faptului că pentru evaluarea unei politici regionale trebuie să se ia în considerare diferite efecte divergente ale politicii. Pe lângă efectele economice trebuie să se ia în calcul şi efectele legate de probleme sociale, politice şi guvernamentale. Pentru a evalua aceste costuri şi beneficii "noneconomice", tehnicile convenţionale cost-beneficu, axate numai pe evaluarea costurilor şi beneficiilor economice, nu sunt adecvate.

Într-un context regional trebuie să se ia în considerare costurile şi beneficiile diferitelor localizări, amplasamente (Richardson, 1988). În cele din urmă, costurile unei regiuni sunt beneficii pentru alte regiuni. Această problemă nu poate fi relavată dacă efectele politicii regionale se analizează numai în cadrul unei regiuni izolate. Dar, în cele mai multe cazuri, politicile regionale se evaluează în perspectivă naţională sau chair supranaţională.

Mai trebuie specificat că, pentru metoda cost-beneficiu sunt necesare date foarte detaliate.

Abordarea cost-eficienţă poate fi definită ca forma simplă a analizei cost-beneficiu. Într-o abordare cost-eficienţă beneficiile nu se transpun în valori monetare. De aceea, această metodă este utilă dacă se poate neglija măsurarea beneficiilor unei politici regionale în termeni monetari.

Scopul principal al acestei metode este atingerea unor obiective operaţionale predeterminate. Pentru fiecare categorie de efecte se evaluează obiectivele operaţionale. Obiectivul strategic atotcuprinzător constă în identificarea celui mai mic cost al unei măsuri politice, cu care se vor putea realiza obiectivele operaţionale selectate. Obiectivul strategic este precizat prin examinarea diferitelor mijloace prin care poate fi atins.

Punctul slab al metodei constă în faptul că, deoarece analiza cost-eficienţă nu ia în considerare "beneficiile" unei anumite politici, este posibil ca şi cea mai bună opţiune cost- eficienţă să fie prea scumpă. De asemenea, există pericolul unei acceptări rigide a unui obiectiv formulat, care poate să ducă la renunţarea la o anumită măsură politică, deşi ar fi fost de preferat să fie acceptată, cu anumite amendamente. De aceea, când se utilizează această metodă de evaluare este necesară o anumită flexibilitate. Punctele slabe menţionate la abordarea cost- beneficiu sunt aceleaşi şi pentru cost-eficienţă,

dar aceasta este mai puţin costisitoare şi necesită mai puţine date detaliate.

Analiza multicriterială ia în considerare toate dimensiunile relevante pentru politica regională respectivă. Cu ajutorul acestei analize se poate face o comparaţie cuprinzătoare între diferite măsuri de politică regională, pe baza priorităţilor acordate sau preconizate pentru fiecare dintre ele. Exemple de metode de decizie multiregionale se găsesc în lucrarea lui Van der Delft şi P. Nijkamp (1977) : "Multi-criteria Analysis and Regional Decision-Making".

Principala deosebire faţă de abordarea cost-beneficiu şi abordarea cost-eficienţă este aceea că analiza multicriterială nu are dificultatea, adesea arbitrară, de transpunere a efectelor specifice în valori monetare sau de alt tip. În general nu este necesară o transformare monetară a rezultatelor unei politici, deoarece aceste rezultate pot fi măsurate în orice alt tip adecvat de măsurare (Van der Delft şi Nijkamp, 1977).

Marele avantaj al analizei multicriteriale este că pot fi luate în considerare, la evaluare, toate criteriile relevante pentru o măsură politică, iar analiza nu este obligatoriu limitată la criterii măsurabile monetar. În locul transpunerii diferitelor criterii în valori monetare, acestea sunt evaluate prin scalare cardinală sau ordonare calitativă (vezi Nijkamp, 1979). Există multe posibilităţi de evaluare a diferitelor efecte, dar rămân dificil de obţinut informaţiile obiective, necesare evaluării efectelor şi ordonării priorităţilor politice.

4. Metode utilizate de CEE pentru estimarea efectelor investiţiilor acordate ţărilor membre, din Fondul European de Dezvoltare Regională[1]

Într-un raport publicat recent[2], analiştii problemelor regionale din cadrul organismelor specializate ale CEE au evidenţiat înfluenţele pe care diversele măsuri de politică regională le pot avea asupra regiunilor cărora le sunt adresate.

În acest context, s-a prezentat o nouă posibilitate de apreciere *ex post* a efectelor investiţiilor făcute din Fondul European de Dezvoltare Regională în cadrul diferitelor regiuni ale ţărilor membre ale CEE. Această nouă metodă, intitulată Modelul PARADISE (Policy Assessment of Regional Achievements and Developments Induced by Stimuli of ERDF), se bazează pe o procedură în doi paşi: o aşa-numită "analiză de frecvenţă", urmată de un model explicativ.

Pornind de la cercetarea efectuată până în prezent în domeniul analizei influenţelor pe care diferitele politici regionale le au asupra societăţii (şi implicit şi asupra economiei), se apreciază că orice metodă care ar încerca evaluarea

---

[1] ERDF

[2] "Evaluation of Alternative Methodological Approaches for Assessing the Regional Macro-Economic Effects of the Communitys Regional Action" - 1990

acestor influenţe ar trebui să îndeplinească o serie de criterii metodologice general valabile, şi anume: mai întâi, o metodă cât mai bună de apreciere a acestui impact trebuie să fie capabilă să "izoleze" modificările din cadrul variabilei dependente apărute ca o consecinţă a realizării măsurilor specifice de politică regională. Trebuie subliniat faptul că, în general, pentru exprimarea modificărilor variabilei dependente vor fi necesare mai multe variabile independente (explicative).

În al doilea rând, trebuie luate în considerare şi efectele complementare (indirecte) care pot apărea ca urmare a măsurilor de politică regională şi care pot influenţa mai mult sau mai puţin variabila finală (dependentă). Mai mult, o asemenea metodă trebuie să ţină seama, într-un mod cât mai comprehensiv, şi de efectul "multiplu" şi să nu fie strict "ancorată" într-o anume politică regională sau sectorială (ce îşi va avea, firesc, specificul ei) sau într-un orizont de timp foarte restrâns. O asemenea metodă de apreciere a impactului asupra economiei trebuie să se caracterizeze printr-o mare flexibilitate, astfel încât să poată fi adaptată oricând pentru analiza la nivel regional sau sectorial, pentru orice orizont de timp dorit.

În sfârşit, o asemenea metodă trebuie să fie capabilă să încorporeze "întârzierile" temporale - lag-urile - ce apar aproape fără excepţie în cadrul relaţiilor dintre variabilele explicative (de exemplu, indicatorul economic ce exprimă dezvoltarea economică a regiunii).

Pe lângă aceste aspecte de ordin metodologic, trebuie avute în vedere şi aspectele de ordin practic, şi anume că orice metodă trebuie să folosească date comparabile, relevante pentru aspectele fenomenului economico-social studiat şi/sau al diferitelor regiuni sau sectoare. Pe baza acestor date - exacte, reale şi comparabile - ea trebuie să ne ofere o "schiţă" a dezvoltării economice a regiunii sau a sectorului, atât înainte, cât şi după aplicarea diferitelor măsuri de politică economică.

Deşi în aplicarea acestor măsuri pot apărea dificultăţi - uneori, ele sunt adevărate "stavile", ce pun probleme serioase analiştilor - trebuie totuşi ca, în urma experimentului, aceste efecte să poată fi explicate teoretic şi, eventual, conceptualizate.

Desigur, la o trecere în revistă a tuturor cerinţelor menţionate, s-ar părea că nu există o metodă care, prin ea însăşi, luată separat, să le poată satisface. De aceea, în abordarea acestei probleme, s-a ales un punct de plecare oarecum diferit de concepţiile clasice, şi anume acela al flexibilităţii regiunilor, care se constituie ca cel mai important criteriu de analiză.

Metoda ia în calcul posibilitatea analizei efectelor unor investiţii făcute de un organism public (naţional sau prin cooperare internaţională) asupra economiei regionale.

Problema-cheie este aceea a delimitării existenţei sau nonexistenţei vreunui efect măsurabil în cadrul activităţii unei regiuni ca urmare a "politicii"

organismului respectiv interesat. Metoda trebuie să ia în calcul atât diferenţierile ce apar (ce pot apărea) în timp între regiunile "stimulate", cât şi pe acelea ce se creează între acestea şi celelalte regiuni. În legătură cu această problemă se impune, ca un element esenţial, studierea efectului "întârzierilor" (*lag*-urilor) şi aceasta pentru că nu trebuie pierdut din vedere faptul că investiţiile făcute în cadrul unei regiuni pot înregistra un proces îndelungat (sau chiar foarte îndelungat) în ceea ce priveşte efectele asupra indicatorilor economici.

Pentru o bună aplicabilitate, metoda ar trebui să îndeplinească o serie de criterii "tehnice", şi anume:

1) să prezinte o evaluare corectă a performanţelor economice ale regiunii analizate;
2) să fie uşor de folosit şi cât mai accesibilă tuturor celor ce doresc să opereze cu ea;
3) să fie aplicabilă şi adaptabilă din punct de vedere statistic pentru toate bazele de date ale regiunilor analizate;
4) să permită o analiză comparativă (încrucişată) a efectelor obţinute în regiunile specificate ca urmare a măsurilor de politică economică regională luate;
5) să evidenţieze, în special, indicatorii economici de mare generalitate (cu corespondenţă la nivel macro);
6) să permită o evaluare intertemporală (multi-periodică) a performanţelor politicii regionale.

Analiza efectelor investiţiilor - pe o perioadă lungă de timp - se bazează, în această concepţie, pe o aşa-numită "analiză de frecvenţă", analiză ce ia în considerare o variabilă independentă, reprezentată de măsurile politicii celui ce determină investiţiile (variabila B) şi o variabilă dependentă, evaluând impactul acestor măsuri asupra dezvoltării regionale (variabila A)[1].

Valorile celor două variabile vor fi raportate la populaţia din cadrul fiecărei regiuni (pentru a li se asigura comparabilitatea), iar nivelurile lor medii vor fi notate cu B, respectiv cu A. Din acest punct de vedere, vom face o clasificare a acestor regiuni, în funcţie de poziţia lor faţă de valorile medii, iar rezultatul îl vom consemna într-un tabel, astfel:

[1] Precizăm că, în funcţie de nevoile analizei, cele două variabile pot fi reprezentate prin diferiţi indicatori economici; de asemenea, ele vor primi un indice "r", destinat identificării fiecărei regiuni în parte (r=1,2 ..., n).

	$\mathbf{B}_r \rangle \overline{B}$	$\mathbf{B}_r \rangle \overline{B}$
$A_r \rangle \overline{A}$	**I**	**II**
$A_r \rangle \overline{A}$	**III**	**IV**

Aşa cum se prezintă, tabelul schiţează patru cadrane (atunci când luăm în considerare două variabile), semnificaţia lor fiind următoarea (cu precizarea că evidenţierea variabilelor se face pentru un an dat şi o regiune r):

- cadranul I ilustrează numărul regiunilor care au, pentru ambele variabile, valori peste nivelul mediei regiunilor;
- cadranul II ilustrezzză numărul regiunilor care au, pentru variabila A valori peste medie, iar pentru variabila B valori sub medie;
- cadranul III (inversul cadranului II);
- cadranul IV ilustrează numărul regiunilor care au, pentru ambele variabile, valori sub nivelul mediei.

Pentru evaluarea impactului măsurilor de politică economică regională putem considera, de exemplu, ca variabilă dependentă - investiţiile private, iar ca variabile independente - investiţiile publice (ale statului, prin organismele sale specializate) sau/şi investiţiile unui organism naţional sau internaţional interesat în dezvoltarea unei regiuni sau obiectiv major din cadrul unei regiuni, alături de modificarea indicatorului regional sintetic (de exemplu, valoarea adăugată brută). Alegerea acestor indicatori s-ar justifica prin aceeea că investiţiile private, ca variabilă dependentă, funcţionează ca un indicator cheie pentru dezvoltarea economică a unei regiuni şi aceasta deoarece efectele unei politici de subvenţionare sunt primele ce se repercutează asupra investiţiilor private (urmate apoi de o creştere a valorii adăugate şi a populaţiei ocupate).

Tabelul prezentat poate fi folosit pentru analiza ipotezei conform căreia ar exista o corelaţie pozitivă între variabilele A şi B, atenţia fiind îndreptată mai ales înspre cadranele I şi IV. Atunci când suma numerelor regiunilor din aceste două cadrane este mai mare de 50% din numărul total al regiunilor, este clar că între cele două variabile există o corelaţie pozitivă (şi ea este cu atât mai puternică cu cât ponderea se apropie de 100%).

Pasul doi al modelului constă într-un model explicativ simplu folosit pentru determinarea existenţei unei posibile relaţii cantitative cauzale între dezvoltarea economică a regiunii, pe de o parte, şi variabilele explicative în măsură să o determine, pe de altă parte.

În cadrul acestui model, investiţiile organismului specializat al CEE sunt introduse ca variabilă explicativă, ideea de bază fiind aceea că, împreună cu

cheltuielile publice, aceste investiţii pot atrage noi activităţi - sub forma, mai ales, a investiţiilor private. Aceste noi activităţi pot atrage forţa de muncă (şi pot conduce, deci, la o reducere a şomajului) şi, în continuare, într-o ipoteză raţională, se poate aprecia că toate acestea vor avea ca efect o creştere a valorii adăugate, ceea ce va conduce la o nouă creştere a investiţiilor private ş.a.

În lumina elementelor prezentate, putem formaliza relaţia astfel:

$I_{prt}=\alpha_0+\alpha_1\ I_{pbrt}+\alpha_2 I_{pbrt}+\alpha_3\Delta VAB_{rt}$, unde, pentru regiunea r

ΔVAB reprezintă modificarea valorii adăugate brute;

I_{pb} - investiţiile publice (organ statal de specialitate);

I_0 - investiţiile organismului interesat;

I_p - investiţiile private;

αo - constantă;

α_i - coeficienţi (parametri), i = 1,2,3

t - orizontul de timp considerat, t = 1,2,3

Evident, în cadrul unei analize a ecuaţiei de regresie, se pot opera toate posibilităţile existente pentru determinarea a două elemente foarte cunoscute şi foarte utilizate în analiza fenomenelor economice: tabelul de frecvenţă, (ce are la bază comparaţia dintre nivelul mediu al variabilelor şi nivelul lor individual) şi analiza ecuaţiei de regresie. Tabelul de frecvenţă se dovedeşte a fi un instrument de “explorare”, în sensul evaluării efectelor investiţiilor determinate de anumite măsuri de politică regională şi a impactului “întârziat” al acestora asupra indicatorilor macroeconomici, urmând ca ecuaţia de regresie să testeze diferitele variante ale corelaţiilor existente; alegerea acestor două instrumente s-a bazat atât pe simplitatea, cât şi pe operaţionalitatea lor.

Modelul a avut o aplicaţie practică în Italia şi Olanda, ţări pentru care studiile realizate cu ajutorul acestei metode au reliefat următoarele concluzii: investiţiile ERDF în regiuni ale acestor ţări au influenţat investiţiile private din cadrul acestor zone, coeficienţii calculaţi cu ajutorul funcţiei de regresie arătând clar o relaţie cauzală între aceste variabile (cu niveluri însă diferite pentru diferitele regiuni considerate, diferenţieri datorate unei multitudini de factori).

Ideea analizei efectului investiţiilor făcute de către un organism internaţional interesat (altul decât cel statal specializat, a cărui activitate trebuie

integrată în cadrul măsurilor de ansamblu”) s-a născut odată cu observarea puternicei “internaţionalizări” a procesului dezvoltării regionale.

În ceea ce priveşte România, am avut în vedere posibila sa integrare - sau dacă nu, cel puţin asocierea[1] - la o serie de organisme internaţionale a căror activitate este deja cunoscută şi apreciată (inclusiv în domeniul politicii şi măsurilor pe plan regional).

[1] Ne referim,în principal, la Comunitatea Economică Europeană

ANEXĂ

Fondul European de Dezvoltare Regională

Fondul European de Dezvoltare Regională (ERDF) este unul dintre cele trei fonduri Structurale ale Comunităţii Europene. A fost creat în 1975 "pentru a ajuta la corectarea principalelor dezechilibre regionale din cadrul Comunităţii Europene, prin asistarea dezvoltării şi ajustarea structurală a regiunilor a căror dezvoltare este rămasă în urmă, şi la conversia regiunilor cu declin industrial" (Comisia Comunităţii Europene, 1987).

Prima prioritate s-a acordat menţinerii şi creării locurilor de muncă. Potrivit estimărilor făcute în 1989 de Comisia Comunităţii Europene, au fost create sau menţinute în sectorul industrial, comerţ şi servicii, începând cu anul 1975, 900.000 locuri de muncă, rezultat al Programelor Naţionale de Interes pentru Comunitate (N P C I). Nu sunt incluse în această cifră locurile de muncă care au apărut indirect (efecte multiplicatoare) datorate N P C I şi efectele directe şi indirecte asupra forţei de muncă, datorate diferitelor proiecte (îndeosebi proiectelor de infrastructură).

Diferitele regiuni din sudul Italiei, Irlanda iar mai târziu, după lărgirea Comunităţii, Grecia, Spania şi Portugalia au primit cele mai mari sume din ERDF. Aceste sume au fost folosite pentru realizarea unor programe şi proiecte. În perioada 1975 - 1988, aşa cum se poate vedea în tabel, cea mai mare parte a acestor sume au fost acordate diferitelor proiecte, iar în cadrul acestora, cele mai mari sume au fost acordate proiectelor pentru infrastructură.

Sume acordate din Fondul European de Dezvoltare Regională în perioada 1975-1988, pe tipuri de investiţii

- mil. ECU -

Tipul de investiţie	Suma acordată	- % -
Programe: Programele Comunităţii Europene	187,04	0,77
N P C I	1 406,49	5,77
Proiecte: Industrie, servicii şi comerţ	3 305,54	13,55
Infrastructură	19 407,93	79,56
Dezvoltare determinată din interior	29,49	0,122
Studii	56,77	0,23
TOTAL	24 393,26	100,0

Sursa: Comisia Comunităţii Europene, 1988

Din 1985, totuşi, s-a pus un accent crescut pe programe. Motivul a fost acela că, prin cofinanţarea programelor naţionale şi/sau programe regionale efectul ajutorului ERDF poate fi lărgit. Scopul este de a produce efecte sinergice, prin armonizarea priorităţilor Comunităţii Europene cu cele ale statelor membre.

În cadrul reformei ansamblului fondurilor structurale ce a avut loc, s-a produs o importantă schimbare structurală şi a ERDF. Această reformă a devenit operativă la 1.01.1989 şi a fost necesară datorită lărgirii Comunităţii cu Spania şi Portugalia, creării pieţei interne şi ca rezultat al încercării de a face mai eficient Fondurile Structurale. Au fost formulate cinci obiective specifice, iar diferitele instrumente ale acestor fonduri vor acţiona într-o manieră integrată pentru realizarea unuia sau mai multor obiective.

ERDF se axează în mod deosebit pe obiectivele 1), 2) şi 5b) şi anume:

Obiectivul 1: promovarea dezvoltării regiunilor rămase în urmă (PIB pe locuitor>>75% faţă de media PIB pe locuitor a Comunităţii Europene).

Obiectivul 2: sprijinirea regiunilor care sunt puternic afectate de industriile în declin.

Obiectivul 5b: promovarea dezvoltării zonelor rurale.

Pe lângă aceste obiective mai sunt şi alte obiective asupra cărora ERDF nu se axează în mod deosebit:

Obiectivul 3: combaterea, pe termen lung, a şomajului.

Obiectivul 4: facilitarea integrării în muncă a tineretului.

Obiectivul 5a: adaptarea producţiei şi vânzărilor din agricultură şi silvicultură.

Este de menţionat că după această reformă fondurile disponibile au crescut foarte mult.

BIBLIOGRAFIE

Armstrong H., şi Taylor J. (1985), Regional Economics and Policy, Philip Allan, Oxford.

Brouwer F., şi Nijkamp, P (1988), Mixed qualitative calculus as a tool in policy modelling, Journal of Policy, vol. 8, p. 69-88

Campbell T.D., şi Stanley, J.C. (1966), Experimental and Quasi-Experimental Design for Research", Rand Mc. Nally, Chicago

Comission of the European Communities, 1987, The Regions of the Enlarged Community, Third periodic report on the social and economic situation and development of the community

Delft, şi von Nijkamp, P. (1977), Multi-Criteria Analysis and Regional Decision - Making, Martinus Nijhoff, Den Haag, Leiden

Diamond, D., şi Spence, H. (1988), Infrastructure and Industrial Costs in British Industry, HMSO, London

Dixon, J.A., Carpenter, R.A., Fallon, L.A., Sherman, P.B., şi Manipomoke M. (1988), Economic Analysis of the Environmental Impacts of Development Projects, Earthscan, Publ. Ltd., London

Driehuis, N., şi Van den Noord, P. J. (1988), The effects of investiment subsidies on employment, Economic Modelling, vol. 5, nr. 1, p. 32-40

Folmer, H. (1985), Regional Economic Policy: Measurement of its effects, Martinus Nijhoff, Dordrecht

Folmer, H., şi Nijkamp, P, (1985), Methodological Aspects of Impact Analysis of Regional Economic Policy, Papers of the Regional Science Association, vol. 57, p. 165-181

Glickman, N.J., The Urban Impacts of Federal Policies, H John Hopkins Press, Baltimore

Hitchens, D.M.W.N., şi O'Farrell, P.N. (1988), The relative competitiveness and performance of small manufacturing firms in Scotland and the Mid-West of Ireland: an analysis of matched pairs, Regional Studies, vol. 22, nr. 5, p. 399-416

Hitchens, D.M.W.N., şi O'Farrell, P.N., (1989), The competitiveness and performance of small manufacturing firms: on analysis of matched pairs in Scotland and England, Environment and Planning A, vol. 21, p. 1241-1263

Isard, W., şi Anselin, L. (1982), Integration of multiregional models for policy analysis, Environment and Planning A, vol 14, p. 359-376

Moore, B., şi Rhodes, J. (1973), Evaluating the effects of British Regional

Economic Policy, Economic Journal, vol. 83, p. 87-100

Moore, B., şi Rhodes, J., (1976), Regional economic policy and the movement of manufacturing firms to development areas, Economics, vol. 43, p. 17-31

Nijkamp, P., (1979), Multidimensional Spatial Data and Decision Analysis, John Wiley, Chichester, New York

Nijkamp, P., şi von Pelt, M., (1989), Spatial impact analysis in development countries: methodes and applications, International Regional Science Review, vol. 12, Nr. 2, p. 211-228

Nijkamp, P., Leitner, H., şi Wrigley, N., (eds.), (1985), Measuring the Unmeasurable, Martinus Nijhoff, Dordrecht

P.A.Cambridge, Economic Consultants (1990), The efficiency of Regional Policy, in member countries of the European Community

Pleeter, S., (1980), Economic Impact analysis, Martinus Nijhoff, Dordrecht

Richardson, H, (1988), A review of techniques for regional policy analysis, in B. Higgings and J. Savoie (eds.), Regional Economic Development, Unwin Hyman, Boston

Rossi, P. H., Freeman, H. E., şi Wright, S. R., (1979), Evaluation: A systhematic Approach, Sage public, Beverly Hills

Tinbergen, J., (1956), Economic Policy: Principles and Design, Nath, Holand Public, Amsterdam

Twomey, J., şi Taylor, J., (1985), Regional policy and the interregional movement of manufacturing industry in Great Britain, Scottisch Journal of Political Economy, vol. 32, nr. 3, p. 257-277

Wren, C. (1989), Factors underlying the employment effects of financial assistance policies, Applied Economics, vol. 21, p. 497-513, p. 497-513

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 2-3/1995

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE ÎN ANUL 1994

CENTRUL DE INFORMAREA ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
Bucureşti, 1995

CUPRINS

I. Teme prioritare de cercetare 79
II. Activitatea specifică de cercetare a institutelor din componenţa Institutului Naţional de Cercetări Economice 83
III. Elaborarea de studii operative privind problemele actuale ale economiei româneşti, acordarea de asistenţă de specialitate şi contracte de colaborare 84
IV. Manifestări ştiinţifice 87
V. Relaţii internaţionale în domeniul cercetării economice 90
VI. Activitatea publicistică şi editorială 94
VII. Activitatea de doctorat, cursuri şi seminarii 98
VIII. Activitatea consiliului ştiinţific al INCE 99
IX. Probleme speciale 100

Pe parcursul anului, activitatea de cercetare ştiinţifică a institutului a urmărit realizarea temelor cuprinse în Programul de cercetare ştiinţifică şi avansată, avizat de Academia Română.

În cadrul celor 7 programe prioritare interdisciplinare, la nivelul Institutului Naţional de Cercetări Economice s-a derulat activitatea pentru realizarea unui număr de 96 proiecte de cercetare, din care 58 abordează, în funcţie de specificul institutelor, problematici privind stadiul actual al economiei naţionale, continuarea reformei şi strategia tranziţiei la economia de piaţă. Prin studiile de fundamentare consacrate acestor obiective, Institutul Naţional de Cercetări Economice a contribuit la elaborarea **„Strategiei tranziţiei la economia de piaţă”**, ca o sinteză a ştiinţei economice ancorată în realităţile mecanismelor socio-economice contemporane.

Activitatea ştiinţifică s-a structurat, în principal, pe patru mari direcţii:

- temele de cercetare prioritare;
- activitatea specifică de cercetare a institutelor INCE;
- elaborarea de studii operative privind problemele actuale ale economiei româneşti şi acordarea de asistenţă de specialitate;
- alte activităţi ştiinţifice.

I. TEME PRIORITARE DE CERCETARE

1. Activitatea institutului s-a concentrat, cu preponderenţa impusă de realităţile româneşti, în direcţia fundamentării atât teoretice cât şi empirice, a studiilor care concură la realizarea programului prioritar de cercetare „Strategia tranziţiei la economia de piaţă”, cuprinzând 96 de proiecte de cercetare principale, (anexa 1), precum şi unele suplimentare.

Problematica abordată de colectivele de cercetare, în concordanţă şi cu solicitările transmise de conducerea Academiei Române privind sprijinirea de către cercetarea economică a fundamentării unor acţiuni şi măsuri în cadrul Programului de guvernare, a vizat, printre altele, următoarele domenii: stabilizarea macroeconomică; problemele actuale legate de mecanismul de funcţionare a economiei naţionale; structurile de proprietate şi procesul de restructurare; comportamentul agenţilor economici şi modificări pe plan social; integrarea în mediul internaţional.

Interesant şi demn de menţionat faptul că, analizând activitatea Centrului de Informare şi Documentare Economică cu prilejul acordării premiului „Expert” pe anul 1994, participând din partea Guvernului României prof. Mircea Coşea, preşedinte al Consiliului pentru Coordonare, Strategie şi Reformă Economică,

a transmis din partea Primului Ministru şi a sa personal mulţumiri pentru sprijinul acordat prin lucrările realizate de către INCE, care au oferit elemente de fundamentare pentru iniţiativele guvernamentale în cadrul Programului de reformă.

În cadrul grupului consultativ, constituit sub egida Preşedinţiei, în care INCE este cooptat în calitate de organizator al activităţii de elaborare a studiilor care sunt supuse dezbaterii, au fost prezentate următoarele lucrări:

- Schiţă tematică pentru elaborarea strategiei de dezvoltare social-economică a României (prof. Constantin Ionete);
- Indicatori relevanţi privind situaţia economiei româneşti în tranziţie (coordonator: prof. Constantin Ionete);
- Raportul privind dinamica bunăstării şi protecţia socială (coordonator: prof. Cătălin Zamfir);
- Mutaţii majore în economia mondială – sfidare şi şansă pentru transformarea sistemică din România (coordonator: dr. Nicolae Nistorescu);
- Transformarea proprietăţii, a sistemului economico-social şi dezvoltarea pieţelor (colectiv INCE-ASE);
- Politici monetare şi fiscale (colectiv INCE-BNR).
- Problematicile abordate în aceste lucrări au avut la bază studiile deja realizate în institutele componente ale INCE în cadrul temei prioritare privind tranziţia la economia de piaţă şi dezvoltarea social-economică a României în perspectivă.

Menţionăm că studiile coordonate de profesorul Constantin Ionete, membru de onoare al Academiei Române, de profesorul Cătălin Zamfir, membru corespondent al Academiei Române, şi de dr. Nicolae Nistorescu au fost apreciate favorabil, atât în cadrul dezbaterilor Grupului Consultativ, cât şi în mass-media cu profil economic („Adevărul Economic”, „Capital”, „Economistul”, Emisiunea „Studioul Economic” a TVR ş.a.).

În continuare, cercetători din INCE vor prezenta studii la sesiunile lunare ale Grupului Consultativ, urmând ca în primul trimestru din 1995, pe baza dezbaterilor şi studiilor prezentate în cursul anului 1994, să se elaboreze o sinteză a orientării strategice a dezvoltării economico-sociale a României, cu orizontul 2010-2015, care va finaliza dezbaterile acestui for consultativ.

2. În cadrul temei **„Calitatea vieţii şi politica socială”**, în Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii, în afară de realizarea studiului prezentat în luna martie în cadrul lucrărilor Grupului Consultativ de pe lângă Preşedenţie, s-a desfăşurat activitatea de cercetare vizând problematica strategiei în domeniul politicii sociale, structurată pe 12 proiecte distincte.

La nivel INCE, sub coordonarea ICCV, s-a constituit un colectiv de anchete şi sondaje economico-sociale, care a devenit deja operaţional şi ale cărui studii au fost apreciate favorabil în mass-media.

3. La tema „Integrarea economică a României cu Republica Moldova" s-au stabilit tematicile pentru 6 proiecte de cercetare şi s-au perfectat colaborările cu institutele de cercetări economice din Republica Moldova, cu ocazia vizetelor de documentare, în cadrul schimburilor interacademice, efectuate de către o serie de cercetători. De asemenea, au fost pregătite pentru publicare comunicările ocazionate de lucrările Simpozionului ştiinţific de la Bucureşti, din perioada 29 noiembrie – 4 decembrie 1993, care vor apărea reunite sub forma unui volum editorial, editat de Centrul de Informare şi Documentare Economică.

De asemenea, INCE a devenit organizatorul unei grupe de lucru privind cercetarea economică în cadrul Comisiei Guvernamentale de Cooperare şi Integrare cu Republica Moldova şi va sprijini organizarea şi funcţionarea Centrului Internaţional de Studiu al Reformelor de la Chişinău. S-a prelungit pentru anii 1995-1996 Convenţia de Colaborare dintre INCE al Academiei Române şi Institutului Naţional de Cercetări Economice şi Financiare al Academiei de Studii Economice din Republica Moldova.

4. În cadrul preocupărilor privind traducerea şi valorificarea operelor unor economişti români de prestigiu, s-au predat la Editura Academiei Române 2 volume din seria celor aproximativ 10 volume cuprinzând lucrările lui Nicholas Georgescu-Roegen (coordonator: Aurel Iancu, membru corespondent al Academiei Române). Este vorba despre volumul (I) – „ N. Georgescu-Roegen, omul şi opera" (sub îngrijirea dlui Aurel Iancu şi dl. Gheorghe Dolgu) şi „Legea entropiei să procesul economic" (coordonator Ihor Lemnij). De asemenea, s-au pregătit pentru publicare capitolele „Agricultura şi industria", „Transporturi şi mijloace de comunicaţie" şi „Comerţul intern şi extern" din lucrarea „Bibliografia istorică a României în sec. XIX. Vol. II. Viaţa economică" a profesorului **Gheorghe Zane** şi s-au inventariat sursele pentru organizarea publicării operelor profesorului Costin Murgescu.

5. În cadrul temei prioritare **„Dicţionarul economic enciclopedic român"**, (coordonator: Gheorghe Zaman) a continuat activitatea de perfecţionare, în vederea publicării, a termenelor elaboraţi în anul 1993 (66 de termeni) şi de definitivare a celor prevăzuţi pentru anul 1994. De asemenea, pentru îmbogăţirea documentării dicţionarului, ca şi pentru diversificarea generală a fondului de publicaţii economice fundamentale în România, s-au făcut în continuare demersuri şi s-au obţinut subvenţii din partea ACE-PHARE pentru traducerea în limba română a 2 enciclopedii economice de prestigiu din străinătate.

6. Activitatea în domeniul **Modelării economiei naţionale** a continuat prin testarea pe calculator a modelului agregat, la care au fost atraşi şi

specialişti din Comisia Naţională de Prognoză şi din Comisia Naţională pentru Statistică. Pentru acest program prioritar au fost elaborate şi dezbătute în cadrul seminarului condus de academicianul Emilian Dobrescu, mai multe variante ale modelului dezagregat, care au fost testate o serie de funcţii pentru prognoza indicatorilor macroeconomici. În cadrul acestui program prioritar au fost elaborate diverse variante, conform următoarei etapizări: testarea modelului pentru anul 1993 pe un sistem de ecuaţii simultane (iunie); modificarea unor relaţii de determinare a variabilelor şi testarea intercalării variabilelor modelului pe sistemul restrâns de ecuaţii simultane (septembrie); sistemul lărgit al modelului, în care sunt reprezentate cele 4 sectoare instituţionale (Menaje, SQS, Buget consolidat şi Restul lumii), şi testarea sa pentru anul 1994 (decembrie).

7. Pentru cercetările privind elaborarea concepţiei despre banca de date a INCE a continuat activitatea de documentare şi s-a făcut o evaluare a preocupărilor din acest domeniu în România. În acest sens, s-a demarat colaborarea cu ICI, respectiv colectivul de cercetători care au ca temă „Elaborarea băncii de date a unui institut de cercetări academice”.

II. ACTIVITATEA SPECIFICĂ DE CERCETARE A INSTITUTELOR DIN COMPONENŢA INSTITUTULUI NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

Segment important în cadrul programelor şi temelor de cercetare, activitatea specifică, specializată, a institutelor componente ale INCE s-a orientat în anul 1994, în mai multe direcţii:

a. valorificarea lucrărilor de cercetare realizate în anul 1993;
b. realizarea temelor noi de cercetare, conform programelor proprii;
c. valorificarea, sub diverse forme, a rezultatelor cercetărilor efectuate pe parcursul anului;
d. realizarea unor teme în afara programelor de cercetare.

Conform noilor tendinţe imprimate de Academia Română, activitatea institutelor din componenţa INCE s-a orientat într-o mai mare măsură în acest an spre abordarea unor teme de cercetare fundamentală şi avansată în domeniul economic. În afară de temele cuprinse în programul prioritar „Strategia tranziţiei la economia de piaţă", care-şi propun, printre altele, dezvoltări de ordin teoretic, originale, privind fenomenele noi, inedite pentru ştiinţa economică, care apar în procesul tranziţiei de la o economie centralizată la una de piaţă liberă, în cadrul INCE şi a institutelor componente s-a demarat abordarea şi a altor domenii de interes pentru cercetarea economică fundamentală şi avansată pe plan mondial în prezent. Printre acestea menţionăm: dezvoltarea durabilă-dimensiuni macroeconomice şi instrumente de gestionare; economia contemporană-forme, tendinţe şi mecanisme; mecanismul creşterii economice în contextul tranziţiei la economia de piaţă; optimul utilizării resurselor naturale şi energiei în condiţiile economiei în tranziţie; dezvoltarea agriculturii durabile şi securitatea alimentară; preţurile, eficienţa şi inflaţia în perioada de tranziţie; fundamentarea principalelor ipoteze care intervin în elaborarea scenariilor macroeconomice; fenomene majore şi tendinţe pe termen scurt, mediu şi lung în economia mondială; factori determinanţi ai performanţelor pe termen lung în economia mondială; principii şi modele de politică socială; serviciile publice şi calitatea vieţii; securitatea socială şi dezvoltarea economică; sistemul indicatorilor calităţii vieţii; modelul economiei naţionale; comportamentul sistemelor economice în condiţii de dezechilibru, non-linearitate, discontinuitate şi apariţie a haosului; economia ascunsă-dimensiune şi dinamică; circuitele financiare în economie; dezvoltarea umană; calitatea vieţii de muncă; neoliberalism, economie negociată şi intervenţia statului în economia teoretică şi practică din Vest; schimbări în structura demografică şi consecinţele sociale; impactul comunicării sociale asupra calităţii vieţii în perioada de tranziţie.

III. ELABORAREA DE STUDII OPERATIVE PRIVIND PROBLEMELE ACTUALE ALE ECONOMIEI ROMÂNEŞTI, ACORDAREA DE ASISTENŢĂ DE SPECIALITATE ŞI CONTRACTE DE COLABORARE

În anul 1994, în institutele componente ale INCE s-au organizat dezbateri, pe colective, pentru asigurarea realizării „Planului tematic privind problematica reformei economice şi sociale în care cercetarea ştiinţifică poate sprijini fundamentarea unor acţiuni şi măsuri în cadrul Programului de guvernamentare", la solicitarea Consiliului pentru Coordonare, Strategie şi Reformă Economică, transmisă prin intermediul conducerii Academiei Române. Planul tematic orientat s-a materializat prin elaborarea a peste 20 de studii înaintate Guvernului (anexa 2).

În funcţie de problematica analizelor, cercetători şi cadre de conducere din INCE au participat la dezbaterea unor probleme concrete aflate în atenţia Guvernului, Băncii Naţionale şi altor instituţii centrale şi de sinteză. O parte din cercetători îşi continuă activitatea prin participarea la organisme consultative cu caracter permanent.

Cercetători din cadrul institutelor INCE au acordat în această perioadă asistenţă de specialitate la o serie de instituţii şi organisme din ţară şi din străinătate, ministere, bănci şi agenţi economici. Cercetătorii din institutele INCE au fost solicitaţi, de asemenea, să efectueze studii şi analize pe baze contractuale, din veniturile nete urmând a se realiza unele dotări cu aparatură necesară activităţii de cercetare.

- Institutul de Economie Naţională a acordat asistenţă de specialitate pentru diverse organisme guvernamentale şi neguvernamentale, îndeosebi în domeniile: privatizării, scientică şi cercetare-dezvoltare, piaţa muncii, conservarea şi protecţia mediului înconjurător. Astfel, în cadrul programul ACE-PHARE „Dezvoltarea pieţei muncii în România" au fost acordate consultaţii agenţilor economici, sindicatelor, specialiştilor din DPMOS pe probleme de salarii şi politică salarială, ocupare şi şomaj. De asemenea, la solicitarea ROMTSA, colectivul institutului a încheiat cu acesta două contracte de cercetare privind dezvoltarea economico-socială a zonei deservite de aeroportul internaţional Otopeni şi aeroportul Băneasa şi, respectiv, dezvoltarea economico-socială a zonelor deservite de cele 17 aeroporturi din România. Totodată, la solicitarea lui „International Center for Economic Growth", în institut s-au elaboorat 6 studii pe domenii specifice, din care 4 au fost deja înaintate beneficiarului californian.

- În luna martie Institutul de Economie Mondială a realizat (extraplan) o

lucrare solicitată de consilierul economic al Preşedinţiei şi care tratează problema mecanismelor de promovare a exporturilor utilizate pe plan internaţional. În direcţia facilitării şi diversificării accesului agenţilor economici la fluxul de informaţii privind piaţa internaţională, IEM a publicat printr-un sistem propriu, 6 buletine de informare economică curentă şi 3 colecţii de studii. La rândul său, fiecare sector de cercetare a acordat în mod independent asistenţa de specialitate (sub forma furnizării de informaţii de piaţă externă, date statistice, elaborarea de scurte studii operative etc.) unor instituţii şi întreprinderi la solicitarea acestora, cum sunt firmele: „Faur SA"-Bucureşti; „Elba"-Timişoara; „Semănătoarea"; „Metalimport-export"; „UTB"-Braşov; „Timpuri Noi"; „Electroaparataj"; „Rulmentul"-Suceava; Ministerul Agriculturii; Ministerul Finanţelor; Ministerul Comerţului; ICEM; IMNR; Rezervele de Stat; Banca Naţională a României (beneficiara studiului extraplan „Perspectivele pieţei şi preţurilor internaţionale la aur şi argint); „Romtehnica" şi „Geomar"-Bucureşti; „Reeval"-Braşov; „Promex"-Brăila.

Institutul de Economie a Industriei a pus la dispoziţia organismelor guvernamentale şi neguvernamentale rezultate ale cercetărilor, îndeosebi cele referitoare la politica industrială. De asemenea, s-au realizat o serie de lucrări în regim extrabugetar, precum: „Metode şi modele de stabilire a preţurilor de vânzare la produsele miniere aparţinând RAC Deva", „Conjunctura internaţională a produselor în industriile construcţiilor de maşini"; „Strategia restructurii sectorului energetic în funcţie de evoluţia cererii de energie în perspectiva anilor 2015-2020"; „Utilizarea instrumentelor economice şi financiare în vederea susţinerii măsurilor de reducere a impactului activităţilor responsabile de modificarea stratului de ozon". De asemenea, au fost perfectate alte contracte de cercetare extrabugetare, care urmează a fi realizate în anul 1995.

În cadrul contractului cu firma AGROTEC (Italia) privind organizarea pieţelor agricole „en gros" în România (cereale, legume, fructe, produse animaliere), Institutul de Economie Agrară a participat la: investigarea posibilităţilor de înfiinţare a 6 pieţe en gros de produse agricole la nivelul localităţilor Slobozia, Tg. Mureş, Arad, Constanţa, Buzău şi Suceava; estimarea producţiei agricole ce poate face obiectul comercializării pe pieţele autohtone, pe baza analizei privind producţia agricolă, autoconsumul, industrializarea şi excedentul destinat exportului; analiza evoluţiei preţurilor produselor agricole în perioada 1991-1993. În cadrul acestei colaborări cu firma AGROTEC SA, s-a elaborat în comun studiul „Proiect privind canalele de distribuţie-marketing agricol". Proiectul propus a fost aprobate de MAA, şi de misiunea PHARE în România, urmând ca în continuare să se treacă la implementarea sa. De asemenea, în cadrul convenţiei de colaborare cu MAA-Departamentul coordonare, strategie şi reforme în agricultură şi alimentaţie, Institutul de Economie Agrară participă la elaborarea studiului „Pieţele produselor alimentare", împreună cu cercetători de la alte institute de profil din

cadrul ASAS. Menţionăm, totodată, elaborarea de către Institutul de Economie Agrară a studiului „România – a strategy for the transition in agriculture – main report” (noiembrie 1993), în colaborare cu Banca Mondială, ACE-PHARE, BERD, USAID şi guvernele francez şi român, care a fost aprobat de Ministerul Agriculturii şi adoptat de Guvernul României în primul semestru al anului 1994.

Institutul de Prognoză Economică a acordat asistenţă de specialitate unor organisme guvernamentale şi nonguvernamentale, punându-le la dispoziţie rezultate ale cercetărilor privind proiecţiile la nivel macroeconomic. De asemenea, s-a participat la dezbaterile privind elaborarea unei strategii energetice pentru România, organizate de catedra UNESCO de la Institutul Politehnic – Bucureşti şi a fost elaborat capitolul „Scenarii pe termen lung ale dezvoltării economiei româneşti”.

Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii a furnizat informaţii şi date din studiile realizate şi a acordat asistenţă de specialitate diverşilor beneficiari, în domenii precum: indicatorii nivelului de trai şi ai calităţii vieţii; calitatea vieţii tineretului; reforma serviciilor de ocrotire a sănătăţii; politicile sociale etc.

Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare a pus la dispoziţia organismelor guvernamentale şi neguvernamentale rezultatele cercetărilor proprii, precum şi unele materiale documentare şi cu caracter informativ privind evoluţia şi consecinţele mişcării unor indicatori economico-financiari la nivelul macroeconomic, politica fiscală, monetară, valutară şi de preţuri, care au fost utilizate la elaborarea unor măsuri de natură legislativă necesare funcţionării mecanismului economiei de piaţă şi, în general, la restructurarea complexului economic naţional.

Centrul de Informare şi Documentare Economică a continuat difuzarea lucrărilor proprii atât în reţeaua academică precum şi pe bază de abonamente comandate de agenţii economici. Sumele astfel obţinute au constituit surse atât în reţeaua academică precum şi de finanţare atât a exemplarelor abonament, cât şi a exemplarelor şi lucrărilor pentru care sursele asigurate de bugetul alocat de INCE au fost insuficiente. În acelaşi scop, s-a încheiat şi contractul cu Ministerul Turismului pentru editarea Revistei Române de Turism, publicaţie de documentare economică, bilingvă, destinată schimbului cu străinătatea.

IV. MANIFESTĂRI ŞTIINŢIFICE

1. În anul 1994, la nivelul INCE s-au desfăşurat următoarele manifestări ştiinţifice:

- seminarul ştiinţific „Macromodelul economiei naţionale româneşti”;
- consfătuirea ştiinţifică privind tematica strategiei economiei româneşti, în cadrul Grupului Consultativ;
- consfătuirea ştiinţifică „Analiza diagnostic a economiei româneşti în perioada 1990-1993. Indicatori relevanţi privind situaţia economiei româneşti în tranziţie”, în cadrul Grupului Consultativ;
- consfătuirea ştiinţifică „Raportul privind dinamica bunăstării şi protecţia socială”, în cadrul Grupului Consultativ;
- consfătuirea ştiinţifică „Memorandumul cu FMI şi programul economic al guvernului”, în cadrul Grupului Consultativ;
- forumul economic ştiinţific „Este noul sistem contabil corespunzător situaţiei actuale a economiei româneşti ?”;
- reuniunea ştiinţific internaţională „Zilele luxemburgheze la Bucureşti; inaugurarea Centrului de Studii şi Documentare România-Luxemburg”;
- participarea la Forumul Fundaţiei Crans-Montana cu tema „Pieţele viitorului”;
- conferinţa „Relaţiile România-Luxemburg-prezent şi perspective”;
- masa rotundă „Comunităţile de origine luxemburgheză în România”;
- conferinţa „Luxemburg-spaţiu multicultural”;
- consfătuirea internaţională „Programul ACE-PHARE pentru România – 1994”;
- consfătuirea ştiinţifică „Mutaţii majore în economia mondială-sfidare şi şansă pentru transformarea sistemică din România”, în cadrul Grupului Consultativ;
- dezbaterea „Cu privire la starea întreprinderilor mici şi mijlocii din România”;
- conferinţa „România şi Uniunea Belgo-Luxemburgheză”;
- congresul internaţional (al III-lea) al Asociaţiei Europene pentru Conducerea şi Economia Întreprinderii (AEDEM): „Adaptarea întreprinderii la un sistem în tranziţie”;
- conferinţa „Relaţiile România-Luxemburg şi Uniunea Europeană”;

- conferinţa „Modelul luxemburghez în sistemul bancar european”;
- consfătuirea ştiinţifică „Transformarea proprietăţii, a sistemului economico-social şi dezvoltarea pieţelor”, în cadrul Grupului Consultativ;
- sesiunea comemorativă „În memoriam Costin Murgescu (1919-1989)”;
- simpozion ştiinţific bilateral „Integrarea economică a României cu Republica Moldova”;
- consfătuirea ştiinţifică „Aspectele specifice ale perioadei de tranziţie în România şi în Rusia”;
- conferinţa „Evoluţii ale economiei suedeze în contextul Uniunii Europene”;
- sesiunea ştiinţifică „Comparaţie privind sistemele economice din China şi din ţările est-europene”;
- conferinţa „Transferul de tehnologie în economiile în tranziţie”;
- consfătuirea ştiinţifică „Politici monetare şi fiscale”, în cadrul Grupului Consultativ;
- simpozionul internaţional „Restructurarea economiei în ţările aflate în tranziţie. Specificităţi ale economiei României”.

Menţionăm în mod distinct desfăşurarea la Bucureşti, în luna septembrie, a celui de al III-lea Congres al AEDEM, organizat de către INCE în colaborare cu Academia Română, Academia Regală Spaniolă a Doctorilor şi Academia de Studii Economice. Beneficiind de un comitet de onoare constituit din personalităţi de prim rang-Preşedintele României, Primul Ministru al României, Preşedintele Academiei Române, Preşedintele Academiei Regale Spaniole a Doctorilor, Preşedintele Secţiei Economice a Academiei României, Preşedintele AEDEM, Directorul General al INCE, Rectorul ASE, Preşedintele SIGEF din Spania – şi de o largă participare internaţională, congresul reprezintă deja un moment de referinţă pentru înscrierea cercetării economice româneşti în circuitul european de valori. Din comitetul de organizare au făcut parte Dl. Mihai Ştefan, director general adjunct al INCE şi Dl. Valeriu Ioan-Franc, directorul CIDE. Organizarea concretă a revenit însă CIDE, care, potrivit aprecierilor AEDEM, ale conducerii Academiei Române şi ale participanţilor străini şi români, s-a achitat exemplar de respectiva îndatorire. De precizat că, pentru realizarea organizatorică a Congresului, nu s-au solicitat fonduri de la bugetul statului, toate cheltuielile necesare fiind suportate din veniturile extrabugetare ale CIDE şi ACE-PHARE.

2. La nivelul institutelor:

- un număr total de peste 100 manifestări ştiinţifice (prezentate în anexa 3);

- dezbateri organizate în colaborare cu: Misiunea Băncii Mondiale la Bucureşti, Ministerul Agriculturii, Grupul Consultativ pe Probleme Economico-Sociale de pe lângă Preşedinţia României, Ministerul Industriilor, Banca Naţională a României, Academia Română, Academia de Studii Economice ş.a.
- Institutul de Economie Agrară a organizat seminarul internaţional „Strategia tranziţiei în agricultura României", în colaborare cu Misiunea Băncii Mondiale la Bucureşti şi Ministerul Agriculturii;
- Institutul de Economie a Industriei a organizat simpozionul ştiinţific „Tranziţia la economia de piaţă-anul 1994", la care au participat academicieni, profesori, consilieri, experţi şi economişti de la Academia Română, Academia de Studii Economice, INCE, Preşedinţia României, Banca Naţională a României, Centrul Român pentru Întreprinderi Mici şi Mijlocii, Universitatea „Politehnica Bucureşti", Institutul de Cercetări Ştiinţifice în Domeniul Muncii şi Protecţiei Sociale, Agenţia Naţională de Restructurare, Banca Mondială şi Agenţia Valorilor Mobiliare.
- Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare a organizat simpozionul ştiinţific „Procese şi politici macroeconomice ale tranziţiei", care a beneficiat de participarea unor reputaţi profesori şi specialişti din cadrul BNR, INCE, ASE, MF şi a avut un impact important în presa economică scrisă şi audio-vizuală;
- CIDE a fost coorganizator la primul „Forum Capital", alături de Ministerul Finanţelor şi revista „Capital" pe tema noului sistem de contabilitate în România. În această calitate, directorul Centrului a fost mediatorul dezbaterilor, în cadrul cărora a susţinut şi două intervenţii tematice.

3. Cercetători din toate unităţile INCE au participat cu comunicări la manifestări ştiinţifice organizate în ţară de către Academia Română, Institutul Român de Management, Academia de Studii Economice, Comisia Naţională pentru Statistică, SOREC, Fundaţia Hans Seidel, Ministerul Muncii şi Protecţiei Sociale, Catedra UNESCO de la Institutul Politehnic din Bucureşti ş.a.

4. Participarea cercetătorilor din cadrul INCE la manifestări ştiinţifice internaţionale este prezentată în anexa 4.

V. RELAŢII INTERNAŢIONALE ÎN DOMENIUL CERCETĂRII ECONOMICE

1. Programele individuale de schimburi interacademice au fost integrate în Programul complex de relaţii externe al Academiei Române. În urma dezbaterilor din comisiile de evaluare, Biroul Prezidiului Academiei Române a aprobat, în şedinţa din 21 ianuarie 1994, un număr de 72 săptămâni pentru stagii de documentare ale cercetătorilor din cadrul INCE, după cum urmează: 6 săptămâni în Suedia; 5 săptămâni în Bulgaria; 2 săptămâni în Germania; 6 săptămâni în Franţa; 1 săptămâni în Spania; 8 săptămâni în China; 20 săptămâni în Republica Moldova; 6 săptămâni în Ungaria; 2 săptămâni în Israel; 11 săptămâni în Marea Britanie; 2 săptămâni în Polonia; 4 săptămâni în Ucraina; 3 săptămâni în Cehia. În vederea efectuării deplasărilor, au fost pregătite şi înaintate la serviciul Relaţii Externe al Academiei documentaţiile necesare (programul de lucru, proiectele de cooperare cu parteneri externi, corespondenţa de interes cu instituţiile din străinătate etc.).

Cu toate că planul de deplasări, în cadrul schimburilor interacademice, a fost realizat într-o proporţie satisfăcătoare, totuşi, derularea lor este încă afectată de o serie de impedimente, nesurmontate în totalitate de către institute. Dintre acestea cele mai importante sunt lipsa fondurilor pentru deplasarea cercetătorilor în străinătate şi nerepartizarea de resurse financiare INCE pentru achitarea obligaţiilor ce decurg din această relaţie (institutele nu dispun de fonduri proprii pentru primirea oaspeţilor care ar trebui să vină în România ca reciprocitate la deplasările efectuate de cercetătorii români în cadrul schimburilor interacademice).

2. Coordonator naţional al programului ACE-PHARE, INCE a desfăşurat în continuare o activitate susţinută pentru promovarea sprijinului financiar comunitar pentru ştiinţa economică românească şi pentru derularea în bune condiţii a programului de lucru pentru cei 18 beneficiari români ai unor burse şi alocaţii bugetare din partea Comunităţii Europene pentru perioada 1993-1994.

Participanţii, din partea INCE, la programele „Felloeships" (Corneliu Russu, Ioan Mărginean, Rodica Miroiu, Olga Mihăescu) şi la cele „Research Grants" (Gheorghe Zaman, Steliana Perţ, Sorica Sava, Lucian-Liviu Albu, George Georgescu, Nona Chilian, Constantin Ciupagea, Petre Fomin) şi-au realizat în bune condiţii temele de cercetare, valorificând rezultatele obţinute prin publicarea de articole şi lucrări în publicaţiile CIDE, capitole în cadrul unor lucrări editoriale apărute în străinătate, comunicări la seminarii şi conferinţe interne şi internaţionale etc.

În privinţa programului ACE-PHARE-1994, menţionăm consfătuirea

ţinută la sediul INCE pe data de 19 mai, cu ocazia vizitei în România a coordonatoarei programului comunitar-Christine Jensen, de la Bruxelles. Pentru pregătirea unei bune participări a candidaţilor români la subvenţiile alocate de Comunitatea Europeană în acest an (alocaţii de cercetare, burse, proiecte de cercetare individuale, participare la conferinţe etc.), Secretariatul ştiinţific al INCE, beneficiind de sprijinul CIDE, a asigurat multiplicarea şi distribuirea formularelor, precum şi documentarea privind tematicile şi instituţiile comunitare gazdă pentru toţi cei interesaţi. În luna noiembrie directorul general al INCE, prof. Constantin Ionete, membru de onoare al Academiei Române, a participat, în calitate de coordonator naţional al programelor ACE-PHARE, la sesiunea finală a comisiilor de selecţie desfăşurată la Bruxelles.

Pentru programele ACE-1994, din România au fost depuse 50 candidaturi (21 din INCE) pentru programele „Fellowships" (numărul total de candidaturi depuse la CEE-360), 58 candidaturi (24 din INCE) în cadrul proiectelor pentru programele „Research Grants" (numărul total de proiecte-225) şi 4 candidaturi pentru Centre de excelenţă (număr total de proiecte-19).

Pentru programele „Fellowships" au fost admise 10 proiecte din România, (din care 5 din INCE: Lucian-Liviu Albu, Andrei Livia Cătălin, Victor Platon, Nicuşor Ruiu Steliana Sandu) dintr-un total de 77 proiecte aprobate la nivelul CEE. În cadrul programelor „Research Grants" a fost aprobată participarea a 17 specialişti români (din care 5 din INCE: Gheorghe Zaman-două proiecte; Dinu Gavrilescu, Constantin Ciupagea, Romulus Palade), care vor contribui la realizarea a 15 proiecte de cercetare, dintr-un total de 57 proiecte aprobate la nivelul CEE. De asemenea, menţionăm că organizarea Conferinţei AEDEM de către INCE la Bucureşti, în luna septembrie, a făcut parte dintr-un proiect ACE-94 de acest tip (coordonator: Mihai Ştefan, director general adjunct al INCE).

3. În anul 1994 s-au realizat 2629 zile/om deplasări în scopuri ştiinţifice ale cercetătorilor din INCE.

Din structura de scop a deplasărilor, se remarcă o pondere importantă a formelor superioare de colaborare externă (stagii de cercetare), cu implicaţii majore în ridicarea calităţii activităţii de cercetare ştiinţifică şi recunoaşterea rezultatelor acesteia peste hotare. De asemenea, numărul de participări la manifestări ştiinţifice peste hotare denotă gradul de implicare a INCE în activitatea comunităţii ştiinţifice internaţionale. În ordinea numărului de zile deplasare, cele mai multe s-au realizat în: Grecia, Anglia, Franţa, Italia, Austria, Cehia, Olanda, Germania, Japonia.

În luna septembrie, dl. Ştefan Mihai, director general adjunct al INCE, a participat, în calitate de expert, la Reuniunea Comitetului Economic al Francofoniei, desfăşurată la Bordeaux.

În luna noiembrie, dl. acad. Emilian Dobrescu a participat la conferinţa

internaţională „Cooperarea economică în Orientul Mijlociu şi Africa de Nord”, organizată la Casablanca, de către Forumul Economic Mondial-Geneva şi Consiliul pentru Relaţii Externe-New York şi la vizita documentară la „London Stock Exchange”.

4. În institute au fost primiţi în vizite de documentare profesori, cercetători şi specialişti din Japonia, Republica Moldova, Germania, Elveţia, Franţa, Luxemburg, Spania, Suedia, China, Rusia, Marea Britanie, Ungaria, Grecia.

În colaborare cu Academia Română, MAE şi alţi factori guvernamentali şi non-guvernamentali, INCE a organizat conferinţele, dezbaterile ştiinţifice şi întâlnirile cu cercetătorii ştiinţifici din domeniul economic, desfăşurate cu ocazia vizitelor unor personalităţi din ţările Comunităţii Europene: Yves Franchet, director EUROSTAT; Pierre Werner, prin ministru de onoare al Marelui Ducat de Luxemburg; Charles Ruppert, preşedinte al Asociaţiei Băncilor şi Bancherilor din Luxemburg; Per Ronnas, de la Institutul de Studii Est-Europene din Suedia; Pierre Traimond, de la Universitatea din Paris, ş.a.

Împreună cu secţia de ştiinţe economice a Academiei Române, INCE a pregătit vizita în România, a laureatului premiului Nobel pentru economie James M. Buchenan, precum şi a unei delegaţii a Academiei de Ştiinţe Sociale din Republica Populară Chineză.

5. În luna ianuarie a fost înaintată la Comunitatea Europeană documentaţia privind realizarea proiectului „Mobilite academique et formation d’etudiants avances dans le domaine de la science economique”, în cadrul programului Tempus II, având drept coordonator Universitatea din Paris (I), la care din partea română participă INCE, CIDE şi ASE, iar din partea comunitară 4 universităţi, din Toulouse, Leuven, Madrid şi Atena. Proiectul, având o durată de 3 ani, urmează să demareze în anul 1995 la Bucureşti şi cuprinde: cursuri post-universitare şi postdoctorale pentru cercetători şi economişti români: mobilitatea profesorilor, cursanţilor şi cercetătorilor români; mobilitatea profesorilor şi specialiştilor din ţările comunitare; obţinerea de titluri post-universitare (inclusiv doctor) în domeniul economic la universităţile occidentale.

6. La Casa Academiei, în cadrul INCE, a fost inaugurat Centrul de Studii şi Documentare România-Luxembourg. La inaugurarea oficială a fost prezent, printre alte oficialităţi româneşti şi străine, Excelenţa sa Dl.Jacques Santer, Primul Ministru al Marelui Ducat al Luxembourgului, viitor preşedinte al Uniunii Europene.

Din luna aprilie (data inaugurării oficiale a acestui Centru), până în prezent, s-au desfăşurat activităţi diverse, dintre care subliniem:

- conferinţele domnilor Pierre Werner – Prim Ministru de Onoare al Marelui Ducat, Membru de Onoare al Academiei Române; Charles Ruppert - Preşedinte al Asociaţiei Băncilor şi Bancherilor din

Luxemburg; Jul Cristophory – Directorul Bibliotecii Naţionale din Luxembourg; Yves Franchet, director EUROSTAT; Armand Clesse – Directorul Institutului Internaţional Universitar din Luxemburg; Christine Jensen – responsabila programului ACE-PHARE; academicianul Tudorel Postolache – Ambasadorul României la Luxembourg;

- lansări de cărţi economice;
- pregătirea unei noi ediţii a publicaţei „Les Cahiers du Centre Roumanie-Luxembourg”;
- completarea microbibliotecii Centrului cu noi achiziţii şi donaţii ş.a.

Cu ocazia desfăşurării la Bucureşti, în luna aprilie, a Conferinţei Crans-Montana, au fost prezentate o serie de comunicări ale unor cercetători din institut, iar la lucrări, atât în plan, cât şi pe secţiuni, au participat din partea INCE prof. Constantin Ionete, director general, Ştefan Mihai, director general adjunct şi prof. Gheorghe Dolgu.

În cursul anului, cadrele din conducerea INCE, precum şi o serie de cercetători din institutele componente ale INCE, au participat la dezbaterile pe problemele economice ale tranziţiei organizate de diverse instituţii şi organisme naţionale (Guvern, Comisia Naţională de Prognoză, Comisia Naţională pentru Statistică, Banca Naţională, SOREC, AGER, Academia Română, ASE etc.) împreună cu organizaţii internaţionale, precum: Banca Mondială, FMI, AELS, USAID etc.

În legătură cu participarea cercetătorilor din institutele INCE la congrese şi conferinţe internaţionale subliniem severa restricţionare, chiar în cazul în care cercetătorii sunt invitaţi nominal, datorită lipsei unor fonduri proprii, în lei, pentru deplasări.

VI. ACTIVITATEA PUBLICISTICĂ ŞI EDITORIALĂ

1. Anul 1994 a fost marcat, pentru activitatea Centrului de Informare şi Documentare Economică, de efortul pentru difuzarea cât mai largă a rezultatelor cercetării ştiinţifice economice desfăşurate în institutele componente ale Institutului Naţional de Cercetări Economice.

Începând din acest an, s-a căutat să se facă cunoscute lucrările din programele prioritare ale Institutului Naţional atât în mass-media din ţară, cât şi în publicaţii în limbi străine de largă circulaţie, cu difuzare în străinătate. Au fost publicate şi difuzate teme de stringentă actualitate cu referire la strategia tranziţiei, integrarea economică cu Republica Moldova, calitatea vieţii, precum şi valorificarea gândirii marilor economişti români.

Putem menţiona, în acest sens, sintezele privind „Schiţa tematică pentru elaborarea strategiei de dezvoltare social-economică a României", „Criza tranziţiei-criză preponderent instituţională", „De ce integrare şi nu reîntregire acum ?", „Politici monetare şi fiscale", „Formarea şi distribuirea averilor în perioada de tranziţie" ş.a.

Pornind de la aceste premise şi luând în considerare condiţiile concrete mai dificile din acest an, privind finanţarea activităţii în anul 1994, activitatea CIDE a avut în vedere:

a. Continuarea editării seriilor proprii de publicaţii.

În perioada raportată s-au realizat şi difuzat:

- 47 apariţii din săptămânalul Probleme economice;
- 12 apariţii din buletinul lunar Studii şi cercetări economice;
- 5 apariţii din noua publicaţie destinată schimbărilor cu străinătatea, realizată în limba engleză şi franceză, Romanian Economic Research Observer (Observateur de la Recherche Economique Roumaine);
- 10 apariţii ale Calendarului manifestărilor ştiinţifice organizate de INCE.

O apreciere aparte se cuvine a se formula asupra realizării editoriale de către CIDE a caietelor Grupului Consultativ pe probleme economico-sociale ale Preşedintelui României (6 apariţii în 1994).

În regim extrabugetar au fost realizate 6 numere din revista bilingvă (română, engleză) „Revista Română de Turism" (Romanian Journal of Tourism), realizată în cooperare cu Institutul de Cercetări pentru Turism. Prin aceasta s-a asigurat o parte din finanţarea tehnico-materială a activităţii Centrului.

La acestea se adaugă publicaţiile proprii ale Institului de Economie Naţională („Revista Română de Economie"), Institutul de Economie Mondială

(„Buletinul Informativ” şi „Conjunctura Ecoonomiei Mondiale”) şi Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii („Calitatea vieţii”).

Dintre institutele componente ale Institutului Naţional de Cercetări Economice, mai bine reprezentate ca frecvenţă a apariţiilor au fost: Institutul de Economie Naţională, Institutul de Economie Mondială, Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii şi Institutul de Economia Industriei.

În anul 1994, CIDE şi-a asumat integral responsabilitatea informării presei şi altor medii de informare în masă asupra activităţii INCE. În acest sens, a fost asigurată difuzarea sintezelor lucrărilor INCE presei, radioului şi televiziunii, prin aceasta activitatea institutului fiind mai bine mediatizată, cunoscută şi apreciată.

În regim comercial, prin editura „Expert”- au fost realizate următoarele lucrări:

- „Criza de sistem a economiei de comandă şi etapa sa explozivă”, autor prof. univ. C. Ionete, membru de onoare al Academiei Române;
- „România ’89-93-Dinamica bunăstării şi evoluţia protecţiei sociale”, autori prof. univ. Cătălin Zamfir, membru corespondent al Academiei Române, Marius Augustin Pop şi prof. univ. Elena Zamfir. Lucrarea a făcut obiectul dezbaterilor Consiliului Economic Consultativ. A fost editată şi o versiune în limba engleză în colaborare cu Institutul pentru Cercetarea Copilului din Florenţa, respectiv Reprezentanţa la Bucureşti a UNICEF;
- „Contradicţii ale tranziţiei la economia de piaţă”, autor Varujan Vosganian;
- „Romania’s Economic History”, autor N.N. Constantinescu, volum de largă reprezentativitate pentru literatura economică românească, tradusă integral, machetată şi tehnoredactată la CIDE, volum remarcat la Congresul mondial al istoricilor în domeniul economiei din septebrie 1994;
- „Programul ACE-PHARE – acţiunea pentru cooperare în domeniul ştiinţei economice a Comisiei Comunităţii Europene”, coordonată de cercetătorul Gheorghe Zaman;
- versiunea în limba franceză a volumului „Economia României-secolul XX”-lucrare coordonată de academicianul Tudorel Postolache;
- caietul primului simpozion economic româno-suedez- „The Economic Research and the Transition”, în colaborare cu Academia Regală Suedeză de Ştiinţe şi Institutul Universitar din Gotenborg;
- „Les actes des jours economiques roumaino-francaise”, în cooperare cu Universitatea Bordeaux II;
- „Nicholas Georgescu-Roegen-omul şi opera”, primul volum din seria

de opere complete a marelui savant român, volum în derulare la Editura Academiei Române.

Pe linia valorificării cercetării economice s-a înscris şi preocuparea privind evaluarea activităţii INCE, prin realizarea metodologiei cercetării bibliografice a citărilor în lucrări de specialitate din ţară sau străinătate. Sistemul are în vedere înmagazinarea şi regăsirea informaţilor pe echipamente electronice.

b. Informarea şi documentarea economică în sprijinul cercetării economice

În cadrul programelor de cercetare ale institutelor, CIDE a asigurat aparatul documentar şi redacţional la teme prioritare din proiectele de cercetare.

A continuat schimbul de publicaţii cu Documentation Francaise-prin revista „Problemes economiques", primită gratuit şi prelucrată operativ în cadrul Centrului, precum şi cu Centre Francais du Commerce Exterieur, pentru revista „Moniteur du Commerce International". Ambele publicaţii sunt cuprinse în fondul documentar al CIDE.

Pe aceeaşi linie de preocupări s-a înscris realizarea cercetării bibliografice pentru „Dicţionarul Economic Enciclopedic Român" şi traducerea unor materiale ce vor fi cuprinse în volumele operelor complete ale ilustrului economist român N. Georgescu-Roegen.

În sprijinul cercetării ştiinţifice economice, CIDE a asigurat instrumentarul necesar cercetărilor de teren efectuate de Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii, Institutul de Economie Agrară, programele, sintezele, materialele de prezentare ale INCE la toate manifestările ştiinţifice proprii sau la care au participat cercetători ori institute din componenţa INCE.

2. Cercetătorii din institutele INCE au publicat un număr însemnat de cărţi, articole în reviste şi publicaţii de specialitate (anexa 4), precum şi în „Revue roumanie des sciences economiques", al cărui secretariat ştiinţific este asigurat de INCE. Alte lucrări editoriale elaborate de cercetători din cadrul INCE, sunt pregătite pentru publicare sau se află în curs de apariţie la Editura Academiei Române, Editura Expert, Editura Economică, Editura Tehnică ş.a.

Premiul Academiei Române „Virgil Madgearu" a fost acordat în acest an unui colectiv de autori din cadrul INCE pentru lucrarea „Dezvoltarea şi specializarea serviciilor" (Editura Academiei Române, 1992); precum şi unei lucrări editate de CIDE-Editura „Expert" (Marketing, coordonator C. Florescu, 1992).

Se remarcă în acest an, comparativ cu perioadele precedente, creşterea numărului de articole în limbi străine (îndeosebi în engleză şi franceză)

publicate de cercetători.

3. Cercetătorii din INCE, îndeosebi directorul general prof. Constantin Ionete şi directorul general adjunct dr. Mircea Ciumara au acordat numeroase interviuri sau au avut comunicări importante pe probleme economice în mass-media: Televiziunea Română, Radio România Actualităţi, B.B.C., Radio Tinerama, SOTI, Antena 1, Curierul Naţional, Adevărul, Economistul, Ultimul Cuvânt, Tineretul Liber, Cotidianul, Azi etc. De asemenea, în perioada analizată s-a constatat o creştere a solicitărilor redacţiilor economice ale unor posturi de televiziuni (postul naţional TVR 1 ŞI Antena 1) privind prezenţa cercetătorilor, îndeosebi din cadrul IEM, la unele dezbateri şi emisiuni informative pe probleme de economie naţională şi internaţională.

4. Institutele din INCE au transmis spre publicare în revista Anale-INCE din anul 1994 aproximativ 100 de sinteze ale lucrărilor de cercetare realizate.

VII. ACTIVITATEA DE DOCTORAT, CURSURI ŞI SEMINARII

În luna martie, conform procedurii adoptate de Ministerul Învăţământului şi Academia Română, s-a desfăşurat colocviul de admitere la doctorat pentru anul 1994. Au fost constituite 10 comisii de examinare şi au fost admişi 12 candidaţi.

În cadrul INCE îşi desfăşoară activitatea 22 conducători de doctorat, iar numărul persoanelor înmatriculate la doctorat şi care îşi desfăşoară activitatea de pregătire este de 115 (exclusiv cei admişi în sesiunea din acest an), din care 58 sunt în faze de susţinere a tezei. Datorită nesusţinerii examenelor în termenul legal de 2 ani, au fost exmatriculaţi 6 doctoranzi. În perioada raportată trei cercetători şi-au susţinut teza de doctorat.

O serie de cercetători cu experienţă din INCE sunt cadre didactice asociate sau titulari la diverse catedre din învăţământul superior economic sau centre şi fundaţii de pregătire a adulţilor în sistem postuniversitar. De asemenea, numeroşi cercetători din institut au continuat să acorde consultanţă de specialitate studenţilor de la ASE la elaborarea unor referate sau pentru pregătirea lucrărilor de diplomă.

VIII. ACTIVITATEA CONSILIULUI ŞTIINŢIFIC AL INCE

În ianuarie 1994, plenara Consiliului Ştiinţific a analizat modul în care s-a desfăşurat activitatea de cercetare în anul 1993, evidenţiindu-se aspecte pozitive şi negative, reliefându-se contribuţiile cercetătorilor pe planul cercetării fundamentale şi al celei aplicative, aducându-se în discuţie posibilităţi de îmbunătăţire şi realizare a temelor de cercetare într-o abordare care să le confere sporirea calităţii şi, în consecinţă, participarea la circuitul internaţional de literatură economică. A fost, totodată, analizată şi aprobată darea de seamă anuală care a fost înaintată la Academia Română şi care a fost publicată, în cadrul Raportului conducerii Academiei pe anul 1993, în revista „Academica".

În şedinţa Consiliului Ştiinţific din luna aprilie s-a abordat problematica cercetării ştiinţifice economice din perspectiva programelor prioritare scadente în trimestrul I, precum şi modul de valorificare a operei lui Nicholas Georgescu Roegen. De asemenea, a fost discutat şi aprobat Programul manifestărilor ştiinţifice internaţionale cu participarea INCE pentru anul 1994.

Consiliul Ştiinţific a analizat în luna iulie stadiul derulării temelor de cercetare pe anul 1994, modul în care s-au susţinut referatele parţiale şi activitatea de valorificare a rezultatelor cercetării, îndeosebi pe plan internaţional. Cu această, ocazie a fost demarată şi acţiunea de pregătire a planului de cercetare pe anul 1995, inclusiv a secţiunii privind colaborarea ştiinţifică internaţională în cadrul schimburilor interacademice şi prin programele ACE-PHARE.

În luna octombrie Consiliul ştiinţific a analizat programele de cercetare al INCE pe anul 1995, inclusiv cel privind colaborarea externă şi schimburile interacademice. Conform solicitărilor Academiei Române, aceste programe au fost transmise. Secţiei de ştiinţe economice, juridice şi sociologice, în prima parte a lunii octombrie.

IX. PROBLEME SPECIALE

a. În şedinţele Consiliului Ştiinţific şi ale Biroului Executiv ale INCE şi în rapoartele de activitate ale institutelor au fost sesizate dificultăţile cu care se confruntă activitatea de cercetare, între care:

- dotarea cu tehnică de calcul a unităţilor componente, cea existentă neasigurând în totalitate necesităţile institutelor (în afara achiziţiilor de către unităţi a unor calculatoare din surse extrabugetare, Colectivul de cercetare asistată de calculator al INCE a obţinut fonduri de investiţii de la buget pentru achiziţionarea a două computere de putere medie);
- întârzierea rezolvării problemelor de spaţiu, pentru unităţile ce urmează să se mute în clădirea Casei Academiei (conducerea INCE a depus eforturi pentru subvenţionarea lucrărilor de finisare din partea Băncii Naţionale, lucrările fiind însă în întârziere în raport cu graficul);
- insuficienţa fondurilor pentru deplasări şi primiri de oaspeţi din străinătate.

b. În vederea asigurării unor condiţii operative de lucru, care să permită folosirea unui instrumentar modern de cercetare, s-au luat măsuri pentru constituirea unei bănci de date coordonate, la nivelul INCE, şi a unor echipe pentru realizarea de anchete selective.

c. Nu a fost găsită încă o soluţie practică pentru obţinerea datelor primare de la CNS, necesare în cazurile în care cercetările reclamă agregări diferite de cele practicate în statistica oficială actuală.

d. Accesul greori la fondul de publicaţii din Biblioteca INCE, datorat nerezolvării problemei spaţiului.

e. În şedinţa Biroului Executiv al INCE din luna martie s-a hotărât elaborarea unui studiu privind evaluarea activităţii de cercetare economică academică conform standardelor internaţionale şi posibilităţile de realizare a tranziţiei în cazul condiţiilor specifice din România. Prin acest studiu s-a urmărit, totodată, venirea, pe baza unei fundamentări riguroase, în întâmpinarea noilor orientări din domeniul cercetării ştiinţifice din sistemul Academiei. La nivelul INCE, cu sprijinul CIDE, s-a instituit un sistem operativ de evaluare, atât pentru fiecare cercetător, cât şi pentru institutele componente, a activităţii ştiinţifice pe baza publicaţiilor şi a referinţelor pe plan internaţional şi naţional. Actualizarea evaluărilor va fi asigurată de către CIDE pe baza datelor primite de la institute, care au ca sarcină permanentă aducerea la zi a evaluărilor şi va face obiectul unei publicaţii speciale.

f. Comparativ cu anii anteriori, în anul 1994, INCE a primit un sprijin sistematic din partea conducerii Academiei şi a Secţiei de ştiinţe economice, juridice şi sociologice, atât în orientarea generală a activităţii de cercetare ştiinţifică, cât şi în rezolvarea cu operativitate a problemelor administrative, de perfecţionare a pregătirii profesionale, precum şi pe linia dezvoltării relaţiilor de colaborare ştiinţifică internaţională.

Anexa 1

Programe de cercetare şi proiecte realizate în anul 1994 - tabel sintetic –

Nr. de ordine	Programe şi proiecte de cercetare	Unitatea
A	Programe de cercetare prioritare realizate de colective interdisciplinare	
AI	Strategia tranziţiei la economia de piaţă	
AI1	Factori şi mecanisme de lansare a creşterii economice româneşti în perioada de tranziţie (cuprinde 8 proiecte)	IEN
AI2	Dezvoltarea durabilă. Dimensiuni macroeconomice şi instrumente de gestionare	IEN
AI3	Particularităţi ale managementului strategic în perioada de tranziţie a României la mecanismele de piaţă	IEN
AI4	Economia de piaţă contemporană: forme, tendinţe şi mecanisme	IEN
AI5	Mecanismul creşterii economiei de piaţă în contextul tranziţiei la economia de piaţă	IEI
AI6	Schimbarea comportamentului societăţilor comerciale pe acţiuni din industrie corespunzător cerinţelor economiei de piaţă	IEI
AI7	Dezvoltarea sectorului întreprinderilor mici particulare în România	IEI
AI8	Stimularea economiei şi investiţiilor în perioada de tranziţie	IEI
AI9	Optimul utilizării resurselor naturale şi energiei în condiţiile economiei în tranziţie	IEI
AilO	Resorturi şi restricţii ale dezvoltării industriale în România în condiţiile tranziţiei	IEI
AII 1	Cerinţe ale integrării infrastructurii transporturilor româneşti în circuitul economic european	IEI
AI12	Evoluţia infrastructurii comunicaţiilor şi dinamica generală a economiei în perioada de tranziţie	IEI
AI13	Dezvoltarea agriculturii durabile şi securitatea alimentară a României (7 proiecte de cercetare)	IEA

Nr. de ordine	Programe şi proiecte de cercetare	Unitatea
AI 14	Preţurile, eficienţa şi inflaţia în perioada de tranziţie (2 proiecte)	IFPPV
AI15	Politici şi pieţe monetare financiare şi valutare în cadrul tranziţiei (3 proiecte)	IFPPV
AI 16	Fundamentarea principalelor ipoteze care intervin în elaborarea scenariilor macroeconomice	IPE
AI 17	Studiul comportamentului agenţilor economici în procesul formării brute a capitalului în perioada de tranziţie	IPE
AI18	Metodologie de elaborare a proiectelor-cadru pentru prognoze economico-sociale în teritoriu	IPE
J		
AI19	Analiza comparativă a stadiului reformei economice în ţările din centrul şi estul Europei şi sugestii pentru desfăşurarea reformei în România (2 proiecte)	IEM
AI20	Fenomene majore şi tendinţe pe termen scurt, mediu şi lung în economia mondială (8 ; proiecte)	IEM
AI21	Reintegrarea României în economia mondială (5 proiecte)	IEM
AI22	Factori determinanţi de creştere a competitivităţii industriale a României pe _plan internaţional (5 proiecte)	IEM
AI23	Factori determinanţi ai performanţelor pe termen lung în economia mondială; concluzii pentru relansarea unei creşteri economice de durată a României	IEM
AII	Calitatea vieţii şi politica socială	ICCV
AII1	Diagnoza anuală a calităţii vieţii	ICCV
AII2	Schimbare şi conflict social. Implicaţii asupra calităţii vieţii	ICCV
AII3	Principii şi modele de politică socială	ICCV
AII4	Protecţia socială a persoanelor handicapate	ICCV
AII5	Reforma sistemului de securitate socială în România	ICCV
AII6	Politici sociale de susţinere a familiilor cu dificultăţi de adaptare la tranziţia economiei de piaţă	ICCV
AII7	Politici culturale şi implicaţiile lor asupra calităţii vieţii	ICCV
AII8	Veniturile şi consumul populaţiei (2 proiecte)	ICCV

Nr. de ordine	Programe şi proiecte de cercetare	Unitatea
AII9	Serviciile publice şi calitatea vieţii	ICCV
AII10	Securitatea socială şi dezvoltarea economică	IEN
AII11	Veniturile producătorilor agricoli şi protecţia socială	IEA
AII12	Sistem de indicatori ai calităţii vieţii	ICCV
AII	Integrarea economică a României cu Republica Moldova (6 proiecte)	Colective din toate unităţile INCE
AIV	Valorificarea operelor unor economişti români	Colective din toate unităţile
INCE		
AIV1	Anghel Rugină,	
AIV2	Nicolas Georgescu-Roegen	
AIV3	Gheorghe Zane,	
AIV4	Costin Murgescu,	
AV	Elaborarea dicţionarului economic enciclopedic	Colectivele din toate unităţile INCE
AVI	Modelarea economiei naţionale	Colectivele din toate unitătile INCE
AVII	Modelul economiei naţionale a României (versiunea a 2-a)	ENCE/IPE
AVI2	Modelul plurisectorial de analiză şi prognoză a evoluţiei principalilor indicatori ai dezvoltării economice	IPE
AVI3	Blocuri sectoriale de prognoză	Toate unităţile INCE
AVI4	Sistem complex de programe pe calculator, pentru modelarea economică (3 proiecte)	CCAC/INCE
AVII	Constituirea şi utilizarea băncii de date a INCE	Toate unităţile INCE
B	Programe de cercetare specializate realizate in colective de cercetare a institutelor şi coordonate la nivelul unitătilor din INCE	
BI	Creşterea economiei româneşti interbelice în	IEN

Nr. de ordine	Programe şi proiecte de cercetare	Unitatea
	contextul relaţiilor economice europene (3 proiecte)	
BB	Estimarea produsului intern brut al României în perioada 1862-1938	IEN
Bm	Ajustarea comportamentelor sistemelor economice în condiţii de non-linearitate, discontinuitate şi apariţie a haosului	IEI
BIV	Analize comparative şi dezbateri teoretice privind factorii determinanţi ai creşterii economice pe plan mondial şi naţional şi politicile macro-economice în perioada postbelică	IEM
BV	Comportament delicvent la tineri; structuri cauzale, mijloace de prevenire şi combatere	ICCV
BVI	Atlas economico-social al comunităţilor rurale	ICCV
BVII	Circuitele financiare în economie (2 proiecte)	IFPPV
BVIII	Dezvoltarea umană (5 proiecte)	ICCV
BIX	Crearea, gestionarea şi valorificarea bazelor de date bibliografice şi faptice pentru cercetarea economică	CIDE
BX	Valori europene fundamentale	ICCV
HXI	Satul în procesul tranziţiei la economia de piaţă (2 proiecte)	ICCV
BXII	Calitatea vieţii de muncă	ICCV
BXIII	Etnopsihologia poporului român	ICCV
BXIV	Sistemul instituţional de garantare a libertăţii indivizilor în societatea românească	ICCV
C	Programe şi proiecte individuale	
C1	Neoliberalism, economie negociată şi intervenţia statului în economia teoretică şi practică din Vest: comparaţii şi evaluări pentru economia de piaţă a României post socialiste	Aurel Iancu
C2	Schimbări în structura demografică a populaţiei României şi consecinţele sociale	V. Trebici
C3	Impactul comunicării sociale asupra calităţii vieţii în perioada de tranziţie	P. Pânzaru

Anexa 2

Studii elaborate, în anul 1994, conform Planului tematic orientativ privind problematica reformei economice şi sociale în care cercetarea ştiinţifică poate sprijini fundamentarea unor acţiuni şi măsuri în cadrul Programului de guvernare

1 . Cursul de schimb şi echilibrarea externă - IFPPV;
2. Fluxurile şi circuitele financiare ale capitalizării agenţilor economici în perioada de tranziţie - IFPPV;
3. Impactul tarifelor serviciilor regiilor autonome asupra costurilor agenţilor economici - IFPPV;
4. Sistemul fiscal în susţinerea viabilităţii agenţilor economici - IFPPV;
5. Modalităţi concrete de stimulare a dezvoltării întreprinderilor mici şi mijlocii cu caracter de producţie - IEI;
6. Problematica economiei subterane şi posibilităţi de evaluare a acesteia - IPE şi IEI;
7. Direcţii, orientări şi imperative ale restructurării industriei uşoare româneşti în contextul procesului de aderare la structurile europene - IEM;
8. Restructurarea industriei constructoare de maşini, tendinţe pe plan mondial, direcţii şi orientări pentru restructurarea industriei constructoare de maşini din România - IEM;
9. Evoluţia comportamentului agenţilor economici pe termen mediu şi lung în procesul de adaptare la economia de piaţă - IPE;
10. Cerinţe ale dezvoltării infrastructurii energetice pe termen scurt şi mediu şi posibilităţi de integrare rapidă în circuitul european - IEI;
11. Impactul pieţei unice lărgite şi al fenomenului de restructurare industrială în ţările Europei Occidentale asupra comerţului cu mobilă. Implicaţii şi recomandări pentru industria românească a mobilei - IEM;
12. Strategii şi politici de restructurare mdustrială - IEM;
13. Restructurarea industriei constructoare de maşini. Tendinţe pe plan mondial. Direcţii şi căi de acţiune conturate în practica internaţională în sprijinul producătorilor şi comercianţilor în domeniu, din România - IEM;
14. Dimensiunile pieţei internaţionale a autovehiculelor utilitare şi implicaţiile acesteia asupra strategiei firmelor producătoare. Sugestii privind şi exportul românesc de profil - IEM;

15. Efecte ale investiţiilor stiăine în economia românească - IEM;
16. Politici energetice de restructurare industrială şi ecologice - IEM;
17. Conjuctura economică a ţărilor est-europene, spaţiul ex- Sovietic şi China în prima parte a anului 1994 şi perspective - IEM;
18. Consideraţii prind posibilitatea aderării României la Uniunea I uropeană prin prisma obiectivelor tratatului de la Maastricht - IEM;
19. Reforma reglementării transporturilor de mărfuri şi călători - IEM;
20. Politici de industrializare în domeniul industriei uşoare a mobilei în perioada de tranziţie - IEM
21. Mutaţii în sfera mecanismului relaţiilor economice externe ale ţărilor est europene şi a orientării lor geografice - IEM;
22. Trăsături generale ale procesului de tranziţie la economia de piaţă in ţările est-europene - IEM;
23. Evoluţii recente ale politicilor comerciale pe plan internaţional. Liberalizarea comerţului exterior şi tranziţia la economia de piaţă. Politici comerciale în domeniul produselor textile şi de îmbrăcăminte - IEM;
24. Noua dimensiune a raporturilor de integrare şi cooperare economică internaţională în contextul strategiei globale a dezvoltării - IEM.

Anexa 3

Manifestări ştiinţifice desfăşurate în perioada ianuarie - decembrie 1994

Data	Tema
Institutul Naţional de Cercetări Economice	
19 şi 28 ianuarie	Macromodelul economiei naţionale româneşti
25 ianuarie	Participare la dezbaterea propunerii INCE privind tematica strategiei economice româneşti
9 şi 23 februarie	Macromodelul economiei naţionale româneşti
24 februarie	Analiza diagnostic a economiei româneşti în perioada 1990-1993.Indicatori relevanţi privind situaţia economiei româneşti în tranzitie.
2,9,16,23,28 şi 30 martie	Macromodelul economiei naţionale româneşti
25 martie	Memorandumul cu FMI şi programul economic al guvernului
30 martie	Este noul sistem contabil corespunzător situaţiei actuale a oconomiei româneşti ?
13 şi 27 aprilie	Macromodelul economiei naţionale româneşti
21-24 aprilie	Pieţele viitorului
25 aprilie	Zilele luxemburgheze la Bucureşti; inaugurarea Centrului de Studii şi Documentare România - Luxemburg
28 aprilie	Relaţiile România - Luxemburg - prezent şi perspective
4 şi 18 mai	Macromodelul economiei naţionale româneşti
16 mai	Comunităţile de origine luxemburgheză în România
18 mai	Luxemburg - spaţiu multicultural
19 mai	Programul ACE - PHARE pentru România -1994
1 şi 15 iunie	Macromodelul economiei naţionale româneşti
3 iunie	Mutaţii majore în economia mondială - sfidare şi şansă pentru transformarea sistemică din România
29 iunie	Cu privire la starea întreprinderilor mici şi mijlocii din România
30 iunie	România şi Uniunea Belgo-Luxemburgheză
5 - 7 septembrie	Adaptarea întreprinderii la un sistem de tranziţie - al III-lea Congres AEDEM
6 septembrie	Relaţiile România - Luxembourg şi Uniunea Europeană (Pierre Wemer, prim ministru de onoare al Marelui Ducat de Luxembourg, primit ca membru de onoare al Academiei Române)
15 septembrie	Modelul luxemburghez în sistemul bancar european (Charles Ruppert, preşed. Asociaţiei Băncilor şi Bancherilor din Luxembourg)
2, 7, 9 14, 16, 21, 23, 28,	Macromodelul economiei naţionale româneşti

Data	Tema
30 septembrie	
11 octombrie	Macromodelul economiei naţionale româneşti; Dezbaterea referatului de doctorat “Modelarea circuitelor inflaţioniste”
12 octombrir	Transformarea proprietăţii, a sistemului economico-sociale şi dezvoltarea pieţelor
26 octombrie	Macromodelul economiei naţionale româneşti; Dezbaterea referatului de doctorat “Politici de preturi şi inflaţia în agricultură”
31 octombrie	In memoriam.Costin Murgescu (1919 - 1989)
2 - 4 noiembrie	Integrarea economică a României cu Republica Moldova
9 şi 23 noiembrie	Macromodelul economiei naţionale româneşti
9-10 noiembrie	Aspecte specifice ale perioadei de tranziţie în România şi în Rusia
21 noiembrie	Evoluţii ale economiei suedeze în contextul Uniunii Europene
29 - 30 noiembrie	Comparaţie privind sistemele economice din China şi din ţările est-europene
6 decembrie	Macromodelul economiei naţionale româneşti
6 decembrie	Transferul de tehnologie în economiile în tranziţie (Prof. Robert Radway, SUA)
13 decembrie	Politici monetare şi fiscale
16 decembrie	Restructurarea economiei în ţările aflate în tranziţie. Specificităţi ale economiei României
Institutul de Economie Naţională	
24 ianuarie	Caracterul umanist al reformelor în ţările est - europene şi rezultatele economice obţinute
26 ianuarie	Impactul cadrului instituţional asupra organizării şi funcţionării întreprinderilor
28 ianuarie	Planul FHC (Femando Hennque Cardoso) - soluţie viabili de stabilizare a economiei braziliene?
4 februarie	Statul şi întreprinderile în condiţiile tranziţiei la economia de piaţă
8 februarie	Politici financiare şi bancare ale unor ţări est-europene în contextul perioadei de tnmzitie
18 februarie	Concepţii şi experienţe în crearea şi dezvoltarea economiei de piaţă
25 februarie	Reforma economică şi cerinţele dezvoltării durabile în România
3 martie	Modele de specializare şi cooperare economică şi mecanismele pieţei concurenţiale
17 martie	Transferul tehnologic-modele şi chipuri
24 martie	Sistemul de indicatori sociali - o abordare teoretică şi implementare
4 aprilie	Regimul juridic al agenţilor economici
11 aprilie	Produsul intern brut din România - estimări 1862 - 1938. Agricultura

Data	Tema
18aprilie	Transferul de tehnologie de la cercetarea ştiinţifici la industrie
25 aprilie	Opinii occidentale privind tranziţia la economia de piaţă
9 mai	Tipologia restructurării în procesul privatizării în România
16 mai	Contribuţia serviciilor comerciale la redresarea economiei naţionale
23 mai	Dimensiuni regionale ale pieţei muncii în România
30 mai	Universalitate şi selectivitate în acordarea prestaţiilor familiale în România Comparaţie cu alte ţări
6 iunie	Reforma şi politica socială
13 iunie	Piaţa muncii. Moment de bilanţ
20 iunie	Valenţe actuale ale formării profesionale a adulţilor
27 iunie	Flexibilitatea salarială, necesitate, forme, realităţi
12 septembrie	Economia românească în context european - 1947
19 septembrie	Industria extractivă în România interbelică - Structura, dinamică, factori de creştere
3 octombrie	Poziţia României în raport cu mediul extern la începutul tranziţiei - reforma în comerţul exterior
10 octombrie	Impactul instituţiilor de stat asupra tranziţiei întreprinderilor la economia de piaţă
17 octombrie	Teoria economică asupra “alegerii” femeii de a munci
24 octombrie	Asigurarea socială şi asistenţa publică în perioada interbelică în România
7 noiembrie	Proiecţia populaţiei active la orizontul anilor 2010 -2015
14 noiembrie	Controverse privind conceptul de protectie socială
21 noiembrie	Privatizarea în sistemul bancar
28 noiembrie	Managementul strategic - resursă de ridicare a perfecţionării întreprinderilor
5 decembrie	Coordonate ale nivelului de trai al populaţiei în România - 1990-1994
12 decembrie	Securitate socială şi dezvoltare economică - privire de ansamblu
19 decembrie	Probleme ale populaţiei şi privatizării în Bulgaria şi în Ungaria
27 decembrie	Formularea strategiei de dezvoltare a întreprinderii
Institutul de Economie a Industriei	
24 ianuarie	Coordonate ale restructurării industriei în contextul procesului de reformă
21 februarie	Restructurarea industriei în strategia tranziţiei la economia de piaţă
25 martie	Resorturi şi restricţii ale dezvoltării industriei prelucrătoare româneşti
29 martie	Politica ratei dobânzii şi creşterea economică în ţările în tranziţie. Structura financiară a întreprinderilor şi datoriile acestora. Accentuarea procesului de dezintermediere bancară şi problemele recapitalizării întreprinderilor.

Data	Tema
	Relaţiile între bănci şi întreprinderi în condiţiile ratelor negative ale dobânzii. Creditele neperformante. Recapitalizarea băncilor şi costurilor economice ale acestora. Relaţiile interbancare în procesul intermedierii financiare şi efectele asupra creşterii economice
10 iunie	Modele teoretice de creştere economică şi evoluţia economiei româneşti în condiţiile tranziţiei
15 Iunie	Cerinţe ale integrării infrastructurii transporturilor româneşti în circuitul economic european
16 iunie	Economia comunicaţiilor şi transformările mecanismului economic în perioada tranziţiei
17 iunie	Tranziţia la economia de piaţă - anul 1994
24 iunie	Fundamente teoretico-metodologice ale studierii dinamicii sistemelor economice în condiţii de dezechilibru, non-liniaritate, discontinuitate şi haos
24 iunie	Coordonate teoretice, oportunităţi şi restricţii ale evoluţiei industriei prelucrătoare româneşti
28 iunie	Liberalizările financiare şi efectele lor în economiile în tranziţie
30 iunie	Raţionalitatea comportamentului societăţilor comerciale pe acţiuni din industrie în perioada de ji tranziţie
30 iunie	Raţionalitatea comportamentului întreprinderilor mici particulare din industrie
7 noiembrie	Modele teoretice ale creşterii economice şi evoluţia economiei româneşti în condiţiile tranziţiei
11 noiembrie	Coordonate teoretice, oportunităţi şi restricţii ale evoluţiei industriei prelucrătoare
15 noiembrie	Liberalizările financiare şi efectele lor în economia tranziţiei
18 noiembrie	Fluxuri şi pieţe internaţionale de materii prime şi energie
22 noiembrie	Ajustarea comportamentelor sistemelor economice în condiţii de non-linearitate, discontinuitate şi apariţie a haosului
25 noiembrie	Raţionalitatea comportamentului societăţilor comerciale pe acţiuni din industrie în condiţiile perioadei de tranziţie
25 noiembrie	Raţionalitatea comportamentului întreprinderilor mici particulare din industrie
30 noiembrie	Cerinţe ale integrării infrastructurii româneşti în circuitul european
30 noiembrie	Economia telecomunicaţiilor şi transformarea mecanismului economic în perioada de tranziţie
Institutul de Economie Mondială	
21 ianuarie	Factorii de atragere a investiţiilor străine
7 februarie	Stadiul făuririi Uniunii Economice şi Monetare
21 februarie	Implicaţiile creării pieţei comunitare unice asupra sectorului energetic
14 martie	Restructurarea industriei siderurgice în România în contextul restructurării industriale din ţările est-europene

Data	Tema
21 martie	Probleme ale creşterii economice în ţările în curs de dezvoltare
14 aprilie	Problema contului de capital şi a balanţei serviciilor în cadrul blocului comerţului exterior al modelului economic al României
21 aprilie	Privatizarea - rezultate pe plan internaţional
9 mai	Agenţii economici care acţionează pe piaţa construcţiilor în ţările dezvoltate
20 mai	Politici de stabilizare macroeconomică în ţările est-europene si rezultatele lor
9 iunie	Programe de stabilizare şi restructurare economică în ţările cu economie de piaţă
24 iunie	Considerente pentru noile dimensiuni ale cooperării economice internaţionale
7 octombrie	Stadiul demersurilor şi tatonărilor ţărilor est- europene privind aderarea la Uniunea Europeană
24 octombrie	Regimul comerţului exterior în ţările est-europene
9 noiembrie	Politici industriale şi restructurarea industrială în lume. Concluzii pentru restructurarea industrială in România
24 noiembrie	Politici de deschidere spre exterior a ţărilor în curs de dezvoltare
5 decembrie	Amplificarea rolului serviciilor în economia mondială contemporană şi implicaţiile acestui fenomen asupra strategiei integrării României în circuitele economiei mondiale
19 decembrie	Evoluţia conjuncturii economice a ţârilor est-europene în anul 1994 şi perspectivele pentru 1995
Institutul de Economie Agrară	
10-18 ianauarie	Strategia tranziţiei în agricultura României
25 ianuarie	Relaţii ale lumii rurale în tranziţie
10 februarie	Puncte de vedere asupra raportului Băncii Mondiale privind strategia de tranziţie în agricultura României
10 martie	Modelul dezvoltării în tranziţia agriculturii româneşti. Momentul “Raportul Băncii Mondiale” şi alternativele strategice
25 martie	Formarea exploataţiei agricole familiale. Şanse şi perspective prin prisma unei documentări în Franţa
25 aprilie	Metodologii aplicative de organizare a pieţelor agricole în România
25 mai	Satul românesc - realităţi şi perspective
24 iunie	Stadiul reformei agrare în Republica Moldova comparativ cu România
25 octombrie	Securitatea alimentară-evoluţii conjuncturale şi impactul politicilor alimentare naţionale
25 noiembrie	Restructurarea agriculturii în vederea aderării Rom&niei la Piaţa Comună
9 decembrie	Recepţia lucrărilor anuale de cercetarea ştiinţifică
Institutul de Prognoză Economică	

Data	Tema
5 ianuarie	Proiecţii macroeconomice privind consumul final total
10 ianuarie	Proiecţii privind dinamica principalilor indicatori macroeconomici
17 ianuarie	Modelarea circuitelor de întreţinere a procesului inflaţionist
24 ianuarie	Metode şi tehnici utilizate în ştiinţa regională
7 februarie	Model de prognoză privind crearea şi utilizarea PIB
14 februarie	Consideraţii asupra politicii regionale în Germania
21 februarie	Unele aspecte privind economia paralelă în ţările Europei de Est
28 februarie	Elaborarea proiecţiilor macroeconomice. Metoda scenariilor
3 martie	Prezentarea programului TSP
10 mertie	Informare cu privire la vizite de documentare efectuată la Institutul Federal de Planificare Regională din Bonn
17, 24 şi 31 martie	Utilizarea metodelor matematice în elaborarea prognozelor economice
7 aprilie	Utilizarea metodelor matematice în elaborarea programelor economice
12 şi 26 mai	Utilizarea metodelor matematice în elaborarea prognozelor economice
8 decembrie	Modelarea circuitului inflaţionist al salariilor
15 decembrie	Evoluţia comportamentului de consum al populaţiei în procesul de adaptare la economia de piaţă
22 decembrie	Ipoteze de fundamentare a proiecţiilor macroeconomice
Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare	
28 ianuarie	Diagnoza tranziţiei
23 februarie	Consideraţii privind modelarea fluxurilor financiare în economie
24 martie	Dezvoltarea agregatelor monetare |
28 aprilie	Consideraţii privind conceptele, modelele şi tehnicile de previzionare şi prognozare din domeniul preţurilor în perioada de tranziţie
26 mai	Strategia agenţilor economici în condiţiile alternativelor de politici bugetar - fiscale
30 iunie	Politica monetară - teorie şi practică
27 octombrie	Interdependenţele dintre nivelul preţurilor şi evoluţia principalilor indicatori economici
16-17 noiembrie	Procese şi politici macroeconomice ale tranziţiei
15 decembrie	Probleme actuale şi de perspectivă privind derularea circuitelor fiscale în economia în tranzitie
Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii	
26 ianuarie	Lansarea oficială a raportului Institutului de Cercetare a Calităţii Vieţii “România între 1989-1993, dinamica bunăstării şi protecţia socială”
11 februarie	Experienţa de viaţă a adolescenţilor
18 februarie	Valori şi atitudini familiale
11 martie	Riscuri Li societatea modernă

Data	Tema
11 martie	Concepţia Hannei Arendt despre condiţia umană
29 aprilie	Asistenţă şi asigurări sociale în Suedia
6 mai	Carta Albă a asigurărilor sociale
24 iunie	Comentariu pe marginea unei lecturi: “Comedia culturii” de Michel Schneider
7 octombrie	Etica protestantă şi spiritul capitalismului
14 octombrie	Minimul de trai
21 octombrie	Etnopsihologia poporului român
29 octombrie	Conceptul de acţiune comunicativă
4 noiembrie	Dimensiunile sărăciei în România, minimum de trai
19 - 20 decembrie	
Centrul de Informare şi Documentare Economică	
28 octombrie	
31 octombrie	

Sesiunea anuală de comunicări ştiinţifice
România şi accesul investitorilor străini pe piaţa românească
“Mersul ideilor economice la români” de Costin Murgescu (lansare de carte)

Academia Română

INSTITUTUL DE ECONOMIE A INDUSTRIEI
Simpozion ştiinţific
Tranziţia la economia de piaţă - anul 1994
Bucureşti, 17 iunie 1994

• Şedinţă în plen

Constantin IONETE, director general al Institutului Naţional de Cercetări Economice (INCE), membru de onoare al Academiei Române

Cuvânt de deschidere

- Mişu NEGRIŢOIU, consilier prezidenţial la Preşedenţia României

Delimitarea sectorului public în economia de piaţă

- Daniel DĂIANU, economist şef la Banca Naţională a României (BNR)

Către o teorie a şocurilor. Cazul economiilor în tranziţie

- Bogdan TEODORIU, deputat, preşedintele Fundaţiei "Centrul Român pentru întreprinderi Mici şi Mijlocii" (CRIMM);
- Laurenţiu TĂCHICIU, director general la Fundaţia CRIMM;
- Pavel WAGNER, profesor universitar la Academia de Studii Economice (ASE);

Particularităţi regionale ale dezvoltării sectorului privat

- Discuţii

• Lucrările pe secţiuni

Secţiunea I: Inflaţia, deficitul fiscal şi problemele ocupării forţei de muncă

Moderator: academician Emilian DOBRESCU

- Varujan VOSGANIAN, deputat

Inflaţia în primul semestru din anul 1994

- Cristian POPA, cercetător principal la Institutul de Economie Naţională (IEN)

Dinamica arieratelor: o abordare microeconomică

- Lucian-Liviu ALBU, secretar ştiinţific al Institutului Naţional de Cercetări Economice (INCE)

  Consideraţii privind expansiunea economiei subterane în perioada tranziţiei

- Lucian CROITORU, secretar ştiinţific al Institutului de Economie a Industriei (IEI)

  Subvenţiile implicite într-o economie represată financiar

- Academician Emilian DOBRESCU

  Viteza de circulaţie a banilor într-o economie în tranziţie

- Moisă ALTĂR, profesor universitar la Academia de Studii Economice (ASE)

  Corelaţii între ancorele nominale în cadrul unui program de stabilizare

- Emil Daniel TEŞLIUC, asistent universitar la Academia de Studii Economice (ASE)

  Masa monetară, rata dobânzii şi viteza de circulaţie a banilor

- Valentin LAZEA, şef de serviciu la Banca Naţională a României (BNR)

  Finanţarea deficitului fiscal prin împrumut pe piaţa internă nebancară în ţările în tranziţie

- Discuţii
- Ludovic TOVISSI, profesor universitar la Academia de Studii Economice (ASE)

  Dinamica costurilor tranziţiei

- Steliana PERŢ, cercetător principal la Institutul de Economie Naţională (IEN)

  Dileme ale funcţionării pieţei muncii

- Gheorghe OPRESCU, asistent universitar la Universitatea „Politehnica Bucureşti” (UPB)

  Unele evoluţii pe piaţa muncii

- Gheorghe RĂBOACĂ, senator, directorul Institutului de Cercetări Ştiinţifice în Domeniul Muncii şi Protecţiei Sociale

  Piaţa muncii între eficienţa economică şi eficienţa socială

- Discuţii finale

Secţiunea a II-a: Restructurarea economiei şi protecţia socială

Moderator Corneliu RUSSU, directorul

Institutului de Economie a Industriei (IEI)

- Dan Dumitru POPESCU, profesor universitar la Academia de Studii Economie (ASE), preşedintele Agenţiei Naţionale de Restructurare

Progresul procesului de restructurare

- Dan CONSTANTINESCU, consilier la Banca Naţională a României (BNR)

Managementul macroeconomic şi restructurarea sectorială a industriei în condiţiile tranziţiei la economia de piaţă

- Vasile PILAT, cercetător principal la Institutul de Economie Naţională (IEN)

Funcţii obiectiv ale întreprinderii de stat şi implicaţii în alocarea resurselor

- Corneliu RUSSU, directorul Institutului de Economie a Industriei (IEI)

Politica industrială - experienţe comunitare şi orientări pentru România

- Cornel TĂRHOACĂ, economist la Banca Mondială (BM)

Analiza competitivităţii internaţionale a ramurilor industriale

- Costea MUNTEANU, profesor universitar la Academia de Studii Economice (ASE)

Paradoxul restructurării în România

- Vasile DAN, director adjunct al Institutului de Economie a Industriei (IEI)

Restructurarea industriei - selecţie prin intermediul pieţei sau politică industrială?

- Discuţii
- Aurel DOCHIA, consultant al Băncii Mondiale (BM)

False probleme ale procesului de privatizare

- Ioan POPA, profesor universitar, decanul Facultăţii de Relaţii economice Internaţionale, Academia de Studii Economice (ASE)

P*iaţa de capital în România. Dificultăţile debutului*

- Stere FARMACHE, directorul Agenţiei Valorilor Mobiliare

Agenţia Valorilor Mobiliare şi rolul ei în dezvoltarea pieţelor de capital în România

- Marin POENARU, cercetător principal la Institutul de Economie Naţională (IEN)

  Aspecte ale reformei sistemului instituţional al securităţii sociale

- Maria MOLNAR, cercetător principal la Institutul de Economie Naţională (IEN)

  Este combaterea sărăciei un obiect al securităţii sociale?

- Discuţii finale

ACADEMIA ROMÂNĂ
AEDEM
Asociaţia Europeană pentru Conducerea şi Economia întreprinderii
AL III-lea Congres Internaţional al ASOCIAŢIEI EUROPENE PENTRU CONDUCEREA ŞI ECONOMIA ÎNTREPRINDERII
"ADAPTAREA ÎNTREPRINDERII LA UN SISTEM ÎN TRANZIŢIE"
Bucureşti, 5-6-7 septembrie 1994
Complexul Hotelier "PARC" - Sala Amfiteatru

• **Luni, 5 septembrie 1994**
Deschiderea Congresului
Sesiunea plenară. Mesaje şi cuvinte de salut din partea membrilor Comitetului de Onoare al Congresului

Sesiunea I: Accesul la proprietate. Privatizarea. Evaluarea patrimoniului. Falimentul şi încetarea plăţilor. Fuzionarea şi scindarea întreprinderilor

Luni, 5 septembrie 1994

ETICĂ ŞI CERCETARE ÎN MARKETINGUL POLITIC
INAKI PERIANEZ CANADILLAS
Facultatea de Ştiinţe Economice şi Manageriale Universitatea din Ţara Bască, Spania
EFECTUL ANUNŢĂRII MĂRIRII CAPITALULUI: VALOAREA SA TEORETICĂ
MONTSERRAT CASANOVAS RAMON
Facultatea de Ştiinţe Economice şi Manageriale Universitatea din Barcelona, Spania
REPUTAŢIA DE GESTIONAR: INFLUENŢA SA ÎN VALOAREA ACŢIUNILOR
JUAN CARLOS AYALA CALVO
Facultatea de Economia întreprinderii şi Comercializare Universitatea din Ţara Bască, Spania
CONSIDERAŢII EMPIRICE PRIVIND SEGMENTAREA
ENRIQUE DIEZ DE CASTRO
Universitatea din Sevilla, Spania
MODERNISM ŞI POSTMODERNISM ÎN GÎNDIREA ECONOMICĂ
MIHAI C. DEMETRESCU
Bucureşti, România

ATITUDINI, PERCEPŢII ŞI ORIENTĂRI VALORICE ALE POPULAŢIEI ROMÂNIEI FAŢĂ DE REFORMA ECONOMICĂ
ANA BĂLAŞA
Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii Bucureşti, România
RESTRUCTURAREA ÎNTREPRINDERILOR CU CAPITAL MAJORITAR DE STAT ÎN PERIOADA DE TRANZIŢIE I A ECONOMIA DE PIAŢĂ
GHEORGHE ZAMAN
IOAN BRATU
Institutul de Economie Naţională Bucureşti, România
DEZVOLTAREA ÎNTREPRINDERILOR MICI ŞI MIJLOCII ÎN CONTEXTUL TRANZIŢIEI ROMÂNIEI LA ECONOMIA DE PIAŢĂ
MIHAI KORKA
Academia de Studii Economice Bucureşti, România
OPORTUNITATE ŞI RESTRICŢII ÎN DEZVOLTAREA SECTORULUI ÎNTREPRINDERILOR MICI ŞI MIJLOCII ÎN ROMÂNIA
CORNELIU RUSSU
Institutul de Economie a Industriei Bucureşti, România
RAPORTUL STAT-ÎNTREPRINDERI ÎN PERIOADA DE TRANZIŢIE: OPINII, CONTROVERSE ŞI REALITĂŢI
MARCELA NANEŞ
Institutul de Economie Naţională Bucureşti, România
EVALUAREA RISCULUI DE FALIMENT
CAMELIA MINETOS
Institutul de Prognoză Economică Bucureşti, România
VIABILITATEA FORMĂRII EXPLOATAŢIEI AGRICOLE FAMILIALE COMERCIALE ÎN ROMÂNIA
DINU GAVRILESCU
MARIOARA RUSU
Institutul de Economie Agrară Bucureşti, România
POTENŢIALUL BURSIER ÎN ROMÂNIA
ION STANCU
Academia de Studii Economice Bucureşti, România
ASPECTE ALE DEZETATIZĂRII ÎN PERIOADA DE TRANZIŢIE
- PUNCTE DE VEDERE -
EUGEN DOBREANU
Institutul de Prognoză Economică Bucureşti, România
O ÎNCERCARE DE APROXIMARE A SINTAGMEI “ECONOMIA CULTURII”
CORNELIA COSTIN
Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii Bucureşti, România
ALTERNATIVE DE INTERVENŢIE A STATULUI ÎN PROCESUL DE RESTRUCTURARE-PRIVATIZARE
MIHAIL DIMITRIU
Institutul de Economie Naţională Bucureşti, România

PRIVATIZAREA ŞI RESTRUCTURAREA ECONOMICĂ ÎN ROMÂNIA
DOINA RĂCHITĂ
NICUŞOR RUIU
Institutul de Economie Naţională Bucureşti, România
ASPECTE MANAGERIALE ALE PROCESULUI DE PRIVATIZARE ÎN ROMÂNIA
ROMEO CONSTANTIN
Institutul de Economie Naţională Bucureşti, România

Secţiunea II: Finanţarea proprie şi finanţarea externă a întreprinderii Pieţele financiare

• Marţi, 6 septembrie 1994

INOVAŢIA PE PIAŢA FINANCIARĂ INTERNAŢIONALĂ
EMILIO SOLDEVILLA GARCIA Facultatea de Ştiinţe Economice şi Manageriale Universitatea din Ţara Bască, Spania
CRIZA ECONOMICĂ, INCERTITUDINEA ŞI INOVAŢIA FINANCIARĂ, O VIZIUNE RETROSPECTIVĂ
JESUS MATEYDE ANTONIO
Universitatea din Ţara Bască, Spania
CONTROLUL CREŞTERII NOILOR INSTRUMENTE FINANCIARE: REFERIRE SPECIALĂ LA CAZUL SPANIOL
RAMONADELL RAMON
Facultatea de Ştiinţe Economice şi Manageriale Universitatea din Barcelona, Spania
GENERALIZAREA CONCEPTULUI “PUT-CALL PARITY”
FRANCESC LLERENA GARRES
Facultatea de Ştiinţe Economice şi Manageriale Universitatea Rovira i Virgili, Spania
RENTABILITATE ŞI RISC
PE PIAŢA DE CAPITALURI SPANIOLĂ
JESUS DU ARTE MERELO
FUENSANTA GALAN HERRERO
JAIME LOEING MIRO
MARIA TERESA MONTERO ROMERO
Facultatea de Ştiinţe Economice şi Manageriale
Universitatea din Cordoba, Spania
DECALAJE ÎN PROCESUL FORMĂRII PIEŢEI FINANCIAR-BANCARE ÎN ROMÂNIA
IOAN POPA
Academia de Studii Economice Bucureşti, România

MODELAREA FINANCIARĂ ÎNTR-O ECONOMIE ÎN TRANZIŢIE
CAMELIA BUHASCHI
GHEORGHE MANOLESCU
Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare Bucureşti, România
PARTICULARITĂŢI ALE FINANŢĂRII AGENŢILOR ECONOMICI ÎN PERIOADA DE TRANZIŢIE
STERE POPESCU
Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare Bucureşti, România
POSIBILITĂŢI DE STIMULARE A PROCESULUI INVESTIŢIONAL PRIN METODE FISCALE
CRISTINA NICODINOVICI
Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare Bucureşti, România
COMPORTAMENTE ECONOMICO-FINANCIARE ALE GOSPODĂRIEI RURALE ÎN PERIOADA DE TRANZIŢIE
VIOLETA FLORIAN
Institutul de Economia Agrară Bucureşti, România
RAŢIONALITATEA FINANCIARĂ ÎNTR-O ECONOMIE ÎN TRANZIŢIE
GHEORGHE MANOLESCU
Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare Bucureşti, România

Sesiunea III: Sistemul de formare a preţurilor: de la preţuri planificate la preţuri de piaţă

• **Marţi, 6 septembrie 1994**

PREŢUL AURULUI: DE LA PREŢUL OFICIAL LA PREŢUL DE PIAŢĂ
TXOMIN ITURRALDE JAINAGA
Facultatea de Ştiinţe Economice şi Manageriale
Universitatea din Ţara Bască, Spania
PROBLEMATICA FIXĂRII PREŢULUI SERVICIILOR:
CAZUL SERVICIILOR TURISTICE
LUIS DE BORJA SOLE
RAMON BOSCH CAMPRUBA
Facultatea de Ştiinţe Economice şi Manageriale
Universitatea din Barcelona, Spania
FISCALITATEA STATALĂ - ELEMENT DISTORSIONANT ÎN DECIZIILE MANAGERIALE
JULIAN MOLIA RUDIEZ
Facultatea de Ştiinţe Economice şi Manageriale
Universitatea Rovira i Virgili, Spania
INTERDEPENDENŢA DINTRE NIVELUL PREŢURILOR ŞI EVOLUŢIA PRINCIPALILOR INDICATORI ECONOMICI
OPREA VASILOIU

FILICA MIHĂILĂ
Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare Bucureşti, România
CANALELE DE DISTRIBUŢIE ŞI PREŢUL BUNURILOR DE CONSUM
MĂRIOARA IORDAN
Institutul de Prognoză Economică Bucureşti, România
POLITICA DE PREŢURI ŞI DECONTĂRI PE PIEŢELE AGRICOLE
CORNELIA SCUTARU
Institutul de Prognoză Economică Bucureşti, România
INSTITUŢIILE PIEŢEI - STRUCTURI SPECIFICE ÎN AGRICULTURĂ
CONSTANTIN BOLOCAN
Institutul de Economie Agrară Bucureşti, România
IMPLICAŢIILE CURSULUI DE SCHIMB ASUPRA MANAGEMENTULUI ECONOMIC
LIVIU ANDREI
Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare Bucureşti, România
RESPONSABILITATEA AGENŢILOR ECONOMICI PRIVIND PROPRIA POLITICĂ DE PREŢURI
CILI BUGEAN
Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare Bucureşti, România
IMPACTUL TRECERII DE LA PREŢUL PLANIFICAT LA PREŢUL DE PIAŢĂ AL PRODUSELOR AGRICOLE
ANGELA POPESCU
Institutul de Economie Agrară Bucureşti, România
FORMAREA PIEŢELOR DE BUNURI ŞI SERVICII
MIHAI ŞTEFAN
Institutul Naţional de Cercetări Economice Bucureşti, România
SISTEMUL FACILITĂŢILOR FISCALE ŞI VAMALE ÎN SPRIJINUL ÎNTREPRINDERII ROMÂNEŞTI
OCTAVIAN BOTEZ
Ministerul Finanţelor Bucureşti, România

Secţiunea IV: Inovaţia în întreprindere, introducerea de noi tehnologii. Procesul de inovare internă a tehnologiei. Contracte de transfer tehnologic

• Miercuri, 7 septembrie, 1994

GESTIUNEA INOVAŢIEI ÎN ÎNTREPRINDEREA INDUSTRIALĂ
MAXIMA LOPEZE GUILAZ
E.T.S I.I. - UNED
Madrid, Spania
CONFRUNTAREA ÎNTREPRINDERII CU MEDIUL ÎNCONJURĂTOR
JOSE LUIS SANTOS ARREBOLA
Universitatea din Malaga, Spania

MODELE DE STRUCTURI ORGANIZATORICE ÎN FLUXUL CONTINUU AL INOVAŢIEI
JUAN AURELIO TAMAYO GALLEGO
Facultatea de Ştiinţe Economice, Manageriale şi Marketing
Universitatea din Sevilla, Spania
APLICAREA TEHNICILOR ORIENTATE SPRE OBIECTIVE ÎN "ACTIVTTY BASED COSTING" ŞI ÎN "ACTIVITY BASED MANAGEMENT"
BENET CAMPDERRICH
XAVIER BORRAS
VICTORIA FABREGAT RODRIGUEZ
TERESA TORRES
Facultatea de Ştiinţe Economice şi Manageriale Universitatea Rovira i Virgili, Spania.
TEHNICA OPERATIVĂ (DETECTAREA EFECTELOR UITATE) APLICATĂ LA EVALUAREA IMAGINII GLOBALE A UNEI ÎNTREPRINDERI
- MODELUL BERSTEIN
JORGE BACHSFERRER
Facultatea de Ştiinţe Economice şi Manageriale Universitatea din Barcelona, Spania
CERTIFICATUL DE CALITATE ŞI ÎNREGISTRAREA ÎNTREPRINDERILOR. O ANALIZĂ A ÎNTREPRINDERILOR SPANIOLE
ANTONIO LEAL MILLAN
ADOLFO VAZQUEZSANCHEZ
MARIA DEL MAR VILLEGAS PERINAN
Universitatea din Sevilla, Spania
FENOMENUL DE UZURĂ ÎNTR-UN PROCES DE SCHIMBARE
JAIME GIL ALUJA
Universitatea din Barcelona, Spania
MĂSURAREA CALITĂŢII SERVICIILOR OFERITE CLIENTULUI:
O REVIZUIRE A PROBLEMEI DIN PERSPECTIVA TEORIEI ATITUDINILOR
MARIA ELENA ROBLES
RABAGO MARIA LUCIA RODRIGUEZ FELIX
ANA CASQUETE DE PRADO SAGRERA
Universitatea din Sevilla, Spania
PROBLEMATICA TEHNOLOGICĂ ÎN CENTRELE DE ÎNGRIJIRE A SĂNĂTĂŢII
ION BARRUHA GOENAGA
JON LANDETA RODRIGUEZ
ANDRES ARAUJO DE LA MATA
Facultatea de Ştiinţe Economice şi Manageriale Universitatea din Ţara Bască, Spania
IMPORTANŢA RESURSELOR UMANE ÎN EVALUĂRILE GESTIONĂRII CALITĂŢII TOTALE: DIRECTIVELE MODELULUI EUROPEAN ALE E.F.Q.M. (EUROPEAN FOUNDATION FOR QUALITY MANAGEMENT)

ANTONIO LEAL MILLAN
MARIA LUCIA RODRIGUEZ F&LIX
JOSE L GALAN GONZALEZ
Universitatea din Sevilla, Spania

TRANSFERUL DE TEHNOLOGIE DE LA CERCETARE LA INDUSTRIE
STELIANA SANDU
Institutul de Economie Naţională Bucureşti, România

POLITICI DE RETEHNOLOGIZARE SELECTIVĂ A ÎNTREPRINDERILOR ÎN CONDIŢIILE PERIOADEI DE TRANZIŢIE LA ECONOMIA DE PIAŢĂ
NICOLETA HORNIANSCHI
Institutul de Economie a Industriei Bucureşti, România

INFORMAŢIILE DE PROCES ŞI INTELIGENŢA TEHNICĂ
FACTORI DE COMPETITIVITATE
GHEORGHE MANEA
Institutul de Economie a Industriei Bucureşti, România

VALENŢE INOVAŢIONALE ALE ÎNTREPRINDERILOR MICI ŞI MIJLOCII
FLORIN-MARIUS PAVELESCU
Institutul de Economie Naţională Bucureşti, România

POLUAREA LA LOCUL DE MUNCĂ
O PROBLEMĂ A ÎNTREPRINDERII ÎN TRANZIŢIE
LĂCRĂMIOARA-LAURA PASCAL
Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii Bucureşti, România

Secţiunea V: Conducerea întreprinderii.
Schimbări în structurile organizatorice.
Asocierile. Alianţele strategice

• Miercuri, 7 septembrie 1994

COMPORTAMENTUL MARILOR ÎNTREPRINDERI SPANIOLE ÎN FAŢA CRIZEI ANILOR '90
CARMEN BARROSO CASTRO
ADOLFO VAZQUEZSANCHEZ
Universitatea din Sevilla, Spania

ÎNTREPRINDERILE MICI ŞI MIJLOCII SPANIOLE: INTEGRAREA ECONOMICĂ ŞI REFORMĂ ÎN STRUCTURA FINANCIARĂ A ACESTORA, CA ELEMENT DE ÎMBUNĂTĂŢIRE A COMPETITIVITĂŢII ECONOMIILOR ÎN EUROPA FĂRĂ FRONTIERE
RICARDO HERNANDEZ MOGOLLON
FRANCISCO BERMEJO CLIMENT
Facultatea de Ştiinţe Economice şi Manageriale
Universitatea din Caceres, Spania

STRATEGIA COMPETITIVĂ PRIN COOPERARE –
UN DRUM SPRE REÎNNOIRE
VICTORIA FABREGAT RODRIGUEZ
Universitatea de Ştiinţe Economice şi Manageriale
Universitatea Rovira i Virgili, Spania
NEVOIA DE INFORMARE A CONDUCERII STRATEGICE.
ABORDĂRI PRIVIND CONTABILITATEA CONDUCERII STRATEGICE
M. VICTORIA SANCHEZ REBULL
MANGELS TRAVEL BAUTISTA
ANTONI VIDAL SUNE
Facultatea de Ştiinţe Economice şi Manageriale
Universitatea Rovira i Virgili, Spania
SCHIŢĂ ŞI DEFINIRE AUTOMATIZATĂ A SISTEMELOR DE INFORMARE ÎN ÎNTREPRINDERE.
APLICAREA METODOLOGIEI SCHIŢEI N.I.A.M. (NIJSSEN INFORMATION ANALYSIS METHODOLOGY)
JOSE M. SARABIA
MARGARITA ALONSO
Facultatea de Ştiinţe Economice şi Manageriale
Universitatea din Cantabria, Spania
PLANIFICAREA SUCCESIUNII ÎN ÎNTREPRINDERILE FAMILIALE
JOSE LUIS ROLDAN SALGUEIRO
MERCEDES SANCHEZ-APELLANIZ GARCÎA
JULIO DARIO VECINO GRA VEL
Universitatea din Sevilla, Spania
INFORMATICA APLICATĂ MARKETINGULUI ÎN ÎNTREPRINDERILE MICI ŞI MIJLOCII SPANIOLE
JAUME GENE ALBESA
ANTONI VIDAL SUNE
Facultatea de Ştiinţe Economice şi Manageriale
Universitatea Rovira i Virgili, Spania
DIFERENŢE ÎN ADMINISTRAREA ÎNTREPRINDERILOR MICI
EMILIO DIEZ -FELIX MARTIN
Universitatea din Sevilla, Spania
EXCELENŢA IMPRESARIALĂ COOPERATIVĂ. O DEZBATERE DESCHISĂ
ALFONSO VARGAS SANCHEZ
Universitatea din Huelva, Spania
REPARTIŢIA COMERCIALĂ ROMÂNĂ VĂZUTĂ DE ÎNTREPRINDERILE SPANIOLE. CAZUL PRODUSELOR DE LARG CONSUM
FRANCISCO COSSIO
FELIX MARTIN I
Universitatea din Sevilla, Spania

POLITICI DE PROMOVARE A MANAGEMENTULUI ÎN PROCESUL TRANZIŢIEI
CONSTANTIN BĂRBULESCU
Academia de Studii Economice Bucureşti, România
SISTEMUL CONTABIL AL ÎNTREPRINDERII ARMONIZAT LA STANDARDELE EUROPENE ŞI INTERNAŢIONALE
MARIA MANOLESCU
Ministerul Finanţelor Bucureşti, România
MANAGEMENTUL AFACERILOR ECONOMICE INTERNAŢIONALE. CERINŢE ALE DEZVOLTĂRII ACESTEI ACTIVITĂŢI ÎN ECONOMIA ROMÂNEASCĂ
ALEXANDRU PUIU
Institutul postuniversitar de Relaţii Internaţionale Bucureşti, România
ECONOMIA ANTREPRENORIALĂ - FORMĂ ACTUALĂ DE INOVARE A ÎNTREPRINDERILOR
ALECSANDRU PUIU TACU
DRAGOŞ ILIESCU
Centrul de Cercetări Economice “Gheorghe Zane” Filiala Academiei Române Iaşi, România
ÎNTREPRINZĂTORII ŞI DESTINUL LOR ÎN AFACERI
CORNELIU FECIORU
Centrul pentru Implementarea Managementului Performant Bucureşti, România
ADAPTAREA STRUCTURII ÎNTREPRINDERII LA TIPURILE DE ALIANŢE STRATEGICE
MARIA NICULESCU
Institutul Naţional pentru Dezvoltare Economică Bucureşti, România
GEORGES LA VALETTE
Şcoala Superioară de Comerţ a CNAM Paris, Franţa
RESTRUCTURAREA AGRICULTURII ÎN ROMÂNIA
SIMONA BARA
MINODORA MOLDOVAN
Institutul de Economie Agrară Bucureşti, România
IMPLICAŢII ALE POLITICILOR MACROECONOMICE ASUPRA COMPORTAMENTULUI AGENŢILOR ECONOMICI
OLGA MIHĂESCU
Guvernul României, Consiliul pentru Strategie şi Reformă Economică Departamentul pentru Reformă Economică Bucureşti, România
COMUNICAREA INTRA ŞI INTERORGANIZAŢIONALĂ - NECESITATE A TRANZIŢIEI
DOINA TĂTARU
Institutul de Economie a Industriei Bucureşti, România
MUTAŢII MANAGERIALE ÎN PERIOADA DE TRANZIŢIE A ÎNTREPRINDERILOR LA ECONOMIA DE PIAŢĂ
IOAN BRATU

Institutul de Economie Naţională Bucureşti, România
INGENIOZITATEA ÎN AFACERI - ŞANSĂ DE SUPRAVIEŢUIRE ÎN ECONOMIA CONCURENŢIALĂ
MARIA MOLDOVEANU
Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii
EMILIAN M. DOBRESCU
Academia Română Bucureşti, România
SISTEMUL EXPERT DE DECIZIE ÎN MARKETING-MIX
ALECSANDRU PUIU TACU
Centrul de Cercetări Economice "Gh. Zane" Filiala Academiei Române Iaşi, România
STRUCTURILE DE MARKETING ALE AGENŢILOR ECONOMICI ÎN TRANZIŢIE
ROXANA BOB
Institutul de Economie a Industriei
CONSTANTIN BOB
Academia de Studii Economice Bucureşti, România
SISTEMUL DE GESTIUNE ECONOMICĂ A RESURSELOR NATURALE ÎN SISTEMUL ECONOMIC NAŢIONAL ŞI ÎN CEL AL AGENŢILOR ECONOMICI
VIORICA RĂDUCANU
Institutul de Economie a Industriei Bucureşti, România
ÎNTREPRINDEREA AGRICOLĂ - MUTAŢII STRUCTURALE ŞI INCIDENŢE ASUPRA FORŢEI SALE COMPETITIVE
FILON TODEROIU
Institutul de Economie Agrară Bucureşti, România
ORGANIZAREA FILIERELOR AGROALIMENTARE
- O POSIBILĂ CALE DE REDRESARE A SECTORULUI AGRICOL
MIHAELA COSTEA
Institutul de Economie Agrară Bucureşti, România
MODIFICĂRI ALE CONŢINUTULUI FUNCŢIILOR ŞI DECIZIILOR ÎNTREPRINDERII ÎN CONDIŢIILE PE RIOADEI DE TRANZIŢIE
DANIELA MITRAN
EMIL STAN
Institutul de Economie a Industriei Bucureşti, România
NEGOCIEREA COLECTIVĂ ÎN ÎNTREPRINDERE
ION BOBOC
Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii Bucureşti, România
SERVICIILE PENTRU POPULAŢIE DISTRIBUITE PRIN INTERMEDIUL PIEŢEI ÎN PERIOADA DE TRANZIŢIE
MARIANA STANCIU
Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii Bucureşti, România
Şedinţa plenară pentru aprecieri şi concluzii

Academia Română

Ministerul Economiei al Republicii Moldova
Ministerul învăţământului al Republicii Moldova
Academia de Studii Economice din Moldova
Institutul Naţional de Cercetări Economice Bucureşti

SIMPOZION ŞTIINŢIFIC

"Colaborarea economică a Republicii Moldova cu România"

Chişinău 2-4 noiembrie 1994

● Miercuri 2 noiembrie, 1994

Şedinţa plenară

Cuvânt de deschidere
Prof. dr. Eugeniu Hrişcev, rector A.S.E.M
Reforma economică: totalurile perioadei de start şi sarcinile cele mul apropiate

Ion Guţu, viceprim-ministru al Republicii Moldova
Integrările bilaterale în condiţiile unor obligaţii multilaterale a participanţilor

Ştefan Mihai, director general adjunct INCE, Bucureşti
Efectele economice ale politicii financiare

*D*r. Anatol Caraganciu, prorector AS.E.M.
O nouă alternativă a tranziţiei prin criză
Prof. dr. C. Popescu, decanul Facultăţii de Economie Generală AS.E., Bucureşti

Problemele restructurării economiei Republicii Moldova
Dr. Pavel Cojocaru, director CSPP

Din istoria şi experienţa tranziţiilor anterioare. Învăţăminte pentru tranziţia şi colaborarea contemporană
Prof. dr. Vasile Bogza, şef catedra AS.E., Bucureşti

Secţiunea I -
PROCESE ACTUALE DE COLABORARE ECONOMICĂ

Moderatori - Ştefan Mihai, director general adjunct INCE, Bucureşti
Dr. Pavel Cojocaru, director CŞPP
Dr. hab. Valentin Osadcii, şef secţie INCEF - ASEM

Procese actuale de integrare economică
Prof dr. loan Vetrineanu, preşedintele CENTROCOOP

Domenii potenţiale de cooperare economică între Republica Moldova şi România în contextul noilor dimensiuni ale procesului de integrare şi cooperare regională
Dr. Marcel Moldovan, şef-sector IEM-INCE, Bucureşti

Depistarea consecinţelor politicii macroeconomice în perioada dc tranziţie la economia de piaţă
Dr. Maria Cebotari, cercetător ştiinţific principal, CŞPP

Intenţiile şi realitatea realizării reformei economice în Moldova
Dr. Valentina Fetiniuc, ASEM Privatizarea: se cere o conlucrare
Dr. Valeriu Zbârciog, şef catedră ASEM

Trezoreria, element de integrare financiară
Dr. Gheorghe Manolescu, director IFPP-INCE, Bucureşti

Incidenţa stimulentelor fiscale asupra procesului investiţional în economia de tranziţie
Cristina Nicodinovici, cercetător principal, şef de sector, IFPP- INCE, Bucureşti

Legăturile economice ale Republicii Moldova cu România
Dr. Tudor Strişcă, ASEM

Repere comparative privind pregătirea forţei de muncă în România şi Republica Moldova
*Dr. Luminiţa Chivu, cercetător ştiinţific, IEN-INCE, Bucureşti**

Promovarea marketingului - factor dinamizator al procesului de integrare economică a Republicii Moldova cu România
Prof. dr. Valerică Olteanu, A.S.E., Bucureşti

Tendinţe şi preocupări în domeniul informaticii în scopul realizării sistemelor integrate
Prof. dr. ing. Gheorghe Dodescu, AS.E. Bucureşti

Analiza comparativă a evoluţiei populaţiei în România şi Republicii Moldova
Prof. dr. Constantin Matei, şef catedră ASEM
Drd. lacob Cocoş, ASEM
Drd. Mihai Hachi, ASEM

Problematica nivelului de trai în cercetarea economică (realitatea şi necesităţi)
Vlad Agafiţa, şef secţie INCEF, ASEM

Piaţa de bunuri, consumul populaţiei şi costul vieţii în condiţiile reformei economice
Maria Năstase, cercetător ştiinţific INCEF, ASEM

Secţiunea II -
MODALITĂŢI DE COLABORARE ÎN DOMENII DE ACTIVITATE

Moderatori -prof.dr. Dumitru Dumitru, director IEA- INCE, Bucureşti

Prof. dr. Ilie Blaj, şef catedră Universitatea Tehnică

Organizarea şi stimularea zonelor libere industriale, Consecinţe economice şi sociale asupra ţărilor organizatoare

Dr. Virginia Câmpeanu, cercetător ştiinţific principal IEM-INCE, Bucureşti

Integrarea în utilizarea complexă a materiei prime agricole

Prof. dr. Ilie Blaj, şef catedră Universitatea Tehnică

Relaţiile economice în sectorul agroalimentar în condiţiile opţiunilor integre a României în Uniunea Europeană şi a Republicii Moldova în C.S.I.

Prof. dr. Dumitru Dumitru, directorul IEA-INCE, Bucureşti

Avantajele comparative în colaborarea economică a României cu Republica Moldova

Prof. dr. Nicolae Belli, INCE, Bucureşti

Integrarea agroalimentară şi securitatea agroalimentară în spaţiul economic *românesc*

Dr. Constantin Ciutacu, director adjunct IEA-INCE, Bucureşti

Dimensiunea agroalimentară şi securitatea alimentară a populaţiei din România şi Republica Moldova

Valentin Bohotareţ, cercetător ştiinţific principal, Filiala Academici, Iaşi

Potenţialul de producţii agricole şi posibilităţi de colaborare economică a României şi Republicii Moldova

Prof. dr. Dumitru Teaci, Bucureşti

Din experienţa de colaborare ştiinţifică moldo-română a Academiei de Ştiinţe Agricole şi Silvice din România. Sugestii şi idei pentru extinderea acestei colaborări

Dr. Gheorghe Burlacu, vicepreşedinte A.S.AS., Bucureşti

Posibilităţi de extindere a comerţului reciproc moldo-român cu produse agroalimentare

Prof. dr. Nicolae Ştefan, director general adjunct AGROEXPORT, Bucureşti

Eficienţa economică şi tehnică a optimizării raţiilor de hrană la animale prin programe pe calculator. Posibilităţi de colaborare în acest domeniu cu specialişti din Republica Moldova

Dr. Gheorghe Burlacu, vicepreşedinte A.S.AS.

Dr. Radu Burlacu, cercetător ştiinţific AS AS.

Posibilităţi de extindere a colaborării moldo-române în domeniul cercetării ştiinţifice pomicole

Dr. Nicolae Branişte, director ştiinţific ICPP Mărăcineni-Piteşti

Colaborare pe bază de parteneriat a horticultorilor din România şi Republica Moldova. Din experienţa Societăţii Române a horticultorilor

Dr. ing Gheorghe Ciaman, preşedintele societăţii Române a Horticultorilor
Dr. ing. Mircea Vlăduţ, secretar general al Societăţii Române a Horticultorilor

Reforma agrară şi unele probleme referitor la utilizarea resurselor de muncă în localităţile rurale

Dr. Ion Vas Haşcu, secretar ştiinţific ICŞ pentru Economia CAI

• **Vineri, 4 noiembrie 1994**

Şedinţa plenară - închiderea lucrărilor

Prof. dr. Eugeniu Hrişcev, rector AS.E.M

INSTITUTUL DE FINANŢE, PREŢURI ŞI PROBLEME VALUTARE AL ACADEMIEI ROMÂNE DIRECŢIA DE POLITICĂ MONETARĂ ŞI STUDII DIN BANCA NAŢIONALA A ROMÂNIEI FACULTATEA FINANŢE, ASIGURĂRI, BĂNCI ŞI BURSE DE VALORI DIN A.S.E. - BUCUREŞTI DIRECŢIA GENERALĂ DE STUDII ECONOMICO-FINANCIARE ŞI INFORMATICĂ DIN MINISTERUL FINANŢELOR

SIMPOZION

PROCESE ŞI POLITICI MACROECONOMICE ALE TRANZIŢIEI

Bucureşti 16-17 noiembrie 1994

- **Miercuri, 16 noiembrie 1994**

Şedinţă plenară

Cuvânt de deschidere:

Dr. Gheorghe Manolescu, directorul Institutului de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare

Cuvinte de salut

Prof. univ. dr. Constantin Ionete, membru de onoare al Academiel Române, director general al Institutului Naţional de Cercetări Economice;

Prof. univ. dr. Mugur Isărescu, Guvernatorul Băncii Naţionale a României;

Prof. univ. dr. Florin Georgescu, Ministrul Finanţelor;

Prof. univ. dr. ing. Constantin Bărbulescu, membru corespondent al Academiei Române, Rectorul Academiei de Studii Economice - Bucureşti;

Joshua Greene, reprezentantul Fondului Monetar Internaţional în România;

Prof. univ. dr. Nicolae N. Constantinescu, membru al Academiei Române, Preşedintele Secţiei de ştiinţe economice, juridice şi sociologice a Academia Române;

Prof. univ. dr. Ioan Bogdan, Preşedintele Curţii de Conturi a România;

Dr. Emil Dima, Preşedintele Consiliului de Administraţie a Fondului Proprietăţii de Stat;

Dr. Aurel Ghibuţiu, Preşedintele Camera' de Comerţ şi Industrie a României

Secţiunea I -
DIAGNOZA TRANZIŢIEI: EVOLUŢII, DISFUNCŢIONALITĂŢI, PERSPECTIVE

Moderatori:
Dr. Aurel Berea, director general, Ministerul Finanţelor;
Liviu Andrei, şef sector, Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare

Secretari:
Anişoara Stan, Adriana Sârbea Diaconescu, Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare

Economia românească între reformă şi gestiune
Constantin Marin, Ministerul Finanţelor

Disfuncţionalităţi ale procesului investiţional în perioada de tranziţie
Conf. univ. dr. Ana Popa, Universitatea Craiova

Evoluţii structurale în bugetul României în perioada de tranziţie
Conf. univ. dr. Radu Stroe, Academia de Studii Economice-Bucureşti

Diagnoza tranziţiei: Macroeconomie, maladie şi simptome
Andrei Liviu, Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare

Cât trebuie să dureze stagflaţia în contextul unei inflaţii stabilizate?
Lector univ. Jenica Hurtupan, Universitatea Craiova

Consecinţele modificării sistemului de impozitare a profitului activităţii economice
Lector univ. Marcel Drăcea, Universitatea Craiova

Perspectivele economiei mondiale până în anul 2015
Mihaela Tăbăcaru, Ministerul Finanţelor Dezbateri

• Joi, 17 noiembrie 1994

Principalele caracteristici ale reformei fiscale în ţările aflate în tranziţie
Cristina Neacşu, Ministerul Finanţelor

Evoluţii posibile ale economiei subterane şi implicaţiile macroeconomice
Maria Scarlat, Vaieria Pop, Institutul de Prognoză

Sistemul informatic pentru elaborarea bugetului de stat, evident» modificărilor din acte normative şi actualizarea bugetului de stat precum şi evidenţa creditelor bugetare deschise
Georgeta Balog, Centrul de Tehnologia Informaţiei Financiare

Sistem informatic privind evidenţa derulărilor creditelor externe guvernamentale
Mariana Gorgorin, Centrul de Tehnologia Informaţiei Financiare

Informare privind contabilitatea operaţiunilor facturate prin trezoreriile finanţelor publice
Calomfir Ciobotea, Centrul de Tehnologia Informaţiei Financiare

Maternul informatic al bilanţului unităţilor economice în perioada tranziţiei - evoluţii, disfuncţionalităţi, perspective

Cornelia Dănciulescu, Gheorghe Spătariu, Centrul de Tehnologia Informaţia Financiare

Sistemul informatic privind evidenţa societăţilor comerciale şi regiilor autonome de interes naţional şi urmărirea activităţii economico-financiare a acestora

Adriana Frăţilă, Centrul de Tehnologia Informaţiei Financiare

Sistem informatic privind stabilirea şi urmărirea debitelor din Impozite şi taxe percepute contribuabililor, persoane fizice şi juridice

Mihai Ionescu, Centrul de Tehnologia Informaţiei Financiare

Dezbateri

Secţiunea II-a - PRIVATIZAREA, RESTRUCTURAREA, FINANŢAREA ŞI GESTIUNEA AGENŢILOR ECONOMICI

Moderatori:

Prof. univ. dr. Nicolae Dardac, Academia de Studii Economice - Bucureşti

Stere Popescu, şef colectiv, Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare

Secretari:

Cili Bugean, Carolina Chilom, Institutul de Finanţe Preţuri şi Probleme Valutare

• Miercuri, 16 noiembrie 1994

Mecanisme de Finanţare a învăţământului superior

Prof. univ. dr. Tatiana Moşteanu, Prof. univ. dr. Nicolae Dardac, Academia de Studii Economice - Bucureşti

Consideraţii cu privire la reforma sistemului fiscal

Prof. univ. dr. Gabrida Anghdache, Academia de Studii Economice - Bucureşti

Consideraţii privind obiectivul major al finanţelor întreprinderilor

Prof. univ. dr. Ion Stancu, Academia de Studii Economice – Bucureşti

Impactul economic al privatizării în România, abordări teoretico-metodologice şi rezultate

Dr. Gheorghe Zaman, Institutul de Economie Naţională

Aspecte financiare ale proiectului legii privind accelerarea privatizării şi efectele macroeconomice ale acestora

Dorina Antohi, Consiliul pentru Coordonare, Strategie şi Reformă Economică

O propunere de politică industrială în contextul restructurării şi al aplicării acordului de asociere cu Uniunea Europeană

Laurenţiu Ciocârlan, Consiliul pentru Coordonare, Strategie şi Reformă Economică

Managementul riscului în politica financiară a firmei
Stere Popescu, Institutul de Finanţe, Preturi şi Probleme Valutare
Impactul politicii monetare asupra agentului economic
Vera Morariu, Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare
Dezbateri

Joi, 17 noiembrie 1994

Competitivitatea firmei şi resursele umane
Anca Petrescu, Maşter in Business Administration, Academia de Studii Economice - Bucureşti, Şcoala de Studii Postuniversitare de Management - Programul MBA Canadian
Radiografie industrială. Analiză statistică
Dr. Victor Stoica, Institutul de Prognoză
Rata acumulării şi ritmul creşterii economice în perspectiva relansării acestui proces în România
Alexandru Mihăilescu, Eladia Prandea, Institutul de Economie a Industriei
Necesitatea evaluării întreprinderii în economia de piaţă
Lector univ. Georgeta Vintilă, Academia de Studii Economice - Bucureşti
Costul finanţării întreprinderilor în corelaţie cu structura financiară a acestora
Lector univ. Ilie Vasile, Academia de Studii Economice – Bucureşti
Echilibrul financiar - Obiectiv important al strategiei şi politicii întreprinderilor în perioada de tranziţie
Florica Oprişan, Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare
Efectele necorelării "reevaluare - amortizare" în gestiunea economico-financiară a întreprinderii
Lector universitar Nicolae Sichigea, Universitatea Craiova
Utilizarea fiscalităţii ca instrument de influenţare a activităţii agenţilor economici
Lector univ. Teodora Vâşcu, Academia de Studii Economice - Bucureşti
Gestiunea - instrument al managementului financiar al întreprinderii
Constantin Gheorgltiu, Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare
Elemente de politică conjuncturală în redresarea producţiei de zahăr
Mihaela Costea, Institutul de Economie Agrară al Academiei de Ştiinţe Agricole şi Silvice

Dezbateri

Secţiunea a III- a - POLITICI MACROECONOMICE ŞI INSTRUMENTE FINANCIAR-MONETARE

Moderatori:
Eugen Rădulescu, director, Banca Naţională a României Gheorghe

Ghigeanu, şef sector, Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare

Secretari:

Alida Gabrida Boju, Gabrieta Lucescu, Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare

• Miercuri, 16 noiembrie 1994

Evoluţii recente în plan monetar

Eugen Rădulescu, Banca Naţională a României

Consideraţii actuale privind managementul financiar

Dr. Aurel Berea, Ministerul Finanţelor

Fiscabilitatea în condiţiile economiei de piaţă

Prof. univ. dr. Vasile Ciobanu, Universitatea Craiova

Politica de ajustare orientare spre creşterea economică

Prof. univ. dr. Moisă Altar, Academia de Studii Economice-Bucureşti

Fiscalitatea şi relansarea economică

Dr. Gheorghe Manolescu, Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare

Matricea de contabilitate socială - instrument de analiză macroeconomică

Florina Tănase, Clementina Ivan-Ungureanu, Comisia Naţională pentru Statistică

Instrumente financiar-bancare pentru stimularea exportului

Dr. Octavian Botez, Ministerul Finanţelor

Stimularea activităţii de cercetare - instrument al eficienţei tranziţiei la economia de piaţă

Dr. Alexandru Dumitrescu, Virgil Mihuţ, Curtea de Conturi a României

Dezbateri

• Joi, 17 noiembrie 1994

Deficitul bugetar şi tehnicile de finanţare în perioada de tranziţie

Lucia Bogomolov, Ministerul Finanţelor

Opinii privind politica bugetară în condiţiile economiei de piaţă

Lector univ. dr. Gheorghe Matei, Universitatea Craiova

Posibilităţi de evaluare a temelor de cercetare

Cristina Nicodinovici, Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare

Aplicarea instrumentelor de politică financiară

Lector univ. Ovidiu Dâmbean, Academia de Studii Economice - Bucureşti

Evoluţia agregatelor monetare şi a volumului creditului în perioada 1990 -1994

Gheorghe Ghigeanu, Gabrida Lucescu, Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare

Instrumente economico-financiare necesare în elaborarea şi ope- raţionalizarea unor politici de protecţie a mediului

Rodica Miroiu, Institutul de Economie a Industriei

Cheltuieli bugetare şi creşterea economică

Mădălina Muşat, Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare

Gestiunea ratei dobânzii ca instrument financiar-monetar, în perioada de tranziţie

Asistent univ. Oana Negulescu, Academia de Studii Economice - Bucureşti

Politici de finanţare a tranziţiei României la economia de piaţă

Preparator univ. Adriana Bunea, Academia de Studii Economice - Bucureşti

Convertibilitatea monedelor din ţările Europei de Est

Preparator univ. Adrian Enciu, Preparator univ. Mirda Diaconiţâ, Academia de Studii Economice - Bucureşti

Dependenţa nivelului preţurilor de managementul cererii agregate

Cili Bugean, Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare

Dezbateri

Secţiunea a IV-a -
FORMAREA PIEŢELOR ŞI MODELAREA FINANCIARĂ

Moderatori:

Dr. Gheorghe Manolescu, director, Institutul de Finanţe, Preţuri şl Probleme Valutare

Ioan Predoi, secretar ştiinţific, Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare Secretari:

Dana Alexandra Robescu, Gabriela Beilerian, Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare

• **Miercuri, 16 noiembrie 1994**

Economia de piaţă, o soluţie pentru România?

Conf. univ. dr. Alexandru Taşnadi, Academia de Studii Economice - Bucureşti

Mutaţii şi tendinţe în evoluţia foarfecelui preţurilor în perioada de tranziţie

Prof. univ. dr. Marin Opriţescu, Universitatea Craiova

Construirea indicelui preţurilor de consum în perioada de tranziţie în România

Dr. V.V. Dumitrescu, Dorina-Maria Aron, Comisia Naţională pentru Statistică

Cerinţe privind formarea şi funcţionarea pieţei produselor agroalimentare

Dr. Traian Lazăr, Mircea Nicolau, Institutul de Economie Agrară al Academia de Ştiinţe Agricole şi Silvice

Posibilităţi şi limite în modelarea macroeconometrică a economiilor în tranziţie

Cecilia Vlăşceanu, Consiliul pentru Coordonare, Strategie şi Reformă Economică; Maria Dolu, Comisia Naţională de Prognoză

Rolul concurenţei în procesul de reformă pentru trecerea la economia de piaţă
Mariana Toma, Ministerul Finanţelor
Formarea pieţelor bunurilor şi serviciilor
Maria Iordan, Institutul de Prognoză
Piaţa forţei de muncă,
Victoria Toma, Comisia Naţională de Prognoză Dezbateri

•Joi, 17 noiembrie 1994
Tehnici de modelare a implicaţiilor politicilor din domeniul fiscal asupra desfăşurării proceselor macroeconomice
Emilia Stoica, Ileana Condrea, Ministerul Finanţelor
Piaţa certificatelor de proprietate
Dan Bărbulescu, Ziarul "Bursa"
Preţurile şi concurenţa în economia de piaţă
Oprea Vasiloiu, Filica Mihăilă, Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare
O abordare informaţională a conceptului de economie de piaţă
Radu Şerbulescu, Institutul de Economie a Industriei
Mod de abordare a politicilor financiar-monetare în ţările est- europene în perioada tranziţiei
Claudiu Doltu, Institutul de Cercetare Ştiinţifică in domeniul Muncii şi Protecţiei Sociale
Control şi supraveghere bancară în Uniunea Europeană
Lector univ. Luminiţa Roxin, Academia de Studii Economice - Bucureşti
Modelarea circuitului inflaţionist al salariilor
Cornelia Scutaru, Institutul de Prognoză
Modelarea fluxuri'.or financiare în perioada tranziţiei
Camelia Buhaschi, Dorina Barac, Institutul de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare
Studiu fiscal comparat (fiscalitatea unui stat occidental)
Asistent univ. Petre Brezeanu, Academia de Studii Economice - Bucureşti

Dezbateri

ACADEMIA ROMÂNĂ
Institutul Naţional de Cercetări Economice
REFORME ALE SISTEMELOR ECONOMICE
DIN ROMÂNIA ŞI R.P. CHINEZĂ
29-30 noiembrie 1994
Bucureşti

• **Marţi, 29 noiembrie 1994**
Deschiderea Seminarului
Cuvânt de salut adresat de domnii:

Academician Virgiliu Niculae Constantinescu, preşedintele Academiei Române

Prof. Constantin Ionete, director general al Institutului Naţional de Cercetări Economice

Prof. Zhang Wenwu, director Institutul de Studii Est-Europe Asia de Mijloc din R.P. Chineză, conducătorul delegaţiei chineze

Tema: Probleme globale şi comparaţia sistemelor economici

Moderator:

Dr. Gheorghe Zaman, directorul Institutului de Economie Naţională

Comunicări:

Prof. Zhang Wenwu, directorul Institutului de Studii Est-Euro şi Asia de Mijloc

Studii comparative privind sistemele economice din China şi ţările est-europene

Dr. Aurel Iancu, membru corespondent al Academiei Române

Criza tranziţiei - criză predominant instituţională

Prof. Liu Beh, cercetător ştiinţific principal la Institutul de Filosofie

Modernizarea şi dezvoltarea omenirii

Dr. Nicolae Nistorescu, directorul Institutului de Economie Mondială

Evaluare şi perspective ale reformei din România în contextul european

Discuţii

Moderator:

Prof. Zhang Wenwu, directorul Institutului de Studii Est-Europene şi Asia de Mijloc

Comunicări:

Dr. Ana Bălaşa, cercetător ştiinţific şi dr. Ioan Mărginean, director adjunct, Institutul de Cercetare a Calităţii Vieţii

Calitatea vieţii, indicator al problemelor globale

Prof. Zhan Xiaohong, cercetător asociat, Institutul de Studii Est- Europene şi Asia de Mijloc

Rolul şi poziţia întreprinderilor mici şi mijlocii: experienţa Chinei şi a altor ţări

Dr. Cornelia Scutaru, cercetător ştiinţific şi Ionel Fior eseu, secretar ştiinţific, Institutul de Prognoză Economică

Inflaţia în perioada de tranziţie

Discuţii

•Miercuri, 30 noiembrie 1994

Tema: Reforme de sistem şi reforme sectoriale

Moderator:

Dr. Aurel Iancu, membru corespondent al Academiei Române

Comunicări:

Prof. Han Xiulan, cercetător ştiinţific principal la Institutul de Economia

Industriei - Reforma întreprinderilor de stat

Dr. Corneliu Russu, directorul Institutului de Economia Industriei

Reforma întreprinderii şi dezvoltarea sectorului privat

Dr. Gheorghe Zaman, director şi Ioan Bratu, cercetător ştiinţific al Institutul de Economie Naţională

Reforma întreprinderii în economia de tranziţie a economiei

Discuţii

Moderator:

Prof. Han Xiulan, cercetător ştiinţific principal la Institutul i Economia Industriei

Comunicări:

Dr. Dumitru Dumitru, director al Institutului de Economie Agrar

Formarea agriculturii durabile şi competitive prin forţele pieţei

Prof. Li Xiuhuan, cercetător asociat la Institutul de Studii Sud-Est Europene şi Asia de Mijloc

Noi curente ale reformei actuale ale sistemului economic

Angela Găburici, cercetător ştiinţific la Institutul de Prognoză Economică

Securitatea alimentară - studii comparative

Discuţii şi concluzii

ROMANIAN ACADEMY

NATIONAL INSTITUTE FOR ECONOMIC RESEARCH
Bucharest, Romania
CENTRE FOR ECONOMIC REFORM
AND TRANSFORMATION Edinburg, UK
ACE/PHARE PROGRAMME 1993/1994

ECONOMIC RESTRUCTURING IN THE COUNTRIES IN TRANSITION SPECIFIC FEATURES OF ROMANIAN ECONOMY

Bucharest, 16th December1994

Prof. Paul Hare, CERT, Ileriot-Watt Universiiy, Edinhurglt, UK
Industrial policy issues in thcpromotion of European integra tion
Prof. Erno Zalai, Department of Mathematical Economics and Econometrics, Budapest University of Economic Sciences, Budapest, Hungary
Problems of economic policy after the first stages of transition
Gheorghe Zaman, Ioan Bratu, Institute for National Economy, Bucharest, Romania
Restructuring state enterprises in Romania
Florina Tănase, Clementina Ungureanu, National Commission for Statistics, Bucharest, Romania
Restructuring statistics in an economy in transition. The case of Romania
Simona Bara, Institute for Agricultural Economy, Bucharest, Romania
Restructuring a cooperative system in transition
Petru Fomin, National Institute of Economic Research, Bucharest, Romania
Dual pricing methodology in the analysis of the input-outj tables; A study of industrial competitiveness

Modelling issues
Takis Georgakopoulos, National Technical University of Athe Greece
The Solver modelling software an application of the latest verşi
Constantin Ciupagea, Institute for World Economy, Bucharest, J mania; Prof. Erno Zalai, prof. Pantelis Capros, National Techni University of Athens, Athens, Greece; Ana Voicu, Institute for Wo Economy, Bucharest, Romania
Preparing the Romanian 1991 data set for CGE modelling
Ştefan Răgălie, RENEL, Bucharest, Romania
The Romanian energy balance and its policy implications
Round Table: CGE Modelling

Anexa 4

Activitatea publicistică*

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
	A. CĂRŢI	
Constantin Ionete	Criza de sistem a economiei de comandă şi etapa sa explozivă	Editura Expert, 1994
N.N. Constantinescu	Romania's Economic Hystory	Editura Expert, 1994
Tudorel Postolache (coord.)	Economia României - secolul XX (versiunea în limba franceză)	Editura Expert, 1994
Vasile Dan (coordonator), Ruxanda Isaic - Maniu, Emil Stan, Daniela Mitran, Victor Pătrulescu	Restructurarea organizării şi conducerii firmei	Editura Economică, 1994
Cătălin Zamfir, Marius Augustin Pop, Elena Zamfir	România '89-'93. Dinamica bunăstării şi protecţia socială	Editura Expert, 1994
Cătălin Zamfir, Marius Augustin Pop, Elena Zamfir	Romania '89-'93. Dynamics of welfare and social protection	Editura Expert, 1994
Varujan Vosganian	Contradicţii ale tranziţiei la economia de piaţă	Editura Expert, 1994
Camelia Cămăşoiu, Maria Simion	Economia şi sfidarea naturii	Editura Economica, 1994

*Sunt cuprinse doar o parte din cele aproximativ 1000 de publicaţii.

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
Dorin Jula	Economia ramurilor	Editura Universităţii Ecologice, 1994
Vasile Dan, Ruxanda Isaic Maniu, Daniela Mitran, Emil Stan, Victor Pătrulescu	Management industrial. Tradiţie şi restructurare	Editura Economica, 19'
Cătălin Zamfir, Gabriel Măţăuan, Nicolae Lotreanu	Formarea managerială în România: nevoi şi capacităţi	Ed.Fiman, 1994
Lucian Liviu Albu,	Problems in the struc ture of	LICOS Studies on the Transition in

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
George Georgescu	Romania's Economy, in: Jackson, M. and Biesbranck, W (eds.), Marketization, Restructuring and Competition in Transition of Central and Eastern Europe	Central and Eastern Europe, Volume 3. Aldershot: Averbury, England, 19S ISBN 1-85972-047-1
Angela Găburici	Securite alimentaire - le cas de la Roumanie, in: "Securite alimentaire â court et long terme"	CINEAM - AEESA, Universite de Cordoba, 1994
B. CAIETE DE STUDII, PERIODICE, BROŞURI		
Constantin Ionete	Schiţă tematică pentru elaborarea strategiei de dezvoltare social-economică a României	CIDE, 1994
Constantin Ionete (coordonator)	Indicatori relevanţi privind situaţia economiei româneşti în tranzitie	CIDE, 1994
Constantin Ionete	Politica fiscală - Stadiul şi perspectivele reformei	INCE-CIDE, 1994
Ioan Mărginean	Politica socială şi economia de piaţă în România	Anale INCE, CIDE, 1994
Nicolae Belii	Dimensiunea imperativă a integrării economice a Republicii Moldova în România	INCE - CIDE, 1994
Lucian Albu, Aura Sutaru, Vasile Dan, Valentin Lazea, Elena Moise, Luiza Isăcescu	Armonizarea politicilor macroeconomice cu ajustarea structurală în vederea realizării unei economii competitive	SE. nr. 117/1994 Bucureşti
Lucrare colectivă (82 numere) IEM	Piaţa internaţională	Publicaţie periodică IEM
Lucrare colectivă (124 numere) IEM	Sinteza conjuncturală	Publicaţie internaţională IEM
Lucrare colectivă (6 numere) IEM	Posibilităţi de export. Licitaţii internaţionale	Publicaţie periodică IEM
Lucrare colectivă (26 numere) IEM	Ţările lumii - date statistice	Publicaţie periodică IEM
Lucrare colectivă (2 numere) IEM	Conjunctura regiunilor economice internaţionale	Publicaţie periodică IEM
Lucrare colectivă (4 numere) IEM	Oportunităţi de export-import	Publicaţie periodică IEM
Colectiv de autori IEM	Uniunea Europeană - realitate a anului 1994	Publicaţii periodice IEM - "Biblioteca de Economie Mondială"
Colectiv de autori IEM	Evoluţia conjuncturii economice în ţările membre OCDE în 1993 şi perspectivele acesteia în 1994	Publicaţii periodice IEM - "Biblioteca de Economie Mondială"

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
Colectiv de autori IEM	Stadiul reformei în ţările est-europene, spaţiul ex-sovietic si China	Publicaţii periodice IEM - "Biblioteca de Economie Mondială"
Colectiv de autori IEM	Evoluţia economiei ţărilor în curs de dezvoltare în 1993 si tendinţe în 1994	Publicaţii periodice IEM- "Biblioteca de Economie Mondială"
Colectiv de autori IEM	Conjunctura economică a ţărilor est-europene, spaţiului ex-sovietic şi Chinei şi perspective pentru 1994	Publicaţii periodice IEM- "Biblioteca de Economie Mondială"
Colectiv de autori IEM	Acordurile de asociere la Uniunea Europeană a ţărilor est-europene	Publicaţii periodice IEM - "Biblioteca de Economie Mondială"
Popescu Stere	Funcţia managerială de previziune în sistemul financiar al întreprinderii	Broşură în cadrul colecţiei "Conducerea modernă" editată de Institutul Naţional de Informare şi Documentare, Bucureşti
Popescu Stere	Gestiunea ştiinţifică şi financiară a întreprinderii	Broşură în cadrul colecţiei "Conducerea modernă" editată de Institutul Naţional de Informare şi Documentare, Bucureşti
Popescu Stere	Managementul financiar al întreprinderii	Broşură în cadrul colecţiei „Conducerea modernă" editată de Institutul Naţional de Informare şi Documentare, Bucureşti
Popescu Stere	Marketingul financiar	Broşură în cadrul colecţiei „Conducerea modernă" editată de Institutul Naţional de Informare şi Documentare, Bucureşti
Lucian Liviu Albu,George Georgescu	Problems in the Structure of Romania 's Economy	Romanian Economic Research Observer, Nr.2/1994
Sorica Sava, Gheorghe Zaman, Steliana Perţ	Privatization in Romania-Aims, Alternatives, Results	Romanian Economic Research Observer, Nr.2/1994
Vasile Dan, Ruxanda, Isaic-Maniu, Emil Stan, Daniela Mitran, Victor Pătrulescu, Valentin Popescu	Obiective şi comportamente ale societăţilor comerciale pe acţiuni în perioada de tranziţie la economia de piaţă	Caiet de studiu nr. 119/1994 I.E.I.
Rodica Rădulescu	Mica industrie - Sector dinamic al Economiei Mondiale	Colecţia "Biblioteca de Economie Mondială 15-17/1994"
Florin Bonciu	Cooperare economică internaţională în domeniul tehnologiei de vârf	Colecţia "Biblioteca de Economie Mondială 15-17/1994"
Violeta Florian,	Spaţiul Rural: Inerţie şi noi	INCE, CIDE 1994

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
Aurelia Sârbu, D. Dumitru, M. Dumitru, D. Georgescu, M.Ibănescu, C.Toma	dinamici	
Corneliu Russu	Comportamentul întreprinderilor mici private	INCE - CIDE, 1994
Corneliu Russu	La role des petites et moyennes entreprises dans le processus de la restructuration industrielle	Anale INCE, CIDE, 1994
Dinu Gavrilescu	Stadiul reformei în agricultură	INCE - CIDE, 1994
Dinu Gavrilescu	Agricultura 1 reform in Romania between market priority and the strategies for food security	Ed.Ipswich Book co Ltd, Ipswich, Suffolk, Anglia, 1994
Popescu Stere	Managementul pe produs în economia de piaţă	Broşură în cadrul colecţiei "Conducerea modernă" editată de Institutul Naţional de Informare şi Documentare, Bucureşti
Popescu Stere	Tendinţe actuale în conducerea întreprinderii prin prisma managementului comparat	Broşură în cadrul colecţiei "Conducerea modernă" editată de Institutul Naţional de Informare şi Documentare, Bucureşti
Popescu Stere	Managerul. Statutul socio-profesional, formare şi perfecţionare	Broşura în cadrul colecţiei "Conducerea modernă" editată de Institutul Naţional de Informare şi Documentare, Bucureşti
Popescu Stere	Managementul inovaţional în sistemul antreprenorial al economiei de piaţă	Broşură în cadrul colecţiei "Conducerea modernă" editată de Institutul Naţional de Informare şi Documentare, Bucureşti
Popescu Stere	Politica financiară a firmei în mediul concurenţial	Tribuna economică. Buletin Economic legislativ nr.5/1994
C. ARTICOLE, COMUNICĂRI SCRISE		
Constantin Ionete	Impactul memoriei reformelor asupra procesului de tranziţie	SOREC, 25-26 februarie 1994
Emilian Dobrescu	Funcţia LM în condiţiile tranziţiei	Oeconomica nr. 5 /1993, IRLI, apărută în 1994
Emilian Dobrescu	Model macroeconomic al economiei în tranziţie	Oeconomica nr.5/1993, IRLI, apărută în 1994
Emilian Dobrescu	La transition et la modelisation	
macroeconomique	Revue Roumaine des Sciences Economiques, Nr.2/1993 (apărută în 1994)	
Emilian Dobrescu	Testarea econometrică a unor ipoteze monetare	Oeconomia nr.2/1994

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
Emilian Dobrescu	Money velocity in a transition economy	Session 8A “Reassme of economic growith transition economies” the Twenty-third Gen Conference of the International Associa for Research on Incoi and Wealth, Canada, August 1994
Aurel Iancu	Criza de tranziţie-criză predominant instituţională	Probleme economice, CIDE, 1994
Aurel Iancu	Liberalism, intervenţionism şi economie negociată	Oeconomica nr. 1/19' Adevărul Economic, sept. 1994
Dior Lemnij	Bunăstare pentru toţi	Cotidianul, 4.11.199^
Aurel Iancu	Nicholas Georgescu-Roegen - un mare savant şi patriot român	Revista Academica, noiembrie 1994
Mircea Ciumara	Criza programelor anticriză	Cronica Română, Nr.304/20 ianuarie
Lucian - Liviu Albu	Efecte ale politicii fiscale	Oeconomica nr. 2/19i
Lucian - Liviu Albu	Dezechilibre tranziţie şi stabilizare	Oeconomica nr.I, IR 1994
Lucian Liviu Albu	Tipologia politicilor macroeconomice	Probleme economice nr.40/1994, CIDE
Lucian Croitoru	Politica de stabilizare şi impunerea restricţiilor financiare tari într-o economie în tranziţie	Oeconomica nr. 1/19(
Lucian Croitoru	Cauzele ascunse ale blocajului financiar	Tribuna Economică nr. 26/1994
Lucian Croitoru	Cauzele inflaţiei în economiile în tranziţie	Tribuna Economică nr.29/1994
Lucian Croitoru	Reducerea stocului de arierate si hazardul moral	Tribuna Economică nr.46/1994
Lucian Croitoru	Liberalizările financiare şi funcţionarea sistemului bancar românesc în perioada 1991-1993	Oeconomica nr.2/1994
Cornelia Scutaru	Modelisation des circuites inflationistes	Romanian Economic Review No. 1/1994
Marin Conişa, Mădălina Dogaru, Ionel Florescu	Modele de prevision de la creance et l'utilisation du produit interieur brut	Romanian Economic Review No. 1/1994
Dinu Gavrilescu	Romania facing the european agrifood integration - The shock of transition	Romanian Economic Review No. 1/1994
Sorica Sava, Gheorghe Zaman, Steliana Pert	Privatisation în Romania: Objectives, Altematives and Results	Romanian Economic Review No. 1/1994
Rodica Rădulescu	Certaines aspects de la reforme economique dans les pays en transition	Romanian Economic Review No. 1/1994

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
Ion Mihai	Impactul strategiei de dezvoltare a întreprinderilor asupra adaptării structurilor organizatorice la studiile economiei de piaţă	Probleme economice nr. 2/ 1994, CIDE
Ioan Bratu	Restructurarea conducerii activităţii economice	Probleme economici nr.3/ 1994, CIDE
Romeo Constantin	Intervenţia statului în orientarea activităţii economice în unele ţări dezvoltate - experienţe, rezultate - Belgia	Probleme economia nr.4/1994, CIDE
Georgeta Dumitre	Probleme teoretico-metodologice ale protecţiei copilului	Probleme economice nr.6/ 1994, CIDE
Lucian - Liviu Albu, Clementina Ungureanu	Cout ou benefice de la transition	Revue Roumaine des Sciences Economique nr. 1/1994
Mariana Vania	"Inima" sistemului economic european	Idei de afaceri nr.l/l
Viorica Răducanu	Posibilităţi de asigurare a industriei cu energie şi materii prime în condiţiile integrării economice a României cu Republica Moldova	Mesagerul economic 1994
Marius Bulearcă	Potenţialul actual de resurse minerale al României şi cel al Republicii Moldova	Mesagerul economic 1994
Cornelia Neagu	Strategii de restructurare a sectorului energetic	Mesagerul economic 1994
Rodica Miroiu	Variabile economice ale sectorului forestier cu impact asupra politicii de protecţie a mediului	Probleme economice nr.8/ 1994, CIDE
Gheorghe Manea	Dezvoltarea durabilă în România	Revista Protecţiei mediului şi muncii nr.2/1994
Gheorghe Manea	Managementul mediului înconjurător în România	Revista Protecţiei mediului şi muncii nr.3/1994
Gheorghe Manea	Dezvoltarea durabilă-concept internaţional	Tribuna economică 1/2 - 1994
Gheorghe Manea	Sisteme industriale cu comportament "sinucigaş"	Tribuna economică nr.2/1994
Gheorghe Manea	Pentru o strategie viabilă a dezvoltării economiei româneşti	Economistul nr. 412/1994
Dana Antonescu	Schimbările structurale şi performanţele industriale (analiză privind creşterea economică)	Economistul nr.412/1994
Alina Ghiţă	Evaluaţi-vă ideea de afaceri	Idei de afaceri nr. 1/1994

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
Mihai Stoica	Fundamentarea economică a modernizării infrastructurii transporturilor	Tribuna Economică nr.50/1994
Vasile Dan, Ruxanda Isaic-Maniu	Comportamentul întreprinderilor ca agent economic de piaţă	Tribuna Economică nr. 45/1994
Rodica Miroiu	Forma de proprietate şi sistemul fiscal forestier	Revista Română de Statistică nr. 4-5/1994
Lucica Crăciun	Managementul strategic - o modalitate de integrare a întreprinderilor într-un mediu economic dinamic	Adevărul economic nr.39-40/1994
Gheorghe Zaman, Steliana Perţ, Sorica Sava	Diverture and Privatization in Romania	Revue Roumaine des Sciences Economiques, nr.1/1994
Nicolae Belii	De ce integrare şi nu reîntregire acum ?	Probleme economice nr. 16-17-18/1994, CIDE
Mariana Mănăstireanu	Agriculture durable et sa componente ecologique	Romanian Economic Review nr.1/1994
Gheorghe Manolescu	Politici salariale în perioada de tranziţie	Oeconomica nr.2/1994
Alina Ghiţă	Marketing mix: produsul (I)	Idei de afaceri nr.1/1994
Alina Ghiţă	Artă şi precizie	Idei de afaceri nr. 1/1994
Alina Ghiţă	Investiţii străine în Europa	Idei de afaceri nr.2/1994
Alina Ghiţă	Publicitate bine făcută = succes asigurat	Idei de afaceri nr.2/1994
Alina Ghiţă	Conducerea prin delegare	Idei de afaceri nr. 4/1994
Alina Ghiţă	Cum ne stabilim preţurile	Idei de afaceri nr.4/1994
Alina Ghiţă	Închirierea de utilaje pentru construcţii	Idei de afaceri nr. 5/1994
Lucica Crăciun	Arta vânzării	Idei de afaceri nr. 1/1994
Rădulescu Octavian	Evoluţia conjuncturii şi preţurilor metalelor neferoase şi preţioase în anul 1993	Adevărul economic nr.1-2/1-14.01.1994
Rădulescu Octavian	Evoluţia conjuncturii preţurilor metalelor neferoase şi preţioase (analize săptămânale)	Adevărul economic nr.3-12/1994
Rădulescu Octavian	Piaţa internaţională a otelului	Adevărul economic
Rădulescu Octavian	Siderurgia pe plan internaţional în stagnare	Adevărul economic nr.9/ 26.02-4.03.1994
Dragomirescu Anca	Piaţa deşeurilor feroase	Adevărul economic
Dragomirescu Anca	Piaţa deşeurilor din cupru şi aliaje de cupru	Adevărul economic nr. 7/12-18.02.1994
Dragomirescu Anca	Oţelul inoxidabil	Adevărul economic nr.9/ 26.02-4.03.1994

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
Dragomirescu Anca	Perspective pe piaţa nichelului pentru 1994	Bursa nr. 1/17.02.1994
Bumbac Cristina	Relaţiile comunităţii europene cu estul	Adevărul economic nr.4/22-28 ianuarie 1994
Ghiţac Dana	Piaţa internaţională a argintului	Adevărul economic nr.5/ 29.01-4.02.1994
Ghiţac Dana	Aur, Paladiu, Platină	Adevărul economic nr. 6/5.01-11.02.1994
Ghiţac Dana	Metale preţioase	Adevărul economic nr. 9/ 26.02-4.03.1994
Ghiţac Dana	în Turcia va funcţiona o bursă pentru aur	Adevărul economic nr.13/14 februarie 1994
Stănculescu Ecaterina	Dragonul sud-coreean caută un nou model de creştere	Adevărul economic
Matei Gheorghe	Aprecierea yenului subminează industria navală japoneză	Adevărul economic
Matei Gheorghe	Industria navală finlandeză devine din ce în ce mai competitivă	Adevărul economic
Rădulescu Rodica	Un nou concept de dezvoltare în America Latină	Tribuna Economică nr. 10/11 martie 1994
Rădulescu Rodica	America Latină îşi deschide porţile în faţa competiţiei internaţionale	Adevărul economic 1 ianuarie 1994
Rădulescu Rodica	Ţările Asiei îşi consolidează poziţia pe plan mondial	Adevărul economic 3 februarie 1994
Rădulescu Rodica	Europa de Est - Experienţe ale procesului de privatizare	Telefax nr.9, 1994
Rădulescu Rodica	Investiţiile directe ale Japoniei	Mesagerul economic nr.7/20 februarie 1994
Rădulescu Rodica	Columbia: reactivare economică	Mesagerul economic nr.5/6 februarie 1994
Rădulescu Rodica	Bonitatea financiară a unor tări în curs de dezvoltare	Mesagerul economic nr.9, 6 martie 1994
Bujor Anton	Ungaria: Deocamdată nu se pune problema convertibilităţii	Adevărul economic nr.12-19/1994
Dumitrana Mihaela	Ungaria scontează pe o reducere a deficitului bugetar	Adevărul economic nr.I 1/1994
Liuşnea Daniela	Mersul reformelor în Kazahstan	Adevărul economic nr. 10/1994
Dumitrana Mihaela	Vietnamul solicită reesalonarea datoriei externe	Adevărul economic nr.9/1994
Anton Bujor	Ungaria: Măsuri de stimulare a exporturilor	Adevărul economic nr.6/1994
Dumitrana Mihaela	Acord canadiano-ungar	Adevărul economic nr.3/1994
Dumitrana Mi-	Zile grele pentru salariaţi	Adevărul economic nr.3/1994

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
haela		
Dragomirescu Gabriela	Germania - situaţie critică pe piaţa cărnii	Adevărul economic nr. 7/1994
Dragomirescu Gabriela	Cum se cumpără, cum se vinde: carnea de pasăre?	Adevărul economic nr.9/1994
Dragomirescu Gabriela	Chinezii au optat pentru Pepsi-Cola	Adevărul economic nr. 10/1994
Dragomirescu Gabriela	Protecţionism în variantă comunitară	Adevărul economic nr.I 1-12/1994
Dragomirescu Gabriela	Bananele: controverse europene	Adevărul economic nr.I 1-12/1994
Dragomirescu Gabriela	Bananele: avertisment japonez	Adevărul economic nr.I 1-12/1994
Cristescu Magdalena	Mari investitori în industria filaturilor	Adevărul economic nr.4/1994
Cristescu Magdalena	Piaţa mondială a cărnii de pui	Adevărul economic nr.9/1994
Cristescu Magdalena	China deschide bursa cărnii de porc	Adevărul economic nr.I 1-12/1994
Stoian Ioan Mihail	Piaţa internaţională a cafelei	Adevărul economic nr. 6/1994
Stoian Ioan Mihail	Zahărul - hrană a speranţei pentru cercurile speculative	Bursa 28 februarie 191
Stoian Ioan Mihail	Frankfurt pe Main - “capitala europeană” a Uniunii Europene	Bursa, 21 martie 1994
Stoian Ioan Mihail	Investiţiile străine în noile landuri germane	Adevărul economic 28-31 martie 1994
Bălţatu Monica	Cum lucrează şi cum sunt plătiţi muncitorii din industria mobilei	Adevărul economic nr.I-2/1994
Bălţatu Monica	Cum se cumpără, cum se vând deşeurile de hârtie	Adevărul economic nr. 1-2/1994
Bălţatu Monica	Există şi o modă a mobilei de grădină	Adevărul economic nr.5/1994
Bălţatu Monica	Reorientări în industria plăcilor derivate din lemn	Adevărul economic nr. 6/1994
Bălţatu Monica	Regrupări în comerţul european cu mobilă	Adevărul economic nr.7/1994
Bălţatu Monica	Restructurarea comerţului cu mobilă	Adevărul economic nr.8/1994
Bălţatu Monica	Tendinţe de modă la târgul de mobilă de la Koln	Adevărul economic nr. 10/1994
Bălţatu Monica	Produse lemnoase - Politici comerciale în CSI	Adevărul economic nr.I 1/1994
Pop Anemaria	Expansiunea “textilă” a Turciei	Adevărul economic nr.I-2/1994
Pop Anemaria	Păsările invadează Asia (Piaţa cărnii de pasăre)	Adevărul economic nr.5/1994
Pop Anemaria	Piaţa internaţională a pieilor	Adevărul economic nr.6/1994

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
	de bovine	
Pop Anemaria	Piaţa pieilor brute în China	Adevărul economic nr.8/1994
Pop Anemaria	Producţia mondială de lână	Adevărul economic nr.9/1994
Pop Anemaria	Textilele - conjunctură favorabilă	Adevărul economic nr. 10/1994
Iordache Lucia	Estimări privind producţia şi importul de zahăr al Rusiei în 1993	Adevărul economic nr.l-2/1994
Iordache Lucia	Polonia - perspective favorabile pentru lactate	Adevărul economic nr.3/1994
Iordache Lucia	Evoluţia producţiei de cereale a Rusiei în sezonul 1993/1994	Adevărul economic nr.3/1994
Iordache Lucia	Estonia - exportatoare de cereale	Adevărul economic nr.4/1994
Iordache Lucia	China - producţie record de cereale în 1993	Adevărul economic nr.5/1994
Iordache Lucia	Agricultura chineză la orizontul mileniului trei	Adevărul economic nr.6/1994
Iordache Lucia	Rusia - agricultura în deteriorare	Adevărul economic nr.7/1994
Iordache Lucia	Comerţul mondial cu grâu în sezonul 1993/1994	Adevărul economic nr.9/1994
Iordache Lucia	Se reduc veniturile fermierilor din U.E.	Adevărul economic nr.l0/1994
Iordache Lucia	Rusia: declinul agriculturii continuă	Adevărul economic nr.11/1994
Iordache Lucia	Piaţa mondială a seminţelor oleaginoase şi a uleiurilor vegetale în sezonul 1993/1994	Adevărul economic nr.1 1/1994
Iordache Lucia	Prognoza pieţei mondiale a cerealelor până în 2005	Adevărul economic nr. 12/1994
Iordache Lucia	Redresarea importurilor de făinuri oleaginoase ale ţărilor fostei URSS şi ale ţărilor est-europene în sezonul 1993/1994	Adevărul economic nr.1 3/1994
Mariana Papatulică	Un posibil GATT în domeniul energiei?	Adevărul economic nr.1-2
Corneliu Ciobanu	Tendinţe ale preţurilor materialelor plastice	Adevărul economic n
Marusia Grădinaru	Probleme ale reciclării materialelor plastice	Adevărul economic n
Corneliu Ciobanu	Prelungirea Acordului internaţional de stabilizare a preţurilor caucicului natural	Adevărul economic ru
Marusia Grădinaru	Implicaţii ale NAFTA asupra comerţului cu textile	Adevărul economic iu
Elena Tătar - Moisescu	Tendinţe pe piaţa etichetelor	Adevărul economic ni
Laurenţiu Bălţatu	Impactul declinului mondial de	Adevărul economic ni

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
	pesticide	
Corneliu Ciobanu	Evoluţia preţurilor sodei caustice	Adevărul economic nr
Marusia Grădinaru	Industria chimică după runda Uruguay	Adevărul economic nr.6
Corneliu Ciobanu	O piaţă bună pentru materialele plastice	Adevărul economic nr.6
Corneliu Ciobanu	Evoluţia preţurilor la fibre PES	Adevărul economic nr.7
Laurenţiu Bălţatu	Piaţa produselor chimice în China	Adevărul economic nr.9
Laurenţiu Bălţatu	Şanse mari pentru producţia de îngrăşăminte	Adevărul economic nr.10
Marusia Grădinaru	Reciclarea deşeurilor din materiale plastice	Adevărul economic nr.l2
Cornel Albu	Astăzi Uniunea europeană - mâine Statele Unite ale Europei	Tribuna economică nr.5, 6, 7,8
Cornel Albu	încheierea Rundei Uruguay - Succesul anului 1993	Tribuna economică nr.9
Simona Darasadurian	Spaţiul Economic European - realitate a anului 1994	Adevărul economic, februarie 1994
Agnes Ghibuţiu	Trade in Services: a Strategic Means of Integrating Romania into the World Economy	Revue Roumaine des Sciences Economiques, nr.2 1993 (apariţie martie 1994)
Agnes Ghibuţiu	Getting Basic Information in Business Services in Romania	Romanian Insight, Monthly of the Chamber of Commerce and Industry of Romania: January, 1994, no.35, February, 1994, no.36, March, 1994, no.37,38 (în curs de apariţie, martie a.c.)
Anda Mazilu	Evoluating Economic Impact of Foreign Investments in Romania	Romanian Insight, March 1994, no.37,38
Anda Mazilu	Efecte ale investiţiilor străine în economia românească	Tribuna economică, nr. 11 (partea I) şi nr. 12 (partea a II-a)
Anda Mazilu	Cine si de ce îsi riscă dolarii	Capital, nr.8
Anda Mazilu	Nivelul şi impactul investiţiilor străine directe	Ştiri Agenţia Română de Dezvoltare, nr.35/14 februarie 1994
Lucia Iordache	Analize săptămânale ale evoluţiei preţurilor internaţionale ale principalelor produse agroalimentare	Bursa şi Capital
Agnes Ghibuţiu	Role ofIT&Tin Economies in Transition: the case of Romania	Improving Quality of Life in Asia in the Information Technology and Telecomunications, Published by TIDE 2000, Amsterdam, the Netherlands, September, 1993, p.203-217

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
Constantin Ciu-pagea	An elasticity aproach on the analysis of Romanian foreign trade during the latest years of reform	Economies of planning, nr.2/1994, Bruxelles
Nicolae Belii	Dimensiunea imperativă a integrării economice a României cu Republica Moldova	Probleme economice nr.1/1994
Nicolae Belii	De ce integrare şi nu reîntregire, acum?	Tribuna economică nr. 1-2/1994
Victor Stoica	Tandemul pact politic - pact social	Economistul nr.415/1994
Victor Stoica	Schimbări în componenţa familiei şi epuizarea economiilor	Economistul nr. 418/1994
Victor Stoica	Cererea si oferta familiilor	Economistul nr.424/1994
Victor Stoica	Concepţia economistului Mihail Manoilescu privind schimbările internaţionale şi productivitatea muncii naţionale	Probleme economice nr.7/1994
Gheorghe Manolescu	Rentabilitatea în condiţiile economiei de piaţă	Tribuna economică nr.11-12/1994
Gheorghe Manolescu	Contabilitatea de gestiune în procesul tranziţiei la economia de piaţă	Revista Finanţe, Credit şi Contabilitate nr.1-02/1994
Gheorghe Manolescu	Reconsiderarea funcţiei finan-ciare a întreprinderii	Tribuna Economică nr.7/1994
Gheorghe Manolescu	Disfuncţionalităţi manageriale în realizarea procesului de tranziţie în formare	Economistul nr.444/199-
Gheorghe Manolescu	Piaţa şi decizia financiară a întreprinderii	Tribuna economică nr. 23/1994
Gheorghe Manolescu	Comportamentul financiar al agenţilor economici în perioada tranziţiei	Tribuna Economică nr. 16/ 1994
Gheorghe Manolescu	Abordarea modelării financiare în perspectiva teoriei circuite-lor	Revista Română de Statistică nr.5/1994
Gheorghe Manolescu	Impactul politicii fiscale asupra proceselor de capitalizare la nivelul agenţilor economici	Revista Finanţe - Credit şi Contabilitate nr.5/1994
Gheorghe Barbu, Mitică Lazăr	Raportul dintre veniturile salariale medii nete - un semnal de alarmă	Economistul din 16 martie/1994
Andrei Novak	încrederea în instituţiile pub-lice a scăzut	România Liberă din 19 martie 1994
Maria Moldoveanu	Biblioteca în contextul reformei învăţământului	Revista de bibliografie şi teoria informării nr.1/1994

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
Maria Moldoveanu	Biblioteca şi intelectualii	Revista de bibliografie ş teoria informării nr. 2-3 /1994
Ana Bălaşa	Relaţii interetnice şi protecţia minorităţilor	Sociologia Românească
Ioan Mărginean	Reforma socială în România postcomunistă	Revista Calitatea Vieţii nr. 2-3/1994
Vladimir Trebici	Tranziţia demografică în România; tendinţe noi	Revista Calitatea Vieţii nr. 2-3/1994
Gheorghe Barbu	Nivelul de trai sub presiunea schimbărilor	Revista Calitatea Vieţii nr.2-3 /1994
Ana Bălaşa	Schimbare şi conflict social	Revista Calitatea Vieţii nr. 2-3/1994
Gheorghe Ghebrea	Familia şi tranziţia la economia de piaţă. Modalităţi de abordare	Revista Calitatea Vieţii nr. 2-3/1994
Georgeta Mitrea	Funcţiile familiei ieri şi astăzi	Revista Calitatea Vieţii nr. 2-3/1994
Livius Manea	Persoanele handicapate şi perioada de tranziţie	Revista Calitatea Vieţii nr. 2-3/1994
Andrei Novak	învăţământul românesc în faţa tranziţiei	Revista Calitatea Vieţii nr. 2-3/1994
Maria Moldoveanu	Cultura, o grilă şi un proiect	Revista Calitatea Vieţii nr. 2-3/1994
Cornelia Costin	Consideraţii asupra dimensiunii culturale a tranziţiei	Revista Calitatea Vieţii nr. 2-3/1994
Andrei Novak	Diagnoza şi perspectivele asistenţei medicale din România în perioada de tranziţie	Revista Calitatea Vieţii nr.2- 3/1994
Mariana Stanciu	Comportamentul economic al consumatorilor	Revista Calitatea Vieţii nr. 2-3/1994
Vladimir Guţu	Tineretul şi societatea în Republica Moldova	Revista Calitatea Vieţii nr. 2-3/1994
Nicolae Lotreanu, Carmen Raicu	Fenomenul corupţiei; un studiu preliminar	Revista Calitatea Vieţii nr. 2-3/1994
Emilian Popescu	Cunoaştere, acţiune şi politică socială în estul Europei	Revista Calitatea Vieţii nr. 2-3/1994
Mirela Dâmbean-Creţa, Mara Ileana Galat, Mihaela Codin	Şomerii - o categorie omogenă?	Revista Calitatea Vieţii nr. 2-3/1994
Vasilica Ghimpău	Alocaţia pentru copii - element al policiticilor sociale în domeniul familial	Revista Calitatea Vieţii nr.2- 3/1994
Ioan Mărginean	Politica socială în Marea Britanie	Revista Calitatea Vieţii nr.2-3/1994
Laureana Urse	Cercetarea calităţii vieţii în mesajele publicului către mass-media	Revista Calitatea Vieţii nr.2-3/1994

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
Emilian Popescu	Sportul - însemn de calitate a mediului social şi al vieţii indi-vidului	Revista Calitatea Vieţii nr.2-3/1994
Hildegard Puwak	Capitalul uman - o abordare economică	Revista Calitatea Vieţii nr.2-3/1994
Ilie Sandu	Economia mixtă	Revista Calitatea Vieţii nr.2-3/1994
Elena Beca	Atlasul Social a României 1991-1992	Revista Calitatea Vieţii nr.2-3 /1994
Georgeta Ghebrea	Familia şi tranziţia	Sesiunea anuală SOREC 25- 26 februarie 1994
Agnes Ghibuţiu	Tandemul exportator- importa-tor	Economistul nr.462/94
Agnes Ghibuţiu	Trei mari blocuri comerciale	Economistul nr.463/94
Agnes Ghibuţiu	De la GATT la OMC	Economistul nr. 464/94
Agnes Ghibuţiu	Autostrăzile electronice ale lumii	Economistul nr.461/94
Mariana Pa-patulică	Un posibil GATT în domeniul energiei ?	Adevărul economic
Mariana Pa-patulică	Preţul ţiţeiului în a doua parte a anului 1994	Adevărul economic
Cornel Ciobanu	Perspectivele cererii mondiale de cauciuc sintetic	Adevărul economic nr.1 5/94
Cornel Ciobanu	Conjunctura pieţei interna-ţionale a negrului de fum	Adevărul economic nr. 15/94
Cornel Ciobanu	Evoluţii recente pe piaţa pro-duselor sodice	Adevărul economic nr. 16/94
Cornel Ciobanu	Tendinţele preţurilor cauciucu-lui natural	Adevărul economic ni. 21/94
Daniela Liuşnea	Kazahstan - pământul făgădu-inţelor	Tribuna economică nr. 15/94
Daniela Liuşnea	Economii în tranziţie: rezultate şi perspective	Tribuna economică nr. 17/94
Lucia Mezei	Cehia - Managerii americani restructurează firma “Tatra”	Tribuna economică nr.1 9/94
Daniela Liuşnea	Declinul atenuat al Rusiei	Top Busines nr. 21/3/04
Romulus Palade	Inflaţia în ţările în tranziţie din Europa Centrală şi de Est	Top Business nr.21/3/94
Marin Frâncu	Politici de creştere economică	Tribuna economică
Marin Frâncu	Thailanda - probleme monetare si fiscale	Tribuna economică
Marin Frâncu	Politici de creştere economică	Tribuna economică
Marin Frâncu	Hong Kong - probleme fiscale	Tribuna economică
Rodica Rădulescu	Reactivitatea procesului de integrare latino- americană (serial de articole)	Mesager
Rodica Rădulescu	Ţările în curs de dezvoltare în faţa liberalizării schimburilor internaţionale	Tribuna economică nr. 15/94

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
Octavian Rădulescu	Evoluţia cotaţiilor metalelor neferoase la Bursa de la Londra (serial)	Adevărul economic
Octavian Rădulescu	Cum se vinde, cum se cumpără oţelul	Adevărul economic
Octavian Rădulescu	Evoluţia cotaţiilor şi stocurilor metalelor neferoase şi preţioase (serial)	Bursa
Lenuţa Stratină	Piaţa produselor agroalimentare - piaţa cărnii	Tribuna economică nr. 18/ 1994
Mariana Mănăstireanu	Syntese de l'analyse comparative du potentiel economique et agroalimentaire de la Roumanie et de la Republique de Moldavie	Session du Club d'Experts en economie agricole et internaţionale sur l'agriculture des pays d'Europe Centrale et Orientale
Simona Bara,Minodora Moldovan	L'agriculture Roumaine dans la periode de transition vers l'economie de marche	Session du Club d'Experts en economie agricole et internaţionale sur l'agriculture des pays d'Europe Centrale et Orientale
Simona Bara, Minodora Moldovan	Restructuring of industries from up and downstream of agriculture	Session du Club d'Experts en economie agricole et internaţionale sur l'agriculture des pays d'Europe Centrale et Orientale
Simona Bara, Elisabeta Ioniţă, Ioana Oprea	Agricultural foreign trade in Romania	Session du Club d'Experts en economie agricole et internaţionale sur l'agriculture des pays d'Europe Centrale et Orientale
Doina Georgescu, Camelia Toma, Mihai Dumitru, Mihai Ibănescu	Mountain areas - Suceava country during transition period	Session du Club d'Experts en economie agricole et internaţionale sur l'agriculture des pays d'Europe Centrale et Orientale
Dumitru Dumitru	Managementul pe obiective în agricultură	Simpozionul “Managementul ca ştiinţă”
Dumitru Dumitru	Formarea agriculturii durabile prin forţele pieţei	Sesiune ştiinţifică “Prognoza în agricultură”
Simona Bara	Agricultura 1 Policy in Romania	O.C.D.E. Ad-hoc group on agricultural policy, martie 1994, Paris
Simona Bara	The subsidy in agriculture a posible engine for economic growth	O.C.D.E. Ad-hoc group on agricultural policy, martie 1994, Paris
Dinu Gavrilescu	Criza serviciilor în faţa impactului dezvoltării structurale în agricultura României	Simpozion pe teme: Organizarea şi managementul serviciilor agricole pentru fermele mici în Europa de Est, Sofia;
Dinu Gavrilescu	România - 1994, starea reformei agrare	Seminarul cu tema: Impactul reformelor agrare din ţările central şi est-europene asupra pieţelor naţionale şi inter-naţionale, Louvain,

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
		Belgia
Victor Stoica	Creditele externe vând ţara pe vecie	“Noua Dreaptă” nr.8/1994
Victor Stoica	Banca Naţională la dispoziţia guvernului României	“Noua Dreaptă” nr.9/1994
Victor Stoica	Cum putem reînvia leul	“Noua Dreapta” nr.9/1994
Victor Stoica	Protejarea şi dezvoltarea industriei naţionale	“Noua Dreaptă” nr.9/1994
Victor Stoica	Familia, concurenţa şi valenţele stimulative ale concurentei	“Economistul” nr.444/1994
Marian Rădulescu	“Cultura de afaceri” şi investiţiile străine	“Tribuna economică” nr. 1 6/1994
Ion Boboc	Calitatea vieţii de muncă	Revista Calitatea Vieţii nr. 4/1994
Cătălin Zamfir	Sistemul de salarizare pentru perioada de tranziţie la economia de piaţă; experienţa României	Revista Calitatea Vieţii nr. 4/1994
Liviu Manea	Readaptarea profesională a persoanelor handicapate	Revista Calitatea Vieţii nr. 4/1994
Maria Neder	Probleme ale calificării forţei de muncă	Revista Calitatea Vieţii nr. 4/1994
Ion Boboc	Două interviuri pe tema şomajului	Revista Calitatea Vieţii nr. 4/1994
Gheorghe Socol	Calitatea vieţii în satul românesc interbelic	Revista Calitatea Vieţii nr. 4/1994
Petru Pânzaru	Cunoaşterea împotriva prejudecăţilor	Revista Calitatea Vieţii nr. 4/1994
Mariana Stanciu	“Schimbarea puterii”	Revista Calitatea Vieţii nr. 4/1994
Hildegard Puwak	“Calitatea vieţii în lume”	Revista Calitatea Vieţii nr. 4/1994
Mariana Stanciu	A doua sesiune internaţională de la Praga “Transformările social-economice din ţările central şi est- europene”	Revista Calitatea Vieţ nr.4/1994
Liviu Andrei	Condiţiile cursului de schimb echilibrat (I)	Tribuna Economică nr.22/1994
Liviu Andrei	Condiţiile cursului de schimb echilibrat (II)	Tribuna Economică nr.23/1994
Gheorghe Manolescu	Fiscalitatea şi formarea capitalului	Tribuna Economică nr.24/1994
Stere Popescu	Funcţia de previziune a managementului financiar	Tribuna Economică nr.25/1994
Gheorghe Manolescu	Politica financiară în perioada 1990-1993 şi cerinţele de perspectivă	Economistul nr.456/1
Gheorghe Manolescu	Starea economiei din perspectiva pieţelor	Economistul nr.457/1
Gheorghe Ghigeanu	Evoluţia masei monetare în perioada de tranziţie	Economistul nr.458/1

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
Adriana Negoiţă	Structurile fiscale ale tranziţiei: realizări şi politici	Economistul nr.459/1
Cili Bugean	Vârtejul preţurilor pe piaţa ţărănească (în 1993 şi februarie 1994)	Economistul nr.461/1
Elena Stoenescu	Evoluţia datoriei publice externe în perioada de tranziţie	Economistul nr.462/1
Maria Beli şi Carolina Chilom	Nivelul şi consecinţele inflaţiei în 1993 şi trim.I/1994	Economistul nr.465/1994
Ioan Predoi şi Oprea Vasiloiu	Evoluţia preţurilor în 1993. Pentru 1994 o previzibilă nouă creştere	Economistul nr.466/1994
Stere Popescu	Abordarea managerială a utilizării capitalului fix la nivelul agenţilor economici	Economistul nr.468/1994
Gabriela Lucescu	Evoluţia şi structura creditului intern în România în perioada 1990-1993	Economistul nr .469/1994
Gheorghe Manolescu	Interpretări relaţionale ale evoluţiei deficitului bugetar în perioada 1990-1993	Economistul nr.470/1994
Ioan Predoi, Oprea Vasiloiu	Cererea - oferta sub presiunea stocurilor	Economistul nr.471/1994
Florica Oprişan	Echilibrul financiar al firmei. Trăsături şi particularităţi în perioada de tranzitie	Economistul nr. 472/1994
Liviu Andrei	Convertibilitatea monedelor. Consecinţele pentru ţările est-europene (I)	Economistul nr.474/1994
Oprea Vasiloiu	Reducerile de subvenţii ar putea reduce fiscalitatea	Ziarul “Dimineaţa” nr.95 mai 1994
Gheorghe Manolescu	Este necesară o strategie?	Ziarul “Dimineaţa” nr.95/mai 1994
Florica Oprişan	Se remarcă o scădere a ponderii cheltuielilor social-culturale	Ziarul “Dimineaţa” nr.95/mai 1994
Stere Popescu	O creştere a salariului mediu nominal ar contribui la eroziunea puterii de cumpărare	Ziarul “Dimineaţa” nr.95/mai 1994
Gheorghe Manolescu	Alte ţări au strâns cureaua şi mai tare. Reforma fiscală la noi şi în alte ţări est-europene	Ziarul “Adevărul” nr. 1261/mai 1994
Liviu Andrei	Convertibilitatea monedelor. Consecinţele pentru ţările est-europene	Economistul nr.475/19((n)
Gheorghe Manolescu	Subvenţiile bugetare. Semnificaţie şi impact în perioada	Economistul nr. 476/19

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
	1990-1993	
Vasile Dan, Ruxanda Isaic - Maniu	Administrarea societăţilor comerciale	Tribuna Economică nr.l 8/1994
Vasile Dan, Ruxanda Isaic - Maniu	Comportamentul întreprinderii ca agent economic de piaţă	Tribuna Economică nr.21/1994
Vasile Dan, Ruxanda Isaic - Marin	Comportamentul întreprinderii ca agent economic de piaţă	Tribuna Economică nr. 26/1994
Anemaria Pop	Perspective ale industriei textilelor tehnice în China	Adevărul economic, nr
Anemaria Pop	Piaţa jucăriilor în Uniunea Europenă	Adevărul economic, nr.27
Anemaria Pop	Structura cheltuielilor de consum în Grecia	Adevărul economic, nr.31
Anemaria Pop	Tendinţe ale producţiei şi exportului de îmbăcăminte în Germania	Adevărul economic, nr.29
Anemaria Pop	Producţia mondială de lapte şi produse lactate	Adevărul economic, nr.3 5
Anemaria Pop	Producţia de îmbrăcăminte în principalele ţări producătoare	Adevărul economic, nr.37
Anemaria Pop	Perspective pe piaţa internaţională a bumbacului	Adevărul economic, nr.39
Gabriela Dragomirescu	Comisia Uniunii Europene sprijină flota de pescuit şi piscicultura ţărilor comunitare	Adevărul economic, nr.26
Gabriela Dragomirescu	Italia. Piaţa produselor de optică medicală	Adevărul economic, nr.26
Gabriela Dragomirescu	Republica Cehă: aspecte ale pieţei textile	Adevărul economic, nr.30-31
Gabriela Dragomirescu	Chile: Sectorul textile-confectii	Adevărul economic, nr.32
Gabriela Dragomirescu	Liban: industria hârtiei şi cartonului	Adevărul economic, nr.32
Gabriela Daragomirescu	Acord între Uniunea Europeană şi Bulgaria privind importurile de vinuri cu denumire de origine controlată	Adevărul economic, nr.33
Gabriela Dragomirescu	Agricultorii europeni adoptă o atitudine mai favorabilă faţă de Politica Agricolă Comună	Adevărul economic, nr.33
Gabriela Dragomirescu	Republica Cehă: excedentul producţiei de lapte	Adevărul economic, nr.33
Gabriela Dragomirescu	Piaţa mobilei în Olanda	Adevărul economic, nr.33
Gabriela	Piaţa perlelor naturale în Aus-	Adevărul economic, nr.33

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
Dragomirescu	tralia	
Gabriela Dragomirescu	Competitivitatea industriei textile greceşti	Adevărul economic, nr.33
Gabriela Dragomirescu	Uniunea Europeană sporeşte subvenţiile pentru exportul de whisky	Adevărul economic, nr.33
Gabriela Dragomirescu	Germania: Industria ambalajelor din lemn	Adevărul economic, nr.31
Gabriela Dragomirescu	Creşterea producţiei şi exporturilor braziliene de portocale în sezonul 1993/1994	Adevărul economic, nr.31
Monica Bălţatu	Uzanţe de consum pe piaţa mobilei în SUA	Adevărul economic, nr.32
Monica Bălţatu	Cheltuieli comparative cu forţa de muncă în Europa Occidentală	Adevărul economic, nr.31
Lucia Iordache	Ungaria estimează o producţie de grâu excedentară	Adevărul economic, nr.2
Lucia Iordache	Propuneri ale guvernului francez în vederea creşterii competitivităţii exportului de produse agricole pe piaţa internaţională	Adevărul economic, nr.26
Lucia Iordache	Evoluţia producţiei şi a importului de grâu al Chinei în sezonul 1994/1995	Adevărul economic, nr.29
Lucia Iordache	Majorarea consumului de uleiuri şi grăsimi vegetale în ţările est-europene şi în ţările fostei URSS	Adevărul economic, nr.29
Lucia Iordache	Ţările asiatice îşi majorează consumul de fină de soia şi uleiuri vegetale	Adevărul economic, nr.30-31
Lucia Iordache	Evoluţia disponibilităţilor mondiale de seminţe de rapiţă în sezonul 1993/1994	Adevărul economic, nr.32
Lucia Iordache	Bulgaria - aspecte ale reformei agricole	Adevărul economic, nr.33
Lucia Iordache	Kazahstan diminuează exporturile de cereale în 1994	Adevărul economic, nr.34
Lucia Iordache	Cehia - se speră într-un an agricol bun	Adevărul economic, nr.34
Lucia Iordache	Republica Moldova - an agricol dificil	Adevărul economic, nr.35
Lucia Iordache	Bulgaria - măsuri pentru suplimentarea disponibilităţilor interne de uleiuri comestibile	Adevărul economic, nr.35

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
Lucia Iordache	Lituania - reducerea producţiei de cereale în 1994	Adevărul economic, nr.3
Lucia Iordache	Rusia - reducerea producţiei de cereale în 1994	Adevărul economic, nr.3
Lucia Iordache	Producţia de cereale a CSI sub impactul secetei	Adevărul economic, nr.3
Lucia Iordache	Polonia îşi acoperă necesarul de cereale în 1994	Adevărul economic, nr.3
Lucia Iordache	Finlanda - perspectivele exportului de cereale în sezonul 1994/1995	Adevărul economic, nr.3
Lucia Iordache	Ungaria - efectele secetei asupra culturilor agricole din acest an	Adevărul economic, nr.3
Lucia Iordache	Majorarea producţiei mondiale de seminţe oleaginoase în sezonul 1993/1994	Adevărul economic, nr.3
Ioan Mihail Stoian	Scăderea vânzărilor de carne în Germania	Adevărul economic, nr.2
Ioan Mihail Stoian	Investiţiile străine în Ungaria	Adevărul economic, nr.2
Ioan Mihail Stoian	Propuneri de reformare în sectorul zahărului în U.E.	Adevărul economic, nr.3
Ioan Mihail Stoian	Acalmie pe piaţa internaţională a zahărului	Adevărul economic, nr.3
Joan Mihail Stoian	Reorientări în comerţul agroalimentar internaţional	Adevărul economic, nr.3
Ioan Mihail Stoian	Situaţie dificilă în sectorul chinez al zahărului	Adevărul economic, nr.3
Autori	Titlul	Publicaţia, editura
Ioan Mihail Stoian	UE continuă subvenţionarea agriculturii	Adevărul economic, nr.37
Ioan Mihail Stoian	Reforma sectorului fructelor şi legumelor în CEE	Adevărul economic, nr.38
Ioan Mihail Stoian	Plan al producătorilor de cafea pentru controlul ofertei mondiale	Adevărul economic, nr.38
Ioan Mihail Stoian	Scăderea producţiei şi exportului de zahăr în Europa	Adevărul economic, nr.39
Simona Derasadurian	Uniunea Europeană - prognoză economică favorabilă pentru 1994-1995	Adevărul economic, nr.30,31
Simona Derasadurian	Marea Britanie în faţa relansării economice	Adevărul economic, nr. 38
Marcel Moldoveanu	Integrare şi cooperare economică regională	Adevărul economic
Marcel Moldoveanu	Interacţiunea dintre piaţă şi stat	Adevărul economic
Marcel Mold-	Africa - zonă de afaceri pentru	Adevărul economic

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
oveanu	români	
Dumitrana Mihaela	Devalorizarea forinţului. Deficitul bugetar în Ungaria	Adevărul economic, nr. 34
Daniela Liuşna	Rusia “Producţia industrială în scădere” “Carteluri ale exportatorilor”: “Perspective pentru 2000”	Adevărul economic, nr.32
Lucia Mezei	Slovacia - Stadiul privatizării	Adevărul economic, nr.32
Mihaela Dumitrana	Ungaria - Banca germană sprijină privatizarea în Ungaria	Adevărul economic, nr.3
Lucia Mezei	Cehia - “Cehia în procesul tranzitiei”	Adevărul economic, nr.3
Mihaela Dumitrana	Ungaria - Noua lege a pământului	Adevărul economic, nr.3
Mihaela Dumitrana	Primii cinci investitori în Ungaria	Adevărul economic, nr.2
Cartas Maria	Speranţe pentru companiile aeriene	Adevărul economic, nr.2
Stănculescu Ecaterina	Autovehiculele militare	Adevărul economic, nr.2
Maria Cartas	PC - urile	Adevărul economic, nr.2
Maria Cartas	Conjunctură dificilă pe piaţa mondială a autocamioanelor grele	Adevărul economic, nr.30,31
Maria Cartas	Subvenţionarea industriei constructoare de maşini la noi si în lume	Adevărul economic, nr.3
Maria Cartas	Tendinţe în exportul mondial	Adevărul economic, nr.3
Maria Cartas	Cele mai dinamice economii ale lumii	Adevărul economic, nr.3
Maria Cartas	Aparatura electrocasnică	Adevărul economic, nr.3
Maria Cartas	Maşinile unelte	Adevărul economic, nr.3
Ion Enache	Maşinile unelte	Adevărul economic, nr.3
Mariana Papatulică	Perspective energetice mondiale până în anul 2020	Adevărul economic
Mariana Papatulică	Preţul ţiţeiului: perspective pe termen scurt	Adevărul economic
Cornel Ciobanu	Tendinţe ale pieţei şi preţurilor produselor sodice	Adevărul economic, nr.3 5
Cornel Ciobanu	Piaţa vest-europeană a polietilenei	Adevărul economic, nr.3 5
Cornel Ciobanu	Perspective ale pieţei mondiale a sodei calcinate	Adevărul economic, nr.3 6
Octavian Rădulescu	Evoluţia cotaţiilor metalelor neferoase şi preţioase la Bursa de la Londra	Adevărul economic, nr.28, 29, 30-31,32, 33, 34, 35, 36, 37, 38„39
Octavian	Resurse carbonifere pentru	Adevărul economic, nr.29

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
Rădulescu	încă 200 de ani	
Octavian Rădulescu	Piaţa internaţională a oţelului	Adevărul economic, nr.34
Anca Dragomirescu	Restructurarea siderurgiei în Europa de Est	Adevărul economic, nr.29
Anca Dragomirescu	Situaţia emisiilor de CO2 la nivel mondial	Adevărul economic, nr.37
Anca Dragomirescu	Piaţa deşeurilor din oţel inoxi-dabil	Adevărul economic, nr.37
Anca Dragomirescu	Piaţa deşeurilor neferoase şi din otel	Adevărul economic, nr.39
Dana Ghiţac	Evoluţia preţurilor la exportul de minereu de fier în Europa	Adevărul economic, nr.28
Dana Ghiţac	Producţia mondială de burete de fier a atins niveluri record	Adevărul economic, nr.30-31
Dana Ghiţac	Producţia mondială de fontă	Adevărul economic, nr.30-31
Dana Ghitac	Piaţa minereului de fier	Adevărul economic, nr.3
Doina Stere	Tendinţe pe piaţa uraniului	Adevărul economic, nr.3
Emilia Puianu	Ţările recent industrializate din Asia de Sud-Est - posibili part-eneri	Tribuna economică, nr.32-34
Romulus Palade	Problematica tranziţiei la economia de piaţă (VIII) - re-forma agrară	Tribuna economică, nr.34
Romulus Palade	Problematica tranziţiei la economia de piaţă (VII) - me-tode de privatizare	Tribuna economică, nr.32
Daniela Liuşnea	Va reuşi Ucraina să-si revină ?	Tribuna economică, nr.32
Romulus Palade	Problematica tranziţiei la economia de piaţă (VI) - metode de privatizare	Tribuna economică, nr.31
Romulus Palade	Problematica tranziţiei la economia de piaţă (V) - me-tode de privatizare	Tribuna economică, nr.30
Romulus Palade	Idem - partea IV	Tribuna economică, nr.29
Romulus Palade	Problematica tranziţiei la economia de piaţă III	Tribuna economică, nr.28
Lucia Iordache	Analize referitoare la evoluţia săptămânală a cotaţiilor princi-palelor produse agroalimentare	Bursa
Ioan Mihail Stoian	Experimentul Bursei de la Philadelphia	Bursa, nr. 73
Ioan Mihail Stoian	Evoluţia săptămânală a pieţelor agroalimentare	Bursa, nr.75
Octavian Rădulescu	Evoluţia cotaţiilor şi stocurilor metalelor neferoase şi preţio-ase	Bursa, nr.75, 77, 79, 82, 85, 87, 90, 93, 99, 100, 101,102,104
Octavian	Principalele burse internaţion-	Bursa, nr.100,101

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
Rădulescu	ale de mărfuri	
Eugen Andreescu	Franţa - Conjunctura economiei actuală	Capitalul, nr.28
Cornel Albu	Aderarea României la Uniunea Europeană - o problemă de timp	TOP BUSINESS, nr.23
Cornel Albu	Finlanda - a 14 - a ţară membră a Uniunii Europene?	Telefax, nr. 37
Cornel Albu	OCDE - Perspective sumbre pe piaţa forţei de muncă	Telefax, nr.3 5
Monica Bălţatu	Canada, oportunităţi de pătrundere pe piaţa mobilei	Mobila 2000, nr.3 V. Dan, R.I. Maniu, E. Stan, D. Mitran, V. Pătrulescu
V. Dan, R.I. Maniu, D. Mitran, E. Stan, V. Pătrulescu	Obiective şi comportamente ale societăţilor comerciale pe acţiuni în perioada de tranziţie la economia de piaţă	Analele I.N.C.E.
C. Russu, D. Mărguş, M. Vania, N. Chilian	Comportamente ale întreprinderilor mici private în perioada de tranziţie la economia de piaţă	Analele I.N.C.E.
O. Mihăescu, E. Pelinescu, Ghe. Manea, P. Jica, N. Odae, C. Oţetea, D. Antonescu	Politici prioritare la nivel de agent economic	Analele I.N.C.E.
O. Mihăescu, N. Horaianschi, R. Miroiu, V. Platon,		
S. Muscalu, T. Popescu	Politici tehnologice investiţionale şi ecologice în spijinul restructurării industriale	Analele I.N.C.E.
V. Dan, R.I.Maniu	Administrarea societăţilor comerciale	Tribuna economică nr.I 8/1994
V. Dan, R.I. Maniu	Comportamentul întreprinderii ca agent economic de piaţă	Tribuna economică nr.21/1994
D. Mărcuş, V. Vania, N. Chilian	Soluţii de supravieţuire	Tribuna economică nr.23 şi 24/1994
M. Stoica	Sistemul de taxe şi impozite în România	Economistul, nr.502/24 august 1994
M. Stoica	De ce ar trebui să se ţină seama în restructurarea transporturilor feroviare	Economistul nr.505/ 31 august 1994
R. Miroiu	Valoarea lemnului pe picior	Revista Română de Statistică nr.9/1994
V. Platon	Elemente metodologice pentru gospodărirea pădurilor în	Revista Română de Statistică nr.6/1994

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
	economia de piaţă	
V. Platon	Meassuring the demages of S02 Pollution on the Romanian Forest	HIID, Cambridge, M.A. iulie, 1994
Ghe. Manea	Spaţiul ecologic	Tribuna economică nr.27/ 7 iulie 1994
Ghe. Manea	Eco industria	Economistul nr. 505/31 august 1994
Ghe. Manea	Pădurea în ecuaţia efectului de seră cazul România	Energetica nr.42, iulie-august 1994
Ghe. Manea	Dezv oltarea durabilă	Economistul nr. 498/ 10 august 1994
V. Dan, R.I. Maniu	Comportamentu 1 întreprinderii ca agent economic de piaţă	Tribuna economică nr.27/1994
R. Miroiu	Tehnologii de protecţie a mediului în industria minieră	Sesiunea ştiinţifică AG IR/21.06.1994
S. Muscalu	Aspecte entropice ale procesului economic şi ale protecţiei mediului înconjurător	Simpozion organizat de AGIR şi Asociaţia Română pentru Consultanţă, Evaluare, Perspectiv ă şi Management/ 14 iulie 1994
D. Tătaru	0 strategie a comunicării	Adevărul economic nr.42/1994
Elisabeta Ioniţă	Agricultura durabilă: definiţii, instrumente, criterii	Probleme economice nr.28/1994
Mirela Rusali	Reforma serv iciilor de mecanizare pentru agricultură	Tribuna economică nr.34/1994
Angela Popescu	Impactul trecerii de la preţurile planificate la preţurile de piaţă ale produselor agroalimentare	Tribuna economică nr.31/1994
Toma Luiza	Structuri socio-ocupaţionale în gospodăria rurală	Tribuna economică, nr.34, 35 /1994
Staicu Mara Monica	Veniturile şi calitatea vieţii agricultorilor	Tribuna economică nr.3 5, 36/1994
L. Alexandru	Interesul public şi controversata problemă a cheltuielilor guvernamentale	“Tribuna Economică” nr.21/1994
M. Rădulescu	Viziunea vest-europeană asupra deziluziilor răsăritene	“Tribuna Economică” nr.30 si 31
M. Rădulescu	Dezv oltările economice recente; previziuni pentru 1994	“Economistul” nr.501 şi 502
M. Rădulescu	Companiile transnaţionale acţionează cu concursul ONU	“Tribuna Economică” nr.3 6 şi 37
V. Stoica	Intermediarii comerciali nu au auzit despre preţul just şi nici nu-i interesează	“Economistul” nr. 492
V. Stoica	între motiv aţia de a munci şi iluzia de a fi rentier	Economistul” nr.498
V. Stoica	Prognozele macroeconomice în strategia tranziţiei	“Economistul” nr.499

Autori	Titlul	Publicaţia, editura
Florica Oprişan	Politica fiscal-bugetară şi cerin-ţele reformei	Economistul nr.478/1994
Felicia Mihailă	Mişcarea preţurilor. Su-pravegherea în unele state dezv oltate	Economistul nr.481/1994
Gheorghe Manolescu	Mediul fiscal şi capitalizarea	Revista Finanţe, Credit şi Contabilitate nr. 5-6/1994
Cili Bugean	Unii muncesc pentru salariile altora	România Liberă nr.1341/ august 1994
Cristina Nicodi-novici	Alocarea resurselor bugetare	Economistul nr.502/1994
Ioan Predoi	Preţurile naţionale şi preţurile internaţionale	Economistul nr.503/1994
Liviu Andrei	Furturile din balanţa de plăţi a României	Economistul nr.508/1994
Gheorghe Manolescu	Perspective ale politicii deficite-lor bugetare	Oeconomica m\ 1/1994
Liviu Andrei	Cursul de schimb şi echili-brarea externă	Tribuna economică nr.31/1994
Gheorghe Manolescu	Abordarea modelării financiare în perspectiva teoriei circuitului	Revista Română de Statistică nr.7/1994

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 4/1995

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAŢIONALĂ

CREAREA ŞI DEZVOLTAREA ECONOMIEI DE PIAŢĂ

- Abordări occidentale -

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
Bucureşti, 1995

Coordonator: dr. Sorica SAVA
Autori: dr. Sorica Sava (cap. 1)
Aurelian Crăiuţu (cap. 2)

CUPRINS

Capitolul 1 - ABORDĂRI OCCIDENTALE ALE TRANZIŢIEI ÎN ŢĂRILE EUROPEI CENTRALE ŞI DE EST 173
1.1. O încercare a istoriei - tranziţia la economia de piaţă 173
1.2 Abordări iniţiale 174
1.3 Noi optici şi dezbateri asupra tranziţiei 188

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE 197

Capitolul 2 - ABORDĂRI INSTITUŢIONALISTE ALE TRANSFORMĂRILOR ECONOMICE DIN CENTRUL ŞI ESTUL EUROPEI 200
2.1. Introducere 200
2.2. Instituţionalismul şi teoria economică 201
2.3. Caracteristicile principale ale abordărilor instituţionaliste ide transformărilor din centrul şi estul Europei 203
2.4. Crearea contextului socio-economic 205
2.5. Crearea şi dirijarea pieţei 209
2.6. Concluzii 212

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE 214

BIBLIOGRAFIE 215

Capitolul 1 - ABORDĂRI OCCIDENTALE ALE TRANZIŢIEI ÎN ŢĂRILE EUROPEI CENTRALE ŞI DE EST

1.1. O încercare a istoriei - tranziţia la economia de piaţă

Dezagregarea sistemului socio-politic din ţările Europei Centrale şi de Est cu multiplele consecinţe naţionale dar şi pe plan mondial a generat un nou segment de preocupări, strict direcţionale, teoria şi practica economică occidentală.

În multe studii, autorii-profesori de Economics la universităţi americane sau vest-europene, cercetători la vechi sau noi institute create pe profilul Europei ex - socialiste, practicieni în departamente specializate ale unor organizaţii şi instituţii internaţionale, beneficiari ai unor burse oferite de fundaţii private sau publice din ţările dezvoltate, etc - dezbat problemele economice cu care se confruntă ţările din această parte a lumii, şi prin consecinţe, comunitatea internaţională în general, şi încearcă să găsească, 1a nivelul cunoaşterii economice actuale, un răspuns adecvat noilor tendinţe din evoluţia contemporană.

Autorii occidentali sunt de acord că ceea ce s-a petrecut şi ceea ce se întâmplă în prezent în aceste ţări au o semnificaţie deosebită întrucât, subliniază Peter Murrel, "crearea unui socialism planificat central şi înlocuirea iui ulterioară prin piaţă reprezintă două din cele mai mari experimente din istorie"[1] Se relevă astfel caracterul unic al schimbărilor economice care au loc în această parte a lumii.

Cuvântul "reformă", specifică Peter Murrell, este insuficient pentru a surprinde amploarea fără precedent a mutaţiilor şi a confluenţei dintre o multitudine nemaiîntâlnită de domenii, elemente şi aspecte; cuvântul revoluţie sau revoluţionar este după părerea sa mult mai adecvat. Analiza studiilor din ultimii trei ani relevă o schimbare în modul de abordare a tranziţiei atât din punctul de vedere al componentelor reformei cât şi în privinţa căilor şi politicilor economice menite să favorizeze crearea economiei de piaţă.

La început au prevalat studiile de analiză comparată a sistemului economiei planificate centralizat şi a sistemului economiei de piaţă, de argumentare a necesităţii distrugerii rapide a vechilor structuri şi a realizării non-graduale, a unei "mase critice de reforme" precum şi de recomandare a unor măsuri izvorâte din modelele teoretice şi politicile economice practicate de ţările occidentale mai mult în perioada postbelică decât în perioada creării şi consolidării mediului economiei de piaţă.

După trei ani de reformă, mai mult sau mai puţin conformă

recomandărilor iniţiale, deşi se apreciază că majoritatea problemelor fundamentale rămân aceleaşi, se încearcă o abordare mai realistă a tranziţiei prin prisma condiţiilor specifice fiecărei ţări, pentru evitarea erorilor de apreciere iniţială şi ajustarea mediului economic intern şi extern la cerinţele acestei perioade.

Deşi uneori economiştii occidentali apar ***de***-a ***dreptul copleşiţi de*** rezultatele negative şi amploarea incertitudinilor ***încât*** discută ***despre "însăşi*** ambiguitatea conceptului de tranziţie la economia de ***piaţă"***[4] ***ceea ce caracterizea***ză studiile recente este abordarea pozitivă a tranziţiei, ***mai ales ca "o recon***struire a unui nou sistem economic şi nu simplu doar ca "o distrugere ***bruscă*** a vechiului sistem", - poziţie exprimată atât de clar de unii cercetători ***francezi.***[5]

Această întoarcere la realităţi a marcat începând cu anul 1992, deschiderea unor noi dezbateri asupra oportunităţii şi efectelor gradualismului[6]) în comparaţie cu terapiile şoc, sau privind necesitatea unor ajustări structurale.

1.2 Abordări iniţiale

În virtutea adevărului recunoscut că evenimentele economice din orice timp şi din orice spaţiu oferă lecţii şi învăţăminte, mulţi autori pun accentul în eseurile lor pe examinarea caracteristicilor sistemului planificat central - pe care îl denumesc "economie clasică de tip sovietic" şi a trăsăturilor economiei .moştenite de guvernele reformatoare la sfârşitul anilor optzeci, pentru ca pe această bază să contureze unele implicaţii şi soluţii.

Analizând sistemul economiei planificate, central de tip sovietic profesorul american R.Ericson[7]\ precizează că această economie de comandă de tip tradi lonal reprezintă "un eşec catastrofal şi trebuie inevitabil înlocuită complet".

Argumente semnificative pentru înţelegerea **necesităţii** înlocuirii "vechiu**lui** sistem economic de tip sovietic" **le** găsim **într-un** studiu al prof. Abraham Bergson[8] (de la **Harvard** University). Sinteza argumentelor o găsim îţi ceea ce **el** denumeşte "o economie subperformantă".

În ciuda dificultăţilor statistice pe care le relevă - date insuficiente, nu *întotdeauna precise, uneori incomparabile sau controversate - autorul creează o imagine clară a contrastelor dintre fosta Uniune Sovietică şi statele occidentale (inclusiv state mai puţin dezvoltate, din O.E.G.D.) în ceea ce priveşte nivelul de consum pe locuitor. Acesta se situează pentru URSS între Portugalia şi Hircia, reprezentând 28,6% din nivelul consumului per capita al SUA considerat 100 în 1985.*

Aşa cum reiese din cele expuse de A. Bergson, cauza de fond a unei asemenea subperformanţe a ex URSS are cel puţin două faţete, ireparabile şi

la fel de importante. Este vorba de un aspect economic, prin juxtapunerea consumurilor per capita şi pe lucrător cu producţie per capita din URSS şi unele state din O.E.C.D. autorul demonstrează că în 1985 în URSS nivelul productivităţii este scăzut, o parte însemnată din produsul intern brut revenind investiţiilor şi înarmărilor (non-consumului), bunăstarea populaţiei reflectând nu preferinţele consumatorilor ci pe cele ale planificatorilor. Deopotrivă, autorul, ca şi alţi cercetători occidentali consideră că limitele impuse de ideologia şi politica comunistă gândirii şi practicii economice reprezintă o altă faţetă a explicării surselor eşecurilor economiei sovietice.

Prin prisma celor menţionate, definirea şi cunoaşterea caracteristicilor sistemului economic de tip sovietic, ca şi a consecinţelor lor sunt, pentru autorii occidentali, absolut necesare înţelegerii naturii unei reforme eficiente, deoarece trebuie să fie lichidate tocmai aceste caracteristici şi consecinţele lor. R. Ericson enumeră nouă asemenea caracteristici:

- A - o structură ierarhică a autorităţii în cadrul căreia trebuiau să se facă toate opţiunile şi să se rezolve toate conflictele, în principiu, de la nivelul superior spre toate celelalte trepte, cu o responsabilitate pe verticală pentru acţiuni şi rezultate;
- o planificare rigidă şi puternic centralizată a producţiei şi repartiţiei;
- impunerea unei utilizări maxime a resurselor, ceea ce în planificare implică extinderi şi constrângeri;
- raţionalizarea formală - adică alocarea administrativă în expresie fizică sau cvasi-fizică a bunurilor de producţie şi a serviciilor,
- controlul exhaustiv al preţurilor, generând sisteme multiple şi contradictorii de preţuri stabilite central, inflexibile;
- E - lipsa oricărei lichidităţi sau a unei capacităţi flexibile (financiară sau fizică) a sistemului de a reacţiona şi, în special, lipsa unei monede adecvate;
- G - lipsa unei alternative legale la relaţiile economice desemnate şi incapacitatea oricărui subordonat de a modifica în mod legal oricare din aceste relaţii;
- H - controlul absolut şi arbitrar al superiorilor asupra normelor, indicilor şi parametrilor stabiliţi prin plan, cât şi în ce priveşte evaluarea performanţelor şi recompensele;
- L - stimulente care erau legate de îndeplinirea planurilor şi a dorinţelor superiorilor ce le evaluau şi nu de consecinţele economice ale deciziilor luate la niveluri inferioare. Aceste trăsături definitorii sunt interdependente şi se sprijină reciproc, se înlănţuie şi nu pot fi privite sau înţelese separat.

După R. Ericson cea mai semnificativă consecinţă economică a acestor structuri este “separarea sistemică a premiselor acţiunii pentru mutaţii economice de menţinerea şi dezvoltarea valorilor în economie”. Cu alte cuvinte această ruptură există în sensul că cel care se confruntă cu o situaţie deosebită nu are nici informaţia şi nici autoritatea să o rezolve, nu are acces la resurse sau asistenţa necesară şi nici nu găseşte un stimulent pentru a acţiona; exista deci o separare între informaţia operativă în continuă schimbare, pe de o parte, şi autoritatea, capacitatea de a folosi şi stimulentul de a o utiliza corect, pe de altă parte. Toate acestea s-au dovedit a fi fatale pentru economia tradiţională de comandă de tip sovietic: pierderea controlului asupra naturii şi direcţiei dezvoltării economice, inerenţa ineficienţei economice la nivel micro, risipa generalizată prin eşuarea mobilizării şi utilizării raţionale a resurselor, eşecul dezvoltării tehnologice moderne şi computerizate, declinul creşterii economice şi al productivităţii. După şaizeci sau patruzeci de ani de la construirea economiei planificate şi a instituţiilor ei, care a fost un act arbitrar al voinţei politice, dincolo de consideraţii economice, rezultatul pentru URSS şi ţările Europei de Est a fost acelaşi: un stoc masiv de capital învechit, distrugerea bazei de resurse, o poluare a mediului ambiant nemaiîntâlnită în istorie.

Dar ca orice sistem, subliniază R.Ericson, economia de comandă tradiţională de tip sovietic a fost mai mult decât un “mecanism”, respectiv un “organism” care respingea şi poate respinge orice forţă ce-1 loveşte din afară şi care poate să echilibreze toate forţele proprii dezvoltate în interiorul său.

Desigur, adaugă autorul, natura echilibrului din acest tip de economie este total diferită de cea a echilibrului din economia bazată pe proprietatea privată.

În consecinţă, după R. Ericson, cea mai importantă concluzie ce se desprinde din istoria încercărilor de reformă din economiile de comandă este aceea că “sistemul economic se apără el singur urmând mutaţiile care corespund naturii sale şi nu alterează caracteristicile calitative ale echilibrului său, restaurându-şi în timp propria coerenţă internă”.

De aceea în cadrul reformei, accentuează autorul, numai schimbările care nu sunt compatibile cu natura şi logica sistemului economiei de comandă sunt temeinice, pentru că ele conduc la”o spărtură” în mecanismele esenţiale din economie şi, persistând duc la o modificare, o înlocuire a lor.

Relevând aceste aspecte, R. Ericson demonstrează ca natura sistemului economic de la care se porneşte în procesul creării unei economii de piaţă face ca un program cu asemenea obiectiv să fie de departe mult mai greu de realizat decât îşi imaginează majoritatea reformatorilor. Există în optica sa două “obstacole monumentale” în faţa unei reforme reuşite: moştenirea economică şi caracterul definitoriu al tipului sovietic de sistem economic. Asupra acestui obstacol insistă în mod deosebit autorul. Căci, dacă trăsăturile

amintite se interconexează şi se sprijină reciproc, schimbarea uneia sau a câtorva nu atinge funcţionarea stabilă şi ineficienta sistemului. O reformă cu semnificaţie realâ, încununată cu succes nu poate fi, în concepţie sa, decât aceea care elimină toate cele nouă caracteristici mai mult sau mai puţin simultan. El susţine punctul de vedere că reformele parţiale nu sunt suficiente; măsurile luate pas cu pas vor eşua; înlocuirea completă a sistemului economic ("cum par să înţeleagă mulţi reformatori din Europa de Est") este o necesitate pentru ca un sistem bazat pe piaţă să funcţioneze. "Trecerea radicală la piaţă şi proprietate privată, scrie R. Ericson, înlătură sau distruge fiecare din cele nouă caracteristici ale sistemului tradiţional. Procesul reformei trebuie să fie tranşant negativ, cel puţin în stadiile iniţiale. El trebuie să urmărească distrugerea instituţiilor şi logicii economiei de comandă. Spaţiul economic trebuie să fie curat pentru a permite noilor instituţii să crească din el şi să sprijine interacţiunea autonomă şi autointeresată a agenţilor economici".

În ideea că numai lichidarea completă şi globală a tuturor componentelor economiei de comandă deschide drumul funcţionării unui sistem alternativ de piaţă, prof. R. Ericson recunoaşte că "aceasta va fi o sarcină cu adevărat monumentală mai ales pentru Uniunea Sovietică" căci "o întreagă lume trebuie să fie înlăturată, inclusiv toate instituţiile economice, majoritatea celor sociale şi politice şi terminând cu structura fizică a producţiei, capitalului şi tehnologiei". Şi, în plus, sunt necunoscute "configuraţia ultimă a instituţiilor şi consecinţelor neintenţionate ale creşterii interacţiunii agenţilor economici". R. Ericson făcea şi o altă precizare pentru cei care vor să înfăptuiască o reformă care să dea roade. Astfel o lecţie finală reieşită din natura sistemului tradiţional de tip sovietic este "să se abandoneze imboldul Faustian spre control, spre a cunoaşte totul dinainte şi să se permită rezultatelor economice să apară în mod natural, ca şi consecinţele imprevizibile ale interacţiunii pe piaţă".

Limitele şi inutilitatea reformelor parţiale tn crearea economiei de piaţă sunt mai detaliat analizate de expertul FMI T. Wolf. Concluziile sale se bazează pe analiza experienţelor de amendare întrucâtva a economiei de comandă din Ungaria şi Polonia înainte de anul 1990.

Remarcând că în statele din zonă s-a 0cut foarte puţin pentru schimbarea "tipului sovietic de economie" autorul afirmă că Ungaria (după 1968) şi Polonia (după 1981) au fost ţările care "au flirtat cu sistemul orientat spre piaţă prin programe ce vizau realizarea unei coexistenţe eficiente a planului cu piaţa". Iniţiativa timpurie a acestor ţări către o reformă economică de acest gen, o combinare a planului cu piaţa, se datorează, conform opiniei autorului, dincolo de diferenţele din start specifice, unor impulsuri majore comune: declinul ratelor de creştere, apariţia unor probleme structurale, capacitatea îndoielnică a aparatului de planificare de a coordona şi conduce o economie tot mai complexă.

Făcând o retrospectivă istorică, T. Wolf constată că în ambele ţări, criticile la adresa sistemului tradiţional de planificare, dezbaterile cu privire la

îmbunătăţirea planificării centrale şi acordarea unei mai largi şi crescânde autonomii a întreprinderilor au început încă de la sfârşitul anilor'1950. În Ungaria, numai după revoluţia din 1956, s-a putut elabora - în 1965 - un program mai înţelept de reformă, pentru ca în 1968 să se adopte un "nou mecanism economic". Acesta era preconizat să funcţioneze însă într-un cadru nemodificaţ, bazat pe predominanţa proprietăţii socialiste asupra mijloacelor de producţie, ca şi pe postulatele ideologice ale socialismului şi rolul centrai ai planului naţional în stabilirea priorităţilor economice şi sociale. În Polonia, un program de reformă a fost lansat mai târziu, în anii 1971-1972, dar nu a contribuit la ameliorarea situaţiei economice care cunoştea grave dezechilibre interne şi externe, pentru ca în 1979-1982 să treacă printr-un veritabil colaps (producţia scăzând la aproape 25%).

Studiind reforma de orientare către piaţă din aceste două ţări, aşa cum s-a desfăşurat ea în anii 1980, autorul evidenţiază cinci direcţii principale spre care s-a îrdreptat şi care o definesc: 1) reforma întreprinderii; 2) reforma preţului; 3) politica pieţei muncii şi reforma salariului; 4) reforma sectoarelor externe şi 5) reforma conducerii macroeconomice şi a sectorului financiar. El constată că deşi în ambele ţări eforturile pentru reformă au fost ample, consecvente şi remarcabile, activitatea economică la sfârşitul anilor 1980 era slabă; nici o restructurare industrială reală nu a avut loc, dezechilibrele pe piaţă au persistat, calitatea produselor s-a deteriorat, nu s-au îmbunătăţit vânzările pe piaţa mondială. După părerea autorului, raţiunea majoră a eşecurilor programelor de reformă din Ungaria şi Polonia se află în caracterul lor limitat, parţial şi la rolul ambiguu pe care l-au acordat pieţei. Prin această optică el scoate în evidenţă cele mai valoroase lecţii de reţinut şi asupra cărora să mediteze cei ce reformează economiile de tip centralizat Constatând limitele reformei timpurii, T. Wolf se referă în special la lipsa unei liberalizări a preţurilor, explicabilă prin lipsa de voinţă a conducerii politice ca piaţa să fie cea care să determine alocarea resurselor. Tot astfel explică el şi faptul că privatizarea a fost în general evitată, cu excepţia unor măsuri de încurajare a unor activităţi de scară mică.

O lipsă generală a acestei reforme este, după autor, şi incapacitatea de apreciere a adevăratei naturi a sistemului de piaţă. Adică piaţa a fost privită ca un instrument prin care să se uşureze realizarea mai eficientă a priorităţilor planificării şi nu a existat nici o apreciere a rolului "culturii pieţei", al concurenţei reale şi al rivalităţii economice cu incidenţa lor tot mai mare asupra situaţiei întreprinderii.

Reforma economică a fost limitată şi de sistemul intereselor de la toate nivelurile: transformările economice şi restructurarea industrială, deşi nerealizate, au ameninţat, aşa cum afirmă T. Wolf, baza puterii şi privilegiile unei vaste birocraţii, ca şi securitatea economică a unui larg segment din populaţia muncitoare (reducerea şi eliminarea subvenţiilor la bunurile de

consum fundamentale, servicii, locuinţe, ameninţarea inflaţiei deschise). Exista o teamă faţa de ceea ce ar fi putut aduce o reformă radicală în repartiţia veniturilor. De aceea, în fapt, s-a admis că programul de reformă nit ar conduce la acea restructurare masivă şi necesară în absenţa planificării.

O serie de limite au izvorât şi din incapacitatea rezolvării unor probleme legate de disciplina financiară şi crearea condiţiilor pentru rolul preţului de semnai în alocarea resurselor care ar fi fost esenţial, de reglementarea salariilor şi accesul la piaţa externă, de abordarea investiţiilor străine prin prisma structurii preţurilor interne, lipsa sau întârzierea dezvoltării pieţei capitalurilor ş a. Autorul observă că lipsa unor politici adecvate de stabilizare macroeconomică a constituit defectul major al reformei economice din Polonia.

Dar, în opinia sa, eşecul reformei în ambele ţări se datorează în principal "lipsei de voinţă a conducătorilor politici de a realiza o masă critică de reforme care ar fi asigurat stabilitatea economiei, permiţând ca resursele societăţii să fie alocate de piaţă". Faptul că reformele din Ungaria şi Polonia au eşuat nu înseamnă că ele au fost în van, arată TWolf; în ciuda rezultatelor puţin tangibile, el considera că "anii de descentralizare parţiala şi autonomia limitată în ce priveşte preţul, salariul» comerţul exterior au avut un oarecare efect de sensibilizare a conducătorilor faţă de instituţiile de piaţă şi au contribuit la pregătirea lor pentru reformele ce aveau să urmeze după 1989*.

În alte studii din primii ani ai tranziţiei se încearcă să se descifreze baza teoretică a reformei economiilor din estul Europei. Astfel, Peter Murrell[11]) de la Universitatea Maryland îşi propunea să răspundă la întrebarea dacă "teoria (economics- ul) neoclasică poate să fundamenteze "reforma economiilor planificate central". Concluzia sa este că "pentru a construi o teorie a reformei" economiştii trebuie să privească dincolo de modelele standard ale concurenţei, de alocarea resurselor corespunzător optimului paretian, şi de teoremele bunăstării. De aceea, reformatorii trebuie să adopte o optică a capitalismului mult mai nuanţată decât cea conţinută în paradigma mâinii invizibile evocată frecvent în dezbaterile despre reformă. Această paradigmă are capacitatea de a explica diferenţele în performanţe economice dintre economiile de piaţă şi cele planificate, dar ea nu poate rezolva problemele reformei economice din ţările Europei de Est.

P. Murrell consideră astfel că modelul fundamentului neoclasic este nerelevant pentru reformă întrucât el poate surprinde numai unele aspecte şi poate oferi numai una din viziunile multiple asupra lumii economice de altfel foarte diferenţiate azi. El afirmă că pentru conceperea şi înţelegerea proceselor de reformă ar putea fi mai relevante alte teorii cum ar fi Noul Economics al informaţiei (J.E.Stiglitz), în care se pune accentul pe relaţia dintre sistemul de proprietate şi viabilitatea diferitelor mecanisme de coordonare din teoria lui Kornai şi a propriei teorii a evoluţiei în economie ş.a. După părerea sa, dificultăţile cu care se confruntă ţările în care se desfăşoară reforme

economice, ca şi cele în înfăptuirea însăşi a reformei, impun tratarea cu mult mai multă nuanţare. Şi, în acelaşi timp, alături de "lecţiile oferite de ştiinţa economică" un rol vital îl joacă şi "intuiţia" reformatorilor în "alegerea uneia dintre opticile concurente" şi "în reţinerea de fapte" din experienţa trecută. "În materie de refo mă economică, scrie P. Murrell, ingeniozitatea şi cunoaşterea, asociate de obicei mai mult filozofului şi istoricului trebuie să suplimenteze pe acelea ale teoreticianului economist şi ale econometristuluP.

Un alt aspect al reformei analizat în primii ani post- comunişti a fost problema legalităţii în realizarea reformelor către economia de piaţă. J.Litwacz[12]) (de la Stanford Univ.) sublinia că sistemul clasic de tip sovietic funcţiona în absenţa unei legalităţi economice şi această caracteristică trebuie *să fie o premisă a tranziţiei spre o economie* de *piaţă în* fosta Uniune Sovietică *şi în Europa de Est. Prin "legalitate" autorul înţelegea* mai mult decât regle*mentarea prin lege, opusă caracterului discreţionar al conducătorului* Pentru *analiză el utilizează o aşa-zisă definiţie de luau a legalităţii* care după opinia *sa include două elemente esenţiale:*

- existenţa unui set coerent şi intercorelat de legi (în sfera economică de exemplu constituirea legalităţii economice) şi
- încrederea populaţiei în stabilitatea şi forţa acestor legi.

Prin optica acestei definiţii J.Litwacz apreciază prezenţa sau absenţa legalităţii într-o ţară sau alta. Conform acestei optici orice organism din sistemul de coordonare planificată a economiei, toate instituţiile, justiţia, întreprinderile, toate mijloacele de informare nu sunt subordonate legii,şi nici guvernului, ci voinţei conducătorului politic (primului secretar al partidului comunist). Autoritatea discreţionară a birocraţiei, sprijintă de ierarhia partidului ca şi a legăturilor personale pe termen lung între indivizi explică, după părerea sa, cum poate funcţiona o asemenea economie şi cum aceşti factori au dus la stagnarea care a măcinat economiile socialiste în ultimii ani

Crearea unei veritabile legalităţi nu este o acţiune uşoară; aşa cum relevă J. Litwacz, deşi în ţările care au trecut la reformă au fost adoptate o serie de legi, totuşi nu s-a construit o legalitate reală. Căci, dacă reglementări şi legi se pot schimba şi adopta peste noapte ca urmare a unor decizii politice şi juridice, există o serie de limite ale înfăptuirii legalităţii ce ţin de obiceiuri, tradiţii, coduri de conduită; mai mult impenetrabile şi mult mai greu modificabile. După părerea sa cinci obstacole majore trebuie să fie depăşite în acest proces: reputaţia conducerii de partid, ideologia, legăturile personale şi evaziunea fiscală, inconsistenţa în timp a programului eficient de tranziţie şi instabilitatea din perioada de tranziţie, autonomia regională şi divizarea autorităţii Conducătorii din fosta Uniune Sovietică şi din ţările Europei de Est, în absenţa legalităţii economice, nu pot avea credibilitate, în sensul de a fi capabili să asigure orientarea economiei spre piaţă şi proprietatea privată. Deci

trebuie să se stabilească legalitatea economică oricât de multe dificultăţi ar exista, pentru că, aşa cum spune autorul, ea este o necesitate vitală, este o precondiţie esenţială pentru crearea stimulentelor de piaţă şi a unei economii sănătoase.

Într-un studiu cu o tentă mai pragmatică americanii S.Fischer şi A. Gelb[13] se referă la interacţiunea dintre măsurile de reformă, durata şi succesiunea lor în perioada de tranziţie spre o economie de piaţă. Pentru a explica această corelaţie, autorii pornesc de la diferenţele importante existente între ţări în momentul începerii reformei, diferenţe ce privesc amploarea dezechilibrelor macroeconomice interne şi externe şi gradul de descentralizare a conducerii economiei şi de folosire a pieţelor. Aşa, de exemplu, după opinia lor ţările cu un anumit echilibru macroeconomic, ca Cehoslovacia şi Ungaria ar putea să se concentreze pe reforme structurale ce conduc la un sistem de piaţă; acelea care au nevoie de stabilizare urgentă, ca Polonia se confruntă cu sarcina dificilă de combinare a stabilizării cu reforme structurale în situaţia în care instrumentele indirecte ale politicii fiscale şi monetare nu sunt disponibile. Aceste dezechilibre macroeconomice, care merg de la dezechilibrul bugetar la constrângeri bugetare pentru întreprinderile de stat implică o inflaţie deschisă (Polonia) sau o cumulare involuntară de active financiare (ex. URSS), acolo unde activele private sunt restrânse iar raţionalizarea bunurilor extinsă. Dezechilibre au cunoscut şi alte ţări (Bulgaria ş.a) în care a existat un grad înalt de centralizare, un sistem de planificare al ofertei materiale şi de conducere a întreprinderilor prin intervenţia constantă a ministerelor. În schimb, câteva ţări, Ungaria (după 1968) şi Polonia (după 1981) au fost economii mai puţin centralizate, cu o circulaţie a produselor într-un fel prin piaţă şi cu o autonomie mai mare acordată firmelor. Pe baza acestor analize autorii conchid că economiile relativ descentralizate, pornesc în procesul de tranziţie spre o economie privată de piaţă cu anumite avantaje.

Reforma, ca o mişcare spre economia privată de piaţă implică o serie de elemente esenţiale care, aşa cum sunt evidenţiate de S.Fisher şi A Gelb sunt:

- un consens social şi politic;
- o stabilizare şi un control macroeconomic,
- reforma preţului şi a pieţei;
- reforma întreprinderii şi privatizarea;
- precizarea rolului statului.

În ceea ce priveşte recunoaşterea valorii iniţiativei individuale şi consensul social şi politic, autorii consideră că exista deja în Polonia, Ungaria, Cehia şi Slovacia, dar nu s-a realizat încă în România sau în ex URSS. Referindu-se la controlul şi stabilizarea macroeconomică, ei consideră că sunt necesare o serie de sciiimbări rapide sistematice şi structurale care însă sunt îngreunate de rigidităţile economice specifice economiilor de comandă şi sunt

mult mai costisitoare în termeni de producţie decât în economiile de piaţă.

Procesul cel mai complex şi de durată este în optica autorilor, reforma preţurilor şi a pieţei. Este vorba aici de a pune în mişcare un sistem naţional de preţuri pentru a ghida producătorii, firmele autonome. Acesta este, după părerea lor un sistem bazat pe preţul mondial Căci deschiderea economiei spre piaţa mondială şi expunerea producătorilor interni la concurenţa externă este calea cea mai sigură pentru crearea unor stimulente pentru producţia internă şi export, oferă posibilităţi de îmbunătăţire a calităţii prin licenţe, marketing, contracte cu firme străine etc. În acelaşi timp trebuie realizate liberalizarea pieţelor forţei de muncă şi a capitalului, dar şi reforma acestora presupunând: măsuri pentru uşurarea angajării şi concedierii forţei de muncă, relaxarea reglementărilor cenţi ale privind salariul, introducerea asigurărilor de şomaj, crearea unor instituţii pentru încurajarea mobilităţii forţei de muncă, dezvoltarea pieţelor financiare şi a instituţiilor financiare, în special dezvoltarea băncilor în sectorul privat.

Abordând reforma întreprinderii, autorii subliniază necesitatea disciplinei, a reformei manageriale şi a schimbării sistemului de proprietate în favoarea proprietăţii private. Privatizarea şi restructurarea întreprinderilor sunt apreciate de ei ca “inima procesului de transformare” a economiei

În ceea ce priveşte statul, ei consideră urgentă reformarea guvernului în sensul dezvoltării capacităţii acestuia de a administra impozitele şi a institui o reţea de asigurări sociale în special pentru cei afectaţi de noul fenomen, şomajul.

S. Fisher şi A. Gelb relevă un adevăr incontestabil, acela că detaliile înfăptuirii reformei depind de starea economiei respective, de toleranţa populaţiei la zguduirile care însoţesc inevitabil reforma şi de situaţia politică din fiecare ţară. În opinia lor, lecţia fundamentală în succesiunea reformei este că toate elementele trebuie să fie demarate rapid, chiar dacă realizarea lor poate dura un deceniu.

Deşi consideră că fiecare ţară trebuie să-şi facă opţiunile sale privind calea reformei şi modelarea precisă a economiei private de piaţă, naţiunile occidentale pot să-şi aducă o contribuţie importantă la progresul reformei prin următoarele canale: acces la pieţele lor, asistenţă tehnică intensivă coordonată, direct la nivelul firmei; uşurarea datoriei şi acces la capital pentru finanţarea restructurării; coordonarea eforturilor lor de ajutorare a ţărilor reformatoare.

În concluzia studiului lor, G. Fisher şi A Gelb precizează că “reforma largă de sistem este un proces intens politic într- adevăr, diferenţele principale între strategiile de reformă reflectă puncte de vedere care “diferă din punctul de vedere al suportului politic”. Timpul necesar pentru a reforma instituţiile şi valorile economice justifică în opinia autorilor “un ritm măsurat pentru reformă”.

Pentru că acesta presupune costuri, incertitudini şi chiar o perioadă lungă de rezultate economice slabe, timp în care opoziţia poate să se unească pentru a bloca procesul de reformă. În schimb, o abordare rapidă a reformei în cadrul căreia pieţele să fie liberalizate chiar înaintea unor măsuri adecvate pregătitoare evită pericolul amânării dar creşte potenţialul pentru haos. Deopotrivă, autorii consideră că soluţii tehnocratice pentru tranziţii optime nu pot fi adoptate fără a lua în seamă constrângerile politice. Dar, odată aleasă strategia, economiştii trebuie să supravegheze evoluţiile, să urmărească eventualele inconsistenţe, riscuri şi eşecuri şi să caute soluţionarea lor înainte de a ajunge să submineze înfăptuirea reformei.

În ceea ce priveşte credibilitatea guvernului şi crearea unui mediu stabil în care economia să poată funcţiona relativ normal G.Calvo şi J.Frenkel[14] sunt de părere că este necesar pe de o parte, ca programul economic guvernamental să fie fezabil, să corespundă exigenţelor profesionale şi să reflecte experienţa şi învăţămintele din alte perioade istorice, şi pe de altă parte, ca înfăptuirea lui să nu fie susceptibilă la inconsistenţele care pot genera imbolduri pentru a schimba orientarea politică stabilită pe termen mediu.

A cere credibilitate înseamnă, după afirmaţia autorilor, a cere politicienilor să dovedească că vor să introducă o schimbare fundamentală în modul în care fac politică: adoptarea unui cadru politic bazat pe legi reduce capacitatea discreţionară şi arbitrariul în politică şi întăreşte încrederea în procesul de luare a deciziilor.

Această credibilitate poate fi asigurată, în optica autorilor, prin patru metode: a) constrângeri politice interne la capacitatea guvernului de a schimba cursul reformei; b) constrângeri legale interne la capacitatea guvernului de a abuza de rolul său de jucător dominant; c) constrângeri legale externe la utilizarea unor instrumente economice specifice ca rata de schimb, tarife, cote (prin intrarea în diverse organizaţii internaţionale, GATT etc.); d) constrângeri economice externe (şi legale) prin adoptarea unor programe subvenţionate de instituţii financiare internaţionale ca FMI, Banca Mondială. Aceste metode prin care “guvernul poate fi legat de mâini” nu se exclud reciproc şi chiar se susţin şi se întăresc reciproc. Aşa cum arată autorii, capacitatea de â folosi constrângerile (politice şi legale) interne este relativ limitată, în primul rând prin istoria ţărilor care trec la economia de piaţă; după opinia lor, constrângerile externe ar juca un rol mai proeminent în asigurarea credibilităţii guvernului.

G. Calvo şi J. Frenkel, prin prisma celor menţionate îşi prezintă în final câteva opinii cu privire la ritmul optim şi succesiunea măsurilor de reformă economică. Ei consideră că o cercetare a duratei tranziţiei şi stabilirea unei succesiuni perfecte de măsuri economice s-ar putea concretiza în politia deja învechite şi necorespunzătoare, de aceea ar fi preferabil să se adopte “un program înţelept şi rapid”, chiar dacă are unele imperfecţiuni. Dar, dacă sprijinul politic este insuficient pentru a crea credibilitate faţă de programul

reformei, nu ar fi de dorit să fie adoptat deoarece lipsa de credibilitate va duce la distorsiuni în societate. Autorii cred, de asemenea, că în general nu există un ritm al măsurilor corespunzător şi eficient previzibil; el depinde de circumstanţele diferite de la ţară la ţară şi reflectă diversitatea fundamentelor istorice, economice, juridice, instituţionale şi politice a tradiţiilor întreprinzătorilor, a atitudinilor faţă de pieţe şi de stimulentele ei etc.

În numeroase studii occidentale se relevă şi faptul că tranziţia la economia de piaţă ridică şi numeroase probleme de ordin financiar.

Prof. R. McKinnon[15] de la Universitatea Stanford arată că un element crucial în desfăşurarea reformei este coordonarea între slăbirea controlului administrativ al planificării centrale şi instituirea unui control macroeconomic corespunzător mediului de piaţă. Dezechilibrele macroeconomice, deficitele monetare şi bugetare, inflaţia cresc adesea în ţările reformatoare datorită lipsei unei asemenea coordonări.

Explicaţia prof. R. McKinnon porneşte de la fenomenul inflaţiei care, deschisă sau înăbuşită acompaniază întâi şi apoi subminează încercările de descentralizare a luării deciziilor. Ei arată cum odată începută liberalizarea în cadrul procesului de reformă, guvernul cedând controlul asupra preţurilor şi asupra proprietăţii de stat, cedează de fapt propria sa bază de venituri. Este vorba deci de un declin în veniturile guvernului pe care acesta le acoperă de la sistemul bancar, ei însuşi cu venituri modeste (din depozitele de economii), de la menaje şi prin blocarea depozitelor monetare ale întreprinderilor. Aceasta constituie o ameninţare monetară şi contribuie la creşterea preţurilor, al căror control a fost înlăturat

Dar, autorul demonstrează că deficitul bugetar nu este singurul vinovat în procesul inflaţionist şi nici inflaţia în sine nu este singura cauză a eşuării funcţionării pieţei când aparatul de planificare centrală este demolat După părerea sa, sistemul monetar şi de credit pasiv face constrângerea bugetară a întreprinderii excesiv de moale; adică, întreprinderile falimentare continuă să împrumute de la bancă pentru a preveni şomajul, iar această distorsiune a fluxului de credit bancar contribuie la pierderea controlului asupra ofertei. În plus, întreprinderile rentabile sunt neliniştite neputând apela la depozitul blocat preventiv. Astfel productivitatea capitalului fizic scade şi se adaugă la presiunea inflaţionistă.

În acelaşi timp, menţinerea sistemului de impozite bazat pe prelucrarea surplusului acumulat de întreprinderile rentabile în condiţiile îndepărtării planificării centrale subminează stimulentele manageriale iar sindromul de constrângere bugetară moale se agravează: firmele nerentabile îşi acoperă pierderile din subvenţii iar cele rentabile cedează surplusurile. Nevoia disperată a guvernului de venituri conduce în aceste condiţii la o reintervenţie continuă pentru a controla şi extrage veniturile în plus ale întreprinderilor.

R. McKinnon susţine astfel că această instabilitate cronică caracterizează toate economiile exsocialiste care au avut un sistem monetar şi financiar slab şi relaţii între întreprinderi bazate pe contract pe termen lung. Cum poate fi prestabilit echilibrul monetar şi financiar şi ce reforme fiscale şi monetare ar fi necesare şi suficiente pentru a constrânge întreprinderile şi menajele să nu mai suprasoliciteze resursele sărace ale economiei ? La aceste întrebări, autorul dă un răspuns dan - crearea unui serviciu devenituri interne; - trecerea de la impozitul pe profit la taxa pe valoarea adăugată şi impozitul pe venitul personal; - reglementarea financiară să fie adecvată celor trei tipuri de întreprinderi care coexistă în perioada de tranziţie: a) întreprinderi tradiţionale, proprietate de stat, b) întreprinderi liberalizate, proprietate de stat şi c) întreprinderi liberalizate private; - întărirea sistemului monetar şi de credit. Autofinanţarea este înconcepţia autorului cea mai simplă tehnică de a impune constrângerea financiară întreprinderii liberalizate, ducând simultan şi la creşterea productivităţii capitalului. Dar ea funcţionează eficient numai dacă: preţurile sunt libere, firmele pot negocia liber inputurile şi salariile şi toate firmele se află în poziţie de competitivitate (în ceea ce priveşte împrumuturile de la bănci); în aceste condiţii, profiturile sunt suficient de mari pentru a permite întreprinderilor să-şi finanţeze propriile investiţii.

Abordând “pieţele creditului” G. Calvo şi J. Frenkel argumentează că modicitatea, subdezvoltarea acestora, “inhibă eficienţa reformei preţurilor, a politicilor monetare şi de credit, ca şi a liberalizării preţurilor”. întrucât imperfecţiunile pieţelor de credit şi financiare pot duce la un echilibru în care creşterea este micşorată şi stimulentele de investiţii eficiente sufocate, înlăturarea lor poate influenţa pozitiv tranziţia. Două sunt căile care în concepţia autorilor permit depăşirea deficienţelor asociate pieţelor de credit subdezvoltate şi anume: curăţirea bilanţurilor întreprinderilor şi ale băncilor de împrumuturi neperformante şi creşterea credibilităţii guvernului în ceea ce priveşte prima cale, ea înseamnă tn optica autorilor o anulare a datoriei ceea ce echivalează cu o “socializare” a ei (căzând în sarcina întregii societăţi); această acţiune ar include şi măsuri de îmbunătăţire a sistemului de informare la dispoziţia celor ce acordă împrumuturi şi investitorilor, şi, tn acelaşi timp, ar înlătura un impediment la privatizare rezultat din dificultăţile de evaluare a întreprinderilor.

Reforma pieţelor de capital prin prisma celor menţionate, nu este uşoară; autorii relevă o serie de obstacole legate de existenţa unor interese de grup contradictorii, nesoluţionarea problemelor legate de protejarea proprietăţii private şi de dreptul de proprietate, limitarea know-how-ului managerial şi tehnic, subdezvoltarea sistemului monetar, neeficienţa sistemului fiscal şi monetar.

Argumentând că transformările economice în ţările exsocialiste ar putea fi uşurate şi garantate prin pieţe de capital care funcţionează bine, cei doi

autori afirmă că ideal ar fi ca reformei pieţelor financiare şi de credit să li se acorde o mare prioritate în succesiunea măsurilor de reformă. Deoarece credibilitatea joacă un rol absolut în crearea pieţelor financiare, o reformă completă a pieţei financiare ar trebui poate să aştepte crearea acestei credibilităţi. Dar, autorii susţin că, odată demarată reforma şi pieţele de capital funcţionând bine, accentul va trebui mutat de la creştere, de la capitalul fizic şi financiar la capitalul uman.

Dificultăţile tranziţiei, sunt deopotrivă abordate şi prin prisma necesităţii ajustărilor microeconomice adecvate. J.Svejnar[16] arată că tn absenţa unor ajustări microeconomice tranziţia este dificil de realizat.

El îşi începe analiza printr-o trecere în revistă a acţiunilor recente de nivel microeconomic din ţările ex- socialiste aflate pe calea reformelor. Astfel el se referă la: - liberalizarea majorităţii preţurilor la producători şi a celor cu amănuntul ca şi preţurile unor mărfuri industriale, în condiţiile menţinerii parţial sub control guvernamental a unor preţuri la produsele de bază de consum, a chiriilor şi a tarifelor unor servicii; - la impunerea unor restricţii 1a creşterile excesive de salarii şi ale fondului de salarii al întreprinderilor de stat. Aceste măsuri au încurajat după opinia sa, utilizarea eficientă şi realocarea tuturor resurselor cu excepţia forţei de muncă. De asemenea, autorul relevă diminuarea şi chiar înlăturarea monopolului asupra comerţului exterior, ceea ce a încurajat căutarea unor noi pieţe de export, ca şi politicile care vizează slăbirea protecţiei faţă de exterior.

Un loc aparte îl ocupă şi măsurile de privatizare a întreprinderilor de stat paralel cu apariţia unor firme private de dimensiune mică şi mijlocie. Autorul remarcă aid schemele foarte variate de privatizare aplicate în diferite ţări: licitaţii, privatizare spontană, vânzări de proprietate sau de acţiuni la cumpărători interni sau străini (în Ungaria, de exemplu), distribuiri de acţiuni ale unor întreprinderi angajaţilor proprii (în majoritatea ţărilor), distribuirea de acţiuni populaţiei. El recunoaşte totodată şi caracterul dificil al acestui proces de privatizare pe termen scurt şi de aceea apreciază că majoritatea ramurilor industriale sunt încă în proprietatea statului, comerdalizarea firmelor fiind formală.

J. Svejnar constată apoi că au apărut şi sindicatele ca instituţie ce reprezintă interesele lucrătorilor şi nu ale statului, care au angajat deja negocieri tripartite; salariaţi- guvern-patronat. Dar, din păcate, ele limitează flexibilitatea întreprinderilor individuale în stabilirea stimulentelor şi pot conduce întreprinderile la falimente ce ar putea fi evitate dacă firmele ar putea stabili salariile individual.

O serie de măsuri fiscale, monetare şi finandare, luate în ţările reformatoare nu au avut rezultatele scontate: introducerea impozitului pe venitul personal şi crearea unei reţele de securitate sodală; crearea pieţelor de capital şi trecerea de la sistemul monobancar la sistemul bazat pe o bancă centrală

autonomă şi un număr mare de bănci comerciale competitive, diminuarea subvenţiilor de stat Sistemul bancar, deşi reformat, nu este capabil să producă nici măcar un servidu financiar rudimentar ca de exemplu acordarea de credite pentru înfiinţarea de noi firme sau pentru lansarea de noi proiecte de investiţii ale firmelor vechi. Autorul relevă şi faptul că activitatea de împrumut este încă îndreptată prioritar spre întreprinderile tradiţionale iar creşterea ratei reale a dobânzii a generat probleme serioase întreprinderilor care şi aşa aveau datorii acumulate.

Mai mulţi autori - K. Brooks, J. L. Gnash, A. Braverman şi G. Csaki - tratează problemele agriculturii în perioada de tranziţie. Relevând importanţa crucială a sectoarele din agricultură pentru economia ţărilor din Europa de Est, ei apreciază că există relaţii strânse între diferitele aspecte ale reformei şi în consednţă reformele agricole nu pot fi despărţite de efectele programelor de stabilizare, de crearea pieţelor de credit, de formele şi amploarea privatizării, de restructurarea industrială. Aşa cum aminteşte prof. P. Murreli, când se ia în consideraţie semnificaţia politică deosebită a fermierilor şi alimentelor, sectorul agricol ilustrează perfect conexiunea şi interrelaţiile dintre toate problemele reformei şi dificultăţile rezolvării unor cerinţe economice.

Tranziţia agriculturii, presupunând ajustarea pieţelor de alimente, decolectivizarea şi întoarcerea la pământul lor a foştilor proprietari reprezintă în opinia autorilor, unul dintre “cele mai dramatice şi emoţionante aspecte ale tranziţiei economice”.

Cu toate acestea, remarcă ei, acest proces a început dar măsurile de stabilizare macroeconomică, asocierea cu liberalizarea preţurilor şi a ratei dobânzii, diminuarea cererii pe pieţele interne şi externe au creat un climat de acută incertitudine economică şi un declin în veniturile agricole. Ibtuşi, observă autorii, ajustarea cererii şi a ofertei în sectorul agricol are loc încet şi se dovedeşte a fi un proces foarte complex; el se combină şi cu distribuirea terenurilor agricole care a fost legiferată în majoritatea statelor din Europa exsocialistă.

Dar în opinia lui J. Svejnar un şoc major au primit economiile în tranziţie din exterior. În primul rând, aşa cum subliniază autorul, relaţiile lor economice externe s-au dezintegrat datorită colapsului CAER-ului, raportul de schimb s-a modificat în defavoarea lor, iar reducerea severă a subvenţiilor guvernamentale a contribuit la diminuarea comerţului exterior şi la ieşirea la suprafaţă a întreprinderilor cu producţie nevandabilă, întreprinderi care au fost nevoite să-si reducă efectivul forţelor de muncă.

O concluzie asupra căreia se opreşte J. Svejnar este aceea că o liberalizare a activităţilor economice nu înseamnă automat o dezvoltare a pieţelor şi nu duce automat la creşterea economică. El apreciază că pieţele (cu amănuntul) de bunuri de consum au apărut şi s-au dezvoltat relativ rapid în toate ţările după liberalizarea preţurilor datorită cererii scăzute de capital şi de

management: în schimb, în ciuda liberalizării semnificative, răspunsul rapid şi substanţial al pieţei nu a avut loc în unele domenii cum ar fi: activitatea de export, investiţiile străine, pieţele financiare, pieţele bunurilor imobiliare şi ale produselor industriale.

Astfel, J. Svejnar apreciază că reforme microeconomice au avut loc dar ele au fost incomplete. De aceea el opinează că principalele politici microeconomice ce trebuie urmărite în continuare sunt legate de funcţionarea şi crearea de pieţe competitive într-un cadru legal, complet şi consistent pentru a ghida activitatea economică. În această ordine de idei autorul se referă la sistemul de impunere fiscală, 1a cel financiar, regimul de credit şi bancar, la piaţa bunurilor imobiliare, sistemul de asigurări şi demonopolizarea comerţului şi a transporturilor, la sistemul relaţiilor industriale şi rigurozitatea drepturilor de proprietate. În acelaşi timp, adaugă el, guvernele trebuie să nu neglijeze problemele sociale, dezvoltarea infrastructurii şi ameliorarea mediului deoarece la orice reformă susţinerea politică este indispensabilă.

Dar, ca şi ceilalţi autori, J. Svejnar susţine necesitatea introducerii unei noi ordini economice intre Est şi Vest care să permită atât accesul economiilor est-europene la pieţele occidentale cât şi asistenţa tehnică şi financiară pentru sprijinirea proceselor de reformă începute în această parte a lumii.

1.3 Noi optici şi dezbateri asupra tranziţiei

După trei ani de experienţe reformatoare constatăm schimbarea opticilor asupra tranziţiei.

Deşi se afirmă că problemele fundamentale au rămas aceleaşi ca la început, se consideră că mizele principale ale strategiilor de tranziţie s-au deplasat, trecându-se la cea de-a doua fază a tranziţiei - cu preponderenţă fază a reformelor structurale.

Aprecierile asupra transformărilor din economiile central şi est-europene au devenit foarte diferite mergând de la repararea unor erori şi până la afirmarea chiar a deziluziilor - evoluţia economică dintre anii 1990 - 1992 marcând tendinţa “de la reforme ia deziluzii” - subliniindu-se că ţările din Est se găsesc astăzi la “o răscruce de drumuri”.

Economiştii francezi, N. Ricoeur şi Y. Zlotowski[18] scriu că după terapiile şoc din anii 1990-1991, prin calea deschisă de Polonia, situaţiile recesive şi încercările nereuşite de relansare ale anului 1992 din ţările ex-socialiste au deschis noi divergenţe asupra programelor de reformă.

Aceste divergenţe de vederi demonstrează după însăşi opinia lor “imensa incertitudine” care domneşte azi în ţările din Estul european, în pofida faptului că “riscurile de haos ce puteau fi relevate mai înainte, în anumite economii, au dispărut”.

O explicaţie asupra acestei situaţii ne oferă X.Richet[19] care afirmă: “evoluţia din ultimii trei ani arată că trecerea la economia de piaţă a fostelor economii din Europa Centrală şi de Est va fi mult mai lentă şi dificilă decât s-a prevăzut, optimismul noilor guvernanţi şi a experţilor internaţionali ne face să ne întrebăm asupra pertinenţei modelelor reţinute şi să avem în vedere modele alternative”.

Autorul îşi manifestă îndoieli asupra oportunităţii aplicării principiului “selecţiei naturale prin piaţă” ca şi prin “jocul distrugerilor creatoare”, caracteristic “terapiei şoc” (primul model de tranziţie). Şi aceasta deoarece aplicarea unui asemenea model este dificilă şi costisitoare din punct de vedere social, datorită limitelor financiare manageriale şi ale spiritului întreprinzător pe de o parte şi a şocului de ajustare ce antrenează un şomaj masiv, pe de altă parte.

Demonstraţia analitică a avantajelor strategiei gradualiste o găsim la studiul economiştilor englezi M. Dewatripot şi G.Roland[20]. În concepţia lor, verificată prin cuantificări adecvate într-un model al restructurării pe cele două variante - reforma totală versus reformă parţială - “interesul pentru gradualism se justifică când acceptarea politică a reformei globale fără termen implică compensaţii financiare excesive”.

Cu condiţia coerenţei în timp “gradualismui poate să fie o politică optimală pentru un guvern reformator, în prezenţa unei asimetrii a informaţiei, a lipsei unui angajament ferm asupra liniei de conduită în viitor şi a constrângerilor de natură politică”. Astfel gradualismui autorizează puterile publice “să compenseze pierderea de eficienţă a alocării resurselor, comparativ cu cea din cadrul unei mutaţii economice complete şi a unei strategii de tip terapia şoc, prin vărsăminte compensatorii reduse ce satisfac întru-totul imperativele politice”. Prin urmare, concluzionează aceşti autori, gradualismui se poate dovedi superior unei reforme integrale imediate, atunci când costul financiar al compensaţiilor necesare pentru a respecta constrângerile politice existente, este net mai ridicat decât câştigul, în termeni de alocare optimală a resurselor, obţinut ca urmare a restructurărilor rapide.

În contrast J. Sachs[21], după doi ani de aplicare a terapiei şoc în Polonia, unde a fost consilier, continuă să susţină că reformele generale şi rapide reprezintă o necesitate vitală în precizarea regulilor de joc ale evoluţiei economice către “capitalismul de piaţă”.

O introducere graduală a măsurilor noi, accentuează el, ar putea să amplifice sentimentul de incertitudine şi de incoerenţă şi pe cale de consecinţe naturale, rezistenţa politică la schimbare. Dimpotrivă “o metodă brutală clarifică imediat orientările noului sistem economic”.

M. C. Maurel[22] şi L-Blotnicki[23], sunt însă pentru “o combinare a princiilor şi duratei restructurării”. Examinând problemele transformării agriculturii în cadrul reformelor de structură subliniază necesitatea găsirii unui ritm optim, al

tranziţiei în general, pentru că “o tranziţie prea rapidă poate să ducă la o distrugere a acestui sector vital pentru aceste economii, şi a rolului tampon ce-1 poate juca în amortizarea impactului licenţierilor din industrie”, şi invers, deoarece în ipoteza în care procesul ar fi prea lent şi puţin credibil ar putea apărea multe probleme.

L. Lombard şi R. Tresmontant[24]) afirmă că abordările iniţiale au fost “prea optimiste”, începuturile tranziţiei politice şi economice caracterizându-se printr-o “euforie liberală”.

Pe plan economic s-a gândit că “liberul joc al pieţei ar fi suficient pentru a regla deodată problemele producţiei şi ale repartiţiei resurselor. Dar chiar dacă majoritatea acestor economii sunt departe de o veritabilă reglare prin piaţă “este clar că singură piaţa nu rezolvă cu nimic problema repartiţiei - mai ales împărţirea venitului între consum şi investiţii, sau între persoanele active şi cele inactive”.

În mod similar adaugă autorii, s-a gândit iniţial pe plan politic că libertatea de expresie a cetăţenilor ar fi prin ea însăşi garantul reglării sociale, fără a se evalua cerinţele şi posibilităţile de explicare şi informare asupra tranziţiei şi fără a se conştientiza necesitatea unui nou contract social explicit, a creării unui minim de consens asupra costului social al reformei. Şi astăzi, continuă autorul, apare evident că “fezabilitatea politică a tranziţiei depinde de capacitatea populaţiei de a tolera costul ei social. “Experienţele din unele ţări (Polonia ş.a.) traversate de instabilitate politică şi greve repetate au scos la iveală cu deosebire problema crucială a unei “fazări acceptabile între reforma economică şi reforma socială”.

Dar acest optimism iniţial nu explică în totalitate evoluţiile din fostele ţări socialiste. După opinia celor doi economişti francezi dacă privim într-o perspectivă mai largă aceste probleme constatăm că tranziţia la economia de piaţă a apărut şi încă mai apare în multe cazuri drept “o demolare (distrugere)”, a vechiului sistem mai curând decât o “reconstruire” a unui sistem nou. În viziunea lor cauza majoră a acestui fenomen constă în faptul că tranziţia a fost în mod esenţial “fructul unui eveniment extern (sfârşitul sistemului de control, politic, social şi militar) impus şi garantat de fostul URSS”.

Şi deşi prăbuşirea sistemului a fost favorizată de o profundă criză” de legitimitate” în interiorul fiecărei ţări, aceasta nu a fost suficientă pentru a se defini “un nou proiect de societate”. În consecinţă, peste tot, “tranziţia nu s-a putut sprijini pe un proiect de societate autentic, copt”, ceea ce a condus la o atracţie puternică pentru ceea ce era perceput ca antiteză a modelului sovietic, adică modelul capitalismului liberal, fără o percepere fină a multiplelor variante ale acestuia, fără o cunoaştere autentică a realităţii sociale pe care o presupune, şi, în sfârşit, fără a lua în consideraţie faptul că modelul libera! era el însuşi în criză”

La fel, după X. Gaullier[25] societăţile postcomuniste sunt confruntate cu probleme "fără precedente istorice", cu un "trecut specific" şi cu un viitor despre care "nu se ştie nimic", înţelegându-se că noua societate "nu poate fi identică cu nici unul dintre modelele cunoscute în Occident", ele însele aflate în "situaţia de criză", după cum problemele noi din Europa Centrală nu pot fi rezolvate prin "sloganul cu multiple feţe ale economiei sociale de piaţă", în concluzie autorul subliniază că "nu există un model gata de importat".

F. Dhanji şi B. Milanovici[26] (experţi ai F.M.I.), într-un studiu analitic privind privatizarea ca mijloc de creare a mediului economiei de piaţă invocă aceeaşi explicaţie. Ei scriu: "Introducerea economiei de piaţă a devenit o lozincă pentru reforma economică din ţările Europei Centrale şi de Est, ce poate fi explicată nu atât prin cunoaşterea economiei de piaţă cât mai mult ca "o reacţie foarte negativă la eşecurile modelului economiei socialiste" din ultimii patruzeci de ani. De aceea autorii atrag atenţia că "adaptarea acestei lozinci nu este suficientă, ea trebuind să fie dotată cu un conţinut, prin reale transformări economice.

Dezbaterile dintre susţinătorii unei "strategii radicale" de tipul terapiei şoc şi susţinătorii "strategiei progresive", ca aplicaţie a gradualismului, este mult mai tranşant tratată într-o serie de studii recente în care se promovează ideea că aprecierea tranziţiei trebuie să se facă "nu prin prisma modelului teoretic şi cu puternice accente politice sau de pe poziţia experienţelor şi economiştilor ţărilor occidentale, ci prin prisma rezultatelor, ţinând cont de condiţiile structurale de pornire ale fiecărei economii".

În opinia unor economişti francezi membrii ai Grupului Monde-Europe al Comisariatului General al Planului[27], evoluţiile observate în cursul primilor trei ani de lansare a programului de tranziţie favorizează" o apreciere moderată" asupra eşecurilor şi reuşitelor, asupra progreselor reale dar încă insuficiente, ca şi asupra progreselor care rămân de realizat înainte de a fi create "economii de piaţă stabile purtătoare de un potenţial de creştere înaltă".

O primă concluzie cu grad de generalitate ce se impune, afirmă autorii, este aceea că la fel ca în politică, modificarea, în câteva săptămâni sau luni a unui număr mare de reguli de joc, singură nu este suficientă prin ea însăşi pentru "a stabili un nou sistem economic". La fel, acesta "nu se poate instaura prin el însuşi printr-un proces spontan de autocorecţii succesive". Astfel "trebuie discutate şi decise alte reforme instituţionale, trebuie găsite noi reglări sociale, trebuie noi investiţii, în parte publice spre sectoarele cele mai slabe din aceste economii".

De aceea, observă autorii francezi, în timpul unei "perioade intermediare" mai mult sau mai puţin prelungite, riscă să existe economii "care. nu răspund aşa cum ne-am putea aştepta, la noile incitaţii şi instrumente obişnuite ale politicii economice". Aceasta se va manifesta prin creşteri neregulate, caracteristice, de economii vulnerabile la şocuri interne şi externe mai ales pe

planul inflaţiei, finanţelor publice şi al costurilor externe.

Din analiza condiţiilor primei faze a reformelor din perioada anilor 1990-1991, autorii unor studii elaborate în cadrul unor organizaţii şi organisme internaţionale (ONU, OECD, BRD ş.a.) evidenţiază că în pofida unei moşteniri comune de planificare centralizată şi a numeroase obstacole comune - de la "economii zdrenţuite" şi până la "incertitudini cu privire la evoluţia sistemului politic şi sodal - situaţiile iniţiale au fost foarte diferite, de la o ţară la alta mai ales din punctul de vedere al echilibrelor macroeconomice şi a situaţiei finandare. Aceste situaţii, cărora li s-a adăugat un sprijin internaţional inegal, reflectate în "strategii de tranziţii net diferenţiate" de la o ţară la alta"[28], deşi au avut totuşi un punct comun; stabilizarea macroeconomică "ca precondiţie a bunei desfăşurări a reformelor de structură"[29], axate pe privatizare: reforma proprietăţii, a sistemului bancar, liberalizarea comerţului exterior, convertibilitatea şi legislaţia pentru investiţii directe etc.

Decalajul dintre obiectivele şi rezultatele politicilor de tranziţie sunt explicate prin impactul a trei şocuri majore[30]: generalizarea politicilor de stabilizare, desfiinţarea CAER-ului şi efectele depresive ale restructurării aparatului productiv şi ale începerii construirii unei noi economii de piaţă.

Evaluând rezultatele din primii trei ani de tranziţie autorii grupului Monde-Europe ajung la concluzia că, pe total, în raport cu aşteptările şi previziunile făcute iniţial sau în timpul primei faze, trebuie subliniate două caracteristici. Pe de o parte, dificultăţile întâlnite sunt mult mai mari decât s-a imaginat la începutul anului 1990, iar pe de altă parte, mai ales faptul, că "eforturile cerute populaţiei sunt şi vor fi de acum înainte foarte mari: scăderea veniturilor, şomaj, creşterea rapidă a inegalităţilor, dificultăţile în adoptarea comportamentelor individuale la noile reguli de joc ş.a".

Sfera actuală a economiilor ex-socialiste: caracterul brutal şi neaşteptat al recesiunilor şi a consecinţelor lor, bilanţul nesatisfăcător al politicilor macroeconomice (dificultăţile controlului deficitului bugetar, progresele lente ale privatizărilor, lipsa unor politici de restructurare industrială şi a agriculturii, scăderea producţiei, deteriorarea situaţiei financiare şi monetare, politicile restrictive din punctul de vedere al venitului şi consumului ş.a.), inserţia fragilă în schimburile internaţionale, îndatorarea externă, toate aceste fenomene economice îi conduc pe autori către concluzia: "riscurile care ar duce la o prelungire a situaţiei actuale nu pot fi neglijate sau atribuite simplelor dificultăţi trecătoare", existând încă "surse de dezechilibre".

Mai mult, se observă că "numeroase tensiuni economice au început să se exprime în dezvoltarea unor curente politice ce se îndepărtează de inspiraţia democratică şi europeană" din 1989 şi întărirea acestora, ar putea ameninţa întregul "proces al reformei şi al reintegrării internaţionale". Totodată autorii atrag atenţia şi asupra constrângerilor (restricţiilor) mari din calea realizării unei politici macroeconomice pozitive, tendinţă ce "riscă să aibă efecte cumulative de divergenţă în însăşi interiorul regiunii ţărilor ex-sodaliste".

Subliniind şi alte restricţii şi limite şi insistând asupra complexităţii proceselor transformatoare autorii îşi manifestă îndoiala asupra capacităţii stabilirii unui program riguros de reforme afirmând că, astăzi "nu se poate şti ce strategie alternativă de tranziţie ar fi putut să fie formulată în 1989", şi nici ce corective ar putea fi aduse fiecărui plan de ajustare pentru a se evita erorile de apreciere de la început" şi, "incompatibilităţile dintre obiective stabilite în trecut".

În opinia economiştilor de la grupul Monde-Europe al CGP (Franţa) aceste situaţii create ar putea fi explicate şi "datorită nivelului informaţiilor de care s-a dispus în 1992".

Şi ceea ce a devenit deja clar în problema stabilirii strategiilor viitoare este faptul că "terapiile şoc" se bazează pe "dispozitive de politică economică, a căror înlănţuire şi rezultate sunt departe de a putea fi în întregime anticipate". Totuşi, adaugă ei, acestea reprezintă "singura tehnică azi disponibilă pentru a ieşi din hiperinflaţie, cu cel mai mic cost".

Acest raţionament de ansamblu este valabil, după părerea autorilor, şi pentru politica macroeconomică care pare preferabil de adoptat în anii viitori. Şi aceasta întrucât deşi limitele si uneori eşecurile strategiilor din ultimii trei ani sunt cunoscute, rămâne foarte dificilă anvizajarea unei reorientări de fond a politicii macroeconomice care să nu ducă la "o încetinire a procesului de tranziţie şi la creşterea costului ei total".

Elaborarea strategiilor transformării viitoare a economiilor ex-socialiste trebuie să ia în consideraţie, cel puţin trei categorii de restricţii (constrângeri)32 care apasă azi asupra procesului de reforme.

A Constrângerea politică dezvoltată în special, datorită înrăutăţirii situaţiei anumitor categorii ale populaţiei, ca urmare a programului de reforme, a schimbărilor instituţionale.

M. Dewatripot, G. Roland[33] accentuează rolul crucial al forţelor politice, pentru ansamblul procesului de tranziţie întrucât "ostilitatea la reforma economică a diverselor grupuri de interese, începe să ia forma unei reprezentări politice".

După cei doi autori luarea în calcul a constrângerilor politice în realizarea reformelor ce vizează optimizarea economică ridică probleme foarte dificile. Astfel "aplicarea unui raţionament apropiat de optimum-ul paretean, permite să estimăm, sunt de părere autorii, că sporul de bunăstare implicat prin trecerea la instituţii mai eficiente să fie suficient de important pentru a compensa pierderile agenţilor economici potenţial dezavantajate de aceste evoluţii Şi cu toate că guvernul poate stăpâni ordinea reformelor "aceasta nu înseamnă că nu este supus unor constrângeri politice întrucât acordul unei majorităţi, chiar a totalităţii populaţiei este indispensabil pentru a accepta un plan de reformă înainte de a fi explicată". În fond, concluzionează autorii, trebuie făcut un calcul

între beneficiul ce rezultă dintr-o alocare eficientă a resurselor şi costul global al reformei.

Acceptarea politică a reformelor în inegalitatea lor presupunând diverse indemnizaţii, compensări, se poate releva extrem de costisitoare.

B. Restricţia economică şi financiară. Pe plan economic tranziţia apare înainte de toate ca o scădere generală şi continuă a producţiei pentru ţări care înainte de bulversările politice din 1989intraseră în faza depresiunii economice de scădere a veniturilor populaţiei etc.

Astăzi creşterea spectaculoasă a numărului şomerilor, extinderea sărăciei, inflaţia, diminuarea veniturilor disponibile, constrângerile majore care presează asupra politicii de reformă constă în raţionalizarea resurselor.

Criza economică şi cea financiară care au cuprins ţările ex-socialiste includ guvernele în gestiunea măsurilor de urgenţă şi fac extrem de dificilă elaborarea planurilor de reformă pe termen lung.

C. Restricţia instituţională ce derivă din absenţa în numeroase ţări, a unor organe de coordonare şi programare a unor măsuri la nivel executiv. Astfel se observă dificultăţi mari în introducerea unei cerinţe între desfiinţarea vechiului sistem şi măsurile pentru crearea noului sistem ca şi lipsa unei coordonări între diversele administraţii.

După opinia celor doi autori “administraţia apare slabă după dărâmarea structurilor partocratice” anterioare cărora le revenea rolurile de coordonare şi de control.

Şi în timp ce administraţia rămâne “un sector esenţial dacă nu unic “al reformei, numeroase “arhaisme” care caracterizează serviciile administrative ale acestor ţări (subechipare informatică, personal necalificat, management deresponsabilizant la toate nivelurile etc.) lasă să se presupună că măsurile sunt departe de a fi aplicate cum ar trebui să fie în termenele dorite.

Totodată se consideră că şi puterile legislative întâmpină mari dificultăţi în faţa „Volumului mare de texte” pe care trebuie să le analizeze în toate domeniile. De aceea “activitatea pletorică a Parlamentului duce la probarea de urgenţă a unor texte incompetente, urmată de amendamente în serie, chiar texte contradictorii ceea ce împiedică uneori definirea unui cadru juridic global.

În cadrul modificărilor instituţionale o serie de experţi în domeniile bancar şi financiar, relevă întârzierea reformării acestor domenii sine qua non ale formării economiei de piaţă.

Pentru D. Lacone - Lambarth, L.Brainard[35], ASannders, LWalter36 derularea pe mai departe a tranziţiilor în ţările ex-socialiste, depinde de reformarea sistemului financiar şi bancar. Dar, subliniază D. Lacone - Lambarth reformele în acest domeniu sunt “numai schimbate”, stare ce distorsionează alocarea resurselor şi interpune obstacole în calea ajustărilor macroeconomice.

Ceilalţi autori, studiind structurile financiare şi bancare din ţările est-europene, concluzionează că deşi "drumul de parcurs este imens", întrucât aici plăţile se efectuează încă masiv în monedă-hârtie, cecurile bancare fiind relativ puţin răspândite, este absolut necesară crearea unui nou sistem bancar modern şi performant capabil să finanţeze dezvoltarea economică şi de a transmite corect impulsurile politicii monetare asupra economiei

Conform altor studii[37] rezolvarea problemelor sociale vechi sau noi a devenit una dintre prioritătile actualei faze a tranziţiei întrucât aspectele sociale ale transformărilor nu au beneficiat de atenţia ce li se cuvenea au apărut o serie de pericole cauzate de diferenţierea rapidă a veniturilor, tot mai greu tolerabilă de o populaţie obişnuită cu o nivelare socială, de şomaj şi degradarea asistenţei medicale şi a securităţii sociale, de creşterea ponderii celor loviţi de sărăcie ş.a.

Pe plan politic, accentuează autorii, există pericolul "unor explozii sociale" şi a unor "regimuri populiste autoritare" pentru ţările respective, pericolul migraţiilor şi a "destabilizării generalizate" pentru Europa.

Urgenţa rezolvării problemelor sociale derivă conform studiilor lui X. Gaullier din faptul că drepturile sociale reprezintă completările necesare la drepturile civice şi politice şi pentru că trebuie evitată "dezvoltarea unor contradicţii rezultate din decalajul dintre egalitatea politică şi inegalitatea socială". În plus, importanţa considerabilă a "drepturilor sociale" este dată şi de moştenirea unui anumit sistem de protecţie socială.

Investigând cerinţele şi posibilităţile dezvoltării acestor priorităţi sociale L. Xombard, R. Tresmontant susţin că "doar reîntoarcerea la creşterea economică şi creşterea capacităţii naţionale şi a populaţiei vor permite o evoluţie mai favorabilă a cheltuielilor de protecţie socială. În aceste condiţii, obiectivele politice pe termen scurt şi mediu sunt următoarele:

- aplicarea unor măsuri de urgenţă vizând să răspundă nevoilor elementare ale populaţiei;
- capacitatea de a progresa prin reforme structurale în domeniul protecţiei sociale, politica ocupării şi de formare profesională; aceste reforme constituie fundamentul necesar existenţei unui sistem de protecţie socială comparabil cu o economie de piaţă, dar criza economică şi financiară actuală a ţărilor din Europa Centrală şi de Est frânează aplicarea lor chiar progresivă".

În aceste condiţii se impune o reflecţie asupra definirii "etapelor comparabile cu finanţări interne disponibile" şi definirea "unui nou contract social".

Deopotrivă, în multe studii occidentale, printre factorii determinanţi ai tranziţiei sunt incluse şi relaţiile economice internaţionale, cooperarea europeană şi ajutorul occidental.

"Ajutorul occidental - scrie J.Sachs[39] este o "condiţie vitală" a

restructurării economilor în tranziţie, întrucât “doar Occidentul poate să furnizeze importante resurse” necesare acestor transformări. În acelaşi timp ţările occidentale trebuie să primească în sistemele lor comerciale noile economii care fac eforturi pentru a se ajusta la deschiderea internaţională a pieţelor lor. Neacţionându-se în acest fel “se va ameninţa~nu numai sănătatea economică a Europei de Est ci şi democraţia născândă” din această zonă. Şi toate acestea deoarece speranţa că ţările din Europa de Est îşi pot restabili singure economiile lor “este o momeală”, Occidentul are “un rol crucial de jucat”. Sateliţii ex-URSS, continuă autorul, au o nevoie urgentă de existenţă financiară pentru a se restructura în prezent şi în cei câţiva ani ce vor veni, S.U.A., Japonia şi Europa vestică trebuind să furnizeze resurse pentru modernizarea uzinelor, drumurilor, a tuturor serviciilor, în cursul acestei delicate perioade de tranziţie. În viziunea lui J. Sachs chiar şi “atitudinea simbolică” a Occidentului poate fi la fel de importantă ca ajutorul financiar şi existenţa tehnică. Întoarcerea în sânul Europei este după opinia sa “cimentul care a menţinut consensul social pentru reforme”. Dacă Europa Occidentală nu se interesează de această reintegrare atunci “presiunile interne care se opun noii democraţii vor săpa reformele şi restructurarea”. Şi mai rău “o anumită meschinărie occidentală şi mercantilismul investiţiilor rapace ar aduce o reacţie xenofobă”.

De aceeaşi părere este şi cunoscuta specialistă în ţările ex-socialiste Marie Lavigne[40] care analizând actuala situaţie economică şi încercând să descifreze viitorul acestei părţi a Europei scrie: Odată în plus, criza care loveşte Federaţia Rusă pune problema ajutorului occidental pentru ţările care încearcă să treacă la economia de piaţă şi să construiască democraţia. Marile promisiuni care au urmat căderii Berlinului sunt uitate şi se impune de acum înainte “realismul rece al intereselor egoiste”. Această remarcă a lui M.Lavigne este ilustrată de politologul american R. Rosencrauce41 care încă în 1990 discutând despre perspectiva păstrării de către S.U.A a poziţiei de supremaţie economică era de părere că “pe măsură ce USA, Europa Răsăriteană şi China îşi liberalizează activităţile economice, această evoluţie promiţătoare va declanşa cu siguranţă o reafirmare a industriei americane”. Şi mai departe relaţiile internaţionale - precum şi pieţele est-europene în curs de liberalizare şi progresele în direcţia liberalizării schimburilor comerciale în întreaga lume - “facilitează categoric stimularea economiei americane”.

În cadrul cooperării europene, cum este şi normal, o importanţă specifică se atribuie integrării ţărilor ex-socialiste în Uniunea Economică (ex. C.E.E.). J. Sachs susţine necesitatea integrării acestei înclinaţii a ţărilor Europei Centrale şi de Est de a-şi regăsi locul în “principalul curent al societăţii şi culturii europene”, căci aşa cum a dedus el din poziţia Poloniei “voinţa de a se armoniza cu Comunitatea Europeană are rădăcini istorice”.

Deşi Europa Occidentală este partenerul comercial logic al vecinilor din

Est, scrie M. Lavigne, acordurile comerciale semnate de CE., acordurile de cooperare cu guvernele din Est "prin caracterul lor restrictiv dezamăgesc". Acordurile de asociere semnate începând cu anul 1992 cu unele din ţările ex-socialiste arată că relaţiile cu aceste ţări sunt privite "cu lositudine", iar generozitatea C.E. este "nuanţată".

În consecinţă M. Lavigne apreciază el intrarea în CE. "va costa scump ţările din Est şi va cere eforturi considerabile din partea candidaţilor".

* *
*

Această succintă examinare a abordărilor occidentale privind tranziţia - prin forţa lucrurilor nici pe de parte exhaustivă, chiar şi numai din cauza modicităţii documentării - relevă tendinţa netă a economiştilor şi experţilor în problemele economice ale ţărilor ex-socialiste către un pozitivism constructiv opus destructivismului euforic al anilor 1989-1990.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Peter Murrel - "Economic Transition in Soviet Union and Eastern Europe", The Journal of Economic Perspectives, vol. 5, number 4/1991
2. Thomas Schreiber, Francoise Barry -"Bouleversements a TEst 1989-1990". Notes et Etudes Documentaires no. 4920- 4921/1990
3. Richard Ericson - "The Classical Economy of Soviet Type; The Nature and Consequences for Reforme", The Journal of Economic Perspectives, vol. 5, number 4/1991
4. Norbert Holcblat - "La transition économique dans les pays de l'Est", Economie et Statistique no. 260/1992
5. Laurence Lombard, Raphael, Dresmontant -"Reinventer la protection sociale en Europe de l'Est", Futuribles, juillet - aout 1993.
6. M. Dewatripont, G. Roland - "The virtues of gradualism and legitimacy in the transition to a market economy", The Economic Journal March 1992.
7. Richard Ericson op. cit., în loc, cit.
8. Abraham Bergson - "The S.U. before the Falling: how poor it is and why?", The Journal of Economic Perspectives, vol. 5, number 4/1991
9. R. Ericson, op. cit, în loc. Cit.
10. Thomas Wolf -"The Lessons of Limited Reform to the Market", în loc. cit.
11. Peter Murrell, op. cit., în loc. cit.
12. John M. Litwacz - "The Legality and the Market Reform in the Economics

of Soviet Type", în loc. cit.

13. Stanley Fisher, Alan Gelb - "The Transforming Processus of Socialist Economy", în loc. cit.
14. Guillermo A. Calvo, Jacob A. Prenkel - "The Credit Markets, the Credibility and Economic Transformation" în loc cit.
15. Ronald Mac. Kinnon - "Financial Control in the Transition to a Market Economy", Discussion Paper, no. 40, July, 1991. Center for Economic Performance.
16. Jan Svejnar - 'The Microeconomics of Transition to Market Economy" în loc. cit.
17. L.Csaba (ed.) - "Systemic Change and Stabilization in Eastern Europe" Darthmonth Publishing Companie., Alcknhort, 1991.
18. Nathalie Ricoeur, Yves Zlotowski - "Pays de l'Est; retour aux realités", Note de conjoncture no. 1/1992
19. Xavier Richet - "Restructurations industrielles et transformation économiques en Europe Centrale et Orientale", Revue française d'economie", automme 1992.
20. Op. cit. în loc, cit.
21. J. Sachs M. Derxatripot şi G. Roland - "Accelerating Privatization in Eastern Europe. The Case of Poland, Washington D.C World Banc Annual Conference on Development Economics, 1992
22. M. C. Maurel - "Les decollectivisations en Europe Centrale: autopsie d'une mode de production, Espace rural no. 30 1992, Tome 1, décembre;
23. Laurence Blotnicki - "La restructuration agraire", Revue d'études comparatives Est-Ouest, volume 21/1993.
24. L. Lombard, R. Tresmontant, op.cit., în loc cit.
25. Xavier Gaullier - "Modernisation et Etat - providence en Europe Centrale", Revue franşaise des Affaires sociales, jauvier - mars/1992.
26. Farid Dhanji, Branco Milanovic - "Privatisation" în volumul "The Transition to a Market Economy" OCDE/CEFT, Paris 1991.
27. Commissariat general du Plan (CGP) "La transition en Europe", mars 1993.
28. L. Csaba (ed.) op. cit.
29. G. G. Pop. cit
30. D.R.E.E. Resultats no. 8, juillet 1992.
31. C. G. Pop. cit.
32. L. Lombard, R.Trestmontant, op.cit., în loc, cit.
33. Op. cit. În loc. cit.

34. Dominique Lacone - Labarthe - “L'organisation des systémées bancaires surs et efficaces en Europe Centrale et Orientale”, Cahiers economiques et monetaires”, No. 41 1er semestre 1993.
35. L. Brainard - “Reform in Eastern Europe: Creating a Capital Market” Economic Revew, January - February \ p.49-58,1991.
36. A. Sannders, I. Walter - “Reconfiguration of Eastern European Banking and Financial Markets” Journal of International Securities Markets, automne, 1991.
37. Carol Graham - “The political economy of safety nets during market transition” The World Bank, Research Paper Series, January 1993; Xavier Gaullier “La machine a exclure”, Le Debat, mars 1992.
38. L. Lombard, R. Tresmonetant op. cit, în loc. cit
39. J. Sachs, op. cit., în loc cit
40. Marie Lavigne - “CEE est-elle l'avenir de l'Est?” Le Monde diplomatique, avril 1993.
41. Richard Rosencrance “America's Economic Resurgence: A Bold New Strategy”, Harper Collins Publishers, Los Angeles, 1990.

Capitolul 2 - ABORDĂRI INSTITUŢIONALISTE ALE TRANSFORMĂRILOR ECONOMICE DIN CENTRUL ŞI ESTUL EUROPEI

2.1. Introducere

Transformările economice şi politice spectaculoase care se derulează în prezent în centrul şi estul Europei constituie o importantă şi interesantă provocare atât pentru teoria economică, cât şi pentru ştiinţa politică. Bilanţul care se poate elabora la împlinirea a patiu ani de la căderea regimurilor comuniste este însă departe de fi univoc. Optimismul liberal iniţial a făcut treptat loc estimărilor prudente sau chiar de-a dreptul pesimiste care văd în actuala situaţie din această parte a lumii un teren minat aflat sub ameninţarea unor majore derive.

În comunitatea ştiinţifică a economisii lor, a devenit tot mai limpede că procesul de transformare a fostelor economii planificate de comandă în economii libere de piaţă se află actualmente într-o fază critică. Această minimă certitudine se referă atât la politicile economice propriu-zise care au fost implementate în ultimii patru ani în estul Europei, cât şi la teoria economică ce a stat la baza acestora. Este important de subliniat însă faptul că sub semnul întrebării nu se afla scopul tranziţiei (economia de piaţă, devenită din păcate adesea un slogan politic ca urmare a folosirii acestui accept în contexte improprii), ci mai ales căile care conduc spre el. Dacă există astăzi un relativ consens în privinţa necesităţii aşezării întregii activităţi economice pe baze noi (legile pieţei) el nu este însă dublat de un consens privind mijloacele de realizare a acestui obiectiv, Discuţiile referitoare la dihotomia terapiei- şoc versus tranziţiei graduale nu au făcut altceva decât să sporească confuzia existentă, întrucât cel mai adesea ele au fost susuşţinute de argumente ştiinţifice, având la bază doar simple motivaţii politice. Acest fapt a influenţat negativ calitatea abordărilor teoretice care fie ca au îmbrăţişat necritic câteva dintre axiomele economiei neo-clasice, neglijând astfel rolul crucial al cadrului instituţional In procesul de transformare economică şi politică, fie că au rămas ancorate în limitele unui marxism degenerativ, adesea reparabil în spatele unor abordări care favorizează un incert socialism de piaţă desemnat ca o a “treia cale” intre capitalism şi comunism.

Scopul lucrării de faţă este a evidenţia caracteristicile fundamentale ale abordărilor de factură instituţîonaiistă referitoare la transformările economice din centrul şi estul Europei Deşi aflate într-o relativă minoritate în sânul comunităţii ştiinţifice datorită diferenţelor majore faţă de strategiile oficiale implementate de FMI şi celelalte organisme financiare internaţionale,

demersurile teoretice de factură instituţionalistă capătă pe măsura trecerii timpului o greutate şi o semnificaţie tot mai mare. După patru ani de încercări, una dintre concluziile cele mai importante este aceea că piaţa însăşi este o instituţie care nu emerge spontan din cooperarea liberă a actorilor economici, ci trebuie constituită metodic urmând câteva principii clar definite şi unanim respectate. Lipsa unui fundament instituţional apropiat este în prezent percepută ca fiind cel mai important obstacol în crearea unei adevărate economii de piaţă în ţările din centrul şi estul Europei (1). Instituţiile economice sunt rezultatul unei evoluţii îndelungate care dă naştere abia în final unor practici şi norme unanim acceptate.

Prin urmare, se poate afirma că transformările economice şi politice care au loc în aceste ţări reprezintă adevărate teste de evaluare a postulatelor teoriei neo-clasice cât şi a axiomelor instituţionalismului ca teorie economică.

2.2. Instituţionalismul şi teoria economică

Aşa după cum se ştie, instituţionalismul s-a conturat ca un set alternativ de principii în raport cu fundamentele teoriei neoclasice, mai exact spus ca o încercare de a oferi o explicaţie mai realistă a funcţionării economiilor de piaţă luând în consideraţie anumiţi factori neglijaţi de analizele economiştilor neo-clasici. Începuturile instituţionalismului pot fi trasate în America sfârşitului veacului trecut (2), dar abordări instituţionaliste avant-la-lettre pot fi întâlnite şi în operele unor economişti germani din veacul XIX precum Wilhem Roscher (1817-1894), Karl Knies (1821-1894) sau Gustav Schmoller (1838-1917). Este momentul de maturitate a celor două figuri marcante ale instituţionalismului american, Thorstein Veblen şi John R.Commons. Aşa după cum subliniază o bună cunoscătoare a domeniului, prof. Anne Mayhew, patru mari idei au contribuit la demarcarea abordărilor instituţionaliste de cele neoclasice: este vorba despre evoluţie, cultură, relativism cultural şi evaluare instrumentală (3).

În opera sa, Veblen a pus un mare accent pe rolul factorilor culturali în determinarea cadrului economic, încercând astfel să suplinească ignorarea lor de către demersurile neo-clasice. La rândul său, geniul lui Commons a constat în elaborarea unei teorii a modalităţilor în care actorii economici intră în conflict şi rezolvă aceste conflicte, arătând încă o dată şi modul în care soluţiile agreate modifică ulterioara lor cooperare. Evoluţie culturală, relativism cultural şi instituţii aflate într-o neîncetată evoluţie sunt astfel trei dintre cele mai importante contribuţii teoretice ale primilor economişti instituţionalişti.

Ceea ce diferenţiază însă demersurile instltuţionaliste de cele neo-clasice nu este atât luarea în consideraţie a institiuţiilor în sine, cât mai ales modul în care acestea din urmă sunt considerate şi explicate. Cea mai cuprinzătoare definiţie a instituţionalismului rămâne cea dată de W. E. Atkins în 1932; potrivit acesteia, cinci mari trăsături sunt definitorii pentru abordările instituţionaliste: (a) comportamentele de grup şi nu preţurile trebuie să fie în

centrul analizei economice; (b) trebuie acordată o mai mare atenţie cutumelor şi altor legităţi extraeconomice care au o influenţă considerabilă, directă sau indirectă, asupra comportamentelor agenţilor economici; (c) indivizii sunt conduşi de către motivaţii care în general nu pot fi exprimate cantitativ; (d) comportamentele economice evoluează în mod constant, ceea ce face necesar ca generalizările teoretice să fie nevoite să specifice permanent reperele lor temporale şi spaţiale; şi (e) economiştii trebuie să studieze sursele conflictelor de interese în structura socială existentă la un moment dat

În sânul curentului neo-clasic, există însă tendinţe şi şcoli care au acordat atenţie rolului instituţiilor în funcţionarea reală a unei economii descentralizate. Una dintre acestea este şcoala austriacă. Principiul fundamental care caracterizează demersurile tuturor reprezentanţilor ei este cunoscut sub numele de individualism metodologic. Economiştii austrieci, începând cu Menger şi terminând cu Hayek, au subliniat neîncetat că societatea este o multiplicitate ale cărei legităţi nu pot fi înţelese decât dacă mai întâi studiem acţiunile indivizilor. Aceasta revine în fapt la a postula anterioritatea şi prioritatea, indivizilor faţă de societate, primii fiind consideraţi “elemente constitutive fundamentale” (Menger). În al doilea rând, individualismul metodologic revine la a explica orice proces social ca un rezultat spontan al cooperării libere între agenţii individuali. Prin urmare, instituţiile însele pot fi considerate ca fiind rezultatul spontan al interacţiunii indivizilor, ceea ce înseamnă nici mai mult nici mai puţin decât considerarea instituţiilor ca simple efecte (şi nu cauze) ale cooperării libere şi neplanifieau- dintre indivizi (4). Raţionalitatea comportamentelor individuale derivă astfel din paradigma individului care calculează permanent în termeni de costuri şi beneficii, neluând astfel în calcul influenţa cadrului instituţional (ca şi cauze de data aceasta) asupra comportamentelor individuale.

Oricât ar părea de (furios acest lucru, piaţa ca instituţie a fost uuul dintre pilonii de rezistenţă ai demersului neo-dasic al lui Hayek. Încă începând cu celebra sa controversă cu Lange în privinţa posibilităţii planificării, Hayek s-a pronunţat pentru eliminarea conceptului static de echilibru în favoarea unei abordări evoluţioniste centrali pe considerarea pieţei ca instituţie rezultată în urma unui lung şi neîncetat proces de încercare şi selecţie. Hayek a subliniat în repetate rânduri că piaţa este o instituţie simplă şi extrem de sofisticată în acelaşi timp. Ceea ce diferenţiază net demersul său de abordările instituţionaliste de care s-a detaşat a fost atacul său la adresa “raţionalismului constructivism, potrivit căruia instituţiile pot fi consistent prefigurate şi construite după un anumit plan. În opinia lui Hayek, piaţa a apărut nu ca un rezultat al acţiunii conştiente a oamenilor, ci tocmai ca un efect nepremeditat

Ceea ce desparte radical abordările instituţionaliste propriu-zise de cele neo-clasice este însă faptul că instituţiile sunt considerate a fi cauze ale fenomenelor economice, şi nu simple efecte ale acestora. Aceasta explică apoi

definirea fenomenelor sociale ca procese evolutive (5), precum şi înclinaţia economiştilor instituţionalişti către explicaţii holiste care pun accentul nu pe comportamentele şi acţiunile individuale, ci pe cele obiective. Piaţa este văzută astfel ca rezultatul unui proces mai mult sau mai puţin consistent dirijat, ca un "proces instituit". Această din urmă expresie aparţine lui Karl Polanyi, a cărui celebră carte, The Great Tansformation (Marea Transformare), apărută în 1944 a reprezentat un adevărat eveniment în câmpul ştiinţelor sociale.

Polanyi a încercat să demonstreze cu argumente ştiinţifice că raţiunea însăşi de piaţă auto-reglată este utopică, ajungând astfel ia concluzia potrivit căreia economia de piaţă implică în mod natural o acţiune reglatoare din partea statului (6). Teza lui Polanyi este astfel afină cu demersurile instituţionaliste, insistând asupra importanţei conceptului de evoluţie instituţională şi accentuând influenţa deosebită a instituţiilor asupra economei în ansamblul său.

2.3. Caracteristicile principale ale abordărilor instituţionaliste ide transformărilor din centrul şi estul Europei

Punctul de plecare al tuturor acestor abordări este încercarea de a explica şi de a corecta deficienţele politicilor economice implementate în ultimii patru ani în fostele ţări comuniste din centrul şi estul Europei Strategiile economice bazate pe politicile "convenţionale" elaborate în mare măsură după tipare neo-clasice s-au dovedit a fi incapabile pe termen scurt de a crea o adevărată adevărată economia de piaţă. Eşecurile politicilor economice au creat un mare decalaj între anticipaţiile populaţiei şi rezultitele concrete, ceea ce în unele cazuri a condus la erodarea constantă şi progresivă a suportului popular în favoarea reformelor economice percepute ca principala cauză a deteriorării nivelului de viaţă.

Declinul marcant al producţiei, creştcrea şomajului, scăderea salariului real şi inflaţia au reprezentat cei patru mari factori care au contribuit la agravarea cadrului general. În linii mari, politicile economice implementate în această perioadă s-au axat pe următoarele trei direcţii: (a) liberalizarea economică generală prin abolirea controlului asupra preţurilor şi a producţiei, (b) macrostabilizarea prin intermediul controlului sever al ofertei de monedă şi al deficitului bugetar şi (c) demararea procesului de privatizare prin vânzarea proprietăţii de stat

Încă începând cu prima jumătate a anului 1992, majoritatea economiştilor cu o orientare instituţionalistă au atras atenţia că aceste politici nu pot duce la rezultate încurajatoare, întrucât ignorau câteva elemente fundamentale între care crearea cadrului instituţional al economiei de piaţă ocupă locul cel mai important (7).

Macrostabilizarea economică s-a mărginit în cele mai multe cazuri doar la reducerea sau eliminarea subvenţiilor şi controlului asupra preţurilor şi a

producţiei, în timp ce calitatea managerului economic a rămas în linii mari nemodificată. Incentivele care există în cadrul unei adevărate economii de piaţă către o raţională utilizare a resurselor reale ale societăţii nu au fost create în acest răstimp, ceea ce a condus în multe cazuri la irosirea progresivă a fondurilor existente. Inexactităţi sau jumătăţi de măsuri în cadrul procesului de privatizare, legate mai ales de corporatizarea întreprinderilor de stat, au condus fără excepţie la ceea ce în literatura de specialitate a fost numit asset stripping, fapt care a aruncat o lumină negativă asupra privatizării în ansamblul ei. În opinia economiştilor instituţionallşti, marea iluzie care a stat la baza politicilor implementate în această perioadă şi care explică în bună parte eşecul relativ al acestora l-a reprezentat credinţa potrivit căreia simpla eliminare a planificării centralizate şi demararea procesului de privatizare vor genera automat o adevărată economie de piaţă (8). Cu alte cuvinte, ideea generală a fost aceea că piaţa poate apărea spontan ca urmare a introducerii preţurilor libere şi a eliminării controlului statului asupra aparatului productiv. Aşa cum afirmă Jan Kregel, Egon Matzner şi Gernot Grabher în introducerea volumului care sintetizează opiniile grupului de economişti instituţionalişti din cadrul grupului AGENDA şi care se intitulează sugestiv Şocul pieţei, ideea potrivit căreia piaţa poate fi introdusă în mod simplu prin liberalizarea preţurilor şi eliminarea controlului asupra producţiei şi prin crearea proprietăţii private se bazează pe o fundamentală neînţelegere a modului de funcţionare a economiei de piaţă. “Piaţa nu este un deus ex machina şi nici o forţă misterioasă care operează prin intermediul unei mâini invizibile” (9). Mesajul economiştilor instituţionalişti este acela că piaţa reprezintă o reţea complexă de semnale şi agenţi, între care preţurile nu sunt decât unul dintre multiplele elemente constitutive. Piaţa este întotdeauna cuprinsă într-un cadru social- economic mai larg care cuprinde relaţiile complexe dintre agenţii economici, intervenţiile reglatoare ale statului, cadrul legislativ ş.a.m.d. Ea nu poate funcţiona cu adevărat eficient decât atunci când un astfel de cadru socio-economic există deja furnizând fundamentul indispensabil oricărei economii de piaţă.

Întrucât aceasta din urmă este marele element absent, prioritatea în opinia economiştilor instituţionalişti trebuie acordată reconstituirii lui cât mai repede cu putinţă. Urgenţa se explică tocmai prin faptul că eficienţa politicilor de macrostabilizare depinde fundamente de existenţa şi consolidarea acestui cadru socio-economic. Succesul economiilor de piaţă occidentale după cei de-al doilea război mondial s-a datorat în bună parte priorităţii acordate reconstituirii acestui cadru, în care îmbinarea iniţiativei private cu o raţională intervenţie publică a jucat un roi esenţial. Multe măsuri au fost puse în practică progresiv, iar statului i-a revenit un rol esenţial în coordonarea acestui proces. Reconstrucţia acestor economii nu a exclus păstrarea sub control a anumitor preţuri care au fost liberalizate doar treptat şi într-un interval îndelungat (10).

Recentul succes economic al ţărilor din Asia de sud-est este o altă

dovadă a viabilităţii unor politia suple de “dirijare a pieţei”. Economiştii instituţionalişti pledează tocmai pentru aplicarea unor astfel de politia de “dirijare suplă a pieţei” în cadrul ţărilor din centrul şi estul Europei cu scopul de a încuraja reconstrucţia rapidă a cadrului sodo-economic indispensabil unei adevărate economii de piaţă. Cu alte cuvinte, ei se pronunţă pentru un pragmatism economic eliberat de disocieri ideologice sau politice, bazat pe politici active de “dirijare a pieţei” în care statului (autorităţii publice) îi revine un rol proeminent. Două mari direcţii pot fi evidenţiate în acest context: (a) crearea contextului socio-economic, (b) crearea şi dirijarea pieţei, şi tranziţia de la “distrugerea necreativă” la “creaţia distructivă” sau tranziţia de la declinul economic la crearea condiţiilor pentru creşterea economică. Legată de acest din urmă punct, este, in sfârşit crearea unui context internaţional favorabil reformelor din centrul şi estul Europei.

În cele ce urmează voi analiza fiecare punct In parte, subliniind de fiecare dată factorii care diferenţiază abordările instit uţtonaliste de cele neo-clasice.

2.4. Crearea contextului socio-economic

Lipsa unui context socio-economic apropiat este considerată in prezent drept principala carenţă a transformărilor cconomice din centrul şi estul Europei. În acelaşi timp, ea explică în bună parte randamentele descrescă-toare ale reformelor, precum şi dificultăţile majore întâmpinate de factorii de decizie în politicile macroeconomice.

În sensul cel mai larg al cuvântului, contextul socio- economic reprezintă cadrul în care agenţii economici îşi desfăşoară în mod obişnuit activitatea. Importanţa considerării acestui context în analizele economice vine din faptul că el impune întotdeauna anumite limite şi constrângeri acţiunilor indivizilor, după cum tot el oferă incentivele pentru folosirea raţională a resurselor rare ale societăţii. Economiştii instituţionalişti subliniază fără excepţie în abordările lor influenţa determinantă a acestui context asupra rezultatelor politicilor macro şi microeconomice şi reproşează strategiilor folosite până în prezent (în majo-ritate inspirate din orientările FMI şi ale Băncii Mondiale) tocmai ignorarea lui. Premisa de la care pornesc toate abordările instituţionaliste este aceea că tranziţia de la o economie planificată de comandă la o economie de piaţă presupune înainte de toate o schimbare totală a contextului socio-economic care afectează la rândul său în mod decisiv comportamentele economice individuale.

Aşa cum subliniază Matzner, Kregebel (11), orice context socio-eco-nomic poate fi redus la patru elemente fundamentale: (a) concepţia generală care se află la baza deciziilor şi acţiunilor individuale, (b) instituţiile în sensul deplin al cuvântului (piaţa, cadrul legislativ, cutume etc), (c) remunerările care sancţionează eforturile individuale şi (d) acţiunile politice care încearcă să

influenţeze toate elementele anterioare.

Există în prezent un relativ consens referitor la importanţa pe care o joacă şi o va juca în viitor concepţia generală care se află la baza deciziilor şi acţiunilor individuale. În urmă cu aproape patru decenii, Kenneth Arrow a pus în evidenţă adevărata semnificaţie a ceea ce el a numit bunuri intangibile pentru buna funcţionare a unei economii descentralizate. Corectitudinea şi disponibilitatea de a onora contractele asumate, lealitatea în afaceri, sau voinţa de a te supune In mod strict cadrului legal sunt doar câteva dintre cele mai importante bunuri intangibile aflate actualmente într-o cronică penurie în fostele ţări din centrul şi estul Europei. Aşa după cum sublinia pe bună dreptate un alt specialist american, profesorul Kenneth Jowitt (Berkeley), etosul general care caracterizează şi predomină în aceste societăţi cuprinde câteva elemente antitetice adevăratului spirit al economiei de piaţă (12). Profesorul american este de părere că marea problemă a acestor societăţi este lipsa unei "identităţi publice comune" a guvernelor şi guvernanţilor care să-i plaseze pe toţi aceştia pe un acelaşi nivel, permiţând astfel apariţia unui dialog social adevărat. Lipsa totală a experienţei acestui dialog se consideră a fi unul dintre cele mai serioase obstacole în calea introducerii adevăratului etos al economiei de piaţă şi al societăţii deschise. În acest context, "instituţionalizarea virtuţilor publice" (13) trebuie privită ca o prioritate a politicilor reformiste, iar lipsa unei preocupări susţinute în această direcţie este în măsură să explice randamentele descrescătoare ale reformelor în centrul şi estul Europei.

Spre deosebire de economiştii neo-clasici, instituţionaliştii sunt de părere că elementul cel mai important în procesul reconstrucţiei socio-economice a fostelor ţări comuniste din centrul şi estul Europei nu este ideea abstractă a unei pieţe libere, ci dimpotrivă, încrederea indivizilor că nivelul de viaţă poate să crească într-un interval scurt de timp prin intermediul unui efort individual sporit. Din nefericire, majoritatea strategiilor economice implementate în această perioadă de timp n-au fost capabile să furnizeze un fundament ferm pentru consolidarea acestei încrederi iniţiale. Economiştii instituţionalişti sunt de părere că o mare vină o poartă simplificările teoretice care au stat la baza acestor politici. Ele s-au bazat, în opinia lor, pe o radicală necunoaştere a mecanismului real de funcţionare a economiilor de piaţă occidentale ca şi pe o totală ignorare a evoluţiei istorice a acestora. Competiţia între agenţii economici nu merge spontan ca urmare a eliminării bruşte a vechilor bariere. De asemenea, s-a ignorat rolul fundamental pe care l-a jucat creditul în evoluţia capitalismului. Ca "instituţie socială" (14), creditul trebuie să funcţioneze şi să fie încadrat într-un cadru politic şi instituţional apropiat, ceea ce a fost ignorat parţial sau total de către economiştii şi politicienii est-europeni.

Aşa după cum sublinia Rey Koslowski (15), natura economiei de piaţă a evoluat în mod fundamenatal în ultimul secol. Cadrul instituţional postbelic al

oricărei economii de piaţă occidentală include în prezent o serie însemnată de instituţii publice ce au un rol activ în economie. În opinia lui Koslowski, o bună parte dintre instituţiile create în cadrul programului New Deal din anii ’30 ai secolului nostru au devenit între timp fundamentale şi definitorii pentru o economie de piaţă modernă. Tocmai de aceea, inititutionalizarea unui set de intervenţii reglatoare ale statului în economie trebuie să reprezinte o prioritate a politicilor reformiste.

Tranziţia se impune a fi făcută nu către un capitalism “abstract” ale cărui principii sunt extrase doar din manualele clasice de micro şi macroeconomie, ci către un capitalism “real” care acordă prin definiţie un rol important acţiunilor reglatoare ale statului Acest adevăr pare a fi fost parţial sau total ignorat de o mare parte a strategiilor economice implementate în centrul şi estul Europei şi el reprezintă unul dintre argumentele cele mai puternice pe care economiştii instituţionalişti le aduc împotriva politicilor inspirate din ortodoxia neo-clasică.

Instituţiile reprezintă un alt element definitoriu al contextului socio-economic ignorat de economiştii neo-clasici. Însemnătatea lor vine din influenţa majoră pe care o au asupra comportamentelor economice individuale sau colective. Instituţiile sunt în principal nişte reguli, norme şi tipare care modelează acţiunile indivizilor. Cele mai importante dintre ele sunt proprietatea, statul, drepturile individuale, piaţa, cutumele ş.a.m.d. Ele pot emerge în mod spontan, neplanificat, ca urmare a unei repetate interacţiuni sociale, sau pot fi “construite” în mod conştient după anumite reguli bine definte. Economiştii instituţionalişti reproşează abordărilor neo-clasice faptul că se referă aproape întotdeauna la instituţii ca fiind potrivnice mecanismelor pieţei libere (în principal concurenţei) uitând astfel că piaţa înşişi este o instituţie creată în ţrma unei evoluţii îndelungate. La rândul lor, concurenţa şi comportamentele economice nu pot fi analizate independent dc contextul în care au loc pentru |notivul că ele sunt profund implicate în acesta din urmă depinzând de tradiţii, cutume etc.

Rolul esenţial al instituţiilor în economic derivă din faptul că ele reduc gradul de incertitudine, oferind astfel tipare constante în care acţiunile individuale pot să se desfăşoare. Aşa după cum arată prof. Anne Mayhew (16), orice proces economic - în principal, producţia şi dist ribuţia bunurilor şi a serviciilor - se realizează prin intermediul unei activităţi umane organizate şi repetitive. Economiştii instituţionalişti subminează astfel importanţa “tiparelor culturale” precum şi a ceea ce ei numesc (pe urmele lui Veblen) instinct of workman- ship pentru buna derulare a transformărilor economice din centrul şi estul Europei (17). Ideea adiacentă este aceea că incentivele monetare singure nu sunt capabile să modifice radical şi într-un timp scurt modul în care indivizii lucrează, ele trebuind combinate cu măsuri vizând schimbarea tiparelor culturale şi stabilizarea orizonturilor anticipaţionale ale agenţilor economici mai ales în legătură cu deciziile lor investiţionale.

Remuneraţiile care sancţionează deciziile agenţilor economici formează un al treilea element constitutiv al contextului socio-economic. Abordările instituţionaliste recunosc însemnătatea mecanismului preţurilor relative ca semnale ce direcţionează deciziile investiţionale ale agenţilor economici şi transmit informaţia în sistemul economic. Ceea ce le diferenţiază de demersurile de factură neo-clasică este însă accentul pus pe necesitatea unei formări treptate a mecanismului preţurilor relative tn condiţiile existenţei unui mediu caracterizat prin accentuate rigidităţi structurale şi o cronică incertitudine.

În sfârşit, o altă notă definitorie a abordărilor de factură instituţionalistă este atribuirea unui rol activ statului în crearea contextului socio-economic necesar introducerii mecanismelor economiei de piaţă. Ideea centrală care revine ca un leit-motiv este aceea că eliminarea bruscă a planificării centralizate nu poate conduce decât la un proces de "distrugere necreativă" în absenţa unor instituţii constitutive economiei de piaţă. Statul nu trebuie să se limiteze doar la a crea noul cadru legislativ, ci trebuie să fie instanţa care să "dirijeze" piaţa şi să creeze condiţiile minimale pentru redemararea creşterii economice (18).

În acelaşi timp economiştii instituţionalişti subliniază necesitatea acordării unui nou sens intervenţiei autorităţii publice în economie. Un accent deosebit este pus pe rolul instituţiilor statului în crearea unui minim sau solid consens reformist în rândul populaţiei bazat pe o echitabilă distribuire a costurilor transformărilor, fn opinia instituţionaliştilor, atribuirea unui rol sporit intervenţiei statului în dirijarea pieţei este justificată de precedentele istorice, mai cu seamă de perioada anilor '30, când numai intervenţia hotărâtă a statului în economie a putut pune capăt gravei crize declanşate în 1929. Din acest punct de vedere, majoritatea abordărilor instituţionaliste se pronunţă în favoarea unui "pragmatism luminat" dincolo de dihotomiile ideologice. Matzner, Kregel şi Grabhel afirmau chiar că "aceste rigidităţi şi lipsa de flexibilitate conţinută în aceste dihotomii reprezintă unul dintre cele mai serioase impedimente în eliminare sistemului comunist în estul Europei" (19).

Mergând mai departe pe linia dezideologizării abordărilor economice ale tranziţiei, ei se pronunţau pentru o diferenţiere între stat şt autoritatea publică, ultima fiind considerată ca acea autoritate al cărui principal rol este implementarea unor reguli universale de conduită publică, păstrarea unui climat pluralist deschis dialogului social şi rezolvarea echitabilă şi promptă a tuturor conflictelor economice; politice şi sociale. Aşa după cum sublinia recent Rey Koslowski (20), una dintre marile confuzii care a apărut în ultimul timp în fostele state comuniste este considerarea din principiu a statului ca un inamic al proprietăţii private şi un adversar al libertăţilor individuale. Evoluţia istorică a economiilor de piaţă occidentale probează contrariul Una dintre ideile cele mai interesante ale lui Koslowski este aceea că economiile post-comuniste nu pot conta deocamdată pe existenţa unul stat şi/sau a unei autorităţi publice în

sensul consacrat al cuvântului. Adevăratele instituţii ale statului au fost malformate de către ideologia comunistă, de unde necesitatea reconstituirii lor. Preluând teza lui Ellen Comisso (21), Koslowski insista asupra faptului că între proprietatea de stat în vest şi proprietatea de stat din est au existat şi mai există încă uriaşe diferenţe, care fac improprii orice comparaţii, în opinia sa, nu se poate vorbi despre existenţa unei adevărate proprietăţi de stat într-un stat comunist, ci doar despre existenţa unei "proprietăţi comunale" (22), care nu oferă nici un incentiv pentru o folosire raţională a resurselor rare ale societăţii. De aici rezultă imposibilitatea de a distinge în mod net între proprietatea privată şi proprietatea publică. Întreprinderile statului formau aşadar proprietatea comunală neavând nimic comun cu proprietatea publică aşa cum se întâlneşte ea în economiile occidentale.

Concluzia cea mai importantă care se desprinde de aici este aceea că în economiile est-europene, în paralel cu mecanismele pieţei, trebuie reconstituită şi proprietatea publică. Ignorarea acestui fapt reprezintă în opinia economiştilor instituţionalişti una dintre marile limite ale proceselor de privatizare implementate până în prezent în statele din centrul şi estul Europei.

2.5. Crearea şi dirijarea pieţei

Un alt set însemnat de. probleme în care diferenţele dintre abordările instituţionaliste şi cele neo-clasice sunt majore îl reprezintă crearea şi dirijarea pieţei. Economiştii instituţionalişti pornesc de la premisa potrivit căreia piaţa care este în sine o instituţie nu poate emerge spontan în urma eliminării vechilor mecanisme proprii economiei planificate de comandă. Ea trebuie "construită" şi "dirijată" metodic, printr-un set de politici macroeconomice care au drept principal obiectiv crearea contextului socio-economic apropiat economiei de piaţă. Aşa cum afirmă Rey Koslowski (23) construirea capitalului secolului XX reclamă totuşi mult mai mult decât terapia de şoc a eliminării planificării, a liberalizării preţurilor şi a privatizării unei largi părţi a sectorului socialist. Ea presupune reconstituirea fundamentului instituţional care a fost aproape în totalitate distrus de fostele economii comuniste.

Unul dintre aspectele fundamentale ale abordărilor instituţionaliste legate de crearea şi dirijarea pieţei se referă la ceea ce în literatura de specialitate poartă numele de market- maker (24). Piaţa, afirmă economiştii instituţionalişti, nu este un mecanism impersonal şi nici nu este în mod simplu condusă de o "mână invizibilă". Ea este o instituţie socială, şi, implicit, rezultatul interacţiunii unui mare număr de decizii individuale. Ca atare, fundamentul pe care este constituită piaţa îl reprezintă relaţiile dintre agenţii care cumpără şi cei care vând, cu menţiunea fundamentală că nu toate aceste relaţii debutează în tranzacţii efective. Aceste relaţii pot avea loc datorită existenţei unei categorii particulare de agenţi intermediari (market-makers) care reprezintă veriga de legătură între cei care vând şi cei care cumpără. Nu se poate vorbi cu adevărat

despre o economie de piaţă acolo unde aceşti agenţi intermediari nu există în sensul deplin al cuvântului. Economiile din centrul şi estul Europei nu au încă o clasă relativ constituită de market-makers, fapt care afectează negativ calitatea şi derularea însăşi a tranzacţiilor economice.

Activitatea acestor agenţi intermediari nu este posibiliă însă decât într-un cadru legal bine definit şi unanim respectat, care oferă tipare repetitive necesare derulării tranzacţiilor cotidiene. Abordările instituţionaliste pun un accent prioritar pe necesitatea implementării unui cadru legislativ ferm, care să asigure realizarea contractelor asumate în condiţiile unor costuri limitate. Aşa după cum a arătat într-un celebru eseu Ronald Coase, deţinătorul premiului Nobel pentru economie în 1991, acţiunile acestor agenţi intermediari pentru derularea efectivă a tranzacţiilor economice implică un anumit cost care se referă la colectarea informaţiei, luarea deciziilor într-un mediu caracterizat de incertitudine, impunerea contractelor etc. În acest sens, Matzner, Kregel şi Grabher afirmă că "anumite forme particulare ale pieţei pot fi înţelese ca instituţii care emerg şi supravieţuiesc datorită faptului că reprezintă modul cel mai eficient de organizare a activităţii economice" (25). Tocmai de aceea crearea pieţei reprezintă un lung proces istoric bazat pe o sofisticată activitate antreprenorială. De aceea, instituţionaliştii sunt de părere că strategiile economice care vor fi implementate în viitor în statele din centrul şi estul Europei vor trebui să acorde o atenţie sporită creării şi dirijării pieţei, mai exact spus creării condiţiilor în care mecanismele pieţei se pot dezvolta şi formei dezirabile pe care acestea o pot prelua.

Existenţa unei politici complexe de dirijare a pieţei reprezintă în opinia economiştilor instituţionalişti condiţia necesară deplasării actualului stadiu de "distrugere necreativă" în care se află economiile est-europene. În acest sens trebuie înţelese de altfel criticile pe care le aduc politicilor de stabilizare macroeconomică organizate după principiile organismelor financiare internaţionale (în principal FMI). Principalul argument este acela că într-o perioadă de transformări radicale cum este cea actuală este nevoie tn principiu de o sporire a rolului investiţional al statului, în condiţiile inexistenţei unei adevărate iniţiative private şi a unei infrastructuri apropiate economiei de piaţă. Or, acest obiectiv se află în totală contradicţie cu politicile fiscale şi monetare extrem de restrictive pe care aceste ţări au fost obligate să le interpeleze, în opinia lui Matzner, Kregel şi Grabher, aceste restricţii conduc în cele din urmă la o structură perversă a cheltuielilor publice, dirijate în principal către surse "neproductive" (cum ar fi transferurile de venituri, alocaţii etc.) în dauna necesarelor investiţii publice. Astfel, "stabilizarea macroeconomică devine mai degrabă un impediment decât o premisă pentru creşterea şi reconstrucţia economică" (26).

Majoritatea abordărilor instituţionaliste se pronunţă în acest sens pentru o politică industrială activă şi dirijată. În sprijinul acestei teze, sunt aduse

experimentele reuşite ale Germaniei postbelice, Japoniei şi ţărilor din sud-estul Asiei în care investiţionalismul masiv al statului a fost folosit pentru susţinerea şi consolidarea mecanismelor economiei de piaţă. Principalele puncte asupra cărora se îndreaptă atenţia economiştilor instituţionalişti sunt următoarele:

- stabilirea unei priorităţi sectoriale care **s**ă ţină seama, printre altele, de: elasticitatea cererii în funcţie de venit, potenţialul de creştere rapidă a productivităţii (reflectând avantajele comparative), considerente ambientale etc. Aceste priorităţi, odată stabilite, vor trebui consolidate printr-o susţinută şi coerentă politică financiară (subvenţii şi politici de credit selective);
- crearea unei reţele de asociaţii (agenţi) de dezvoltare regionale care să furnizeze toate informaţiile necesare în privinţa oportunităţilor şi nevoilor investiţionale din zonele pe care le acopcrft. În această privinţă, o atenţie deosebită trebuie acordată implementării unor eficiente politici regionale (27). Sunt date ca exemple reuşite cazul Italiei şi al Japoniei, unde de la preocuparea de a creşte eficienţa economică la nivelul întreprinderilor individuale s-a trecut treptat la preocuparea de a crea politici regionale sectoriale, în felul acesta a fost evitată una dintre limitele cele mai importante cu care se confruntă micile întreprinderi, şi anume insuficienţa informaţiei economice. Crearea unui circuit regional intersectorial de circulaţie a informaţiei şi de cooperare între întreprinderile mici şi mijlocii reprezintă în viziunea economiştilor instituţionalişti o măsură absolut necesară creării unui context socio- economic apropiat. La aceasta se mai adaugă şi crearea unei reţele de organisme financiare regionale;
- crearea unui program de restructurare naţională care să reprezinte baza indispensabilă pentru deciziile referitoare la întreprinderile care trebuie descentralizate sau/şi închise, noile unităţi ce trebuie înfiinţate, modul în care trebuie atras capitalul străin, mobilizarea resurselor manageriale interne, îmbunătăţirea circulaţiei informaţiei economice. În opinia economiştilor instituţionalişti, acest program de restructurare naţională trebuie să revadă şi să regândească liniile mari ale actualelor procese de privatizare şi să furnizeze incentive superioare pentru continuarea lor pe baza ideilor exprimate anterior. Este avansată de asemenea ideea că în proprietatea statului nu trebuie să rămână doar acele unităţi care din cauza nerentabilităţii lor nu au fost active pentru investitorii străini, ci mai ales acele unităţi a căror complexitate internă reclamă o atentă politică de reconversie.

Implementarea unor politici industriale active trebuie să aibă prin urmare, ca principal scop oprirea proceselor de “distrugere necreativă” şi crearea minimelor condiţii pentru reluarea creşterii economice. Aceasta din urmă este văzută, pe urmele lui Schumpeter, ca un proces de “creaţie distructivă” (28) în

care inovaţiei antreprenoriale îi revine un rol proeminent O altă urgenţă o reprezintă demantelarea structurii perverse în care sunt prinse întreprinderile actuale sau potenţial eficiente datorită legăturilor lor cu celelalte unităţi nerentabile (fenomen cunoscut sub denumirea "puterea reţelei"). Crearea "patului germinativ[9] (29) care face posibilă apariţia adevăratei clase a managerilor este în sfârşit o altă urgenţă pe care politicile industriale trebuie să o ia în calcul.

2.6. Concluzii

Aşa după cum s-a menţionat la începutul lucrării, abordările instituţionaliste ale transformărilor economice din centrul şi estul Europei au apărut în marea lor majoritate ca o reacţie în plan teoretic la strategiile economice inspirate din principiile neo-clasice şi promovate în principal de către organismele financiare internaţionale. Trebuie însă precizat că ele nu neagă în totalitate aceste politici. Economiştii instituţionalişti sunt aproape unanimi în a aprecia faptul că principalul merit al strategiilor convenţionale de transformare a fostelor economii planificate de comandă în economii moderne de piaţă îl reprezintă încercarea de introducere a unui sistem economic descentralizat, cu un rol important acordat stabilităţii monetare, creării unui nou sistem de preţuri relative şi redefinirii rolului, sferei şi mecanismelor de intervenţie a statului. Principala limită a strategiilor convenţionale o reprezintă tn opinia economiştilor instituţionalişti încrederea excesivă tn mecanismele spontane auto-reglatoare ale pieţei. Matzner, Kregel şi Grabher sunt astfel de părere că "principala eroare constă în credinţa în apariţia spontană a unei economii capitaliste de piaţă odată ce este stabilită proprietatea privată, preţurile sunt liberalizate, valuta stabilizată şi sunt introduse pieţe concurentiale nedirijate" (30).

Această "eroare a spontaneităţii" (31) are în opinia economiştilor instituţionalişti câteva consecinţe majore care sunt în măsură să explice eşecurile parţiale ale politicilor economice din centrul si estul Europei. În primul rând, ea conduce la ignorarea faptului că pieţele reprezintă nişte "instituţii sociale" care trebuie create prin intermediul acţiunii oamenilor. Construcţia pieţei este în viziunea instituţionaliştilor "un pur obiectiv antreprenorial" (32). Statului îi revine în acest context . Rolul proeminent al instanţei care este chemată să consolideze metodic fundamentele pieţei. În al doilea rând, strategiile de tip neo-clasic au pierdut aproape întotdeauna din vedere necesitatea creării acelei indispensabile categorii a agenţilor intermediari (law-makers), şi s-au axat pe câteva măsuri insuficiente în acest sens. Lipsa acestor agenţi coroborată cu slăbiciunea inerentă sistemului bancar explică în al treilea rând dificultăţile legate de prezenţa unor constrângeri bugetare noi pe care politicile implementate în ultimii ani nu au reuşit să le elimine în totalitate. Concluzia la care ajung prin urmare abordările instituţionale este aceea că o piaţă în care există cu adevărat procese reale care să lege creditul, producţia şi distribuţia alături de componentele investiţionale raţionale nu poate emerge în mod spontan.

În al patrulea rând, este criticat accentul exclusiv pus de către strategiile convenţionale pe triada: (a) stabilizarea monedei naţionale, (b) liberalizarea preţurilor pe fondul reducerii intervenţiei statului şi (c) privatizarea sectorului de stat. Concentrarea exclusivă asupra acestor aspecte majore ale politicilor macroeconomice a condus în opinia instituţionaliştilor la ignorarea rolului fundamental pe care îl joacă contextul socio-economic. Tferapiile-şoc nu pot crea acest context, ele conducând cel mai adesea la deteriorarea lui.

Prin urmare, abordările instituţionaliste se pronunţă împotriva privatizării rapide şi "forţate" a sectorului de stat, împotriva liberalizării absolute a preţurilor în condiţiile existenţei unor serioase dezechilibre pe piaţa bunurilor şi a serviciilor. Totodată, ele critică ignorarea rolului ofertei şi strategiile convenţionale, care în opinia lor, au avut ca rezultat reducerea ofertei. În sfârşit, ele subliniază însemnătatea existenţei unui mediu internaţional favorabil reformelor, a unui mediu total diferit de cel care a predominat piaţa în prezent încă o dată, economiştii instituţionalişti îşi bazează aceste concluzii pe experienţa istorică. Ei subliniază astfel că experienţa refacerii economiilor postbelice a Europei Occidentale a demonstrat faptul că ratele de schimb şi circulaţia capitalurilor trebuie păstrate un timp sub control, iar subvenţiile la anumite produse-cheie pot fi menţinute. De asemenea, ele au demonstrat în opinia instituţionaliştilor faptul că reconstrucţia economică se poate face numai cu sprijinul unei intervenţii masive a statului în economie, menit* să dirijeze politicile industriale la nivel naţional şi regional.

Este dificil de afirmat în mod tranşant dacă abordările instituţionaliste ale tranziţiei la economia de piaţă în centrul şi estul Europei prezintă un program de cercetare "progresiv" sau "degenerativ" în sensul clasic dat de Lakatos acestor termeni. Faptul că multe dintre punctele de rezistenţă ale acestor demersuri teoretice s-au constituit ca reacţii la politicile convenţionale de factură neo-clasică ar putea fi invocat în sprijinul caracterului lor "degenerativ". De aici, şi acuzaţiile de lipsă de originalitate care le-au fost aduse din partea economiştilor neo-clasici. Problema comportă câteva aspecte care depăşesc cadrul limitat al lucrării de faţă, din moment ce ea putea fi extinsă la a cerceta dacă într-adevăr instituţionalismul ca teorie economică este sau nu o coerentă paradigmă alternativă paradigmei neo-clasice. Lăsând pentru moment de o parte această dispută încă nerezolvată în sânul comunităţii ştiinţifice, trebuie să remarcăm că unele dintre punctele de rezistenţă ale abordărilor instituţionaliste capătă o relevanţă tot mai mare pentru actualul cadru al transformărilor economice din centrul şi estul Europei. Am în vedere aici în special accentul pus şi pe propunerile vizând crearea contextului sodo-econoimic şi crearea şi dirijarea pieţei. Ignorarea totală sau parţială a acestora a condus la simplificări în strategiile economice folosite până în prezent. Aşa după cum afirmă prof. Anne Mayhew, editoarea celei mai prestigioase reviste de orientare instituţionalistă, Journal of Economic Issues, elementul absent din "înţelepciunea convenţională" l-a reprezentat infrastructura instituţională. Pentru a fi eficiente în viitor, politicile economice vor trebui să acorde prin urmare o atenţie mult mai mare acesteia, cu un accent deosebit pus pe realizarea unui adevărat "parteneriat social" (33).

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. Această teză este pertinent susţinută de economiştii instituţionalişti din grupul AGENDA, care au publicat recent volumul The Market Shock, Ann Arbor: University of Michigan Press, 1992, De asemenea, a se vedea excelentul articol al lui Rey Koslowski, - "Market Institutions, East European Reform, and Economic Theoiy", Journal of Economic Issues, Voi. XXVI, No. 3, September 1992, pp. 673-705.
2. Pentru o bibliografie exhaustivă a se vedea Ann Mayhew, - "The Beginnings of Institutionalism", Jcrnal of Economic Issues, Voi. XXI, No. 3, September 1987 pp. 971-998 şi Maurice Basle, "Mise en perspective de Pinstitutio- nalisme de quelques economistes allemands" lucrare reprezentată la colocviul internaţional "L'institutionalisme en question", Marseille, France, Septembrie *i991.*
3. Anne Mayhew, "The Beginnings of Institutionalism", pp. *973-980,* op. cit
4. Charles M.A. Clark, - "Spontaneous Order Versus Instituted Proces: The Market as Cause and Effect", Journal of Economic Issues, Voi. XXVII, No. 2, June 1993, p. 376.
5. Idem, p. 377.
6. Karl Polanyi, The Great Transformation, Boston: Beacon Press, 1957, p. 68.
7. The Market Shock, p. 16, op. cit.
8. Idem, p. 16. De asemenea Anne Mayhew, - "Institutional Infrastructura: The Missing Element in Convenţional Wisdom" in:Perspectives in Hlgher
9. Education Reform. Volume 2. Knoxville: University of Tfennessee 1993, p. 159.
10. The Market Shock, op. cit, p. 16.
11. Idem, p. 19.
12. Idem, pp. 23-24.
13. Kenneth Jowitt, New World Disorder. Berkeley: University of California Press, 1992, pp. 287-291.
14. Idem, p. 293.
15. The Market Shock, p. 25, op. cit.
16. Rey Koslowski, - "Market Institutions , East European Reform, and Economic Theory", pp. 688-689.
17. Anne Mayhew, - "Institutional Infrastructura", p. 160, op. cit.
18. Idem, pp. 160-161. A se vedea de asemenea Rey Kosîowski, pp. 688-689, op. cit.

19. The Market Shock, pp. 32-33, op. cit
20. Idem, p. 39.
21. Rey Koslowski, - “Market Institutions, East European Reform, and Economic Theory”, pp. 680-685.
22. Ellen Comisso, - “Property Rights, Liberalism, and the Ttansitions from “Actually Existing Socialism”, East European Politics and Socientis 5, No. 1 (Winter 1991), pp. 162-188.
23. Rey Koslowski, - “Market Institutions, East European Reform, and Economic Reform”, p. 682.
24. Idem, p. 690.
25. The Market Shock, p. 54, op. cit
26. Idem, p. 56.
27. Idem, p. 76.
28. Idem, pp. 87-95.
29. Anne Mayhew, - “Institutional Infrastructure^{n}, p. 162, op.cit.
30. The Market Shock, p. 93, op.cit
31. Idem, p. 112.
32. Idem, p. 112.
33. Idem, p. 112.
34. Idem, p. 130.

BIBLIOGRAFIE

Basle, Maurice. “Mise en perspective de l'institutionalisme de quelques economistes allemandes”. Lucrare prezentată în cadrul colocviului internaţional “L'Institutionalisme en question”, Marseiile 1991.

Brid, Graham (ed). Economic Reform in Eastern Europe. Vermont: Edward Elgar Publishing Limited. 1992.

Caldwell, Bruce J. „Austrians and Institationalists: The Historical Origins of Their Shared Characteristics”, in: Research in the History of Economic Thought and Methodology, Voi. 6, edited by Warren Samuels. Greenwich, Conn: JAJ Press, 1988

Clague Cristopher Rausser, Gordon C. (ed). The Emergence of Market Economies in Eastern Europe. Cambridge, Mass: Basil Blackwell 1992.

Clark, Charles M.A “Spontaneous Order Versus Instituted Process The Market as Cause and Effect”. Journal of Economic Issues, Voi. XXVII. No. 2,

June 1993, pp. 373-385.

Coase, Ronald H. “The Nature of the Firm”. Economica, 4 (1937), pp. 386-405.

Dugger, William. “Instituted Process and Enabling Myth: The TWo faces of the Market”, Journal of Economic Issues, Voi. XXIII, June 1989, pp. 607-615.

Hodgson, Geoffrey M. Economics and Institutions: A.Manifesto for Modern Institutional Economics. Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1988.

Jowitt, Kenneth. New World Disorder. Berkeley: University of California Press, 1992.

Katz, Bernard S. & Rittenberg, Libby. The Economic Transformation of Eastern Europe. Westport, Conn: Praeger Publishers, 1992.

Kregel, Jan & Matzner, Egon & Grabher, Gernot (ed). The Market Shock. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1992.

Lachmann, Ludwig. “On the Central Concept of Austrian Economics: Market Process”, in The Foundations of Modern Austrian Economics. Kansa City, Mo: Sheed and Ward, Inc., 1976.

Mayhew, Anne. “The Beginnings of Institutionalism”, Journal of Econo- mics Issues, Voi. XXI. No. 3, September 1987, pp. 971-998.

Mayhew, Anne. “Institutional Infrastructure: The Missing Element in Convenţional Wisdom” in Perspectives in Higher Education Reform. Volume 2. Knoxville: University of Ifennessee, 1993, pp. 159-167.

Koslowski, Rey. “Market Institutions, East European Reform, and Economic Theory”, Journal of Economic Issues, Voi. XXVI, No. 3, September 1992.

Neale, Walter C “Institutions”, Journal of Economic Issues, VoL XXI, No. 3, September 1987, pp. 1177-1206.

Neale, Walter C “Society, State, and Market: A Polanyi an View of Current Change and Turmoil in Eastern Europe”, Journal of Economic Issues, Voi. XXV, No. 2, June 1991.

Polanyi, Karl. The Creat Transformation. Boston: Beacon Press, 1957.

Winiecki, Jan. Resistance to Change in the Soviet Economic System: A Property Rights Approach. London: Routedge, 1991.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 5/1995

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂŢII VIEŢII

SISTEM DE ANALIZE PREVIZIONALE PENTRU FUNDAMENTAREA STRATEGIILOR ŞI PROGRAMELOR MACROECONOMICE

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
Bucureşti, 1995

Colectiv de elaborare:
Dorin Jula - cercet. şt. pr. II
coordonator lucrare
Valeria Pop - cercet. şt.pr.III
Lucreţia Alexandru - cercet .şt pr. III
Iftimie Roxana - cercet.şt.pr.III
Camelia Minetos - asistent cercetare
Irina Anghelescu - traducător principal

CUPRINS

INTRODUCERE 223

Capitolul 1 - PROBLEME METODOLOGICE ŞI CERINŢE ALE ELABORĂRII SISTEMULUI DE ANALIZE PREVIZIONALE 226

1.1. Probleme metodologice generale ale elaborării analizelor previzionale 226

1.2. Cerinţe ale abordării sistemice în explorarea viitorului 232

Capitolul 2 - SFERA DE CUPRINDERE A ANALIZELOR PREVIZIONALE 241

2.1. Clasificarea analizelor previzionale în funcţie de amploarea câmpului de analiză 242

2.2. Corelaţii necesare în procesul de elaborare a analizelor previzionale 249

Capitolul 3 - ABORDAREA ANALIZELOR PREVIZIONALE DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ORIZONTULUI DE TIMP (SCURT, MEDIU, LUNG) 254

3.1. Consideraţii generale 254

3.2. Trăsături ce deosebesc analizele previzionale pe termen scurt de cele pe termen mediu şi lung 255

3.3. Aspecte specifice diverselor ţări privind activitatea de previziune şi abordarea acesteia din punctul de vedere al orizontului de timp 262

3.4. Unele aspecte specifice României în perioada de tranzitie, în legătură cu abordarea analizelor previzionale din punctul de vedere al orizontului de timp (scurt, mediu, lung) 263

Capitolul 4 - ASPECTE PRIVIND CORELAREA CERCETĂRILOR PROSPECTIVE NAŢIONALE CU TENDINŢELE PE PLAN MONDIAL, ÎN CONTEXTUL ECONOMIC ACTUALAL ROMÂNIEI 266

4.1. Utilizarea comparaţiilor internaţionale în fundamentarea şi elaborarea programelor perioadei de tranziţie la economia de piaţă 266

4.2. Integrarea analizelor referitoare la mediul extern în elaborarea lucrărilor de previziune privind relaţiile economice internaţionale 270

4.3. Reflectarea în studiile naţionale de previziune a procesului de integrare economică europeană 271
4.4. Integrarea în cadrul Comunităţii Economice Europene 274

Capitolul 5 - CADRUL INSTITUŢIONAL AL ACTIVITĂŢII PREVIZIONALE MACROECONOMICE 277
5.1. Cadrul instituţional al activităţii previzionale în România 277
5.2. Câteva trăsături specifice privind funcţionarea cadrului instituţional al activităţii previzionale în alte ţări 278

BIBLIOGRAFIE 280

INTRODUCERE

Dinamismul specific proceselor economice, susţinut şi totodată accelerat de acţiunea mecanismelor caracteristice perioadei de tranziţie, impune anumite particularităţi activităţii de elaborare a studiilor productive.

În elaborarea lucrării "Sistem de analize previzionale" pentru fundamentarea strategiilor şi programelor macroeconomice s-a pornit, în primul rând, de la necesitatea unei reflecţii teoretice asupra stării actuale a activităţii prospective, asupra factorilor, care pe de o parte, au dus la explozia previzională înregistrată în prezent şi a celor care pe de altă parte limitează creşterea fiabilităţii acestor analize.

În al doilea rând, s-a urmărit prezentarea valorii metodologice a abordării sistemice în elaborarea studiilor previzionale.

În acest cadru sunt analizate problemele metodologice generale ale elaborării studiilor prospective, pornindu-se de la posibilităţile pe care le oferă şi limitele fiecăruia dintre demersurile deductiv, inductiv şi analogic, în fundamentarea studiilor privind anticiparea evoluţiei fenomenelor economice. Sunt prezentate atât principalele metode bazate pe tipurile de inferenţă logică menţionate (extrapolarea, simularea variantelor, modelarea, metoda scenariilor, analiza morfologică, metode intuitive, euristice ş.a.) şi domeniul specific de aplicare al acestora, cât şi limitele teoretice (epistemologice) şi practice ale utilizării diferitelor tehnici de previziune.

Este totodată analizată problema abordării sistemice în studiile previzionale, abordare care depăşeşte clasa metodelor propriu-zise de analiză şi anticipare, fiind, de fapt, o orientare metodologică generală căreia i se circumscriu diverse tehnici şi procedee specifice. Aceste metode de analiză şi previziune, încadrate în orientarea menţionată, sunt prezentate din perspectiva principalului lor rol metodologic: anticiparea cvasi-stabilităţii sistemului pe un anumit interval de timp şi, deci, valorificarea inerţiei structural - funcţionale a acestuia (extrapolare, regresie, etc.) şi, pe de altă parte, anticiparea factorilor generatori de discontinuitate (analiza combinatorie, analiza morfologică, metoda Brainstorming, Delphi, scenarii, metode bazate pe teoria catastrofelor (.Thom)ş.a.)

Într-o interpretare sistemică, analiza previzională trebuie să surprindă evoluţia fenomenelor economice pornind de la cel puţin trei coordonate: o axă orizontală pe care se proiectează interdependenţele şi corelaţiile dintre laturile şi manifestările simultane ale sistemului; o axă verticală, care ordonează structural şi ierarhizează diferitele componente ale acestuia şi o dimensiune temporală, care reflectă stările succesive ale sistemului. Analiza este aprofundată, în această abordare, în capitolele următoare ale lucrării.

Astfel, în capitolul 2 "Sfera de cuprindere a analizelor previzionale" pornindu-se de la modul de tratare a acestei probleme, în literatura de specialitate din ţară şi străinătate, sunt delimitate principalele categorii de previziune: previziunea globală (panoramică)- la nivel mondial, naţional, regional (proiecţiile regionale fiind considerate proiecţii globale de nivel 2); previziunea orizontală (sintetică); previziunea verticală (de ramură) cu subvarianta - previziunea de întreprindere. Pentru fiecare categorie de analiză prospectivă sunt prezentate caracteristici, modalităţi de abordare, consideraţii generale.

În parte a doua a capitolului sunt trecute în revistă principalele corelaţii considerate ca necesar de avut în vedere în momentul întreprinderii unei lucrări previzionale (încadrarea în contextul geopolitic mondial, naional, interconexiunile prospectivelor economice).

În capitolul 3 "Abordarea analizelor previzionale din perspectiva orizontului de timp" după câteva consideraţii generale privind criteriile ce pot determina anumite periodizări ale timpului fizic, sunt supuse atenţiei câteva trăsături ce deosebesc analizele previzionale pe termen scurt de cele pe termen mediu şi lung. Aceste diferenţieri, fără să fie absolutizate, sunt urmărite prin prisma problematicii specifice şi a metodelor de analiză adecvate, a ritmului propriu de evoluţie pentru diferitele activităţi economice. Totodată, sunt prezentate unele aspecte generale privind abordarea acestor probleme în literatura de specialitate şi în practica diferitelor ţări.

În capitolul 4 este analizată necesitatea corelării cercetărilor prospective naţionale cu tendinţele pe plan mondial, considerându-se că aceasta decurge din trei mari grupe de probleme:

- cerinţa studierii şi comparării cu evoluţiile altor ţări în fundamentarea şi elaborarea strategiei de tranziţie la economia de piaţă, avându-se în vedere atât comparaţiile cu ţări dezvoltate şi ţări în curs de dezvoltare, cât şi cu celelalte ţări est-europene;
- necesitatea explicită, în elaborarea lucrărilor de previziune în domeniul relaţiilor externe, de corelare cu informaţiile privind mediul extern şi partenerii comerciali ai României;
- cerinţa realizării obiectivului de integrare economică europeană, pe nivelele succesive, începând cu eliminarea monopolului de stat asupra comerţului exterior, continuând cu integrarea în"Zona de cooperare economică a Mării Negre" şi apoi, treptat, cu aderarea la AELS (şi la Spaţiul Economic European) şi, în final, integrarea în Comunitatea Economică Europeană.

În cadrul capitolului 5 al lucrării, este urmărit "Cadrul instituţional al activităţii previzionale macroeconomice". În acest context, sunt prezentate instituţii al căror obiect de activitate îl constituie elaborarea de studii şi prognoze referitoare la echilibrul macroeconomic, dezvoltarea ramurilor şi

subramurilor, echilibrul valutelor şi relaţiile economice externe etc.: Comisia Naţională de Prognoză, care funcţionează ca organ de sinteză macroeconomică, subordonat Guvernului României, catedra de specialitate din cadrul Facultăţii de Cibernetică, Statistică şi Informatică Economică din ASE, Institutul de Prognoză Economică din cadrul Institutului Naţional de Cercetări Economice.

A doua parte a capitolului prezintă unele trăsături specifice privind funcţionarea cadrului instituţional al activităţii previzionale în alte ţări. Se constată că guvernele situează activitatea previzională în preocupările lor centrale, atribuind adesea largi răspunderi şi competenţe acestor organisme.

Capitolul 1 - PROBLEME METODOLOGICE ŞI CERINŢE ALE ELABORĂRII SISTEMULUI DE ANALIZE PREVIZIONALE

Analizând evoluţia şi, în special, dinamismul proceselor economice şi sociale se poate argumenta faptul că în perioada actuală se manifestă o stringentă nevoie de previziune, de anticipare a situaţiilor viitoare care apar în prezent posibile şi de evaluare a consecinţelor de perspectivă ale diferitelor variante de acţiune. Previziunea poate fi considerată ca o determinaţie specific umană, în consecinţă, o componentă proprie oricărei activităţi. Ca urmare, explozia previzională care se desfăşoară în prezent îşi are una dintre explicaţii în accelerarea schimbărilor în fiecare segment al realităţii economice, sociale sau politice.

Pentru depăşirea fazei de anticipare naturală a fenomenelor şi de raportare preponderent afectivă la viitor este necesară construirea unui sistem metodologic de investigare a sensului şi dinamicii evoluţiei diferitelor fenomene, a factorilor şi condiţiilor de care aceasta depinde. Deşi rămân încă insuficient soluţionate probleme ca acoperirea cu metode adecvate a previziunii şi evaluării unor procese sociale şi economice sau clasificarea exhaustivă a metodelor şi tehnicilor deja elaborate, progresul metodologic în acest domeniu poate fi considerat cu un alt factor major al exploziei previzionale.

1.1. Probleme metodologice generale ale elaborării analizelor previzionale

Literatura de specialitate recenzează un mare număr de procedee - metode, tehnici - de investigare a viitorului[1]

Deşi o evaluare a tuturor acestora din punctul de vedere al fundamentelor metodologice este dificil de realizat, fără a reduce analiza previzională la determinările ei pur teoretice, se consideră că demersul prospectiv porneşte de la câteva elemente esenţiale printre care: structurile logice deductive, bazele raţionale inductive şi inferenţa analogică.

Analiza modului de utilizare a raţionamentului deductiv în fundamentarea logică şi operaţională a previziunii porneşte teoretic de la studiile lui K.Popper "În concepţia lui K.Popper, construcţia predictivă are particularitatea de a fi întotdeauna un demers deductiv care presupune cu necesitate propoziţii ce

[1] Ca studii de referinţă În acest sens pot fi citate: E.Jantsch - "Prognoza tehnologică", Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1972; M.Botez (coordonator) - "Curs de prognoză", Bucureşti, CIDSP, 1972; P.Apostol - "Viitorul", Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977

asertează legi universale.

Această construcţie trebuie să conducă la anticiparea de fapte şi evenimente singulare, ce sunt supuse apoi testării empirice"[1]. Raţionamentul deductiv clasic A+B (din A se deduce B) având condiţia logică: "dacă premisele sunt adevărate, concluzia este adevărată" se aplică la predicţie sau la enunţurile despre evenimentele viitoare prin ataşarea unui operator temporal A+B, prin care se simbolizează faptul că, dacă premisele (A) sunt adevărate, evenimentul anticipat (B) se va produce în viitor.

Pornind de la această schemă generală, orice construcţie previzională de tip ipotetico-deductiv ia în considerare nu o singură condiţie A, ci o mulţime de premise-ipoteze din care sunt deduse apoi variantele de evoluţie a fenomenelor analizate. Raţionamentul ipotetico-deductiv fundamentează logic generarea proiecţiilor prin metoda scenariilor, explorarea şi, în general, simularea diferitelor alternative posibile ale viitorului, susţine operaţia de prevedere succesivă a unor stări sau situaţii pe baza cunoaşterii stărilor şi situaţiilor precedente şi, de asemenea, poate indica falsitatea ipotezelor, plecând de la demonstrarea falsităţii concluziei.

Cu toate acestea, structurile logico-deductive nu acoperă întreg spectrul metodologic al analizelor previzionale şi aceasta datorită însăşi limitelor raţionamentului deductiv[2] 1.Argumentarea unei asemenea afirmaţii se poate face pe baza teoriei sistemelor deductive. Numim consecinţe logice ale unei propoziţii, mulţimea tuturor propoziţiilor care decurg în mod logic din aceasta (logica fiind înţeleasă ca un ansamblu de procedee utilizate pentru trecerea de la propoziţii cu valoare de adevăr, la alte propoziţii tot cu valoare de adevăr). Dacă X este o mulţime de propoziţii, atunci mulţimea Cn(X) a tuturor consecinţelor logice care decurg din acestea formează un sistem deductiv.

Spunem că mulţimile X şi Y sunt echivalente logic dacă Cn (X) = Cn (Y). O mulţime de propoziţii X se numeşte axiomatizabilă finit dacă există o mulţime finită Y, astfel încât X şi Y să fie logic echivalente.

În acest caz Y este o axiomatizare a lui X.

O mulime de propoziţii este independentă dacă nici unul dintre elementele ei nu este deductibil din celelalte. Se numeşte bază a unei mulţimi X o mulţime Y independentă şi totodată logic echivalentă cu X[3].

---

[1] Ştefan Lanţoş - "Valoarea euristică a previziunii ştiinţifice" Ed. Dacia, Cluj-Napoca, 1976, p.62.

[2] Dorin Jula - "Modelul matematic - sistem deductiv axiomatizabil - Limitele modelării", Lucrările celui de al IV-lea simpozion "Modelarea cibernetică a proceselor de producţie", Academia Română - Academia de Studii Economice - Institutul Central pentru Conducere şi Informatică, Bucureşti, 26-28 mai 1983, vol.1, p.30

[3] idem p.31-32

Cu aceste precizări, definim un sistem deductiv ca fiind axiomatizabil dacă admite o bază finită.

Ori, construcţiile previzionale fundamentate pe structuri ipotetico-deductive pot fi considerate sisteme deductive axiomatizabile (orice submulţime finită X a unei mulţimi independente constituie axiomatizarea unui sistem deductiv, şi anume Cn(X)). De altfel, previziunea realizată pe această bază "se bucură de o rigoare crescută, de precizie, de exactitate, de supoziţii explicite şi decidabile. Problema se poate pune şi invers, în sensul că gradul de axiomatizare al unei ştiinţe poate fi socotit ca un reper al capacităţii şi valorii predictive a teoriilor ei (...). De îndată ce s-a putut apela la axiomatizare, extinderea cunoaşterii ştiinţifice se face calculându-se predictiv consecinţele posibile ale sistemului de cunoştinţe axiomatice. Deci operaţia de elaborare a previziunii, beneficiind de axiomatizare, beneficiază în acelaşi timp de calcule logico- matematice"[1]

Fără a veni în contradicţie cu afirmaţia potrivit căreia în studiile previzionale domeniul de analiză a fenomenelor este restrâns la sfera evoluţiilor posibile, a "viitorilor posibili"[2], totuşi plecând de la ipoteza că procesul de cunoaştere este un proces infinit de dezvoltare şi acumulare de fapte (şi evident, sistematizare a acestora în teorii), se poate admite că inclusiv aserţiunile privind viitorul înseamnă, potenţial, o mulţime independentă, infinită de propoziţii.

Dar, în teoria sistemelor deductive, se demonstrează că nu orice sistem deductiv este axiomatizabil, adică nu orice sistem deductiv admite o bază finită şi, mai mult, dacă există o mulţime independentă, infinită de propoziţii atunci mulţimea tuturor propoziţiilor ce pot fi deduse din acestea conţine ca părţi o infinitate numărabilă de sisteme deductive axiomatizabile, dar şi o infinitate nenumărabilă de sisteme deductive neaxiomatizabile[3].

În aceste condiţii, dacă se admite că:

a) proiecţiile fundamentate pe raţionamente ipotetico-deductive pot fi considerate ca având structură de sisteme deductive axiomatizabile;

b) aserţiunile privind viitorul înseamnă potenţial o mulţime independentă, infinită de propoziţii;

c) atunci prin afirmarea existenţei în această mulţime a unor structuri

---

[1] St. Lanţoş, op. Cit., p. 64

[2] "(..) În clasa "viitorilor posibili" intră numai acele stări viitoare al căror mod de producere, pornind de la starea prezentă, este pentru noi imaginabil şi plauzibil", Bertrand de Jouvenel - "Progresul În om", Ed. Politică, Bucureşti, 1983, p.420

[3] Această proprietate a mulţimilor independente infinite de propoziţii a fost demonstrată de Tarski şi Lindenbaum (a se vedea În acest sens: "Euristică şi structură În ştiinţă", (coordonator Angela Botez), Editura Academiei Române, Bucureşti, 1978 p. 50-51.

specifice sistemelor deductive neaxiomatizabile se impune constatarea că metodele de previziune, cel puţin în aceste cazuri, nu pot fi reduse la schemele raţionamentului deductiv şi deci este necesară recurgerea la tehnici de alt tip, care să depăşească raportarea strictă la premise, tehnici de natura celor care apelează la substituiri, extrapolări şi generalizări, analogii etc.

Concret, se consideră că nu pot fi prinse în structuri deductive previzionale fondate pe temeiuri cognitive problematice şi incomplete.

În aceste situaţii se recurge, printre altele, la previziuni fundamentate pe baze raţionale inductive. De altfel, există opinii[1] potrivit cărora orice previziune este prin statutul său logic de natură inductivă, aceasta deoarece se consideră că previziunea nu poate face abstracţie de un anumit grad de probabilitate, ori enunţul cu valoare probabilistă este, prin natura sa, inductiv.

Raţionamentul prin inducţie este un proces de generalizare prin care se trece de la constatări despre cazurile particulare la previziuni privind întreaga clasă. Simbolic, fie o mulţime M = {x1, x2,...xn...}, Mn ∈M submulţime cu card M=n şi o proprietate (caracteristică) P(X) constatată pentru elementele Mn-i= {x1, x2,..., xn-i}, unde 0 ≤ i ≤ n. Raţionamentul inductiv afirmă existenţa proprietăţii P(x) oricare ar fi x ∈)M_{0-i}

Daca i = 0 inducţia este completă în Mn, iar dacă 0<i<n inducţia este incompletă,, deci amplificatoare. În acest din urmă caz, proprietăţile observate (înregistrate) în n-i situaţii au fost extinse la cel puţin un alt element x∈Mn-i

Dacă n<∞, atunci inducţia în Mn este în principiu completă, adică cel puţin în principiu, abstracţie făcând de limitele noastre spaţio-temporale, toate cazurile (elementele) pot fi observate şi înregistrate prin prisma proprietăţii P. Inducţia este numai contingent incompletă (deci, amplificatoare). Dacă mulţimea M este infinită atunci inducţia este în principiu incompletă (Inducţia matematică, inclusiv în cazul în care se aplică la mulţimi infinite, are structura raţionamentului deductiv având condiţia logică: dacă premisele sunt adevărate concluzia este adevărată, deci A|-B).

Aserţiunile previzionale bazate pe raţionamentul inductiv nu pot fi obţinute prin procedee specifice inducţiei complete, deoarece situarea acestora în viitor face imposibilă observarea lor la momentul previziunii. Drept urmare, despre acest tip de aserţiuni nu se poate afirma că sunt adevărate sau false, ci pot fi doar, într-o măsură mai mică sau mai mare, credibile. Gradul de credibilitate al previziunilor obţinute prin raţionamete de tipul inducţiei incomplete, amplificatoare depinde de numărul cazurilor observate, relaţia dintre proprietatea considerată şi celelalte caracteristici ale elementelor, metodele de selecţie şi observare ş.a.

---

[1] Dima, T., - "Controversele inducţiei", În "Direcţii În logica contemporană", Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1974, p.55-96.

Astfel, cu cât numărul cazurilor observate care verifică proprietatea este mai mare, cu atât mai credibilă devine extinderea acesteia şi la alte elemente din aceeaşi clasă. Derivat din aceasta, în general, se acceptă faptul că dacă un eveniment, proprietate, caracteristică se repetă cu o anumită periodicitate sau frecvenţă într-un interval mai lung de timp şi în viitor acest eveniment (proprietate, caracteristică) se va repeta după o distribuţie similară.

Deasemenea, gradul de credibilitate a previziunii obţinute prin inducţie creşte dacă proprietatea luată în considerare a fost selectată prin analiza cazurilor tipice şi constituie o caracteristică esenţială a indivizilor (elementelor) din clasa respectivă.

Condiţiile şi limitele acestei metode sunt sintetizate de Henri Poincare astfel[1]: "... fără generalizare, previziunea este imposibilă (...) datorită generalizării, fiecare obiect observat ne face să prevedem un mare număr de alte fapte; numai că nu trebuie să uităm că doar primul este sigur, că toate celelalte nu sunt decât probabile. Oricât de trainic fundamentată ni s-ar putea părea o previziune, noi nu suntem niciodată siguri în mod absolut că experienţa nu o va dezminţi, dacă ne hotărâm să o verificăm. Dar probabilitatea este adeseori destul de mare pentru ca, practic, să ne putem mulţumi cu ea. Este totuşi preferabil să prevezi fără certitudine decât să nu prevezi deloc".

Extrapolarea şi intrapolarea pot fi, între anumite limite, circumscrise clasei procedeelor fundamentate pe logica raţionamentului inductiv.

În unele studii se face distincţie între extrapolare (extinderea a ceea ce ştim despre proprietăţile şi legile unui domeniu dat în afara acestui domeniu), substituire (admiterea faptului că o proprietate ce aparţine unei entităţi dintr-un domeniu, aparţine şi altei entităţi din acelaşi domeniu) şi generalizare (trecerea de la o lege cunoscută la o lege mai generală ce o cuprinde pe prima). În sens restrâns, doar substituirea şi generalizarea sunt metode clasic inductive, trecerea de la un domeniu la altul aparţind unei forme specializate a raţionamentului inductiv - inferenţa analogică.

Încadrate sau nu în categoria raţionamentului inductiv, se consideră că argumentele analogice deşi nu pot fi folosite în testarea unei ipoteze pot însă să o sugereze ca plauzibilă. Analogia poate fi definită că o inferenă de la asemănarea a două sau mai multe obiecte în ceea ce priveşte o parte a caracteristicilor lor, la asemănarea şi a celorlalte caracteristici, deci o extindere a unei relaţii de izomorfism dintre elementele a două structuri, S1 şi S2 la elementele structurilor corespunzătoare integratoare $\sum 1 \subset S1$ şi $\sum 2 \subset S2$

Simbolic, dacă proprietăţile a1, a2,..., an, corespunzătoare structurii S1 sunt asemănătoare proprietăţilor b1, b2, ...bn din structura S2 atunci şi

[1] Henri Poincare - "Ştiinţă şi ipoteză", Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986, p.147 şi 148

celelalte "p" proprietăţi identificate în S1 (sau > S1) respectiv a n+1, an+2, ..., an+ sunt asemănătoare proprietăilor bn+1, bn+2, ..., bn+m din S2 (sau $\sum 1 \supset S1$). Metoda modelării constituie cea mai utilizată aplicaţie a raţionamentului de tip analogic. În esenţă, procesul de modelare constă în obţinerea unui sistem (abstract sau material) izomorf cu o imagine homomorfă (simplificată, obţinută prin selectarea proprietăţilor considerate esenţiale din punctul de vedere al scopului urmărit) a obiectului de cercetat. Formalizat, sistemele S1 şi S2 sunt fiecare modelul celuilalt, dacă există o imagine homomorfă H1 a sistemului S1 şi o imagine homomorfă H2 a sistemului S2 şi cele două imagini sunt izomorfe între ele.

În conformitate cu această schemă generală în cazul modelării economico-matematice, procesul de modelare presupune parcurgerea mai multor etape2.

Într-o primă etapă, subiectul S (care modelează) prin analiza obiectului (0) din realitatea economică identifică o mulţime finită P1 (0), ..., Pn(0) de proprietăţi (caracteristici) ale acestuia.

Imaginea homomorfă a realităţii economice reflectată prin proprietăţile P(0) reprezintă "teoria" T(0/s) elaborată de subiectul S referitor la obiectul O.

Într-o a doua etapă se caută o teorie matematică izomorfă cu teoria economică T(o/s). În limbajul şi logica specifice teoriei matematice se construieşte efectiv modelul. Prin transferarea proprietăţilor originalului, determinate în prima etapă, asupra modelului matematic, se obţin propoziţiile P1 (M), ... Pn (M) Studiul acestora cu ajutorul intrumentelor specifice teoriei matematice T(M) (cunoscute sau special elaborate) duce la determinarea unor noi proprietăţi Pn+1 (M),..., Pn+m (M) care apoi sunt transferate asupra obiectului original (0) rezultând proprietăţile Pn+1 (0), ..., Pn+m (0).

Utilizate în previziune, modelele matematice constituie unele dintre cele mai puternice şi complexe metode. Aceasta deoarece în elaborare şi folosire, modelul matematic îmbină toate cele trei tipuri de raţionamente prezentate: inferenţa analogică în etape de elaborare, raţionamentul deductiv în calculul modelului şi raţionamentul de tip inductiv în extrapolarea rezultatelor din teoria matematică în teoria economică.

Cu toate acestea, utilizarea inferenţei analogice ca mod de fundamentare a previziunilor impune adoptarea unor precauţii, datorită faptului că "cele două perechi de termeni pe care le comparăm sunt totdeauna diferite în anumite privinţe; de aceea, extrapolarea de la una la alta este valabilă numai în anumite privinţe (...) analogia poate sugera, ea este baza oricărei ipoteze şi teorii, dar nu poate dovedi nimic" [1].

[1] Leclerq - "Traité de la méthode scientifique", Ed. Dunod, Paris, 1964, p. 108

1.2. Cerinţe ale abordării sistemice în explorarea viitorului

Abordarea sistemică în studiile previzionale depăşeşte clasa metodelor propriu-zise de analiză şi anticipare, fiind de fapt, o orientare metodologică generală, căreia i se circumscriu diverse tehnici şi procedee specifice. Această orientare metodologică pleacă de la unele premise, cum ar fi cele conform cărora obiectul investigaţiei se prezintă ca un ansamblu de elemente structurate şi relaţii şi/sau totalitatea metodelor aplicate în vederea atingerii unui anumit scop (practic sau cognitiv, de analiză sau de anticipare); formează ele-însele un sistem.

În funcţie de aceste elemente pot fi distinse două orientări diferite, dar convergente. Dacă se porneşte de la ipoteza că domeniul economic şi, în general, societatea pot fi considerate ca sisteme, evident, metodele de analiză şi previziune referitoare la acestea trebuie să surprindă atât elementele componente, cât şi relaţiile specifice şi drept urmare, în ansamblul acestor metode este indusă o structură şi o anumită relaţie de ordine.

Într-o altă abordare se porneşte de la ideea că societatea este o mulţime structurată de indivizi, grupuri sociale şi activităţi conflictual - cooperatiste care se comportă doar ca şi cum ar fi sisteme[1] şi care, deşi acţionează şi se manifestă unitar, iar elementele componente se află în relaţii de interdependenţă şi sunt structurate pe niveluri ierarhice, cu toate acestea, nu pot fi considerate sisteme în înţelesul strict al acestei noţiuni.

Aceasta deoarece atât elementele, cât mai ales interdependenţele între acestea sunt dificil de definit cu exactitate şi în multe cazuri, greu de cuantificat.

În această concepţie societatea, în general, şi majoritatea componentelor (inclusiv domeniul economic) ar putea fi numite doar metaforic sisteme, fiind de fapt, cvasi-sisteme. Un cvasi-sistem este definit ca "un complex structurat cu comportament sistemic la care relaţiile relativ invariante ale întregului pot fi percepute şi descrise empiric, fără să fie definite în termenii teoriei sistemelor; din această cauză, acţiunile şi interacţiunile caracteristice pot fi indicate, dar nu sunt măsurabile până când cercetarea nu poate stabili legităţile într-o manieră suficient de clară pentru ca relaţiile dintre acţiuni sau interacţiuni şi efectele lor să poată fi formulate în termeni matematici"[2]. În sprijinul unei asemenea abordări pot fi aduse şi alte argumente atunci când investigaţia priveşte viitorul. Astfel, se consideră că previziunea ar putea să ofere o imagine anticipativă exhaustivă, univocă şi absolut certă a viitorului doar dacă obiectul cercetării se prezintă ca un sistem clasic (sau de tip

---

[1] D.Jula - "Modelul matematic - sistem deductiv axiomatizabil. Limitele modelării", În op.cit., p.30.

[2] H.Sélyé - "De la vis la descoperire", Ed. Politică, Bucureşti, 1968, p. 306.

Laplace) adică totalitatea parametrilor sistemului pot fi observaţi şi înregistraţi, subsistemele componente sunt omogene şi interacţiunea dintre acestea se limitează la un număr mic de relaţii.[1]

Evident, pretenţia de a identifica sisteme a căror cunoaştere să fie absolut completă este dificil de susţinut, însă chiar şi în această abordare se consideră că o analiză suficientă a cvasi-sistemelor predictive nu se poate realiza decât printr-un sistem de metode. Deci, structura şi caracteristicile sistemului sunt transferate din domeniul obiectului cercetat în cel al metodologiei.

Aşadar, potrivit acestei concepţii noţiunea de sistem nu se aplică realităţii, ci este un mod de a privi această realitate[2]

Cele două abordări sunt, la limită, convergente în măsura în care atât obiectul investigat, cât şi ansamblul metodelor de analiză sunt considerate ca sisteme.

Conceperea abordării sistemice drept o orientare metodologică generală, se apropie într-un grad mai mare de cea de a doua orientare - obiectul analizei se structurează ca un cvasi- sistem, însă demersul prospectiv apelează la un sistem de metode de cunoaştere, fiecăreia atribuindu-i-se o valoare şi o anumită eficacitate cognitivă şi funcţie metodologică.

Într-o asemenea interpretare, definirea cerinţelor abordării sistemice în explorarea viitorului este necesar să pornească, pe de o parte, de la particularităţile domeniului analizat, iar pe de altă parte de la posibilităţile şi totodată limitele metodologice ale analizei de sistem.

În primul rând, abordarea prospectivă trebuie structurată pe trei nivele[3]:

1. explorarea domeniului posibilului;

2. delimitarea liniilor de dezvoltare realizabile, ţinând seama de restricţiile materiale, umane, informaţionale, de ritm al schimbărilor, deci inerţia sistemului etc;

3. selectarea evoluţiilor dezirabile în raport cu anumite scopuri şi cu un sistem de valori ale celui (sau celor) care realizează investigarea viitorului.

În această ordine de idei trebuie menţionat faptul că, având în vedere finalitatea actului previzional - orientarea acţiunii umane în conceperea propriului viitor - unul dintre scopurile principale ale studiilor prospective este de a împiedica adaptarea de decizii care "prin efectele lor ireversibile, ar putea compromite viitorul, sau cel puţin ar suprima un anumit număr de grade de libertate. Astfel, criteriul de selectare a unei decizii prospective trebuie să urmărească mai puţin maximizarea avantajelor imediate şi într-o măsură mai

[1] P.Apostol - "Viitorul", Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, - Bucureşti, 1977, p. 126-143.
[2] idem.
[3] G. Klaus - "Cibernetica şi societatea", Ed. Politică, Bucureşti, 1966, p. 128.

mare minimizarea numărului de variante definitiv excluse prin adoptarea unei anumite conduite (alegeri)"[1].

De asemenea, într-o interpretare sistemică, analiza previzională trebuie să surprindă evoluţia fenomenelor pornind de la cel puţin trei coordonate: o axă orizontală pe care se proiectează interdependenţele şi corelaţiile dintre laturile simultane ale unui sistem; o axă verticală, care ordonează structural şi ierarhizează diferitele componente ale acestuia şi o dimensiune temporală, care reflectă stările succesive ale sistemului [2].

Viziunea multidimensională asupra sistemului, a interdependenţelor şi schimbărilor structurale face posibilă identificarea fiecărui element, a comportamentului acestuia şi a comportamenului global al sistemului; permite surprinderea multiplelor relaţii de condiţionare reciprocă: între componentele sistemului, între acestea şi sistemul privit în mod unitar, relaţiile dintre sistem şi mediul său.

Încadrate acestei orientări metodologice generale, tehnicile şi procedeele specifice încearcă să anticipeze atât efectele stabilităţii structurale şi comportamentale a sistemului (îndeosebi pe termen scurt şi, eventual, mediu) cât şi sensul şi consecinţele dinamicii acestor caracteristici.

Pe termen scurt se poate considera că orice sistem prezintă anumite structuri relativ stabile şi o anumită regularitate în comportament şi, drept urmare, plecând de la aceste constatări, înregistrate la un moment dat, pot fi construite metode care să valorifice inerţia structural - funcţională a sistemului. În linii generale acestea se înscriu în clasa metodelor de extrapolare. Evident, în funcţie de natura sistemului şi a relaţiilor de intercondiţionare reciprocă între componentele acestuia, metodele sunt destinate să anticipeze evoluţia sistemului fie printr-o extrapolare în timp, fie prin regresie în raport cu anumite variabile, a căror dinamică poate fi estimată cu o precizie satisfăcătoare.

Modificările structurale şi în comportamentul sistemului pot avea loc fie prin acumulări succesive în intervale mari, fie prin salturi înregistrate în intervale de timp relativ reduse.

Anticiparea acestor fenomene se poate realiza prin analiza şi proiecţia factorilor generatori de discontinuitate. În acest caz, de obicei, se apelează la metode bazate pe analiza combinatorie şi teoria grafurilor (analiza morfologică, arbori de pertinenţă ş.a.) şi, mai ales, la metode intuitive, euristice, creative (metoda Brainstorming, metoda Delphi, metoda scenariilor, analogii ş.a.). Tot

---

[1] "Un systéme n'est pas le monde exterieur mais un moyen de la regarder" - .Fortet-cf. G.Ribeill - "Systémes, analyse et théorie", Systéme et formation, nr. 55, Paris, D.G.Sema, mai 1972, p.5.

[2] M. Godet - "Crise de la prévision. Essor de la prospective", Presses Universitaires de France, Paris, 1977, p.51

în scopul surprinderii fenomenelor de instabilitate în dinamica sistemelor, în ultimul timp s-a dezvoltat o direcţie nouă de cercetare a fenomenelor de criză, a rupturilor în evoluţia unor procese naturale, biologice, sociale, politice şi economice - "teoria catastrofelor" (.Thom)1 Potrivit acestei teorii, atunci când perturbaţiile exterioare se situează la limita capacităţii de absorbţie a sistemului, o variaţie lentă şi relativ mică a unor parametrii poate duce la salturi bruşte şi de mare amplitudine în structura şi comportarea acestuia[1].

O altă problemă care se ridică este aceea a valorii cognitive a informaţiilor obţinute prin analiza prospectivă.

Considerând că demersul anticipativ se referă la un interval de timp, [O,T], unde O - momentul realizării analizei şi T - orizontul avut în vedere, evaluarea diferitelor variante previzionale se poate efectua - cu metode şi posibilităţi diferite - la ambele extremităţi ale intervalului considerat.

Astfel, la momentul T evaluarea studiilor previzionale se face prin compararea valorilor înregistrate pentru variabilele avute în vedere cu valorile corespunzătoare anticipate. Cel puţin pentru variabilele cărora li se pot ataşa una sau mai multe dimensiuni cantitative, principalele metode de comparare pornesc de la calculul diferiţilor indicatori de abatere (absolută sau relativă) şi de corelaţie. Astfel, de exemplu, la orizontul T se poate calcula abaterea (A%) dintre valoarea înregistrată (Vr) pentru fiecare dintre dimensiunile cantitative ale variabilei considerate şi valoarea corespunzătoare anticipată (Va), în termeni relativi:

$$A\,\% = \frac{V_r - V_a}{V_r} x100$$

Dacă se urmăreşte fiabilitatea previziuni pe întrega traiectorie de evoluţie a fenomenului analizat atunci se poate calcula un indicator de genul:

$$a = \left(\sum_{t=1}^{T} (V_{r,t} - V_{a,t})^{\frac{2}{T}}\right)^{\frac{1}{2}}$$

unde: a - abaterea medie pătratică a valorilor anticipate de la valorile înregistrateVr,t - valoarea efectiv înregistrată la momentul t ∈ { 0,1, ...T }

Va,t - valoarea anticipată pentru momentul t

Forma pătratică este preferată pentru a se evita fenomenul de compensare a abaterilor. Evident, pentru ambele formule de calcul, valori ale

[1] idem, p. 51

indicatorilor cât mai apropiate de zero semnifică o acurateţe mai ridicată a calculelor previzionale.

În cazul în care se compară variantele înregistrate şi previzionate după mai multe caracteristici concomitent, pot fi utilizaţi indicatori care măsoară distanţa dintre vectorii n - dimensionali (unde n reprezintă numărul caracteristicilor considerate semnificative): distanţa Hamming (absolută sau relativă), distanţa euclidiană (absolută sau relativă) ş.a.

Pornind de la o anumită formulă de calcul a distanţei, calculul coeficientului de asemănare între vectorii valorilor înregistrate (Vr) şi anticipate (Va) se poate realiza astfel [1]:

$$c = dC_r, C_a \frac{md(C_r, C_a) + (1-m)\, x\, d\,(C_r, C_a)}{d\,(C_r, C_a) + d(C_r, C_a)}$$

unde: d(Cr, Ca) - distana dintre caracteristicile considerate importante în ansamblul caracteristicilor luate în considerare d { Cr, Ca) - distanţa dintre celelalte caracteristici specifice vectorilor Vr şi Va m - coeficient de ponderare pentru asemănarea a două caracteristici importante.

Probleme privind evaluarea studiilor previzionale se ridică şi la momentul elaborării acestora.

În acest caz abordările pornesc de la estimarea erorilor care pot să apară şi să afecteze rezultatele analizelor.

Astfel, pe lângă obstacolele epistemologice prezentate pentru fiecare dintre metodele cu caracter general implicate în procesul previzional (ipotetico-deductivă, inductivă, inferenţa analogică) se consideră că principalele erori care afectează calitatea acestui demers sunt determinate de:

- accelerarea modificărilor,
- inexactitatea datelor,
- pierderea informaţiei prin agregare,
- erorile de interpretare,
- efectul de anunţare.

La toate acestea se adaugă şi imprecizia aparatului metodologic folosit:

"... mecanismele de predicţie sunt grevate de două tipuri de erori profund antagonice. Aparatul de predicţie proiectat iniţial de noi putea să anticipeze o curbă extrem de netedă cu orice grad de aproximaţie dorit. Dar perfecţionarea funcţionării s-a făcut cu preţul creşterii sensibilităţii aparatului. Cu cât aparatul

[1] Aceste aspecte sunt detaliate În capitolele următoare ale lucrării.

era mai bun pentru semnale regulate, cu atât intra mai puternic în oscilaţii pentru cele mai mici neregularităţi şi cu atât mai puternice erau aceste oscilaţii".

Cu alte cuvinte cu cât se încearcă redarea mai fidelă a particularităţilor sistemelor dinamice complexe, cu atât aparatul metodologic utilizat este mai specializat în direcţia surprinderii cu fidelitate a structurilor şi comportamentelor respective (semnalele regulate) şi, drept urmare, mai sensibil la perturbaţii (amplificator al oscilaţiilor neregulate) Accelerarea schimbărilor - fenomen caracteristic perioadei actuale - constituie unul dintre principalele argumente în susţinerea necesităţii abordărilor prospective şi, în acelaşi timp, un obstacol în creşterea fiabilităţii acestor studii. Sintetic pentru analiza prospectivă acest fenomen are semnificaţia unei "explozii a structuralului în conjunctural"[1].

Aceasta deoarece modelele de previziune pe termen scurt şi mediu urmăresc de obicei variabilele conjuncturale şi de tendinţă, ori fenomenul prezentat - accelerarea schimbărilor - face ca evoluţia pe termen scurt să fie din ce în ce mai mult dependentă de acţiunea variabilelor structurale. Se manifestă, de asemenea, aşa-numitul fenomen al obsolescenţei, adică a degradării informaţiei obţinute prin diagnoză datorită rapidităţii schimbărilor structurale şi comportamentale ale sistemelor. Există astfel riscul ca studiile să se fundamenteze pe date ce nu mai corespund stadiului în care se găseşte sistemul anticipat, datorită apariţiei unei anumite asincronii între dinamica sistemului şi capacitatea practică de observare (culegere, prelucrare şi proiectare anticipativă a informaţiei).

Pe de altă parte, în general datele de care se dispune sunt inexacte (afectate de erori, incertitudine şi imprecizie).

"Dacă se face observaţia simplă că ritmurile de evoluţie sunt afectate de erori, chiar dacă acestea sunt mici, să spunem 2% sau 3%, efectele asupra cantităţilor la care se aplică aceste ritmuri pot să fie semnificative, chiar cu schimbare de semn"[2] Un exemplu sugestiv în acest sens constituie analiza a două sisteme aproape identice:

$x - y = 1$

$x - 1{,}0000y = 0$

---

[1] Thom - "Stabilité structurelle et morphogénése. Essai d'une théorie générale des modéles", Reading, Massachussets, 1972. Thom - "Stabilite structurelle et catastrophes" in "Structure et dynamique des systémes" (sub redacţia A.Lichnerowicz, Fr. Perroux, G.Gaddoffre), Maloine, Paris, 1976.

[2] O analiză În termenii teoriei catastrofelor a evoluţiei eficienţei formării brute a capitalului fix, având ca parametru de control raportul dintre investiţiile tangibile şi intangibile este prezentată În lucrarea: I.Cămăşoiu, G.Georgescu, L.Albu - "Programele de investiţii şi dezvoltarea economică" Ed. Politică, Bucureşţi, 1987, 201-207.

$x - 0,9999y = 0$

$x - y = 1$

a căror soluţii diferă semnificativ:

$x = 100001$ şi $y = 100000$ pentru primul sistem,

$x = -99999$ şi $y = -100000$ pentru al doilea sistem.

Deci diferenşa între rezultate este atât de semn, cât şi în valoare absolută (de 200000), deşi cele două sisteme diferă doar la unul dintre coeficienţi şi doar cu 2 la cea de-a cincea zecimală (2.10-5)[1].

De altfel, este cunoscută situaţia întâlnită în cazul elaborării modelelor matematice când, de cele mai multe ori în sisteme există mai multe ecuaţii decât necunoscute, dar mai multe necunoscute decât ecuaţii independente. "Probabil acest caz constituie o lege în lumea fenomenelor reale unde este dificil să obţii exact informaţii relevante în cantităţi corespunzătoare. Cel mai des obţinem prea multă informaţie, sau prea puţină"[2].

De asemenea, agregând datele în scopul simplificării analizei se pot pierde informaţii semnificative pentru studiul prospectiv. Aceasta deoarece este imposibil de construit o funcţie f : Rn (n - numărul indicatorilor agregaţi) care să fie în acelaşi timp sensibilă (să sesizeze modificarea componentelor) anticatastrofică (modificări mici ale indicatorilor care să nu ducă la salturi importante ale funcţiei de agregare) şi bijectivă (unui punct din Rn, deci unei anumite distribuţii a valorilor indicatorilor, să îi corespundă o singură valoare a funcţiei de agregare şi invers). De cele mai multe ori funcţia de agregare nu este injectivă, deci la distribuţii diferite ale indicatorilor agregaţi nu le corespunde o singură valoare a funcţiei şi deci este imposibil de refăcut procesul invers: dacă se cunoaşte evoluţia indicatorului rezultativ la orizontul de prognoză, nu se pot determina valorile componentelor care fundamentează acest indicator.

Totodată, trebuie avut în vedere faptul ca reflectarea realităţii în informaţii depinde de teoria în virtutea căreia faptele sunt percepute, înregistrate. "Faptele obiective nu ne spun mare lucru; ele nu există decât interpretate prin percepţie subiectivă. Datele nu devin infomaţie ştiinţifică decât prin intermediul teoriei"[3]. Aceste erori de interpretare sunt mai dificil de sesizat şi corectat, deoarece, în principiu, o teorie falsă poate duce la o previziune exactă (falsul

---

[1] Un coeficient asemănător construit În conformitate cu teoria mulţimilor fuzzy este prezentat În lucrarea: I.Văduva, M. Stoica, I.Odăgescu - "Simularea proceselor economice", Ed. Tehnică, Bucureşti, 1983, p.112-115

[2] 1) N. Wiener -"Cibernetica", Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1967, p.31.

[3] M.Godet - "Crise de la prévision essor de la prospective", Presses universitaires de France, Paris, 1977, p. 29.

implică orice), şi, pe de altă parte o teorie adevărată nu poate fi integral verificată ci, doar, prin apelarea la argumente i se poate ridica gradul de credibilitate[1].

Valorile previzionale pentru anumite variabile la un orizont T şi variabilele efectiv realizate pot să nu se suprapună, printre altele, prin apariţia unui efect de anunţare (efect Oedip)

În clasa enunţurilor anticipative se distinge un tip de previziuni ale căror propoziţii se referă la fenomene - naturale, biologice, sociale, politice, economice etc. - ce se desfăşoară indiferent de atitudinea şi rezultatele analizei predictive - numite previziuni de aşteptare Evoluţia acestor fenomene nu este influenţată de faptul că au fost anunţate. Însă predicţiile de aşteptare (sau contemplative) nu acoperă orice anunţ anticipativ. Există fenomene a căror evoluţie este puternic influenţată de stările previzionate - amplificată sau diminuată până la anulare - prin chiar faptul că au fost anunţate (efectul de anunţare, sau efectul Oedip). Un asemenea efect este posibil numai dacă previziunea se referă la evenimente sau procese a căror stare viitoare depinde de interesele şi opiniile agenţilor umani angajaţi în mersul evenimentelor şi proceselor respective.

În acest sens este necesar să se facă distincţie între "previziunile autorealizatoare" şi "previziunile autodistructive".

În prima categorie sunt incluse previziunile care se realizează prin intermediul aşa-numitului "efect de ricoşeu". De exemplu prevederea unei rate înalte a inflaţiei contribuie la alimentarea psihologică a acestei inflaţii, sau anunţarea predictivă a unei puternice deprecieri a cursului de schimb contribuie prin aceleaşi mecanisme psiho-sociale la deprecierea efectivă a acestui curs.

În cea de-a doua categorie - previziuni autodistructive - sunt avute în vedere situaţiile în care acestea nu se realizează din cauza reacţiilor pe care le antrenează - "efect de bumerang". Uneori acest efect este dorit şi, în consecinţă, căutat. Acest tip de eroare căutată intenţionat este aplicată în studiile previzionale în măsură în care avertismentele date privind dinamica unor procese sau fenomene conduc la angajarea de acţiuni în vederea eliminării unor evoluţii nedorite.

Trebuie însă avut în vedere faptul că, urmărite sau nu, reacţiile faţă de aceste tipuri de previziuni sunt, de cele mai multe ori, greu de controlat sau chiar necontrolabile. În literatura de specialitate[2] este citată situaţia apărută pe

---

[1] O Morgenstern - "Précision et incertitudes des données économiques" Dunod, Paris, 1972 p.62.

[2] Exemplul este dat de O. Morgenstern şi este citat de M. C. Demetrescu În lucrarea "Mecanisme decizionale În marketing", Ed. Politică, Bucureşţi 1983, p. 136.

piaţa oţelului odată cu declanşarea războiului din Coreea. În acel moment s-a prevăzut un deficit de lungă durată pe această piaţă. Acestă previziune a relansat activitatea în ramura respectivă într-o asemenea măsură încât în circa doi ani penuria a fost înlocuită cu un surplus al ofertei. De altfel, Keynes[1] afirma că: "O simplă schimbare a previziunii este capabilă prin efectele sale să provoace o oscilaie asemănătoare ca formă unei mişcări ciclice".

[1] 1) K.Korganoff, P. Pârvu - "Méthodes de calculé numérique", t.2, Gauthier - Willars, Paris, 1967, p.9.
2) M.Godet - "Crise de la prévision essor de la prospective", Presses universitaires de France, Paris, 1977 p.34
3) Este cunoscută În acest sens teoria lui K.Popper despre nesimetria falsificării şi a confirmării: confirmarea unei teorii prin argumente empirice sau teste raţionale rămâne permanent provizorie În timp ce informarea empirică a unei previziuni sau teorii prin invocarea unui singur contraexemplu este definitivă (K.Popper - "Logica descoperirii ştiinţifice", Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti 1980)

Capitolul 2 - SFERA DE CUPRINDERE A ANALIZELOR PREVIZIONALE

Cercetările prospective din ţările cu tradiţie în acest domeniu, au conturat trei maniere principale de abordare a studiilor previzionale:

- abordarea panoramică (globală), care se referă la exploatarea viitorului unei colectivităi umane mari şi ia în consideraţie multiplele faţete ale aceleiaşi probleme;
- abordarea verticală (sectorială), care este în principal o previziune tehnologică şi reprezintă unul din cele mai importante tipuri de studii prospective datorită consecinţelor lor social- economice şi a frecvenţei cu care sunt întocmite;
- abordarea orizontală (sintetică) ce vizează variabile preponderent calitative, intersectoriale.

În practică, pe lângă aceste trei modalităţi principale de previziune s-a cristalizat tot mai mult o categorie specifică: prospectiva de întreprindere, cu o sferă mai restrânsă, dat fiind obiectul analizei (un produs) şi nivelul beneficiarului (o întreprindere, o firmă). Din punct de vedere al frecvenţei cu care sunt elaborate prospectivele de întreprindere, aceste categorii de previziune par a fi cele la care se face apel cel mai adesea.Desigur că nu se pot crea frontiere rigide între aceste moduri de abordare şi nici nu ar fi oportun, de vreme ce ele sunt destinate să se completeze reciproc.

Abordarea cea mai corectă a unei analize previzionale ar fi potrivit să fie realizată atât de manieră verticală, cât şi orizontală. În practică însă, acest lucru este, de cele mai multe ori, un ideal greu de realizat, implicând un efort foarte mare de prelucrare pentru elementele cuantificabile, ridicând probleme deseori de nesurmontat în domeniul comportamentelor umane. Tratarea sistemică în acest domeniu de cercetare, prin respectarea în elaborarea previziunilor a conexiunilor obiective dintre fenomenele economice - social - politice, este un element de bază în fundamentarea - la nivel macroeconomic - a planurilor (programelor) de dezvoltare economică naţională (în special a celor pe termen mediu şi lung).

Şi la nivel microeconomic studiile prospective sunt de o mare utilitate, prin integrarea lor în procesul de elaborare a concepţiilor strategice, de luare a deciziilor cu privire la stabilirea priorităţilor pentru viitor şi a evoluţiei dezirabile.

2.1. Clasificarea analizelor previzionale în funcţie de amploarea câmpului de analiză

2.1.1 Prospectiva panoramică

Studiile prospective panoramice au un caracter global pentru că iau în consideraţie, simultan, aspectele multiple ale unei probleme.În funcţie de zona geografică - amplă - la care se referă, aceste studii sunt: mondiale, plurinaţionale (bazin mediteranean, ţări în curs de dezvoltare, ţările Europei Orientale, Comunitatea Economică Europeană, OCDE, etc.), naţionale sau regionale.

De regulă studiile prospective globale au un orizont pe termen lung, definind tendinţe generale şi mari opţiuni. Parametrii opţiunilor pe termen lung sunt mai dificil de definit decât cei ai opţiunilor pe termen scurt. În schimb, tendinţele pe termen lung prezintă avantajul că oferă posibilităţi mai mari intervenţiei acţiunii umane.

Prin urmare, prospectiva globală poate oferi un răspuns la întrebarea "unde mergem", dar şi la aceea de "unde vrem să mergem" şi ne poate sugera calea (căile) de urmat.

Termenul lung pentru care se fac aceste analize prospective implică un număr mare de factori de luat în consideraţie: cu cât privim mai departe, cu atât factorii ce intră în discuie sunt mai numeroşi.

Se poate afirma că studiile prospective globale au drept caracteristici esenţiale orizontul pe termen lung (între 10 şi 50 de ani sau chiar mai mult) şi amploarea câmpului de analiză (zone geografice mari) şi, am putea adauga, şi o anumită propensiune către o abordare vizionară.

2.1.2 Prospectiva panoramică mondială

Un eveniment în abordarea prospectivei mondiale de manieră panoramică a fost primul raport al Clubului de la Roma : "Limitele creşterii", apărut în 1972.

La baza cercetării se află un model de sistem dinamic al lumii reprezentat prin cinci factori de bază (populaţie, producţie de alimente, resurse naturale, producţie industrială şi poluare) şi interacţiunile dintre aceştia. Sistemul acestor interacţiuni determină problematica actuală a omenirii, înţeleasă ca o stare critică pentru care trebuie găsite urgent soluţii. În forma tehnică a modelului, aceşti cinci factori sunt descompuşi într-o serie de variabile.

Cadrul conceptual foarte discutabil al acestui raport a suscitat timp de mai mult de 10 ani o intensă activitate prospectivă mondială. Dezbaterile pe tema insuficienţei resurselor comparativ cu creşterea demografică nu au

încetat să ia amploare, până când problema a devenit internaţională.

În timp însă, delimitând zonele, aprofundând analiza, prin lucrări succesive s-a ajuns la concluzii mai puţin catastrofale şi s-au pus în evidenţă probleme pe care raportul respectiv le-a ignorat.

În cadrul organizaţiilor internaţionale (ONU, OCDE, CEE, Banca Mondială) sunt frecvent elaborate lucrări de prospectivă, pe termen lung, privind perspectivele dezvoltării economice mondiale sau regionale.

Majoritatea previziunilor tind să modifice atitudinile oamenilor şi decidenţilor. Studiile prospective se integrează deci într-o dezbatere permanentă asupra politicii de urmat în domeniile de interes (şi în special în domeniul economic).

Metodele la care se recurge în prospectiva globală sunt multiple: extrapolarea exponenială, construirea unor modele informatice cu variabile multiple (metodă folosită cu precădere de Clubul de la Roma în numeroase studii), construirea unor scenarii.

Modelele prospective globale au un orizont mai îndepărtat şi folosesc o gamă mai largă de variabile neeconomice comparativ cu modelele clasice. O problemă cu care se confruntă specialiştii în prospectivă este aceea că perioada pentru care se dispune de date este deseori mai scurtă decât aceea de previziune şi mărimile variabilelor suplimentare, ca şi ipotezele referitoare la interacţiunea lor sunt, în general, mai puţin sigure decât cele considerate într-un model economic clasic[1].

O ipoteză de lucru importantă o reprezintă nedisocierea variabilelor "economice" de cele "neeconomice". Luarea în considerare a interacţiunii dintre fenomenele sociale, economice, tehnologice şi naturale, a fost rezolvată de către echipa ce a realizat lucrarea "Limitele creşterii" prin utilizarea unui model de simulare "holistică", un model unic de interacţiune a tuturor acestor fenomene concomitent.

Modelele de simulare, poate mai mult chiar decât alte tipuri de modele, se bazează adesea pe o viziune a realităţii proprie autorului lor[2].

Construcţia scenariilor pare cea mai potrivită în abordarea unei prospective globale, pe termen lung. În orice caz, în ultimii ani este metoda preferată de specialiştii în prospectivă, atât în forma sa calitativă, cât şi cantitativă (cifrică), dar mai ales într-o abordare integrată[3] (atât literară cât şi formalizată).

---

[1] Reconquérir le futur - Futuribles: pag. 65.

[2] Ibidem

[3] după M. Godet: "Crise de la prévision. Essor de la prospective" pag. 23 "tendinţe grele" - mişcare ce afectează un fenomen de aşa maniereă că i se poate prevedea evoluţia în timp.

2.1.3 Prospectiva panoramică naţională

Studiile de previziune la nivel naional - în abordarea lor globală - sunt, în cele mai multe cazuri, un auxiliar al planificării macroeconomice.

Franţa a fost printre primele ţări care au introdus prognoza pe termen lung, ca bază a planificării naionale oficiale. Metoda franceză constă în a elabora, în cadrul planului pe cinci ani, o prognoză pe termen lung, extinsă pe 20 de ani, în scopul de a axa planificarea pe termen mediu pe linia obiectivelor pe termen lung, obiective stabilite în baza restriciilor şi posibilităţilor îndepărtate.

În Austria, în 1966, a fost elaborată o prognoză naţională normativă de 20 de ani "Aktion 20", devenită apoi program naţional.

Problema prognozei la nivel naţional este abordată şi în alte ţări:Canada, Elveia, Israel, Italia, etc.

În "Prognoza tehnologică" publicată în 1967, Erich Jantsch atrage atenţia asupra necesităţii unei activităţi de prognoză într-un context naţional de obiective şi limitări.

Realizarea unei prospective globale naţionale implică recurgerea la o serie de indicatori sintetici ce caracterizează cel mai veridic situaţia economică a ţării: produsul naţional (intern) brut - total şi pe locuitor -; componente sociale, date demografice şi de forţă de muncă: populaţie - total, populaţie activă, populaţie ocupată, rata şomajului; investiţii, productivitate, rata medie a inflaţiei; soldul balanţei comerciale; excedent (deficit) bugetar etc.

Metodele cele mai utilizate în abordarea unor previziuni globale naţionale sunt: scrierea scenariilor (cu varianta sa perfecţionată - metoda iteraţiei prin sinteză), realizarea unor modele de simulare sau - mai simplu - numai proiecţii ale principalilor indicatori macroeconomici, plecând de la anumite ipoteze.

Modelul macroeconomic trimestrial Brookings - SSRC al SUA a fost considerat ca cel mai spectaculos rezultat al eforturilor econometricienilor occidentali în construirea unui model previzional pentru economia de piaţă în deceniul şapte. El conine ca relaţii de bază peste 150 de ecuaţii structurale şi 75 de identităţi.

Planificatorii francezi fac distincţie între modelele "închise" (cele econometrice) şi cele "deschise", pe care ei le promovează. Acestea din urmă au avantajul că sunt mai puţin formalizate, cuprind o parte de arbitrar şi pot fi modificate la apariţia unor noi informaţii.

În acest caz, programarea macroeconomică se realizează prin metoda aproximărilor succesive.

2.1.4 Prospectiva regională

Unele obiective dezirabile înscrise în programele de dezvoltare naţională

urmăresc fie o acţiune considerată prioritară pentru o anumită zonă (creştere economică într-un ritm mai mare decât media naţională, reducerea ratei şomajului, programe de recalificare a forţei de muncă), fie un obiectiv de interes naţional, cu implicaţii directe în viaţa economică a unei anumite regiuni (ex. asigurarea energiei în mai mare măsură din resursele interne se va face prin încurajarea creşterii producţiei de cărbune din anumite bazine carbonifere; dezvoltarea turismului). Pentru aceste obiective, la nivelul puterii publice sunt întreprinse o serie de măsuri (de regulă de natură economică) care să ducă la realizarea lor, având în vedere importanţa pe care o au în îndeplinirea programelor de dezvoltare naţională de ansamblu.

Caracteristicile unei regiuni1 sunt, de regulă, o populaţie numeroasă (de ordinul 106), existenţa unor resurse naturale (de sol şi subsol), dotarea tehnico-economică, amenajări şi activităţi de diverse feluri, localizate în proximitate fizică şi legate într-o ţesătură complexă de inter-conexiuni. Această legătură este rezultatul unei adaptări, operată în timp, între activitäile sociale şi amplasamentul lor.

Existenţa unor diferenţe între regiuni din aceste puncte de vedere sunt principalul stimul pentru dezvoltarea unei teorii a proceselor în profil teritorial.

Necesitatea elaborării previziunilor regionale rezidă deci, pe de o parte, din dorinţa reducerii sau eliminării inegalităţilor dintre regiuni, iar pe de altă parte, din caracterul motrice pe care îl are viaţa economică a unei zone faţă de ansamblul economiei.

Analiza fenomenelor teritoriale este confruntată cu un număr mare de variabile, ceea ce impune o abordare globală a aspectelor puse in discuţie.

Deciziile optime din punctul de vedere al unui obiectiv sau criteriu ot avea un impact imprevizibil dacă sunt aduse sub unghiul de vedere al altui obiectiv sau altor criterii. De aici rezultă nu numai necesitatea unei tratări globale, cât şi la nivelul obiectivului respectiv, ceea ce impune o anumită specificitate previziunii teritoriale.

Metodele de previzionare folosite pot fi diverse, cele mai utilizate fiind: modelare (simulare), tehnica redactării scenariilor. Un caz particular important de metodologie a scrierii scenariilor este cunoscut sub denumirea de metoda franceză a scenariilor şi a fost elaborat la DATAR[1] Franţa, în scopul optimizării amenajării teritoriului.

O altă caracteristică a abordării perspectivelor dezvoltării regionale este dată de orizontul de timp îndepărtat, având în vedere specificul obiectivelor urmărite (dezvoltarea unei ramuri industriale, îmbunătăţirea infrastructurii, crearea de complexe turistice etc.).

Tratarea globală şi orizontul de timp îndelungat, caracteristice ale

[1] Franţa în faţa şocului viitorului - Comisariatul general al planului

abordării panoramice, ne-au determinat să încadrăm în această categorie şi previziunea teritorială. Având în vedere dimensiunile mai reduse ale unei regiuni, ca şi necesitatea includerii perspectivelor regionale în viziunea naională de dezvoltare s-ar putea vorbi de o previziune panoramică de nivel 2.

Elaborarea previziunilor teritoriale este un element important în procesul de analizare a perspectivelor dezvoltării economiei naţionale, prin integrarea lor în procesul de fundamentare a concepţiilor strategice (a programului sau planului naţional pe termen mediu şi lung).

2.1.5. Prospectiva verticală (sectorială)

Studiile prospective verticale au ca sferă de cercetare un domeniu (sector) în general bine determinat (agricultură, energie, industrie, cercetare ştiinţifică etc.).

Nivelul de cuprindere al prospectivei sectoriale este de regulă naţional, dar pot fi abordate domeniile respective şi din perspectivă mondială sau zonală (plurinaţionale).

La nivel naţional, una din preocupările de bază ale specialiştilor în prospectivă este previzionarea modificărilor structurale în industrie.

Sunt vizate în special ramurile industriale de vârf (aviaţie, electronică,) sau de importanţă majoră pentru întreaga economie (ex. prospectivele industriei siderurgice).

Ca mod de abordare, prospectiva sectorială se foloseşte în primul rând de elementele cantitative care caracterizează domeniul cercetat.

Prospectiva verticală studiază cu precădere fenomenul economic, urmărind să sesizeze nivelele diferite la care cererea şi oferta se pot ajusta la un anumit orizont al prognozei; se pune accent în general pe transformările viitoare ale unui sector al ofertei.

Metodele folosite pentru a descrie modul de ajustare a cererii şi ofertei sunt diverse, mai mult sau mai puţin sofisticate: proiectarea de tendinţe, modele econometrice complexe, scrierea scenariilor.

În cazul ramurilor a căror dezvoltare se realizează cu o anumită inerţie se face apel la prognozarea prin extrapolarea tendinţelor. Această metodă este valabilă în condiţiile în care fenomenul înregistrează tendinţe grele.1 Pentru ramurile care înregistrează o dinamică accentuată în evoluţia lor (progres tehnic, energie) sunt folosite pe larg studiile conjuncturale (de impact) completate adesea cu metodele intuitive adecvate. Se obine astfel, în mod potenţial, un tablou al evoluţiilor celor mai probabile ale sectorului cercetat. Probabilitatea de realizare poate fi făcută mai mare prin identificarea unui număr de factori de corecţie (de exemplu, o serie de acţiuni de cercetare-dezvoltare).

În ultimii 20 de ani a început să fie folosită tot mai frecvent metoda

scenariilor şi în prospectiva verticală, domeniu pentru care Mihai Botez[1] consideră această metodă "bogată în promisiuni". De altfel, în 1974, francezii au elaborat un studiu bazat pe această metodă şi care a avut răsunet în literatura de specialitate: "Scenarii ale transportului aerian în regiunea parizană". La fel, scenarii au fost realizate şi la nivel mondial de organizaţii internaţionale (FAO: Agricultura - orizont 2000; CEE: Prospectivele crizei energetice până în 2000 etc.).

2.1.6. Prospectiva orizontală

Spre deosebire de prospectiva verticală care face apel la elementele cantitative şi economice, prospectiva orizontală reprezintă un mod de abordare în principal calitativ şi social.

Prospectiva orizontală încearcă să sesizeze şi să prevadă, incidenţele reciproce ale diferitelor sectoare, utilizând amplu în această analiză, ştiinţele sociale; studiind interacţiunile dintre diferitele domenii se încearcă determinarea rupturilor care pot marca dezvoltarea în perioada de prognoză, momentele de interpunere (şi eventual schimbare) a tendinţelor.

Ca mod de abordare, prospectiva globală este specifică unor procese globale şi unor comportamente umane. În acest caz se face apel într-o măsură largă la variabile calitative şi se studiază relaţiile de interdependenţă ce se creează între acestea.

Obiectul prospectivei orizontale poate fi: procesul de urbanizare, procesele demografice, procesul îmbătrânirii populaţiei, comportamentul consumatorilor, comportamentele folosirii timpului liber, comportamentul mobilităţii profesionale, inflaţie, şomaj.

Dacă pentru comportamentele cu tendinţe grele, ce nu pot fi uşor deviate (cum sunt de exemplu procesele demografice, de urbanizare etc.), se poate aborda studiul dintr-o optică (şi) economică, pentru celelalte trebuie să se ţină seama de variabile calitative foarte dificil - dacă nu imposibil - de cuantificat. Astfel, în primul caz, abordarea prospectivă se apropie mult de cea sectorială. Spre deosebire însă de aceasta din urmă, prospectiva orizontală se ocupă cu predilecţie de "cerere", de piaţă (în sens larg), cu incidenţele social-economice ample pe care aceasta la poate avea asupra majorităţii sectoarelor.

Se poate considera însă că luarea în consideraţie a interacţiunilor dintre variabilele calitative (relaţii care sunt uneori pur calitative, aproape intuitive) este o întreprindere încă la început de drum ce se bazează pe ipoteze neverificate, adesea discutabile.[2] Studiile prospective orizontale sunt un instrument de lucru important în procesele de luare a deciziilor.

---

[1] Departamentul de Amenajare a Teritoriului

[2] Enciclopédie économique. Ed. PUF 1990, pag. 190.

2.1.7. Prospectiva de întreprindere

Există studii prospective care se referă numai la activitatea unei întreprinderi (grup petrolier, companie aeriană, constructori de automobile etc.). Mai mult de jumătate din aceste studii se fac în domeniul industrial.

În prezent, au o mare amploare serviciile de prognoză realizate de institute specializate şi de firme de consulting, ele fiind adaptate în special la necesităţile firmelor mari şi mijlocii. În SUA, încă din anii '70, circa 500 firme industriale erau abonate la patru servicii de prognoză în domeniul tehnic şi două în unele sectoare tehnice speciale[1].

Desigur sunt frecvente situaţiile când firmele (întreprinderile) îşi organizează propriile servicii de prognoză, în special cele din domeniile industriale de vârf.

Organizarea prognozelor în acest caz se face de regulă, pe produs, având fie un caracter explorativ (orientat spre posibilităţi de evoluţie), fie un caracter normativ (îmbunătăţirea produsului sau înlocuirea cu altul nou, mai performant).

În întreprinderile industriale, prognozele pe produse pe termen mediu se realizează la nivelul serviciilor de prognoză. În schimb, pentru prognozele pe termen lung, se organizează, de regulă, comitete cu structură orizontală sau colective de analiză la nivelul conducerii, care au o imagine mai clară asupra obiectivelor mari ale firmei. Se poate remarca o propensiune către prognozele pe termen mediu, din care se pot obţine informaţii şi asupra cheltuielilor previzibile şi a altor estimări detaliate, care nu sunt abordate în aceeaşi măsură în cazul prognozelor pe termen lung din întreprinderi.

În ultimii ani se acordă o mai mare preferinţă metodelor prospective de explorare a viitorului decât celor de prognoză propriu-zisă şi anume scrierii scenariilor care descriu nu evoluţia probabilă, ci viitorii posibili, dezirabili sau nedezirabili. Prospectiva permite întreprinderilor să-şi orienteze activitatea viitoare, să-şi anticipeze mai uşor problemele, stabilindu-şi atât orientările strategice, cât şi unele corectări ale situaţiei prezente, pentru încadrarea activităţilor în tendinţele desprinse din studiile prospective.

O metodă răspândită este şi aceea a arborilor de pertinenţă.

Această metodă construieşte riguros toate elementele care condiţionează evoluţia posibilă a unui domeniu sau, reciproc - şi mai utilizat - construind toate variantele cu care pot fi atinse anumite obiective, dinainte fixate. Aceasta micşorează atât riscurile omiterii unor factori, cât şi riscurile omiterii unei căi sau etape de realizare a unor obiective.

---

[1] Science et vie. Economie nr.76/oct. 1991.

Rezultatele activităţii prospective nu constituie pentru conducătorii instituţiei respective un cadru de constrângere în deciziile lor.

Ele sunt de fapt un instrument prin care se poate modela viitorul. Dar, secretul care înconjoară majoritatea acestor lucrări, varietatea vocabularului adoptat, importanţa diferită pe care o acordă diferitele firme, o oarecare lipsă de constanţă în aceste practici, fac ca aceste prospecţiuni să fie puţin cunoscute. Este însă evident că efortul intelectual şi material investit de firme în acest domeniu este tot mai mare, ca cerină de durată, dar diferit ca intensitate de la o perioadă la alta[1]".

2.2. Corelaţii necesare în procesul de elaborare a analizelor previzionale

2.2.1. Consideraţii generale

Etapa pe care o parcurgem în dezvoltarea societăţii este caracterizată de un dinamism accentuat şi de o intercondiţionare crescândă a fenomenelor.

Daca schimbările ce se produc în ritm alert sunt una din cauzele incertitudinii previziunilor (determinând, paradoxal, necesitatea acestora), interdependenţa fenomenelor, în măsura în care este luată în consideraţie cu atenţia cuvenită, oferă posibilităii de mărire a gradului de veridicitate a analizelor previzionale.

Un prim aspect ce apare ca oportun a fi luat în consideraţie în elaborarea previziunilor economice este asigurarea încadrării lor în perspectivele evoluţiei posibile a contexului geopolitic internaţional. Corelarea previziunilor economice, cu variabile mai curând cantitative, cu evoluţiile previzibile ale conjuncturii politice, cu variabile preponderent calitative, implică apelul la unele aprecieri subiective, intuitive, chiar vizionare.

Desigur, judecarea acestor variabile calitative, de cele mai multe ori necuantificabile, merge pe ipoteze greu verificabile, ceea ce poate da naştere multor discuţii contradictorii. Dar, în faţa viitorului, judecata personală este adesea singurul element de informaţie accesibilă pentru determinarea factorilor susceptibili să acţioneze asupra cursului evenimentelor.

În acest context, o previziune asupra preţului petrolului nu poate face abstracţie de perspectivele evoluţiei raportului de forţe mondiale.

La fel, evoluţia fenomenului monetar se conjugă într-o măsură foarte mare cu geopolitica: creditul bancar (elementul cel mai mobil al conjuncturii), nu poate fi judecat făra a se porni de la ipoteza menţinerii (nemenţinerii)

[1] Există opinia, în rândul specialiştilor, că în viitor va avea loc o încetinire a ritmului progresului tehnic (în "Franţa în faţa şocului viitorului 1985") Comisariatul general al planului.

dominaţiei americane, cu consecinţele ce decurg din aceasta. Reducerea previzibilă a cheltuielilor aferente unui război (cald sau rece), poate exercita influenţe asupra reorientării activităţii generale de afaceri pe plan mondial.

Al doilea aspect ce trebuie avut în vedere în procesul de elaborare a analizelor previzionale este interconexiunea diferitelor tipuri de previziuni economice.

Fenomenele studiate, asupra căror perspective se fac aprecieri, apar ca părţi ale unui ansamblu din ce în ce mai complex. În cadrul sistemului reprezentat de economia mondială, toate celelalte nivele - naţionale, ramură, întreprindere, sunt în strânsă interdependenţă, influenţând la rândul lor ansamblul. Prin urmare, sistemul economic şi social este conceput sub forma unei structuri legate şi explicaţia devenirii fiecărei substructuri înglobate trece prin înţelegerea structurii ce le înglobează.Desigur, o previziune mondială nu este o însumare a previziunilor naţionale. După cum nici previziunile de ramură nu se obţin prin dezagregarea unei prospective naţionale. Încadrarea unei analize prospective în tendinţele de durată previzibile ale ansamblului din care face parte, luarea în calcul a influenţei variabilelor celor mai motrice asupra domeniului pentru care se face analiza este un element important în asigurarea fiabilităţii previziunii respective, oferind posibilitatea prevederii eventualelor fenomene neaşteptate.

Un al treilea aspect, nu lipsit de importanţă şi substanţă ştiinţifică, este judecarea perspectivelor de evoluţie a domeniilor studiate (în special la nivel mondial şi naţional), prin prisma evoluţiei ciclice a societăţii.

Ciclul economic este, de un secol şi jumătate, una din principalele caracteristici ale dezvoltării economice a naţiunilor.

Este greu de presupus că, pe fondul unei recesiuni mondiale, să poată fi elaborate previziuni naţionale sau de ramură care să nu ia în consideraţie această încetinire sau chiar stagnare a creşterii economice. Existenţa economiilor mixte va crea în permanenţă condiţii pentru declanşarea crizelor economice care, urmând etapele ciclice cunoscute de avânt, cădere, stagnare, înviorare şi din nou avânt al activităţii economice oferă informaţii utile în activitatea de previziune .

2.2.2. Interconexiunea previziunilor economice

Imposibilitatea de a face previziune fără a avea privirea îndreptată în permanenţă spre situaţia mondială este un element asupra căruia specialiştii sunt în unanimitate de acord. Toate organismele de previziune din ţările cu tradiţie în domeniu sunt azi branşate la băncile de date internaţionale de tip Datastream GSI sau DRI şi "îşi păstrează cu grijă relaţiile cu omologii lor din străinătate"[1].

Evoluţia ascendentă după 1945 a ratei comerţ exterior/produs naţional

[1] În legătură cu domeniul de cercetare, vezi cap. 2 "Sfera de cuprindere a analizelor previzionale".

brut (volumul exportului ce revine la 1000 $ produs naţional brut) pentru majoritatea ţărilor din lume ilustrează acest fenomen de interdependenţă între economii. Prin urmare, previziunea economică a unei ţări trece prin analiza contextului internaţional, a perspectivelor evoluţiei economice mondiale. În consecinţă, rolul conjuncturiştilor este tot mai important, iar numărul lor - în creştere, în cadrul diverselor departamente/institute de previziune.

Previziunile la nivel mondial, elaborate de organismele internaţionale pornesc de la ipoteze geopolitice şi economice ce reflectă nu numai o evoluţie obiectiv previzibilă, dar şi o perspectivă realizabilă şi mai ales dezirabilă. Caracterul motrice al acestor lucrări se reflectă deseori printr-un aspect mobilizator deosebit de important: reacţia psihică pe care o declanşează de cele mai multe ori. Prin urmare, prevederea unei încetiniri a conjuncturii, poate duce la importante bulversări pe piaţa financiară internaţională (şi, implicit, naţională); previzionarea unei expansiuni a investiţiilor societăţilor multinaţionale americane, având ca efect un deficit al balanţei de plăţi a S.U.A., va avea o influenţă pe termen mijlociu şi lung asupra dobânzilor pe pieţele internaţionale; mişcările de capitaluri flotante rezultate în urma deficitului balanţei de plăţi americane alimentează o inflaţie puternică. Evoluţia de ansamblu a sistemului monetar internaţional, oglindă fidelă a supremaţiei dolarului american şi a situaţiei balanţei de plăţi a S.U.A. poate face ca proiecţiile macroeconomice naţionale pe termen mijlociu şi lung să devină aleatorii. Estimarea ponderii viitoare a industriei în produsul naţional brut nu poate face abstracţie de previziunile privind creşterea/descreşterea preului petrolului.

Tendinţele scontate ale pieţei mondiale a cerealelor vor influenţa în mod cert evoluţia nivelului veniturilor agricultorilor autohtoni, ceea ce va influenţa previziunile din acest domeniu, ca şi din celelalte sectoare în care se vor prognoza efectele acestui fenomen. Creşterea protecţionismului vamal (în special în zona Comunităţii Economice Europene) va influenţa cert previziunile privind evoluţia anumitor exporturi, prin urmare însăşi dezvoltarea ramurilor respective.

Ca urmare, apare tot mai necesară, la nivel naţional, elaborarea unor scenarii alternative detaliate ale consecinţelor diverselor evoluţii ale dolarului, ale economiilor ţărilor dezvoltate şi ale ţărilor învecinate asupra propriei prospective economice.

Desigur, încercarea de a minimaliza sensibilitatea economiei naţionale la fenomene neprevăzute ar fi de o mai mare eficienţă decât subordonarea la tendinţele generale şi preluarea impactului scontat (şi adaptarea la situaţia ce se crează). Această scădere a "elasticităţii" economiei naţionale fată de evoluţia pe plan mondial ar permite adaptarea unei politici economice care să nu se prăbuşească când variabilele exogene nu corespund previziunilor. Dar, o atare situaţie este mai curând un ideal.

Studiile prospective încearcă să aibă în vedere în ultima vreme, incidenţa schimbărilor majore şi adesea neaşteptate şi se preocupă tot mai mult de prevederea "surprizelor" şi rupturilor în cursul afacerilor mondiale.

Prin urmare, se recurge la scrierea unor scenarii cu ipoteze diferite în funcţie de configuraţiile posibile ale ansamblului economiei internaţţionale şi consecinţele - atât directe, cât şi indirecte - asupra economiilor naţionale. Realizarea previziunilor sectoriale trebuie privită sub două aspecte: pe de o parte ca suport în fundamentarea previziunilor naţionale, iar pe de altă parte şi ca element foarte sensibil la perspectivele generale de dezvoltare a economiei naţionale şi chiar mondiale, în unele cazuri.

Caracterul mai curând dependent al unei ramuri are ca o consecinţă firescă, necesitatea luării în consideraţie a influenţiei pe care o au toate celelalte domenii asupra evoluţiei ramurii analizate. Prin urmare, la întreprinderea unei previziuni sectoriale trebuie luate ca punct de plecare perspectivele domeniului respectiv la nivel mondial, eventuala concurenţă, politicile protecţioniste în domeniu, evoluţia previzibilă a preţului petrolului etc.

Perspectivele de evoluţie ale decorului naţional sunt ipoteze pe care trebuie să le aibă în vedere orice analiză previzională sectorială.

Proiecţiile unor indicatori macroeconomici (creşterea produsului intern brut, rata inflaţiei, a şomajului, formarea brută de capital fix) şi politica de ajustare structurală dusă de guvern în perioada de previziune (prin încurajarea sau descurajarea unor ramuri prin pârghii economice şi administrative adecvate) sunt contextul general de care depinde, direct sau indirect, dezvoltarea ramurii respective.

Analizarea perspectivelor de evoluţie ale ramurii electronice, de exemplu, nu poate fi realizată fără o studiere competentă a contextului mondial (general şi pentru domeniul respectiv) şi naţional; de asemenea prezintă interes strategiile producătorilor japonezi, atitudinea SUA şi CEE faţă de protecţionism etc.

Abordarea verticală presupune luarea în considerare a impactului tuturor celorlalte ramuri asupra domeniului studiat, sau cel puţin a ramurilor conexe, a celor din amonte şi din aval, cât şi a ramurilor complementare, a celor ce produc înlocuitori etc. De exemplu, o previziune în domeniul industriei alimentare trebuie să aibă în vedere evoluţiile scontate din alte ramuri de activitate: sistemul agricol (descompus pe cele două sectoare, cultura plantelor şi creşterea animalelor), chimie, eventuale perfecţionări ale tehnologiilor ca urmare a progresului tehnic.

În situaţiile în care se fac previziuni pe termen lung, trebuie avute în vedere încercările - tot mai frecvente în ultimul timp - de prevedere a

eventualului aport al progresului tehnic[1].1 Astfel, previzionarea ramurii electronice nu va putea face abstracţie de perspectivele evoluţiei ramurii semiconductelor şi a incidenţelor previzibile ale progresului tehnic în acest sector. În acest context apare oportună luarea în consideraţie a posibilităţii apariţiei unor industrii noi care se pot dezvolta în acest timp: de exemplu, pentru industria alimentară industria produselor de sinteză, pentru industria aeronautică - avionul din al treilea val.

Un element deosebit de important în efortul de elaborare a unor previziuni componente îl reprezintă corelarea previziunilor verticale (preponderent dependente) de previziunile orizontale, care au un caracter motrice, de influenţare a tuturor celorlalte ramuri ale economiei; previziunile sintetice (privind progresul tehnic, şomajul, calificarea forţei de muncă, urbanizarea etc.), au un pregnant caracter intersectorial.

[1] An Introduction to study of the future. Part. I. World Future Society, Washington OC, 200014, USA; Markind 2000, Oslo, Universittest-Sforlaget, 1969.

Capitolul 3 - ABORDAREA ANALIZELOR PREVIZIONALE DIN PUNCTUL DE VEDERE AL ORIZONTULUI DE TIMP (SCURT, MEDIU, LUNG)

3.1. Consideraţii generale

Printre elementele ce caracterizează analizele previzionale prezintă - în contextul prezentului studiu - importanţă deosebită următoarele două: domeniul de cercetare şi intervalul de timp corespunzător. Pot face obiectul cercetării previzionale atât procese şi fenomene ce se produc pe cale naturală cât şi cele ce se realizează în mod conştient, prin intermediul ştiinţelor, în scopul de a răspunde unor nevoi ale activităţii umane.

Orizontul de timp al unei analize previzionale, definit prin momentul temporal până la care se anticipează evoluţia unui proces sau fenomen (ori până la care prezintă interes cunoaşterea acestei evoluţii) este strâns dependent de domeniul1 cercetat şi numai în mod convenţional poate fi abordat separat de acesta.

Având în vedere că evoluţia proceselor şi fenomenelor se desfăşoară după legităţi (fizice, chimice, economice, sociale etc.) proprii fiecărui domeniul şi fiecărui fenomen, nu se poate lua în considerare o limită de timp unică pentru toate analizele previzionale, ca urmare orizontul de timp mai lung sau mai scurt nu poate fi abordat în mod global pentru toate prognozele. Abordând problematica în termeni uneori pesimişti şi alteori optimişti, ierarhizând trebuinţele sociale după criterii proprii, prospectologii au dovedit preocupări atât pentru cuprinderea întregului câmp posibil de prospectare cât şi pentru realizarea diverselor posibilităţi de periodizare a timpului, corespunzător conceptelor acestora asupra prognozelor cu orizont diferit de timp.

Se cunosc mai multe opinii privitoare la periodizarea viitorului[1], urmărindu-se reguli matematice, segmentări istorice ori definiri economice, în strictă relaţie cu fenomenul studiat şi determinat de caracteristicile obiective, măsurabile ale timpului, date de repetabilitatea unor fenomene cosmice (mişcarea astrelor, anotimpurile etc.), a ciclurilor biologice (viaţa şi moartea, succesiunea vârstelor etc.), a ciclurilor geologice, sociale, economice etc.

---

[1] M.Botez: Introducere în prospectivă, CIDSP, 1971.

3.2. Trăsături ce deosebesc analizele previzionale pe termen scurt de cele pe termen mediu şi lung

3.2.1. Delimitări posibile ale analizelor previzionale după orizontul de timp scurt, mediu şi lung

Separarea analizelor previzionale pe cele trei tipuri principale - termen scurt, mediu sau lung - utilizată în mod frecvent în practică, se constituie ca un caz particular al delimitărilor posibile a perioadelor de timp menţionate mai sus.

Deşi opţiunea pentru termen mai lung sau mai scurt ce se are în vedere la prognozele cu acelaşi orizont de timp este, de regulă, asociată domeniului cercetat, definiţia subiectivă ce se poate da conţinutului noţiunilor de "termen scurt", "mediu" sau "lung" face să se utilizeze limite diferite chiar pentru descrierea aceluiaşi fenomen sau domeniu.

O serie de cercetători refuză cu totul separarea cercetărilor previzionale în "termen scurt", "mediu" sau "lung", asociind domeniul cu vederile politice ale celor ce le cultivă. Aceasta întrucât - în timp ce prognoza (ca instrument ştiinţific de cercetare) este rezultatul unor relaii obiective între fenomene, alegerea orizontului de timp este decizia cercetătorului, putând fi subiectivă, incluzând chiar opinia politică a acestuia.

Intervalul minim al unei prognoze poate fi determinat de unii factori obiectivi, ca de exemplu timpul efectiv în care fenomenul prognozat poate da rezultate, posibilitatea de a asigura cercetarea cu serii de date, mărimea erorii admise în cadrul cercetării, gradul de risc pe care-l implică etc., şi de factori subiectivi cum ar fi angajamentele politice ale celor ce realizează prognoza, capacitatea profesională a acestora de a estima evoluţia componentelor prognozei etc.

Utilizând termenul de prognoză în sensul de "indicare a limitelor posibilului ştiinţific, evidenţiind tendinţele de dezvoltare care se nasc din prezent," prof. M.C. Botez apreciază că elementul principal ce trebuie avut în vedere la stabilirea perioadei minime ce poate face obiectul unei analizei previzionale este "timpul de reacţie"[1] a sistemului la orice noutate.

În funcţie de domeniul cercetat,timpul considerat se poate referi la perioada în care o generaţie umană poate intra în activitate (perioada de activitate ca fenomen biologic specific populaţiei), perioada de funcţionare tehnică a maşinilor şi utilajelor, perioada corespunzătoare necesară unor transformări chimice, biologice, geologice etc. După unele păreri, perioada reprezentativă pentru o prognoză este de 15-20 ani, corespunzătoare timpului în care are loc modificarea structurii demografice (vârsta la care o generaţţie

[1] Economia mondială: Orizont 2000, Bucureşti, Editura Academiei, 1980.

umană poate intra în activitate), timpului necesar pregătirii şcolare, creării bazei materiale pentru gospodăria comunală şi de locuinţe etc. Potrivit altor opinii, o prognoză trebuie să se refere cel puţin la o perioadă de 10-15 ani, acesta fiind timpul în care fondurile investite dau randament maxim.

Încercând să definească limitele prognozelor, în lucrarea "Economia mondială: Orizont 2000", autorii afirmă că: "Orizontul prognozelor economice şi tehnologice trebuie să se desfăşoare, de regulă, pe o perioadă egală cu ciclul de viaţă al obiectului care la rândul său este aproximativ egal cu dublul perioadei de amortizare[1]"

3.2.2. Metode de analiză previzională ce se utilizează pentru orizont diferit de timp

Având în vedere diversitatea domeniilor ce pot face obiectul analizelor previzionale, pentru realizarea cunoaşterii şi anticipării viitorului metodologia previzională propune utilizarea de tehnici[2] cantitative adecvate diferitelor domenii, constând în relaţii de definiţie şi relaţii econometrice, funcţii, relaţii de echilibru şi de trend, coeficienţi de elasticitate, tehnici de ajustare etc. Unele tehnici intră în câmpul de aplicare a mai multor metode, iar altele au aplicabilitatea în mod independent, devenind practic metode de sine stătătoare.

Supunem atenţiei câteva trăsături ale metodelor principale de analiză previzională care - potrivit opiniei noastre - ar putea determina utilizarea lor în mod difereniat pe cele trei tipuri de orizont de timp.

În studiile de previziune, în mod frecvent sunt utilizate metodele economico-matematice ce diferă după:

a) tehnică de abordare (modele bazate pe funcţii de producţie, modele de optimizare, modele de simulare, modele interramuri);
b) gradul de agregare - cu un număr redus de variabile şi modele dezagregate);
c) factorul timp (modele statistice şi modele dinamice).

Desigur, un model poate fi circumscris mai multor clasificări. De exemplu, un model bazat pe funcţii de producţie poate fi mai mult sau mai puţin agregat şi în acelaşi timp poate fi model static sau dinamic.

Gradul de dezagregare al unui model este în mare măsură dependent de orizontul de timp ales: un model de prognoză pe termen lung este caracterizat printr-un grad mai ridicat de agregare, în timp ce modelele pe termen mediu şi scurt sunt mai detaliate.

---

[1] Pentru definirea metodelor şi tehnicilor de previziune, vezi: Curs de previziune macroeconomică. Bucureşti, ASE, 1991.

[2] Curs de previziune macroeconomică. Bucureşti, Academia de Studii Economice, 1992, p.24

Pentru previziunile pe termen lung şi pentru domenii largi de activitate, în practica economică se utilizează destul de frecvent modele de stimulare, ce se construiesc dintr-o serie de ecuaţii înlănţuite ce permit combinarea diverselor variabile într-o anumită succesiune, pe baza unor parametrii de intrare şi a unor parametrii funcţionali (de decizie), precum şi în funcţie de interdependenţa funcţională dintre aceste elemente în cadrul sistemului economic.

Un asemenea model previzional macroeconomic de stimulare (în care se operează cu informaţii determinate potrivit Sistemului Conturilor Naţionale) este "modelul econometric pe termen mediu francez"[1], denumit Dinamica multisectorială (D.M.S.) Acesta este un model dinamic, secvenţial (rezultatele fiecărui an influenţează economia anilor viitori) şi multisectorial: el conţine ecuaţii de comportament şi egalităţi contabile. În afară de variabile exogene (populaţie, conjunctura internaţională, preţul energiei etc.), modelul conţine variabile de comandă, cum sunt: nivelul prestaţiilor sociale, nivelul impozitelor.

Modelele economic-matematice prezintă avantajul că, pe lângă o mulţime de judecăţi de valoare de ordin calitativ, ce le are în vedere şi care nu pot face obiectul unor cuantificări, ele operează cu o serie de calcule ce pot fi realizate operativ cu ajutorul mijloacelor electronice de calcul, creându-se astfel posibilitatea elaborării în timp foarte scurt a multor variabile şi a comparării soluţiilor date de fiecare variabilă.

Un model întâlnit în practica economică şi cu utilitate în previziunile macroeconomice este modelul input-output, denumit modelul BLR (Balanţa Legăturilor dintre Ramuri), care se poate elabora atât ca un model static cât şi ca model dinamic. Datorită limitelor pe care modelul static le prezintă (de exemplu, în cadrul acestui model se consideră că interdependenţele dintre ramuri au caracter linear, că în fiecare ramură exista o singură tehnologie de fabricaţie - caracterizată prin vectorul coeficienilor de cheltuieli - şi fiecare ramură produce un singur produs sau grupă de produse omogene etc.), a fost conceput modelul dinamic, în care se ţine seama de factorul timp, respectiv modelul cuprinde în plus variabile prin care să se facă legătura dintre creşterea producţiei şi creşterea capacităţilor de producţie în ramurile conexe (partea destinată creşterii economice constituind factorul dinamic).

Există opinia, mai ales în domeniul economic, că previziunile exprimate stimulează adesea activităţile în direcţia tendinţelor pe care acestea le prevăd. În acest sens, apare o responsabilitate a celor ce formulează previziuni, indiferent de orizontul de timp avut în vedere.

Se apreciază că termenul scurt al unei prognoze s-ar referi la o perioadă de timp în care procesul sau fenomenul supus analizei prezintă o anumită stabilitate.

---

[1] Economia mondială. Orizont 2000. Bucureşti, Editura Academiei RSR, 1980, p. 46.

Cu toate că nu există o metodă de previziune destinată în exclusivitate pentru orizontul de timp scurt, mediu sau lung, utilizarea fără discernământ în cercetarea viitorului pe termen lung a unor tehnici specifice previziunilor pe termen scurt poate conduce la denaturarea tendinţelor reale, făcând practic un deserviciu activităţii de previziune. Curbele exponenţiale, de exemplu, specifice metodei extrapolării tendinţelor creşterii economice din trecut, folosite în mod abuziv în previziunile pe termen lung, amplifică sporurile într-un mod incredibil, pe măsura avansării în timp, plasând evoluia sistemului economic pe traiectorii false, adesea periculoase. Ca urmare, metoda extrapolării se recomandă numai perioadelor de timp în care fenomenele, în evoluţia lor, îşi menţin ritmul şi direcţia iniţială (lucru realizabil numai pentru perioade limitate).

Utilizând aceleaşi tehnici (sporuri, ritmuri, funcţii) ca şi extrapolarea, metoda intrapolării se bazează pe presupunerea că legăturile anterioare au evoluat în acelaşi mod.

Întrucât aceste două metode oferă numai o imagine orientativă asupra viitorului, ele sunt utile pentru previziuni pe termen scurt (şi rareori durată medie), având în vedere timpul în care un proces poate evolua stabil, ţinând seama şi de efectul propagator al presiunii mediului exterior asupra sistemului analizat.

Pentru analizele previzionale pe termen scurt, o largă utilitate prezintă metoda sondajelor, care constă în consultarea colectivităţilor umane asupra unui fenomen în curs de desfăşurare, menite să susţină ori să infirme unele evoluţii cuantificate de către cercetători prin alte metode. Limitarea la utilizarea cu eficienţă pe termen scurt (şi uneori mediu) a acestei metode se datorează faptului că anchetele se referă în special la nevoi directe şi imediate ale populaţiei (preferinţele pentru anumite bunuri şi servicii, opţiuni politice etc.), care sunt supuse unor modificări continue sub influenţă unor factori economici şi politici (modificarea veniturilor, statutului profesional, schimbarea politicii guvernului etc.).

Printre metodele de previziune ce se preferă pentru evoluţiile pe termen lung a fenomenelor, se găseşte metoda scenariilor, în care la conceperea unor stări şi evoluţii viitoare se ţine seama de punctele critice nodale, din care se desfac mai multe alternative. În această grupă de fenomene ar putea fi cuprinsă evoluţia balanţei energetice, a resurselor de apă potabilă, efectele poluării etc.

Realizarea unor comparaţii internaţionale, privind evoluţia preconizată la nivel naţional a unor indicatori, procese sau fenomene, considerată uneori drept o metodă distinctă de prognozare, are utilitate în special pentru evidenţierea evoluţiilor pe termen lung. Dacă acestea au în vedere domenii restrânse (evoluţia preţurilor, piaţa unor produse etc.) comparaţiile internaţionale îşi pot găsi aplicabilitate şi la previziunile pe termen scurt şi mediu.

3.2.3 Diferenţieri ale analizelor previzionale din punctul de vedere al conţinutului lor

Prognozele pe termen lung nu se constituie ca o multiplicare sau o relungire a prognozelor pe termen scurt. Între prognozele pe termen lung şi cele pe termen scurt nu există numai deosebiri legate de orizontul de timp avut în vedere, ci exista diferenţe esenţiale ale conţinutului lor.

Una din diferenţe se referă la gradul de detaliere a celor două tipuri extreme de prognoze, acesta fiind direct dependent de orizontul de timp luat în calcul. Prognozele pe termen scurt îşi propun obiective ce răspund unor interese imediate şi realizabile în perioada considerată.

Pe termen scurt, tendinţele trecutului acţionează cu mai multă putere, îngustând aria posibilului şi mărind probabilitatea unei evoluţii univoce. Din contră, mărimea orizontului de investigare previzională determină lărgirea "evantaiului" de posibilităţi, multiplică variantele posibile dar creşte corespunzător gradul de incertitudine.

Prognozele pe termen scurt se deosebesc de cele pe termen lung şi datorită gradului de risc ce-l implică, acesta deosebindu-se şi în funcţie de nivelul micro sau macroeconomic considerat. Pe termen scurt, optica propusă se poate reduce la soluii reparatorii, cu efecte pariale, în dauna unor schimbări radicale, structurale pe termen lung.

Dar interesele imediate vin adesea în contradicţie cu cele de perspectivă.

Realizarea unor obiective economice cu efecte pozitive, profitabile pe termen scurt poate aduce prejudicii comunităţii sociale dacă nu se încadrează într-o coerentă strategie pe termen lung.

Prognozele pe termen scurt se deosebesc de cele pe termen lung şi în funcţie de criteriile de eficienţă ce se pot avea în vedere.

Dacă la prognozele tehnologice criteriile de eficienţă se pot reduce la unii parametrii tehnici ori de funcţionare, în domeniul economic şi social eficienţa este rezultatul unui complex de indicatori şi fenomene, care condiţionează comportamentul sistemului deşi aparent nu au legătură directă între ele.

Preferinţa pentru prognoze pe termen scurt, mediu şi lung este adesea şi consecinţa experienţei acumulate în mod practic de către cercetători pentru fiecare domeniu ce face obiectul analizelor previzionale.

În cartea sa "Prognoza tehnologică[1]" Erich Jantsch, prezentând o serie de prognoze efectuare în diferite ţări de către institute de prognoză şi firme de consultanţă, în domeniile de vârf ale tehnologiei şi cu referire în special la cel militar şi de apărare, ne îndreaptă către ideea că prognozele pe termen lung

[1] Erich Jantsch: Prognoza tehnologică - Bucureşti, Ed. Ştiinţifică, 1972.

funcţionează la nivele naţionale şi internaţionale, în timp ce cele pe termen scurt şi mediu - la nivel microeconomic. Există şi opinia că soluţionarea multiplelor probleme cu care se confruntă omenirea în prezent, datorate crizelor economice, sociale, morale (concretizate în penurie de energie şi materii prime, conflicte naţionale şi interetnice etc.), ar trebui să se soluţioneze numai îmbinând strategia pe termen scurt cu cea pe termen mediu şi cea pe termen lung[1].

3.2.4 Soluţionarea problemelor ce le ridică previziunile cu orizont diferit de timp

Societatea actuală se confruntă cu o puternică dezvoltare a industrianismului, conceput adesea ca o etapă superioară de dezvoltare post-capitalistă. În fiecare ţară, administraţiile statale îndreaptă în mod conştient activitatea productivă naţională spre industrianism, cu convingerea că pe această cale se asigură progresul economic şi social[2].

Dar, cel mai adesea, deciziile administraţiei de stat sunt subordonate marilor firme, sub presiunea forţei economice de care acestea dispun. Existenţa şi influenţa marilor corporaţii este o realitate în fiecare ţară dezvoltată. Acestea, deşi afirmă că ele există ca să fie utile societăţii, practic slujesc doar propriile interese. Alinierea deciziilor lor la cerinţele pieţei se face tot timpul pentru a sluji propriile interese, profitul ori supravieţuirea (în sistemul concurenţei).

Dar, managerii care conduc firmele , pentru a-şi câştiga aprecierea şi a obţine profituri cât mai urgente, vor fi preocupaţi cu prioritate de perspectiva pe termen scurt. Planificatorii tehnocraţi, sub presiunea industrianismului şi dorind să obţnă rezultate imediate, vor ignora perspectiva pe termen lung, acţionând adesea în dauna viitorului.

"Este uluitor cât sunt de dispuşi oamenii să sacrifice viitorul pentru a înfrumuseţa clipă de faţă" afirmă John Naisbitt, în lucrarea sa "Megatendinţe"[3].

Cel mai adesea, însă, deţinătorii forţei economice (proprietarii marilor firme) devin şi oameni politici, persoane care se doresc agreabile între contemporanii lor. Ca urmare, vor căuta căi de a pune de acord interesele pe

---

[1] M. Mesarovic şi E.Pastel: Omenirea la răspântie. Al doilea raport către Clubul de la Roma. Bucureşti, Editura Politică, 1975

[2] Este relevant, în acest sens, exemplul Japoniei, ţară săracă în resurse naturale, care a reuşit să domine piaţa internaţională datorită orientării industriei sale spre tehnica de vârf şi în special a acelor domenii în care - datorită concentrării celei mai înalte tehnologii - au reuşit să se aşeze pe cea mai înaltă treaptă.

[3] Naisbitt, John - Megatendinţe. Zece noi direcţii care transformă viaţa, Bucureşti, Editura Politică 1989 (idei contemporane).

termen scurt cu cele pe termen lung. Ei realizează aceasta cu ajutorul birocraţilor şi tehnocraţilor care sunt menţinuţi în posturi ale administraţiei de stat, retribuiţi şi promovaţi de către marile corporaţii, în raport cu măsura în care le apără interesele. Acestora le revine sarcina deci de a pune de acord acest raport de interese, vizând eficienţa atât în obiectivele pe termen scurt, cât şi pe termen mediu şi lung.

Înclinaţia tehnocraţilor spre obiective pe diverse orizonturi de timp este determinată de amprenta strategică ori de coordonare pe care vor s-o imprime activităţii lor. Se consideră că, chiar în cadrul aceleiaşi administraţii a unui stat, există atitudini diferite faţă de orizontul ce ar trebui adoptat, un ministru al finanţelor fiind mai interesat de obiectivele unei perioade financiare scurte, în timp ce un ministru al sănătăţii publice de cele pe perioadă lungă[1].

Se apreciază că atât conţinutul prognozelor cât şi opţiunea pentru orizonturi diferite de timp a acestora se găseşte sub influenţa personalităţilor politice aflate la conducere (a liderilor ce determină un specific de comandă a acţiunilor sociale şi economice) capabile sau nu să atragă schimbări sociale, pe de o parte, şi a factorilor noncantitativi - adesea neglijaţi - care contribuie la evoluţia socială viitoare, prin factori noncantitativi subînţelegându-se cunoştinţele de care dispune societatea la un moment dat, stocul de valori intelectuale şi spirituale (iniţiativă, creativitate, imaginaţie etc.) capabil a fi antrenat în viaţa socială[2].

Ţinând seama de dependenţa viitorului de prezent, un loc important în cercetarea previzională îl ocupă elaborarea de prognoze-obiectiv. Aceasta presupune emiterea unui obiectiv strategic de perspectivă (o prognoză pe termen lung) care să prevadă un ţel posibil de atins şi să sugereze mijloacele prin care se poate realiza. Acest tip de prognoză nu este destinat deciziilor ce se vor lua în perspectiva anului final al prognozei-obiectiv, ci deciziilor imediate, menite să orienteze societatea spre realizarea obiectivului strategic avut în vedere.

Există, opinia, dezvoltată pe larg în studiul "Probleme metodologice ale elaborării planurilor economiei naţionale"[3], elaborat de IPE, potrivit căreia opţiunea pentru diferite orizonturi de timp ar trebui să fie o funcţie a scopurilor urmărite, în raport cu care se elaborează obiectivele, ca suport economic al scopurilor.

---

[1] Obiectivele şi instrumentele politicii economice de E.S.Kirschev şi L.M. Orissens şi lucrarea lui M.Bornstein:"Sisteme economice comparative". Ed. - IRWIN, 1989, SUA.

[2] Abdur-Rahman: Ştiinţa şi viitorul. În: Ştiinţă, tehnologie, dezvoltare socială şi umană. Bucureşti, Editura Politică. 1984 (Idei contemporane).

[3] Probleme metodologice ale elaborării planurilor economiei naţionale. (Colectiv de cercetare). Studiu. Institutul de Prognoză Economică, dec. 1990.

În alegerea obiectivelor şi a orizonturilor lor de urmărire în timp, un rol important joacă şi preferinţa administraţiilor guvernamentale.

Orizontul de timp urmărit cu prioritate poate fi legat totodată de factori politici, cum ar fi durata unei legislaturi, campania electorală etc. La nivel naţional, scopurile au un pronunţat aspect social, cum ar fi: ridicarea standardului de viaţă al populaţiei, asigurarea educaţiei şi sănătăţii, protecţia mediului înconjurător, apărarea naţională etc. Previziunile pe termen mediu şi lung se găsesc, totodată, sub influenţa incertitudinilor externe şi a modificărilor structurale interne. Interacţiunea dintre prognoze şi opţiunile politice atrage unele probleme inevitabile, datorită importanţei diferite pe care cei ce elaborează prognoze, pe de o parte, şi cei ce iau decizii de politică economică, pe de altă parte, o acordă diverselor informaţii.

3.3 Aspecte specifice diverselor ţări privind activitatea de previziune şi abordarea acesteia din punctul de vedere al orizontului de timp

Problematica orizontului de timp al analizelor previzionale cunoaşte abordări diferite în fiecare ţară, determinate de politica economică adoptată, de resursele şi tradiţiile proprii, de gradul de ancorare în soluţionarea problemelor ce rezultă din conjunctura internaţională etc.

Se constată că guvernele manifestă o înclinaţie predilectă pentru activitatea previzională pe termen scurt (şi uneori, şi mediu), ce răspunde unei perioade de timp controlabile din punct de vedere politic şi financiar. Termenul scurt al unei prognoze se poate referi la o durată de 1-2 ani (Franţa, Danemarca, SUA, Marea Britanie), dar se întocmesc şi analize previzionale ce se referă la perioade mai mici (semestriale în Frana, trimestriale în Canada, Danemarca, Japonia).

Cele mai multe prognoze, sub aspectul numărului şi al diversităţii lor, se concentrează la nivelul întreprinderilor (firmelor), care întocmesc studii pentru propriile nevoi, pe problemele concrete ale activităţii lor, dar colaborează şi la realizarea în comun de studii şi analize, împreună cu instituţii publice şi guvernamentale (SUA, Italia, Austria, Japonia etc.), pe probleme ale macroeconomiei, încercând să-şi găsească şi şă-şi menţină locul în raporturile economice mereu în schimbare.

Analizele previzionale pe termen scurt se referă, în general, la problemele acute rezultate din criza economică internaţională (şi uneori situaii acute interne), situaii existente deja şi care necesită corecturi.

Nevoia de adaptare la noile condiii ale dezvoltării de firme, bănci şi concerne multinaţionale, ce impun noi raporturi economice între parteneri, a determinat managerii de întreprinderi şi unele guverne să-şi deplaseze interesul prioritar de la strategia pe termen scurt la cea pe termen mediu. Există practica de a cuprinde în categoria studiilor de prognoză şi platformele

principalelor partide politice (Danemarca), caz în care orizontul de timp avut în vedere pentru principalele previziuni este determinat de durata unei legislaturi iar conţinutul lor ar urma să fie axat pe probleme ce pot fi soluţionate în timpul în care un guvern deţine puterea politică.

Fac obiectul strategiei pe termen mediu o diversitate de aspecte dintre care ar fi de menionat cele care se referă la problemele dezvoltării economiei naţionale şi ale îmbunătăţirii nivelului de trai, obiective cu orizont scurt de timp a căror soluţionare necesită eşalonare pe mai mulţi ani etc.

Durata programelor pe termen lung oscilează între 5-15 ani. Strategiile pe termen lung, se referă la grija guvernelor de a integra în politica proprie tendinţele manifestate pe plan internaţional.

Răspunderea comună pentru viitorul omenirii se concretizează în programe naţionale ori multinaţionale pe probleme generale (cercetarea ştiinţifică, resursele mondiale de hrană, energetice şi de materii prime, protecţia mediului) şi speciale (şosele, linii ferate, căi de acces etc.).

Schimbările în sistemul raporturilor internaţionale şi zonale şi efectele economice şi politice ce le determină, influenţează asupra conţinutului programelor pe termen lung ale ţărilor.

Prezintă interes pe termen lung crearea şi consolidarea poziţiilor diferitelor ţări în cadrul Pieţei Unice Europene, integrarea în Comunitatea Economică Europeană, explorări geologice, studii referitoare la economisirea materiilor prime şi energiei, protecţia mediului înconjurător etc.

3.4 Unele aspecte specifice României în perioada de tranzitie,în legătură cu abordarea analizelor previzionale din punctulde vedere al orizontului de timp (scurt, mediu, lung)

Pe lângă multe alte domenii, şi cel al analizelor previzionale în România, în perioada de tranziţie la economia de piaţă, se confruntă cu un vid, determinat de multiple cauze obiective, cum ar fi: lipsa informaţiilor statistice pe perioade anterioare, credibilitatea relativă a celor existente (ţinând seama de oscilaţiile economice şi politice ce s-au înregistrat în ultimii ani), inexistenţa unor concepte politice şi economice definite clar în viaţa ţării, efectul contradictoriu al unor măsuri economice reparatorii luate pe termen scurt etc.

Imediat după decembrie 1989, presa română a fost invadată de o multitudine de articole realizate de pe poziţii mai mult sau mai puţin ştiinţifice, în care s-au lansat numeroase opinii în legătură cu soluţiile pe termen scurt, mediu sau lung ce ar urma să ducă la trecerea României la economia de piaţă şi realizarea unei democraţii autentice.

Există opinia[1] potrivit căreia în perioada de tranziţie în România coexistă

[1] Popescu-Bogdăneşti, C. - Quo vadis? Sunt posibile anticipaţiile raţionale? În: Tribuna Economică, nr.28 şi 29/1992.

două procese contradictorii:

- cel de dezagregare, de destrămare a sistemului totalitar, declanşat de evenimentele din decembrie 1989, proces ce se produce, pe de o parte, pe cale naturală, şi pe de altă parte, provocat de grupări sociale, profesionale etc., având caracter de avalanşă, antrenând practic toate domeniile;
- cel de reconstrucţie, mult mai dificil decât pare, nefiind posibilă practic o ierarhizare a domeniilor, toate fiind ori părând a fi la fel de importante.

În aceste condiţii, datorită incertitudinilor geo-politice, recesiunii economice mondiale şi căutărilor unui nou echilibru mondial, proiecţiile ce s-ar elabora acum ar avea un caracter abstract, ele neputând cumula strategii coerente, cu grad afectiv de aplicabilitate. De asemenea, la elaborarea proiecţiilor este necesară identificarea legăturii dintre reformă internă şi percepţiile exterioare (vezi Iugoslavia, Cehoslovacia etc.).

Se apreciază că trebuie demolată paradigma specifică sistemului centralizat, potrivit căreia componenta valorică era situată, în mod sistematic, în plan secund faă de cea materială. Aceasta s-ar putea realiza punând în obiectiv pe termen scurt reforma financiar-bancară, orientată în două direcţii importante: aşezarea finanţelor la locul cuvenit; crearea instituţiilor, comportamentelor şi mediul specific unei pieţe financiare autentice; acordarea importanţei cuvenite sectorului tehnologic.

Între obiectivele pe termen lung ţinând seama de rolul reglator al finanelor în raporturile micro şi macroeconomice, ar urma să aibă în vedere selecţia agenţilor economici din punctul de vedere al ponderii resurselor financiare proprii în raport cu cele atrase.

Ţinând seama de complexul internaţional în care se situează în prezent România, marcat de prăbuşirea unui sistem economic şi politic, ceea ce a atras instabilitate în întreaga regiune de sud-est a Europei, în care ţările se zbat între propriile frontiere şi în afara lor de a-şi dobândi o nouă identitate, concurându-se practic între ele, potrivit opiniei prof. M.Coşea, "este imposibilă o programare pe o perioadă mai mare de un an[1]". În fapt, în actuala conjunctură, cuvintele capătă alte sensuri, pentru România termen mediu însemnând trei sau şase luni iar termen lung însemnând un an. În ideea necesităţii unei strategii de perspectivă, există un program de 3-5 ani ce urmează să fie elaborat începând cu anul 1993.

Este de asemenea de reinut punctul de vedere al prof. A.Rugină[2] care supune atenţiei, de pe poziţia sa de finanţist, greşelile făcute de primul guvern de după Revoluţie, sugerând prioritătile pe termen scurt şi obiectivele

---

[1] M.Coşea: Opinii privind prognoza macroeconomică. Interviu. În: Bursa nr.143/1992.

[2] A. Rugină: De ce guvernul Roman nu a reuşit să rezolve problemele economice şi financiare ale României. În: Economistul nr.185/1992

strategice pe termen lung afirmând că cel dintâi lucrul ce ar fi trebui să fie făcut după Revoluţie, ar fi trebuit să fie Reforma monetară. Lansează, pe de o parte, Teorema Imposibilităţilor (ce explică falimentul experimentului social din Uniunea Sovietică), prin care se apreciază că este imposibil ca într-o economie în dezechilibru să se calculeze şi să se implementeze o circulaţţie monetară de echilibru stabil, şi pe de altă parte, Teorema Posibilităţilor, potrivit căreia soluţia pentru un echilibru financiar este dată de suma dintre Realitatea Actuală şi Realitatea Potenţială, punând astfel între primele necesităţi aceea de a acorda atenţia cuvenită lucrărilor de previziune. Practic, activitatea politică de formare a viitorului se desfăşoară ca un raport de forţe în continuă mişcare, prin confruntarea permanentă între "ce trebuie să fie" şi "ce este". Mişcarea spre viitor se cere corectată mereu cu opţiunile pe termen lung, care ar trebui să exprime opţiunea forţei politice.

Dar întrucât necesitatea continuării reformei se afirmă ca opiune unanimă, se poate aprecia ca opiniile exprimate în legătură cu problematica ce ar urma să facă obiectul analizelor previzionale pe orizont diferit de timp (scurt, mediu şi lung) pot servi deopotrivă oricărei grupări guvernamentale, indiferent de apartenenţă politică.Sintetizând o serie de studii asupra problemelor ce le ridică tranziţia la economia de piaţă, colectivul INCE[1] a pus la dispoziţia guvernului şi tuturor celor interesaţi concluziile sale, care ar putea sta la baza elaborării strategiei economice pe termen lung în funcţie de scopurile politice ale guvernului la conducere, în cadrul căreia obiectivele pe termen scurt şi mediu să poată fi definite concret, pe variante, cu perspectivele, limitele şi raţiunile corespunzătoare fiecărei variante.

Se evidenţiază ca prim obiectiv al politicii economice pe termen scurt-mediu, constituindu-se ca un element esenţial al procesului de reconstrucţie instituţională şi economică, în măsură să aducă o stabilizare economică şi să asigure funcţionarea economiei de piaţă, este crearea şi dezvoltarea pieţei de capital prin privatizare[2] şi prin alte forme de punere în posesie a populaţiei cu capital.

---

[1] Sinteza preliminară a studiilor efectuate la INCE cu privire la strategia tranziţiei. În: Tribuna economică nr.30 şi 31/1992

[2] P. Doru Tiberiu: Privatizarea întreprinderilor de stat. Reforma economică şi ritmul privatizării. În: Tribuna economică nr.28/1992

Capitolul 4 - ASPECTE PRIVIND CORELAREA CERCETĂRILOR PROSPECTIVE NAŢIONALECU TENDINŢELE PE PLAN MONDIAL, ÎN CONTEXTUL ECONOMIC ACTUALAL ROMÂNIEI

În prezent, sistemul economic mondial este caracterizat prin două trăsături fundamentale - interdependenţa şi transformarea.

Astăzi, comunitatea mondială nu mai constituie, ca în trecut, o simplă grupare de entităţi, în mare parte independente, ci un ansamblu de părţi interdependente în care fiecare parte (regiune, grup de ţări) are de adus propria contribuţie la dezvoltarea organică a omenirii, din punct de vedere al resurselor, tehnologiei, potenţialului economic, culturii ş.a. Creşterea oricărei părţi depinde de evoluţia celorlalte, o perturbare a stării normale din orice parte a lumii se repercutează asupra întregului glob. Pe acest fond general, transformarea se manifestă prin continuarea creşterii interdependenţelor dintre ţări şi accentuării diviziunii producţiei, prin prăbuşirea sistemului comunist european şi opţiunea ţărilor cu economii planificate centralizat de a trece la economia bazată pe piaţa liberă.

În acest context, apare evidentă necesitatea corelării cercetărilor prospective naţionale cu procesele şi tendinţele de pe plan mondial. Pentru România (ca de altfel şi pentru celelalte ţări ex-comuniste aflate în procesul de tranziţie către economia de piaţă) această cerinţă ar putea fi prezentată sintetic, ca decurgând din următoarele trei mari componente:

- necesitatea studierii şi comparării cu evoluţiile altor ţări, în fundamentarea şi elaborarea strategiei programelor perioadei de tranziţie;
- cerinţa cuprinderii în previziunile macroeconomice a unor elemente determinate nemijlocit de legăturile cu mediul extern;
- necesitatea realizării obiectivului integrării economice europene şi a reflectării acestuia în studiile de previziune.

4.1 Utilizarea comparaţiilor internaţionale în fundamentarea şi elaborarea programelor perioadei de tranziţie la economia de piaţă

Circumscrisă acestui cadru, analiza poate conţine două direcţii majore:

a) Comparaţia în timp şi spaţiu: prin alegerea unui proces care a avut loc anterior într-o altă ţară şi a cărui evoluţie se estimează că va avea loc similar în ţara noastră.

Avem în vedere analogia cu procese din ţări cu stadiu avansat de dezvoltare, desfăşurate într-o perioadă în care condiţiile erau similare cu cele actuale din România, de exemplu, anii de refacere după cel de-al doilea război mondial.

Analogia trebuie făcută cu precauţie, ţinând cont în primul rând de faptul că, deşi cu economia relativ distrusă, ţările respective se mişcau în cadrul sistemului de peste un secol, sarcina lor constituind-o, în acea perioadă, refacerea economică, nu şi reconstruirea fundamentelor economiei de piaţă, cum este cazul - în prezent - al ţărilor est-europene.

Un exemplu poate fi problema controversată a convertibilităţii care, în cazul liberalizării economice din ţările vest-europene în perioada de după război, a fost introdusă la sfârşitul procesului.

Unii observatori apreciază această experienţă irelevantă pentru actuala situaţe din economiile ţărilor post-socialiste, unde convertibilitatea (pentru tranzacţiile din cont curent)apare ca un pas necesar a fi făcut la început, datorită unor elemente clare ale oricărui program de reformă orientat spre economia de piaţă, cum sunt preţurile relative corecte şi impulsionarea competiţiei cu exteriorul. Se poate avea în vedere şi studierea unor procese petrecute anterior în ţări în curs de dezvoltare. Şi aici însă, analogiile trebuie făcute cu precauţie.

În sprijinul acestei afirmaţii putem aminti opinia autorilor lucrării "Economic Survey of Europe in 1991-1992"[1], potrivit căreia cadrul teoretic al programelor iniţiale de reformă în ţările est- europene a fost probabil excesiv influenţat de experienţa Fondului Monetar Internaţional legată de programele de stabilizare şi ajustare structurală aplicate anterior în ţări în curs de dezvoltare, dându-se prea puţină atenţie condiţiilor specifice din economiile post-socialiste.

Această abordare convenţională este necesar poate a fi revizuită în lumina experienţei în aplicarea reformei câştigate până în prezent.

b) Comparaţia în spaţiu; prin studierea evoluţiilor, precum şi a previziunilor unor fenomene şi procese care se desfăşoară aproximativ paralel sau uşor decalat în alte ţări şi în România.

Avem în vedere, în acest caz, în primul rând comparaţia cu celelalte ţări ex-comuniste care se află, de asemenea, în procesul de tranziţie la economia de piaţă. Deşi au existat diferenţe în condiţiile macroeconomice de pornire în acest proces, iar unele experienţe anterioare de introducere a unor reforme au influenţat strategia iniţială şi tapizarea în timp a programelor de reforme, aceste ţări au comun obiectivul strategic şi elurile pe termen mediu ale stabilirii unei

[1] "Economic Survey of Europe în 1991-1992" (redactată de către Secretariatul Comisiei economice pentru Europa de la Geneva, publicată la New-York, 1992), pag. 46.

economii moderne de piaţă, bazate pe principii democratice, şi ale stabilizării macroeconomice.

Considerăm că pot interesa studiul şi comparaţiile strategiilor din domeniile privatizării şi al funcţionării întreprinderilor cu capital de stat; liberalizării preţurilor; atragerii investiţiilor străine; sistemului fiscal, bugetar şi de credit; comerţului exterior şi cursului de schimb; pieţei muncii şi protecţiei sociale; ajutorului extern; ajustării structurale etc.

De asemenea, analiza poate fi extinsă, avându-se în vedere comparaţiile dintre ţări din punct de vedere al rezultatelor faţă în faţă cu previziunile, la o serie de indicatori sintetici, pentru perioadele anterioare, precum şi comparaiile mărimilor previzionate pentru aceştia, în perioade viitoare.

Se pot analiza indicatori cum sunt: ritmul de evoluţie al P.I.B., rata inflaţiei, rata şomajului, deficitul (sau excedentul) bugetar, soldul balanţei comerciale, balanţa de plăţi, ritmul produsului industrial şi al celui agricol, volumul datoriei externe etc.

Foarte utile, pentru compararea strategiilor economiilor în tranziţie se dovedesc, pe lângă studiile naţionale, o serie de lucrări de analiză şi previziune (în general, pe termen scurt) elaborate de organisme internaţionale, lucrări care au avantajul de a fi concepute de specialişti cu experienţă ce dispun de o bază materială, financiară şi, adesea, informaţională, superioară.

Astfel, prezintă interes lucrări elaborate de organisme componente ale O.N.U., cum este Consiliul Economic şi Social, de instituţii interguvernamentale afiliate O.N.U[1]. (în special, Banca Mondială - Banca internaţională pentru reconstrucţie şi dezvoltare, Asociaţia internaţională a dezvoltării, Societatea financiară internaională; Fondul monetar internaţional; Organizaţia Naţiunilor Unite pentru dezvoltare industrială; Acordul general pentru tarife şi comerţ; Organizaţia internaţională a muncii; Organizaţia Naţiunilor Unite pentru alimentaţie şi agricultură; Organizaţia Naţiunilor Unite pentru educaţie, ştiinţă şi cultură; Organizaţia mondială a sănătăţii, Fondul internaţional de dezvoltare agricolă), precum şi sub egida programelor O.N.U. (Programul Naţiunilor Unite pentru dezvoltare, Conferinţa Naţiunilor Unite pentru comerţ şi dezvoltare, Programul comparaţiilor internaţionale etc.).

În cadrul organelor subsidiare Consiliului Economic şi Social, se disting, în acest context, Comisia economică pentru Europa, Comisia de statistică, Comisia populaţiei, Comitetul resurselor naturale, Comisia societăţilor transnaţionale etc.

[1] 18 organizaţii distincte şi autonome care colaborează cu O.N.U. şi între ele prin intermediul mecanismului coordonator asigurat de Consiliul Economic şi Social

Studiile acestor organisme pot privi exclusiv o singură ţară aflată în procesul de tranziţie la economia de piaţă[1] sau se pot referi la întregul grup al economiilor est-europene şi la comparaţiile dintre evoluţiile acestora[2].

În lucrarea "Revolution and Reform in Eastern Europe and the Soviet Union. The Global Development Impact" (Raportul pentru 1991 al Comitetului pentru planificarea dezvoltării[3], apărut la New-York, în 1992) se opinează că o îmbunătăţire a performanţelor economice ale ţărilor est-europene poate surveni la mijlocul acestui deceniu. Ritmul previzionat al evoluţiei PNB, pe ansamblul economiei mondiale şi grupe de ţări se prezintă după cum urmează:

	1993	1994	1995
Ansamblul economiei mondiale	2,9	3,4	3,4
Economii de piaţă dezvoltate	2,7	2,8	3,0
Ţări în curs de dezvoltare	5,1	5,3	5,4
Germania	1,7	2,0	2,6
Europa de Est	1,0	4,6	4,1
(Fosta) URSS	-0,1	2,3	1,9

[1] Privitor la România se pot da ca exemplu lucrările: "A Challenge to Romania" (World Bank, New-York, 1991); "Romania: an Economic Assesment" (OECD, 1992); "Development Cooperation Report 1991- România" (biroul UNDP din România); - capitolele privind România din Buletinele statistice (Departament of Economic and Social Development), etc.

[2] Capitolul "Eastern Europe" din lucrarea "Economic Survey of Europe" (Economic Commission for Europe); Studiul "Revolution and Reform in Eastern Europe and the Soviet Union. The Global Development Impact" (1991 Raport of the Committee for Planning Development); lucrarea "Turnaround in Eastern Europe: In-Depth Studies" (de Derek F. Abell, United Nations Development Programe, New-York, 1992); studiul "European Economies in Transition" (UNDP, 1991); capitolele privind economiile est- europene din lucrări cum sunt "Industry and Development Global Report 1992/1993" (UNIDO); "World Investment Directory" (Transnational Corporation United Nations Center), "Energy Series" (CEC), etc.

[3] Comitetul pentru planificarea dezvoltării este un grup de înalt nivel al Consiliului Economic şi Social al ONU, creat în scopul evaluării tendinţelor şi perspectivelor economiei mondiale şi formulării de recomandări în domeniul dezvoltării şi cooperării economice internaţionale.

4.2. Integrarea analizelor referitoare la mediul extern în elaborarea lucrărilor de previziune privind relaţiile economice internaţionale

Domeniul relaţiilor economice externe constituie un factor de bază al dezvoltării, a cărui importanţă pentru România este amplificată în perioada actuală dintr-o serie de considerente majore, dintre care se pot aminti:

- continuarea şi sporirea (datorită dezechilibrelor perioadei de tranziţie) a unor importuri "tradiţionale" de materii prime - ţiţei, cărbune, minereuri feroase, bumbac etc.);
- necesitatea introducerii tehnologiilor moderne, din exterior, ca element fundamental al restructurării economiei;
- apariţia unor importuri "netradiţionale", de asemenea datorate unor dezechilibre specifice perioadei de tranziţie, cum sunt importurile de produse agricole şi alimentare;
- necesitatea imperioasă a sprijinului extern, sub toate formele sale (asistenţa financiară pentru restructurarea economică, credite comerciale, credite pentru re-eşalonarea datoriei, ajutor de urgenţă, asistenţă macroeconomică etc.).

Astfel, corelarea cu informaţiile privind mediul extern apare în toate etapele de elaborare a previziunilor din domeniul relaţiilor economice externe, începând cu prospectarea pieţei externe (prin informarea privind tendinţele acesteia şi analiza lor, inclusiv a celor din domeniul tehnologic, al preţurilor unor mărfuri ce fac obiectul comerţului exterior românesc, al restricţiilor şi tarifelor vamale etc.), prospectare care stă la baza elaborării prognozelor relaţiilor economice internaţionale.

La rândul lor, atât prognozele, cât mai ales previziunile pe termen mai scurt, concretizate în programul comerţului exterior, programul cooperării economice internaţionale, balanţa de plăţi externe, sunt fundamentate pe o serie de balanţe previzionale (balanţa comercială, balanţa de plăţi externe, balanţa angajamentelor şi creanţelor externe, balanţa legăturilor dintre ramuri, balanţe materiale) şi modele matematice de previziune (matriceal, gravitaţional, macromodelul de simulare deschis ş.a.) ale căror elemente, respectiv variabile, privesc explicit relaiile ării noastre cu mediul extern, neputând fi, prin urmare cuantificate, decât în funcţie de acestea.

Pe lângă studii de marketing proprii sau străine, din nou de o mare utilitate este cunoaşterea studiilor previzionale ale altor ări, în special ale partenerilor comerciali ai României, precum şi a studiilor organismelor internaţionale, privind evoluţia trecută şi cea previzionată a pieţelor şi a economiilor naţionale.

Un element fundamental îl constituie programele de asistenţă financiară oficială ale organismelor internaţionale cu atribuţii în acest domeniu (în principal Grupul celor 24; Comunitatea Economică Europeană,, coordonator al programului OECD şi titular al propriului program de asistenţa PHARE; instituţii financiare internaţionale: Fondul Monetar Internaţional şi Banca Mondială).

Autorii lucrării "Revolution and Reform in Eastern Europe and the Soviet Union. The Global Development Impact" (Raportul Comitetului pentru Planificarea dezvoltării pentru 1991, apărut la New-York în 1992) apreciază ca s-a acordat puţină atenţie efectelor externe ale reformelor din ţările est-europene, care, de altfel, trebuie judecate din punct de vedere atât al impactului perioadei de tranziţie, cât şi al celui pe termen lung.

4.3. Reflectarea în studiile naţionale de previziune a procesuluide integrare economică europeană

Tendinţa de formare a blocurilor comerciale este un proces mondial ce decurge dintr-o serie de determinanţi, cum sunt: complementaritatea crescândă a economiilor naţionale, dificultăţile economice care fac necesar accesul la pieţe mai largi; similaritatea opţiunilor fundamentale de politică economică, barierele nord-sud, est-vest fiind în mare parte depăşite; măsurile de liberalizare deja aplicate între unele ţări (sau grupuri de ţări) care uşurează continuare integrării.

Tendinţa de integrare se manifestă pe continentul nord- american, unde între Mexic, SUA şi Canada există deja o zonă de comerţ liber, pe continentul sud-american, unde mai multe state latino-americane poartă negocieri în vederea încheierii unor acorduri de comerţ liber, cât şi pe continentul asiatic, unde există negocieri similare.

Procesul de integrare economică se face simţit însă cel mai puternic pe continentul nostru, unde sunt în curs două mari procese: realizarea Pieţei Unice Europene (între ţările membre CEE) şi crearea Spaţiului Economic European (între ţările CEE şi membrii AELS[1]), menite, în viziunea arhitecţilor lor, să producă un efect global de îmbunătăţire a eficacităţii aparatului productiv şi, mai ales, a productivităţii globale a factorilor.

Dorinţa de integrare europeană a României, manifestată de altfel şi de celelalte ţări europene fost-comuniste, derivă din convingerea că deschiderea către exterior are efecte pozitive asupra dezvoltării economice, un exemplu grăitor constituindu-l evoluţia ascendentă a economiilor Greciei, Spaniei şi Portugaliei după aderarea la Comunitatea Economică Europeană.

---

[1] Elveţia, Suedia, Austria, Finlanda, Norvegia, Islanda, Liecshtenstein.

E.Baldwin este de părere că atunci când o industrie este marcată de competiţie imperfectă, chiar o reducere modestă a barierelor comerciale conduce la o creştere substanţială a competitivităţii.

Reducerea rezultată în puterea de monopol a firmelor în stabilirea preţurilor va conduce la preţuri mai mici şi la o mai eficientă alocare a resurselor. Deşi firmele nu agrează confruntarea cu o competiţie suplimentară, naţiunea câştigă în ansamblu. Reducerea barierelor comerciale poate atrage câştiguri viitoare şi prin faptul că permite firmelor să opereze pe o scală mai eficientă, din moment ce pieţele fragmentate pot conduce firmele să producă în mod cronic la un nivel scăzut[1].

În realizarea practică a obiectivului strategic principal din domeniul relaţiilor externe, şi anume-stabilirea cât mai rapid posibil a unui regim "liberal" de comerţ cu exteriorul şi orientarea către export a dezvoltării economiilor ţărilor aflate în procesul de tranziţie la economia de piaţă, se pot distinge mai multe etape, care se impun a fi luate în considerare în mod corespunzător în studiile previzionale.

Eliminarea monopolului de stat asupra comerţului exterior şi stabilirea unor măsuri de liberalizare a acestuia, etapă realizată parţial, cu unele diferenţe, de către fiecare ţară în parte (scăderea valorilor tarifului vamal şi stabilirea acestuia ca principal instrument de protecţie, reducerea restricţiilor cantitative la import şi a licenţelor de import, măsuri de stimulare a exporturilor, măsuri de introducere a convertibilităţii interne ş.a.), şi care continuă. Procesul are loc şi din partea ţărilor dezvoltate, în sensul că iniţiativa Grupului celor 24 de a susţine reformele structurale din estul Europei include printre cele mai eficiente mijloace şi un set de măsuri de sporire a accesului pe pieţele vestice ale produselor ţărilor în tranziţie la economia de piaţă.

În cadrul acestora, măsurile adoptate de Comunitatea Europeană, cea mai vastă piaţă pentru produsele din estul continentului, sunt cele mai importante pentru comerţul ţărilor din această regiune. Până la începutul anului 1991, CEE eliminase restricţiile cantitative la majoritatea produselor manufacturate din ţările est-europene şi extinsese privilegiile Sistemului Generalizat de Preferinţe[2]1 pentru toate aceste economii.[3]

Ţările AELS au acordat, de asemenea, o serie de concesii: Finlanda, Norvegia, Suedia şi Elveţia au acordat tratament SGP României şi Bulgariei,

---

[1] "The Economic Logic of EFTA Countries Joining the EEA and the EC" (Occasional Paper no. 41 of EFTA Economic Affairs Department), pag. 7,8.

[2] Sub incidenţa Sistemului Generalizat de Preferinţe anumite părţi ale exporturilor din estul Europei sunt scutite de orice tarife, iar alte ţări pot beneficia de rate preferenţiale. Exporturile peste aceste nivele se fac pe baza tarifelor Clauzei Naţiunii celei mai Favorizate (NMF)

[3] "Economic Survey of Europe în 1991- 1992", pag. 189

Austria - Ungariei şi Poloniei, etc.[1]

Toate ţările OECD au acordat clauza NMF - Ungariei, Poloniei, Republicii Cehe şi Slovaciei, Bulgariei şi României[2] (singura excepţie pentru ţara noastră o constituie SUA care, de altfel, aplică mărfurilor româneşti un regim tarifar autonom, care constă, în esenţă, în taxe mai mari decât cele utilizate în regim SGP şi NMF).

- Integrarea la nivelul "Zonei de cooperare economică a Mării Negre" a cărei declaraie de instituire a fost deja semnată la Istanbul, în iunie 1992, de către Turcia, Bulgaria, România, Rusia, Ucraina, Moldova, Azerbaidjan, Armenia şi Georgia (Grecia nesemnând până în prezent). De remarcat că acest acord preconizează libera mişcare a bunurilor, serviciilor, capitalului şi persoanelor între ţările semnatare. El va constitui un cadru pentru acorduri bi-şi multilaterale în domeniile economic, financiar, comercial, precum şi pentru cooperarea interguvernamentală în sectorul privat.[3]

- Integrarea în cadrul Asociaţiei Europene a Liberului Schimb şi, apoi, în Spaiul Economic European.După Polonia şi fosta Cehoslovacie[4] România a semnat, pe 10 decembrie, 1992, la Geneva, acordul de comerţ liber cu statele AELS, ce a intrat în vigoare la 1 mai 1993. Acesta prevede comerţul liber cu mărfuri industriale, produse agricole prelucrate şi peşte, comerţul cu produse agricole tratându-se bilateral[5].

Comerţul liber va fi stabilit în cadrul unei perioade de tranziţie de 10 ani, existând o asimetrie între părţile contractante, în sensul că ţările AELS vor elimina taxele la importurile din Cehoslovacia, Ungaria, Polonia, România şi Bulgaria la data intrării în vigoare a acordurilor (cu excepţia unor produse "sensibile", puţin numeroase, pentru care taxele vor fi eliminate treptat), cele cinci ţări est-europene urmând să renunţe la taxele vamale conform unor calendare specifice[6], în principal în a doua parte a perioadei de tranziţie.

Acordul cuprinde o clauză unilaterală de salvgardare ce dă posibilitatea celor cinci ări est-europene de a-şi creşte taxele vamale, în situaţii excepţionale, în sectoare în care apar probleme sociale sau dificultăţi serioase[7].

---

[1] Ibidem
[2] Ibidem
[3] Articolul "New Economic Zone în Black Sea", revista Euro-East/Septembrie, 1992, editată de Europe Information Service (pag. 23)
[4] Acordul de comerţ liber cu Ungaria este în negociere şi urmează a fi semnat.
[5] I.Haiduc "Integrarea economică europeană: AELS şi acordurile de comerţ liber", Tribuna economică nr.1-2/1993
[6] Ibidem
[7] R.E. Baldwin: "The Economic Logic of EFT A Countries Joining the EEA and the EC", pag.1.

În acord sunt incluse, de asemenea. prevederi privind liberalizarea gradată a achiziţiilor publice (ţărilor partenere asigurându-li-se accesul pe pieţele de achiziţii publice ale statelor AELS), recunoaşterea dreptului ţărilor est-europene de a introduce regulile legate de concurenţă după o perioadă de tranziţie, articole care reglementează ajutorul de stat şi monopolul statului şi împiedică practicile restrictive în afacerile întreprinzătorilor publici sau privaţi ş.a.

În lucrarea "Logica economică a ţărilor AELS pentru aderarea la Spaţiul Economic European şi la Comunitatea Economică Europeană", autorul opinează că aderarea la Spaţiul Economic European poate reprezenta un aranjament stabil şi mutual aducător de beneficii (atât pentru AELS, cât şi pentru CEE). De asemenea, acesta poate fi o alternativă atractivă pentru ţările din vestul şi estul Europei, care nu e probabil că vor deveni - într-un orizont mediu - membrii cu drepturi depline ai CEE.

Crearea SEE are la bază dorinţa ţărilor AELS de participare economică la piaţa unică în condiţii similare cu statele membre CEE, dar fără compromiterea autonomiei politice, primele alegând neaderarea la uniunea politică, precum şi la politica externă şi de apărare comună a CEE.

Totuşi, în condiţiile actuale, când negocierile dintre CEE şi AELS se pare că întâmpină unele dificultăţi, este greu de presupus că ţările AELS se vor concentra asupra relaţiilor cu estul înainte de a realiza crearea Spaţiului Economic European. În plus, există tendinţa - din partea majorităţii statelor AELS- spre aderare la Piaţa Comună, circumstanţe în care acordurile de comerţ liber cu aceste ţări îşi pierd din importanţă.

4.4. - Integrarea în cadrul Comunităţii Economice Europene

Proces realizabil într-o perspectivă mai îndepărtată[1] (peste zece ani), după crearea şi funcţionarea efectivă a economiei de piaţă libere, şi necesar a fi precedat de încheierea unui acord de asociere, pentru protecţia reciprocă. După Polonia, Republica Cehă şi Slovacia şi Ungaria, devenite membri asociaţi încă de anul trecut, România a semnat şi ea, pe 1 februarie 1993, la Bruxelles, acordul de asociere la Comunitatea Economică Europeană[2]. Pentru integrarea progresivă, acesta prevede liberalizarea treptată a schimburilor comerciale, a barierelor vamale, o serie de cooperări în domeniile industrial, ştiinţific, tehnic, financiar, precum şi un permanent dialog politic (concretizat şi prin faptul că România va participa la toate nivelurile de consultări pentru

[1] Aderarea a fost solicitată şi de Austria, Finlanda, Turcia şi Suedia care, datorită nivelului mai ridicat de dezvoltare, vor avea probabil prioritate

[2] Care va intra în vigoare după ratificarea lui de către Parlamentul României, Parlamentul European şi Parlamentele celor 12 state membre ale CEE

adoptarea unor decizii comunitare). Acordul este structurat pe o perioadă de 10 ani, urmând ca în primii ani cea mai mare parte a concesiilor să fie făcută de CEE, pentru ca apoi, treptat, situaţia să se echilibreze.

Acordul va permite un acces mai rapid al produselor româneşti în CEE şi va induce posibilităţi sporite de asistenţă tehnică, credite şi ajutoare nerambursabile din partea acesteia. De asemenea, el va reprezenta un gir pentru investitorii străini.

De altfel, CEE este partenerul cu ponderea cea mai ridicată în cadrul relaţiilor comerciale ale României şi principala finanţatoare în cadrul Grupului celor 24.

Pe măsura înaintării pe calea integrării în AELS şi CEE, în lucrările de previziune vor trebui să-şi găsească reflectarea corespunzătoare şi elementele acestui proces, precum şi consecinţele lor pentru ţara noastră. Astfel, integrarea va presupune, în principal:

a) suprimarea obstacolelor fizice şi tehnice privind libera circulaţie a bunurilor, serviciilor şi persoanelor, concretizată în eliminarea controalelor la frontieră.

Dacă pentru consumatori acest proces va oferi avantajul pătrunderii pe piaţa românească a unei multitudini de bunuri de calitate, pentru producătorii interni poate implica neajunsul concurenţei deschise, iar pentru stat - cel al lipsei unei surse importante de venituri bugetare ce-şi avea originea în tariful vamal.

Suprimarea barierelor tehnice create de divergenţele dintre reglementările naţionale, prin instituirea unui sistem de norme valabile pe ansamblul CEE, va implica necesitatea ca România să-şi adapteze sistemul de evaluare şi certificare a calităţii producţiei la standardele şi reglementările pieţei unice, proces anevoios şi, în primul rând, costisitor.

Pe de altă parte, avantajul liberei circulaţii a persoanelor (pe baza unui paşaport european), coroborată cu dreptul de stabilire şi angajare în orice stat membru, va fi posibil să provoace o scurgere a forţei de muncă peste graniţe, mai ales a celei calificate, în cazul menţinerii discrepanţei dintre puterea de cumpărare din România şi cea a ţărilor CEE;

b) o politică fiscală comună, constând, în primul rând, în domeniul fiscalităţii indirecte, din suprimarea barierelor fiscale derivate din nivelul de impunere şi baza de aplicare diferite ale taxei pe valoarea adăugată, surse ale diferenţelor de preţ care încurajează frauda şi împiedică abolirea controalelor la frontieră.Acest element are în vedere deplasarea perceperii acestui impozit de la frontieră la punctele de vânzare, precum şi apropierea ratelor de impozitare (o abatere de 2,5% în jurul unei norme comune).

Deşi aplicarea TVA a început deja în România, integrarea în CEE va implica adaptarea la modul de impozitare indirectă al pieţei unice, şi în primul

rând, reducerea nivelului acestei taxe.

Înlăturarea obstacolelor fiscale va presupune, de asemenea, restructurarea mecanismelor de impunere directă asupra capitalurilor, firmelor, veniturilor etc.;

c) liberalizarea totală a mişcării capitalului, aceasta însemnând "că investiţiile de capital (directe şi de portofoliu) şi serviciile financiare (bancare, bursiere şi de asigurări) se vor putea "iniţia, stabili şi desfăşura liber în oricare stat al Comunităţii, eliminându-se orice discriminare bazată pe naţionalităţi, loc de reşedinţă al părţilor sau loc unde este investit capitalul respectiv[1].

Pe lângă o serie de elemente pozitive, concretizate în reducerea costurilor capitalului şi favorizarea, prin urmare, a activităţilor productive, acest element va presupune şi abandonarea legislaţiei naţionale din domeniu, cât şi a clauzei de salvgardare, care dă dreptul autorităţilor naţionale să revină asupra controlului mişcărilor de capital, în scopul echilibrării balanţei de plăţi sau al protejării ordinii publice;

d) adoptarea politicii comunitare privind concurenţa. Chiar dacă, în final aceasta este îndreptată spre apărarea intereselor consumatorilor, eliminarea înţelegerilor dintre întreprinderi privind împărţirea pieţelor şi preţurilor, a ajutoarelor de stat acordate sub diferite forme întreprinderilor - cu scopul de a le favoriza şi de a le crea avantaje economice - nu se va face probabil lin, o anumită inerţie în comportamentul întreprinderilor şi autorităţilor publice fiind posibil să se manifeste.

---

[1] S.Sava (coordonator), E.Ionescu, D.Dăianu, M.Stancu, S.Smigelschi, C. Popa - articolul "Problematica Comunităţii Economice Europene în perspectiva realizării pieţei unice" (în "Studii şi cercetări economice"nr.7/1991 al INCE, pag. 307).

Capitolul 5 - CADRUL INSTITUŢIONAL AL ACTIVITĂŢII PREVIZIONALE MACROECONOMICE

5.1. Cadrul instituţional al activităţii previzionale în România

Evoluţia economiei româneşti şi a situaţiei economice internaţionale impune cunoaşterea şi aprofundarea fenomenelor specifice actualei etape, a efectelor reformelor structurale aplicate şi adoptarea, pe această bază, de soluţii care să asigure stabilitate şi echilibru macroeconomic, să orienteze agenţii economici spre domenii şi structuri profitabile, compatibile nevoilor economiei naţionale.

În prezent, în condiţiile unei incertitudini crescânde pe plan geo-politic-economic mondial, în mod oarecum paradoxal apelarea la previziunea economică este tot mai frecventă. Rolul acesteia devine esenţial în societatea prezentă, prin necesitatea schiţării unor alternative posibile (nu neapărat probabile) de dezvoltare a economiei prin influenţarea - în consecinţă - a politicii macroeconomice, prin orientarea evoluţiei viitoare şi prevederea implicaţiilor eventualelor decizii. Orice cercetare prospectivă trebuie să conţină şi sugerarea măsurilor ce pot genera un viitor dezirabil (sau de evitare a unui viitor nedorit).

Realizarea unor astfel de analize prospective în România face obiectul de activitate al unor instituii de specialitate: Comisia Naţională de Prognoză şi Institutul de Prognoză Economică. O activitate cu caracter teoretico-metodologic în acest domeniu este desfăşurată şi la catedrele de specialitate din cadrul Institutelor de învăţământ superior.

Comisia Naţională de Prognoză, prin activitatea sa, asigură un cadru unitar de previziune şi orientare la nivel macroeconomic şi sectorial, prin cuprinderea tuturor activităţilor economice şi sociale; este organizată şi funcţionează ca un organ de specialitate, de sinteză macroeconomică, subordonat Guvernului României.

Institutul de Prognoză Economică din cadrul Institutului Naţional de Cercetări Economice este un institut neguvernamental, ce desfăşoară o activitate de cercetare economică fundamentală. Lucrările elaborate de specialiştii din institut sunt orientate pe analize previzionale macroeconomice, cu orizont de timp mediu sau lung.

La nivelul institutelor de învăţământ superior, în cadrul catedrelor de specialitate, se realizează o abordare preponderent teoretică şi metodologică a acestui domeniu al teoriei economice - care este previziunea.

La acest nivel, preocupările pentru activitatea de previziune sunt orientate pe două direcţii: pe de o parte activitatea didactică, orientată spre însuşirea de către studenţi a teoriei şi practicii în acest domeniu şi, pe de altă parte, realizarea de prognoze propriu-zise în contextul lucrărilor de cercetare la nivelul catedrelor.

5.2. Câteva trăsături specifice privind funcţionarea cadrului instituţional al activităţii previzionale în alte ţări

Preocupările pentru crearea şi funcţionarea unui cadru instituţional al activităţii de previziune, adecvat celor mai diverse caracteristici naţionale şi organizatorice ale statelor, îşi găsesc reflectare într-o diversitate de organisme ce s-ar putea grupa după locul şi rolul pe care acestea îl ocupă în societate. Astfel, datorită importanţei pe care o prezintă, studiile de previziune, analizele pe domenii limitate, pe sectoare, ramuri ori la nivel macroeconomic, prognozele cu durate diferite de timp, preocupă deopotrivă organisme guvernamentale, publice, private, instituţii, servicii şi birouri specializate, a căror titulatură dezvăluie sau nu înclinaţia reală spre activitatea de previziune.

a) În ciuda afirmaţiei potrivit căreia statul are rol redus în activitatea economică (respectiv, în planificare şi prognoză), se constată că guvernele situează activitatea previzională în preocupările lor centrale, atribuind adesea răspunderi şi competenţe primului ministru, atât în ce priveşte coordonarea cercetărilor în acest domeniu, cât şi asumarea răspunderii pentru opţiunile globale cum este cazul Belgiei, Italiei, Japoniei, Franţei, Marii Britanii, Suediei, Canadei, Turciei, etc.

În aceste ţări diferă atât organele însărcinate cu aplicarea politicii economice cât şi mijloacele prin care acestea îşi exercită atribuţiile.

b) Activitatea de previziune la nivelul organismelor guvernamentale se sprijină pe numeroase studii, proiecte, analize ce se realizează în alte instituţii centrale, ministere economice ori de ramură, instituţii financiare şi alte organisme, publice şi private, din care am putea exemplifica:

Consiliul Australian al Împrumuturilor în Australia, Consiliul Central al Economiei, Consiliul Naţional al Muncii şi Comitetul Naţional de Expansiune Economică în Belgia, Comitetul Naţional pentru Informaţii Statistice şi Departamentul pentru Buget din cadrul Ministerului Finanţelor în Danemarca, Direcţia de analize din Ministerul Federal al Economiei şi Oficiul Federal de Statistică de la Wiesbaden pentru Germania, Centrul de Studii Prospective şi de Informaţii Internaţionale, Centrul de Studii Prospective şi Calcul Economic aplicat la Planificare în Franţa, Centrul de Cercetare şi Programare Economică în Grecia, Institutul de Planificare şi Dezvoltare în Israel, Confederaţia Industriilor Britanice în Anglia etc.

c) Studii generale sau speciale, pe probleme de ansamblu sau parţiale, se întocmesc în cadrul Camerelor de comerţ naţionale ori internaţionale, ca şi în puncte şi oficii informaţionale ce funcţionează în toate marile bănci (în Franţa, Banca Franceză de Comerţ Exterior, Paribas, Société Générale etc.; în SUA, Sistemul Federal de Rezerve, având rol de bancă centrală, şi toate băncile publice şi private; în Anglia, Trezoreria şi Banca Angliei, Banca Centrală Naţională în Danemarca, Banca Centrală a Finlandei, Banca Greciei etc.).

d) Se întocmesc, de asemenea, studii şi analize previzionale la toate marile firme şi concerne, societăţi de asigurări, companii specializate pe activitatea previzională ori pe alte activităţi (analize parţiale pe domeniul lor de activitate) etc. Dintre acestea, ar fi de reţinut:

General Research Asociates Lt, din Toronto, Canada; Comitetul Naţional pentru Informaţii Ştiinţifice şi Documentare din Danemarca; Societatea "Ludwing Boltzman" din Austria; Centrul de Cercetare şi Programare al Economiei Elene, Grecia; Control Data Tahal, Elbit Computer Limited, Control Data Israel Ltd., Israel Management Center etc., în Israel; Consiliul Naional al Cercetării, din Italia, etc.; Nomura Research Institute, Nihon Keizai Shimbun, Nikkan Kogyo Shimbun etc, în Japonia.

e) Se constată în toate ţările că institutele de cercetare ştiinţifică şi cele de învăţământ superior, finanţate de către guverne, de instituţii publice şi private, cu profil mai mult sau mai puţin economic, au în centrul preocupărilor lor şi activitatea previzională, constând în realizarea de studii şi analize, alături de pregătirea şi perfecţionarea viitorilor economişti şi previzionişti. Dintre acestea, ar putea fi supuse atenţiei:

- Consiliul Naţional al Cercetării, în Italia, având 153 institute şi 115 centre de cercetare;
- Centrul Austriac de Cercetări de la Geibersdorf, Institutul Federal de Studii şi Cercetări din Austria, Universitatea Economică din Viena, Academia Austriacă de Ştiinţe etc.;
- Şcoala Superioară de la St. Gallen, Elveţia;
- Grupul de Prognoză de la Universitatea din Hamburg, Germania;
- Institutul pentru Studii de Marketing şi Promoţionale din Grecia;
- Institutul Israelian de Cercetări Economice, Institutul de Comerţ Exterior, Centrul de Documentare şi Istoria Comerţului, Institutul Israelian al Productivităţii Muncii etc.;
- Institutul de Cercetări Industriale Tokyo, Japonia etc.
- Congresul Research Service on the Library of Congress The Futures Research Group, Washinton, SUA (finanţat de Guvernul SUA);
- Gesellschaft für Zukunftsfragen, Berlin, Germania (asociaţie privată);

- International Institute for Applied Systems Analysis, Luxemburg, Austria (institut de cercetări neguvernamental, independent, subvenţionat de Academiile de ştiinţe din ţările membre în această organizaţie: Austria, Bulgaria, Canada, Republica Cehă, Slovacia, Franţa, Germania, Ungaria, Italia, Japonia. Polonia, Anglia, SUA şi Rusia) precum şi alte institute şi centre de studiu şi cercetare.

f) Publicând Anuare internaţionale şi naţionale, pe domenii, pe durate diferite de timp, studii de conjunctură etc. sub diferite denumiri, instituţiile centrale de statistică, servesc activitatea de previziune folosind modele proprii de informare:

- Biroul Central de Statistică, în Suedia şi Turcia;
- Oficiul Federal de Statistică în Germania şi Elveţia;
- Institutul de Statistică, în Danemarcă şi Portugalia;
- Institutul Naţional de Statistică şi Studii Economice, în Franţa;
- Serviciul Central de Statistică, în Grecia şi Israel, etc.

Acestea cumulează totodată date şi informaţii din oficiile teritoriale, federale ori ale landurilor, după caz.

BIBLIOGRAFIE

1. Apostol, P. - "Calitatea vieţii şi explorarea viitorului" Editura Politică, Bucureşti 1975
2. Apostol, P. - "Viitorul" Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti,1977
3. Botez, M.: "Introducere în prospectivă". CIDSP, Universitatea Bucureşti, 1971
4. Caracotă, D.: "Noţiuni de previziune economică. Note de curs." ASE, Bucureşti, 1991
5. Carter, Anne P. Vassily,L. Peter, P: "Viitorul economiei mondiale" (Studiu al Organizaţiei Naţiunilor Unite) Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1977
6. Ciupercescu, M.: "O capcană botezată salvator economia de piaţă". În: Economistul nr. 183/1992
7. Chenery, H.B.: "Interaction between Theory and Observation in Development" (World Development, vol. 11, no. 10/1983, Pergamon Press, United Kingdom
8. Coşea, M.: "Opinii privind prognoza macroeconomică" (Interviu în: "Bursa" nr. 143/1992)

9. Botez, M.: "Curs de prognoză" (Laboratorul de cercetări prospective al Universităţii Bucureşti), 1972
10. Danciu, C.: "Coordonate ale conducerii planificate a activităţii economico-sociale în România" Editura Academiei RSR, Bucureşti, 1976
11. Godet, M.: "Crise de la prevision. Essor de la prospective" Ed. Presses Universitaires Francais, Paris, 1977
12. Jantsch, E., : "Prognoza tehnologică". Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1972
13. Lanţos,St.: "Valoarea euristică a previziunii ştiinţifice", Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1976
14. Mesarovic, M., Pestel, E.: "Omenirea la răspântie. Al doilea raport către Clubul de la Roma". Editura Politică, Bucureşti, 1975
15. Mironiuc, M.: "Abordările previzionale şi analiza riscului economic" În "Tribuna Economcă" Nr. 22/1992
16. Naisbitt, J.: "Megatendinţe. Zece noi direcţii în care ne transformă viaţă". Editura Politică, Bucureşti, 1989 (Idei contemporane)
17. Nicolae, V.: "Curs de previziune economică" ASE, 1992(coordonator)
18. Olteanu, L.: "Limitele progresului şi progresele limitelor". Editura Politică, Bucureşti, 1981 (Idei contemporane)
19. Onicescu, O.,Botez, M.: "Incertitudine şi modelare economică" (econometrie informaţională) Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1985
20. Poincar,, H., : "Ştiinţă şi ipoteză", Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1986
21. Popescu - Bogdăneşti, C.: Quo-vadis? Sunt posibile anticipaţiile raţionale?" În: "Tribuna Economică" Nr. 28-29/ 1992
22. Postolache, T.: "Restructurări în economia politică" Editura Politică, Bucureşti, 1981
23. Rahman, A.: "Ştiinţa şi viitorul". În "Ştiinţă, tehnologie, dezvoltare socială şi umană" Editura Politică, Bucureşti, 1984 (Idei contemporane)
24. Rizescu, A.: "Diversitatea modelelor de creştere" În "Tribuna Economică" nr.10/1992
25. Rămaş, S.: "Cercetarea viitorului", Editura Politică, Bucureşti, 1976
26. Tiberiu, P.D.: "Privatizarea întreprinderilor de stat. Reforma economică şi ritmul privatizării" În: "Tribuna economică" Nr. 28/1992
27. Toffer, A.: "Şocul viitorului", Editura Politică, Bucureşti, 1973 (Idei contemporane)
28. "Economia mondială. Orizont 2000". Editura Academiei, Bucureşti, 1980.
29. "Probleme metodologice ale elaborării planurilor economiei naţionale (Colectiv de cercetare). Institutul de Prognoză Economică, decembrie

1990.

30. Sinteza preliminară a studiilor efectuate de INCE cu privire la strategia tranzţiei. În: "Tribuna Economică", nr.30 şi 31/1992
31. World Resources 1992-1993. A Report by the World Resources Institute in colaboration with the United Nations Environnement
32. "Economic Survey of Europe în 1991-1992" (Secretariatul Comisiei Economice pentru Europa, New-York, 1992)
33. "Revolution and reform în Eastern Europe and Soviet Union. The Global Development Impact "(Raportul pentru 1991 al Comitetului pentru planificarea dezvoltării, New-York, 1992)
34. "Science et vie. Economie" nr.76/1991

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 6/1995

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂŢII VIEŢII

TRANZIŢIA ŞI COMPORTAMENTUL SOCIETĂŢILOR COMERCIALE PE ACŢIUNI DIN INDUSTRIE

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
Bucureşti, 1995

INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE A INDUSTRIEI

Sectorul „Organizare şi conducere, microeconomie industrială”
Director: prof. univ. dr. Corneliu Russu
Director adjunct: Vasile Dan
Secretar ştiinţific: Lucian Croitoru
Şef sector: Ruxandra Isaic-Maniu

Coordonator de program: Vasile Dan (cercetător ştiinţific pr. gr. II)
Coordonator de temă: Ruxandra Isaic-Maniu (cercetător ştiinţific pr. gr. III)

Autori: Vasile Dan (cercetător ştiinţific pr. gr. II)
Ruxandra Isaic-Maniu (cercetător ştiinţific pr. gr. III)
Daniela Mitran (cercetător ştiinţific pr. gr. III)
Emil Stan (cercetător ştiinţific pr. gr. III)

CUPRINS

1. Ajustarea microeconomică – cerinţă esenţială a succesului reformei economice 290

2. Comportamente generale ale societăţilor comerciale pe acţiuni din industrie 306

3. Comportamente ale întreprinderilor din unele domenii industriale din România 316

4. Cerinţe ale schimbării comportamentului societăţilor comerciale 319

Lista lucrărilor publicate în colecţia Institutului de Economie a Industriei (Institutul de Cercetare a Relaţiilor Interramuri şi a Structurilor Industriale) „Studii de economie industrială” 339

În prezent, în ţările aflate în tranziţia la economia de piaţă, o importanţă deosebită o reprezintă, pe lângă articularea politicilor macroeconomice, şi asigurarea impactului acestora asupra ajustării microeconomice, în sensul facilitării acesteia. Studiile publicate recent aduc contribuţii variate în ceea ce priveşte această problemă pe care o abordează din diferite puncte de vedere[1].

1. Ajustarea microeconomică – cerinţă esenţială a succesului reformei economice

În ţările aflate în tranziţie, măsurile de stabilizare macroeconomică au fost aplicate în cadrul unor economii caracterizate, într-o măsură mai mare sau mai mică, prin: structura industrială necorespunzătoare standardelor ţărilor dezvoltate, ponderea însemnată a industriilor în declin, grad ridicat de integrare a fabricaţiei, risipă în ceea ce priveşte consumurile intermediare, existenţa unui surplus de personal în întreprinderi, capacităţi supradimensionate, tehnologii învechite etc. În acest context, aplicarea politicilor de stabilizare macroeconomică, lichidarea subvenţiilor, deschiderea mai largă spre exterior a economiei şi reorientarea fluxurilor comerciale, liberalizarea preţurilor, a cursului de schimb, asigurarea unui nivel real al ratei dobânzilor etc., au produs un şoc, în special, asupra întreprinderilor care l-au suportat în mod diferenţiat, în funcţie de sectoarele industriale din care făceau parte şi de condiţiile concrete iniţiale existente[2]. După părerea specialiştilor, chiar şi în ţările mai avansate în trecerea spre economia de piaţă, de exemplu, cele aparţinând grupului de la Visegrad, măsurile aplicate, adesea radicale, nu şi-au atins în totalitate obiectivele propuse: principalele dezechilibre macroeconomice nu au fost reduse, chiar dacă guvernele respective au reuşit să le controleze pe cele mai importante, în special inflaţia: impactul la nivel microeconomic a fost foarte slab, mai cu seamă asupra întreprinderilor de stat. Astfel: politica monetară, în special a creditului, dezindexarea preţurilor şi a salariilor, concurenţa importurilor au acţionat favorabil asupra cererii şi ofertei de produse; politica ratei de schimb şi măsurile de devalorizare, pe de o parte au stimulat exportul

---

[1] R. Portes, Economic Transformation in Central Europe, A Progress Report, CEPR, Office des publications officiells de Communautes europeennes, Luxembourg 1993; I. Szekely et D. Newbery, Hungary: An Economy in Transition, CEPR, Cambridge Univerity Press; J. Winiecki et A. Kondratowics, The Macroeconomics of Transition, Developments in East Central Europe, Rontledge, Londra; L. Croitoru, Macrostabilizare şi tranziţie, Ed. Expert, 1993.

[2] Commission économique pour l'Europe, Etude sur la situation économique de l'Europe en 1992-1993.

dar, în acelaşi timp, au contribuit la sporirea inflaţiei; politica fiscală nu a reuşit să asigure resursele financiare necesare statului; creşterea datoriei externe influenţează opţiunile economice ale guvernelor, fapt ce se traduce prin deteriorarea balanţei de plăţi şi scăderea cursului monedei. La nivel macroeconomic s-a constatat faptul că impactul politicilor macroeconomice este aproape nul sau chiar negativ. În ceea ce priveşte întreprinderile de stat, s-a dovedit că restructurarea nu poate rezulta din simpla aplicare a măsurilor de stabilizare macroeconomică, întru-cât guvernele de resursele necesare finanţării întreprinderilor, controlul statului asupra acestora s-a diminuat ca urmare a sporirii independenţei societăţilor comerciale al căror comportamente oscilează între cel pasiv de rutină şi cel de adaptare mai mult sau mai puţin brutală, la noul mediu economic extern[1]. În aceste condiţii ca urmare a politicilor de devalorizare, curba micro economică în „J" (o scădere a producţiei urmată de o creştere a acesteia), riscă să se transforme într-o curbă în „L" întru cât întreprinderile, datorită recesiunii puternice costul mare a capitalului, comportamentelor oportuniste ale unor conducători şi prezenţei unor coalizări ostile ajustării, nu sunt înclinate să procedeze la restructurări cu exccepţia celor care deja au fost confruntate cu competiţia internaţională încă dinainte de perioada de tranziţie (cazul Ungariei). Se cuvine remarcat însă faptul că deşi sporirea porţii ce revine sectorului privat, mai ales în cazul ramurilor industriei cu o intensitate mai mică a capitalului, a contribuit la frânarea scăderii nivelului producţiei industriei, se menţine necesitatea ca sectoarele întregi din industrie, unde predomină este încă proprietatea publică, să fie restructurate cât mai repede posibil.

Unul din punctele slabe ale tranziţiei îl reprezintă ajustarea microeconomică[2] cele două concepţii principalele avute în vedere nedovedindu-se până în prezent a fi concludente în ceea ce priveşte transformarea întreprinderilor în agenţi economici de piaţă.

O primă concepţie presupune controlul statului şi desfăşurarea acţiunilor în următoarea succesiune: crearea unei agenţii de stat; restructurarea prin intermediul statului; reglementarea fiscalităţii, a subvenţiilor; privatizarea. A doua concepţie presupune controlul privat şi desfăşurarea acţiunilor în următoarea succesiune: crearea de instituţii private (fonduri de investiţii), exercitarea de către acestea a controlului extern asupra managerilor întreprinderii; distribuirea în masă a acţiunilor, schimbarea conducătorilor în cazul nerealizărilor, aplicarea de penalităţi, vânzarea de acţiuni.

Principala dificultate pe care au întâmpinat-o ţările în tranziţie, indiferent

---

[1] S. Istrin, Restructuring, Viability and Privatisation: A Comparative Study of Enterprise Adjustment in Transition, CIS-Middle Europe Center, London Business Schooll, 1993

[2] W. Carlin, C. Mayer, Restructuring Entreprises in Eastern Europe, Economic Policy nr. 15, 1992

de modelul adoptat, a constituit-o privatizarea întreprinderilor. În acest sens, se cuvine menţionat succesul modelul ceh de privatizare, care a permis transferarea activelor publice către populaţie prin intermediul fondurilor de investiţii, nefiind însă exclus riscul ca, ulterior, datorită valorii iniţiale ridicate a acţiunilor întreprinderilor şi, în condiţiile în care acestea au fost puţin restructurate anterior, să nu poată fi oferite acţionarilor dividendele scontate[1]. În Ungaria a fost privilegiată vânzarea activelor, prin care însă nu s-a realizat, în măsura dorită, privatizarea întreprinderilor publice. Se cuvine evidenţiat faptul că, în această ţară, funcţionează două organisme puternice de stat între care apar contradicţii în ceea ce priveşte aplicarea politicilor financiare şi industriale: Agenţia pentru proprietatea de stat, care este însărcinată cu privatizarea activelor publice, selecţionate de către guvern; Institutul pentru proprietatea de stat, un uriaş holding care administrează o serie de întreprinderi considerate ca fiind strategice şi nenominalizate pentru privatizare aparţinând unor diferite domenii de activitate (energie, infrastructură; radio-telefonie; televiziune; cultură; educaţie; echipamente pentru apărare naţională; 37 institute de cercetare şi dezvoltare; ferme de stat pentru cercetări; întreprinderi ale industriei prelucrătoare recunoscute pe plan internaţional, ca de exemplu cei mai mari producători de porţelan, faianţă, paprica, vin, salam; băncile şi societăţile de asigurare; 12 întreprinderi ale industriei manufacturiere aflate în situaţii financiare dificile)[2]. În aceste condiţii, guvernul, pe de o parte, trebuie să aplice o politică financiară şi monetară strictă şi, pe de altă parte, să recapitalizeze şi să suporte pierderile întreprinderilor care sunt încă sub controlul său direct. Astfel, se aplică simultan o strategie vizând privatizarea, promovarea pieţei şi o strategie de supravieţuire a unor domenii industriale. De asemenea, şi în Polonia[3] privatizarea întreprinderilor de stat s-a dovedit un proces de mai mare durată decât se apreciase iniţial, iar legea falimentului dificil de implementat.

Din practica ţărilor aflate în tranziţie rezultă că, o primă problemă esenţială în schimbarea comportamentului întreprinderii o reprezintă dezvoltarea pieţei capitalului, care îndeplineşte un rol esenţial în alocarea resurselor. Asigurarea stabilizării macroeconomice a avut drept rezultat şi ridicarea ratei dobânzii la un nivel prohibitiv, care, de regulă, face dificil accesul întreprinderilor la împrumuturi bancare, ceea ce are implicaţii negative asupra desfăşurării aprovizionării, plăţii salariilor etc. (în multe ramuri industriale întreprinderile fiind ameninţate de spectrul falimentului). În actuala etapă de tranziţie, politicile macroeconomice, prin constrângerile bugetare tari, nu pot acţiona

[1] Rapport Annuel Mondial sur la Systeme Economique et les Strategies, Institut Francais des Relations Internationales, Editions Atlas Economica, 1993

[2] Hungary, OECD ECONOMIC SURVEYS, Centre for cooperation with economies in transition, 1993

[3] Industry in Poland, Structural Adjustment Issues and Policy Options, OECD, 1992

direct la nivel microeconomic, în acest sens fiind necesară constituirea unui sector bancar cât mai performant, singurul în măsură să stabilească solvabilitatea reală a firmelor, să selecţioneze întreprinderile viabile şi să se pronunţe asupra celor care într-adevăr sunt neviabile[1].

Instaurarea unei economii de piaţă presupune reglarea pe baza mecanismului preţului, nu numai produselor, a factorilor de producţie, ci şi a serviciilor financiare. Practica ţărilor dezvoltate evidenţiază două modalităţi de finanţare: directă, prin intermediul pieţii capitalului (specifică în special SUA şi Regatul Unit) între întreprinderile având posibilitatea să emită acţiuni sau obligaţiuni, constrângerea externă fiind rezultatul evoluţiei, în special a cursului la Bursă; indirectă, prin intermediul băncilor (cazul Germaniei, Japoniei, Franţei, etc.), cărora le revine rolul esenţial prin acordarea de împrumuturi. Pentru ţările aflate în tranziţie este deosebit de importantă alegerea uneia dintre aceste modalităţi sau stabilirea proprietăţii consistenţei lor, obţiune care depinde într-o mare măsură de nivelul costurilor aferente implementării soluţiei adoptate. Constituirea pieţei capitalului ridicat în perioada de tranziţie în special următoarele probleme cu aplicaţii şi asupra comportamentului societăţilor comerciale accentul iniţial trebuie acordat emiterii fondurilor proprii şi privatizării întreprinderii astfel încât acestea să se poată dota cu un capital superior prin vânzarea de acţiuni: rentabilitatea relativ redusă, precum şi necesitatea modernizării activităţii împreună ca cea mai mare parte a profitului să se reinvestească, fapt ce conduce la reducerea valorii dividendelor sau chiar la neacordarea acestora, nemulţumind astfel acţionarii care vor căuta să-şi vândă cât mai rapid titlurile deţinute; existenţa posibilităţii ca multe întreprinderi să dea faliment şi anticiparea acestui risc de către acţionari conduce la dorinţa de a-şi vinde titlurile; însuşirea unui comportament de acţionare, mai ales în situaţia aplicării privatizării în masă, necesită o perioadă îndelungată de timp pe parcursul căruia se pot ivi manifestări atipice, imprevizibile, cu repercursiuni asupra situaţiei financiare a întreprinderii; obligativitatea întreprinderii de a-şi face public în mod regulat, şi suficient de detaliat situaţia financiară pentru întărirea credibilităţii în faţa acţionarului existent şi potenţial.

În aceste condiţii se apreciază că apelarea la o economie de îndatorare se dovedeşte mai accesibilă pentru perioada de tranziţie, întrucât băncile au posibilitatea de analiza proiectele de investiţii ale solicitanţilor de credite de a alege pe acela care prezintă un grad redus de risc şi de a urmări eficacitatea împrumuturilor acordate. Pe de altă parte societăţile comerciale au posibilitatea să-şi elibereze fondurile proprii dându-le destinaţia dorită să-şi sporească credibilitatea, (prin împrumuturile efectuate făcându-şi publice proiectele de dezvoltare) şi să-şi asigure o protecţie financiară mai mare decât în cazul existenţei acţionarului numeros şi dispersat.

---

[1] D.L. Labarthe, Marché des capitaux et intermédiation financiere en Europe Centrale et Orientale, Problèmes economiques, nr. 2345, 13 oct. 1993

O a doua problemă esenţială în schimbarea comportamentului întreprinderii este cea a marii privatizări, etapa crucială a tranziţiei dar care considerăm că e neînsoţită sau chiar devansată de efectuarea unor schimbări profunde a managementului firmei (adoptarea unor structuri organizatorice utilizarea unor metode şi tehnici moderne de conducere şi elaborarea de strategii adecvate privind activitatea întreprinderii etc.) nu va rezolva, în mod automat, în mod automat, dificultăţile întreprinderii şi nu va contribui la crearea unei veritabile economii de piaţă.

Totodată, ca urmare a situaţiei existente în majoritatea ramurilor industriale, o a treia problemă esenţială în schimbarea comportamentului întreprinderilor o reprezintă restructurarea acestora care, iniţial, s-a considerat că se va rezolva de la sine, de către societăţile comerciale publice în condiţiile asigurării stabilizării macroeconomice, liberalizării preţurilor, înlăturării obstacolelor în manifestarea concurenţei pe piaţă, reducerii continue a intervenţiei directe a statului în economie, iar, ulterior, s-a apreciat că privatizarea sectorului public constituie principalul mijloc al restructurării industriei. În practică, s-a dovedit că restructurarea întreprinderilor exclusiv pe baza forţelor pieţei, prezintă în condiţiile actualei etape de tranziţie următoarele limite şi dezavantaje: costuri înalte ale ajustării, exprimate prin numărul mare de şomeri şi scăderea însemnată a producţie pe termen scurt şi mediu, ca urmare a imperfecţiunii pieţelor capitalului şi muncii; reducerea potenţialului necesar în vederea asigurării creşterii economice pe termen lung în condiţiile în care, fără sprijin din partea unui sistem financiar corespunzător, un număr însemnat de întreprinderi, potenţial viabile, din motive obiective sau subiective, pot să nu reuşească să se adapteze la noile cerinţe şi să fie obligate să-şi înceteze activitatea; restricţiile financiare existente la nivel de întreprinderi, care nu dispun de fondurile necesare şi nici nu sunt stimulate prin pârghii economice adecvate în acest sens (de multe ori având şi un grad mare de îndatorare faţă de stat, bănci şi alte întreprinderi); calitatea necorespunzătoare a managementului etc.

În prezent, guvernele, prin instituţii ale administraţiei de stat, încercând să identifice întreprinderile sau unităţile din cadrul marilor conglomerate care ar putea supravieţui în economia de piaţă, fie fără nici un ajutor din partea statului, fie după o anumită perioadă de acordare a asistenţei în vederea redresării, şi pe cele care urmează să fie lichidate îndată ce este posibil din punctul de vedere al considerentelor sociale. Acest demers s-a dovedit a fi deosebit de dificil în condiţiile: manifestării rivalităţilor birocratice; competenţelor de gestiune limitate în vederea determinării posibilităţii întreprinderii de a fi viabile într-o economie de piaţă; politizării procesului de selectare a întreprinderilor care trebuie să supravieţuiască; insuficienţei specialiştilor de calitate, necesari în vederea aprecierii stării întreprinderilor etc.

În condiţiile în care abordarea restructurării industriei exclusiv pe baza

acţiunii legilor pieţei s-a dovedit că, în situaţia existentă, nu conduce la rezultatele scontate, în unele ţări aflate în tranziţie s-a încercat promovarea ajustării structurale şi prin alte mijloace, ca de exemplu, promovarea managementului crizei, a restructurării sectoriale şi a dezvoltării regionale.

Astfel, în Polonia, în procesul de restructurare sunt implicate, în principal, Agenţia Industrială pentru Dezvoltare, Banca Poloneză pentru Dezvoltare şi Ministerul Industriei şi Comerţului. Agenţia Industrială pentru Dezvoltare (înfiinţată în anul 1991, cu atribuţii privind acordarea de asistenţă tehnică şi financiară către întreprinderile proprietate de stat selectate de Ministerul Industriei şi Comerţului în vederea restructurării), asigură elaborarea de analize diagnostic ale întreprinderilor, numirea consultaţilor care urmează să efectueze studii detaliate de restructurare a întreprinderilor şi acordarea de credite acestora ca să se restructureze, iar Banca pentru Dezvoltare (înfiinţată în anul 1990), asigură finanţarea pe termen mediu sau lung a restructurării. În practică, aceste organisme au întâmpinat serioase dificultăţi în desfăşurarea activităţii ca urmare a lipsei atât a cererii de credit (în condiţiile existenţei unei recesiuni profunde şi a unui climat de insecuritate, ale nivelului ridicat al ratelor dobânzii, precum şi ale nivelului mare de îndatorare, chiar în cadrul celor mai bune întreprinderi poloneze) cât şi a proiectelor de investiţii temeinic fundamentate din punct de vedere financiar, precum şi a fondurilor aflate la dispoziţia Agenţiei Industriale de Dezvoltare.

În Ungaria, ca răspuns la adâncirea recesiunii economice, la creşterea rapidă a şomajului, în vederea menţinerii locuitorilor de muncă, din anul 1992, Ministerul Industriei şi Comerţului a elaborat, iar guvernul a aprobat, un program al managementului crizei şi restructurării pentru 13 întreprinderi industriale mari, considerate ca având perspective de succes pe termen lung[1]. Criteriile de selectare a întreprinderilor, avute în vedere, au fost: numărul mare al locurilor de muncă, importanţa strategică, nivelul ridicat al datoriei către bănci, stat sau alte întreprinderi, existenţa unor perspective pe termen lung favorabile privind desfacerea. Programul propus avea în vedere reeşalonarea datoriilor, amânarea plăţii dividendelor către stat şi, în unele cazuri, autorizarea de cheltuieli de investiţii suplimentare, ca parte a unui program de organizare şi de reabilitare a întreprinderilor. Acestea îşi pregătesc fiecare un plan strategic propriu discutat cu Ministrul Industriei şi Comerţului care a elaborat o strategie industrială dezbătută şi aprobată de guvernul Ungariei în anul 1993 strategia centrată pentru managementul crizei şi pe promovarea industriei. Conform programului de management al crizei, asistenţa guvernului va fi extinsă la alte întreprinderi care utilizează multă forţă de muncă mai cu seamă dacă ele sunt dominate într-o anumită regiune a ţării sunt îndatorate mult şi în plus, a perspectivei sigure de desfacere pe termen lung, în condiţiile degrevării de

[1] Hungary, OECD Economic surveys, Centre for cooperation with economies in transition, 1993

datorii. De asemenea, în Ungaria este dezbătută de către specialiştii oportunitatea proiectării şi aplicării unei metodologii de reorganizarea întreprinderilor, cu participarea guvernului dar în afara procedurilor legale a falimentului. În vederea promovării industriei în Ungaria se au în vedere obiective precum încurajarea inovării tehnologice, facilitarea inflaţiilor şi funcţionării întreprinderilor mici şi mijlocii, sporirea mobilităţii forţei de muncă şi, sunt utilizate ca instrumente principale protecţia pieţei interne politica privind creditele comenzile guvernamentale şi veniturile obţinute în urma privatizării inteprinderilor. Situaţia externă existentă în industria Ungariei face neoportună promovarea unor politici industriale specifice pentru anumite industrii (ramuri) pe ansamblul, deoarece, în cazul acestora întreprinderile neperformante coexistă cu cele performante. Numai în acest fel se pot evita situaţiile în care să fie sprijinite întreprinderile neperformante din industrii promovate şi să nu fie sprijinite în întreprinderile cu perspectivă dar care aparţin de industrii care nu sunt promovate.

O nouă viziune în vederea facilitării restructurării este cea privind aplicarea unui moratoriu al datoriilor întreprinderilor publice, în sensul că disciplina financiară şi controlul extern într-o primă etapă să se aplice de o manieră mai destinsă, până ce se va realiza achitarea datoriilor de către întreprinderile viabile, cu şanse reale de supravieţuire, după care, să se revină la constrângerile externe severe, în tot acest proces un rol esenţial, conform majorităţii opiniilor specialiştilor, urmând să-l deţină băncile. Astfel, „debt equity swap”, aplicat în Ungaria între bănci şi guvern, a constat în aceea că, acesta din urmă a preluat creanţele îndoielnice ale primelor, dându-le astfel mijloacele să recapitalizeze întreprinderile[1].

Reforma societăţilor comerciale, schimbarea comportamentului acestora, s-a dovedit şi în ţara noastră a fi una dintre problemele fundamentale ale procesului de tranziţie, presupunând ca şi în celelalte ţări efectuarea privatizării şi a restructurării, transformarea radicală a managementului, întărirea disciplinei financiare şi promovarea concurenţei. Întrucât s-a apreciat că privatizarea durează un număr mai mare de ani, prima etapă a reformei a reprezentat-o corporatizarea (adică transformarea întreprinderilor în societăţi comerciale pe acţiuni, scoaterea lor de sub controlul direct al ministerelor şi acordarea unei autonomii depline în funcţionarea lor, astfel încât să poată acţiona ca agenţi economici de piaţă, principalul centru decizional urmând să-l reprezinte Consiliul de Administraţie).

În acest sens, în ţara noastră[2], pe lângă Legea nr. 15/1990, referitoare la

---

[1] X. Richet, Stabilisation macroéconomique et transformation des enterprises en Europe de l’Est, Problèmes économiques, nr. 2385, 3 aug.1994

[2] V. Dan coord., Management industrial. Tranziţie şi restructurare, Ed. Economica, 1994.

reorganizarea întreprinderilor de stat în societăţi comerciale sau regii autonome, au mai fost emise şi aprobate: Legea nr. 31/1990 privind tipurile de societăţi comerciale, formele lor de organizare şi funcţionare, modalităţile şi condiţiile de constituire şi de lichidare; Legea nr. 58/1991 privind privatizarea societăţilor comerciale cu capital de stat; Legea nr. 78/1992 pentru modificarea art. 212 din Legea nr. 31/1990 prin care se clarifică relaţia de reprezentare a intereselor capitalului de stat, întemeind-o pe contractul de mandat; Legea nr. 66/1993 privind contractul de management. În prezent, deşi s-a realizat schimbarea statutului formal al întreprinderilor de stat, actualele societăţi comerciale pe acţiuni nu au încă un comportamnet similar celui aferent agenţilor economici de piaţă (chiar în condiţiile liberalizării preţurilor) şi nu au trecut la restructurarea propriei activităţi în vederea eficientizării acesteia. La această situaţie a contribuit faptul că, datorită desfăşurării lente a procesului de privatizare, controlul extern al acţionarilor în sensul economiei de piaţă este inexistent în marea majoritate a societăţilor, iar în cadrul relaţiilor cu statul, reprezentat iniţial în calitate de proprietar, de către Ministerul Industriilor şi, ulterior, de către Fondul Proprietăţii de Stat (FPS) controlul nu s-a dovedit a fi suficient de corespunzător condiţiilor actualei etape de tranziţie la economia de piaţă. Legea nr. 66/13 privind contractul de management oferă un cadru, în general, corespunzător, de desfăşurare a relaţiilor dintre FPS şi directorii de întreprinderi (statuând obligaţiile şi drepturile părţilor şi accentuând asupra selectării managerilor pe bază de concurs). Dezvoltarea pe baze contractuale (de acord negociat) a relaţiilor dintre FPS şi conducerea societăţilor comerciale prezintă avantaje certe (deoarece este statuat astfel rolul managerului, iar strategiile şi obiectivele întreprinderii se stabilesc cu luarea în considerare a condiţiilor concrete existente), managerul putând fi „judecat” în conformitate cu rezultatele obţinute în ceea ce priveşte obiectivele şi criteriile de performanţă negociate, iar în situaţiile în care se compensează costurile suplimentare, ca urmare a impunerii unor modificări, relaţiile se desfăşoară corespunzător, fiecărei noi constrângeri fiindu-i aferentă asigurarea finanţării corespunzătoare de către proprietar. Totodată, considerăm că aplicarea Legii nr.66/1993 poate provoca unele dificultăţi asupra desfăşurării activităţi societăţiilor comerciale în condiţiile în care prin încheierea contractului de management cu o singură persoană, consiliului de administraţie se desfinţează, deci este profund afectată apelarea la conducerea colectivă care, în prezent, constituie o trăsătură caracteristică importantă a managementului întreprinderilor din ţările dezvoltate. Pe de altă parte, se poate produce o încetinire a procesului de privatizare întru cât nu în toate cazurile managerul va fi interesat în privatizarea propriei întreprinderi de durata contractului încheiat (4 ani), în perioada în care, întru cât sancţionarea, suspendarea sau eliberarea lui din funcţie prevăzându-se efectua numai în condiţiile stabilite prin contract, eventualii proprietari ar fi descurajaţi în intenţia de a cumpăra întreprinderea respectivă sau pachetul de control de acţiuni.

Se cuvine subliniat faptul că în practica ţărilor dezvoltate acest gen de relaţii dintre stat şi întreprinderile publice nu a condus, în final, la sporirea eficienţei, acestea prezentând, în multe cazuri, mari deficite financiare, întâmpinând dificultăţi în menţinerea pieţelor externe în condiţiile intensificării concurenţei şi antrenând cheltuieli suplimentare de la bugetul statului, singura soluţie viabilă dovedindu-se a fi privatizarea.

Reforma întreprinderii se află într-o fază incipientă, datorită faptului că, pe de o parte, s-au amplificat dificultăţile economico-financiare întâmpinate de întreprinderi, iar pe de altă parte, se manifestă o anumită lipsă de profesionalism autentic managerial, determinat, uneori, de insuficienţa cunoştinţelor la nivelul cadrelor de conducere din ţările dezvoltate (în unele cazuri mentalitatea de executant al sarcinilor trasate de organele superioare continuă să se menţină, iar alteori, se face simţită lipsa confruntării nemijlocite cu realităţile economiei de piaţă).

Date fiind dimensiunea mare a unor întreprinderi şi posibilitatea de privatizare a acestora prin apelare la un număr mare de acţionari, considerăm că şi în ţara noastră, alături de firmele controlate de proprietari (deţinătorii pachetului principal de acţiuni), controlul managerial va cunoaşte o largă utilizare, ceea ce va avea implicaţii benefice asupra comportamentului întreprinderilor cu condiţia organizării eficiente a bursei de titluri. Astfel, practica ţărilor dezvoltate evidenţiază că, spre deosebire de firmele aflate sub controlul proprietarilor, firmele cu control managerial urmăresc să obţină rate mai mari ale creşterii vânzărilor (dar nu neapărat maximizarea profitului) şi sunt interesate în alocarea unei părţi însemnate din profit pentru dezvoltare. Este de menţionat faptul că, în condiţiile în care cursul la bursă şi rata de creştere a întreprinderii sunt invers proporţionale, acţionarii sunt interesaţi, în primul rând, de nivelul cursului la bursă al acţiunilor lor şi în consecinţă, optează pentru vânzarea acestora atunci când apreciază că dividendele sunt prea mici. Pentru manageri, scăderea cursului la bursă a acţiunilor prezintă mai multe inconveniente: diminuarea prestigiului întreprinderii, limitarea dezvoltării acesteia ca urmare a sporirii dificultăţii finanţării prin emisiunea de noi acţiuni şi pierderea controlului asupra întreprinderii. Se cuvine menţionat faptul că pe de o parte, în prezent, în ţara noastră nu funcţionează bursa de valori, deci nu se manifestă o presiune a acţionarilor asupra managerilor, iar, pe de altă parte, chiar şi în cazul constituirii acesteia, nu toate societăţile comerciale vor fi în măsură să răspundă exigenţelor înscrierii (valoarea capitalului, transparenţa privind rezultatele economice financiare, mărimea profitului). De asemenea, trebuie continuată şi accentuată restructurarea sistemului financiar-bancar, în principal, în sensul constituirii unei reţele dense de bănci, modernizării sistemului de plăţi (introducerea cecului, cambiei şi biletului la ordin) recapitalizării băncilor comerciale şi iniţierii privatizării acestora, creării cadrului necesar în vederea extinderii înfinţării şi funcţionării intermediarilor financiari (societăţi financiare,

bănci de investiţii, fonduri mutuale, fonduri private de pensii etc.).

În conformitate cu prevederile Legii nr. 58/1991 (Legea privatizării societăţilor comerciale), un rol important în derularea restructurării şi privatizării societăţilor comerciale revine Fondului Proprietăţii de Stat (FPS), instituţie publică având personalitate juridică, cu caracter comercial şi financiar care, corespunzător atribuţiilor conferite „ia măsuri pentru restructurarea şi rentabilizarea societăţilor comerciale sau, după caz, pentru lichidarea societăţilor comerciale nerentabile", „efectuează investiţii necesare restructurării, reabilitării şi rentabilizării societăţilor comerciale", „ îndeplineşte împreună cu Fondurile Proprietăţii Private (FPP) atribuţiile ce revin, potrivit legii, adunării generale a acţionarilor".

Prin constituirea FPS-ului s-a creat o structură administrativă complicată având un aparat funcţional propriu destul de important, care va trebui, în final, să acţioneze treptat pentru „autodesfiinţare" pe măsura desfăşurării procesului de privatizare. Totodată, având în vedere atribuţiile conferite FPS-ului în ceea ce priveşte restructurarea industriei, considerăm că o problemă deosebit de actuală şi importantă este cea a departajării rolului său de rolul ce revine atât Ministerului Industriilor cât şi mai ales, Agenţiei de Restructurare (aflată în structura Consiliului pentru Coordonare, Strategie şi Reformă Economică – CCSRE care, conform prevederilor HG nr. 780/1993, coordonează restructurarea societăţilor comerciale cu capital majoritar de stat, selectate de către CCSRE împreună cu FPS la propunerea ministerelor, supune Guvernului spre aprobare programele de restructurare cu avizul CCSRE şi FPS şi le transmite, în vederea aplicării, Direcţiei de restructurare selectivă, constituită în acest scop în structura FPS). În aceste condiţii, ca urmare a implicării mai multor centre decizionale (tabelul nr.1) se poate aprecia că procesul de restructurare va fi de durată, putând conduce la manifestarea unor rivalităţi birocratice, la politizarea procesului de selectare a întreprinderilor care trebuie să supravieţuiască, la aprecieri subiective privind viabilitatea întreprinderilor într-o economie de piaţă etc. Se cuvine menţionat faptul că în ţările aflate într-un stadiu mai avansat al tranziţiei la economia de piaţă, procesul de restructurare-privatizare se realizează, de regulă, prin intermediul mai multor fonduri aflate în stare de concurenţă şi care urmăresc să atragă economiile populaţiei sau voucherele acesteia prin oferirea de plasamente avantajoase la diverse societăţi comerciale.

Tabelul nr.1 - Matricea decizională a restructurării societăţilor comerciale cu capital majoritar de stat de importanţă deosebită din industrie conform prevederilor H.G. nr. 780/30 dec. 1993

Atribuţii	Guvern	Consiliul pentru Coordonare, Strategie şi Reformă Economică	Agenţia de Restru-cturare	Fondul Proprie tăţii de Stat	Direcţia de Restructu-rare Selectivă	Ministerul Industriilor
1	2	3	4	5	6	7
Defineşte, fundamentează şi actualizează strategiile, politicile şi programele orientative						X
Face propuneri de întreprinderi în vederea restructurării şi le înaintează Consiliului pentru Coordonare, Strategie şi Reformă Economică precum şi Fondului Proprietăţii de Stat						X
Selectează întreprinderile în vederea restructurării şi transmite propunerile Agenţiei de Restructurare		X		X		
Coordonează restructurarea, efectuarea de analize diagnostic şi a programelor de restructurare ale întreprinderilor			X			
Transmite spre avizare programele de restructurare ale întreprinderilor, Consiliului pentru Coordonare, Strategie şi Reformă Economică precum şi Fondului Proprietăţii de Stat			X			
Avizează programele de restructurare ale întreprinderilor		X		X		
Transmite Guvernului spre aprobare programele de restructurare			X			
Aprobă programele de restructurare ale întreprinderilor	X					
1	2	3	4	5	6	7
Transmite programele de restructurare Direcţiei de Restructurare din cadrul			X			

Fondului Proprietăţii de Stat în vederea implementării						
Asigură aplicarea programului de restructurare					X	
Participă la acţiunile de reorientare a activităţilor economice şi sprijină agenţii economici prin activităţi de consultanţă pentru încadrarea în coordonatele reformei.						X
Raportează lunar Agenţiei de Restructurare asupra mersului implementării programelor de restructurare					X	X
Raportează lunar Guvernului asupra mersului implementării programelor de restructurare			X			

Totodată, este de subliniat faptul că, deşi procesul de privatizare a întreprinderilor din ţara noastră a demarat, se află încă într-o fază incipientă (privatizarea a început practic în luna aprilie 1993), ca urmare a: existenţei unor disfuncţionalităţi în colaborarea FPS-ului cu CCSRE (în procesul de analiză şi decizie) şi, mai cu seamă, cu Ministerul Industriilor (care aflându-se într-un proces de modificare a rolului revenit, de elaborare a strategiilor sectoriale, se adaptează mai greu acestui nou statut); tendinţei constante de scădere a producţiei şi a rentabilităţii şi de sporire a ratei inflaţiei; lipsei capitalului autohton: blocajului financiar (prin care se menţin în circuitul economic societăţi comerciale nerentabile) ca urmare a nedemarării procesului de asanare a industriei, a lichidării eşalonate a întreprinderilor nerentabile lipsite de viabilitate; informării insuficiente a populaţiei cu privire la privatizare; interesului scăzut al investitorilor străini etc.

Evoluţia numărului de întreprinderi precum şi a salariaţilor după forma de proprietate (tabelul nr.2), evidenţiază faptul că sectorul privat a sporit substanţial ca număr de întreprinderi în special în anul 1993, dar acest proces nu a avut loc pe seama diminuării sectorului public ci, în principal, prin constituirea de noi unităţi, de regulă de dimensiuni mici având în medie opt salariaţi. Considerăm că sporirea în continuare a numărului întreprinderilor mici particulare este benefică constituirii unei structuri naţionale, asigurării complementarităţii cu întreprinderile de dimensiuni mari (în vederea asigurării unor structuri industriale corespunzătoare celei existente în ţările dezvoltate).

Tabelul nr. 2 - Gruparea întreprinderilor din industrie după forma de proprietate

Anii/ Forma de proprietate	Nr. de întreprinderi la sfârşitul anului	%	Nr. de salariaţi (mii)	Nr. mediu de salariaţi pe o întrep.
1	2	3	4	5
1989				
TOTAL	2102	100,00	3690,2	1756
- Proprietate publică	1541	73,31	3325,9	2159
- de interes naţional	1474		3245,6	2202
- de interes local	67		80,3	1199
- Proprietate mixtă	-	-	-	-
- Proprietate privată	-	-	-	-
- Proprietate cooperatistă	561	26,68	364,3	650
1990				
TOTAL	2241	100,00	3701,9	1652
- Proprietate publică	1683	75,10	3365,3	2000
- de interes naţional	1612		3297,5	2046
- de interes local	71		67,8	955
- Proprietate mixtă	...	...	...	...
- Proprietate privată	...	...	...	...
- Proprietate cooperatistă	558	24,90	336,3	603
1991				
TOTAL	2784	100,00	3361,1	1301
- Proprietate publică	2044	73,42	3083,8	1509
- de interes naţional	1712		3052,5	1783
- de interes local	332		31,3	95
- Proprietate mixtă	...	...	...	...
- Proprietate privată	...	...	...	...
- Proprietate cooperatistă	740	26,58	277,3	375
1992				
TOTAL	2920	100,00	3032,8	1039
- Proprietate publică	1817	62,22	2782,8	1532
- de interes naţional	1759		2762,2	1571
- de interes local	58		20,6	356
- Proprietate mixtă	35	1,20	30,8	880
- Proprietate privată	341	11,68	44,8	132
- Proprietate cooperatistă	727	24,90	174,4	240
1993[x]				
TOTAL	23858	100,00	2900	126
- Proprietate publică	2514	10,53	2549	1014
- de interes naţional	2117		2478	1171
- de interes local	397		71	179
- Proprietate mixtă	107	0,45	32	299
- Proprietate privată	20599	86,34	186	8
- Proprietate cooperatistă	638	2,68	133	208

[x]Date provizorii CNS

Sursa: Anuarele statistice ale României: 1990, p.420; 1991, p.408; 1992, p.391; 1993, p.480; CNS

În acest context, deşi procesul de demantelare a unor întreprinderi mari cu poziţie de monopol, precum şi de restructurare a regiilor autonome, prin desprinderea din cadrul acestora[1] a unor societăţi comerciale a fost demarat, nu s-a reuşit încă crearea unui mediu economic nedistorsionat, transparent şi concurenţial, ceea ce a permis perpetuarea unor comportamente nespecifice economiei de piaţă, fapt accentuat şi prin lipsa, în acest sens, a unui cadru legislativ adecvat (cu privire la protecţia concurenţei, reglementarea monopolurilor, combaterea abuzului de poziţie dominantă, diminuarea sferei regiilor autonome, situaţia de faliment etc.). Ca urmare a creşterii în special a numărului întreprinderilor mici aflate în proprietate privată şi într-o mai mică măsură a divizării celor mari proprietate de stat, evoluţia întreprinderilor din industrie după numărul de salariaţi (tabelul nr.3) a cunoscut schimbări însemnate: ponderea întreprinderilor cu până la 200 salariaţi a crescut de la 6% în anul 1989 la 91,2% în anul 1993 iar a celor cu peste 3000 salariaţi a scăzut în aceeaşi perioadă de la 22,8% la 0,7% în condiţiile în care, în anul 1993, numărul mediu al salariaţilor era de 2900 mii pe total industrie, dar din care 2549 mii lucrau în întreprinderi publice de dimensiuni mari şi mijlocii şi numai 186 mii în întreprinderi private, respectiv 133 mii în unităţi cooperatiste, aceste din urmă două categorii fiind de regulă de dimensiuni mici (sub 200 salariaţi). Este de menţionat faptul că, deşi numărul de întreprinderi din ramurile industriei prelucrătoare a crescut substanţial (tabelul nr.4), în special cele de dimensiuni mici, nu s-au asigurat structuri concurenţiale de piaţă în condiţiile în care poziţiile dominante sunt deţinute în continuare de întreprinderile publice, de regulă, de dimensiuni mari (după standardele ţărilor dezvoltate), situaţie reflectată şi prin nivelul ridicat al preţurilor, care-şi menţin o tendinţă de creştere.

Tabelul nr.3 - Gruparea întreprinderilor după numărul de salariaţi

	1989	**1990**	**1991[x]**	**1992**	**1993**
Total întreprinderi					
- număr -	2102	2241	1712	2920	23858
Din care: -%-					
Până la 200 salariaţi	6,0	6,0	12,0	35,2	91,2

[1] Prin HG nr. 266 din 10 iunie 1993 şi Ordonanţa Guvernului nr. 15 din 9 august 1993, până în octombrie 1993 au fost desprinse din structura regiilor o serie de activităţi pentru realizarea cărora s-au constituit 104 societăţi comerciale în care lucrează peste 100 mii salariaţi (din cadrul RENEL; RA PETROM; RA ROMGAZ; RA a HUILEI; RA a LIGNITULUI; RA a CUPRULUI; RA a ZINCULUI)

201-500 salariaţi	13,7	13,6	18,7	22,4	2,9
501-1000 salariaţi	16,6	19,7	22,7	17,1	2,4
1001-2000 salariaţi	24,8	26,9	23,8	13,4	1,9
2001-3000 salariaţi	16,1	14,3	10,0	5,8	0,9
3001-5000 salariaţi	13,1	12,1	8,1	3,7	0,5
Peste 5000 salariaţi	9,7	7,5	4,7	2,4	0,2

[x] Întreprinderi cu capital de stat de interes republican

Sursa: Anuarele statistice ale României: 1990, p.428; 1991, p.420; 1992, p.396, p.481 şi date CNS pentru anul 1993

Tabelul nr.4 - Numărul întreprinderilor industriale pe ramuri CAEN

Nr. crt.	Ramura	Numărul de întreprinderi		
		1991	1992	1993 total/publice
0	**1**	**2**	**3**	**4**
	Industrie total din care:	1712	2920	23858/2514
1	Extracţia şi prepararea cărbunelui	2	2	53/53
2	Extracţia petrolului şi gazelor naturale	2	2	37/37
3	Extracţia şi prepararea minereurilor metalifere	3	3	41/41
4	Alte activităţi extractive	18	22	68/33
5	Industria alimentară şi a băuturilor	439	541	4461/459
6	Industria tutunului	1	1	13/13
7	Industria textilă şi a produselor textile	244	371	2159/251
8	Confecţii din textile, blănuri şi piele	67	376	2398/83
9	Pielărie şi încălţăminte	43	120	733/47
10	Prelucrarea lemnului	28	73	1369/94
11	Celuloză, hârtie şi carton	19	37	103/20
12	Edituri, poligrafie şi reproducere pe suporţi	26	59	350/48
13	Prelucrarea ţiţeiului, cocsificarea cărbunelui şi tratarea combustibililor nucleari	13	14	12/12
14	Chimie şi fibre sintetice şi artificiale	73	91	493/78
15	Prelucrarea cauciucului şi a maselor plastice	42	61	1211/61
16	Industria altor produse din minerale nemetalifere	110	153	650/135
17	Metalurgie	65	70	223/69
18	Construcţii metalice şi produse din metal	68	263	1507/128
19	Maşini şi echipamente	182	197	544/234
20	Mijloace ale tehnicii de calcul şi de birou	3	6	131/3
21	Maşini şi aparate electrice	36	44	184/39
22	Echipamente, aparate de radio, televiziune şi comunicaţii	14	19	95/14
23	Aparatură şi instrumente medicale, de precizie, optice şi ceasornicărie	27	32	122/28

24	Mijloace de transport rutier	39	44	154/40
25	Alte mijloace de transport	37	51	63/47
26	Mobilier şi alte activităţi neclasificate	104	223	6238/134
27	Producţia, transportul şi distribuţia de energie electrică şi termică, gaze şi apă caldă	6	11	141/136

x) 1991, întreprinderi proprietate publică de interes naţional

xx) În cazul anului 1993 regiile autonome din industrie, în număr de 23 au fost raportate prin numărul de sucursale ale acestora (în special din industria extractivă, a tutunului, edituri, poligrafie)

În prezent, în ţara noastră este necesară intensificarea eforturilor în vederea constituirii unei structuri raţionale din punct de vedere al gradului de concentrare a producţiei, pe baza redimensionării întreprinderilor, asigurării unui raport echilibrat şi a unei îmbinări organice între întreprinderile mari şi foarte mari şi cele mici şi mijlocii. În acest context, considerăm că modul de divizare a întreprinderilor mari şi foarte mari este deosebit de important, condiţionând hotărâtor funcţionarea eficientă a noilor societăţi comerciale constituite şi făcând imperios necesară luarea în considerare a naturii şi a particularităţilor fluxurilor tehnologice. În economia ţării noastre, ca şi în cazul ţărilor dezvoltate, considerăm că vor coexista diferite forme ale structurii pieţei, în condiţiile sporirii gradului de internaţionalizare a activităţii, asocierea întreprinderilor dovedindu-şi eficienţa chiar şi atunci când se menţine sau se accentuează o poziţie de oligopol pe piaţa internă. Totodată, apreciem că asocierea întreprinderilor în grupuri de tip holding nu trebuie promovată în orice condiţie (mai ales în etapa actuală, în care, pentru economia ţării noastre o problemă esenţială o reprezintă crearea sau menţinerea structurilor concurenţiale ale produselor), ea dovedindu-şi utilitatea şi eficienţa îndeosebi atunci când se au în vedere dimensiunea şi structura cererii, natura pieţei produselor (poziţia de monopol sau de oligopol se justifică numai în condiţiile în care cea mai mare parte a producţiei este destinată exportului, concurenţa desfăşurându-se pe piaţa internaţională), când asigură economia de scară în realizarea produselor, precum şi elaborarea şi aplicarea unor strategii unitare.

2. Comportamente generale ale societăţilor comerciale pe acţiuni din industrie

În condiţiile, pe de o parte, ale existenţei la sfârşitul anului 1989 a unei structuri a industriei necorespunzătoare în mare măsură, standardelor ţărilor dezvoltate (structură caracterizată printr-o pondere însemnată a ramurilor energo şi material intensive, dependente de importuri, prin existenţa unor capacităţi de multe ori supradimensionate şi având un grad ridicat de uzură fizică şi, mai ales, morală, puţin flexibile, prin orientarea livrărilor spre anumite pieţe şi care, ulterior, au dispărut sau au suferit ample schimbări), iar pe de altă parte, ale accentuării asupra aplicării unor politici bugetare, fiscale, monetare în vederea macrostabilizării economice şi mai puţin asupra privatizării marilor întreprinderi publice se poate afirma că, în general, societăţile comerciale publice au manifestat un anumit tip de comportament comun, cu mici deosebiri în cadrul anumitor ramuri ale industriei şi pe diverse perioade, caracterizat prin:

- Realizarea unui nivel al producţiei industriale din ce în ce mai redus, de regulă, corespunzător nivelului comenzilor beneficiarilor, precum şi posibilităţii de asigurare a materiilor prime (tabelul nr.5 şi anexa nr. 1). Astfel, pe ansamblu, valoarea producţiei industriale din anul 1993 reprezintă 46,6% faţă de anul 1989, ponderi mai reduse înregistrându-se în următoarele ramuri industriale: mijloace ale tehnicii de calcul şi birou (23,8%); celuloză, hârtie şi carton (32,7%); construcţii metalice şi produse din metal (33,4%); metalurgie (39,1%); aparatură şi instrumente medicale de precizie, optică şi ceasornicărie (39,5%) etc. Menţinerea acestui comportament pasiv (justificat în unele ramuri ca de exemplu, metalurgia), este datorată lipsei unor strategii, în special, de recentrare a activităţilor/produselor ca urmare şi a insuficienţei fondurilor financiare pentru investiţiile necesare (cadrul macroeconomic nedovedindu-se suficient de corespunzător pentru atragerea capitalului străin). De asemenea, în cazul bunurilor de consum, comportamentul este influenţat şi de nivelul veniturilor reale ale populaţiei (anexa nr. 2), iar în cazul bunurilor intermediare şi de nivelul cererii de produse finite.

Tabelul nr. 5 - Evoluţia producţiei industriale, a preţurilor şi a numărului mediu de salariaţi

(%)

Ramuri ale industriei	Producţia industrială 1993/1989	Preţuri de vânzare		Nr. mediu de salariaţi 1993/1990
		Dec. 92/ oct.90	1993/ media 92	
1	2	3	4	5
Industrie total din care:	46,6	1786,4	265,0	72,5
Extracţia şi prepararea cărbunelui (inclusiv şisturile şi nisipurile bituminoase)	57,7	2141,0	263,0	97,9
Extracţia petrolului şi gazelor naturale	72,4	1511,5	248,5	110,0
Extracţia şi prepararea minereurilor metalifere	48,4	1045,4	203,3	68,0
Alte activităţi extractive	41,2	2105,2	216,6	102,7
Industria alimentară şi a băuturilor	46,1	1435,2	387,0	97,6
Industria tutunului	65,6	743,4	508,3	100,6
Industria textilă şi a produselor textile	43,8	1139,4	253,0	64,5
Confecţii din textile, blănuri şi piele	45,4	784,8	305,0	71,6
Pielărie şi încălţăminte	47,0	1292,8	265,0	62,9
Prelucrarea lemnului (inlcusiv industria mobilei)	41,5	1894,8	252,4	65,4
Celuloză, hârtie şi carton	32,7	2025,6	227,7	74,6
Edituri, poligrafie	-	621,4	195,5	112,7
Prelucrarea petrolului, cocsificarea şi tratarea combustibililor nucleari	43,3	2760,4	256,9	106,6
Chimie şi fibre sintetice şi artificiale	45,3	2282,1	240,1	79,7
Prelucrarea cauciucului şi a maselor plastice	38,6	2396,3	215,9	61,5
Industria altor produse din minerale nemetalifere	39,0	2248,8	249,4	55,1
Industria metalurgică	39,1	2340,0	230,4	94,7
Construcţii metalice şi produse din metal (exclusiv maşini, utilaje, instalaţii)	33,4	1829,8	251,1	55,2
Maşini şi echipamente	46,7	1484,0	257,3	51,4
Mijloace şi tehnică de calcul şi de birou	23,8	135,1	207,6	27,1
Maşini şi aparate electrice	50,5	1875,6	217,7	88,7
Echipamente, aparate de radio-televiziune şi comunicaţii	45,8	926,8	250,2	72,4

Aparatură şi instrumente medicale de precizie, optică şi ceasornicărie	39,5	1062,7	322,0	48,8
Mijloace de transport rutier	50,0	1925,9	229,9	81,2
Alte mijloace de transport	50,5	1852,3	210,2	81,4
Mobilier şi alte activităţi neclasificate	86,9	1120,9	290,6	85,2
Producţia, transportul şi distribuţia energiei electrice şi termice, gaze şi apă caldă	60,6	2173,5	240,8	160,0

Sursa: Anuarul statistic al României 1993, p.414-417, Buletin Statistic de Preţuri nr. 3(41)/1994, Comisia Naţională pentru Statistică, 1994, p.10, Buletin Statistic Industrie nr. 1-2/1994, nr.8/1994.

În cursul anului 1993 s-a manifestat o tendinţă de uşoară creştere a producţiei industriale ca urmare a stopării diminuării cererii de bunuri de capital, modificării comportamentului întreprinderilor din unele ramuri în sensul intensificării exportului de produse cu grad ridicat de prelucrare. Astfel, în timp ce producţia în industria extractivă s-a menţinut la nivelul anului precedent, în domeniul energetic şi în industria prelucrătoare producţia a crescut cu 7,1% şi respectiv 1,2% (creşteri mai mari s-au înregistrat în industria metalurgică, mijloace de transport, maşini şi aparate electrice, producţia de mobilier). Scăderi ale nivelului producţiei în anul 1993 comparativ cu anul 1992 sunt de semnalat în ramurile producătoare de bunuri de consum – alimentară, textilă, confecţii, pielărie, încălţăminte, prelucrătoarea lemnului, celuloză-hârtie, iar în alte ramuri producţia se situează cu mult sub nivelul realizat în anul 1989; industria celulozei, hârtiei şi cartonului, industria mijloacelor tehnicii de calcul şi de birou, industria construcţiilor metalice şi a produselor de metal, industria de aparatură şi instrumente medicale de precizie, optică şi ceasornicărie, reciclarea deşeurilor de materiale. În acelaşi timp sunt de semnalat creşteri ale producţiei la tractoare, autoutilitare, gaze lichefiate, energie hidroelectrică etc[1].

Pe semestrul I 1994 producţia a fost inferioară celei din perioada corespunzătoare din anul trecut cu 0,9% în volum absolut şi cu 1,5% în condiţii compatibile din punct de vedere al numărului de zile lucrătoare. Creşteri însemnate s-au înregistrat în unele ramuri ca: edituri-poligrafie (+73,3%), echipamente, aparate de radio, televiziune şi comunicaţii (+72,1%), maşini şi aparate electrice (+57,4%), mijloace ale tehnicii de calcul şi de birou (+33,6), confecţii din textile, blănuri şi piele (+23,4%), iar scăderi la prelucrarea lemnului (-18,3%), aparatură şi instrumente medicale, de precizie, optică şi ceasornicărie (-15,6%), prelucrarea cauciucului şi a maselor plastice (-15,4%),

[1] Buletin statistic de informare publică nr. 12/1993 Comisia Naţională pentru Statistica, p.2.

alte produse din minerale nemetalice (-13,6%), produse din tutun (-13,4%), chimie şi fibre sintetice şi artificiale (-12,5%) etc.

Aprecierile privind creşterile de producţie trebuie însă amendate prin luarea în considerare a comportamentului unor întreprinderi de a produce pe stoc, cu mult peste necesităţile reale, astfel încât volumul stocurilor de produse finite la producători, la sfârşitul lunii iunie, a înregistrat un nivel de 2014,5 miliarde lei reprezentând echivalentul a 70,8% din producţia lunii iunie, pondere în creştere uşoară faţă de luna precedentă, când raportul dintre stocurile la sfârşitul lunii mai şi producţia lunii mai a fost de 69,4% (în luna ianuarie era de 66,6%)[1].

În aceste condiţii şi în evoluţia structurii producţiei industriale pe ramuri (anexa nr.3) sunt de evidenţiat următoarele modificări: creşterea ponderii revenite ramurilor din industria extractivă şi a producţiei şi distribuţiei de energie electrică şi termică, în condiţiile în care producţia industrială realizată în anul 1993 faţă de anul 1989 reprezenta 57,7% în cazul extracţiei şi preparării cărbunelui, 72,4% în cazul petrolului şi gazelor naturale, 48,4% în cazul extracţiei şi preparării minereurilor metalifere, 60,6% în cazul producţiei şi distribuţiei de energie electrică şi termică, gaze şi apă caldă; sporirea neînsemnată a ponderii industriei alimentare şi a băuturilor şi a industriei pielăriei şi încălţămintei şi scăderea destul de importantă a ponderii industriei textile şi a produselor din textile şi industriei confecţiilor din textile, blănuri şi piele; creşterea ponderii industriei de prelucrare a lemnului şi scăderea ponderii industriei celulozei, hârtiei şi cartonului; sporirea însemnată a ponderii industriei de prelucrare a petrolului, industriei chimice şi a fibrelor sintetice şi artificiale precum şi a industriei metalurgice care sunt puternic energointensive; (se cuvine menţionat faptul că ramurile industriei chimice şi industriei metalurgică au realizat în anul 1993 circa 56% din consumul energetic al industriei şi numai cca. 29% din valoarea producţiei industriale); reducerea ponderii ramurilor aparţinând construcţiilor de maşini, electronicii şi electrotehnicii, diminuării însemnate fiind de semnalat în cazul industriilor construcţiilor metalice şi a produselor din metal, industriei de maşini şi echipamente şi a unor industrii considerate de vârf pe plan mondial precum industria de mijloace şi tehnică de calcul, industria de aparatură şi instrumente medicale, de precizie, optică şi ceasornicărie.

Se cuvine subliniat faptul că modificările intervenite în structura pe ramuri a industriei au un puternic caracter conjunctural, nefiind rezultatul unor comportamente strategice ale întreprinderilor, situaţie la care contribuie şi nedemararea în practică a procesului de restructurare a industriei.

- Creşterea însemnată a nivelului preţurilor (tabelul nr.5 şi anexa nr.4) indiferent de structura pieţei (monopol, oligopol şi chiar concurenţială), în

[1] Buletin statistic lunar nr.6, iunie, 1994. Comisia Naţională pentru Statistică.

condiţiile înregistrării unei scăderi accentuate a producţiei industriale[1] ca urmare, în principal, a scumpirii importurilor de materii prime şi materiale, sporirii presiunilor sociale care au limitat eliberarea integrală a excedentului de personal, liberalizării adaosului comercial, indexării preţurilor cu salariile etc. Se cuvine menţionat faptul că sporirea însemnată a preţului produselor în cazul industriei extractive şi al producţiei de energie (cu mult peste media din industrie) influenţează în mod hotărâtor competitivitatea industriei prelucrătoare, conducând la sporirea costurilor de producţie ale acesteia. Tendinţa de creştere însemnată a preţurilor producţiei industriale se menţine şi în cursul anului 1994, astfel indicii preţurilor în luna iunie faţă de media anului 1992 erau pe total industrie 655, 1%, pe industria extractivă 609,1%, pe industria prelucrătoare 667,9% iar pe energie electrică, gaze şi apă 614,0%. De regulă, comportamentul întreprinderilor s-a concretizat printr-o scădere a nivelului producţiei concomitent cu creşterea însemnată a nivelului preţurilor, făcând astfel posibil ca scăderea producţiei fizice să fie compensată, într-o mare măsura, prin creşterea valorii producţiei industriale.

- Diminuarea în general a numărului de personal, de regulă mult mai mică decât cea a nivelului producţiei şi în proporţii diferite de la o ramură la alta (tabelul nr.5 şi anexa nr.5), reflectându-se în reducerea productivităţii muncii (anexa nr.6). Situaţii deosebite sunt de semnalat în ramurile extracţia petrolului şi a gazelor naturale, alte activităţi extractive, edituri, poligrafie, industria de prelucrare a petrolului, cocsificarea şi tratarea combustibililor, producţia şi distribuţia de energie electrică, termică, gaze, unde deşi nivelul realizat al producţiei a înregistrat scăderi, numărul de salariaţi a crescut sau a înregistrat diminuări nesemnificative (extracţia şi prepararea cărbunelui, industria alimentară şi a băuturilor, industria metalurgică). Dacă, iniţial, comportamentul întreprinderilor avea în vedere diminuarea într-o mică măsură a personalului şi pe considerentul că, în cele mai multe cazuri, situaţia economică nefavorabilă este conjuncturală, neimpunând adaptări ale capacităţilor de producţie existente, se cuvine menţionat faptul că, începând cu anul 1993 întreprinderile au fost nevoite să recurgă la reduceri mai însemnate de personal, la 31 august 1994 numărul salariaţilor din industrie diminuându-se cu 150,5 mii faţă de începutul anului (anexa nr.7).

Elemente ilustrative privind raţionalitatea comportamentului adoptat de întreprinderile din ţara noastră în perioada actuală pot fi desprinse pe baza analizării rezultatelor anchetelor trimestriale de conjunctură privind evoluţia şi perspectiva industriei, efectuate de Comisia Naţională pentru Statistică (CNS) în rândul directorilor pe perioade trim. III 1991-trim. III 1994 (iniţial, începând cu trim. III 1991 au fost investigate 304 întreprinderi şi, ulterior, din trim. III 1993,

[1] Corespunzător microeconomiei clasice agenţii naţionali îşi măresc producţia numai atunci când preţurile sunt mai avantajoase.

analiza a fost extinsă la 410 întreprinderi, care acoperă peste 50% din producţia industriei prelucrătoare-eşantion considerat reprezentativ pentru extinderea rezultatelor la nivel de ramură şi total industrie). Astfel, au putut fi evidenţiate următoarele aspecte privind atât anticipările referitoare la producţie, volumul de contracte şi comenzi, forţa de muncă, cât şi elementele avute în vedere de cadrele de conducere din întreprinderile care au format eşantionul la fundamentarea acestora.

În perioada trim. III 1993-trim. III 1994 anticipările managerilor (anexa nr.8) în ceea ce priveşte evoluţia nivelului producţiei pe ansamblul industriei indică o uşoară creştere pe baza volumului estimat al comenzilor pentru export în paralel cu reducerea potenţialului de absorbţie al pieţei interne, spre deosebire de perioada trim. III1991-trim.III 1993, (anexa nr.9) în condiţiile în care majoritatea agenţilor economici (peste 60%) preconizează stabilitatea acestuia. Dacă iniţial (până în trim. II 1992), managerii apreciau că pieţele sunt capabile să absoarbă producţia, cererea fiind superioară contractelor încheiate şi, deci, că principala limită a creşterii producţiei o reprezintă neasigurarea inputurilor materiale, (fapt ce explică şi opinia lor privitoare la neoportunitatea, în perioada respectivă a retehnologizării capacităţilor de fabricaţie), începând cu trim. III 1992 se manifestă mai puternic fenomenul insuficienţei comenzilor şi contractelor în raport cu dimensionarea programelor de fabricaţie (lipsa resurselor materiale semnalându-se în continuare ca o problemă deosebită, în special, în cazul industriei agroalimentare), principalii factori destabilizatori constituindu-i blocajul financiar, accesul dificil la creditele bancare, renunţarea de către beneficiari la contractele încheiate. Din trim.III 1995, managerii apreciază că nivelul producţiei este afectat de dificultăţile financiare datorate întârzierii plăţilor de către beneficiari şi dobânzilor ridicate la creditele bancare, de cererea internă şi externă insuficientă precum şi de lipsa de materii prime, cauze la care din trim. IV 1994 se adaugă stocurile de produse finite (care şi-au accentuat tendinţa de crelteri ale producţiei, corelate cu evoluţia angajamentelor externe).

Anticiparea majoritară spre stabilitatea producţiei poate fi explicabilă atât prin menţinerea unor însemnate capacităţi excedentare (în majoritatea industriilor producătoare de bunuri intermediare şi bunuri pentru investiţii, care realizează 2/3 din producţia industriei prelucrătoare) al căror grad de utilizare se situa în trim. III 1994 sub 70%, cât şi prin preocuparea insuficientă în vederea elaborării unor strategii de restructurare, dezvoltare în condiţiile în care procesul investiţional este afectat în opinia cadrelor de conducere de costul ridicat al investiţiilor (43% din opinii), accesul dificil la creditele bancare (31%), profitul scăzut (16%), cererea insuficientă (6%), alţi factori (4%), iar opţiunile în sensul sporirii nivelului producţiei într-o serie de ramuri energo şi material intensive (de exemplu metalurgie, prelucrarea petrolului) ilustrează eforturile insuficiente în ceea ce priveşte restructurarea industriei. Referitor la forţa de muncă, deşi cadrele de conducere o apreciază ca fiind calificată

corespunzător, anticipările, pe întreaga perioadă analizată, sunt foarte pesimiste, preconizându-se disponibilizări de personal în toate ramurile industriale indiferent de sensul şi mărimea anticipărilor referitoare la nivelul producţiei, situaţie care îşi găseşte explicaţia în existenţa unui excedent însemnat de forţă de muncă, care nu poate fi abordat prin creşterile anticipate ale producţiei în cadrul cărora cea mai mare parte a întreprinderilor se află într-o situaţie de stabilitate sau declin al producţiei.

În explicarea comportamentului întreprinderilor considerăm că trebuie avut în vedere şi impactul politicilor economice ale statului aplicate începând cu anul 1990. Astfel, politicile de stabilizare macroeconomică şi, în special, cele monetar care, numai în anumite perioade între anii 1990-1993 au fost restrictive, nu au reuşit să diminueze în mod semnificativ marile dezechilibre ca, de exemplu, şomajul şi inflaţia (care se menţin încă la un nivel ridicat) şi s-au dovedit a nu fi în măsură să asigure relansarea producţiei care presupune utilizarea simultană şi a unor politici de stimulare a ofertei. Se cuvine evidenţiat faptul că măsurile adoptate în vederea stăpânirii inflaţiei pe baza sporirii ratei dobânzii, mai cu seamă după luna mai 1992, ca urmare a nefacilitării accesului întreprinderilor la credite, nu au constituit un cadru adecvat în vederea sporirii competitivităţii produselor destinate exportului, având un efect atât inflaţionist cât şi recesionist ca urmare a diminuării investiţiei şi a cererii de produse. Există însă şi opinia că nivelul ridicat al ratei dobânzii în anul 1992 a fost oportun, atât pentru a încuraja depunerile care au crescut, cât şi pentru a incita întreprinderile să fie mai reticente în ceea ce priveşte realizarea de produse pe stoc şi recurgerea la credite[1].

Politicile monetare restrictive aplicate, în condiţiile în care procesul privatizării întreprinderilor publice se află într-o fază incipientă, nu au avut efectul scontat, de modificare a comportamentului întreprinderilor, în sensul obligării acestora să-şi restructureze activitatea şi să-şi redemareze producţia şi investiţiile, întrucât pe de o parte aceasta presupune resurse financiare însemnate, de care agenţii economici nu dispun, iar, pe de altă parte, majoritatea factorilor de decizie au dat dovadă de rutină în procesul de conducere, de obişnuinţa de a lucra în sistemul de comenzi centralizate, de suspiciune faţă de iniţiativa privată. Practica ţărilor dezvoltate a evidenţiat faptul că, în situaţia de criză, de subutilizare a capacităţilor de producţie, creşterea economisirii sau a ratelor de impozitare, accentuează starea negativă, nivelul redus al investiţiilor datorându-se nu atât nivelului ridicat al ratei dobânzii cât diminuării cererii efective de produse. Astfel, o scădere a ratei dobânzii se poate dovedi a fi neputincioasă să scoată economia din criză, investiţia depinzând în principal de nivelul cererii existente şi anticipate.

---

[1] La Roumanie, Evaluation de la situation economique OCDE, Centre pour la cooperation avec les economies europeennes en transition, 1993, p.33.

În ţările aflate în tranziţie restructurarea activităţii întreprinderilor şi eliminarea prin selecţie naturală a celor nerentabile, se amplifică şocul reformei economice şi costurile aferente acesteia. Este de semnalat faptul că rezultatele necorespunzătoare ale politicilor monetare restrictive sunt datorate şi unui sistem bancar insuficient dezvoltat, care, în general, nu dispune de capitalul şi de instrumentele necesare în vederea exercitării unui control riguros asupra activităţii. Firmele, într-o economie de piaţă, băncile au drept funcţii principale să impună constrângeri bugetare întreprinderilor (astfel încât acestea să se gestioneze eficient), să aloce judicios capitalul şi să transmită agenţilor economici semnale corespunzător politicii monetare adaptate. În practică, aceste deziderate nu s-au realizat încă: nu s-a asigurat supravegherea financiară a întreprinderilor şi nu s-au alocat în toate cazurile resursele financiare în funcţie de criteriile specifice unei economii de piaţă, legătura între economisire şi acordarea de credite nu este asigurată de către bănci deoarece CEC-ul care domină piaţa depunerilor (peste 60% din total) acordă din acestea mai puţin de 5% pentru împrumuturi directe, restul resurselor sale fiind împrumutate către BNR şi băncile comerciale, nivelurile ratelor dobânzii creditoare şi debitoare nu sunt încă stabilite în funcţie de oscilaţiile cererii şi ofertei de pe piaţă; băncile sunt în unele cazuri constrânse a acorda credite pentru a se asigura acordarea salariilor din marile întreprinderi publice; cu toată anularea creanţelor bancare asupra întreprinderilor, politica monetară restrictivă din primele trei trimestre ale anului 1991 a fost însoţită de o expansiune spectaculoasă a arieratelor de plată între întreprinderi şi o penurie crescândă de lichidităţi[1].

Liberalizarea preţurilor, în condiţiile existenţei unei oferte rigide, nu a contribuit la incitarea întreprinderilor în vederea relansării producţiei şi a investiţiilor şi nu a permis acestora constituirea fondurilor financiare necesare în vederea restructurării propriei activităţi (nivelul profitului diminuându-se), deoarece, deşi în condiţiile lipsei concurenţei, producătorii pot să-şi stabilească un nivel ridicat al preţurilor, costurile de producţie sporesc ca urmare a presiunilor salariale, a nivelului ridicat al ratelor dobânzii şi a creşterii preţurilor componentelor şi, în special, a materiilor prime.

După cum se evidenţiază şi în recentul studiu elaborat de către Comisia economică pentru Europa[2], liberalizarea rapidă a preţurilor şi a comerţului pot avea un efect destabilizator într-o ţară aflată în perioada de tranziţie la economia de piaţă, unde oferta reacţionează inelastic, în parte din cauza rigidităţii structurale şi instituţionale, iar instrumentele şi instituţiile implicate în asigurarea stabilităţii macroeconomice sunt în curs de formare şi uneori

[1] La Roumanie, Evaluation de la situation economique OCDE, Centre pour la cooperation avec les economies europeennes en transition, 1993, p.33

[2] Commission économique pour l'Europe, Etude sur la situation économique de l'Europe en 1992-1993. Vue d'ensemble et problemes fondamentaux, 1993

inadecvate. După cum se subliniază în acest studiu, este pur şi simplu fals să se pretindă că liberalizarea comerţului exterior şi a preţurilor nu pot fi efectuate în mod progresiv. În Europa Occidentală, măsurile datând din timpul războiului care vizau reglementarea preţurilor, au fost abandonate treptat, pe măsura ameliorării ofertei pentru a se evita declanşarea unei spirale inflaţioniste, iar liberalizarea comerţului internaţional s-a desfăşurat progresiv de-a lungul unui proces de durată, proces demarat în anul 1947 şi care nu s-a terminat încă.

Astfel, în Franţa, în perioada 1945-1957 a fost adoptată o politică de blocare şi de fixare a preţurilor, iar în perioada 1963-1978 o politică contractuală a preţurilor (deşi au existat perioade scurte de blocare a preţurilor în 1969 şi 1976) bazată pe semnarea de contracte de program - încheiate pe perioada de plan de către administraţia de stat şi organizaţiile profesionale ale industriei - prin care se asigură agenţilor economici libertatea de fixare a nivelului preţurilor de vânzare în schimbul angajamentului acestora de a respecta orientările stabilite de puterea publică (astfel în anul 1971, contracte anti-creştere limitau la 0,2% ritmul lunar al sporirii preţurilor en detail al produselor, iar în 1973 au fost propuse ramurilor industriale acorduri prin care se asigura programarea controlată a evoluţiei preţurilor în funcţie de un indicator mediu la nivel naţional de creştere a acestora, autorizându-se sporirea lor suplimentară în cazul întreprinderilor a căror costuri sunt afectate de creşterea preţului materiilor prime şi energiei). Liberalizarea celei mai mari părţi a preţurilor produselor industriale a fost efectuată începând cu 15 aug. 1978, a serviciilor în cursul anului 1979 iar a adaosurilor comerciale în 1980. Ca urmare a creşterii inflaţiei în anul 1981 s-a revenit la blocarea preţurilor precum şi la un nou regim al stabilirii nivelului acestora care presupune angajamente din partea sectorului industrial de luptă contra inflaţiei. În decembrie 1986 se revine la liberalizarea preţurilor, acestea nemaifiind reglementate decât în situaţii de excepţie, (adică de creştere conjuncturală excesivă a preţurilor în anumite sectoare ale industriei) sau în cazul în care concurenţa prin preţuri este limitată datorită reglementării activităţii sau existenţei monopolurilor. Pentru a se asigura trecerea la liberalizarea preţurilor, fără însă a se prejudicia consumatorii, s-a adoptat o nouă reglementare privind concurenţa, serviciile Direcţiei concurenţei trebuind să vegheze la transparenţa privind nivelul preţurilor şi a condiţiilor de vânzare. Ieşirea de sub regimul controlului preţurilor s-a efectuat progresiv, la sfârşitul anului 1986 totalitatea preţurilor fiind liberalizate, cu excepţia celor care în continuare au rămas a fi administrate de puterea politică, cazul sectoarelor în care prevederile legate nu permit concurenţei să se desfăşoare (gaz şi electricitate, tutun, cărţi, medicamente, combustibili, sănătate, taxe, transportul în comun, hârtia de ziar). Deşi renunţarea la administrarea preţurilor nu a condus la sporirea inflaţiei, creşterea acestora la anul 1986 fiind de numai 2,3%, se consideră că liberalizarea lor poate oricând, să fie repusă în discuţie

în caz de manifestare a inflaţiei[1].

Practica ţărilor aflate în procesul de tranziţie a evidenţiat faptul că ceea ce contează mai cu seamă în derularea procesului reformei nu este caracterul rapid sau progresiv al măsurilor adoptate, ci credibilitatea lor, faptul că acestea apar ca realizabile iar obiectivele stabilite-precise în ceea ce priveşte conţinutul şi termenele de îndeplinit-nu suferă modificări frecvente putând astfel oferi semnale clare agenţilor economici.

După cum am arătat mai înainte, partizanii „tratamentului şoc" consideră că prin politicile economice adoptate este posibilă modificarea radicală, într-o perioadă scurtă de timp a comportamentelor şi anticipărilor agenţilor economici, fapt ce nu s-a confirmat în realitate, deoarece orice şoc important conduce de regulă la amplificarea incertitudinii, la prudenţă excesivă în acţiune, la încurajarea tendinţei spre aşteptare şi/sau speculă[2].

De altfel, în ţările dezvoltate, politica tratamentului şoc reprezintă mai curând excepţia decât regula, guvernele realizând ajustarea macroeconomică în cadrul unor programe pe termen mediu, prin care se fixează obiective în ceea ce priveşte nivelurile agregatelor monetare şi deficitului bugetar, obiective care însă pot fi puternic contestate de populaţie dacă se impun sacrificii considerate ca fiind prea mari[3].

---

[1] D. Flouzat, "Economie contemporaine, Croissance, Crise et strategies economiques", Presses Universitaires de France, 1989

[2] Fenomen manifestat în cazul ţărilor dezvoltate atât în momentul puternicelor creşteri ale preţului petrolului din anii 70 cât şi în perioada scăderii inseminate a acestuia după 1986

[3] Commission économique pour l'Europe, Etude sur la situation économique de l'Europe en 1992-1993. Vue d'ensemble et problemes fondamentaux, 1993.

3. Comportamente ale întreprinderilor din unele domenii industriale din România

În vederea evidenţierii unor diferenţieri de comportament al întreprinderilor, în funcţie de specificul sectorului de activitate şi de caracteristicile pieţei, au fost selectate unele grupe de produse sau subsectoare din cadrul industriei prelucrătoare şi, în limitele informaţiilor disponibile[1], analizele au fost efectuate prin prisma abordării relaţiei structura pieţei-comportament-performanţe (rulmenţi; autovehicule de transport marfă şi pasageri; autoturisme de oraş şi de teren; tractoare şi maşini agricole; organe de asamblare; utilaj energetic; electrotehnică, electronică şi mecanică fină; textile, confecţii, pielărie-încălţăminte).

Din analizele efectuate nu s-au desprins diferenţieri semnificative în ceea ce priveşte raţionalitatea comportamentului adoptat de societăţile comerciale (indiferent de sectorul de activitate din care fac parte), ca urmare, în principal a următoarelor cauze comune: existenţa unor capacităţi mari de producţie destinate exportului sau realizării unor însemnate programe de investiţii pe piaţa internă, în condiţiile cererii externe insuficiente (fie datorită competitivităţii scăzute a produselor[2], fie locului în care acestea se situează pe curba de viaţă), posibilităţii limitate de finanţare a activităţii economice curente şi a investiţiilor, scăderii solvabilităţii pieţei interne; gradul ridicat de uzură fizică şi morală a echipamentelor, utilajelor, flexibilitatea redusă a acestora; existenţa iniţială a unui număr de personal supradimensionat; costuri mari de producţie, amplificate în condiţiile scumpirii succesive a resurselor materiale şi energetice şi ale menţinerii la un nivel ridicat a consumurilor specifice; dependenţa de importuri de materii prime, materiale, componente în condiţiile creşterii ratei de schimb; fonduri financiare proprii insuficiente în condiţiile unor rate ridicate ale dobânzii şi ale impozitului pe profit; manifestarea blocajului financiar; refacerea lanţului de arierate în condiţiile menţinerii sistemului de creditare între întreprinderi; scăderea substanţială a veniturilor populaţiei, diminuarea puterii de absorbţie a pieţei interne şi, în aceste condiţii, scăderea volumului de comenzi ferme şi apariţia întârzierilor în efectuarea decontărilor de către beneficiari sau renunţările la contracte; costuri ridicate de ieşire de pe piaţă; reconstituirea cu dificultate a unor relaţii comerciale cu foşti parteneri tradiţionali, accesul dificil pe noi pieţe şi în acest sens, limitarea resurselor

---

[1] Date preluate de la Ministerul Industriilor, strategii sectoriale

[2] De exemplu, industria de mijloace ale tehnicii de calcul şi birou a fost puternic afectată de concurenţa importurilor similare pe piaţa internă astfel încât producţia din anul 1993 reprezenta mai puţin de ¼ din cca a anului 1989 (Evoluţia economico-socială a României în anul 1993- date provizorii, CNS, aprilie 1994).

valutare destinate susţinerii importurilor şi retehnologizării; preponderenţa proprietăţii publice, preocuparea insuficientă în vederea privatizării întreprinderilor de stat; ambiguitatea, pe o lungă perioadă de timp în ceea ce priveşte definirea responsabilităţii în conducerea societăţilor comerciale în condiţiile în care mecanismul preţurilor poate modifica comportamentul acestora numai dacă managerii dispun de motivarea necesară, sunt în permanenţă „forţaţi" să lupte pentru a evita pierderile şi, respectiv, insolvabilitatea şi este asigurată concurenţa şi mobilitatea resurselor pe toate pieţele.

În acest context, poate fi explicată insuficienta preocupare a agenţilor economici, în special în perioada 1990-1993, privind perspectiva şi orientarea lor spre acţiuni pe termen scurt care să asigure supravieţuirea, măsurile vizând reprofilarea fiind adoptate numai în puţinele cazuri în care dotările existente s-au dovedit suficient de flexibile în acest sens. De asemenea, oscilaţiile constante în evoluţia activităţii, precum şi nivelul relativ scăzut al realizărilor evidenţiază nedemararea procesului de restructurare, context în care factorilor conjuncturali le revine o influenţă notabilă.

Este de subliniat şi faptul că, deşi în cazul industriei electrotehnice, electronice, mecanicii fine şi al industriei textile, confecţii, pielărie, încălţăminte a sporit gradul de concurenţă pe piaţa internă (ca urmare a creşterii numărului de agenţi economici şi a importurilor de produse similare), se manifestă acelaşi comportament de scădere sau de menţinere a nivelului producţiei industriale, concomitent cu cel de creştere a nivelului preţurilor întrucât, după opinia noastră, cauzele comune mai sus menţionate au avut un rol determinant asupra modului de a acţiona al societăţilor comerciale.

Totodată, se desprinde tendinţa, în cazul tuturor agenţilor economici, de accentuare asupra necesităţii îmbunătăţirii în viitor a ofertei de produse pe baza efectuării unor însemnate cheltuieli în vederea modernizării echipamentelor şi tehnologiilor existente prin apelarea la credite[1] cu dobânzi reduse şi la resurse valutare şi, mai puţin pe baza recentrării, reprofilării, diversificării activităţii în funcţie de cerinţele şi constrângerile pieţei.

Analizele efectuate au evidenţiat faptul că realizarea macrostabilizării economice - pe baza unor rate înalte real pozitive ale dobânzii, menţinerii relativ stabile, la un nivel ridicat al ratei de schimb, aplicarea unor rate ridicate ale impozitului asupra profitului (care, în practică, este destul de redus) etc. – nu se dovedeşte suficientă în vederea incitării societăţilor comerciale să-şi schimbe comportamentul, în condiţiile în care nu este însoţită cât mai rapid de privatizarea şi restructurarea acestora. De asemenea, este de subliniat faptul

[1] Volumul creditelor acordate de bănci agenţilor economici şi populaţiei a crescut în cursul anului 1993 cu 155,7% în termeni reali înregistrând însă o scădere de circa 35% (Evoluţia economico-socială a României în anul 1993-date provizorii CNS-aprilie 1994)

că, în cazul întreprinderilor analizate, liberalizarea preţurilor nu a condus la relansarea ofertei de produse.

În acelaşi timp se cuvine menţionată adoptarea de către unii agenţi economici şi a unor manifestări comportamentale caracteristice economiei de piaţă în sensul: reducerii dimensiunii pe baza divizării unor mari întreprinderi; diminuării numărului de salariaţi, în măsura posibilităţilor, corespunzător nivelului producţiei; dezvoltării pe baze concurenţiale a relaţiilor cu subfurnizorii de componente; apelării cu predilecţie la importurile de materii prime, materiale, componente prin renunţarea la furnizorii interni necompetitivi; obţinerii de profit; orientării spre export, însă preponderent ca urmare a apariţiei unor conjuncturi favorabile, în special pe pieţele ţărilor mai puţin dezvoltate (în anul 1993 s-au exportat materii textile şi articole din acestea în valoare de 784,4 mil. dolari faţă de 454,4 mil. dolari în 1992, încălţăminte în valoare de 160,1 mil. dolari faţă de 72,7 mil. dolari, aproximativ 35000 de autoturisme de oraş tip Dacia reprezentând mai mult de jumătate din producţia anului 1993)[2)].

[2)] Evoluţia economico-socială a României în anul 1993-date provizorii CNS-aprilie 1994

4. Cerinţe ale schimbării comportamentului societăţilor comerciale

Politicile de stabilizare macroeconomică, măsurile vizând reforma întreprinderii, aplicate până în prezent, apreciem că nu au avut efectele scontate în ceea ce priveşte schimbarea comportamentului societăţilor comerciale, transformarea acestora în agenţi economici de piaţă, sporirea ofertei de produse, decalajele existente între obiectivele propuse şi rezultatele obţinute fiind datorate, în principal, următoarelor cauze:

- Ritmul lent al privatizării întreprinderilor de stat, în condiţiile în care acestea sunt caracterizate printr-un nivel redus de capitalizare şi întâmpină o serie de dificultăţi în asigurarea resurselor financiare şi materiale necesare. Totodată, considerăm că deşi marea privatizare este etapa cea mai însemnată a reformei, nu este suficientă în vederea constituirii unei economii de piaţă eficace, întrucât privatizarea prin distribuirea de vauchere unui acţionariat numeros, dispersat al întreprinderilor în starea lor actuală, fără ca să fie în prealabil restructurate, nu va reprezenta o premisă în vederea realizării unei structuri economice competitive şi gestionării eficiente a societăţilor comerciale. În acest sens, apare necesară în multe cazuri restructurarea prealabilă a întreprinderilor, ameliorarea managementului acestora în vederea adoptării de comportamente specifice agenţilor economici de piaţă, uşurându-se pe această bază şi privatizarea lor ulterioară. Totodată, considerăm că o importanţă deosebită o prezintă identificarea şi atragerea unor investitori străini, deţinători de resurse financiare suficiente, capabili să preia o parte semnificativă a efortului investiţional şi să asigure o poziţie competitivă pe piaţă a societăţilor privatizate.
- Disfuncţionalităţile existente pe pieţele capitalului şi ale muncii, care au avut drept rezultat, în urma liberalizării preţurilor, obţinerea unor costuri de ajustare cu mult mai ridicate decât s-a prevăzut (pieţele financiare, infrastructurile bancare şi financiare sunt puţin dezvoltate, bursa de valori nefiind practic constituită, piaţa muncii este lipsită de mobilitate).
- Ezitarea în aplicarea unor constrângeri bugetare tari şi în ameninţarea cu falimentul pe considerentul că acestea pot conduce la sporirea rezistenţei sociale din întreprinderi şi pot provoca o reacţie în lanţ care să aibă drept rezultat lichidarea în mare număr şi a unor agenţi economici potenţial viabili. Pe de altă parte, diminuarea constrângerilor bugetare, evitarea punerii întreprinderilor neviabile în

stare de faliment pe o scară suficient de mare ca să se semnaleze ferm trecerea la o nouă politică economică, conduce la mărirea duratei ajustării microeconomice cu efecte negative asupra derulării procesului de privatizare, eficienţei funcţionării sistemului financiar, asigurării veniturilor bugetului de stat şi reducerii deficitului acestuia.

- Capacitatea redusă de autofinanţare a întreprinderilor în vederea restructurării, datorită nivelului ridicat al costurilor de producţie şi al impozitului pe profit (nivelul ratei profitului în industrie fiind de 3,8% în 1992 şi de 4,4% în 1993) în condiţiile obţinerii cu dificultate a creditelor bancare avantajoase (practicându-se un nivel ridicat al ratei dobânzii).
- Conducerea de tip corporaţie a întreprinderilor aflate în proprietate de stat, în condiţiile lipsei coonstrângerilor externe specifice economiei de piaţă (presiunea acţionarilor, în special a nucleului dur, deţinător al pachetului de control, concurenţa altor producători, controlul bancar riguros, legiferarea falimentului, pericolul pierderii controlului asupra întreprinderii prin practicarea ofertei publice de cumpărare etc.) şi ale calităţii, în general, necorespunzătoare a managementului.

În acest context, în vederea schimbărilor comportamentului societăţilor comerciale, înlăturării pericolului de stagnare şi chiar de regres a producţiei industriale, considerăm că, o importanţă deosebită revine în prezent accelerării procesului de reformă a întreprinderii de privatizare şi restructurare, de creare şi dezvoltare a unor instituţii/ organisme specifice economiei de piaţă, concomitent cu perfecţionarea managementului întreprinderii. În acest sens trebuie subliniat faptul că până la 31 oct. 1993 au fost privatizate numai 34 de întreprinderi, iar programul pe anul 1994 al FPS prevăzuse privatizarea a 484 societăţi comerciale (280 mici, 193 mijlocii şi 11 mari) dintre care, până în luna noiembrie 1994, au fost privatizate cca. 300 de întreprinderi de regulă de dimensiuni mici. Totodată, întreprinderile selectate pentru privatizare aparţineau numai industriilor alimentară, textile-confecţii, pielărie-încălţăminte şi prelucrarea lemnului, fiind agreată aplicarea procedurii standard de privatizare (MEBO). În condiţiile promovării acţionariatului de masă o problemă care se va ridica, ca şi în cazul ţărilor dezvoltate, este asigurarea nucleelor de acţionari stabili, care să fie interesaţi în buna gestionare de către manageri a întreprinderii. De asemenea, în vederea accelerării procesului de privatizare o importanţă deosebită o prezintă constituirea bursei de valori precum şi aprobarea legii falimentului.

În ceea ce priveşte restructurarea întreprinderilor, proces aflat în faza de demarcare în anul 1993, prin HG nr. 301 din 29 iunie, un număr de 30 societăţi comerciale cu capital de stat, cu o situaţie financiară critică, au fost supuse regimului special de supraveghere. În acest sens, a fost înfiinţat un Comitet de restructurare (constituit din reprezentanţi ai Ministerului Industriilor, FPS, FPP,

Consiliul pentru Coordonare, Strategie şi Reformă Economică, Ministerul Finanţelor, BNR şi băncilor comerciale cu capital de stat creditoare) care pe baza rapoartelor întocmite de Comisiile de supraveghere a fiecărei întreprinderi (constituite din reprezentanţi ai Ministerului Finanţelor, Ministerului Industriilor, FPS şi BNR) trebuie să hotărască asupra încetinirii activităţii, intrării în conservare sau lichidării societăţilor respective, situaţii în care nu s-a încadrat nici o întreprindere. Prin HG nr. 780 din 30 dec. 1993 cele 30 de societăţi comerciale au trecut în programul de restructurare al Direcţiei de restructurare selectivă din cadrul FPS, şi a fost înfiinţată Agenţia de Restructurare în scopul restructurării societăţilor comerciale cu capital majoritar de stat, proces care a demarat în luna noiembrie 1994 în cazul a 26 societăţi comerciale. Este de menţionat faptul că, în cursul anului 1993, Guvernul a iniţiat o analiză care a pus în evidenţă existenţa a aproximativ 100 de mari întreprinderi industriale din metalurgie, chimie şi petrochimie, construcţii de maşini, considerate a fi responsabile pentru mai mult de 50% din pierderile totale înregistrate în sectorul industrial şi pentru cca 45% din creditele neperformante aflate în portofoliul băncilor comerciale.

În acest context, o importanţă deosebită o prezintă accelerarea procesului de privatizare, restructurare şi recapitalizare a băncilor comerciale, înfiinţarea în structura organizatorică a acestora a unor compartimente având atribuţii privind facilitarea restructurii întreprinderilor şi întărirea disciplinei lor financiare.

În ceea ce priveşte promovarea şi protejarea concurenţei va fi necesară, în cel mai scurt timp, crearea cadrului legal şi instituţional necesar, prin elaborarea unei legi privind reglementarea concurenţei, combaterea celei neloiale şi înfiinţarea, ca şi în cazul ţărilor dezvoltate, a unui organism independent care să urmărească respectarea prevederilor legale.

În condiţiile în care, indiferent de ţară, de starea economiei, una din caracteristicile cele mai importante ale mediului este incertitudinea, succesul oricărei organizaţii depinde de calitatea managementului acesteia, de capacitatea de a se adapta la diversitatea surselor perturbatorii. Practica ţărilor dezvoltate a evidenţiat în multe cazuri faptul că măsurile de politică economică ale statului, deşi au asigurat un cadru macroeconomic favorabil, s-au dovedit a nu fi precumpănitoare în relansarea activităţii economice, rolul fundamental revenind întreprinderilor prin restructurarea aparatului lor productiv corespunzător evoluţiei cererii, adoptarea acelor strategii care să le asigure reînnoirea profundă a activităţii.

De regulă ca şi în cazul ţărilor dezvoltate, dificultăţile financiare cu care se confruntă o mare parte dintre întreprinderile din ţara noastră reprezintă consecinţele unor dereglări iniţiale (de natură comercială, tehnică, socială, managerială) care, nesesizate şi/sau neremediate la timp, se amplifică devenind cauza stării economico-financiare necorespunzătoare. În această situaţie s-a

dovedit că soluţia durabilă şi viabilă în vederea redresării întreprinderilor nu o reprezintă întărirea fondurilor proprii prin ajutoare financiare ci, restructurarea în profunzime a domeniilor de activitate deficitare. În acest sens, în ultima perioadă, managerii din ţările dezvoltate reconsideră importanţa strategiei ofensive cu orice preţ şi luptă împotriva proliferării inutile a unor activităţi neproductive, nerentabile orientându-se, atunci când este cazul, spre o dezangajare voită şi organizată, care prin obiectivele propuse să urmărească progresul întreprinderii, dezangajare pe care o apreciază ca fiind un comportament strategic de trecere de la stadiul de reacţie faţă de ameninţări la cel de anticipare a acestora.

Considerăm că, similar ţărilor dezvoltate, comportamentul întreprinderilor în dificultate din ţara noastră trebuie să fie strategic, orientat fie spre descreştere şi dezinvestire (care presupune cedarea sau abandonarea activităţlor nerentabile, reducerea preţului de cost în cazul activităţilor menţinute), fie spre aflarea unei modalităţi de dezvoltare a activităţilor existente (atunci când condiţiile de concurenţă şi de rentabilitate sunt nefavorabile) sau de abordare a unor noi domenii.

În concluzie, pe baza luării în considerare a manifestărilor comportamentale ale întreprinderilor din ţările dezvoltate, a elementelor avute în vedere la adoptarea unui anumit mod de a acţiona într-o economie de piaţă modernă[1], apreciem că schimbarea comportamentului societăţilor comerciale din ţara noastră implică abordarea sistemică a transformărilor necesare a fi efectuate atât în ceea ce priveşte cadrul macroeconomic, cât şi reforma întreprinderii, managementul general şi al diferitelor domenii de activitate ale acesteia[2]. În acest sens, evidenţiem o serie de cauze, atât din exteriorul întreprinderi, cât şi din interiorul acesteia, prezentate în continuare, care considerăm că îi determină raţionalitatea comportamentului, alegerea obiectivelor şi modalităţilor de utilizare a resurselor în vederea realizării lor, adoptarea unei anumite strategii. Astfel, în ceea ce priveşte:

A. Managementul general al întreprinderii

Cauze externe:

- Situaţia politică internă şi internaţională;
- Existenţa şi conţinutul unor prevederi normative;
- Existenţa unui acţionariat dispersat şi/sau a unui nucleu stabil de control;
- Existenţa unor conflicte între acţionari;

[1] Unele aspecte au fost tratate în studiile elaborate de autori în anii 1992 şi 1993

[2] V. Dan coord., Restructurarea organizării şi conducerii firmei, Ed. Economica, 1993.

- Natura raporturilor dintre manageri şi instituţii publice, bănci şi alte întreprinderi;
- Poziţia deţinută în cadrul filierei de producţie (aval-amonte);

Cauze interne:

- Natura relaţiilor dintre manageri, acţionari şi reprezentanţii salariaţilor (de cooperare, conflictuale, neutre sau inexistente – în totalitate sau pe anumite probleme); cultura întreprinderii;
- Imaginea publică deţinută de întreprindere;
- Spiritul de echipă, competenţa managerială, stilul de muncă şi metodele de conducere utilizate;
- Natura obiectivului/obiectivelor generale propuse a fi realizate;
- Existenţa unor obiective generale şi specifice clar formulate, a unor strategii, politici şi proceduri de control;
- Gradul de corelare a strategiilor şi politicilor aferente diferitelor domenii de activitate;
- Natura relaţiilor dintre programarea producţiei şi comercial;
- Cercetare/ dezvoltare şi comercial; cercetare/dezvoltare şi proiectare comercial şi financiar;
- Caracteristicile sistemului informaţional/decizional (calitatea informaţiilor, sensul preponderent al luxului informaţional, gradul de descentralizare a deciziilor, durata ciclului informaţiei/decizie – acţiune, rolul revenind comitetelor/grupurilor în procesul decizional);
- Caracteristicile structurii organizatorice (în principal: numărul de niveluri ierarhice, împortanţa şi rolul compartimentelor vizând perspectiva) şi forma acesteia (divizionară, pe funcţiuni, de stat major, matriceală etc.);
- Gradul de motivare a managerilor şi a personalului de execuţie;
- Gradul de utilizare a tehnicii electronice de calcul.

B. Subsistemul comercial

Cauze externe:

- Structura pieţii (monopol, oligopol, concurenţială etc.) şi conjunctura acesteia (în declin, stagnare sau expansiune);
- Situaţia politică internă şi internaţională;
- Existenţa produselor de substituţie;
- Existenţa şi conţinutul prevederilor normative privind protejarea consumatorilor, nivelul taxelor vamale contigentărilor etc.;
- Existenţa unor măsuri de blocare a nivelului preţurilor;

- Politica de preţuri şi promovare dusă de concurenţi manifestarea unor practici neloiale;
- Frecvenţa anulării neachitării comenzilor de către beneficiari;
- Pragul de respectare a termenelor de livrare de către organizaţiile de transport, nivelul dificultăţilor în efectuarea transportului produselor.

Cauze interne:

- Gradul de cunoaştere a pieţei, a poziţiei deţinute în raport cu întreprinderile concurente;
- Posibilitatea de evidenţiere a unor pieţe sau segmente de piaţă potenţiale sau în curs de saturare;
- Măsura în care sunt cunoscute faza ciclului de viaţă al sectorului de activitate
- Inovarea creşterii, maturitatea declinului (în care se încadrează produsele proprii şi implicaţiile care pot apărea în urma retragerii bruşte sau etapizate de pe o anumită piaţă;
- Nivelul calităţii produselor, al parametrilor tehnico-economici ai acestora comparativ cu situaţia întreprinderilor concurente, cunoaşterea locului deţinut de produse pe curba lor de viaţă, a măsurii în care corespund cerinţelor beneficiarilor;
- Contribuţiei acestora la realizarea unui anumit nivel al cifrei de afaceri sau/şi profitului;
- Gradul de autonomie în stabilirea preţurilor propriilor produse şi de fundamentarea acestora pe baza situaţiilor existente pe diferite pieţe privind cererea ofertă şi evoluţia preţurilor;
- Gradul de cunoaştere a costurilor de producţie
- Existenţa unor politici privind relaţiile cu clienţi promovarea produselor reclama comercială;
- Gradul de preocupare priviind reţeaua de distribuţie penetrarea pe noi pieţe, cunoaşterea impactului acesteia asupra activităţii întreprinderii;
- Gradul de dependenţă faţă de anumiţi mari furnizori şi clenţi;
- Nivelul stocurilor de produse finite, de materii prime şi materiale şi nivelul pierderilor în procesul de prelucrare; existenţa unor proceduri de urmărire a stocurilor şi livrărilor.

C. Subsistemul personal

Cauze externe:

- Situaţia politică internă;
- Aptitudinea sindicatelor de ramură sau a nivelului naţional;

- Modul de organizare şi funcţionare a pieţii muncii;
- Existenţa unor prevederi normative privind angajarea salarizarea promovarea licenţierea personalului durata timpului de muncă etc.
- Cauze interne:
- Număr de salariaţi (pe total şi pe compartimente de producţie funcţionale şi administrative);

Cauze interne:

- Număr de salariaţi (pe total şi pe compartimente de producţie funcţionale şi administrative);
- Nivelul salariilor, gradul de motivare a personalului;
- Gradul de funcţie şi gradul de absenteism;
- Nivelul de pregătire profesională şi gradul de flexibilitatea posibilităţilor de instruire a personalului;
- Calitatea relaţiilor umane, a climatului social, a condiţiilor de muncă
- Existenţa unor relaţii cu agenţiile specializate în recrutarea unor anumite categorii de personal, a unor politici, programe şi proceduri în acest sens.

D. Subsistemul pregătirea şi programarea producţiei

Cauze externe:

- Existenţa unor prevederi normative privind calitatea produselor, amortizarea fondurilor fixe, standardizarea, întreţinerea şi repararea utilajelor, poluarea etc.;
- Politica privind cercetarea-proiectarea dusă de concurenţă;
- Existenţa produselor şi tehnologiilor de substituţie;
- Faza ciclului de viaţă în care se situează produsele de piaţă.

Cauze interne:

- Nivelul de performanţă a produselor şi tehnologiilor (măsura în care sunt stăpânite tehnologii de performanţă);
- Capacitatea de preluare a noilor tehnologii;
- Durata ciclului de asimilare;
- Gradul de înnoire;
- Gradul de uzură fizică şi morală şi de flexibilitate a dotării;
- Gradul de dependenţă de anumiţi mari furnizori de maşini, utilaje, instalaţii;
- Existenţa unor excedente de capacităţi;

- Gradul de detaliere şi de flexibilitate a programelor de fabricaţie;
- Gradul de flexibilitate a programelor de întreţinere şi reparaţii;
- Existenţa unor relaţii cu unităţile de cercetare-proiectare specializate, precum şi de cooperare cu alte întreprinderi.

E. Subsistemul financiar

Cauze externe:

- Existenţa unor prevederi normative privind fiscalitatea;
- Nivelurile ratei dobânzii, cursului de schimb, inflaţiei;
- Natura surselor de finanţare externă (piaţa bursieră, credite bancare), gradul de diversificare a ofertei de produse financiare;

Cauze interne:

- Gradul de autofinanţare şi de solvabilitate;
- Gradul de dataliere a bugetului întreprinderii (măsura în care sunt prevăzute în mod distinct şi fundamentat cheltuielile privind vânzările, cercetarea-dezvoltarea, administrarea etc.) şi de descentralizare a elementelor componente ale acestuia;

...

Anexa nr.1

INDICII PRODUCŢIEI INDUSTRIALE PE RAMURI

Ramuri ale industriei	1990	1991	1992	1993
INDUSTRIE – total	76,3	58,9	46,0	46,6
Industria extractivă	73,5	60,1	59,6	59,6
Extracţia şi prepararea cărbunelui (inclusiv şisturile şi nisipurile bituminoase)	59,6	49,7	57,0	57,7
Extracţia petrolului şi gazelor naturale (exclusiv prospecţiunile)	87,9	75,1	72,2	72,4
Extracţia şi prepararea minereurilor metalifere	66,6	51,4	48,0	48,4
Alte activităţi extractive	91,9	68,5	45,5	41,2
Industria prelucrătoare				
Industria alimentară şi a băuturilor	80,8	65,4	53,6	46,1
Industria tutunului	77,6	75,3	75,0	65,6
Industria textilă şi a produselor textile	77,4	64,5	44,8	43,8
Industria confecţiilor din textile, blănuri şi piele	73,6	65,4	45,5	43,4
Industria pielăriei şi încălţămintei	80,3	67,4	47,8	47,0
Industria prelucrării lemnului (exclusiv industria mobilei)	73,5	56,2	45,7	41,5
Industria celulozei, hârtiei şi cartonului	70,1	48,3	35,8	32,7
Industria de prelucrare a petrolului, cocsificare a cărbunelui şi tratare a combustibililor nucleari	76,7	49,2	43,7	43,3
Industria chimică şi a fibrelor sintetice şi artificiale	77,7	57,1	43,7	45,3
Prelucrarea cauciucului şi a maselor plastice	72,2	52,1	36,5	38,6
Industria altor produse din minerale nemetalice	62,3	48,1	39,0	39,0
Industria metalurgică	72,3	51,5	36,2	39,1
Industria construcţiilor metalice şi a produselor din metal (exclusiv maşini, utilaje şi instalaţii)	61,9	51,6	36,2	33,4
Industria de maşini şi echipamente	89,2	58,1	45,4	46,7
Industria de mijloace ale tehnicii de calcul şi de birou	73,0	44,9	32,8	23,8
Industria de maşini şi aparate electrice	100,2	71,0	47,1	50,5
Industria de echipamente, aparate de radio, televiziune şi comunicaţii	66,3	58,7	38,4	45,8
Industria de aparatură şi instrumente medicale, de precizie, optică şi ceasornicărie	65,7	53,2	39,3	39,5
Industria mijloacelor de transport rutier	74,5	56,1	39,7	50,0
Industria altor mijloace de transport	70,4	52,5	44,9	50,5
Producţia de mobilier şi alte activităţi neclasificate	87,4	82,4	67,0	86,9
Energie electrică şi termică, gaze şi apă	69,4	62,9	58,4	62,6
Producţia, transportul şi distribuţia de energie electrică şi termică, gaze şi apă caldă	75,9	63,2	59,2	60,6

Sursa: Evoluţia economico-socială a României în anul 1993, Comisia Naţională pentru Statistică, aprilie 1994, p.58

Anexa nr.2

EVOLUŢIA SALARIILOR MEDII NETE NOMINALE ŞI REALE, A PRODUCTIVITĂŢII MUNCII ŞI A COSTULUI SALARIAL UNITAR ÎN INDUSTRIE

(%)

Ani/luni	Venituri salariale medii nominale nete Indici Oct. 1990=100	Venituri salariale medii nete corectate cu variaţia preţurilor de consum Indici Oct. 1990=100	Productivitate a muncii pe salariat Indici Oct. 1990=100	Costul salarial unitar Indici Oct. 1990=100
1991				
Ianuarie	121,2	76,7	92,4	83,0
Februarie	117,6	69,5	92,3	75,3
Martie	126,2	70,0	102,0	68,6
Aprilie	192,2	84,2	102,0	82,5
Mai	231,6	96,6	103,1	93,7
Iunie	226,4	92,6	106,1	87,3
Iulie	246,3	92,0	93,0	98,9
August	243,4	81,8	92,0	88,9
Septembrie	269,9	84,5	93,1	90,8
Octombrie	293,1	83,1	89,6	92,7
Noiembrie	318,1	81,4	83,4	97,6
Decembrie	345,7	77,8	77,8	97,4
1992				
Ianuarie	400,3	75,4	85,6	88,1
Februarie	384,7	64,4	94,0	68,5
Martie	479,7	73,0	89,6	81,5
Aprilie	485,2	70,5	82,3	85,7
Mai	545,5	70,7	84,7	83,5
Iunie	606,1	75,4	77,4	97,4
Iulie	612,4	73,8	68,7	107,4
August	596,9	69,6	70,9	98,2
Septembrie	705,7	74,7	75,2	99,3

Ani/luni	Venituri salariale medii nominale nete Indici Oct. 1990=100	Venituri salariale medii nete corectate cu variaţia preţurilor de consum Indici Oct. 1990=100	Productivitate a muncii pe salariat Indici Oct. 1990=100	Costul salarial unitar Indici Oct. 1990=100
Octombrie	729,8	70,5	78,1	90,3
Noiembrie	855,1	72,8	84,1	86,6
Decembrie	991,5	74,5	74,2	100,4
1993				
Ianuarie	835,8	56,4	75,9	74,3
Februarie	880,1	54,8	87,5	62,6
Martie	1157,3	66,1	86,4	76,5
Aprilie	1180,4	61,3	91,1	67,3
Mai	1548,7	61,6	91,0	67,7
Iunie	1891,0	71,3	92,9	76,7
Iulie	2108,5	70,3	83,9	83,8
August	2313,0	69,6	84,2	82,7
Septembrie	2306,1	62,5	88,5	70,6
Octombrie	2497,5	58,2	91,6	63,5
Noiembrie	2884,6	58,9	91,3	64,5
Decembrie	3121,1	59,3	84,7	70,0

Sursa: Evoluţia economico-socială a României în anul 1993, Comisia Naţională pentru Statistică, aprilie 1994, p.66

Anexa nr.3

STRUCTURA PRODUCŢIEI INDUSTRIALE PE RAMURI

Ramuri ale industriei	1990	1991	1992	1993
INDUSTRIE – total, din care:	100,0	100,0	100,0	100,0
Extracţia şi prepararea cărbunelui (inclusiv şisturile şi nisipurile bituminoase)	0,9	1,1	2,2	2,4
Extracţia petrolului şi gazelor naturale (exclusiv prospecţiunile)	6,7	6,7	4,4	7,2
Extracţia şi prepararea minereurilor metalifere	0,2	0,4	0,4	0,4
Alte activităţi extractive	0,4	0,5	0,4	0,4
Industria alimentară şi a băuturilor	14,4	14,8	14,7	14,5
Industria tutunului	0,5	0,5	0,4	0,6
Industria textilă şi a produselor textile	6,9	6,7	4,9	5,0
Industria confecţiilor din textile, blănuri şi piele	3,3	2,7	2,1	2,1
Industria pielăriei şi încălţămintei	2,1	1,9	1,7	2,2
Industria prelucrării lemnului (exclusiv industria mobilei)	1,2	1,8	2,0	1,7
Industria celulozei, hârtiei şi cartonului	1,3	1,5	1,4	1,0
Industria de prelucrare a petrolului, cocsificare a cărbunelui şi tratarea combustibililor nucleari	7,7	6,5	6,7	9,9
Industria chimică şi a fibrelor sintetice şi artificiale	6,7	7,8	8,9	7,5
Prelucrarea cauciucului şi a maselor plastice	2,2	2,6	2,2	2,0
Industria altor produse din minerale nemetalifere	3,7	3,6	3,9	3,3
Industria metalurgică	9,4	9,6	10,6	10,0
Industria construcţiilor metalice şi a produselor din metal	3,4	3,3	3,0	1,8
Industria de maşini şi echipamente	9,5	7,8	7,5	6,7
Industria de mijloace ale tehnicii de calcul şi de birou	0,4	0,1	0,1	0,03
Industria de maşini şi aparate electrice	2,3	2,4	2,2	2,0
Industria de echipamente, aparate de radio, televiziune şi comunicaţii	0,8	0,7	0,4	0,5
Industria de aparatură şi instrumente medicale, de precizie, optică şi ceasornicărie	1,1	0,9	0,6	0,5
Industria mijloacelor de transport	3,5	3,5	3,1	3,2
Industria altor mijloace de transport	2,4	2,1	2,6	1,7
Producţia de mobilier şi alte activităţi neclasificate	2,4	2,3	2,2	2,8
Producţia şi distribuţia de energie electrică şi termică, gaze şi apă caldă	4,9	7,3	10,3	9,6

Sursa: Evoluţia economico-socială a României în anul 1993, Comisia Naţională pentru Statistică, aprilie 1994, p.59

Anexa nr.4

EVOLUŢIA PREŢURILOR DE VÂNZARE PE RAMURI ALE INDUSTRIEI

Ramuri ale industriei	1991 Dec.	1992 Dec.	1993
INDUSTRIE – total, din care:	857,3	1786,4	265,0
Extracţia şi prepararea cărbunelui (inclusiv şisturile şi nisipurile bituminoase)	1057,7	2141,0	263,0
Extracţia petrolului şi gazelor naturale (exclusiv prospecţiunile)	967,1	1511,5	248,5
Extracţia şi prepararea minereurilor metalifere	398,6	1045,4	203,3
Alte activităţi extractive	926,7	2105,2	216,6
Industria alimentară şi a băuturilor	449,4	1435,2	387,0
Industria tutunului	312,7	743,4	508,3
Industria textilă şi a produselor textile	507,1	1139,4	253,0
Industria confecţiilor din textile, blănuri şi piele	312,4	784,8	305,0
Industria pielăriei şi încălţămintei	426,2	1292,8	265,0
Industria prelucrării lemnului (exclusiv industria mobilei)	1023,2	1894,8	252,4
Industria celulozei, hârtiei şi cartonului	1255,7	2025,6	227,7
Edituri, poligrafie	367,3	621,4	195,5
Industria de prelucrare a petrolului, cocsificare a cărbunelui şi tratarea combustibililor nucleari	1620,8	2760,4	256,9
Industria chimică şi a fibrelor sintetice şi artificiale	1113,8	2282,1	240,1
Prelucrarea cauciucului şi a maselor plastice	1055,6	2396,3	215,9
Industria altor produse din minerale nemetalifere	994,9	2248,8	249,4
Industria metalurgică	1172,0	2340,0	230,4
Industria construcţiilor metalice şi a produselor din metal	702,3	1829,8	251,1
Industria de maşini şi echipamente	595,5	1484,0	257,3
Industria de mijloace ale tehnicii de calcul şi de birou	113,3	135,1	207,6
Industria de maşini şi aparate electrice	820,0	1875,6	217,7
Industria de echipamente, aparate de radio, televiziune şi comunicaţii	378,1	926,8	250,2
Industria de aparatură şi instrumente medicale, de precizie, optică şi ceasornicărie	354,1	1062,7	322,0
Industria mijloacelor de transport	677,2	1925,9	229,9
Industria altor mijloace de transport	621,1	1852,3	210,2
Producţia de mobilier şi alte activităţi neclasificate	547,6	1120,9	290,6
Producţia şi distribuţia de energie electrică şi termică, gaze şi apă caldă	1372,0	2173,5	240,8

Sursa: Anuarul Statistic al României, Comisia Naţională pentru Statistică, 1993, p. 414-417, Buletin statistic de preţuri, nr.3 (41)/1994, Comisia Naţională pentru Statistică, 1994, p.10

Anexa nr.5

EVOLUŢIA NUMĂRULUI MEDIU DE SALARIAŢI DIN INDUSTRIE ÎN PERIOADA 1990-1993

(%)

Ramuri ale industriei	1991/1990	1992/1990	1993/1990
INDUSTRIE – total, din care:	90,44	79,57	72,48
Extracţia şi prepararea cărbunelui (inclusiv şisturile şi nisipurile bituminoase)	100,60	101,00	97,90
Extracţia petrolului şi gazelor naturale (exclusiv prospecţiunile)	111,53	104,50	110,06
Extracţia şi prepararea minereurilor metalifere	86,82	84,88	68,02
Alte activităţi extractive	103,33	94,00	102,75
Industria alimentară şi a băuturilor	101,31	98,80	95,75
Industria tutunului	97,60	90,93	97,61
Industria textilă şi a produselor textile	101,78	101,78	100,66
Industria confecţiilor din textile, blănuri şi piele	94,42	78,13	64,97
Industria pielăriei şi încălţămintei	96,18	77,45	71,62
Industria prelucrării lemnului (exclusiv industria mobilei)	83,65	69,67	62,93
Industria celulozei, hârtiei şi cartonului	71,89	70,65	65,46
Industria de prelucrare a petrolului, cocsificare a cărbunelui şi tratarea combustibililor nucleari	88,48	81,57	74,67
Industria chimică şi a fibrelor sintetice şi artificiale	91,33	75,20	112,74
Prelucrarea cauciucului şi a maselor plastice	100,00	99,10	106,68
Industria altor produse din minerale nemetalifere	85,63	82,07	79,70
Industria metalurgică	84,55	75,60	61,50
Industria construcţiilor metalice şi a produselor din metal	79,56	64,40	55,16
Industria de maşini şi echipamente	100,88	100,87	94,75
Industria de mijloace ale tehnicii de calcul şi de birou	79,88	76,53	55,29
Industria de maşini şi aparate electrice	77,66	58,98	51,44
Industria de echipamente, aparate de radio, televiziune şi comunicaţii	93,59	75,20	72,43
Industria de aparatură şi instrumente medicale, de precizie, optică şi ceasornicărie	93,60	73,64	48,85
Industria mijloacelor de transport	126,30	95,83	81,20
Industria altor mijloace de transport	85,12	89,79	81,49
Producţia de mobilier şi alte activităţi neclasificate	95,37	83,17	85,25
Producţia şi distribuţia de energie electrică şi termică, gaze şi apă caldă	137,54	152,00	169,07

Sursa: Anuarul Statistic al României, Comisia Naţională pentru Statistică, 1993

Anexa nr.6

INDICII PRODUCTIVITĂŢII MUNCII PE UN SALARIAT ÎN INDUSTRIE, PE RAMURI

Ramuri ale industriei	1991	1992	1993
INDUSTRIE – total, din care:	85,0	73,6	76,6
Industrie extractivă	84,3	84,9	85,0
Extracţia şi prepararea cărbunelui (inclusiv şisturile şi nisipurile bituminoase)	84,6	95,4	97,5
Extracţia petrolului şi gazelor naturale (exclusiv prospecţiunile)	80,0	77,2	74,5
Extracţia şi prepararea minereurilor metalifere	85,5	82,1	84,8
Alte activităţi extractive	84,9	62,9	59,8
Industria prelucrătoare	83,6	69,8	72,9
Industria alimentară şi a băuturilor	82,7	70,2	58,5
Industria tutunului	95,1	97,7	87,9
Industria textilă şi a produselor textile	87,5	71,7	78,9
Industria confecţiilor din textile, blănuri şi piele	93,7	71,2	62,8
Industria pielăriei şi încălţămintei	90,2	73,1	70,1
Industria prelucrării lemnului (exclusiv industria mobilei)	84,1	73,2	66,9
Industria celulozei, hârtiei şi cartonului	75,9	60,3	60,3
Industria de prelucrare a petrolului, cocsificare a cărbunelui şi tratarea combustibililor nucleari	66,9	60,8	60,6
Industria chimică şi a fibrelor sintetice şi artificiale	81,0	63,1	66,6
Prelucrarea cauciucului şi a maselor plastice	77,3	61,0	65,9
Industria altor produse din minerale nemetalifere	84,5	72,1	73,3
Industria metalurgică	77,0	59,4	62,8
Industria construcţiilor metalice şi a produselor din metal	96,1	75,5	74,1
Industria de maşini şi echipamente	76,0	66,8	72,1
Industria de mijloace ale tehnicii de calcul şi de birou	72,9	66,7	80,8
Industria de maşini şi aparate electrice	78,8	59,6	68,8
Industria de echipamente, aparate de radio, televiziune şi comunicaţii	93,2	68,7	96,9
Industria de aparatură şi instrumente medicale, de precizie, optică şi ceasornicărie	93,0	83,2	104,0
Industria mijloacelor de transport		63,1	80,4
Industria altor mijloace de transport	85,1	77,2	96,6
Producţia de mobilier şi alte activităţi neclasificate	101,4	86,9	113,1
Energie electrică şi termică, gaze şi apă	86,9	80,9	82,3
Producţia şi distribuţia de energie electrică şi termică, gaze şi apă caldă	80,0	75,0	...

Sursa: Evoluţia economico-socială a României în anul 1993, Comisia Naţională pentru Statistică, aprilie 1994, p.60

Anexa nr.7

EVOLUŢIA EFECTIVULUI DE SALARIAŢI ÎN INDUSTRIE ÎN ANUL 1994

(mii)

Ramuri ale industriei	31.01.94	31.08.94
INDUSTRIE – total, din care:	2543,5	2412,5
Extracţia şi prepararea cărbunelui (inclusiv şisturile şi nisipurile bituminoase)	100,8	100,1
Extracţia petrolului şi gazelor naturale (exclusiv prospecţiunile)	66,0	65,6
Extracţia şi prepararea minereurilor metalifere	56,5	54,9
Alte activităţi extractive	16,4	17,8
Industria alimentară şi a băuturilor	199,6	188,6
Industria tutunului	5,5	5,2
Industria textilă şi a produselor textile	235,3	206,2
Industria confecţiilor din textile, blănuri şi piele	118,7	115,8
Industria pielăriei şi încălţămintei	88,0	82,7
Industria prelucrării lemnului (exclusiv industria mobilei)	109,9	106,1
Industria celulozei, hârtiei şi cartonului	26,6	26,0
Edituri, poligrafie şi reproducerea înregistrărilor pe suporţi	23,6	23,5
Industria de prelucrare a petrolului, cocsificare a cărbunelui şi tratarea combustibililor nucleari	42,1	41,2
Industria chimică şi a fibrelor sintetice şi artificiale	131,7	122,0
Prelucrarea cauciucului şi a maselor plastice	44,6	47,0
Industria altor produse din minerale nemetalifere	116,0	115,9
Industria metalurgică	168,3	169,7
Industria construcţiilor metalice şi a produselor din metal	83,3	76,0
Industria de maşini şi echipamente	353,6	337,0
Industria de mijloace ale tehnicii de calcul şi de birou	1,7	2,2
Industria de maşini şi aparate electrice	75,8	68,0
Industria de echipamente, aparate de radio, televiziune şi comunicaţii	21,5	13,1
Industria de aparatură şi instrumente medicale, de precizie, optică şi ceasornicărie	35,3	31,1
Industria mijloacelor de transport	103,0	98,1
Industria altor mijloace de transport	99,3	96,2
Producţia de mobilier şi alte activităţi neclasificate	126,7	114,1
Producţia şi distribuţia de energie electrică şi termică, gaze şi apă caldă	93,7	93,4

Sursa: Buletin Statistic Industrie nr.1-2/1994, nr.8/1994 Comisia Naţională pentru Statistică

Anexa nr. 8

TENDINŢE ESTIMATE PRIVIND EVOLUŢIA UNOR INDICATORI DIN INDUSTRIA PRELUCRĂTOARE

(Soldul net (S_n) = % opinii creştere - % opinii descreştere; S_t = % opinii stabilitate; a=producţia; b=volumul de contracte şi comenzi; c=forţa de muncă)

(%)

Ramuri ale industriei	Trim. III 93		Trim. IV 93		Trim. I 94		Trim. II 94		Trim. III 94	
	S_n	S_t	S_n	S_t	S_n	S_t	S_n	S_t	S_n	S_t
0	**1**	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**	**7**	**8**	**9**	**10**
INDUSTRIA PRELUCRĂTOARE										
a	+10	60	+5	61	+6	62	+13	62	+10	66
b	+11	61	+9	63	+7	61	+17	63	+12	62
c	-36	60	-39	59	-43	57	-49	45	-48	50
I Bunuri de consum										
Alimente şi băuturi										
a	+4	58	+8	56	-4	66	-15	57	-3	71
b	+5	65	0	56	-3	69	-4	54	-3	71
c	-22	76	-21	73	-26	74	-50	48	-45	55
Produse din tutun										
a	-100	0	+65	35	0	100	0	100	0	100
b	+100	0	+100	0	+8	0	0	100	0	100
c	-75	25	0	100	0	100	-18	82	0	100
Textile şi produse din textile										
a	+11	67	+13	67	+9	63	+24	52	-4	64
b	+8	66	+19	63	+24	62	+27	55	-1	61
c	+40	52	-37	59	-37	63	-20	74	-38	58
Confecţii din textile, blănuri şi piele										
a	+62	38	+32	68	+24	76	+58	42	+43	57
b	+63	37	+41	56	+43	57	+55	45	+36	64
c	+4	68	-18	82	-9	91	-25	75	0	82
Pielărie şi încălţăminte										
a	-5	83	+53	47	+48	44	+2	64	+27	57
b	+17	57	+41	51	+32	56	+14	76	+14	76
c	-17	77	-30	70	-9	69	-55	45	-25	75
Maşini şi aparate electrice										
a	-2	86	-51	37	+16	84	+1	91	+14	66
b	+37	63	+20	36	+13	67	-4	96	-2	81
c	-73	27	-67	33	-71	29	-19	81	-50	50
Echipamente, aparate de radio, televiziune, telecomunicaţii										
a	-28	72	+72	28	+28	16	+64	36	0	100
b	-28	72	+16	84	-28	72	0	100	+77	23
c	-28	72	-28	72	-28	72	+64	36	0	100
Aparatură şi instrumente medicale, de precizie, optică şi ceasornicărie										
a	+9	77	-7	41	+51	27	-9	71	+5	81
b	+6	54	0	34	+48	30	-9	71	+27	59
c	-37	63	-74	26	-43	57	-35	65	-27	73
Mobilier şi alte activităţi neclasificate										
a	-5	45	+43	49	+34	58	-14	52	+11	55

b	-12	60	+30	62	+35	65	-24	60	-15	73
c	-13	77	+96	4	-8	92	-46	54	-49	51
II Bunuri pentru investiţii										
Maşini şi echipamente										
a	+40	42	-13	83	-6	54	+27	71	+14	80
b	+17	53	-4	70	+36	62	+20	72	+51	47
c	-39	61	-42	58	-39	61	-71	29	-66	34
Mijloace ale tehnicii de calcul şi de birou										
a	0	100	0	100	0	100	0	100	0	100
b	-58	42	0	100	0	100	0	100	-58	42
c	-100	0	-58	42	-100	0	-100	0	-100	0
Mijloace de transport rutier										
a	-43	21	+84	16	+22	78	+86	14	-10	24
b	+28	72	+15	85	+22	78	+57	43	0	100
c	-19	81	-40	60	-39	61	-95	5	-92	8
Alte mijloace										
a	+1	81	+19	63	+7	93	+2	98	-13	73
b	-9	91	+9	73	+49	51	+53	37	-12	52
c	-49	51	-37	20	-38	62	-78	13	-38	62
III Bunuri intermediare										
Prelucrarea lemnului										
a	+16	84	+9	83	+4	72	+29	61	-41	51
b	+13	63	+19	71	+14	70	+21	59	-25	67
c	-35	65	-43	57	-71	29	-50	50	-71	29
Celuloză, hârtie şi carton										
a	+32	68	-46	54	-33	41	+100	0	+77	23
b	+7	43	-25	75	-12	62	+24	76	+56	44
c	-87	13	-57	43	-77	23	-76	24	-64	36
Prelucrarea petrolului, cocsificarea cărbunelui şi tratarea combustibililor										
a	+53	47	0	100	+29	71	+30	70	+29	71
b	+52	46	+24	76	0	100	+30	70	+29	71
c	-24	76	-23	75	-24	76	-79	21	+5	47
Chimie şi fibre sintetice şi artificiale										
a	-8	60	-28	72	+2	60	+33	67	-29	71
b	-38	62	-9	65	+6	56	+39	61	-21	61
c	-45	55	-64	36	-72	28	-82	18	-77	23
Prelucrarea cauciucului şi a maselor plastice										
a	0	100	0	100	-7	37	0	100	+31	69
b	+2	82	0	100	-16	32	0	100	+1	23
c	-28	72	-36	64	-86	14	+62	34	-78	22
Alte produse din minerale nemetalifere										
a	+10	60	-40	50	-28	58	+37	63	+7	53
b	+18	44	-34	44	+9	67	+35	65	+9	51
c	-8	86	-45	51	-45	55	-5	95	-38	62
Metalurgie										
a	+14	86	-37	39	+3	85	+39	49	+56	38
b	+2	94	+1	95	+18	82	+54	46	+4	90
c	-68	32	-52	48	-72	28	-56	44	-67	33
Construcţii metalice şi produse din metal										
a	-3	71	+14	60	+4	34	+2	52	+27	53
b	-11	63	+14	60	-6	38	+2	52	+27	53
c	-52	48	-55	45	-86	14	-75	25	-63	37

Anexa nr.9

EVOLUŢIA TENDINŢELOR ESTIMATE PRIVIND VOLUMUL PRODUCŢIEI ŞI FORŢA DE MUNCĂ DIN INDUSTRIA PRELUCRĂTOARE

(Soldul net (S_n) = % opinii creştere - % opinii descreştere)

(%)

	Producţia								Forţa de muncă							
	1991		1992				1993		1991		1992				1993	
	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17
Ind. Prel	+18	+1	0	+32	-12	-9	+23	+31	-43	-48	-52	-60	-70	-55	-49	-33
Ind. Metalurg	+ 38	-36	-9	+87	+6	+1	+47	+55	-61	-68	-83	-81	-78	-71	-87	-50
Prod. de Maşini şi echip. Ind.	+13	+11	-14	+44	-10	-52	+16	+55	-53	-40	-52	-76	-83	-63	-56	-10
Ind.	-6	+12	-3	+75	+34	+9	+16	-31	-64	-53		-57			-100	-53
Ind.	+27	-51	-20	-13	-68	-49	-3	+30	-56	-86	-62	-62	-85	-87	-82	-65
Prod.	+67	+13	+35	+46	-37	0	+54	+51	10	0	0	-34	+57	-60	-17	-3
Ind.	76	+8	+22	0	-62	-18	+16	+65	-74		-86					-77
Ind.	-35	+10	+10	+80	+17	+1	+57	+52	-45	-37	-47	-77		-64	-19	-
Ind.															-44	-53
Constr. Navale	-22	+39	0	+39			+39	+61				0	-40	0	-	-
Prelucr. Metalelor	+6	-23	+35	+11	+9	-61	+52	-25	-36	-46	-59	-60	-70	-46	-64	-48
Prelucr. Ţiţei	+65	-18	+53	+34	+16	+71	+100	+34	0	0	-23	-39	-39	0	-16	-82
Ind. Chimică	+69	+69	-46	+52	-41	+39	-3	+7	-50	-50	-100	-43	-65	-71	-48	-31
Prelucr. Cauc. Şi Mase plastice	+12	-74	-16	+12	-29	-28	+38	+45	-51	-43	-43	-43	-70	-49	-22	-26
Ind. Sticlei	+81	+59	0	+18	+16	-7	+15	+68	0	+12	+12	-11	-37	-56	-56	-56
Ind. Mat de Constr	+55	-46	+26	+81	+30	-65	+51	+58	-52	-54	-22	-30	-53	-43	-26	-36
Ind. Lemnului	+4	-4	+31	+41	-18	-8	+4	+63	-38	-51	-31	-46	-68	-43	-50	-44
Ind. Mobilier	+11	-1	+47	+55	+49	+30	+66	+55	+8	-57	-58	-85	-34	+9	-11	-29
Ind. Celulozei Şi hârtiei	+45	-55	-37	+24	-13	+3	-37	+21	-52	-55	-62	-60	-85	-67	-52	-47
Ind. Textilă	-3	-12	+25	+26	-44	0	+10	+15	-28	-47	-43	-64	-78	-75	-64	-41
Ind. Îmbrăcăm	+28	+11	+6	+17	+26	+14	+32	+43	-43	-60	-39	-43	-27	-13	-7	-16

	Producţia								Forţa de muncă							
	1991		1992				1993		1991		1992				1993	
	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II	III	IV	I	II
Ind. Pielăriei	+10	-11	-11	-24	-25	+14	+7	+24	0	-29	-24	-59	-73	-31	-2	-32
Ind. Aliment	+10	+14	-12	-6	-15	+5	+7	-1	-53	-44	-43	-60	-40	-36	-36	-31
Ind. Tutunului	+19	0	+34	+16	+26	-6	-55	-37	-22	0	-36	-69	-19	0	-19	-16
Ind. poligrafică	+44	-1	-7	-6	-16	-51	-61	+9	-29	-54	-44	-86	-71	-90	-76	-80

LISTA

LUCRĂRILOR PUBLICATE ÎN COLECŢIA INSTITUTULUI DE ECONOMIE A INDUSTRIEI (INSTITUTUL DE CERCETARE A RELAŢIILOR INTERRAMURI ŞI A STRUCTURILOR INDUSTRIALE) „STUDII DE ECONOMIE INDUSTRIALĂ”

1. Resursele energetice pe plan mondial, 1978.
2. Perfecţionarea relaţiilor minister-centrală-întreprindere, 1978.
3. Consumul cumulat de resurse energetice pe produs-element de analiză a structurii industriei, 1978.
4. Eficienţa introducerii şi utilizării calculatoarelor de gestiune în organizarea şi conducerea unităţilor industriale, 2 volume, 1979.
5. Strategia dezvoltării industriale în România-Lucrările sesiunii ştiinţifice din 7 iunie 1978,1979.
6. Probleme economice ale asimilării produselor noi şi modernizării celor existente, 1979.
7. Determinarea consumului cumulat de resurse primare pe produs, 1979.
8. Politici energetice naţionale şi consumul de energie, 1979.
9. Incidenţa structurii pe ramuri a industriei asupra consumului de resurse, 1979.
10. Economia de energie în industria aluminiului,1979.
11. Eficienţa economică a utilizării fondurilor fixe-contribuţii metodologice, 1979.
12. Estimarea cantitativă şi structurală a materialelor obţinute prin scoaterea din uz a unor bunuri de folosinţă îndelungată şi evidenţierea posibilităţilor de recuperare a acestora de la populaţie, 1980.
13. Evoluţia preţurilor internaţionale ale principalilor combustibili, 1980.
14. Ridicarea nivelului calitativ al activităţii economice în industrie-Lucrările sesiunii ştiinţifice din 7 iunie 1979,1980.
15. Proiecţii privind dezvoltarea economică şi energetică pe plan mondial-Studiu documentar, 1980.
16. Premise şi rezultate ale promovării creaţiei tehnico-ştiinţifice româneşti, 1980.

17. Probleme economice ale asimilării produselor noi şi modernizării celor existente pe baza concepţiei proprii, 1980.
18. Perfecţionarea conducerii şi organizării activităţilor de cercetare şi proiectare tehnologică, planificarea producţiei şi desfacere în unităţile industriale pe baza cunoaşterii cerinţelor pieţei, 1980.
19. Probleme ale eficienţei economice a autoutilării, 1980.
20. Dezvoltarea în perspectivă a ramurilor industriale, 1980.
21. Eficienţa economică a utilizării şi modernizării capacităţilor de producţie mari consumatoare de energie din industria construcţiilor de maşini, 1980.
22. Posibilităţi de dezvoltare a bazei de materii prime pentru industrie prin recuperarea articolelor textile-încălţăminte, a cauciucului, a materialelor plastice şi a hârtiei de la populaţie, 1981.
23. Implicaţii economice ale modificării randamentelor energetice în extracţia petrolului, a cărbunelui şi în producerea energiei electrice, 1981.
24. Influenţa utilizării produselor noi şi modernizate asupra indicatorilor economici ai unităţilor productive beneficiare, 1981.
25. Nivelul tehnic al produselor industriale şi progresul economic, 1982.
26. Productivitatea muncii exprimată în unităţi de timp de muncă şi influenţa dotării tehnice asupra evoluţiei acesteia, 1982.
27. Evoluţia industriei bunurilor de consum în noua etapă a creşterii economice din ţara noastră comparativ cu alte ţări, 1982.
28. Rolul şi perspectivele industriei mici în România, 1982.
29. Investiţiile şi utilizarea factorilor de bază ai procesului investiţional, 1982.
30. Perfecţionarea bazei informaţionale privind gospodărirea resurselor materiale şi umane în întreprinderile industriale, 1982.
31. Tendinţe ale evoluţiei cantitative şi structurale a producţiei principalelor grupe de produse în ramuri ale industriei grele în ţara noastră şi pe plan mondial, 1982.
32. Cerinţe faţă de industrie privind asigurarea agriculturii, în perspectivă, cu îngrăşăminte, tractoare şi maşini agricole, 1983.
33. Elemente de perfecţionare a cadrului de relaţii minister-centrale-întreprinderi pentru creşterea eficienţei activităţii de producţie, în condiţiile noului mecanism economico-financiar şi ale cerinţelor modificărilor în structura industriei, 1983.
34. Determinarea evoluţiei investiţiilor în industrie luând în considerare modificarea nivelurilor şi structurilor producţiei, precum şi creşterea eficienţei economice a utilizării fondurilor fixe (cu aplicaţii în industria chimică), 1983.

35. Orientări şi tendinţe în dezvoltarea subramurilor minereurilor metalifere şi nemetalifere, 1983.
36. Asigurarea cu resurse materiale şi energetice din producţia internă. Prognoze ale dezvoltării industriei extractive şi energetice şi ale eforturilor ce le implică, 1983.
37. Orientarea producţiei industriei chimice, metalurgice şi a construcţiilor de maşini în funcţie de cerinţele economiei luând în considerare creşterea competitivităţii produselor şi posibilităţile de specializare şi cooperare, 1983.
38. Orientarea producţiei bunurilor de folosinţă îndelungată, în funcţie de cerinţele pieţei, luând în considerare creşterea competitivităţii produselor şi posibilităţile de specializare şi cooperare, 1984.
39. Orientarea producţiei unor grupe de produse din ramuri ale industriei grele în cincinalul 1986-1990 şi în perspectiva anului 2000-I. Tractoare, maşini agricole, utilaj alimentar şi frigorific, 1984.
40. Orientarea producţiei de articole textile în raport cu cerinţele pieţei şi cu posibilităţile de asigurare a materiilor prime de bază, 1984.
41. Orientarea producţiei unor grupe de produse din ramuri ale industriei grele în cincinalul 1986-1990 şi în perspectiva anului 2000-II. Combustibili, lubrefianţi şi aditivi, carbochimie, îngrăşăminte chimice, pesticide, 1984.
42. Orientarea producţiei din industria pielăriei, blănăriei şi încălţămintei în raport cu cerinţele pieţei şi cu posibilităţile de asigurare a materiilor prime de bază, 1984.
43. Aprecierea nivelului de organizare şi conducere a unităţilor industriale-Sistem complex de indicatori, 1984.
44. Orientarea producţiei unor grupe de produse din ramuri ale industriei grele în cincinalul 1986-1990 şi perspectiva anului 2000-III. Maşini-unelte pentru prelucrarea metalelor, mijloace ale tehnicii de calcul electronic, cabluri şi conductori electrici, 1984.
45. Elemente de perfecţionare a cadrului organizatoric şi de conducere ale industriei în condiţiile modificărilor previzibile ale structurii industriei în perspectivă, 1984.
46. Orientarea producţiei unor grupe de produse din ramuri ale industriei grele în cincinalul 1986-1990 şi în perspectiva anului 2000-IV. Utilaj petrolier, utilaj minier, utilaj energetic, construcţii navale, 1984.
47. Contribuţia industriei la dezvoltarea unor ramuri ale economiei naţionale, 1984.

48. Orientarea producţiei unor grupe de produse din ramuri ale industriei grele în cincinalul 1986-1990 şi în perspectiva anului 2000-V. Produse petrochimice de bază, materiale plastice, 1984.
49. Orientarea producţiei unor grupe de produse din ramuri ale industriei grele în cincinalul 1986-1990 şi în perspectiva anului 2000-VI. Ţevi oţel, laminate fine pline şi plate, trefilate, 1984.
50. Dezvoltarea şi diversificarea producţiei bunurilor chimice de uz individual şi creşterea calităţii şi eficienţei acesteia, 1985.
51. Perspective ale dezvoltării industriei de motoare electrice în contextul creşterii competitivităţăă produselor şi al diminuării consumului de resurse, 1985.
52. Creşterea nivelului tehnic şi calitativ al produselor industriei construcţiilor de maşini pe baza intensificării acţiunii factorilor calitativi, 1985.
53. Creşterea nivelului tehnic şi calitativ al produselor pe baza specializării şi cooperării în ramura chimiei, 1985.
54. Estimarea principalelor consumuri de resurse materiale şi energetice în perspectiva îmbunătăţirii structurii industriei la orizonturile anilor 1990 şi 2000, 1985.
55. Creşterea eficienţei utilizării capacităţilor de producţie în industrie, 1985.
56. Implicaţii economice ale valorificării zăcămintelor de resurse minerale şi energetice cu conţinut scăzut de substanţe utile şi condiţii dificile de extracţie, 1985.
57. Perfecţionarea organizării şi planificării aprovizionării tehnico-materiale în unităţile industriale, Partea I-a, 1985.
58. Probleme actuale ale creşterii productivităţii muncii în unele ramuri industriale (extracţia ţiţeiului şi metalurgia feroasă), 1985.
59. Reducerea costurilor de producţie în vederea creşterii eficienţei economice în industrie, 1985.
60. Creşterea nivelului tehnic şi calitativ al unor grupe de produse reprezentative din ramuri ale industriei grele-Oţeluri aliate, autocamioane, maşini-unelte, combine agricole, combustibili petrolieri, uleiuri şi aditivi, 1986.
61. Creşterea eficienţei economice şi ridicarea nivelului calitativ al producţiei din industria sticlei, porţelanului şi faianţei, 1986.
62. Perfecţionarea organizării şi planificării aprovizionării tehnico-materiale în unităţile industriale, Partea a II-a, 1986.
63. Atragerea în circuitul economic a zăcămintelor minerale cu conţinut scăzut de elemente utile şi obţinerea eficientă a unor resurse regenerabile, 1986.

64. Aspecte ale activităţilor de cercetare ştiinţifică, dezvoltare tehnologică şi introducerea progresului tehnic în România şi în alte ţări-Studiu documentar, 1986.
65. Reducerea costurilor, a consumurilor specifice de materii prime, materiale, combustibili şi energie, prin îmbunătăţirea utilizării factorilor de producţie în vederea creşterii eficienţei economice în industrie şi în investiţii, 1986.
66. Studii şi cercetări în domeniul economiei industriale-Sinteze, 1986.
67. Creşterea productivităţii muncii în unele domenii ale industriei construcţiilor de maşini, 1986.
68. Creşterea nivelului tehnic şi calitativ al unor grupe de produse reprezentative din ramuri ale industriei grele, 1987.
69. Fundamentarea eficienţei economice a exploatării zăcămintelor de materii prime şi energetice cu conţinut scăzut de substanţe utile şi condiţii dificile de extracţie, a atragerii în circuitul economic a resurselor regenerabile, 1987.
70. Cerinţe ale evoluţiei în perspectivă a industriei mici şi a locului acesteia în complexul economico-social naţional, 1987.
71. Creşterea productivităţii muncii în unele subramuri ale industriei construcţiilor de maşini şi ale industriei extractive în condiţiile dezvoltării economice preponderent intensive, 1987.
72. Adâncirea specializării şi integrării producţiei în unităţi industriale în vederea asigurării creşterii eficienţei economice a activităţii productive, 1987.
73. Reducerea costurilor de producţie şi gospodărirea fondurilor de investiţii în vederea creşterii eficienţei economice în industrie (cu referire la industria construcţiilor de maşini), 1987.
74. Cerinţe actuale şi de perspectivă ale valorificării superioare a resurselor autohtone de materii prime pentru producţia industrială de bunuri de consum, 1988.
75. Modernizarea activităţii productive în ramuri ale industriei grele în vederea creşterii eficienţei economice a acestei activităţi, 1988.
76. Modernizarea şi flexibilizarea bazei tehnice în vederea creşterii eficienţei economice în industrie, 1988.
77. Asigurarea structural-calitativă cu forţă de muncă a industriei, 1988.
78. Fundamentarea eficienţei economice a exploatării resurselor naturale, 1988.
79. Flexibilizarea sistemelor de organizare ale unităţilor industriale-Partea I-a, 1988.

80. Modernizarea şi flexibilizarea bazei tehnice de producţie în etapa dezvotării intensive-Factori ai modernizării bazei tehnice, 1989.
81. Prelucrarea industrială şi valorificarea complexă a masei lemnoase şi a altor resurse din silvicultură, 1989.
82. Forţa de muncă în industrie în condiţiile promovării progresului tehnic, 1989.
83. Flexibilizarea sistemelor de organizare ale unităţilor industriale – Partea a II-a, 1989.
84. Fundamentarea deciziilor de atragere în circuitul productiv a resurselor naturale, 1989.
85. Modernizarea tehnologiilor în vederea creşterii eficienţei productive în unele ramuri industriale – Partea I-a şi Partea a II-a, 1989.
86. Reducerea impactului proceselor de fabricaţiee din ramurile chimie şi metalurgie asupra mediului înconjurător, 1989.
87. Specializarea organologică şi tehnologică şi complementaritatea dimensională a unităţilor din industria construcţiilor de maşini, 1989.
88. Creşterea contribuţiei industriei la valorificarea superioară a produselor agricole de origine vegetală, 1990.
89. Indicatorii de apreciere a oportunităţii atragerii în circuitul economic a unor zăcăminte de substanţe minerale, 1990.
90. Asigurarea economiei naţionale cu resurse energetice primare, 1991.
91. Restructurarea cadrului de organizare şi conducere a industriei, 1991.
92. Posibilităţi de restructurare a capacităţilor de producţie în industrie, în condiţiile creşterii autonomiei întreprinderilor, 1991.
93. Restructurări în economia naţională în vederea creşterii eficienţei economice şi calităţii vieţii, 1991.
94. Reconsiderarea competenţelor decizionale la nivel microeconomic – Autonomia întreprinderilor, 1991.
95. Probleme economice ale atragerii capitalului străin prin investiţii directe, 1991.
96. Mecanismul economic în contextul pluralismului proprietăţii şi al autonomiei unităţilor industriale, 1991.
97. Elemente de fundamentare a restructurării unor ramuri industriale, 1991.
98. Reevaluarea locului şi rolului industriei chimice şi petrochimice în complexul economic naţional, 1991.
99. Abordări conceptuale, metodologice şi legislative ale protecţiei mediului înconjurător specifice ţării noastre, 1991.
100. Resurse energetice pe plan mondial, 1991.

101. Instrumente economice pentru stimularea economisirii şi a transformării economiilor în capital. O perspectivă instituţională, 1992.
102. Politici de inovare a industriilor prelucrătoare, 1992.
103. Politici de adaptare a aparatului productiv al întreprinderii la cererea de produse industriale, 1992.
104. Elemente de fundamentare a politicilor de protecţia mediului în ţara noastră şi pe plan mondial, 1992.
105. Dezechilibre macroeconomice în perioada de tranziţie şi modalităţi de atenuare a acestora, 1992.
106. Condiţii de echilibru între producţia şi cererea de bunuri de consum şi modalităţi de asigurare a acestora, 1992.
107. Forme de asociere a întreprinderilor şi relaţiile de dependenţă funcţională în cadrul acestora, 1992.
108. Reconsiderarea mecanismului decizional microeconomic în condiţiile economiei de piaţă, 1992.
109. Transformări ale mecanismului economic în condiţiile tranziţiei la economia concurenţială, 1992.
110. Gestiunea resurselor naturale şi a energie – concepte şi elemente metodologice, 1992.
111. Alternative de asigurare a economiei naţionale cu minereuri şi cu energie electrică şi termică, 1992.
112. Întreprinderea-agent al economiei de piaţă, 1992.
113. Comportamentul agenţilor economici în condiţii de inflaţie şi hiperinflaţie în perioada de tranziţie, 1993.
114. Modificări structurale în vederea realizării unei economii competitive, 1993.
115. Starea tehnico-economică a infrastructurii transporturilor şi telecomunicaţiilor, 1993.
116. Conducerea şi funcţionarea întreprinderilor mici particulare în condiţiile economiei de piaţă, 1993.
117. Armonizarea politicilor macroeconomice cu ajustarea structurală în vederea realizării unei economii competitive, 1994.
118. Probleme actuale ale relansării activităţii economice, 1994.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 7/1995

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE FINANŢE, PREŢURI ŞI PROBLEME VALUTARE
"VICTOR SLĂVESCU"

POSIBILITĂŢI DE CONSTITUIRE A SURSELOR DE FINANŢARE A LOCUIRII ÎN ROMÂNIA

Dr. Gheorghe MANOLESCU
Dr. Marin POPESCU
Ioan PREDOI
Oprea VASILOIU

CENTRUL DE INFORMAREA ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
Bucureşti, 1995

CUPRINS

INTRODUCERE 353

PARTEA I - CERCETARE PRIVIND INSTITUŢIILE SPECIALIZATE ÎN FINANŢAREA LOCUIRII DIN SECTORUL PUBLIC ŞI PRIVAT 355

1. Piaţa locuinţelor – element esenţial în procesul echilibrării cererii cu resursele de finanţare 355
2. Intervenţia statului în domeniul locuirii 359
3. Mecanismul finanţării locuirii în perioada de tranziţie 364

PARTEA A II-A - STRATEGIA FINANŢĂRII SUBSISTEMULUI LOCUIRII ÎN PERIOADA DE TRANZIŢIE • NECESITATE, OPERAŢIONALITATE, FINALITATE 377

1. Integrarea strategiei finanţării subsistemului locuirii în procesele transformative ale tranziţiei 377
2. Obiective şi condiţionări strategice în finanţarea locuirii 381
3. Resurse financiare si evoluţia probabilă a acestora 383
4. Operaţionalizarea strategiei de finanţare şi variabilele de mediu 385
5. Proprietatea şi strategia finanţării în subsistemul locuirii 390
6. Coordonatele şi orientările unei strategii a finanţării subsistemului locuirii 394
7. Instituţii, instrumente şi mecanisme în strategia de finanţare a subsistemului locuirii 398

INTRODUCERE

Studiul de faţă, elaborat in anul 1993 de către un colectiv de autori din cadrul Institutului de Finanţe, Preţuri şi Probleme Valutare, face parte din categoria cercetărilor care se întreprind pentru fundamentarea politicii familiale practicate în ţara noastră, a caracteristicilor şi instrumentelor sale în vederea luării deciziilor în domeniul asigurării calităţii vieţii.

În procesul elaborării oricărei strategii de ameliorare a calităţii vieţii, obiectiv ce trebuie să figureze prioritar în cadrul politicii sociale, problema asigurării unui nivel acceptabil al confortului de locuire trebuie să ocupe un loc important. Locuinţa şi partea din infrastructura aferentă sunt implicate direct în satisfacerea nevoilor fundamentale şi spirituale ale membrilor familiei.

Locuinţa, datorită multiplelor ei funcţii, are o importanţă covârşitoare, pentru individ şi familia sa, asemănătoare cu cea a alimentaţiei, îmbrăcămintei, sănătăţii şi mediului înconjurător. Economiştii, sociologii, urbaniştii etc. sunt unanimi de părere că numai o locuinţă corespunzătoare din punct de vedere ai suprafeţei, al normelor şi al caracteristicilor tehnice poate să creeze acea ambianţă care măreşte capacitatea de muncă a omului şi gradul de confort, care au un rol esenţial în realizarea funcţiilor familiei în societatea noastră.

Satisfacerea acestei trebuinţe fundamentale a familiei - locuinţa - se află în strânsă dependenţă de nivelul de dezvoltare economică, de starea economiei, de capacitatea acesteia de a asigura sursele pentru investiţiile în construcţia de locuinţe, pentru modernizarea celorexistente şi în general pentru asigurarea condiţiilor minime de confort al locuinţelor. Totodată, realizarea acestui deziderat presupune existenţa unei concepţii clare, a unei strategii coerente, privind soluţionarea problemei locuinţelor în ansamblu si cunoaşterea, in general, a nevoilor de locuinţe corelate cu celelalte categorii de nevoi legate de echiparea şi întreţinerea locuinţei.

Analiza stării cantitative şi calitative a fondului de locuinţe, formarea unei strategii privind soluţionarea crizei de locuinţe cu care se confruntă ţara noastră, reprezintă mai mult decât o necesitate în condiţiile în care România parcurge o perioadă deosebit de dificilă - tranziţia la economia de piaţă - etapă în care, alături de asigurarea de locuinţe, protecţia socială a individului reprezintă o problemă de interes general.

Obiectivul nemijlocit al investigaţiilor făcute în cadrul studiului îl constituie, în principal, analiza cantitativă şi calitativă a fondului de locuinţe existent în România (mediul urban), cunoaşterea nevoii actuale de locuinţe, estimarea cererii şi factorii de influenţă, definirea grupurilor de populaţie interesate în achiziţionarea sau modernizarea unei locuinţe, veniturile populaţiei şi

comportamentul pieţei, evaluarea resurselor financiare folosite în prezent pentru satisfacerea nevoilor legate de locuire şi gradul lor de valabilitate, aprecierea resurselor potenţiale care pot asigura (pe termen scurt sau mediu) finanţarea construcţiilor de locuinţe etc. Toate aceste probleme au fost urmărite sub aspectul constituirii unor repere utile în formularea strategiei locuirii în România.

Activitatea de cercetare a colectivului s-a bazat pe studierea literaturii de specialitate autohtone şi străine, a experienţei României şi a altor state dezvoltate sau în curs de tranziţie la economia de piaţă, pe analiza unor date şi informaţii de la Comisia Naţională de Statistică, Ministerul Finanţelor, Ministerul Lucrărilor Publice şi Amenajării Teritoriului, URBANPROIECT, bănci şi alte instituţii de sinteză, precum şi pe unele discuţii cu specialiştii din sistemul fmanciar-bancar sau care au preocupări în domeniul investigat, cărora le mulţumeşte şi pe această cale pentru sprijinul acordat.

Îin lucrarea de faţă sunt abordate unele aspecte esenţiale ale finanţării locuirii în România în vederea conturării unui mecanism care să asigure finanţarea acestei activităţi, precum şi unele experienţe naţionale privind constituirea surselor de finanţare a construirii locuinţelor din ţări cu economie de piaţă dezvoltată sau în curs de tranziţie.

Urmărind o cât mai corectă şi bogată înţelegere a proceselor şi fenomenelor din domeniul formării fondurilor necesare finanţării locuirii, în vederea creării şi funcţionării unei reale pieţe a locuinţelor inclusiv a unei pieţe a informaţiilor aferente, caracterizată prin transparenţă, funcţionalitate şi complexitate, în structura studiului de fată sunt prezentate diferite puncte de vedere ale autorilor în domeniul finanţării construcţiilor de locuinţe. Toate acestea au fost, fireşte, determinate de informaţiile şi datele disponibile, dar şi de capacitatea autorilor de înţelegere şi sinteză, de selecţie - potrivit scopului lucrării - a acestor informaţii, în general a sistemului de cunoştinţe în domeniul studiat. în plus, pe fondul general al coordonării tematicii lucrării de cercetare şi a metodologiei utilizate, fiecare capitol exprimă şi personalitatea ştiinţifică a fiecăruia dintre autori.

Colectivul de autori este conştient că problematica constituirii fondurilor necesare finanţării locuirii ca şi, în general, politica asigurării condiţiei umane în ţara noastră sunt mult mai complexe şi ele necesită aprofundări viitoare. Considerăm totuşi, cu modestia care se impune, că investigaţiile noastre în acest domeniu aduc un plus de cunoaştere, un aport la implementarea în cadrul larg al politicii sociale a unor măsuri de natură să dinamizeze activitatea de construcţii a locuinţelor din ţara noastră, contribuind la fundamentarea unor elemente necesare elaborării strategiei locuirii în perioada de tranziţie la economia de piaţă.

PARTEA I

CERCETARE PRIVIND INSTITUŢIILE SPECIALIZATE ÎN FINANŢAREA LOCUIRII DIN SECTORUL PUBLIC ŞI PRIVAT

PIAŢA LOCUINŢELOR – ELEMENT ESENŢIAL ÎN PROCESUL ECHILIBRĂRII CERERII CU RESURSELE DE FINANŢARE

Satisfacerea trebuinţei fundamentale a familiei - locuinţa - este direct legală de nivelul de dezvoltare economică a ţării, de starea economiei care trebuie să confere posibilităţile necesare locuinţelor inclusiv finanţarea acestei activităţi. în acest scop, este necesară existenţa unei concepţii clare privind strategia şi obiectivele de realizat în vederea soluţionării problemei locuinţelor, în aşa fel încât să se asigure un raport dinamic, echilibrat, între cererea şi oferta de locuinţe.

Importanţa realizării acestui obiectiv complex s-a fundamentat, încă din prima fază a lucrării, prin luarea în considerare cel puţin a următoarelor elemente:

- necesitatea asigurării populaţiei cu locuinţe în aşa fel încât să se elimine cât mai repede posibil dezechilibrele puternice dintre cererea şi oferta de locuinţe, accentuate mai ales după revoluţia din decembrie 1989, precum şi apropierea din punct de vedere al mărimii spaţiului locuibil şi al gradului de confort de nivelul atins de ţările europene dezvoltate;
- existenţa în economia românească a potenţialului tehnic, material şi uman necesar construcţiei de locuinţe, condiţie esenţială în înfăptuirea acestui obiectiv strategic care constituie parte componentă a politicii de dezvoltare economico- socială de ansamblu a ţării;
- efectele favorabile pe care le generează construcţia de locuinţe prin efectul de antrenare, în majoritatea ramurilor industriale şi implicit în dinamizarea economiei naţionale;
- asigurarea unei circulaţii băneşti sănătoase, ca urmare a intensificării proceselor reale de construire, vânzare şi închiriere a spaţiilor

locative, ca o modalitate concretă şi dinamizatoare a mecanismelor ce se înscriu în sfera circulaţiei monetare.

Una dintre condiţiile de bază pentru asigurarea satisfacerii raţionale a nevoilor de locuit o constituie refacerea pieţei fondului locativ. Acest obiectiv se impune cu stringenţă deoarece modelul administrativ de gospodărire a acestui fond s-a dovedit de mult ineficient şi şi-a pierdut orice motivaţie a existenţei Refacerea pieţei apartamentelor este o nevoie socială urgentă.

Constituirea modelului de piaţă de satisfacere a nevoilor de locuit este un proces pretenţios şi de durată. Aceasta se datorează, în primul rând, profundei deformări apărute prin funcţionarea modelului vechi de gospodărire. De asemenea, nu trebuie uitat că satisfacerea acestei nevoi are foarte largi conexiuni în economia naţională. La strângerea mijloacelor cât şi la realizarea locuinţelor participă o serie de ramuri şi sectoare ale economiei naţionale. Cheltuielile pentru construcţii reprezintă, pentru societate şi populaţie, o pondere importantă în produsul intern brut şi în bugetele de familie. Nu este de neglijat nici influienţa cheltuielilor de exploatare şi întreţinere a locuinţelor asupra bugetelor de familie.

Desigur, trecerea la modelul de piaţă de satisfacere a nevoilor de locuit ' prezintă şi unele neajunsuri. Minimizarea efectelor negative posibile ale acestui proces, asupra dezvoltării economiei naţionale şi în special asupra nivelului de trai şi a poziţiei sociale a gospodăriilor şi grupelor de populaţie, este criteriul desfăşurării dorite din punct de vedere social a acestui proces, desigur cu condiţia să se ajungă la stoparea crizei locuinţelor şi ca atare la o satisfacere mult mai bună a nevoilor de locuit.

Ţinând seama de starea economiei naţionale de până acum şi de posibilităţile de formare a pieţei locuinţelor, suntem de părere că pentru aceasta este necesar în primul rând să se adâncească cunoaşterea acestei pieţe. Acest lucru este necesar şi pentru stabilirea formei dorite a acestei pieţe, pentru funcţionarea ei normală care ar trebui să corespundă gradului respectiv de dezvoltare economică şi socială. Şi mai mult, formarea şi cunoaşterea acestei pieţe constituie primul pas în direcţia cunoaşterii nevoilor reale de locuit, de asigurare a echilibrului dinamic dintre cererea şi oferta de locuinţe, de echilibrare a cererii solvabile cu resursele de finanţare necesare.

Aşadar, în actuala etapă de tranziţie, dar mai ales în perspectivă, procesul asigurării populaţiei cu locuinţe este puternic condiţionat de realizarea pieţei locuinţelor care presupune, în principal, înfăptuirea următoarelor obiective:

- determinarea cererii de locuinţe în funcţie de mediu (urban, rural), de structura populaţiei pe categorii de venituri, de destinaţia locuinţelor;
- asigurarea condiţiilor de realizare a ofertei la nivelul cererii, prin dimensionarea corespunzătoare a componentelor tehnice, tehnologice

materiale, umane şi nu în ultimul rând a celor financiare, care să se integreze organic în sistemul de ansamblu al economiei de piaţă din acest domeniu şi să asigure funcţionarea normală a acestuia;

- diversificarea construcţiilor de locuinţe şi autonomizarea agenţilor economici din această sferă de activitate în scopul asigurării unei concurenţe reale cu implicaţii favorabile asupra calităţii, gradului de confort, termenului de execuţie şi nivelului preţului;
- crearea cadrului normativ privind înfiinţarea şi funcţionarea agenţilor economici specializaţi în acţiunile de vânzare-cumpărare, concesionare, închiriere, licitaţii a locuinţelor etc., a căror activitate să se desfăşoare într-un cadru concurenţial;
- perfecţionarea cadrului economico-juridic privind: obţinerea terenurilor aferente; regimul de realizare a construcţiilor, modalităţile de vânzare-cumpărare, închiriere, concensionare etc.;
- constituirea şi investirea unui organism, la nivel naţional, specializat în înfăptuirea politicii locative precum şi în sistematizarea şi urbanizarea localităţilor, cu luarea în considerare a exigenţelor privind factorii de habitat şi de mediu.

Conceptul de piaţă de ansamblu în domeniul locuinţelor trebuie să cuprindă, după opinia noastră, următoarele două componente de bază şi anume:

- constituirea pieţei locale a locuinţelor la nivelul fiecărui oraş;
- formarea unor pieţe parţiale specifice în cadrul pieţei locale. Aceste categorii de pieţe cuprind, în principal: piaţa apartamentelor proprietate de stat sau închiriate; piaţa apartamentelor proprietate particulară închiriate; piaţa apartamentelor proprietate personală care fac obiectul vânzării-cumpărării; piaţa caselor familiale proprietate personală destinate închirierii sau înstrăinării; casele de vacanţă proprietate privată destinate vânzării, cumpărării sau închirierii etc.

Constituirea şi funqionarea acestor pieţe trebuie să fie de asemenea manieră încât să asigure mecanismul necesar înfăptuirii procesului concurenţial, pe baza căruia să se realizeze echilibrul dinamic dintre cerere şi ofertă, elasticitatea acestor indicatori, întrucât numai pe baza existenţei pieţei locuinţelor se poate optimiza cererea solvabilă cu oferta şi resursele financiare disponibile.

Trebuie subliniat faptul că fondul de locuinţe se deosebeşte esenţial de celelalte obiecte de consum natural, prin structura sa natural-materială. Ca valoare de întrebuinţare este un bun imobil strâns legat de locul unde este amplasat şi care nu se poate deplasa în spaţiu. Această proprietate imobilă este determinantă în procesul formării pieţei locuinţelor care, prin specificul lor, sunt întotdeauna pieţe parţiale locale.

Acest caracter al pieţei locuinţelor presupune luarea în considerare a unor parametri specifici diferitelor localităţi urbane, în funcţie de mărimea acestora, structura gospodăriilor şi a familiilor, gradul de asigurare cu locuinţe, perspectiva de dezvoltare a acestora, specificul zonei şi implicit caracterul economic determinat de activităţile preponderente desfăşurate, posibilităţile de transformare a cererii efective în cerere solvabilă etc. Această specificitate a pieţelor de locuinţe din diferitele localităţi trebuie să se reflecte în reglementările în domeniul respectiv pe plan local, inclusiv în constituirea agenţilor economici specializaţi în construcţia de locuinţe, cât şi a instituţiilor cu atribuţii în sfera politicii locuirii.

Formarea şi funcţionarea pieţei locuinţelor constituie un proces de durată, etapizat, care urmează să se maturizeze pe măsura înaintării spre economia de piaţă. în stadiul actual al economiei noastre, piaţa locuinţelor sa află în etapa incipientă şi prin urmare se impune adoptarea în regim de urgenţă a unor măsuri de natură să soluţioneze o serie de probleme stringente din domeniile: urbanismului; habitatului; concesionării terenurilor; protecţiei mediului ambiant; formării mecanismelor de finanţare etc.

Funcţionarea normală a pieţei locuinţelor, asigurarea raportului dinamic, echilibrat, între cererea şi oferta de locuinţe presupune cu acuitate studierea în detaliu a cererii, dinamismului acesteia, cu luarea în calcul a elementelor menţionate mai sus, avându-se în vedere în mod deosebit faptul că, dezvoltarea activităţilor economico-sociale în perimetrul zonei respective atrage după sine creşterea numărului locurilor de muncă, şi ca un corolar al acestora, amplificarea cererii efective de locuinţe şi respectiv a cererii potenţiale solvabile.

Studierea permanentă a cererii de locuinţe în cadrul zonal, rezultatele acesteia, caracteristicile definitorii desprinse prin studiul pieţei locuinţelor trebuie să se reflecte in conţinutul reglementărilor privind instituirea mecanismelor şi a organismelor care să asigure fondurile necesare finanţării permanente a acestei activităţi.

2. INTERVENŢIA STATULUI ÎN DOMENIUL LOCUIRII

Desigur statul are multe sarcini de îndeplinit şi într-o economie de piaţă. în literatura de specialitate privind rolul statului în ţările cu economie de piaţă dezvoltată s-au avansat o serie de idei referitoare la rolul statului modern care trebuie să fie mai mult decât o autoritate protectoare a concurenţei.

În general se consideră că statul modern are de îndeplinit mai multe sarcini care se pot însă reduce la trei funcţii:

1. funcţia de alocare a resurselor;
2. funcţia de distribuire;
3. funcţia de stabilizare.

Funcţia de alocare a resurselor este de fapt identică cu funcţia de conducere şi producţie, pe care le preia în mod normal mecanismul pieţei. Există însă bunuri şi servicii în societate pentru care piaţa nu poate asigura alocarea resurselor. Pentru aceasta trebuie să intervină statul. în raport cu bunurile particulare ale pieţei vorbim despre bunurile publice ale statului, ca de exemplu: asigurarea securităţii interne şi externe (apărare, justiţie, poliţie; pregătirea infrastructurilor de transport, telecomunicaţii şi apărarea mediului; susţinerea învăţământului, culturii, ştiinţei şi sănătăţii; organizarea reprezentanţelor naţiunii în lume (ambasade, consulate etc.) şi altele.

În funcţie de alocarea resurselor se include şi intervenţia statului pe pieţe, dacă acestea nu pot funcţiona normal din motive evidente şi uşor de identificat. Teoretic sunt clare cele afirmate, dar în practică există numeroase discuţii între economiştii din ţările dezvoltate, pe tema dacă intervenţia statului este într-adevăr justificată sau reprezintă numai o extremă a puterii statului.

După opinia noastră, în funcţia de alocare trebuie să se includă şi intervenţia statului în domeniul protecţiei sociale unde un loc esenţial trebuie să-1 ocupe inclusiv alocarea unor resurse în vederea asigurării cu locuinţe a unor anumite categorii de populaţie. Această măsură este motivată de faptul că, în perioada de tranziţie, piaţa locuinţelor nu există încă şi deci dacă aceasta nu funcţionează se impune, cel puţin pentru actuala etapă, intervenţia autorităţilor publice în domeniul locuirii, în primul rând, prin alocarea unor resurse financiare în vederea demarării şi susţinerii construcţiilor de locuinţe.

Funcţia statului modern de distribuire constă, în general, în preluarea sarcinii de a avea grijă de cei nou veniţi (întreprinzătorii) pe piaţă în scopul obţinerii de venit. Aceasta constituie obiectul sarcinii de redistribuire, unanim recunoscută de specialiştii din ţările dezvoltate; problema aflată în discuţie se referă numai la mărimea părţii din venit care trebuie redistribuită.

În etapa actuală a perioadei de tranziţie, referindu-ne numai la obiectul studiului nostru, apreciem că, în cadrul acestei funcţii a statului, trebuie luată în considerare şi necesitatea distribuirii, pentru anumite categorii de populaţie dezavantajate, a unor locuinţe de protecţie socială, cu chirie parţial subvenţionată.

Dacă la cele două funcţii precedente ale stalului, în literatura de specialitate nu s-au ridicat probleme de principiu, ci doar cele legate de măsura intervenţiei autorităţilor publice, iar după părerea noastră şi a domeniului, în cazul celei de a treia funcţii (de stabilizare) întrebarea este dacă statul ar trebui să fie activ sau nu. în urmă cu 20-30 de ani, economiştii erau foarte convinşi că statul trebuie să asigure stabilitatea de ansamblu a economiei. Astăzi, unii economişti susţin că economiile de piaţă au tendinţă către instabilitate, iar alţii se îndoiesc de capacitatea statului de a putea face ceva împotriva instabilităţii.

În general cu cât funcţiile statului sunt mai multe şi cu cât mai multe fonduri sunt cheltuite pentru acestea, cu atât partea statului într-o economie de piaţă este mai mare. Se mai poate arăta că, cu cât statului i se atribuie mai multe funcţii de alocare şi redistribuire, cu atât mai mare este partea statului.

În literatura de specialitate se vorbeşte, de regulă, despre statul ca proprietate socială, atunci când cea mai importantă funcţie a devenit cea de redistribuire. Sc pune întrebarea, de exemplu, dacă Germania este un stat cu orientare socială? Dacă studiem serviciile sociale din această ţară vom constata că ele sunt foarte numeroase; dacă analizăm bugetul statului, atunci observăm că, totalul cheltuielilor pentru alocare sunt mai mari decât cele pentru redistribuire.

În Suedia, un alt exemplu, relaţia este inversă şi din această cauză această tară este considerată deseori prototipul statului cu orientare socială.

Germania nu este prea preocupată de redistribuirea prin bugetele publice, ci prin agenţii privaţi ai asigurărilor sociale (asigurarea rentei, asigurarea sănătăţii etc.). Astfel se include o parte din activitatea socială în aceste sisteme de asigurare. Concomitent, acest sistem de asigurări eliberează statul de sarcina redistribuirii, care la rândul său le susţine financiar. Trebuie menţionat că pe ansamblu, Germania nu se află în urma Suediei în ceea ce priveşte serviciile sociale. Principiul este însă de a aşeza înaintea ajutorului general din partea statului autoasigurarea în cadrul sistemelor de asigurări sociale create în această ţară.

Pentru că am înfăţişat situaţia din Germania (ţară cu o economie de piaţă orientată social) considerăm că, în contextul problematicii privind intervenţia statului în domeniul locuirii, suscită interes prezentarea modalităţilor de sprijinire de către autoritatea publică a sectorului construcţiilor de locuinţe.

Dar mai înainte de aceasta menţionăm că în Germania Occidentală se pune şi în prezent un accent deosebit pe aspectele sociale din cadrul politicii

habitatului. Din datele de care dispunem, la începutul anului 1993, din întregul fond locativ, 40% se foloseşte de către proprietari şi 60% de către chiriaşi; din acest 60% majoritatea (75%) funcţionează în regim de piaţă, chiria fiind stabilită în funcţie de cerere şi ofertă. Restul de 25% din fondul locativ aparţine comunelor, cooperativelor sau sunt locuinţe sociale (17%). în mod tradiţional 30% din populaţie foloseşte locuinţele sociale. In medie pentru chirie (fără cheltuielile de încălzire) se cheltuiesc 20% din veniturile lunare, iar cumulat cu încălzirea locuinţelor suma creşte la 25- 30% din venitul mediu lunar.[1]

Revenind la aspectul sprijinului acordat de către stat habitatului precizăm că, aşa cum se cunoaşte, datorită distrugerilor foarte mari din timpul celui de al II-lea război mondial, la sfârşitul acestuia, deci la începutul reconstrucţiei, în RFG mai rămăsese numai jumătate din fondul locativ existent la începutul războiului. Printr-un sistem de reduceri de impozite si acordarea dc subvenţii, stalul a impulsionat construcţia de locuinţe. Aceste măsuri nu au dus numai la o creştere a ofertei, ci ele urmăreau şi un alt obiectiv: garantarea dreptului la chirii reduse pentru chiriaşii îndreptăţiţi la facilităţi sociale. Aceasta a fost o sarcină a construcţiei de locuinţe cu scop social, apreciată încă şi în prezent de populaţia acestei ţări.

La începutul anilor '80, oferta de locuinţe a corespuns cererii, statul german retrăgându-se în mare măsură din participarea sa la stimularea construcţiei de locuinţe în scop social. Dar şi în prezent există ajutoare pentru chiriaşii cu posibilităţi financiare modeste, materializate prin transferuri directe către gospodăriile respective. Acest nou instrument financiar - denumit "ajutor pentru locuire" s-a extins foarte mult în Germania, urmărindu-se ca în viitor această modalitate să înlocuiască complet construcţia de locuinţe în scop social. Acesta este un exemplu convingător pentru dinamica şi transformările din sistemul de protecţic socială, dar ea nu trebuie nicidecum interpretată în cadrul politicii sociale ca un drept odată obţinut care nu mai poate fi retractat. Obiectivul rămâne, se modifică însă numai modalitatea de atingere a acestuia, funcţie de modificarea structurii nevoilor populaţiei.

Un alt aspect privind rolul şi intervenţia statului în protecţia socială a populaţiei îl constituie Suedia. Bunăstarea socială este conceptul care defineşte scopul politicii sociale în această ţară. Această abordare are în vedere două elemente esenţiale şi anume: asigurarea unui minim de trai acceptabil pentru întreaga populaţie a ţării şi reducerea treptată, progresivă, a inegalităţilor în privinţa condiţiilor de viaţă, atât între clase şi grupuri sociale diferite, cât şi între generaţii. Se are în vedere totalitatea componentelor ce concură la definirea nivelului de trai şi a condiţiilor de viaţă, un accent deosebit punând u-se pe aspectele vizând condiţiile de locuit şi viaţa de familie.

---

[1] *Planul economic al preşedintelui Clinton, TIME vol.141, nr.8, 22 februarie 1993*

Dacă stabilirea politicii în Suedia este de competenţa guvernului, ca principii şi linii directoare, aplicarea ei concurentă coboară la un alt nivel şi anume al unor organizaţii semiindependente (Consilii Naţionale şi Agenţii, care sunt în număr de cca. 170) şi ale administraţiei locale. Două sunt tipurile de unităţi administrative locale şi anume: municipalităţile şi consiliile regionale, rolul acestora crescând în ultimii ani, ajungând astăzi la 73% din consumul total şi investiţiile publice, reprezentând aproximativ 22% din PIB.* în cadrul acestui consum, consiliile regionale, pe baza puterii acordaic de guvern şi de legislaţia în vigoare, derulează propriile afaceri, care se referă, printre altele, cu prioritate la construcţia de locuinţe, amenajare socială, precum şi la infrastructura habitatului.

Elemente semnificative privind intervenţia statului, atât în economie cât şi în asigurarea protecţiei sociale, întâlnim şi în Statele Unite ale Americii. Principalul instrument prin care statul intervine pentru a-şi aplica strategia şi politicile proprii îl reprezintă bugetul, la nivel federal, de stat sau local. Actualul preşedinte al Statelor Unite ale Americii, Bill Clinton, a prezentat în 17 februarie 1993 un ambiţios program, prin aplicarea căruia se conturează o schimbare şi, în acelaşi timp, o amplificare a modului de intervenţie a statului în economie şi în viaţa socială. Conform acestui program, eforturile vor fi concentrate asupra a patru aspecte: 1) creşterea cheltuielilor pentru investiţii şi scăderea sumelor alocate de la buget pentru consum; 2) schimbarea atitudinii faţă de familie şi starea de sănătate a naţiunii; 3) stoparea deficitului bugetar; 4) reducerea drastică a cheltuielilor publice pentru aparatul de stat.

Un alt proiect prezentat de preşedintele Clinton a fost cel pe termen lung, pe o perioadă de 4 ani, care prevede cheltuirea sumei de 160 de miliarde de dolari pentru îmbunătăţirea transporturilor, protecţia mediului, conservarea energiei şi construirii de locuinţe.

Pe baza examinării experienţei ţărilor cu economie de piaţă dezvoltată, apare evident că, soluţionarea crizei locuinţelor în România, nu se poate realiza astăzi pe baza mecanismului spontan al pieţei. Statul în perioada de tranziţie are un rol deosebit de greu şi important, el trebuind să asigure atât soluţiile ieşirii din criza economică şi respectiv cea a locuinţelor, cât şi controlul procesului de trecere la economia de piaţă, în cadrul căreia refacerea şi funcţionarea pieţei locuinţelor constituie un element important în asigurarea unui raport dinamic, echilibrat, între cererea şi oferta de locuinţe. Concomitent, statul trebuie să pregătească condiţiile retragerii sale treptate, din conducerea economiei, pe măsura trecerii şi a extinderii economiei de piaţă, a funcţionării mecanismului concurenţial, a privatizării unor ramuri şi sectoare de activitate.

Apreciem că, în perioada în care ne aflăm, retragerea statului din activitatea de construcţii de locuinţe ne apare ca o greşeală care va duce la accentuarea în continuare a crizei locuinţelor. Desigur, pe măsura creării unor firme particulare în domeniul construcţiilor şi distribuţiei locuinţelor, rolul

autorităţii publice în acest sector de activitate se va diminua treptat, devenind chiar inoportun şi ineficient.

În concluzie, considerăm că, în momentul de faţă, politica locuirii trebuie asigurată, atât la nivel macro cât şi microeconomic, prin intervenţia directă a autorităţilor publice centrale şi locale, statului revenindu-i în această direcţie una dintre principalele sale sarcini în satisfacerea trebuinţei fundamentale a oricărei.

În acest context, apreciem că rolul şi importanţa Ministerului Lucrărilor Publice trebuie să crească, acesta urmând să fie investit şi cu alte atribuţii pe linia construirii sistematizării şi în general a asigurării cu locuinţe. În cadrul său ar putea să funcţioneze Consiliul Naţional pentru Construcţia de Locuinţe, organism care ar urma să fie creat şi care ar avea menirea să coordoneze la nivel naţional problema locuirii, conform programului stabilit de Guvern. La nivel local, construcţia de locuinţe trebuie să constituie, în continuare, unul din obiectivele principale ale activităţii ce se desfăşoară la nivelul primăriilor şi prefecturilor şi, în acest context, adoptarea unei legi a administraţiei locale va avea efecte deosebit de favorabile pe linia înfăptuirii strategiei locuinţelor şi a protecţiei sociale a individului.

3. MECANISMUL FINANŢĂRII LOCUIRII ÎN PERIOADA DE TRANZIŢIE

Problematica finanţării locuirii, deosebit de complexă în economia de piaţă, cuprinde o serie de elemente a căror analiză este imperios necesară în vederea conturării unui mecanism care să asigure finanţarea acestei activităţi. În mod concret ne referim la:

- nivelul cererii de locuinţe;
- costul locuinţei;
- preţul locuinţei;
- sistemul de organizare al constructorilor,
- durata ciclului de construcţie;
- nivelul cererii pentru finanţarea locuirii;
- surse de finanţare a activităţii de construqie de locuinţe;
- mecanisme de constituire a surselor la populaţie pentru cumpărarea locuinţelor.

3.1. Nivelul cererii de locuinţe

La baza determinării cererii de locuinţe stau o serie de elemente, cum ar fi:

- nevoia de locuinţe, în a cărei determinare urmează a se ţine seama de necesitatea punerii la dispoziţia fiecărei familii a unei locuinţe; asigurarea fiecărei persoane cu câte o cameră de locuit; suprafaţa locuibilă minimă pe fiecare persoană să fie de 14 m.p.; crearea unui fond de locuinţe disponibile pentru rezolvarea unor probleme sociale neprevăzute; gradul de confort să fie de nivel mediu etc.;
- posibilităţile financiare ale populaţiei pentru dobândirea unei locuinţe prin construire, cumpărare sau închiriere;
- capacitatea de construcţie de care dispune economia naţională;
- nivelul resurselor financiare publice şi private care pot fi atrase în sfera construirii locuinţelor;
- preţul locuinţei privit într-o dublă ipostază: element determinant al **cererii, inclusiv al cererii de finanţare, pe de o parte şi ca rezultat al raportului dinamic cerere-ofertă, pe de altă parte.**

Prin luarea în considerare a acestor elemente precum şi a altora, autorii au determinat următorii indicatori:

a) nevoia anuală de locuinţe pe total ţară se situează la circa 440.000 locuinţe;
b) cererea potenţială anuală de locuinţe pe întreaga ţară se estimează la aproximativ 220.000 locuinţe;
c) capacitatea de construcţie de care dispunem în momentul de fată reprezintă circa 160.000 locuinţe anual. Colectivul de autori consideră că acest nivel reprezintă cererea efectivă cu acoperire din punct de vedere tehnic, tehnologic, material şi uman în etapa actuală şi imediat următoare. Cu acest nivel vom opera în continuare în stabilirea necesarului de finanţare. De altfel, un asemenea nivel al capacităţii de construcţie reprezintă 7 locuinţe/1000 locuitori, comparabil cu realizările dobândite de ţările europene dezvoltate. Facem însă precizarea că nu excludem posibilitatea depăşirii unui asemenea nivel pe măsura dinamizării restructurării economiei naţionale, a relansării şi dinamizării acesteia.

3.2. Costul locuinţei

Nivelul şi dinamica costului locuinţei reprezintă unul din elementele importante ce condiţionează nivelul preţului locuinţelor şi prin aceasta cererea de locuinţe, cât şi necesarul pentru finanţare. În condiţiile actualului blocaj financiar, a creşterii vertiginoase a preturilor, a lipsei surselor proprii de finanţare a mijloacelor circulante la nivelul agenţilor economici din sfera construcţiilor şi ţinând seama de ciclul lung de realizare a construcţiilor, este necesară luarea unor măsuri de recapitalizare a agenţilor cu capital integral sau preponderent de stat în vederea finanţării necesarului de mijloace circulante şi a relansării activităţii economice.

În dimensionarea recapitalizării s-ar putea porni de la nivelul creditelor solicitate de agenţii economici de la sistemul bancar în vederea constituirii surselor de finanţare a mijloacelor circulante. Problema s-ar putea soluţiona printr-un transfer de capital de la unităţile bancare spre agenţii economici constructori, întrucât marea majoritate a unităţilor bancare şi a agenţilor economici din domeniul construcţiilor sunt încă cu capital de stat sau preponderent de stat. O asemenea soluţie ar fi de natură să evite apelarea, în mare măsură, la credite bancare, însoţite de dobânzi deosebit de costisitoare şi totodată să contribuie la revigorarea sectorului construcţiilor de locuinţe şi implicit la o relativă stabilizare a costurilor şi a inflaţiei.

Dintr-o serie de analize printre care amintim pe cele efectuate de Asociaţia Română a Antreprenorilor de Construcţii, rezultă că fondurile proprii destinate activităţii curente de producţie, reprezintă numai 10-15% din necesar, iar restul de 85- 90% fiind acoperit din credite cu dobânzi deosebit de mari.

3.3. Preţul locuinţei

Acest element constituie un factor esenţial în dimensionarea cererii de locuinţe, pe de o parte şi în stabilirea necesarului de finanţare, pe de altă parte. Preţul reprezintă o mărime variabilă care depinde la rândul ei, de dinamica costurilor construcţiilor care şi acestea sunt influenţate de o multitudine de factori (tehnologiile utilizate, materialele folosite, consumurile specifice înregistrate, productivitatea muncii, politica şi presiunile salariale, mişcarea generală a preţurilor în economie etc.). Pe lângă costurile construcţiilor, preţurile acestora mai depind şi de: agentul economic constructor, zona de amplasament a construcţiei, tipul şi gradul de finisare al acesteia etc.

Gradul de variabilitate a preţului, sub influenţa factorilor ce-1 determină, prezentaţi mai sus, este amplificat şi de dinamica ratei dobânzii, actualizarea curentă a nivelului preţului fiind necesară a se efectua conform practicii utilizate prin metodologia cost-beneficiu folosită de Banca Mondială. O asemenea cerinţă decurge din necesitatea abordării unitare a indicatorilor de comensurare a eficienţei economice în dinamica ei.

3.4. Sistemul de organizare al constructorilor

Crearea şi funcţionarea corespunzătoare a pieţei locuinţelor presupune, în mod inevitabil, abordarea componentei ofertă care la rândul ei trebuie să corespundă atât ca volum cât şi structural cererii de locuinţe. Sincronizarea dinamică a acestor elemente se poate realiza numai printr- un sistem cu autoreglare pe principiile eficienţei economice a diverselor unităţi specializate în domeniul construcţiilor de locuinţe. În acest context, autorii opinează pentru încurajarea prin reglementări a apariţiei unor unităţi de construcţii puternice la nivel naţional, autonome, cu sucursale şi filiale la nivelul judeţelor, care să facă posibilă utilizarea eficientă a tehnologiilor de vârf, evitarea poluării mediului înconjurător, obţinerea unei eficienţe înalte a activităţii desfăşurate în mediul concurenţial. Numai un asemenea tip de unităţi pot să pătrundă şi să se menţină şi pe pieţele externe, reluând tradiţiile existente până nu de mult în acest domeniu. Soluţia este benefică şi pentru creşterea gradului de ocuparea a resurselor umane, de economisire a fondurilor de protecţie socială şi implicit pentru mărirea veniturilor din muncă ale populaţiei.

3.5. Durata ciclului de constructie

Prin specificul lor, construcţiile de locuinţe se înscriu printre activităţile cu ciclu lung de fabricaţie, fapt ce îşi pune puternic amprenta asupra necesarului de finanţare. De la etapa organizării de şantier, atacarea obiectivului de construcţie până la finalizarea acesteia şi vânzarea/închirierea/ concesionarea locuinţelor se efectuează, în mod obiectiv, diferite cheltuieli care trebuie

finanţate în vederea desfăşurării şi reluării continue a activităţii. Unele obiective de construcţii-montaj au, prin dimensiunea şi specificul lor, o perioadă de finalizare mai mare de un an. În ceea ce priveşte construcţia de locuinţe, durata ciclului de fabricaţie a acestora se situează după estimările unor specialişti în domeniu, la circa 7 luni.

Prin urmare, necesarul de finanţare stabilit prin luarea în calcul a numărului de locuinţe ce vor fi construite într-un an, ponderat cu preţul locuinţei, urmează a fi corectat printr-un coeficient subunitar de dimensiunea 7/12.

În cadrul unui sistem bine organizat între agentul constructor şi unitatea beneficiară, poate fi stabilit un sistem de finanţare şi decontare intermediară, pe stadii. În funcţie de situaţiile de lucrări executate. Un asemenea mecanism contribuie la introducerea şi menţinerea unei discipline tehnologice, la asigurarea unui ritm normal de execuţie a lucrărilor, la sporirea productivităţii muncii în construcţii, la respectarea termenelor programate, la întronarea unei discipline financiare în domeniul finanţării şi decontărilor, cu efecte favorabile asupra vitezei de rotaţie a mijloacelor băneşti şi a evitării blocajului financiar.

3.6. Nivelul cererii pentru finanţarea construcţiilor de locuinţe

Dimensiunea demersului pentru conturarea unui mecanism corespunzător pentru finanţarea activităţilor de construcţie şi proceselor legate de atribuirea locuinţelor proprietate, cu chirie sau prin concesionare, în contextul complexităţii deosebite a unui asemenea obiect de studiu, presupune o separare secvenţială metodologică, pe etape, a problematicii abordate. Din aceste considerente, pentru început vom trata aspectele legate de **determinarea necesarului de finanţare din punctul de vedere al unităţilor constructoare.**

Un prim element esenţial în determinarea necesarului de finanţare îl reprezintă numărul locuinţelor ce urmează a fi construite în conformitate cu concluziile studiului de piaţă, certificate (confirmate) de existenţa potenţialului tehnic, technologic, material şi uman. Un alt element îl constituie volumul total al costurilor stabilit prin ponderarea structurii locuinţelor ce urmează a se realiza cu costurile unitare estimate pentru anul respectiv.

Durata ciclului de fabricaţie este un alt element utilizat în calcul la care ne referim.

Determinarea raportului subunitar în cazul construcţiilor de locuinţe cu care urmează a fi corectat volumul anual al costurilor totale reprezintă, de asemenea, un alt factor utilizat în stabilirea necesarului de finanţat. Acest raport se stabileşte prin luarea în calcul a mărimii ciclului de fabricaţie exprimat în luni, împărţit la cele 12 luni ale anului.

În ipoteza construirii unui număr de 160.000 de locuinţe anual, cu o suprafaţă medie pe locuinţă ue 65 m.p., la un cost mediu de 350.000 lei/m.p.

suprafaţă construită desfăşurată (determinat la nivelul lunii octombrie a.c.), cu un ciclu de fabricaţie de 7 luni, necesarul de finanţare la constructor se prezintă astfel:

350.000 lei/m.p. x 65 m.p. = 22.750.000 lei

22.750.000 lei x 160.000 apartamente = 364.000.000.000

364.000.000.000 lei x 7/12 = 212.310.000.000 lei.

Deci, necesarul de finanţare la constructor, la nivelul volumului de construcţii prevăzut a fi realizat în medie în 7 luni este de aproximativ 212 miliarde lei.

Având în vedere faptul că, activitatea construcţiilor de locuinţe se desfăşoară aproape în totalitate de către agenţii economici constituiţi în acest domeniu, determinarea mai riguroasă a necesarului de finanţare la constructor face necesară luarea în calcul şi a fondurilor proprii de care aceştia dispun, determinate prin analiza pe bază de bilanţ. Aşa cum am precizat mai sus, sursele proprii ale agenţilor economici din acest domeniu reprezentau în medie la sfârşitul anului 1992, aproximativ 15% din necesarul pentru finanţarea activităţii curente. În aceste condiţii, necesarul total de finanţare la constructor de cca. 208 milirade lei s-ar diminua cu 31 miliarde lei, devenind 177 miliarde lei. Se impune să precizăm şi aspectul că, necesarul de finanţare determinat trebuie asigurat eşalonat, pe etape intermediare în cadrul anului calendaristic, pe baza eşalonării prin grafice a lucrărilor de construcţii, decontarea urmând a se efectua pe baza situaţiilor concrete privind lucrările executate.

Fiind determinat nivelul cererii pentru finanţarea activităţii la constructor, se ridică, în mod firesc, problema asigurării surselor de finanţare.

3.7. Surse de finanţare a activităţii de constructii de locuinţe

Pe baza studierii literaturii de specialitate, a discuţiilor cu un cerc larg de specialişti din sfera construcţiilor precum şi din instituţiile financiar-bancare, pe baza practicii existente până în decembrie 1989 şi ţinând seama de realităţile economiei noastre naţionale în actuala etapă, după opinia noastră, pot fi luate în analiză cel puţin următoarele surse de finanţare a activităţii la constructor.

3.7.1. Alocaţii bugetare

Pornind de la importanţa demarării şi susţinerii activităţii de construcţii în asigurarea cu locuinţe a populaţiei şi pentru antrenarea ramurilor conexe construcţiilor, cu efecte favorabile economico-sociale complexe, merită a fi luată în calcul necesitatea prevederii prin buget, cel puţin parţial, a unor fonduri cu această destinaţie, care să fie avansate de către stat cu posibilitatea recuperării ulterioare pe măsura constituirii surselor de finanţare la producător, prin valorificarea obiectivelor realizate. Acest mecanism de alocarea ar putea fi

deci sub forma unor credite rambursabile, cu o dobândă în limite raţionale. Precizăm că, sumele rambursate se pot constitui în venituri ale bugetului pentru etapele următoare, pe măsura restituirii.

Analiza acestei modalităti de finanţare, în condiţiile concrete ale bugetului public naţional în etapa actuală, conduce la ideea imposibilităţii practicării ei, întrucât veniturile bugetului nu permit finanţări suplimentare faţă de prevederi, iar finanţarea acestor activităţi prin practica deficitului bugetar este de neacceptat deoarece diferenţa între cheltuielile bugetare şi venituri nu reprezenta un procent mai mare din produsul intern brut faţă de cel considerat în limite normale. Cu toate acestea, apreciem că nu este lipsită de importanţă necesitatea întreprinderii demersurilor ce se impun în vederea cuprinderii la capitolele de cheltuieli a unor sume cu această destinaţie şi care să fie incluse în structura bugetului public naţional pe anul 1994, prevăzute în anexa ce se va elabora pentru Ministerul Lucrărilor Publice şi Amenajării Teritoriului.1

Soluţia propusă poate lua şi forma creditului acordat constructorilor de către o bancă specializată (eventual Banca Română de Dezvoltare sau înfiinţarea unei alte bănci în domeniul finanţării construcţiilor), statul urmând să garanteze creditele şi să finanţeze prin subvenţii dobânda la credite sau o parte din aceasta.

3.7.2. Constituirea unui fond special pentru finanţarea construcţiilor de locuinţe

3.7.2.1. Veniturile acestui fond se pot constitui, într-o primă variantă, din contribuţia agenţilor economici, indiferent de forma de organizare şi tipul de proprietate, cu excepţia agenţilor economici scutiţi prin lege de plata impozitului pe profit, în cotă de până la 1% aplicată asupra încasărilor realizate din activitatea industrială de construcţii-motaj, transporturi, telecomunicaţii, comerţ, turism şi prestări de servicii, după deducerea TVA şi a accizelor. După calculele noastre, veniturile acestui fond special, la nivelul anului 1993, s-ar fi situat la suma de peste 100 miliarde lei, ceea ce ar fi asigurat cu prisosinţă începerea finanţării construcţiilor de locuinţe la volumul determinat de colectivul de autori.

Acest fond urmează a se constitui şi administra, după opinia noastră, de

1 Pentru anul 1993, în Ordonanţa Guvernului României nr.8/1993 cu privire la rectificarea bugetului de stat pe anul în curs, în anexa rvr.I dl21 pentru Ministerul Lucrărilor Publice şi Amenajării Teritoriului a fost prevăzută la cheltuieli suma de 16,5 miliarde lei Din suma respectivă se vor asigura, în condiţiile reglementărilor în vigoare, plăţile de la bugetul de stat pentru expertizarea şi consolidarea locuinţelor afectate de seisme, subvenţiile în sume fixe şi bonificaţiile de dobânzi pentru construcţiile de locuinţe, precum şi reluarea procesului investiţional la blocurile de locuinţe aflate în diferite stadii de execuţie potrivit programului aprobat de Guvern.

către Ministerul Lucrărilor Publice şi Amenajării Teritoriului, disponibilul urmând a fi păstrat într-un cont deschis la o bancă specializată, ordonanţarea făcându-se de acest minister. Disponibilul curent aflat îr. cont, purtător de dobândă, urmează a fi acordat constructorilor sub formă de credite, care vor fi rambursate administratorului fondului special pe măsura valorificării locuinţelor realizate.

3.7.2.2. O altă variantă de constituire a acestui fond special pentru finanţarea construcţiilor de locuinţe o poate reprezenta perceperea acestei cote de până la 1% aplicată asupra încasărilor realizate din activitatea industrială, de construcţii-montaj, transporturi, telecomunicaţii, comerţ, turism şi prestări de servicii şi includerea ei în taxa pe valoarea adăugată, prin majorarea cotei de TVA cu suma respectivă.

Întrucât taxa pe valoarea adăugată constituie sursă de venituri la bugetul statului, suma aferentă de 1% inclusă în TVA ar urma să se constituie, după părerea noastră, în sursă de finanţare a cheltuielilor pentru construcţia de locuinţe, atribuită prin bugetul statului Ministerului Lucrărilor Publice şi Amenajării Teritoriului, fiind inclusă cu această destinaţie în anexa la buget.

Majorarea cotei de TVA cu procentul propus (1%) s-ar ridica la un nivel comparabil cu alte ţări dezvoltate unde, de exemplu, în Suedia rata taxei pe valoarea adăugată se situează, din 1983, la 19%.)1

Deşi ambele variante determină creşterea fiscalităţii, putând fi considerată de agenţii economici ca un plus de efort financiar, apreciem că este imperios necesar un asemenea sacrificiu material care va conduce la o eficienţă economico- socială reală, concretizată în posibilităţi de asigurare cu locuinţe a populaţiei, precum şi în dinamizarea activităţilor în sectoarele conexe construcţiilor de locuinţe, prin efectul de antrenare.

Din punct de vedere al efortului bugetului statului, precum şi al agenţilor economici care ar urma să vireze sumele respective, apreciem că prima variantă (3.7.2.1.) este mai oportună întrucât mecanismul de formare şi utilizare conferă posibilitatea autorefacerii acestui fond special şi prin urmare a autofinanţării constructorilor şi implicit a diminuării în timp a eforturilor financiare ale contribuabililor.

Rezultă în mod evident existenţa unor disponibilităţi băneşti acoperitoare a necesarului pentru finanţarea activităţii curente a constructorilor de locuinţe. După opinia noastră, există posibilităţi reale pentru utilizarea acestor sume prin alocarea lor temporară în sccpul constituirii fondului special pentru finanţarea construcţiilor de locuinţe. Pe măsura realizării locuinţelor şi a valorificării acestora, sumele rezultate

3.7.2.3. Fondul special pentru finanţarea construcţiilor de locuinţe se poate constitui - într-o altă variantă - şi prin utilizarea temporară şi parţială, până la satisfacerea necesarului, a excedentelor existente în cadrul bugetului anual al asigurărilor sociale de stat, ale fondului anual pentru pensia suplimentară, precum şi a excedentelor anuale înregistrate în cadrul bugetului fondului pentru plata ajutorului de şomaj. Analiza acestor bugete - pe baza prevederilor cuprinse în legile nr.21 şi 22/1993 privind bugetul de stat şi respectiv bugetul asigurărilor sociale de stat pe anul curent precum şi datele existente la Ministerul Finanţelor - scoate în relief existenţa unor disponibilităţi ce ar putea fi utilizate, cel puţin temporar, pentru demararea şi susţinerea construcţiilor de locuinţe.

Datele prezentate în tabelul de mai jos sunt edificatoare în acest sens.

Disponibilităţile existente în cadrul bugetului asigurărilor sociale, precum şi în bugetele altor fonduri

- milioane lei -

Denumirea bugetului	Disponibil (excedent) conform prevederilor legilor nr.21 şi 22/1993	Disponibil (excedent) în 1993 pe baza datelor de la Ministerul
Bugetul asigurărilor sociale de stat	78.810,0	147.632,7
Fondul pentru pensia suplimentară	61.441,1	64766,4
Bugetul fondului pentru plata aj utorului de şomaj	26.588,0	34826,5
TOTAL	166.839,1	247.255,6

Rezultă în mod evident existenţa unor disponibilităţi băneşti acoperitoare a necesarului pentru finanţarea activităţii curente a constructorilor de locuinţe. După opinia nastră, există posibilităţi reale pentru utilizarea acestor sume prin alocarea lor temporară în scopul constituirii fondului special pentru finanţarea construcţiilor de locuinţe. Pe măsura realizării locuinţelor şi a valorificării acestora, sumele rezultate urmează să reîntregească veniturile fondurilor de la care au provenit. Mecanismul respectiv ar putea fi conceput şi ca alocare sub formă de credite purtătoare de dobândă în limite raţionale. Fondul de finanţare astfel constituit ar putea fi dat în administrarea Ministerului Lucrărilor Publice şi Amenajării Teritoriului care să-l utilizeze în finanţarea construcţiilor de locuinţe, pe baza unui program riguros aprobat anual de către guvern.

În condiţiile în care între dobânda raţională pe care ar urma să o plătească pentru creditele primite şi cea pe care o plăteşte banca pentru

sumele disponibile ale fondurilor amintite, pe care le păstrează şi le reutilizează în cadrul practicii de refinanţare, apare o diferenţă, aceasta ar urma să fie acoperită prin subvenţionare de către stat.

Subliniem faptul că practicarea acestui mecanism de utilizare temporară, în scopul propus, a excedentelor celor trei fonduri prezintă cel puţin următoarele avantaje:

- nu determină un efort financiar suplimentar din partea contribuabililor la constituirea veniturilor bugetare respective, constituind o formă de redistribuire în utilizare fără eforturi;
- statul este antrenat numai în eventualitatea subvenţionării diferenţei de dobândă;
- contribuie la asigurarea unei circulaţii sănătoase a banilor prin creşterea vitezei de rotaţie a acestora, lucru deosebit de important în condiţiile actualului blocaj financiar;
- determină demararea şi extinderea activităţilor construcţiilor de locuinţe, cu efecte deosebit de favorabile asupra altor sectoare din economie şi în mod deosebit creşterea gradului de ocupare a forţei de muncă, care la rândul ei garantează două grupe de efecte benefice conexe: diminuează eforturile pentru plata ajutorului de şomaj; măreşte veniturile acestor fonduri prin creşterea numărului salariaţilor şi deci a contribuabililor;
- practicarea acestui mecanism determină, în perspectivă, posibilităţi de diminuare a eforturilor salariaţilor contribuabili ca urmare a îmbunătăţirii raportului între populaţia ocupată şi numărul pensionarilor, în favoarea primilor (o consecinţă a diminuării şomajului, în special din rândul tineretului).

3.7.3. Formarea unui fond local destinat finanţării construcţiilor de locuinţe

În ansamblul mecanismului finanţării construcţiilor de locuinţe, pe baza unor fonduri prezentate în variantele anterioare, care să fie date în administrarea Ministerului Lucrărilor Publice şi Amenajării Tferitoriului şi utilizate pe baza unui program aprobat de Guvern, nu este lipsită de importanţă ideea elaborării unei iniţiative legislative care să mobilizeze o serie de resurse financiare şi să le grupeze în fonduri locale cu destinaţia finanţării construcţiilor de locuinţe în judeţele ţării şi municipiul Bucureşti. Fondurile locale, după opinia autorilor, ar urma să fie date în administrarea prefecturilor şi utilizate în completarea surselor existente în domeniul finanţării lucrărilor de construcţii şi infrastructurii aferente, conform programului aprobat de guvern.

Pe baza experienţei unor ţări aflate în tranziţie precum şi a unor state cu economie de piaţă, în funcţie de realităţile specifice ţării noastre, în completarea mecanismului de finanţare, considerăm utilă adoptarea de către Parlament a unor reglementări de atragere la fondurile locale destinate finanţării construcţiilor de locuinţe şi a infrastructurilor aferente, a următoarelor surse financiare:

a. cote părţi din transferul de fonduri de la bugetul public naţional la bugetele locale, destinate fondului local de finanţare a locuirii;

b. sumele rezultate din vânzarea prin licitaţie a următoarelor categorii de locuinţe;

- case naţionalizate şi trecute, sub diferite motive, în proprietatea statului, pentru care nu există moştenitori sau îndreptăţiţi legali;
- locuinţe confiscate de către stat ai căror foşti proprietari nu sunt în măsură să le revendice;
- vile, case de vacanţă şi alte construcţii aflate până în decembrie 1989 în proprietatea fostelor organizaţii politice, obşteşti etc.;
- locuinţele de serviciu.

c. veniturile obţinute din vânzarea, concesionarea sau închirierea prin licitaţie a spaţiilor comerciale şi a celor cu altă destinaţie persoanelor fizice sau juridice;

d. adoptarea de către puterea legislativă a unor acte normative prin care să se reglementeze preluarea profitului bancar, peste anumite limite, la bugetul de stat, din care să se alimenteze - în situaţiile în care celelalte surse propuse nu sunt suficiente - fondurile destinate finanţării construcţiilor de locuinţe. Considerăm că sumele ce pot fi preluate de la bănci sunt cele ce rezultă din rata medie a profitului pe economie.

3.8. Modalităţi financiare de procurare a locuinţelor de către populaţie

Demararea şi extinderea construcţiilor de locuinţe conform programului adoptat de Guvern şi finanţate din fondurile propuse, trebuie dublată de un set de măsuri financiare care să faciliteze valorificarea către populaţie a construcţiilor realizate prin vânzare şi închiriere.

În condiţiile concrete ale economiei noastre în care preţurile locuinţelor se situează la niveluri extrem de ridicate şi în continuă creştere, în care o parte extrem de redusă din populaţie dispune de sumele necesare procurării prin cumpărare a locuinţelor, iar rata dobânzii la creditele ce ar urma să fie acordate este extrem de ridicată şi de costisitoare în raport cu veniturile populaţiei, vânzare a locuinţelor nou realizate este deosebit de dificilă, aproape de nerezolvat, în condiţiile unui mecanism normal al pieţei locuinţelor. Dificul-

tăţile generate de lipsa de bari la populaţie în scopul cumpărării locuinţelor nou construite sunt amplificate şi de faptul că, în general, marea majoritate a solicitanţilor de locuinţă se plasează, preponderent, în grupa celor cu venituri reduse sau chiar fără venituri.

Din aceste considerente, în acest context al problematicii tratate, apare în mod firesc întrebarea ce trebuie întreprins pentru valorificarea operativă a locuinţelor construite, în aşa fel încât să se rezolve concomitent două probleme majore şi anume: pe de o parte, necesitatea complexă a satifacerii obiective a cerinţelor de locuinţe a populaţiei, iar pe de altă parte, cerinţa alimentării fondurilor pentru finanţarea în flux continuu a activităţii de construcţii, cu sumele provenind din valorificarea locuinţelor. După părerea noastră, sub raportul posibilităţilor financiare, în cadrul mecanismului ce urmează a fi adoptat în acest scop, problema este mai complexă în etapa valorificării locuinţelor comparativ cu procesul finanţării construcţiilor. Din aceste considerente, opinăm că în stadiul vânzării/închirierii, autoritatea publică trebuie să se implice într-o măsură mult mai mare, ceea ce ar condce la ideea unui mecanism de piaţă controlat şi susţinut, prin mijloace financiare, de către stat.

În primul rând, se pune problema reglementărilor care să asigure înfiinţarea şi funcţionarea, într-un regim concurenţial, de piaţă şi a altor instituţii cu atribuţii de valorificare a locuinţelor preluate de la constructor.

În al doilea rând, se impune crearea unui sistem de creditare a cumpărătorilor de locuinţe, posibil de înfăptuit sub două forme:

a. prin reintroducerea creditului comercial (vânzarea în rate a locuinţelor nou construite), a cărui restituire urmând să fie eşalonată în aşa fel încât să fie suportabilă (din calculele noastre până la 1/3 din veniturile obţinute prin muncă); după analiza efectuată de autori, pornind de la actuala putere de cumpărare a populaţiei, creditul urmează să se acorde pe o perioadă de circa 30 ani.

Un asemenea sistem propus de vânzare în rate trebuie să integreze trei subiecţi: constructor - unitatea intermediară (comercială) - populaţia beneficiară. Fluxul financiar urmează să se desfăşoare astfel: populaţia restituie contravaloarea ratelor lunare (în care este inclus şi comisionul intermediarului); comerciantul virează sumele respective (mai puţin comisionul) constructorului care îşi acoperă cheltuielile curente şi îşi constituie fondurile pentru investiţii, concomitent cu restituirea sumelor primite de la fondurile la care a apelat pentru finanţare;

b. prin utilizarea creditului bancar. In această variantă sistemul urmează să cuprindă: constructorul-unitatea intermediară (comercială) - unitatea bancară (Banca Română pentru Dezvoltare sau o bancă specializată) - populaţia. Fluxul financiar ar urma să funcţioneze astfel: unitatea bancară acordă beneficiarului locuinţei creditul integral la nivelul preţului locuinţei, plus

comisionul unităţii intermediare (care trebuie să fie mult mai mic în comparţie cu cel perceput în sistemul vânzării în rate a locuinţelor), acesta urmând să achite unităţii intermediare contravaloarea locuinţei plus comisionul, acesta din urmă virează constructorului locuinţei, asigurându-se astfel resursele financiare de reluare a procesului investiţional.

În legătură cu dobânda pe care trebuie s-o plătească beneficiarul creditului unităţi bancare, se impune necesitatea aprofundării, în cadrul unui studiu independent, a surselor de acoperire a diferenţei de dobândă, între nivelul dobânzii practicate de unitatea bancară şi dobânda raţională pe care o poate suporta beneficiarul creditului. Durata de eşalonare a creditului bancar trebuie astfel gândită şi stabilită încât restituirea creditului şi a dobânzii aferente să fie suportabilă pentru beneficiarul locuinţei, ele urmând să reprezinte, după calculele efectuate de autori, aproximativ 1/3 din veniturile obţinute prin muncă.

Pentru plata diferenţei de dobândă la creditele bancare acordate, ar putea fi luată în considerare - ca una din variante - subvenţionarea acesteia prin bugetul statului, în cadrul procesului complex, de implicare a autorităţii publice în asigurarea familiilor cu locuinţe. Aceasta constituie totuşi o soluţie costisitoare pentru stat şi prin urmare optăm pentru sistemul vânzării locuinţelor în rate, pe baza creditului comercial.

În ce priveşte închirierea, ca o modalitate de asigurare a populaţiei cu locuinţe, problema este deosebit de complexă ca urmare a faptului că nivelul chiriei economice, în condiţiile actualelor preţuri ale locuinţelor, ar urma să se situeze la cote deosebit de ridicate, ceea ce devine insuportabil pentru cele mai multe categorii de populaţie. În acest domeniu, după părerea noastră, politica statului urmează să fie deosebit de elastică, cu soluţii de sprijinire a categoriilor defavorizate ale populaţiei. Concomitent cu oferta din plin spre închiriere a locuinţelor nou construite, în condiţiile practicării chiriei economice, se impune găsirea unor forme concrete de subvenţionare a chiriei pentru categoriile cele mai defavorizate din punct de vedere al veniturilor şi care nu au acces la locuinţe nici pe această cale. O asemenea problematică poate constitui obiectul de analiză al unui alt studiu care urmează a fi elaborat.

În sistemul atribuirii prin închiriere a locuinţelor nou construite, mecanismul ar trebui să cuprindă următorii factori: constructorul - unitatea de administrare a clădirilor care să funcţioneze pe lângă primării - beneficiarul locuinţei. Problemele cele mai importante care rămân de rezolvat, în etapa imediat următoare, sunt:

1. determinarea nivelului chiriei economice pe m.p. de suprafaţă locuibilă, în condiţiile actualelor preţuri ale locuinţelor şi ale creşterii lor în continuare şi;
2. găsirea unor posibilităţi financiare de subvenţionare, pentru anumite categorii de populaţie, a chiriei economice care urmează a fi practicată în condiţiile existenţei pieţei locuinţelor.

Mecanismul finanţării locuirii propus, susceptibil de a fi îmbunătăţit şi aprofundat, urmează a fi practicat în perioada de tranziţie şi - în funcţie de rezultatele obţinute, pe măsura apariţiei şi funcţionării normale a mecanismelor de piaţă şi a înviorării economiei naţionale - urmează a fi înlocuit, treptat, cu noi forme de construire şi valorificare a locuinţelor, cu mecanisme financiare complexe care să funcţioneze în condiţiile existenţei pieţei locuinţelor.

PARTEA a II-a

STRATEGIA FINANŢĂRII SUBSISTEMULUI LOCUIRII ÎN PERIOADA DE TRANZIŢIE
• NECESITATE, OPERAŢIONALITATE, FINALITATE •

1. Integrarea strategiei finanţării subsistemului locuirii în procesele transformative ale tranziţiei

Tranziţia de la economia de comandă la economia de piaţă reclamă diminuarea rolului statului în conducerea economică, transformarea mijloacelor şi formelor de intervenţie a acestuia în sfera economică, adecvarea instrumentelor politicii economice la cerinţele şi mecanismele economiei de piaţă.

În acest context, reforma (ansamblul de reforme) vizând economia locuirii are o importanţă deosebită, manifestată îndeosebi prin necesitatea diminuării şi transformării rolului subvenţiilor publice (bugetare), concomitent cu constituirea, extinderea şi consolidarea unor noi forme, mecanisme şi comportamente, inclusiv de natură financiară, în perimetrul locuirii, specifice economiei de piaţă.

Tranziţia în domeniul locuirii, înţeleasă ca un proces de renunţare - conservare, acomodare-ajustare, segmentare- complementare, transformare-adaptare, determinare-conexionare etc. va necesita o perioadă relativ îndelungată (8-10 ani), durata şi ritmul tranziţiei în economia locuirii depinzând de tranziţia globală a societăţii, de realitatea, consistenţa şi interdependenţa macroproceselor transformative din cadrul economiei şi al societăţii, economia locuirii constituind un subsistem, este adevărat complex şi antrenant,al hipersistemului economico-social, subsistem care depinde însă de caracteristicile funcţionale, structurale şi comportamentale ale ansamblului economico-social.

Între subsistemul locuirii şi hipersistemul economico- social se realizează relaţii multiple, de natură, conţinut şi forţe diferite, relaţii a căror consistenţă şi configuraţie depind însă de starea sistemică a economiei şi societăţii. Aceste relaţii se manifestă sub forma unui ansamblu diferenţiat de fluxuri ventilate între resursele şi nevoile subsistemului locuirii pe de o parte şi cererile hipersistemului economico- social, pe de altă parte.

Realizarea acestor **fluxuri,** indiferent de natura lor, se asigură într-un **cadru normativ-instituţional şi structural funcţional** care oferă capabilităţi,

disponibilităţi şi oportunităţi tendenţial optimizabile, dar totdeauna insuficient determinabile în echilibrarea dintre resurse şi nevoi.

Puternic individualizate, prin specificul şi impactul lor, fluxurile financiare (de capital) constituie în cvasitotalitatea stărilor sistemice ale economiei şi societăţii fluxurile determinante, acelea care declanşează, întreţin, extind, diminuează etc. celelalte fluxuri evidenţiabiie între subsistemul locuirii şi hipersistemul economico-social (fluxuri materiale, tehnologice, umane, infrastructurale, de bunuri şi servicii).

În acest sens, tranziţia în domeniul economiei locuirii impune **realizarea treptată a cadrului normativ - instituţional** necesar realizării **finalităţii perene,** inserate implicit sau explicit oricărei concepţii tehnologice afirmate responsabil în orice democraţie, şi anume: **asigurarea unei locuiri adecvate pentru flecare.**

Construcţia unei strategii în domeniul economiei locuirii, strategie care să **includă tranziţia ca un proces de transformare,** delimitat de starea actuală şi de starea dezirabilă, circumscrisă unor **obiective bine definite** corelate şi integrabile finalităţii perene, se impune ca un demers fundamental, necesar şi strategic pentru realizarea acestui proces.

Definibilă în **câmpul financiar,** această strategie va trebui să aibă prin excelenţă un conţinut **transformativ şi constructiv** între mecanismele de finanţare a locuirii din sistemul de comandă şi acelea din sistemul de piaţă, fiind diferenţe fundamentale, de esenţă, chiar dacă aparent formele de realizare au unele similitudini.

Dimensiunile, structura şi secvenţialitatea fluxurilor financiare necesare în subsistemul locuirii depind direct de nevoile exprimabile în termeni potenţiali sau reali, precum şi de resursele existente, mobilizabile, de spaţii de locuire, strategia finanţării putând fi reprezentată printr-o matrice tehnologică.

Componenta strategică	**Obiectul strategic**	**Construcţia de noi locuinţe**	**Recuperarea fondului de locuinţe existent**	**Modernizarea, întreţinerea, repararea fondului de locuinţe**	**Realizarea infrastructurilor şi serviciilor pentru locuire**
Obiective (nevoi măsurabile)					
Resurse					
Instrumente					
Instituţii-Reglementări					
Relaţii-Responsabilităţi					
Informaţii-Decizii					
Etapizare-Ordonare					

Decuparea unui înfăşurător strategic specific tranziţiei în subsistemul locuirii va trebui să răspundă, în domeniul financiar, cel puţin la două cerinţe esenţiale:

1. cerinţa **comportamentală,** care evidenţiază realizarea diacronică a unui **raport adecvat între** necesitatea **accesului şi libertatea alegerii,** ceea ce implică constituirea oportunităţilor financiare concomitent **cu** ierarhizarea disponibilităţilor financiare;
2. cerinţa **instrumentală,** care evidenţiază realizarea sincronic diferenţială a unui **raport favorabil între subvenţii, credite, plasamente şi garanţii** în asigurarea resurselor financiare necesare subsistemului locuirii, ceea ce va configura formele şi modalităţile de conectare dintre individ şi locuinţă.

Perioada celor 4 ani de tranziţie a plasat economia locuirii într-un spaţiu anemic, destructurat, soluţiile promovate pentru rezolvarea unor probleme impuse dovedind nu atâta lipsa de resurse, ci lipsa unei voinţe coerente de delimitare, mobilizare, agregare şi multiplicare a acestor resurse în condiţiile tranziţiei. Dacă ne vom raporta la cele două grupe de cerinţe formulate mai sus se constată că cerinţa comportamentală nu a fost satisfăcută, accesul la locuinţă fiind puternic segregat. prin însăşi abundenţa legislaţiei (fără a exista un cadru legal organic) elaborată până în prezent. (Legi: 61/1990, 50/1991; 67, 79, 85/1992. H.G.: 608, 1081/1990; 81, 441, 562/1991; 658, 707/1992; 391/1993), precum şi prin penuria instituţiilor responsabile în mod real, în timp ce opţiunea liberă a fost aproape în totalitate marginalizată, disponibilităţile financiare ale majorităţii populaţiei fiind deturnate de la achiziţiile imobiliare prin procesele erozive şi de transfer inechitabile.

În ceea ce priveşte cerinţa instrumentală, statul, al cărui buget sărăcit de cheltuieli consumative şi imobilizat printr-un proces inoportun de descentralizare formală, intervine pulsatoriu, acţionând sub presiune şi fără un control eficace al fluxurilor financiare proprii, sistemul bancar, inclusiv CEC-ul, diminuându-şi semnificativ iniţiativa în domeniul locativ (nici o instituţie bancară nu stipulează în statutele proprii instrumente sau forme speciale de implicare în susţinerea financiară a subsistemului locuirii), iar piaţa financiară a locuirii (ca de altfel şi piaţa financiară globală) nu a fost creată.

Din punct de vedere financiar putem spune că subsistemul locuirii este productiv, în sensul că nu produce monedă reală, consumând, este adevărat destul de puţin, din moneda reală existentă (moştenită) sau produsă în anumite sectoare încă viabile economic.

Reforma financiară în domeniul locuirii va trebui să se constituie ca o **parte integrantă** a transformării **hipersistemului economico-social,** sincronizându-se cu reforma celorlalte subsisteme financiare ale economiei şi **integrându-se în sistemul financiar pe ansamblu,** şi totodată conectându-se

că o componentă activ distribuită cu celelalte componente ale subsistemului locuirii.

În această perspectivă, imposibilitatea subvenţionării locuirii conform modalităţilor sistemului de comandă nu presupune că în această perioadă a tranziţiei subvenţionarea locuirii nu ar fi necesară. Din contră, după părerea noastră, este necesară şi benefică, însă în cadrul unei strategii coerente din punct de vedere legislativ, instituţional şi instrumental, fiind singura soluţie pentru demararea relansării în economia locuirii. Evident, formele şi căile de mobilizare a lichidităţilor populaţiei spre susţinerea economiei locuirii vor fi ineficace în condiţiile în care fluxurile financiare aferente nu vor dispune de capacităţi multiplicative şi nu vor asigura impactul asupra componentelor emergente ale economiei locuiri (componente care sunt insuficiente şi inadecvate unei economii aflată de patru ani în tranziţie).

2. Obiective şi condiţionări strategice în finanţarea locuirii

Punctul de plecare în construcţia strategiei financiare din domeniul locuirii îl constituie faptul că finanţarea locuirii trebuie să reprezinte motorul relansării în acest domeniu, cu efecte benefice asupra economiei în ansamblu, prin absorbţia parţială a şomajului, compresiunea anticipată a inflaţiei, antrenarea productivă a celorlalte sectoare ale economiei, întărirea valorii reale a monedei naţionale.

Un element definitoriu în construcţia strategiei îl constituie **ritmul reformei** în acest domeniu, ritm care va trebui să corespundă **disponibilităţilor constructive, acceptabilităţii sociale şi posibilităţilor financiare,** deoarece între rapiditate şi corectitudine în perioada tranziţiei va fi preferabilă prima, căci o componentă a reformei amânată va genera efecte dureroase mai târziu. În condiţiile creării unui cadru politic, juridic şi organizatoric clar, coerent şi complet, deciziile rapide, adecvate vitezei de schimbare a fiecărei componente a reformei în domeniul locuirii, fiind nu numai necesare, dar şi posibile. În acest sens, trebuie avut în vedere că majoritatea inovaţiilor instituţionale şi instrumentale reclamă o perioadă de câţiva ani de maturizare, integrare, şi valorificare a potenţialului financiar productiv. Coroborând aceasta şi cu faptul că locuinţa constituie o investiţie de lungă durată, cu impact direct în toate sferele umanului (demografic, psiho-social, economic, educativ, sanitar etc.) este evident că stabilitatea şi conformitatea cadrului normativ instituţional sunt tot atât de importante pentru validitatea strategiei ca şi verosimilitatea şi îdecvabilitatea opţiunilor. De aceea, dezvoltarea unui cadru juridic, cirganizatoric şi instituţional permisiv reprezintă premisa esenţială a unei tranziţii eficace şi coerente a subsistemului locuirii ia economia de piaţă.

Pentru o asemenea strategie transformativă va fi nevoie de o sinultaneitate sinergetică a introducerii componentelor fundamentale ale rtformei în subsistemul locuirii, etapizarea unor schimbări care în realitate suit interdependente putând genera distorsiuni, inechităţi, ineficacităţi.

Referitor la **fluxurile financiare** care vor trebui generate este necesar **castrategia** să răspundă la cel puţin patru probleme:

- care vor trebui să fie instrumentele, sursele şi mecanismele pentru **stabilizarea stocului de locuinţe existent,** în condiţiile unui habitat dezirabil la nivel populaţional;
- care vor trebui să fie componentele de reformare a sistemului de ofertă şi cerere financiară în demararea, relansarea şi desfăşurarea **procesului construcţiei de noi locuinţe,** conform standardelor şi

diferenţierilor admisibile;

- care vor trebui să fie sursele, responsabilităţile şi finalităţile aferente reabilitării, consolidării, extinderii şi dezvoltării **infrastructurilor şi serviciilor** necesare ale ansamblurilor de locuit;
- care vor trebui să fie, din punct de vedere instituţional, organizatoric şi instrumental **delimitările, disocierile şi dependenţele financiare dintre stocul actual de locuinţe** (componenta **inerţială), noile construcţii de locuinţe** (componenta **novatoare),** modernizarea, întreţinerea şi repararea ansamblurilor de locuinţe (componenta **consecutivă),** şi infrastructura ansamblurilor de locuit (componenta **rezidenţială).**

Multitudinea de decizii strategice care au impact direct sau indirect asupra componentelor financiare impune necesitatea identificării domeniilor şi problemelor cheie pe care vor trebui să le vizeze aceste decizii. **Penuria de resurse financiare în perioada tranziţiei determină puternic nevoia ierarhizării priorităţilor** în cadrul **intervenţiilor financiare ale autorităţilor publice,** după cum am spus hotărâtoare în demararea relansării, in acest sens, **extensiunea proprietăţii** în domeniul locuirii, mecanismele de **subvenţionare regresivă, organizarea administrării ansamblurilor de locuit, structurile bancare de creditare şi garantare, diferenţierea fiscalizării, restructurarea sistemului producţiei de locuinţe etc., vor constitui** decizii strategice cu impact puternic, direct sau indirect, asupra fluxurilor financiare specifice subsistemului locuirii.

Cele patru probleme majore cu care se vor confrunta deciziile strategice, precum şi cerinţa ierarhizării priorităţilor impun, după cum am afirmat, necesitatea simultaneităţilor reformelor organice în toate sectoarele subsistemului locuirii, deoarece pieţele care vor funcţiona intersectează puternic, distorsiunile de pe o piaţă a locuirii se vor restrânge rapid pe celelalte, fragmentarea arbitrară a acestor pieţe (generată de multe ori de factori administrativ- birocratici) determinând pierderi, printr-un comportament al preţurilor şi prin deschideri neproductive în cadrul circuitelor financiare aferente subsistemului locuirii.

3. Resurse financiare si evoluţia probabilă a acestora

Pentru o înţelegere corectă a necesităţii coerenţei şi convergenţei reformei în domeniul fluxurilor financiare aferente subsistemului locuirii este suficient să prezentăm o posibilă stare a conturilor financiare ale populaţiei, sesizabile prin sistemul bancar.

1989 = 100

Indicele (variabila)	1990	1991	1992	1993*	1994*	1995*
1. Indicele cursului de schimb	240,0	1325	3194	8758	17400	22250
2. Indicele de inflaţie (sfârşit an)	137,7	444,5	1330	4500	7909	10300
3. Indicele salariului nominal	120	400	1104	2750	5536	7931
4. Ponderea economiilor populaţei în veniturile nominale	36,1	29,5	27,2	26,0	27,5	31,4
5. Creşterea masei monetare	121	245,3	430	960	2370	3700
6. Creşterea creditului intern neguvernamental	122	265	35G	635	1780	3150
7. Ponderea depozitelor populaţiei în masa monetară	48.7	26,8	26,5	18,5	19,5	25,0
8. Ponderea creditelor populaţiei în creditul intern	2,6	4,1	2,7	2,8	3,1	5,5

**Estimări*

Pentru anii 1994 şi 1995 se estimează că nivelul cursului de schimb va ajunge la circa 2500 lei/ (cursul de stabilizare) şi respectiv 3000-3200 lei/$ (cursul de acomodare), ceea ce va conduce la indici de creştere ai cursului de schimb comparativ cu 19S9. prezentaţi în tabel. Luând ca bază aceşti indici se prognozează conform corelaţiilor lineare (singurele posibile de ajustat empiric), ceilalţi indici din tabel pentru anii 1994 şi 1995.

Relaţiile econometrice dintre variabilele tabelului au comportat următoarele dependenţe univoce: 1 =variabila de comandă: 2 = f(l); 3 = f(2): 4 = f(3); 5 = f(l): 6 = f(5): 7 = f (4); 8 = f(7).

Acceptând acest set de dependenţe şi **linialitatea ajustărilor econometrice se poate estima că** depozitele populaţiei **în anul 1995 vor** cunoaşte o **creştere** nominală **de circa** 5,2 **ori, creştere pe care** corectând-o cu indicele de inflaţie (23), rezultă o creştere reală a depozitelor populaţiei de circa 2,2 ori. Având în vedere şi evoluţia estimată a creditelor acordate populaţiei, corectată cu indicele de inflaţie (creştere de 4,2, ori) ar rezulta o creştere a disponibilităţilor populaţiei în anul 1995 de circa 9 ori, ceea ce reprezintă în sine un salt spectaculos. Ţinând seama însă de baza de la care se pleacă, erodată masiv în anii anteriori, acest salt este puternic amputat,

gradul de erodare a economiilor populaţiei dobânzile aferente (care se anulează negativ pe fluxurile de creditare şi depozite) a fost de circa 65% în perioada ianuarie 1990 - septembrie 1993. Luând în considerare **şi** eroziunea veniturilor nominale, de circa 23% în această perioadă, precum şi creşterea nominală înregistrată de preţurile pe piaţa locuirii, de circa 20-30 de ori la vânzare şi de circa 30-35 ori la chirii, se poate **afirma că în** continuare ajustarea cererii şi ofertei în subsistemul locuirii se va face pe ofertă, rigiditatea reciprocă a celor două componente ale echilibrului pieţei locuirii, determinată de inexistenţa mecanismelor specifice de acomodare reciprocă, menţinând şi după 1995 o penurie financiară acută la nivelul beneficiarilor finali - populaţia. (Evident, apariţia categoriei populaţionale defavorizate, în lipsa unor sisteme de ajustare adecvată în domeniul politicii locuirii, va derelga periculos, în planul echităţii sociale, piaţa locuirii).

O predicţie a resurselor financiare posibile de disponibilizat pentru domeniul locuirii, pe o perioadă lungă, de 5-10 ani, în condiţiile tranziţiei este riscantă şi oricum neveridică, având în vedere şi numai blocajul informaţional. **Reformele în sfera juridică, instituţională, organizatorică, etc. vor oferi un cadru mult mai adecvat demersurilor prospective.**

4. Operaţionalizarea strategiei de finanţare şi variabilele de mediu

Strategia financiară în domeniul locuirii în perioada de tranziţie ar trebui să înceapă cu transformarea instituţiilor de stat care au responsabilităţi în cadrul subsistemului locuirii, căci adecvarea infrastructurii instituţionale reprezintă premisa reformării celorlalte componente. Un vacuum instituţional este periculos, aşa după cum responsabilităţi fără capacităţi financiare reprezintă o deturnare de competenţe. Eliminare fără substitut semnifică colapsul financiar (şi nu numai) în cadrul subsistemului locuirii.

Construcţia strategiei financiare pentru perioada următoare va trebui să recupereze, în mod necesar, unele mecanisme dirijiste de finanţare, abolite brutal după 1989 fără existenţa unui substitut, veritabil, mecanisme aplicate de altfel în orice economie în penurie. Statul va trebui, după opinia noastră, să joace un rol foarte important în toate componentele subsistemului locuirii, în particular în cadrul componentei financiare, rol manifestat în mod direct şi treptat pe măsura dezvoltării pieţei locuirii (constituită de fapt normativ tot de către stat), intervenţia statului realizându-se indirect prin intermediul mecanismelor de piaţă.

Axiomatica, pentru construcţia strategiei financiare în domeniul locuirii, rezidă în necesitatea ca reformarea organică a instituţiilor administrative şi financiar-bancare cu responsabilităţi în domeniul locuirii să preceadă transformarea, prin iniţiative normative, a mecanismelor financiare şi de creditare, constituirea instrumentelor specifice de finanţare a locuirii în economia de piaţă. Şi aceasta deoarece pieţele în domeniul locuirii au nevoie de o infrastructură de instituţii financiare, profesionale şi sociale care să genereze, întreţină şi dezvolte fluxurile financiare aferente economiei locuirii.

Într-un cadru descentralizat de reglare indirectă a pieţei locuirii întrebările cheie vor trebui să fie:

- cine coordonează fluxurile financiare pentru locuinţă?
- cine reglează ansamblurile financiare aferente subsistemului locuirii?
- cum şi la ce nivel al autorităţii publice se urmăreşte activitatea financiară desfăşurată în subsistemul locuirii?

În această perspectivă se impune, după cum am afirmat, o **recuperare** rapidă a responsabilităţilor şi competenţelor aferente **autorităţii publice,** pe diferite niveluri ale acesteia, în condiţiile eliminării selective şi treptate a planificării fizice şi asimilării problematicii fiscale şi financiare care afectează domeniul locuirii.

Delimitarea decizională şi financiară dintre autoritatea publică locală şi centrală trebuie însoţită de o reconsiderare a procesului de finanţare în subsistemul locuirii, în sensul abordării acestuia conform cerinţelor economice, problematica socială aferentă oferind în principal finalităţile şi obiectivele cărora trebuie să li se circumscrie fluxurile şi instrumentele financiare. În acest sens, structurile existente în cadrul autorităţii publice vor trebui să dispună de o organizare adecvată şi de personalul competent, cel puţin pentru înţelegerea nevoii de transformare.

O strategie financiar̦ă viabilă în subsistemul locuirii, specifică perioadei de tranziţie, trebuie să depăşească următoarele obstacole:

1. predominanţa veniturilor mici la nivelul populaţiei. Preeminenţa caracterului social al locuinţei şi condiţionarea accesului la locuinţă de performanţele sociale în cadrul sistemului economic de comandă au determinat nereflectarea directă a cheltuielilor cu locuinţa în veniturile nominale ale populaţiei precum şi menţinerea standardelor de locuire în perimetrul socializării şi egalizării. De aceea, baza unei strategii financiare în domeniul locuirii va trebui să o constituie restructurarea comportamentului familiilor faţă de locuinţă, prin reformarea chiriilor, a cheltuielilor de întreţinere şi în mod implicit a veniturilor, reformare necesară constituirii unor circuite financiare autonome, proprii subsistemului locuirii. Sub acest aspect capacitatea de a trece cât mai repede la economia de piaţă în acest domeniu depinde de măsura în care veniturile nominale ale populaţiei reflectă capacitatea de plată sau/ şi de economisire a familiilor.

Numai prin dimensionarea economică a chiriilor şi a costurilor cu serviciile aferente locuirii, precum şi prin includerea acestora în veniturile nominale se vor putea plasa sub controlul direct al familiilor fluxurile financiare care afectează locuirea şi totodată, se vor constitui în mod real polii generatori ai circuitelor financiare autonome ale subsistemului locuirii;

2. generalizarea subvenţiilor în domeniul locuirii. Nivelul irelevant al veniturilor populaţiei a determinat practicarea generalizată, în toate componentele locuirii, a subvenţionării bugetare, ceea ce generează **în** perioada de tranziţie inerţialităţi şi neîmpliniţi normativ-instituţionale, reclamând în continuare creşterea subvenţiilor de stat conform dezideratelor sociale pentru susţinerea activităţilor în domeniul locuirii. Sărăcirea bugetului de stat nu trebuie să determine amputarea drastică a subvenţiilor în domeniul locuirii, amputare care în condiţiile unui nivel anti economic al veniturilor grevează social bugetul de stat. După părerea noastră, **subvenţiile de stat în domeniul locuirii vor trebui menţinute,** însă **după principii comerciale** servind deblocării circuitelor financiare şi transferului resurselor financiare în condiţiile accelerării procesului de privatizare a tuturor componentelor subsistemului locuirii (productive, financiare, de servicii, de infrastructură), precum şi creării pieţei secundare a locuinţelor (generată de asigurarea unui nivel de piaţă a veniturilor populaţiei);

3. restricţiile financiare la nivelul ofertei. Agravarea, generalizarea **şi** cronicizarea proceselor recesive din economie, penurizarea artificială a factorilor materiali şi tehnologici, concomitent cu abundenţa factorului muncă, induce în economie, în economia locuirii, o diminuare a potenţialului financiar, **o deturnare spre componenta consumativă a fluxurilor financiare** şi, în final, **o blocare a circuitelor financiare,** în particular o blocare a circuitelor financiare, inclusiv a acelora aferente investiţiilor. Strategia financiară va trebui să asigure mecanisme financiare şi instrumente specifice centrate **pe stimularea ofertei,** printr-un sistem de **garanţii, dobânzi, subvenţii, titluri ipotecare, credite asociate** etc. **care să deblocheze procesele ofertei,** şi totodată **să** acţioneze asupra **cererii solvabile la nivelul populaţiei,** ca factor de relaxare financiară a ofertei. Este evident, după cum am încercat să evidenţiem mai sus, că într-o economie de piaţă cererea de locuinţă, manifestă la nivelul populaţiei devine ajustabilă ofertei numai atunci când solvabilitatea se realizează direct la nivelul beneficiarului final al locuinţei;

4. urbanizarea forţată a populaţiei. Aceasta reprezintă un obstacol a cărui rigiditate depinde de modul cum se realizează reforma în ansamblul său. F:iportului dintr-o industrializare a muncii şi urbanizarea individului va trebui să i,se substituie raportul dintre industrializarea veniturilor şi urbanizarea modului deviată Diversificarea surselor de venituri, alungirea lanţurilor financiare generatoare de venituri, accentuarea funcţiei multiplicative a veniturilor extrasalariale, consolidarea circuitelor fiscale în redistribuirea veniturilor pot constitui, în spaţiul urban, surse financiare de relaxare a rigidităţii, şi totodată surse de urbanizare a mediului rural.

În acest sens, segregarea fluxurilor de subvenţionare a locuirii în mediul urban concomitent cu extinderea, diversificarea şi dezvoltarea fluxurilor de creditare şi de plasamente, de garantare şi ipotecare în tot subsistemul locuirii vor contribui, prin fenomene de antrenate şi difuziune, la diminuarea restricţiei urbane.

Strategia finanţării în subsistemul locuirii specifică perioadei de tranziţie va depinde de evoluţia anticipată a unor variabile, pe care le putem **numi** variabile exo-strategice, ele circumscriind mediul extern determinant, a cărei evoluţie va trebui luată în considerare în elaborarea strategiei.

Variabilele demografice, prin care se relevă dimensiunea populaţională a locuirii şi prin dinamica lc;, a strategiei finanţării locuirii. Previziuni alternative ale evoluţiei globale a populaţiei, a gradului de urbanizare, a structurii pe vârste şi a dinamicii numărului de familii, inclusiv a procesului de modulizare familială vor constitui elemente necesare în elaborarea strategiei;

Variabilele teritoriale, prin care este evidenţiată dimensiunea spaţială a locuirii, parţial intersectată cu variabila gradului de urbanizare a dimensiunii populaţionale. Diferenţierea resurselor, a civilizaţiei locale, a caracteristicilor economice, a gradului de industrializare, a tradiţiilor locuirii etc. vor constitui,

printr-o scenarizare a evoluţiei lor, informaţii care pot contribui la adecvarea strategiei finanţării cerinţelor regionale;

Variabilele sociale, înscrise în dimensiunea comportamentală a locuirii, au un impact determinant, îndeosebi în situaţii de criză, asupra veridicităţii strategiei. În acest sens, structurile profesionale, statutul social, infrastructurile socio-umane (educaţie, învăţământ securitate, servicii consumative etc.), instituţionalizările comportamentale care controlează situaţiile anomice, cum ar fi corupţia, etc. pot invalida, dacă nu au fost corect anticipate, orice strategie a finanţării locuirii;

Variabilele economice, circumscrise dimensiunii de potenţial sunt evident determinante în construcţia unei strategii viabile a finanţării locuirii. Evoluţia produsului intern brut, a gradului de industrializare a construcţiei de locuinţe, randamentele tehnico-economice, dinamica infrastructurilor economice şi a volumului de investiţii etc. sunt elemente hotărâtoare în configurarea strategiei de finanţare a subsistemului locuirii;

Variabilele funcţionale, evidenţiind dimensiunea procesuală a strategiei finanţării prin care se determină şi delimitează disponibilităţile **şi consensurile financiare aferente subsistemului locuirii. Predicţia veniturilor nominale ale populaţiei, a preţurilor bunurilor şi serviciilor, a înclinaţiei spre economisire şi deci spre investiţie, a şomajului, a depozitelor şi creditelor bancare, a ratei dobânzii şi subvenţiilor vor** constitui informaţii relevante unei strategii consistente a finanţării locuirii;

6. Variabile **organizatorice,** generând dimensiunea instituţională a strategiei finanţării locuirii, circumscriu cadrul (instituţii, relaţii, competenţe) în care se vor realiza procesele de finanţare, prin valorificarea variabilelor funcţionale, **endogenizând** în strategia finanţării locuirii disponibilităţile şi cheltuielile financiare. Evident, în.planul dezirabilului, în perioada de tranziţie vor trebui promovate transformări instituţionale profunde, transformări incluse în strategia finanţării locuirii. În acest sens, se pot avea în vedere următoarele seturi de variabile organizatorice:

- variabile administrative;
- variabile bancare şi de credit;
- variabile asociativ cooperatiste;
- variabile ale sistemului de construcţii.

7. Variabilele **proprietăţii,** care determină dimensiunea interesului şi motivaţiei, înscrisă profund într-o strategie a finanţării locuirii. În acest sens, diferenţierea şi adecvarea gradului de privatizare a diferitelor componente angajate în subsistemul locuirii, în particular a privatizării proprietăţii asupra locuinţei, reprezintă un element semnificativ al construcţiei strategice. Creşterea randamentelor în construcţia de locuinţe, ameliorarea eficienţei în

gestiunea stocului de locuinţe, îmbunătăţirea serviciilor, protejarea intereselor locatarilor, şi îndeosebi a categoriilor sociale defavorizate (tineri căsătoriţi, cei cu venituri mici, pensionari şi bătrâni etc.), garantarea financiară sunt elemente pozitive care reclamă un raport adecvat între procesul privatizării componentelor şi strategia finanţării în domeniul locuirii;

8. Variabilele **valutare** prin care este evidenţiată dimensiunea externă, vizează cursul deschimbsi datoria externă, importurile si investiţiile străine aferente subsistemului locuirii. În perioada tranziţiei, capacitatea economiei de a atrage investiţii externe în domeniul locuirii constituie un element care poate influenţa strategia finanţării.

5. Proprietatea şi strategia finanţării în subsistemul locuirii

Elaborarea unei strategii consistente în finanţarea locuirii cuprinde ca un element de bază, în perioada de tranziţie, definirea unei politici coerente, orientate sinergie, în domeniul proprietăţii, prin care să se delimiteze şi disocieze procesele de privatizare ale diferitelor componente din cadrul subsistemului locuirii, instituţia proprietăţii generând fluxuri financiare specifice, funcţie de natura regimului de proprietate. Heteronomia fluxurilor financiare din subsistemul locuirii în cadrul sistemului financiar de ansamblu specific economiei de comandă, a fost determinată de o stătuare inadecvată, în cadrul unor restricţii arbitrare, de ordin administrativ, a drepturilor de proprietate.

Reconsiderarea în perioada de tranziţie a drepturilor de proprietate, diferenţiat statuate pe componentele subsistemului locuirii printr-o politică de privatizare realistă şi oportună va debloca fluxurile financiare în cadrul unor circuite eficiente, corelate şi globale, multiplicând beneficiul economic distribuit echitabil, din punct de vedere economic, pe aceste componente şi plasând totodată justiţia socială pe o bază clară, responsabilă, prin asumarea riscului în funcţie de informaţie, îndeosebi de informaţie financiară.

Generând fluxuri financiare distincte dar interdependente, drepturile de proprietate asupra terenului, asupra clădirii sau a unei părţi din aceasta, precum şi asupra infrastructurii şi a altor bunuri publice vor angaja diferenţiat entităţile private (individuale sau asociate) şi entităţile publice, oferind o variabilitate spaţială şi temporală cu implicaţii asupra dimensiunii, structurii şi conexiunii fluxurilor financiare. Variabilele funcţionale vor circumscrie o anumită strategie a finanţării în funcţie de configuraţia dinamică a drepturilor de proprietate. Una din direcţiile strategiei finanţării în domeniul locuirii va trebui să o constituie asanarea cadrului normativ, asanare prin accentuarea elementelor de gestionare în detrimentul celor de administrare, astfel încât, în forme adecvate să se manifeste în subsistemul locuirii valorificarea liberă şi eficientă a drepturilor de proprietate privată şi publică, precum şi a drepturilor de posesiune şi folosinţă.

Relaţia strânsă dintre politica de privatizare şi strategia de finanţare în subsistemul locuirii impune necesitatea, după cum am afirmat, elaborării unei politici realiste de privatizare şi includerea acesteia ca o componentă esenţială în strategia finanţăr.

În cadrul strategiei de finanţare obiectivul primordial al privatizării locuinţelor, ca o componentă a privatizării din cadrul subsistemului locuirii, nu trebuie să-l reprezinte transferul rapid al stocului de locuinţe către persoane

fizice la preţuri subevaluate, cum s-a procedat deja, motivat de despovărarea conjuncturală a statului de subvenţiile locative, deci nu o distribuire a proprietăţii, ci transferul dreptului de proprietate unui proprietar competent, responsabil şi capabil de a genera şi de a susţine fluxuri financiare eficiente şi raţionale în cadrul subsistemului locuirii.

Dezvoltarea unor pieţe funcţionale a locuinţelor de închiriat, gestionate atât de către stat cât şi de către particulari, complementară pieţelor locuinţelor patriculare, poate oferi în perioada de tranziţie posibilităţi de orientare a fluxurilor financiare spre subsistemul locuirii şi utilizarea eficientă a stocului de locuinţe, eficienţă care la rândul ei, poate multiplica dimensiunea fluxurilor financiare.

Ameliorarea raportului preţ-venit pe piaţa locuinţelor trebuie să constituie elementul real al unei privatizări conforme cerinţelor economice, în caz contrar circuitele financiare vor fi blocate, atât datorită **ecartului dintre preţul privatizării prin distribuire** şi a **preţului privatizării prin construire,** precum şi datorită faliei care se creează între preţurile serviciilor aferente locuirii, nivelului chiriilor şi calitatea habitatului.

O strategie de finanţare viabilă nu se poate baza pe distorsiuni între preţurile practicate în cadrul diferitelor componente ale subsistemului locuirii, privatizarea inadecvată agravând aceste distorsiuni, deturnând fluxuri financiare, debilitându-le chiar, deplasând inoportun responsabilităţile din sfera proprietăţii publice în sfera proprietăţii private, în regim individual, şi în final accentuând penuria financiară.

Extinderea proprieiăţii private asupra locuirii peniru folosinţă sau pentru închiriere, poate accentua însă înclinaţia spre economisirea, în vederea achiziţionării bunurilor de investiţii, economisire care reprezintă de fapt generatorul fluxurilor financiare, angajând în circuit toate componentele subsistemului locuirii. Declanşarea acestor fluxuri financiare în condiţii de eficacitate şi oportunitate economică reclamă însă asigurarea în cadrul strategici a unor condiţii:

Promovarea unor **chirii, ca** nivel şi structură, **care** să **motiveze iniţiativa** de **cumpărare** la nivelul subiecţilor privaţi.

Realizarea unui raport pozitiv între nivelul şi dinamica preţului locuinţei, pe de o parte şi nivelul şi dinamica chiriilor, pe de altă parte, precum şi susţinerea acestui raport prin instrumente financiare şi de credit adecvate.

Plasarea concomitentă, în condiţii de favorabilitate egală, a preţurilor locuinţei, chiriilor şi costurilor serviciilor în spaţiul cererii şi ofertei şi acţiunea instrumentelor de justiţie socială pe împrumuturile financiare ale beneficiarilor de locuinţă (categorii defavorizate).

Realizarea circuitelor financiare in subsistemul constituirii pe baza instrumentelor ipotecare, diversificate în funcţie de natura şi finalitatea

proprietăţii chiar în condiţiile unei segmentări iniţiale a pieţei locuinţelor.

Insuficienţele sistemului financiar care ar putea genera raritatea ipotecilor pe termen lung, vor putea fi suplinite prin promovarea circuitelor de ipotecare în cascadă de la beneficiar la furnizor.

Favorizarea şi stimularea formelor asociative şi cooperatiste de exercitare a dreptului de proprietate privată asupra locuinţei (exercitarea presupunând o delegare a autorităţii dreptului de proprietate) care pot susţine agregări şi multiplicări de fluxuri financiare, facilitări atât la disponibilităţile cât şi la consumurile financiare.

Cea de a doua şi cea de a treia condiţie reprezintă cheia declanşării unor fluxuri financiare şi asigurării unor circuite financiare adecvate, precum şi baza pentru promovarea unor instituţii, instrumente (în cadrul cărora ipoteca devine prioritară) şi mecanisme financiare specifice economiei de piaţă în subsistemul locuirii.

În acest sens, reconsiderarea în profunzime a relaţiilor dintre chiriaşi şi proprietari, privaţi sau publici se va dovedi o premisă a declanşării unor fluxuri financiare viabile în sistemului locuirii. Reforma chiriilor ar putea genera însă efecte perverse în sfera financiară, în condiţiile în care nu este precedată şi însoţită de delimitarea corectă a atribuţiilor, drepturilor, obligaţiilor, competenţelor, responsabilităţilor şi facilităţilor intre cei doi parteneri ai relaţiilor rentiere (de închiriere). Reforma reală a chiriilor trebuie să preceadă, la rândul ei schimbările în dreptul de proprietate, şi prin aceasta, garantarea posesiunii însoţită de asigurarea folosirii, în cadrul dreptului de proprietate, va reprezenta elementul principal al pieţei locuinţelor, reorientând fluxurile financiare spre obiectivele recuperării cheltuielilor şi obiectivele investiţionale.

Strategia financiară, încorporând reforma chiriilor ca o componentă de bază, va viza aspecte relevante ale pieţei locuinţelor

- instituirea contractului de închiriere ca element activ, mobil, al pieţelor, prin condiţionările contractuale care vor relativiza temporar acest instrument;
- tratarea contractului de închiriere ca un titlu de drept comercial, echilibrând interesele celor doi parteneri;
- ajustarea chiriilor şi a schimbărilor locative în funcţie de veniturile şi statutul familiei, conform unor reguli explicite şi demonstrabilităţii nevoii în spaţiul proprietăţii publice;
- constituirea, după cum am afirmat, a unor asociaţii (corporaţii) descentralizate pe plan local care să asigure armonizarea şi deblocarea fluxurilor financiare generate de relaţia rentieră, precum şi pentru respectarea loialităţii concurenţiale;

- eliminarea restriţiilor concomitent cu promovarea unor reguli de echitate economică în realizarea schimburilor şi vânzării de locuinţe, precum şi în utilizarea locuinţelor particulare, astfel încât preţul de piaţă să nu fie generat în condiţii de monopol, iar preeminenţa dreptului de proprietate să se încadreze în perimetrul justiţiei sociale.

Dificultăţile inerente perioadei de tranziţie în asigurarea unor niveluri reale şi a unor structuri financiare a chiriilor reclamă necesitatea menţinerii subvenţiilor ca instrument de stabilizare, la nivelul împrumuturilor financiare ale categoriilor populaţionale defavorizate, concomitent cu liberalizarea veniturilor conform principiului venitului real complet, astfel încât închiderea circuitelor financiare să se facă pe componenta generării sale: beneficiarul locuinţei.

Substituirea treptată a subvenţiilor cu alocaţii specifice locuirii va fi condiţionată de ajustarea reciprocă preţuri - venituri, de implementarea circuitelor financiare intermediate, de disiparea riscului la nivelul tuturor componentelor subsistemului locuirii şi, nu în ultimul rând, de reconversia funcţiilor autorităţii publice referitoare la subsistemul locuirii.

Reluarea creşterii economice, şi implicit creşterea veniturilor, vor impune eliminarea, diminuarea şi segregarea subvenţiilor, însă atâta timp cât compensaţia salariată prin locuinţă continuă inerţial, atât la nivelul politicilor salariate (neincluderea cheltuielilor reale cu locuinţa în venituri) cât şi la nivelul comportamentelor individuale (perceperea distorsionată a dreptului de proprietate), eliminarea subvenţiilor va genera blocaje financiare, difuzia responsabilităţilor, debilitarea serviciilor.

6. Coordonatele şi orientările unei strategii a finanţării subsistemului locuirii

Restructurarea fluxurilor şi circuitelor financiare, realizarea unor instituţii, instrumente şi mecanisme de finanţare adecvate perioadei de tranziţie pot constitui obiective esenţiale ale strategici de finanţare a locuirii, eficacitatea şi oportunitatea acestor transformări vor depinde hotărâtor de starea economiei şi societăţii, de mediul economic şi financiar oferit de către hiper-sistemul socio-economic. Pe de altă parte, o dirijare directă a procesului de constituire a acestor structuri financiare la nivelul autorităţii publice poate deveni, în starea de criză în care se află economia, compresivă, substituind o situaţie anomică în domeniul finanţării cu o grefă organizatorică inadecvată economiei în tranziţie.

Ceea ce se impune, după părerea noastră, este nevoia de legitimitate, adică necesitatea promovării unui cadru **normativ permisiv şi coerent,** complet şi consistent care să ofere subsistemului locuirii posibilităţi de creare, extindere, **dezvoltare şi consolidare a instituţiilor, instrumentelor şi mecanismelor de finanţare,** în **mod autonom, organic şi generativ.** Dacă iniţiativa **normativă** va trebui **să** revină **macroeconomicului, iniţiativa instituţională instrumentală** trebuie să revină prioritar **microeconomicului.**

În această perspectivă, impactul endogen al mecanismelor, fluxurilor şi circuitelor de finanţare asupra dezvoltării subsistemului de locuire conform cerinţelor economiei de piaţă va fi benefic şi hipersistemului economico-social, prin procesele de antrenare, difuziune şi multiplicare, îndeosebi asupra alocării resurselor financiare, manifestării nevoilor de finanţare şi promovării deciziilor financiare.

În situaţia actuală, economia în tranziţie nu dispune de instituţii specifice şi competcnie în domeniul finanţării subsistemului locuirii, capabile să mobilizeze şi orienteze eficient resursele financiare existente şi potenţiale, să creeze şi diversifice noi resurse financiare prin utilizarea inovaţiilor financiare adecvate tranziţiei, să controleze fluxurile financiare într-o manieră competitivă şi eficientă. **Constituirea cadrului normativ,** necesar manifestării autentice a serviciilor financiare în calitate de element de deblocare şi conexionare, considerăm că reprezintă una din **premisele unei strategii financiare** specifice tranziţiei. Diversificarea serviciilor financiare, generate la nivel microeconomic va facilita restructurarea rezervelor financiare potenţiale şi mobilizabile, orientându-le spre subsistemul locuirii, sprijinind totodată privatizarea adecvată a componentelor acestui subsistem, contribuind hotărâtor la înlăturarea fragmentării administrativ-birocratice a acestuia, plasând deciziile financiare în

sfera de control a beneficiarilor finali de locuinţe.

Strategia normativă în domeniul finanţării subsistemului locuirii va trebui să permită eliminarea carenţelor care caracterizează actualul sistem de finanţare:

1. inexistenţa unor intermediari financiari autentici în acest domeniu, capabili să fluidizeze fluxurile financiare, multiplicându-le prin inovaţii financiare specifice subsistemului locuirii (instituţii de economisire - pe depozite bancare sau non bancare, instituţii de investiţii, societăţi de finanţare, companii de asigurări, asociaţii de garanţii etc.);

2. penuria de instrumente financiare adecvate. Rigiditatea, slaba diferenţiere, randamentul redus, sunt caracteristici evidente ale instrumentelor financiare existente în prezent;

3. orientarea şi perspectiva greşită a creditului pentru subsistemul locuirii şi combinarea contraproductivă a creditării pe termen lung şi a subvenţiilor, reflectată în particular în asumarea unui risc neprevăzut de instituţiile bancare existente;

4. arbitrariul şi marginalizarea ratei dobânzii ca instrument de alocare eficientă a puţinelor resurse financiare existente. În acest sens, rata dobânzii nu constituie un preţ al disponibilizării capitalului, ci un cost ai utilizării acestuia, utilizare agreată conform unor criterii, de cele mai multe ori extraeconomice;

5. ecartul exagerat, neeconomic între preţul real al unei locuinţe (în condiţii de echilibru) şi venitul mediu anual (de 10-15 ori) ceea ce denaturează conţinutul fluxurilor financiare posibile şi plasează eventualele circuite financiare în planul deschiderilor blocate,

6. riscurile fiscale ale economiei în condiţiile subvenţionării creditelor, ipotecilor mascate, incorectitudinii ratelor dobânzii, irelevanţei preţurilor aparente.

Strategia finanţării subsistemului locuirii, după cum am afirmat, va trebui circumscrisă reformei globale a sistemului financiar, integrată şi armonizată concepţiei şi cadrului financiar promovate prin procescle transformative ale hipersistemuiui economico-financiar. **În acest sens, mecanismele, fluxurile şi circuitele financiare specifice subsistemului locuirii care vor fi abordate strategic în perioada de tranziţie trebuie să se constituie în elemente generatoare, în structuri iniţiale ale transformării sistemului financiar de ansamblu.**

Două linii de forţă pot fi delimitate în cadrul unei asemenea strategii:

- **descătuşarea creditului de constrângerile bugetare,** generate de formele şi căile directe sau indirecte ale subvenţionării creditului, procesele **de subvenţionare** şi cele de **creditare** vor trebui **disociate;**

– practicarea unor rate ale dobânzii reale şi complete, concordante cu reformele în venituri, preţuri, subvenţii, capabile să reflecte oferte, cereri, priorităţi, oportunităţi, în circuitul economisire - finanţare - cheltuire - returnare - investiţie.

Pliate pe aceste linii de forţă, compatibile cu cerinţele economiei de piaţă în spaţiul financiar, **componentele esenţiale ale strategiei de finanţare a subsistemului locuirii** în perioada de tranziţie vor trebui să fie următoarele:

1. Crearea, extinderea, diversificarea şi consolidarea instrumentelor financiare utilizabile în finanţarea subsistemului locuirii, convergente unor mecanisme specifice **creditului imobiliar centrat pe ipotecare,** în forme şi modalităţi adecvate. În condiţiile economiei în tranziţie, când inflaţia se dovedeşte cronică şi veniturile sunt mici, promovarea **împrumuturilor** ipotecare **ajustabile cu rată dublă** va oferi cadrul unitar pentru dezvoltarea unor instrumente diversificate, din punct de vedere **al** mărimii împrumutului, garanţiei, termenelor, ratei dobânzii etc.

2. Delimitarea şi **disocierea** componentelor **subvenţionate** din cadrul creditelor financiare în scopul realizării **transparenţei subvenţiilor** şi integrării distincte **a** programelor de subvenţionare în planurile **de** creditare orientate spre subsistemul locuirii. Această **transformare în raportul** credit - **subvenţie** va asigura o clară delimitare în cadrul triadei structurak a surselor dc finanţare ale subsistemului locuirii, în perioada tranziţiei:

a) **economiile gospodăriilor** (economisiri la beneficiari);

b) accesibilitatea diferenţiată, dar garantată, a preţurilor pe pieţele locuirii prin mecanisme adecvate (subvenţii autonome şi cote părţi de proprietate);

c) **ipotecarea flexibilă şi nesubvenţionată în cadrul fluxurilor de creditare.**

3. Diminuarea ecartului venituri-preţuri prin promovarea unor mecanisme specifice adiţionale generate de ipotecarea evaluată pe cote părţi sau sistemele proprietăţii indivizibile (asociative);

4. Dezvoltarea şi diversificarea formelor adecvate de garantare a împrumuturilor, în cadrul unor sisteme de avalizare şi conexiuni de interese (de la furnizorul de materiale la beneficiarul final);

5. **Constituirea** şi diversificarea prin specializare a **instituţiilor** financiare implicate în finanţarea subsistemului locuirii, în cadrul unui **proces autonom,** supervizat din punct de vedere **normativ de către autoritatea publică;**

6. Dezvoltarea formelor de **finanţare directă,** pe **piaţa capitalurilor,** în condiţiile angajării tuturor componentelor subsistemului locuirii precum şi prin disponibilizarea şi multiplicarea surselor financiare în cadrul unor circuite integrate, centrate pe beneficiarul locuirii;

7. Considerarea rarităţii fondurilor financiare în condiţiile pieţelor financiare locale şi sectoriale, prin selectarea adecvată a serviciilor financiare precum şi a activităţilor din cadrul subsistemului locuirii care vor fi finanţate.

Cele şapte componente ale strategiei de finanţare a subsistemului locuirii în perioada de tranziţie vor trebui să asigure încurajarea generoasă şi facilitarea diversificată a cererilor individuale (familiale) asociative sau publice de locuinţe, precum şi ofertele sistemelor de construcţii şi infrastructuri pentru realizarea unor spaţii de locuit la standardele vieţii civilizate, atât în mediul urban (civitatea oraşului), cât şi în mediul rural (urbanitatea ruralului).

7. Instituţii, instrumente şi mecanisme în strategia de finanţare a subsistemului locuirii

Diversificarea posibilităţilor de solvabilizare financiară a beneficiarilor de locuinţă, în cadrul unor sisteme de finanţare centrate pe creditarea **imobiliară,** eficace şi oportună va trebui să se încadreze într-o schemă generică la care se vor ataşa toate componentele subsistemului locuirii

Beneficiarul se va adresa unei instituţii financiare specializate, de creditare prin economisire, la care aceasta va declanşa un proces de economisire, conform unui plan propriu de finanţare a operaţiunii imobiliare, plan stabilit împreună cu această instituţie; conform acestui plan de finanţare instituţia specializată va individualiza şi selecta sursele de finanţare, negociind în contul său cu societăţi de împrumuturi ipotecare pe termen lung (societăţi de asigurări, case de econimii, bănci ipotecare, instituţii publice sau private de credit funciar) un împrumut acordat pe prima ipotecă (garanţie exogenă), societatea respectivă acceptând un împrumut complementar pe a doua ipotecă (garanţie endogenă prin achiziţia imobiliară).

În această schemă, beneficiarul locuirii va fi suficient să posede o parte din valorea (preţul) imobilului - între 15-25%, urmând ca pe prima ipotecă să i se acopere 20-30% pentru o perioadă a împrumutului de 20-30 de ani, iar pe cea de a doua ipotecă 45-65% pentru o perioadă a împrumutului de 10-15 ani.

Aplicarea schemei va trebui să beneficieze de finanţări pe piaţa de capital şi de mecanisme diversificate şi adecvate sectorial şi teritorial, pentru susţinerea şi mobilizarea economisirii familiilor, pentru mobilizarea depozitelor publice speciale, pentru utilizarea extinsă a **creditului** decalat **(sprijinit autonom prin subvenţii şi facilităţi fiscale),** credit prin care economisirea se disociază temporar de împrumut. În cadrul acestei scheme intervenţia pe scară largă a capitalurilor private va trebui să constituie fenomenul principal, susţinut complementar prin intervenţia coerentă şi orientată strategic a finanţării publice.

Având în vedere că cererea de credite imobiliare va depăşi încă o perioadă lungă, dincolo de orizontul tranziţiei, oferta de credite, autoritatea publică va trebui să iniţieze şi să promoveze acţiuni realiste pentru a orienta şi favoriza dezvoltarea structurilor de credit pe termen lung, într-o dependenţă dublă cu subvenţiile bugetare.

O structură a surselor de finanţare corespunzătoare tranziţiei şi implicit, strategiei transformative promovate, ar putea fi:

1. Subvenţii bugetare: 20-25%;

2. Economisiri lichide ale particularilor: 30-35%;

3. Fonduri proprii ale instituţiilor financiare: 10-25%;

4. Plasamente pe piaţa financiară: 25-30%.

În perspectivă, dezvoltarea creditului imobiliar concomitent cu extinderea capacităţii de economisire a familiilor ar putea stabiliza dual structura de finanţare, astfel: 35 - 40% surse proprii ale populaţiei; 60-65% surse externe (mobilizate în sistemul financiar).

Ansamblul instituţional implicat în mobilizarea surselor financiare şi orientarea fluxurilor financiare spre subsistemul locuirii va trebui să cuprindă următoarele componente:

1 . Instituţii care-şi finanţează împrumuturile (creditele) din economisirea lichidă a populaţiei:

a) societăţi publice şi private de credit decalat, care vor fi implicate îndeosebi în finanţarea construcţiilor de locuinţe, putând asigura circa 30-35% din ansamblul creditelor pentru construcţii;

b) case de economii, în majoritatea lor publice, care mobilizează in depozite speciale economiile populaţiei.

2. Instituţii care-şi finanţează creditele acordate pe piaţa financiară, instituţii de credit imobiliar şi instituţii de credit funciar:

a) **bănci ipotecare,** care utilizează ipoteca, în diverse forme funcţionale, ca instrument, ele fiind în general **bănci private;**

b) **societăţi de investiţii,** care sunt instituţii specializate puternic, funcţionând în regim privat, angajate în finanţarea directă prin implicarea mai multor componente, financiare sau non financiare, ale subsistemului locuirii. După părerea noastră, dezvoltarea acestor societăţi, funcţionând pe baze **mutuale,** ar putea constitui una din alternativele viabile pentru o parte semnificativă a subvenţiilor bugetare;

c) **organizaţii de credit imobiliar de drept public.**

3. Instituţii care-şi finanţează creditele acordate din capitaluri permanente:

- societăţi de asigurări;
- case de asigurări sociale.

4. Asociaţii şi organizaţii particulare, **care mobilizează disponibilităţi financiare pe diferite** canale **colaterale, dar convergente** (colectivităţi locale, asociaţii profesionale, sindicate sectoriale etc.).

După părerea noastră, instituţia centrală ar putea să devină **societatea de investiţii, cu scop** lucrativ, care să mobilizeze resursele financiare fie sub formă de depuneri, fie prin subscrieri, şi să acorde credite ipotecare pe o durată de **20-25 de** ani, putând acoperi circa 60-65% din preţul locuinţei.

Depunerile la aceste societăţi de investiţii vor trebui să fie onorate cu o dobândă legată (ecartul dintre dobânda la depunere şi dobânda la împrumut) scutită de impozitul pe venit. Creditele ipotecare acordate de către aceste societăţi vor trebui să permită întotdeauna accesul la proprietate. Ipoteca poate fi abordată în diferite forme (fragmentar, secvenţial, avalizat, asociativ, în circuit), ceea ce va trebui însă să subziste univoc este garantarea reciprocă între societate şi cel împrumutat.

Evantaiul condiţionărilor va diversifica favorabil utilizările creditului ipotecar (raportul faţă de venitul solicitantului de credit, faţă de evoluţia în timp a acestui venit, valorificarea ipotecii, structura familiei şi evoluţia probabilă a acesteia, modalităţile de asigurare etc.)

Credite ipotecare, prima fază de structurare instituţională a finanţării locuirii, vor trebui să acorde şi băncile comerciale, precum şi cooperativele de credit (instituţii care reprezintă o necesitate a sistemului financiar în economia de piaţă).

Multiplicarea şi diferenţierea organismelor care vor acorda credit imobiliar, diversificarea şi extinderea modalităţilor şi instrumentelor folosite, constituie o necesitate strategică prioritară a **tranziţiei** la un **sistem de** finanţare specific economiei de piaţă. în cadrul acestei **strategii,** mecanismele de finanţare promovate vor trebui să **se** circumscrie unei scheme generice prin care să se asigure un comportament **diferenţiat** într-un cadru organizat.

Instituţiile angajate în realizarea creditului imobiliar se vor structura în două categorii:

Instituţii care acordă împrumuturi pe prima ipotecă, aceste instituţii vor fi în general băncile ipotecare şi stabilimentele de credit imobiliar şi funciar, case de economii şi societăţi de asigurare;

Instituţii care acordă împrumuturi pe a doua ipotecă, acestea vor fi reprezentate **de societăţile de investiţii şi societăţile de credit decalat** După cum am afirmat, în cadrul acestor instituţii durata creditului va fi mai mică decât în cazul celor dintâi, iar între constituirea depozitului şi acordarea creditului se va constitui un ecart temporal.

Funcţionarea în viitor a acestui mecanism dual de finanţare va fi puternic influenţată de modalităţile de încurajare şi susţinere a economisirii private, de avantajele fiscale acordate, precum şi de sistemul de facilităţi şi prime aferente subsistemului locuirii.

Elementul cheie va fi evident componenta economisirii private, orientată spre achiziţii imobiliare. Fondurile disponibilizate prin economisire la nivelul particularilor fiind insuficiente, mecanismele creditului imobiliar pe bază de ipotecă vor completa, prin prima ipotecă, şi vor suplimenta, prin a doua ipotecă, resursele financiare până la concurenţa preţului negociat.

Funcţionând conform sistemului creditului mutual, societăţile de credit decalat vor putea să asigure între 25-30% din finanţarea globală în cadrul subsistemului locuirii, utilizând organizaţii specializate de colectare a capitalurilor. Din punct de vedere juridic o asemenea societate poate fi definită ca o entitate financiară a cărei activitate este orientată spre constituirea de capital financiar prin mobilizarea, în forme şi modalităţi diversificate, a vărsămintelor (depunerilor) solicitanţilor de locuinţe sau servicii aferente spaţiilor de locuit şi acordarea din acest capital de împrumuturi acestor solicitanţi pentru construirea, ameliorarea sau extinderea de locuinţe.

Principiul de bază al funcţionării unei asemenea societăţi va consta în echivalenţa dintre serviciile financiare pe care solicitantul societar (aderentul) le aduce ansamblului mutual într-o primă fază a relaţiilor financiare şi serviciile financiare primite de către aderent, într-o a doua fază (ecartul financiar, decalajul). Funcţionarea sistemului presupune deci o perioadă de aşteptare pentru atribuirea împrumutului, a cărei durată este funcţie de fluxul de capital (vărsăminte, rambursări).

Resursele financiare vor fi constituite din depozite ale aderenţilor, rambursări ale împrumuturilor acordate şi din primele acordate de autoritatea publică deponenţilor. Ratele dobânzii la depozite şi la credite sunt funcţional legale.Aderentul angajează un credit cu societatea, în funcţie de nivelul economisirii lunare pe care aceasta o va aloca depozitului deschis la societate. Valoarea tota'* a creditului acordat de către societate va fi finanţată din depozitul aderentului (circa 25-30%) şi dintr-un credit propriu-zis care va genera înscrierea unei ipoteci pe piaţa secundară. Atribuirea creditului se va face după o anumită perioadă a cărei durată va depinde de criterii bine definite, transparente şi acceptate. Durata împrumutului va fi de până la 15 ani la o rată a dobânzii inferioară ratei dobânzii comerciale.

Pentru accelerarea fluxurilor financiare vor fi utilizate creditele cu anticipaţie, destinate aderenţilor care doresc achiziţionarea rapidă a locuinţei, credite finanţate exclusiv din împrumuturi pe piaţa financiară şi din rezervele inerte ale diferitelor fonduri publice.

Stimularea procesului de economisire orientată spre locuinţă va trebui să fie realizată de către autoritatea publică prin exonerări, prime de economisire sau prime de construcţie.

Pentru a deveni viabilă şi eficace finanţarea locuinţelor, având ca o componentă esenţială creditul imobiliar, va trebui să- şi dezvolte un sistem cocrent şi flexibil de instrumente ipotecare prin care să fie mobilizate convergent diponibilităţile financiare ale diferitelor componente din subsistemul locuirii şi din afara acestuia.

Ca instrument care leagă pe creditor de împrumutat, printr-un contract ipotecar, ipoteca se caracterizează prin:

- proprietatea care garantează rambursarea împrumutului;

- calendarul rambursării şi rata dobânzii;
- condiţiile de rambursare a împrumutului;
- penalităţi eventuale în cazul întârzierii rambursării;
- circumstanţele în care împrumutatul nu respectă obligaţiile contractuale ale împrumutului ipotecar, putând să-şi piardă obiectul garanţiei.

Patru tipuri de ipoteci pot fi utilizate, din combinaţia cărora vor putea rezulta modalităţile de finanţare a locuirii prin creditul ipotecar:

a. ipoteci cu rată a dobânzii fixă şi rambursări periodice (repartizate între dobândă şi diminuarea angajamentului);

b. ipoteci cu rată a dobânzii variabilă, în fiincţie de indicele determinat pe piaţa financiară şi de costul fondurilor;

c. ipoteci cu rambursare progresivă;

d. imprumuturi ipotecare cu substituirea purtătorului de anuitate (garanţie).

Referitor la cel de al patrulea tip de ipotecă, obiectivul esenţial al acestuia va trebui să fie acela de a permite proprietarilor cu o anumită vechime să-şi utilizeze capitalul imobilizat în locuinţa lor fără a renunţa la proprietate, posibil prin angajarea unui nou împrumut garantat printr-o fracţiune din valoarea proprietăţii, a cărei sumă permite de a cumpără unul sau mai multe contracte de anuitate.

În condiţiile tranziţiei riscul devalorizării ipotecii, şi deci a înregistrării unei falii între valoarea de piaţă a ipotecii şi valoarea de piaţă a împrumutului, este minim. Problema care poate constitui un obstacol în promovarea creditului ipotecar este aceea a constituirii (existenţei şi acceptării) obiectivului garanţiei ipotecare, şi în acest sens **intervenţia autorităţii publice** se impune pentru a asigura atât **constituirea** garanţiei, cât şi pentru **a absorbi riscurile de neplată,** posibile într-un mediu socio-economic caracterizat prin dezechilibre economice. Pentru aceasta, după părerea noastră, vor trebui create **agenţii publice de garantare ipotecară,** concomitent cu facilitarea constituirii agenţiilor private de garanţii.

Aşa cum am afirmat, rolul autorităţii publice în finanţarea locuirii trebuie să fie semnificativ, determinant - în prima fază a tranziţiei, în sensul promovării unei intervenţii judicioase, în cadrul căreia subvenţiile autonome să se completeze cu instrumente indirecte de intervenţie (preponderent fiscale). în cadrul mecanismelor de finanţare a subsistemului locuirii, promovate prin strategia propusă, vor trebui asigurate de către autoritatea publică unele cerinţe relevante:

1. Prima cerinţă a subsistemului locuirii faţă de autoritatea publică trebuie **să** fie a asigurării condiţiilor reale, din punct de vedere **juridic, financiar şi social,** pentru a permite **accesul la proprietate** a particularilor. **Proprietatea** în subsistemul locuirii trebuie **să** devină una din condiţiile, dar nu singura, unei utilizări eficiente şi oportune a resurselor financiare;

2. O a doua cerinţă este aceea a facilitării construirii şi menţinerii unor ansambluri de locuit în proprietate publică beneficiind de chirii şi **cheltuieli cu serviciile** aferente locuinţei **subvenţionate** la beneficiari (familii cu venituri mici, noile familii, familii cu copii mulţi etc.). Considerăm că în perspectiva unei economii de piaţă adecvată subsistemului locuirii ponderea acestor ansambluri de locuit în totalul locuinţelor ar putea să fie de circa 25-30%;

3. Acordarea de **împrumuturi fără dobândă** de către autoritatea publică pentru a completa sau înlocui mijloacele de finanţare insuficiente şi oneroase de pe piaţa financiară;

Beneficiarul unui **împrumut** obţinut din propriile mijloace, care suportă constrângeri financiare, accentuate de dezechilibrele caracteristice perioadei de tranziţie, va trebui să beneficieze de **bonificaţii la dobândă** care pot acoperi total sau parţial dobânda împrumutului;

Alocarea de către autoritatea publică a unor **ajutoare financiare** destinate categoriilor sociale defavorizate, din punct de vedere al veniturilor pe persoană, în vederea diminuării impactului **cheltuielilor cu locuinţa** asupra veniturilor şi deci pentru creşterea gradului de solvabilitate a acestor categorii sociale în fluxurile de creditare. Durata alocaţiei va depinde de evoluţia previzibilă a familiei, a veniturilor acesteia, putând să varieze între 4-10 ani;

Sprijinirea procesului de economisire prin diminuarea veniturilor impozabile ale beneficiarilor de credite pentru locuire cu sumele pe care aceştia le economisesc în cadrul instituţiilor financiare specializate. Alternativa acestei facilităţi pot fi primele la construcţia de locuinţe, care vor suplimenta depozitele deponenţilor, în anumite condiţii bine definite;

Asigurarea unui regim fiscal favorabil noilor proprietari de locuinţe, care se încadrează în anumite condiţii (scutiri de taxe, scutiri de impozite funciare etc.).

Succesul unei strategii financiare a subsistemului locuirii va depinde, în perioada de tranziţie, de construcţia legislativă care se va promova, de coerenţa şi consistenţa acesteia capabile să asigure un cadru normativ permisiv creării şi dezvoltării instituţiilor private de finanţare a subsistemului locuirii, construirii, extinderii şi consolidării pieţei financiare specifice acestui subsistem, adecvării inovaţionale a instrumentelor financiare la caracteristicile economice ale tranziţiei, sprijinirii şi favorizării proceselor de economisire la nivel populaţional precum şi conectării eficace, bazate pe motivaţia economică, a tuturor componentelor subsistemului locuirii la generarea, multiplicarea şi diversificarea fluxurilor financiare aferente.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 8/1995

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE CERCETARE A CALITĂŢII VIEŢII

IPOTEZA MAXIMIZĂRII PUTERII ŞI TEORIA ECONOMICĂ

Paul FUDULU

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
Bucureşti, 1995

CUPRINS

INTRODUCERE 411

Capitolul 1 - IPOTEZA MAXIMIZĂRII PUTERII - UN MODEL ANALITIC ALTERNATIV PENTRU TEORIA ECONOMICĂ INSTITUŢIONALĂ 412

Capitolul 2 - PARADOXUL CLASICILOR 425

Capitolul 3 - TEORIA ECONOMICĂ ORTODOXĂ A DISTRIBUŢIEI - O TEORETIZARE EXTINSĂ A ECONOMIEI LUI ROBINSON CRUSOE 433

CONCLUZII 451

Introducere

Studiul de faţă îşi propune să găsească răspunsuri alternative la întrebările fundamentale ale acelui domeniu al teoriei economice care încearcă să explice evoluţiile instituţionale ale societăţii umane, întrebări care nu sunt încă rezolvate mulţumitor:

- care este cauza incapacităţii cronice a multor societăţi de a adopta structuri instituţionale generatoare de creştere economică, când este indubitabil că există o puternică corelaţie între venitul pe locuitor şi organizarea socială ?
- cum explicăm faptul că şi în cazul ţărilor cu performanţe economice superioare, se menţin şi se introduc mereu instituţii care diminuează şi ameninţă continuu aceste performanţe?
- de ce dezvoltarea economică durabilă a apărut şi evoluează pe fundamentul egalităţii de putere sau al structurilor politice democratice?

Ceea ce încercăm să aducem nou prin acest studiu şi care-l deosebeşte fundamental de toate celelalte studii din domeniu, după cunoaşterea autorului, este perspectiva asupra personalităţii umane. Începând cu Adam Smith şi John Stuart Mill teoria economică şi-a propus, în mod explicit, să analizeze principiile şi regulile de organizare umană generatoare de avuţie, avuţia fiind acceptată (în special în mod explicit de către Mill) ca fiind unul, numai unul dintre scopurile umane. După clasici, însă, această ipoteză, în mod deliberat fragmentară, asupra personalităţii umane, devine în mod evident eronat o perspectivă fundamentală şi integrală care trebuie să stea la baza oricărei explicaţii, din perspectiva teoriei economice, a activităţilor relevante ale individului raţional. Este cum nu se poate mai firesc ca o teorie (cum este teoria economică considerată ortodoxă în prezent), elaborată pentru a explica o realitate fragmentară, o componentă a activităţii umane, să eşueze permanent în a explica evoluţia structurilor instituţionale care vizează activitatea generală a individului şi a colectivităţilor.

Ipoteza fundamentală a acestui studiu - ipoteză care, credem noi, are la bază o realitate indubitabilă, dar care trebuie să-şi dovedească veracitatea şi prin capacitatea sa ca ipoteză analitică de a susţine modele teoretice cu mare potenţial de a interpreta evoluţiile instituţionale şi performanţele economice atât de diverse - este că individul nu maximizează avuţie, ci putere.

Capitolul 1 - IPOTEZA MAXIMIZĂRII PUTERII - UN MODEL ANALITIC ALTERNATIV PENTRU TEORIA ECONOMICĂ INSTITUŢIONALĂ

Modelul analitic pe care îl schiţăm în continuare şi care în mod fundamental trebuie să explice performanţele diferite ale diferitelor comunităţi umane, în termeni de avuţie, are la bază ipoteza că individul prin natura sa, în mod primar, nu maximizează avuţie ca rezultat direct sau mijlocit al interacţionării individului cu mediul natural (şi nici utilitatea generată de consumul avuţiei definită în acest mod), ci maximizează PUTERE. Folosim puterea în acest studiu în accepţiunea de capacitate generală de a face lucruri şi de a desfăşura acţiuni. Cititorul va observa că puterea în această accepţiune nu este în nici un caz numai putere politică, ci o abilitate generală care se exercită atât în relaţia individului cu semenii, cât şi în relaţia sa cu natura.

Ideea conform căreia indiferent de scopurile specifice ale activităţii individului, pentru a le atinge el are nevoie de putere, care în procesul realizării acestora urmează să fie consumată sau distrusă, a fost subliniată înainte de mai mulţi gânditori printre care Frank Knight.[1] Perspectiva acestui studiu, în ce are ea specific, nu se reduce la această constatare. Pentru noi, individul derivă satisfacţie din creşterea puterii şi nu în procesul consumării sau al distrugerii ei. Concepând individul ca o fiinţă în mod fundamental activă, dinamică, angajată permanent în realizarea unei diversităţi de scopuri, el este simultan conceput ca urmărind maximizarea puterii sau a economisirii ei în vederea maximizării volumului de scopuri. Creşterea volumului de scopuri ce pot fi realizate generează satisfacţia, dacă trebuie să facem o trimitere directă la perspectiva utilităţii, şi nu realizarea scopurilor. Accentul nostru cade pe creşterea puterii şi nu pe satisfacţia consumării ei. Pentru noi, însăşi consumarea puterii este subordonată creşterii puterii sau a conservării ei.

Deoarece se va dovedi util să tratăm în mod independent puterea individului în relaţia sa cu natura şi puterea individului în relaţia sa cu ceilalţi indivizi cu care el interacţionează, vom angaja în această analiză următorii termeni: vom numi puterea individului în relaţia sa simultană cu aceste două elemente PUTERE GENERALĂ (g). Puterea generală este deci rezultanta a două componente: puterea sa în relaţie cu natura, care este definită de volumul elementelor naturale rare de care el dispune şi pe care le poate angaja în realizarea scopurilor sale sau de volumul de avuţie şi pe care o vom numi PUTERE ABSOLUTĂ [a = f(W), unde W este volumul de avuţie] şi de puterea sa în relaţie cu ceilalţi indivizi, de capacitatea lui de a impune propriile-i scopuri celorlalţi atunci când acestea sunt conflictuale (şi noi le vom concepe ca fiind în

esenţă conflictuale sau concurente datorită diferenţelor dintre personalităţile diferiţilor indivizi), componentă a puterii pe care o vom numi PUTERE RELATIVĂ (r). Vom concepe puterea relativă numai ca pe magnitudine relativă, iar pentru a simplifica lucrurile vom presupune în acest studiu că puterea relativă se determină prin raportul puterilor absolute ale indivizilor sau raportând capacitatea lor de a crea avuţie (ra = Wa/Wb, adică puterea relativă a individului As-a obţinut prin raportarea puterii sale absolute sau a avuţiei pe care el o poate crea la avuţia individului B, cu care el interacţionează). Chiar dacă excludem natura ca spaţiu vizat de scopurile indivizilor şi acceptăm că ei îşi exercită puterea numai asupra indivizilor din comunitatea lor, noi presupunem capacitatea lor de a crea putere absolută ca fiind direct proporţională cu capacitatea lor de a crea putere relativă.

Scopurile urmărite de individ pot viza fie numai natura, fie numai activităţile celorlalţi indivizi, fie simultan cele două medii. Când scopurile individului vizează activităţile celorlalţi membri ai colectivităţii puterea generală este determinată prin definiţie de puterea relativă. Atunci când scopurile individului vizează numai natura, puterea generală este identică cu puterea absolută, numai dacă nu există interferenţe ale celorlalţi indivizi în realizarea scopurilor propuse. Nu credem că exagerăm câtuşi de puţin dacă presupunem existenţa interferenţelor. Datorită existenţei interferenţelor celorlalţi indivizi în relaţia pe care un individ o angajează cu mediul,' puterea rezultată în aceste condiţii nu coincide cu puterea pe care el o poate dezvolta când acţionează singular, nu coincide cu puterea absolută; vom numi această putere, pe care individul o dezvoltă în relaţia sa cu mediul, dar afectat de interferenţele celorlalţi indivizi ai comunităţii, PUTERE ABSOLUTĂ EFECTIVĂ.

Presupunem existenţa a două persoane A şi B care formează o colectivitate. Puterea absolută efectivă a individului A este: aea = aa - aa(ab/aa) = aa - aax(l/ra), unde: aea este puterea absolută efectivă a individului A, aa şi ab sunt puterea absolută a individului A şi respectiv a individului B, iar ra = aa/ab este puterea relativă a individului A.

Formula de mai sus ar spune următoarele: capacitatea individului A de a face lucruri, de a desfăşura acţiuni în relaţia sa cu natura depinde de puterea sa absolută minus puterea individului B de a se împotrivi scopurilor lui A, adică puterea lui B în relaţia sa cu natura sau puterea sa absolută.

Dacă reducem scopul şi mulţimea activităţilor umane la una singură: mutarea muntelui Postăvarul din punctul X în Y, chiar dacă persoana A are abilitatea fizică de a muta muntele, deci are puterea absolută necesară pentru realizarea acestui scop, puterea sa absolută efectivă este zero, dacă şi B deţine aceeaşi putere absolută, dar el o exercită în scopul mutării muntelui Postăvarul din Y în X.

Faptul că avuţia individului A nu trebuie concepută numai ca o rezultantă a activităţii sale de dominare a naturii, ci ca o relaţie triunghiulară: individul A -

natura - individul B este exprimat cu limpezime de mai mulţi gânditori de seamă ai ştiinţelor sociale. Chiar şi evoluţiile spectaculoase, dar mai recente, din teoria opţiunii publice, au avut la bază ipoteza că, prin activitatea sa, fiecare individ impune costuri (adică generează interferenţe) asupra celorlalţi indivizi.

Marile enigme ale evoluţiilor economiilor ţărilor lumii, pentru a căror rezolvare s-a consumat fără rezultate mulţumitoare mult efort, sunt următoarele două: PRIMA este incapacitatea multora dintre ele de a se deplasa din poziţia de ţări subdezvoltate în poziţia de ţări dezvoltate. Această incapacitate, generată în principal de lipsa de voinţă a forţelor care deţin puterea, ne poate conduce la concluzia că în perimetrul realităţilor respective forţele politice relevante sunt mai bine situate într-o stare de subdezvoltare decât în starea de dezvoltare economică. Cum deci putem explica acest paradox, anume că deplasarea din starea de subdezvoltare în starea de dezvoltare economică nu este o deplasare eficientă pentru aceste forţe şi, deci nu este o deplasare Pareto-eficientă (presupunând că forţele care nu deţin puterea ar fi oricum interesate într-o creştere a avuţie lor). Cum explicăm, deci, că după zece mii de ani de civilizaţie din cadrul unei omeniri care este modelată ca fiind preocupată în principal de avuţie sau de satisfacţia generată de consumul ei, numai relativ recent unele ţări au devenit opulente, iar cea mai mare parte a lumii trăieşte încă într-o precară situaţie economică?

A DOUA ENIGMĂ: de ce demararea dezvoltării apare numai odată cu un cadru instituţional care exprimă egalitatea de putere şi de ce atâta timp cât inegalitatea de putere (sub forma diferitelor forme dictatoriale) persistă, cei care deţin puterea şi deci şi capacitatea de a hotărî evoluţia instituţională nu introduc reforme democratice şi nu realizează astfel performanţe economice deosebite?

Să ne imaginăm în continuare un exemplu care, într-un anumit fel, reproduce situaţiile prevalente în ţările care au depăşit marasmul economic. Credem că toţi cercetătorii domeniului ar agrea următoarea descriere a situaţiei: o tranziţie de la o situaţie economică precară pe fondul unor mari inegalităţi (de putere şi de avuţie) spre o situaţie economică foarte bună pe fondul unor inegalităţi sensibil diminuate. În limbajul modelului nostru situaţia ar putea fi descrisă astfel: o mică putere absolută coexistând cu o mare putere relativă şi o mare putere absolută coexistând cu o mică putere relativă.

Exemplul conceput are următoarele două scenarii.

Scenariul I: presupunem doi indivizi, Crusoe şi Friday, care sunt imaginaţi ca formând o societate. Abilităţile lor se reduc la crearea şi distrugerea munţilor, iar scopul activităţii lor este dispunerea munţilor în anumite puncte geografice. Scopurile lor sunt concurenţiale, adică mai degrabă ei doresc să localizeze munţii creaţi de ei în aceleaşi puncte geografice şi nu în puncte diferite. Crusoe are capacitatea de a crea şi distruge 7 munţi, iar Friday 3 munţi. Puterea absolută efectivă a lui Crusoe este: aec = ac-acx (1/rc) = 4 munţi.

Scenariul II: să presupunem acum că puterile absolute ale celor doi indivizi sunt mult sporite, dar egale; scopurile rămân însă conflictuale. Să presupunem deci că atât Crusoe cât şi Friday au puteri absolute egale de a crea sau distruge 25 munţi. Fiind dată conflictualitatea localizării munţilor, puterea absolută efectivă a lui Crusoe este zero şi tot zero este puterea absolută efectivă a lui Friday. Puterile lor absolute sunt de fapt imposibil de materializat. Dacă în primul scenariu Crusoe avea o putere absolută efectivă mai mare şi astfel ar fi fost interesat să conserve situaţia (el avea puterea să o facă), în al doilea scenariu nici unul nu-şi poate finaliza puterea şi în acelaşi timp nu poate depăşi această situaţie precară fără consimţământul celuilalt.

Presupunând raţionalitatea celor doi indivizi, ei vor cădea de acord, de exemplu, să-şi împartă spaţiul geografic urmând ca fiecare dintre ei să-şi exercite puterea absolută în jumătatea geografică destinată lui. Conflictualitatea localizării dispare ca urmare a acordului reciproc de a-şi exercita puterea absolută în spaţiile destinate. Deci, puterea absolută efectivă a lui Crusoe este: aec = f(af=0) = 25, iar puterea absolută efectivă a lui Friday este: aeff = f(ac=0) = 25, adică puterile lor de a crea/distruge munţi şi a-i localiza geografic sunt egale cu puterile lor absolute. Observaţi însă că intervine o modificare foarte importantă: ambele puteri absolute efective sunt dependente de acordul celuilalt de a nu-şi folosi puterea absolută decât într-un anumit perimetru geografic. Am putea spune că puterea absolută efectivă a fiecăruia este în măsură egală puterea absolută efectivă a celuilalt. Puterea absolută efectivă a lui Crusoe este atât de diferită acum de cea din scenariul I, încât o vom numi putere absolută coordonată: ea apare numai prin coordonarea activităţii celor doi indivizi. Respectând evoluţiile din viaţa reală, din perspectiva puterii, Crusoe trebuie să se simtă în scenariul II mai rău situat decât în scenariul I. De ce altfel nu acceptă dictatorii africani instituţiile egalităţii de putere (instituţiile libertăţii) care garantează o explozie a avuţiilor acestor ţări?

În scenariul II am înregistrat o extraordinară explozie în bogăţie (bogăţia fiind măsurată în termeni de munţii creaţi şi localizaţi geografic), dar în termeni de putere Crusoe este mai rău situat. Confruntat cu alegerea între cele două situaţii el ar prefera pe prima şi nu s-ar deplasa în a doua. Din perspectiva maximizării puterii individuale deplasarea din situaţia I în II este iraţională. Din perspectiva avuţiei, adică a teoriei economice ortodoxe, construită pe premisa că individul maximizează avuţie generatoare de utilitate, persistenţa rămânerii în prima situaţie este iraţională. Între un model analitic care explică lumea aşa cum este ea şi unul care se străduieşte să ne convingă că lumea este iraţională pentru că acesta nu corespunde canoanelor lui, trebuie în mod evident să optăm pentru primul.

În acest punct se impune o importantă observaţie: noi am exprimat puterea absolută efectivă în termenii unui volum de bunuri şi servicii. Şi totuşi ea nu poate fi confundată în nici un caz cu avuţia aşa cum este ea concepută

în teoria economică ortodoxă.

Volumul nostru de bunuri şi servicii nu apare doar la interferenţa omului cu natura ci, chiar mai imporiant, la interferenţa omului cu semenul său pe care nu-1 concepe ca pe un colaborator, ci ca pe un alt mediu ce trebuie controlat. Volumul nostru de bunuri şi servicii, care măsoară puterea absolută efectivă, este foarte aproape de definiţia dată de Locke bogăţiei, care după noi trebuie înţeleasă ca o definiţie a puterii: a fi bogat înseamnă nu pur şi simplu a avea multe bogăţii, ci a avea mai multe decât altul. Nu este deci deloc întâmplător ca doctrina mercantilistă, care este perfect raţională din perspectiva puterilor şi care a fost sprijinită indubitabil de Locke, intră în declin şi este chiar ridiculizată când avuţia începe să fie proiectată ca un obiectiv primar şi central al activităţii umane.

Ceea ce nu s-a înţeles din ce în ce mai mult, începând cu declinul mercantilismului, este că avuţia devine centrală numai dependentă de un anumit echilibru de putere: echilibrul caracterizat de egalitate; ea este un efect secundar al unui obiectiv central. Avuţia este rezultatul derivat al activităţii maximizării puterii în cadrul unor constrângeri caracterizate de egalitate de putere. Chiar şi Mill, care separa avuţia ca obiectiv uman mai mult din considerentele analitice ale teoriei economice, accepta că principala raţiune a avuţiei este puterea pe care ea o emană.

Să ne imaginăm acum un alt exemplu care întregeşte scenariile anterioare. Să presupunem că un individ deţine o anumită putere şi contemplă modul cel mai eficient în care trebuie să o angajeze în vederea maximizării scopurilor care pot fi realizate cu aceasta. Maximizarea puterii şi folosirea eficientă a unei puteri date sunt acţiuni compatibile cu maximizarea volumului de activitate sau de scopuri ce pot fi urmărite de individ. Aşa cum am arătat anterior, el poate să-şi exercite puterea în cele două domenii: în domeniul naturii, ca putere absolută, generând un volum de scopuri realizate, pe care-1 vom numi avuţie şi în colectivitate, generând orientarea activităţilor celorlalţi membri ai colectivităţii conform propriilor lor scopuri. Volumul de scopuri realizat în ultimul domeniu se aproximează ca un raport al puterilor absolute pe care l-am numit putere relativă.

Să ne imaginăm avuţia (puterea absolută) şi puterea relativă ca două bunuri. Acestea trebuie "maximizate" pentru că tocmai maximizarea lor permite maximizarea satisfacţiei individului modelat ca urmărind maximizarea puterii. Spre deosebire de scenariile anterioare, individul vizează acum scopuri atât în mediul natural, cât şi în cel social.

Să presupunem că individul din exemplul nostru maximizează în două situaţii X şi Y; acestea se caracterizează prin acelaşi mediu natural - ceea ce atrage nivelul consianl al puterilor absolute în cele două situaţii - dar se caracterizează prin colectivităţi cu grade diferite de omogenitate a puterilor; într-o situaţie (X) individul nostru se confruntă cu indivizi cu puteri inferioare, iar

în cealaltă situaţie (Y) el se confruntă cu indivizi cu puteri aproximativ egale. Presupunând că individul are preferinţe similare (cu privire la puterea absolută şi puterea relativă) în cele două situaţii, să conturăm cadrul analitic foarte familiar al opţiunii individuale (vezi figura nr.l).

Figura nr. 1

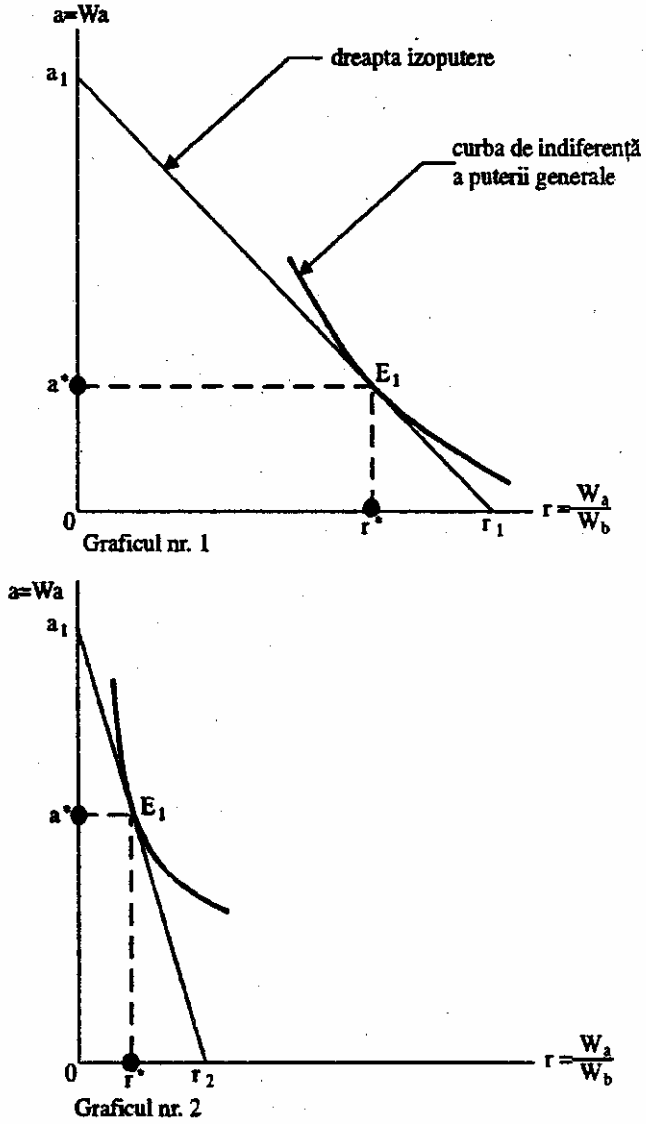

Am reprezentat ca pe o dreaptă izocost dreapta izoputerii individului în cele două grafice ale figurii nr 1. Deoarece mediul natural are aceleaşi caracteristici, în cele două situaţii, volumul maxim de avuţie sau putere absolută care poate fi obţinută (intersecţia dreptei izoputere cu ordonată) este acelaşi în ambele situaţii: al. Există o diferenţă considerabilă între puterile relative maxime, care pot fi realizate în cele două grafice corespunzătoare celor două situaţii: rl în graficul nr. 1 şi r2 în graficul nr. 2, unde r2<rl. 1. Deoarece presupunem că iniţial preferinţele pentru cele două forme de putere sunt identice în cele două situaţii, am aplicat o familie identică de curbe de indiferenţă în cele două grafice. Punctul de optim (punctul de tangenţă dintre dreapta izoputere şi curba de indiferenţă a puterii generale) reprezentând combinaţia care maximizează satisfacţia generată de puterea generală are o ordonată (avuţie) mai mică în graficul nr. 1, deoarece dreapta izoputere are o înclinaţie mai mică (aceeaşi înclinaţie o găsim mai jos pe curba de indiferenţă), şi are o ordonată (avuţie) mai mare în graficul nr. 2, deoarece dreapta izoputere are o înclinaţie mai mare (aceeaşi înclinaţie o găsim mai sus pe curba de indiferenţă).

Concluzia rezultată din acest exemplu este că individul maximizator de putere va optimiza producând mai puţină avuţie în cadrul societăţilor în care puterea lui relativă este mare (există dezechilibre accentuate de putere) şi va optimiza producând mai multă avuţie în cadrul societăţilor în care puterea lui relativă este mică (există o accentuată egalitate de putere). Prezumţia pe care o facem aici este că, în societăţile în care indivizii sunt de puteri egale, puterea lor se agreghează la diferitele niveluri organizatorice păstrând paritatea egală, iar în societăţile în care indivizii sunt de puteri inegale agregarea va menţine această inegalitate la diferite niveluri de organizare.

în prima situaţie (X) individul optimizează la un nivel scăzut al avuţiei, cheltuind o mare parte din putere pentru dobândirea de putere relativă, iar în al doilea caz el decide pentru a consuma o mare parte din putere în vederea obţinerii de avuţie (puterea absolută). Să acceptăm în continuare împreună cu alţi reputaţi economişti că modificarea preţurilor relative joacă un anumit rol în modificarea preferinţelor.[3] în situaţia inegalităţii puterilor, puterea relativă este relativ mai ieftină în comparaţie cu situaţia egalităţii puterilor; altfel spus, în situaţia inegalităţii puterilor, pentru a obţine un anumit volum al puterii relative va trebui să se renunţe la o cantitate mai mică de avuţie (putere absolută). În consecinţă, preferinţele se vor modifica astfel: individul, care acţionează într-un cadru caracterizat prin inegalitatea de putere, va prefera mai intens poziţiile relative sau puterea relativă în comparaţie cu un individ care acţionează într-un mediu caracterizat prin egalitatea puterilor individuale. În figura nr. 2 am modificat înclinaţia curbelor de indiferenţă pentru a reflecta modificările în preferinţe imprimate de preţurile relative.

Deci, într-un mediu în care puterea relativă este relativ mai ieftină, indivizii îşi vor modifica preferinţele în direcţia unei înclinaţii mai mari pentru puterea relativă, ceea ce echivalează cu creşterea "scumpetei" puterii absolute sau a avuţiei. În mod corespunzător curba de indiferenţă a indivizilor care operează într-un asemenea mediu se va înclina mai mult (vezi figura nr. 2 graficul nr. 1) şi,

în consecinţă, punctul de optim se va modifica astfel: componenta de avuţie va scădea şi mai mult, de la a* la a*[1]. Pentru indivizii care operează într-un mediu, unde puterea relativă este relativ mai scumpă, preferinţele se vor modifica în direcţia creşterii înclinaţiei pentru puterea absolută (avuţie). În consecinţă, curba de indiferenţă va avea o înclinaţie generală relativ mai mică (vezi figura nr. 2 graficul nr. 1), iar punctul de optim (punctul de trangenţă dintre dreapta izoputere şi curba de indiferenţă a puterii generale) se va modifica astfel: componenta de avuţie va creşte de la a* la a*[1], iar cea de putere realativă va scădea de la a* la a*[1]. Modificările ulterioare ale puterilor absolute sau relative vor produce modificări ale preferinţelor în direcţiile sugerate.

Figura nr. 2

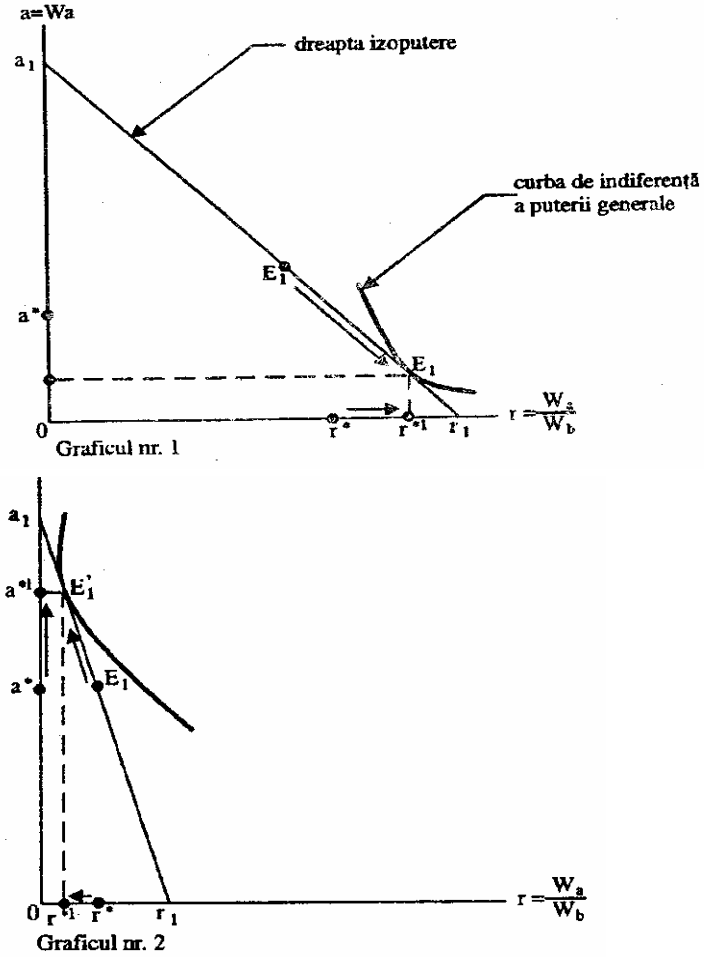

Cazurile sau situaţiile propuse anterior nu diferă substanţial. Indivizii maximizează puterea, dar îşi exercită puterea faţă de medii diferite. Mai precis, în timp ce în primul exemplu individul este conceput ca maximizând puterea numai în relaţia sa cu mediul, iar ceilalţi indivizi sunt modelaţi ca surse generatoare de costuri externe sau de diminuare a puterii sale absolute, în al doilea caz el îşi exercită şi maximizează puterea atât în relaţia sa cu natura, cât şi în relaţia lui cu comunitatea sau faţă de indivizii cu care el interacţionează.

Ambele cazuri permit, însă, o concluzie comună şi foarte importantă: avuţia este un rezultat derivat dintr-o anumită structură sau raport al puterilor indivizilor. Modelele noastre teoretice reproduc în mod convingător, considerăm noi, două caracteristici ale vieţii reale. Prima,producerea de avuţie nu este o permanenţă, pentru simplul motiv că indivizii nu au o asemenea prioritate. Paradoxid lipsei cronice a performanţelor economice în cadrul celor mai multe comunităţi ale lumii decurge în primul rând din modelarea eronată a individului ca fiind în mod fundamental un maximizator de avuţie. A doua, proiectarea avuţiei ca obiectiv central al activităţii umane se produce numai în comunităţile caracterizate printr-o egalitate pronunţată a puterilor (indivizilor şi instituţiilor relevante) sau, folosind un limbaj mai accesibil, în cadrul comunităţilor cu structuri democratice.

Există trei complicaţii ale modelului nostru analitic pe care nu ezităm să le abordăm cu această ocazie.

Prima complicaţie: dacă egalitatea de putere a instituţiilor relevante se produce ca rezultat al agregării unor puteri individuale relativ egale, cum explicăm apariţia structurilor instituţionale ale egalităţii de putere în comunităţi populate cu tipuri reprezentative de personalitate foarte diferite? Cum explicăm, de asemenea, evoluţiile sinuoase şi contradictorii ale organizării politice din diferitele comunităţi? Răspunsul nostru, care acceptă ca normalităţi aceste situaţii, are două componente. În primul rând, atunci când pe baza egalităţii de putere avuţia este proiectată în cadrul unei comunităţi ca obiectiv central şi se obţin rezultate remarcabile din acest punct de vedere (ca în Anglia, de exemplu) se declanşează o schimbare a puterilor relative ale comunităţilor concurente (puterea Angliei în raport cu cea a Franţei, de exemplu). Este foarte probabil ca obiectivul puterii relative (în cazul Franţei) să impună obiectivul producerii de avuţie şi implicit a structurilor instituţionale care o face posibilă (instituţiile egalităţii de putere). Deci o comunitate cu o slabă egalitate a puterilor indivizilor care o compun adoptă structuri instituţionale compatibile cu egalitatea de putere din raţiuni de putere.

A doua componentă, aceeaşi realitate a egalităţii de putere, care face posibilă generarea impresionantă de avuţie, modifică preferinţele individuale. Comunitatea care pe baza producerii rapide de avuţie ascende în ce priveşte puterea ei relativă, va fi tentată să proiecteze în afara graniţelor ei valorile

proprii, a gusturilor şi a preferinţelor formate sub impactul egalităţii de putere. Garantarea acestor preferinţe poate ea însăşi să impună introducerea instituţiilor egalităţii de putere. Incompatibilitatea dintre preferinţele modelate de raporturile locale caracterizate de inegalitate de putere şi preferinţele sau valorile ţărilor în ascensiune, unde egalitatea puterilor este rezultatul realităţilor interne, poate explica performanţele slabe, în mod cronic, ale unor comunităţi în acest domeniu şi imaginea lor - remarcată de C.D.Gherea - de ţări obosite şi satelite.[4]

A doua complicaţie: dacă avuţia este rezultatul derivat al egalităţii de putere, iar preferinţele trebuie să fie modelate într-o anumită măsură de realitate, ar trebui să existe un anumit paralelism, o anumită corelaţie între valorile, normele care orientează interacţiunea indivizilor în diferitele comunităţi, corelaţie care trebuie să respecte următoarea stereotipie: în ţările bogate şi cu o pronunţată egalitate a puterilor (care au la bază egalitatea puterilor individuale) există valori ale respectului reciproc, ale abţinerii de la impunerea de costuri sau externalităţi negative celorlalţi, iar în ţările sărace şi cu pregnantă inegalitate de putere ar trebui să predomine desconsiderarea categoriilor inferioare, o înclinaţie de tratare discriminatorie tocmai pe criteriul poziţiei în ierarhia de putere. Putem recunoaşte în realitate implicaţia noastră?

Îmi amintesc de o relativ recentă conferinţă internaţională şi de două poziţii teoretice divergente sub un aspect fundamental, poziţii care generează de altfel şi confruntarea teoretică majoră a acestui studiu. Într-o comunicare un cercetător american încerca să identifice condiţiile majore ale fragmentării puterii care au generat instituţiile liberale în Europa şi avantajele excepţionle pe care acestea le prezintă pentru creşterea economică. Ca şi într-un alt studiu cu o poziţie similară, cu care ne vom confrunta ulterior, studiului menţionat anterior îi lipsea efortul de a depista fundamentul sau cauza majoră a disipării puterii în Europa, cauză care se poate constitui ulterior într-o barieră foarte importantă în adoptarea facilă a instituţiilor democratice (ale egalităţii de putere) generatoare de creştere economică. Lucrarea la care ne referim aici, ca şi altele similare ei, ignoră tocmai ceea ce constituie tema majoră a studiului nostru: egalitatea de putere a instituţiilor societăţilor unor ţări europene la diferite niveluri de organizare nu a apărut aleator, din senin, ci are la bază egalitatea pregnantă a puterilor indivizilor care compun diferitele comunităţi.

Cel mai uşor mod de a depista pregnanţa egalităţii de putere constă în identificarea preferinţelor care ghidează interacţiunea dintre indivizii acestor comunităţi, preferinţe care, aşa cum am acceptat mai înainte şi la unison cu reputaţi economişti, trebuie să fie compatibile cu raporturile de putere prevalente. Şi la aceeaşi conferinţă, într-un scurt comentariu la studiul menţionat, am asistat la o veritabilă caracterizare a personalităţii reprezentative a indivizilor care populează tocmai ţara în care poate s-au născut instituţiile liberale generatoare de creştere economică - Anglia. Prin comentariul său,

profesorul Kenneth Minogue de la London School of Economics a vrut să corijeze tocmai ceea ce dumnealui a considerat şi partea slabă a operei lui Hayek, cel care a făcut atât de mult în a ne învăţa "să ne temem de birocraţie şi cum să realizăm prosperitatea", anume "problema identităţii" sau a tipului de personalitate care a făcut posibilă naşterea şi aplicarea în organizarea socială a liberalismului clasic.

Pentru profesorul Minogue, instituţiile liberale nu sunt, aşa cum se întâmplă în general, apreciate pentru că sunt instrumentale pentru creşterea ecconomică, ci au o semnificaţie deosebită pentru că ele permit recunoaşterea tipului reprezentativ de personalitate a indivizilor care populează comunitatea engleză care le-a generat. Nu facem aici apologia unui popor, cu atât mai mult cu cât, la unison cu profesorul Minogue acesta nu are numai particularităţi ce pot constitui obiect de apologie, ci doar ne angajăm ca şi profesorul Minogue, într-un efort de depistare a cauzei fundamentale care condiţionează trăinicia instituţiilor generatoare de creştere economică. Numai depistarea corectă a cauzei poate deschide calea unor eventuale soluţii viabile pentru ţările care doresc propăşirea economică. Şi în finalul acestei părţi de studiu, care am vrut să fie prezentarea unui model analitic, trebuie să introducem un citat mai lung din comentariul profesorului Minogue care este după noi o veritabilă descriere a preferinţelor care pot fi imprimate unui individ de realitatea egalităţii puterilor individuale şi, deci, o descriere a personalităţii care poate face posibilă o asemenea realitate:

"Se întâmplă ca eu să fiu un anglo-saxon excepţionalist. Nu vreau să spun prin aceasta că noi suntem superiori. Noi suntem, cred eu, grosolani, nu foarte artistici, iar manierele noastre sunt aproximativ la nivelul clădirilor noastre publice. Dar ceea ce deţinem noi cu adevărat este o istorie a libertăţii, o istorie care constă în a privi lucrurile în termeni (printre alte lucruri) de impactul lor asupra constituţiei noastre. Sunt multe modalităţi prin care am putea recunoaşte aceasta - înainte de toate în manierele noastre. Civilizaţii nu mai mici decât a noastră au fost construite pe baza unor reguli sociale din care se recunoaşte limpede cine este superior cui în rang sau status. Nimeni nu se îndoieşte de acest lucru. Se găseşte chiar întruchipat în uzanţele lingvistice. Pe de altă parte ***noi suntem incomodaţi în multe feluri de inegalitate*** (s.n.). Nu ne plac oamenii care încearcă să ne facă pe plac în mod excesiv. Şi din nou limba este o dovadă. Cum poate cineva traduce "linguşitor" sau "lingău" în alte limbi, în special noneuropene? Noi avem o înclinaţie de a trata oamenii de la distanţă, ca independenţi (s.n.). (Desigur aceasta nu este o trăsătură universală: ea este doar cutuma prevalentă)... Felul de oameni, pe care noi îl învăţăm de la istorie că suntem, este un fel de oameni puţin înclinaţi spre proiecte colective şi imens preocupaţi să respectăm în alţii intimitatea şi independenţa pe care noi le cerem pentru noi înşine (s.n.)."[5]

Şi unde întâlnim cele mai grave violări ale "drepturilor omului" (pe care noi le percepem ca fiind cauzate fie de inegalităţile considerabile de putere, fie de preferinţele modelate de aceste inegalităţi) dacă nu în ţările pe care noi le caracterizăm ca subdezvoltate ?

O a treia complicaţie a ipotezei maximizării puterii în teoria economică ar consta în modalitatea în care, după adoptarea acestei poziţii, putem explica utilitatea derivată de individ din consumul care nu este motivat de creşterea puterii, ci este, aşa cum îl denumesc clasicii, un consum "neproductiv". Altfel spus, cum explicăm că indivizii derivă plăcere, deci, utilitate, şi din distrugerea puterii, nu numai din creşterea ei. Aşa cum şi Mill accepta, avuţia, într-o mai mică măsură, este sursa amenităţilor generatoare de plăcere. În loc de a ne concentra asupra acestei abateri minore de la logica ipotezei noastre, vom aborda acest fenomen şi vom încerca o explicaţie a lui în cazul în care amploarea lui este mult mai mare, devenind un adevărat paradox, atât pentru abordarea noastră (dar numai aparent), cât şi pentru abordarea ortodoxă, care consideră maximizarea consumului (compatibilă cu maximizarea utilităţii) ca scop al activităţii umane. Paradoxul la care ne referim este formulat de Schumacher în ceea ce el sugerează să fie numită "prima lege a teoriei economice": "Cantitatea de timp liber real de care se bucură o societate tinde să fie în relaţie de inversă proporţionalitate cu volumul tehnicii angajate pentru economisirea muncii".[6] Şi, ca să rămânem încă puţin la nedumeririle unui noneconomist faţă de marile contraste dintre realitatea economică şi teoria economică ortodoxă în prezent, să ne întrebăm împreună cu Schumacher: de ce găsim o mult mai mare încordare sau efort (şi, deci, am adăuga noi, o mult mai mică deconectare) în ţări ca Germania sau Statele Unite în comparaţie cu o ţară ca Birmania, care este situată la baza piramidei progresului industrial unde "afli că oamenii dis_pun de o impresionantă cantitate de timp liber real pentru a se destinde" ?

Explicaţia noastră pentru asemenea paradoxuri, iar după prezentarea ei credem că, din perspectiva acestui studiu, fenomene ca cele deja semnalate nu mai sunt paradoxuri, ar fi următoarea: maximizarea puterii, care atunci când nu se exercită sub constrângerea egalităţii puterilor individuale se reduce la putere relativă, impune distrugerea avuţiei create (a puterii absolute) sau prevenirea producerii ei tocmai pentru a menţine sau a nu perturba raportul de putere existent sau puterea relativă, dacă aceasta este la punctul ei necesar de echilibru. Societăţile respective pot, deci, să-şi dezvolte preferinţe în direcţia distrugerii puterii absolute sau în direcţia prevenirii producerii acesteia.

Care poate fi raţiunea letargiei în care sunt ţinute forţele creatoare ale multor popoare de elitele care dictează organizarea socială şi pulsul vieţii economice? De ce după o experienţă suficient de lungă pentru a simţi pulsul vieţii nord-americane, revenind într-o cultură balcanică în care efectele întârziate ale celei mai recente dictaturi nu s-au stins încă, ai impresia că

aceste populaţii sunt angajate ca două echipe de fotbal într-o partidă în cadrul căreia echipa care a reuşit să obţină un avantaj de scor se complace la nesfârşit, ulterior, într-o "tragere de timp" cu efecte dezastruoase asupra performanţei sportive ? Iar cealaltă echipă, incapabilă să schimbe cursul jocului, acceptă resemnată situaţia.

Din perspectiva maximizării puterii, populaţiile care maximizează utilitatea distrugând putere procedează astfel deoarece echilibrul puterilor relative dictează acest lucru; aşa cum de altfel, din aceeaşi perspectivă, populaţiile care maximizează avuţia o fac deoarece, din cauze care depăşesc posibilităţile umane de a le influenţa, puterile relative au luat forma egalităţii aproximative.

Note şi referinţe bibliografice

1. *Vezi Frank Knight - "Freedom and Reform".*
2. *Mill afirma: "Cea mai mare parte a utilităţii bogăţiei, dincolo de o cantitate foarte moderată, constă nu în ameninţările pe care le generează, ci în puterea acumulată pe care posesorul ei o deţine în mâinile sale în vederea realizării de scopuri în general; şi această putere nu este conferită de nici o altă formă de bogăţie aşa de repede şi aşa de cert precum o conferă banii". J.S. Mill -"Principles of Political Economy with some of their Application to Social Philosophy", London/John WParker, West Strand/MIDCCCXLVIH, p. 6.*
3. *In lucrarea sa "Institutions, Institutional Change and Economic Performance", Cambridge University Press, 1990, p. 84., Douglas North afirma: "Ştim foarte puţin despre sursele schimbării preferinţelor sau gusturilor. Este clar că schimbarea preţurilor relative joacă un anumit rol în modificarea gusturilor. Adică schimbările fundamentale în preţurile relative de-a lungul timpului vor modifica modelul comportamental al oamenilor şi raţionalizarea decătre ei a ceea ce constituie standarde de comportament".*
4. *Vezi CD. Gherea - "Neoiobăgia".*
5. *Kenneth Minogue - "Wlutl we can learn from History?", comunicare la Atlas Foundation International Workshop, East Sussex, Anglia, 24 septembrie, 1994.*
6. *E. F. Schumacher - Small is Beautiful. A Study ofEconomics as if People Mattered", The Anchor Press Ltd/1974, p. 138.*
7. *E.F. Schumacher, op. cit., p. 138.*

Capitolul 2 - PARADOXUL CLASICILOR

O modalitate indirectă de a proba veracitatea ipotezei maximizării puterii, pe care în capitolul anterior am propus-o ca perspectivă fundamentală asupra personalităţii umane atunci când întreprindem studii asupra evoluţiei instituţiilor umane, ar putea consta în capacitatea sporită de a facilita înţelegerea evoluţiei gândirii economice, de a ilumina unele idei economice controversate. In acest capitol vom aborda o idee care, după ce a provocat cheltuirea unui efort intelectual enorm şi a avut pe alocuri implicaţii ideologice şi politice dezastruoase, pare acum să fie considerată una dintre cele mai mari gafe ale teoriei economice. Bănuiesc că economistul român este încă obosit sau chiar dezgustat de această chestiune teoretică şi în mod foarte sincer nu pot să nu recunosc o anumită reţinere pe care o încerc datorită emoţiilor negative pe care le-ar putea provoca reabordarea acestei chestiuni. Cu aceeaşi sinceritate trebuie însă să recunoasc şi surprinderea mea că ipoteza maximizării puterii, spre care am fost condus de rezultatele studiilor anterioare, mi-a impus revederea problematicii muncii productive şi neproductive la clasici, eu însumi fiind până relativ recent un susţinător al falsităţii acestei problematici.

Studiul din acest capitol avansează şi argumentează ideea că pledoaria clasicilor A.Smith şi J.S.Mill pentru munca productivă este o pledoarie pentru conservarea şi creşterea puterii în forma ei de putere absolută.

Capcana utilităţii - sursa unei grave erori

Una dintre cele mai pertinente observaţii asupra evoluţiei teoriei economice[1] constă în lipsa bulversărilor spectaculoase în evoluţia ideilor fundamentale şi mai mult dezvoltarea remarcabilă a tehnicii analitice. Altfel exprimat, baza ideatică a teoriei economice ortodoxe, în prezent, a fost elaborată odată cu începuturile teoriei economice propriu-zise sau odată cu operele clasicilor domeniului. Contribuţiile ulterioare mai degrabă au completat sau dezvoltat continuu un sistem teoretic pe un triunghi ideatic existent. Acceptarea concluziei anterioare creează însă un mare paradox: Adam Smith, "economistul care nu a avut egal în secolul XVIII sau chiar în secolul XIX", precum şi cel puţin un alt foarte mare clasic, J.S.Mill, au introdus în sistemele lor economice alături de idei fundamentale necontestate în prezent o idee pe care ei au tratat-o ca fundamentală şi care a fost şi este considerată încă de către ortodoxia economică "CEL MAI CONDAMNAT CONCEPT din istoria doctrinelor economice".[2]

Cum este posibil ca asemenea titani ai gândirii economice să fi greşit într-un mod atât de dăunător când, referindu-ne la fundamente, au oferit foarte mult? Nu cumva această idee se adresează unei probleme pe care noi, care privim prin "ochelarii" teoriei economice prezente, nici nu o sesizăm? Nu este posibil ca evoluţia ulterioară a teoriei economice, în încercarea acesteia de a-şi delimita mai precis câmpul de cercetare, să fi preluat secvenţial sistemul teoretic al clasicilor, creând astfel, ulterior, premisa incapacităţii de a asimila idei care erau parte a unui întreg mai cuprinzător?

Dacă acceptăm faptul că Adam Smith a excelat ca economist tocmai în înţelegerea relaţiilor economice esenţiale, cum este posibil că el să fi greşit atât de grav într-o problemă care nu poate fi bănuită de a fi o tehnicalitate? Nu este poate inoportun să semnalăm în acest contest că şi clasicul lui urmaş teoretic, J.S. Mill, care "a greşit" în ceea ce priveşte munca productivă la fel de grav ca şi Smith, a ajuns la concluzii care diferă substanţial de ideile neoclasice şi de ceea ce se consideră valid în prezent şi într-un alt domeniu vital al teoriei economice: teoria distribuţiei. În acest domeniu, însă, în timp ce Mill oferă o soluţie sau mai precis sugerează un model pentru înţelegerea realităţii distribuţiei aşa cum este ea, teoria neoclasică a distribuţiei mai degrabă pledează pentru cum ar trebui să fie distribuţia.

Eu avansez în acest capitol ipoteza că accentul pus de clasici pe separarea muncilor în productive şi neproductive este o dovadă a acceptării preocupării fiinţei umane pentru dobândirea de putere generală într-o formă particulară impusă de evoluţia raporturilor de putere în direcţia egalităţii - puterea absolută sau avuţie. Eu însumi, care am apreciat anterior în mod constant sterilitatea ştiinţifică şi practică a divizării muncilor în productive şi neproductive, sunt nevoit acum să constat că - privind din perspectiva puterii- aprecierile defavorabile ale acestor concepte sunt ele însele o gravă eroare.

înainte de a trece la o analiză mai aprofundată a abordării de către clasici a chestiunii, voi prezenta raţiunile pentru care, cred eu, clasificarea muncilor în productive şi neproductive pare (1) inutilă şi (2) iraţională. (1) Prima, separarea tuturor activităţilor umane în două clase este din punct de vedere al organizării **DE FACTO** a economiilor naţionale şi a unităţilor economice complet inoperaţională. (2) A doua, datorită dependenţei activităţilor productive sub aspectul performanţelor lor de o mulţime şi eventual toate celelalte activităţi rămase neproductive, cădem în ceea ce eu aş numi CAPCANA UTILITĂŢII: deoarece orice muncă este utilă, atunci toate muncile sunt direct sau în mod mediat productive.

Voi deschide argumentarea repudierii actualei evaluări a chestiunii de către teoria economică ortodoxă prin a menţiona că Mill a fost conştient de "capcana utilităţii" şi a repudiat indirect criteriul utilităţii ca fiind criteriul care trebuie angajat în clasificarea muncilor în productive şi neproductive, acceptând argumentul lui Say că, dacă ceea ce producem noi este utilitatea,

atunci toate muncile sunt productive.[3] Necesitatea separării muncilor în productive şi neproductive decurge dintr-o altă raţiune pe care numai o schimbare fundamentală în perspectivă asupra personalităţii umane o face inteligibilă. Ipoteza mea este că la clasicii Smith şi Mill conceptul de muncă productivă trădează acceptarea de către ei a caracterului central a preocupării fiinţei umane pentru putere. Aşa cum am demonstrat în capitolul 1, maximizarea puterii generale a individului ia forma maximizării puterii absolute sau a avuţiei, atunci când activitatea maximizatoare se desfăşoară în cadrul constrângerii egalităţii de putere. În cadrul precizat individul maximizator de putere poate fi modelat ca interacţionând doar cu natura, cu mediul fizic; el maximizează doar avuţia, iar relaţiile sale cu semenii iau în mod necesar forma colaborării. Producerea de avuţie este dependentă în mod esenţial de capital, iar capitalul de procesul de acumulare sau de procesul de fixare a avuţiei deja create; în general, deci, puterea creşte consumând putere.

Capitalul, în sensul cel mai profund, este legat de factorul timp, de capacitatea de a "comprima" într-un timp fizic sau de durata capacităţilor creatoare generate în perioadele anterioare. Comprimarea se face de fapt prin fixarea puterii. "Fixarea" are menirea de a conserva puterea generală şi astfel de a face posibilă angajarea ei în procesele viitoare. Necesitatea fixării, conservării sau a acumulării decurge, conform celor susţinute de Bohm-Bawerk, din capacitatea bunurilor viitoare de a fi folosite atât în prezent cât şi în viitor şi, deci, de a fi fizic mai productive. Dar, atât în cadrul teoriei capitalului la Bohm- Bawerk cât şi în cadrul teoriei abstinenţei cu privire la dobândă, crearea de capital şi realizarea unei productivităţi fizice superioare se realizează simultan cu creşterea costului. În timp, deci, ceea ce este o certitudine că prin conservarea puterii sporim puterea viitoare, este doar o posibilitate nedemonstrabilă, maximizarea prin aceleaşi procese ale satisfacţiei ca diferenţa între plăcere şi durere. Ipoteza maximizării puterii pare mai probabilă decât ipoteza maximizării satisfacţiei sau a utilităţii în accepţiunea anterioară.

La clasici, munca productivă este, de fapt, munca creatoare de capital, deci munca creatoare de avuţie sau putere absolută şi prin deducţie, de putere generală. In consecinţă, esenţial pentru determinarea muncii productive nu este forma materială sau imaterială, utilitatea sau inutilitatea, eficienţa sau ineficienta, ci principala ei caracteristică este capacitatea de a-şi fixa rezultatele, de a le conserva şi a face astfel posibilă angajarea lor în procesele viitoare, generând astfel putere absolută sau avuţie sporită.

În continuare, vom urmări separat, din acesta perspectivă, abordarea muncii productive la cei doi clasici, Adam Smith şi John Stuart Mill.

John Stuart Mill

La Mill dobândirea de avuţie este numai unul dintre marile obiective umane.[4] Dar celelalte interese nu sunt deloc incompatibile cu dobândirea de putere geneală, ci, mai degrabă, ele sunt feluri sau aspecte ale puterii generale. Altfel exprimat, diferitele interese ale unui popor sau individ mai degrabă coexistă decât să se excludă reciproc. Aşa cum menţionam în capitolul anterior, puterea absolută şi puterea relativă sunt forme sub care este dobândită puterea generală, iar amalgamarea lor este subordonată maximizării puterii generale; dobândirea de putere absolută, **CETERIS PARI-BUS,** modifică favorabil şi puterea relativă, iar dobândirea de putere relativă este echivalentă cu sporirea puterii generale.

în concepţia lui Mill "munca productivă este munca producătoare de avuţie",[6] iar o caracteristică esenţială a bogăţiei constă în aceea că ea este "susceptibilă de acumulare".[7] Deci esenţial pentru munca productivă nu este natura formei în care se concretizează rezultatele ei, ci capacitatea acestor rezultate de a se acumula. Eventual, forma materială a rezultatelor oferă una din posibilităţile de acumulare sau fixare; acumularea condiţionează caracterul productiv al muncii şi nu natura formei în care se prezintă rezultatele ei.

Este deosebit de sugestivă pentru concepţia lui Mill clasificarea utilităţilor în utilităţi fixate şi utilităţi nefixate. În mod fundamental, pentru Mill, muncile productive sunt muncile generatoare de utilităţi fixate, atât în obiecte cât şi în indivizi, deci utilităţi care sunt conservate şi, deci, pot fi angajate în activităţi viitoare. În mod corespunzător, munca productivă, într-un limbaj mai adecvat acestui studiu, este munca producătoare de capital atât material sau fizic cât şi uman. De fapt Mill nu neagă în mod explicit caracterul productiv al muncilor concretizate în utilităţi fixate în indivizi sau în capital uman, ci reduce, în mod declarat, sfera muncii productive la muncile producătoare de capital fizic din considerente de convenienţă.

Cred că este oportun să revin cu precizări asupra noţiunii de capital în sensul ei profund, fundamental. Capitalul are, deci, efectul comprimării eforturilor anterioare, a rezultatelor acestora, sau al extinderii perioadei de producţie. Cum acumularea este sinonimă cu fixarea şi, deci, cu concentrarea resurselor disponibile, am putea spune că prin fenomenul capitalului indivizii realizează o relaţie einsteiniană între spaţiu şi timp: (a) concentrăm spaţiul (acumulăm utilităţi realizate anterior) şi dilatăm timpul disponibil pentru o acţiune (ne referim nu la durata fizică efectivă a desfăşurării acţiunii, ci la suma duratelor în care s-au produs utilităţile fixate anterior şi care sunt angajate în acţiunea prezentă) sau (b) dilatăm spaţiul (mărim dimensiunea resurselor ce pot fi angajate în acţiuni) şi comprimăm durata fizică efectivă necesară realizării acestora. Capitalul, în sensul în care angajăm noi aici noţiunea, reprezintă orice utilitate (capacitate, efort) care poate fi conservată oricât de

puţin sau, altfel exprimat, care nu este consumată instantaneu cu producerea ei. Capitalul începe, deci, cu orice durată şi nu cu o anumită durată.

Tocmai din această perspectivă este privită şi munca neproductivă de către Mill: munca neproductivă este munca care nu se regăseşte în utilităţi fixate, ci în utilităţi ce se consumă instantaneu, simultan cu producerea lor. Această muncă nu poate produce avuţie, deoarece produce "lucruri care nu pot, după ce sunt produse, să fie păstrate câtva timp înainte de a fi folosite"[8] si, în consecinţă, individul "nu îşi îmbunătăţeşte în nici un fel condiţia materială".

Rezumând în termenii modelului meu analitic sugerat în capitolul anterior, munca productivă creează putere absolută, iar puterea absolută generează propria-i creştere, deoarece ea realizează în cadrul fenomenului capitalului procesul de concentrare sau de comprimare a spaţiului şi de dilatare a timpului angajat de individ în activităţile sale. Munca neproductivă, dimpotrivă, pentru că nu permite fixarea rezultatului ei, exclude fenomenul capitalului şi generează atât la Mill cât şi la Adam Smith "doar plăcere". Din perspectiva unei teorii cum este teoria economică ortodoxă, care concepe individul ca maximizând utilitatea generată de consum, împărţirea muncilor în productive şi neproductive este sortită să devină mai devreme sau mai târziu "cel mai condamnat concept din istoria doctrinelor economice", deoarece în mod explicit ea condamnă tocmai utilitatea în sens benthamit.

Din perspectiva individului maximizator de putere generală,/ LEGE A TEORIEI ECONOMICE formulată de Schumacher nu mai pare un paradox, ci o normalitate pentru că cea mai mare parte a timpului individual, în cadrul ţărilor dezvoltate, este angajată în activităţi de natură productivă şi nu "doar pentru plăcere". Este normal ca individul reprezentativ din SUA sau Germania să pară mult mai marcat de "încordare" decât individul reprezentativ din Birmania.

Adam Smith

Pe baza ipotezei individului maximizator de putere am încercat anterior, sper că în mod coerent, să înlătur una dintre cele mai grave erori din istoria gândirii economice. Voi încerca acum, pe baza aceleiaşi ipoteze, să înfrunt ceea ce pare în mod cert o incorectă şi, deci, nedreaptă apreciere a ideilor lui Adam Smith asupra muncii productive. Ne referim la aprecierea standard conform căreia A. Smith prezintă două definiţii ale muncii productive. Să remarcăm că, de exemplu, în manualul lui Mark Blaug[11] se apreciază că Adam Smith prezintă două definiţii ale muncii productive şi nu că defineşte în două moduri munca productivă. Această precizare este foarte importantă deoarece, după formularea atribuită lui Blaug, dar care, amintim, este generală, implicaţia este că pe baza a două definiţii diferite se ajunge la două clase diferite de fenomene. În cazul formulării "se defineşte în două moduri", pe care noi am introdus-o doar pentru a remarca o trăsătură a aprecierii standard, ajungem,

deşi din perspective diferite, la aceleaşi clase de fenomene. Implicaţia este că, în timp ce ultima formulare păstrează coerenţa logică, prima o distruge simultan cu generarea, în mod incorect, a unei mari breşe în soliditatea ştiinţifică a cercetătorului, în cazul nostru a lui Adam Smith.

Conform lui Blaug cele două definiţii atribuite lui Smith sunt: (1) "versiunea valorii" după care munca productivă este munca care "adaugă valoare netă produsului"[12] şi (2) versiunea stocării după care munca productivă este munca care "se concretizează într-un anumit obiect particular sau marfă vandabilă"[13]. Ipoteza mea, pe care o vom verifica în cele ce urmează, este că Smith prezintă o singură definiţie şi, corespunzător, determină o singură clasă a muncilor productive (muncile care creează premisa creşterii puterii sub forma puterii absolute sau a bogăţiei) folosind doar perspective şi, deci, termeni diferiţi. În fapt, muncile productive la Smith sunt muncile creatoare de capital în accepţiunea mai profundă pe care noi am dat-o capitalului în acest studiu. Din perspectiva creşterii puterii absolute şi a capitalului sunt esenţiale două elemente: utilitatea sau capacitatea stocată sau fată şi suportul stocării sau fixării. Ceea ce face Smith în mod foarte corect este tocmai evidenţierea acestor două elemente ale unui proces unic: procesul de conservare a puterii subordonat creşterii puterii.

Să verificăm această ipoteză abordând pe rând cele "două" variante ale definirii muncii productive. Deci în "versiunea valorii", afirma Blaug, munca productivă adaugă "valoare netă", adică, precizează Blaug, în termeni moderni, rentă şi profit. Această idee pare să sugereze că Adam Smith, cel puţin într-o variantă, ar considera munca productivă ca muncă eficientă sau profitabilă pentru întreprinzător. Să urmărim foarte îndeaproape textul Avuţiei Naţiunilor. 4 Adam Smith scrie: "Există un fel de muncă care adaugă(sn) la valoarea obiectului asupra căruia este depusă; există o alta care nu are un asemenea efect".15 într-adevăr, Smith continuă: "Un om ajunge bogat angajând o mulţime de lucrători industriali. El sărăceşte prin întreţinerea unei mulţimi de servitori menajeri".16 Deşi salariul muncitorului industrial este avansat de patronul său, el în realitate nu ocazionează nici un fel de costuri, "valoarea acelor salarii fiind în general recuperată (s.n.) împreună cu un profit", în timp ce "întreţinerea servitorului menajer nu este (s.n.) niciodată recuperată".17 Atenţie, Smith nu afirmă că munca neproductivă nu aduce profit, ci numai că valoarea echivalentă cu salariile nu este recuperată; de asemenea, în definirea muncii productive termenul recuperată apare înaintea proprietăţii de a aduce profit, care este de fapt o posibilitate. Proprietatea muncii productive de a permite recuperarea salariilor ocazionate este ca efect similară cu proprietatea de a permite conservarea valorii produse prin efectuarea ei.

Să urmărim precizările făcute în continuare de Smith: "Dar munca muncitorului industrial se fixează şi se regăseşte într-un anume obiect particular sau marfă vandabilă, care durează pentru câtva timp după ce

efectuarea muncii a încetat".[18] Şi parcă pentru ca să nu existe nici o posibilitate de a ne îndoi asupra faptului că ceea ce Smith descrie nu este altceva decât procesul de conservare a puterii absolute sau a avuţiei - crearea capitalului în sensul profund precizat anterior - textul continuă: "Este ca şi cum ar fi o anumită cantitate de muncă stocată şi depozitată pentru a fi folosită, dacă va fi necesar, cu o altă ocazie"[19]. Chiar şi adăugirea "dacă va fi necesar" îl poate face pe economistul ortodox să se îndoiască că ceea ce descrie Smith este un proces general de creare a capitalului, deoarece pentru el capitalul, în mod îngust, trebuie să fie o valoare angajată, în mod obligatoriu, în producerea altor valori în scopul generării unui profit.

Deci, în ceea ce în sens ortodox se numeşte "varianta valorii" Smith precizează de fapt ceea ce se fixează sau se stochează. Se fixează efort, iar pentru Smith efortul sau munca fiind sursa şi măsura valorii, se fixează valoare; dar nu se fixează în nici un caz valoare netă (ca profit sau rentă) care este menţionată ca o eventualitate minoră şi nedefinitorie pentru chestiunea examinată.

Să continuăm cu a doua versiune, "versiunea stocării", după care munca productivă produce "un anume obiect particular sau o marfă vandabilă". Otodoxia economică percepe această precizare ca pe o definiţie distinctă. De fapt, ceea ce face Smith, nu este altceva decât precizarea suportului operţiunii de stocare sau fixare. Obiectul particular sau marfa vandabilă sunt două suporturi posibile şi, aşa cum am menţionat la Mill, acesta din urmă a identificat şi fiinţa umană ca un eventual suport. Natura suportului nu este definitorie pentru munca productivă. Versiunile "valorii" şi "stocării" nu sunt altceva decât aspecte esenţiale ale unui proces unic: procesul de fixare sau conservare a puterii sub formă de avuţie.

Note şi referinţe bibliografice

1. *Vezi capitolul "Introduction - Has Economic Theory Progressed?" in Mark Blaug - "Economic Theory in Retrospect", Fourth edition, Cambridge University Press, 1988.*
2. *Mark Blaug - op. cit., p. 54.*
3. *Vezi John Stuart Mill - "Of the Influence of Consumption on Production" in "The Critics of Keynesian Economics", ed. by Henry Hazlit, D.Van Nostrand Company, Inc.II960.p. 55-57.*
4. *Mill afirmă: "Toţi ştim că este un lucru să fii bogat şi altul să fii luminat, brav sau omenos: că modalităţile în care o tară este îmbogăţită, făcută liberă sau virtuoasă să exceleze în armament sau politică sunt probleme în totalitate distincte. Într-adevăr aceste lucruri sunt toate în mod indirect interdependente şi se influenţează reciproc... Dar, deşi aceste elemente*

sunt strâns conexate, ele sunt în mod esenţial diferite şi nu s-a presupus niciodată a fi altfel". John Stuart Mill -"Principles o Political Economy with some of their Application to Social Philosophy", London/John W.Parker, WestStrand/MDCCCXLVIII.

5. *Următorul citat ar putea fi relevant pentru faptul că obiectivele umane sunt aspecte ale puterii generale: "Uneori un popor a devenit liber deoarece mai întâi a devenit bogat; sau a devenit bogat deoarece mai întâi a devenit liber", John Stuart Mill,* op. *cit. anterior, p. 2.*
6. *J.S. Mill - "Of the Influence of Consumption on Production " în* op. *cit., p. 57.*
7. *J.S. Mill, op. cit. anterior, p. 59.*
8. *J.S. Mill, op. cit. anterior,p. 59.*
9. *J.S. Mill,* op. *cit. anterior,p. 59.*
10. *Este poate important să menţionăm că, deşi în formularea legii lui Schumacher am folosit în traducerea mea termenul "deconectare " atât Schumacher cât şi clasicii Mill şi Smith, în determinarea muncilor neproductive, folosesc un termen comun, "enjoy" sau "enjoyment".*
11. *Această apreciere o considerăm standard, deoarece apare în aproape toate manualele (inclusiv cele marxiste), dar noi vom analiza chestiunea aşa cum este ea prezentată în manualul lui Mark Blaug - "Ecomic Theory in Retrospect".*
12. *Vezi Mark Blaug op. cit., p. 55.*
13. *Mark Blaug* op. *cit.,p. 55.*
14. *Vezi partea a II-a, capitolul III - "Of the Accumulation of Capital or of Productive and Unproductive Labour", Adam Smith - fin Inquiry into the Nature and Causes* of *the Wealth* of *Nations", Liberty Press/Liberty Classics, Indiana, USA.*
15. *Adam Smith,* op. *cit., p. 330.*
16. *Adam Smith, op. cit., p. 330.*
17. *Adam Smith,* op. *cit., p. 330.*
18. *Adam Smith,* op. *cit., p. 330.*
19. *Adam Smith,* op. *cit., p. 330.*

Capitolul 3 - TEORIA ECONOMICĂ ORTODOXĂ A DISTRIBUŢIEI -O TEORETIZARE EXTINSĂ A ECONOMIEI LUI ROBINSON CRUSOE

Aşa cum am sugerat în capitolele anterioare, teoria economică ortodoxă, în prezent, cel puţin în partea ei de microeconomic, unde originea neoclasică este necontestată, reprezintă derivarea unor principii de comportament pentru un individ care acţionează izolat, ca un Robinson Crusoe, şi care se confruntă şi maximizează exclusiv în relaţia sa cu natura. Deci individul este modelat ca maximizând numai avuţie, iar principiile de comportament trebuie să întâmpine această exigenţă: să producă maximum de avuţie. Indivizii nu numai că acţionează doar asupra naturii, realitatea socială fiind exclusă ca eventual obiect al acţiunii, dar ei nu generează nici externalităţi negative asupra celorlalţi în activitatea lor maximizatoare de avuţie; ei sunt concepuţi ca excelenţi colaboratori.

În modelul analitic avansat în primul capitol al acestui studiu, individul este presupus că în mod fundamental maximizează putere generală; maximizarea avuţiei este rezultatul de echilibru al unei situaţii caracterizate prin egalitatea puterilor individuale şi a instituţiilor relevante, o situaţie mai degrabă de excepţie decât o regulă. Ameninţările sau dificultăţile continue ale instituţiilor egalităţii de putere sau democratice, inclusiv în ţările în care acestea au apărut exclusiv pe baza realităţilor interne, precum şi preponderenţa ţărilor şi populaţiilor care şi-au trăit şi îşi trăiesc istoria sub regimuri care sunt diferite variaţii ale dictaturii, constituie suportul faptic al modelului propus. Modelul analitic propus este, însă, în primul rând o reacţie la eşecurile teoriei economice instituţionale de a argumenta perpetuarea eşecului majorităţii populaţiilor lumii de a adopta structuri instituţionale care promovează avuţia sau creşterea economică.

Studiul din acest capitol este menit să analizeze principiile de distribuţie a venitului şi a avuţiei aşa cum acestea decurg din modelul de personalitate presupus explicit sau implicit de economia neoclasică, adică principiile de distribuţie maximizatoare de avuţie. Ne vom apropia astfel mai mult de mecanismul economic subordonat producţiei de avuţie şi, poate, vom reuşi în acest mod să evaluăm mai corect realismul lui. Vom analiza teoria ortodoxă a distribuţiei aşa cum se prezintă ea la John Bates Clark şi Frederic Bastiat.

John Bates Clark

În mod indubitabil, pentru Clark[1] legile universale (legea utilităţii finale şi legea productivităţii finale) care guvernează relaţiile om-natură sunt aceleaşi

legi care guvernează economiile complexe. Aşa cum un individ izolat în relaţia sa cu natura îsi distribuie resursele în conformitate cu cele două legi universale, într-un mod similar în principiu, dar mai elaborat, se produce distribuţia venitului. Dar nu numai atât; Clark afirmă chiar că "întregul studiu al distribuţiei este în acest fel studiul unei producţii specifice".[3]

Legea productivităţii finale, care reglementează repartiţia venitului pe factori sau legea productivităţii marginale în limbajul mai modern, este o lege naturală care "dacă funcţionează fără fricţiuni, va acorda fiecărui agent de producţie cantitatea de avuţie pe care acel agent o creează".[4] Clark foloseşte termenul de "natural" în accepţiunea clasică de normal. Deci, această lege acţionează pe termen lung sau în condiţii de echilibru. Pentru a fi mai exact, Clark condiţionează stereotipia legică de funcţionare a EIFĂRĂ FRICŢIUNI, iar lipsa fricţiunilor este la Clark echivalentă cu structura concurenţei perfecte.[5]

Ce înseamnă, însă, în primul rând concurenţa perfectă dacă nu egalitatea de putere a agenţilor economici? Şi în câte ramuri şi câte ţări prevalează concurenţa perfectă? De ce a fost nevoie de un domeniu special al teoriei economice, cum este teoria regularizării (regulation theory), pentru a trata problema creării de surogate ale concurenţei perfecte? Concurenţa perfectă este la fel de rară ca şi libertatea şi instituţiile democraţiilor constituţionale în formele lor pure. Dar a condiţiona o normalitate de o situaţie anormală este mai degrabă un mod elegant de a o nega. În consecinţă, legea lui Clark poate fi un PRINCIPIU NORMATIV al maximizării avuţiei, dar în nici un caz nu poate fi un principiu pozitiv, o lege universală care ghidează distribuţia în economiile complexe.

Clark îşi pune mari speranţe în descoperirea unei legi a distribuţiei independent de organizarea socială, deoarece, dacă putem aprecia "onestitatea stării sociale, determinând dacă aceasta oferă fiecărui om ceea ce este al lui", atitudinea unei clase sociale faţă de altă clasă s-ar schimba, aceasta depinzând de raportul dintre cât crede o clasă că produce şi cât obţine prin producţie. Faptul că de la apariţia lucrării lui Clark, anul 1931, nimic nu s-a schimbat în modul în care indivizii percep şi doresc sau acceptă distribuţia sau dacă s-au produs schimbări, ele au fost în mod cert în direcţie inversă (ca, de exemplu, creşterea părţii din PNB care este redistribuită bugetar şi deci nu după exigenţele legii productivităţii marginale) este o dovadă a incapacităţii legii productivităţii marginale de a explica distribuţia venitului şi a avuţiei în viaţa reală.

Lumea ştiinţei economice refuză să înţeleagă că între capacitatea de producţie a unui individ (productivitatea marginală a lui) şi partea venitului cuvenită lui nu este o relaţie cauzală necesară. Faptul I, că individul A are capacitatea de a produce de două ori mai mult decât individul B, este o realitate complet separată şi, deci, care potenţial poate să fie evaluată diferit de faptul II că B îşi însuşeşte un venit de două ori mai mare decât A. Individul B

poate foarte bine să accepte faptul I, dar poate să fie în dezacord cu faptul II. Aparenta inconsecvenţă logică şi comportamentală a lui B decurge din ipoteza implicită sau explicită, dar ireală, că atât A cât şi B sunt doar maximizatori de avuţie. Numai această falsă ipoteză poate trezi nedumeriri cu privire la comportamentul lui B şi nu relaţia productivitate marginală - venit obţinut care, repet, nu este o relaţie cauzală invariabilă.

Cum ar fi evaluat faptul II din perspectiva individului maximizator de putere generală? Dezacordul lui B faţă de un raport al distribuţiei proporţional cu productivităţile marginale este complet raţional: lipsa dezacordului ar însemna acceptarea poziţiei sale de inferioritate relativă în care el (din perspectiva puterii generale) este mai rău situat decât în cazul, de exemplu, al unui raport de egalitate în distribuţie, deşi, în ultimul caz, bogăţia sau puterea absolută ar descreşte.

Poate nu este inoportun să deducem în continuare că atunci când este confruntat cu faptul II (individul B fiind modelat ca maximizator de putere) chiar şi aşa de blamat un sentiment cum este invidia devine unul dintre cele mai prudente şi fireşti sentimente umane. Invidia este, am putea afirma din perspectiva puterii, o reacţie sentimentală la o situaţie defavorizantă şi chiar periculoasă (constând în pierdere de putere) pentru cel care o trăieşte, ea inspirând un comportament eficient,[7] orientat în direcţia reducerii decalajului de putere relativă.

Frederic Bastiat

La Bastiat ideea că proprietatea (în sensul avuţiei de care dispune un individ) este rezultatul exclusiv al unei relaţii om-natură este foarte clară, deci este indubitabilă prezumţia implicită că fiinţa umană are un singur obiectiv: maximizarea bogăţiei sau a puterii absolute. Nu numai că proprietatea este "dreptul pe care muncitorul îl are asupra valorii pe care el a creat-o prin munca sa", dar şi mai evident "proprietatea există înaintea legii".[9] La Bastiat proprietatea a fost instituită în mod divin şi individul se naşte proprietar. Deci proprietatea nu poate fi o consecinţă a legii sau a acordului şi singura raţiune a legii este "protejarea şi securitatea ei".[10]

Să remarcăm acum că ideea anterioară a lui Bastiat este perfect compatibilă cu teoria distribuţiei a lui Clark. Deoarece venitul cuvenit fiecărui individ se determină pe baza productivităţii lui marginale, proprietatea derivă dintr-un act de maximizare a avuţiei derulat exclusiv între om şi natură şi nu derivă dintr-o relaţie între indivizi. Indivizii se prezintă unul în faţa celuilalt sau îşi încep interacţiunea ca proprietari. Legea, ca produs al unei organizaţii umane, urmează proprietăţii şi trebuie să o ateste. Este ca şi cum proprietatea se naşte în relaţia om-natură, de unde absurdul situaţiei este mult mai inteligibil. Orice relaţie de proprietate îşi are menirea numai în cadrul unei

interacţiuni umane. Individul A poate fi definit proprietar numai în interacţiunea lui cu individul B, iar consimţământul lor pentru această calitate, tacit sau explicit, liber sau sub coerciţie, este presupus. Când spunem că A este proprietar, spunem în mod implicit că B nu este proprietar. Proprietarul, în lipsa nonproprietarului, este un nonsens.

Reamintim că toate aceste idei sunt compatibile cu una din ideile centrale pe care noi vrem să le relevăm în acest studiu: teoria economică ortodoxă pleacă de la prezumţia fundamentală că individul are un singur interes major: maximizarea avuţiei, adică a ceea ce noi am numit puterea sa absolută sau puterea dezvoltată numai în relaţia sa cu mediul fizic. Care sunt argumentele aduse de Bastiat în sprijinul tezei "proprietatea există înaintea legii" şi implicit în sprijinul prezumţiei menţionate?

Un prim argument l-ar putea constitui ideea: omul nu poate trăi dacă nu este proprietar. Logica mai dezvoltată a argumentului pare impecabilă: omul nu poate trăi fără a-şi satisface nevoile, nu-şi poate satisface nevoile fără muncă şi omul nu depune nici o muncă dacă nu este sigur că va beneficia de rezultatele muncii sale.[11] Să analizăm în mod separat aceste idei. În primul rând, omul nu poate trăi fără a-şi satisface nevoile şi nu-şi poate satisface nevoile fără muncă. Dacă ne referim la individ ca reprezentant al umanităţii, în cadrul relaţiei sale exclusive cu natura, nu avem obiecţiuni deosebite. Dar dacă "omul este unul dintre cei mulţi care compun umanitatea, ideea este în mod evident neveridică. Întreaga istorie a omenirii este însoţită de transferuri voluntare sau coercitive. Unii au trăit şi trăiesc fără muncă, pe seama bunurilor obţinute prin transferuri voluntare sau prin prădare de la cei care le creează. Această corespondenţă rigidă la nivelul individului între bunurile produse şi bunurile consumate nu este sprijinită de realitate şi însuşi Bastiat infirmă această idee când susţine ulterior prădarea ca pe o tehnică care evită în mod simultan două rele: efortul şi sărăcia. Dacă individul ar trebui să consume la nivelul propriei producţii, prădarea şi coerciţia ar fi tehnici inabordabile.

In al doilea rând, să abordăm ideea conform căreia omul nu depune nici un efort dacă nu ştie că beneficiază de rezultatele lui. Această logică corespunde raţionalităţii individuale, dar numai dacă avem în vedere individul liber. Ori libertatea este la scara istoriei umanităţii o situaţie mai degrabă rară, situaţie rezultată dintr-un raport al puterilor individuale şi instituţionale caracterizat prin egalitate în cadrul căruia indivizii nu generează externalitaţi negative. Chiar şi Bastiat acceptă că în cea mai mare parte a istoriei sale individul nu a fost liber.

Poate cel mai slab argument în sprijinul ideii "proprietatea există înaintea legii" este acela constând în consecinţele nefaste care ar decurge din prezumţia inversă: proprietatea este o creaţie a legii.[12] Oricât de nefaste ar fi pentru omenire consecinţele unei realităţi, existenţa ei nu poate fi infirmată pe baza acestora. În plus, realitatea că proprietatea, ca şi legea, este o convenţie,

un rezultat al interacţiunii umane, nu atrage în mod automat consecinţele menţionate. Aşa cum am demonstrat într-o lucrare anterioară, [3] distribuţia eficientă în termeni de avuţie, adică bazată pe productivitatea marginală, apare fie ca urmare a unui tip extremal de personalitate umană, fie ca urmare a unui tip concret de personalitate (care îmbină în ponderi diferite în funcţia sa de metautilitate poziţiile absolută şi relativă, egoismul şi altruismul) care este, însă, reprezentat de indivizi cu puteri egale. Faptul că indivizii aleg structuri de proprietate diferite de cele care ar rezulta în urma respectării principiului productivităţii marginale, dovedeşte cu totul altceva: dovedeşte că indivizii nu sunt interesaţi exclusiv de bogăţie sau de putere absolută şi că interpretarea instituţiilor umane aşa cum sunt ele în realitate impune interpretarea individului aşa cum este el şi nu aşa cum am dori noi să fie. Şi indiferent care sunt coordonatele pe baza cărora descriem personalităţile umane, indivizii trebuie să fie modelaţi ca personalităţi diferite pentru că astfel sunt în realitate. Este de-a dreptul absurd să încerci - aşa cum face teoria economică instituţională în prezent - să explici realităţile instituţionale diferite ale diferitelor comunităţi plecând de la ipoteza că indivizii au un tip comun de personalitate.

Prezentăm în continuare un al treilea argument. Să reluăm logica cauzalităţii din lumea reală aşa cum este ea prezentată de Bastiat: pentru ca să existe, individul trebuie să-şi întâmpine nevoile şi, pentru întâmpinarea nevoilor, trebuie să depună efort. El depune efort numai dacă ştie că beneficiază de roadele efortului său, de aceea proprietatea trebuie să consfinţească ceea ce el a creat în relaţia sa cu natura. Tocmai în acest sens proprietatea precede legea. În situaţia inversă, când proprietatea este o creaţie a legii sau a forţei care impune legea, capitalul este distrus deoarece sunt distruse stimulentele de a-l crea şi perpetua. În mod firesc, în această ultimă situaţie, avuţia va fi grav afectată.

Dar Bastiat nu poate să nu recunoască cvasigeneralitatea prădării în toate formele ei, căci, consideră Bastiat, agresorii nu sunt absurzi, deoarece prădarea este o tehnică de a evita simultan două rele: munca şi sărăcia. Cum justificăm deci prădarea? Este ea compatibilă cu maximizarea avuţiei? Noi considerăm că, acceptând compatibilitatea prădării cu maximizarea avuţiei, Bastiat comite o greşeală mai generală:[1] un individ care maximizează avuţia nu este absurd sau este raţional când se angajează în prădare, doar dacă între capacitatea individului de a produce - considerăm ca şi Bastiat că producţia este sursa unică a avuţiei - şi nivelul consumului individului nu există o relaţie pozitivă oricât de slabă. După cunoaşterea mea, puţini neagă în mod direct o asemenea formă a corelaţiei menţionate, dar cei mai mulţi cercetători o ignoră în mod tacit în modelele lor teoretice. Folosind un limbaj diferit, Bastiat o acceptă şi el.

Pentru individul care maximizează avuţia sau puterea în relaţia sa cu natura prădarea este o absurditate: ea iroseşte energiile ambelor părţi în

activităţi de atac-apărare, reduce consumul şi deci limitele fizice ale producţiei celor care, victime ale exploatării, sunt siliţi să producă şi, poate chiar mai important pentru o producţie sofisticată, reduce sau distruge stimulentele de a creşte producţia şi de a inova. Dacă ar fi altfel, sistemele socio-economice bazate pe dictatură nu ar fi cedat în confruntarea lor cu cele bazate pe libertate. Permanenţa şi generalitatea practicii prădării dovedeşte cu totul altceva: individul raţional nu maximizează - dacă el într-adevăr maximizează ceva - avuţia; după noi el maximizează puterea generală, adică puterea sa în relaţie cu natura, dar şi în relaţie cu semenii. Numai atunci când interesele concurenţiale sunt reprezentate de părţi cu puteri egale, maximizarea puterii generale se reduce la maximizarea avuţiei, iar noi putem cădea în greşeala de a-1 considera pe individ interesat în mod fundamental de avuţie şi nu de putere generală. Numai dacă părăsim scenariul egalităţii puterii putem observa că pentru individ maximul avuţiei nu este obiectivul său suprem.

Prezentăm în încheierea acestui studiu asupra lui Bastiat încă un argument adus de acesta în susţinerea tezei "proprietatea există înaintea legii". Bastiat recunoaşte următorul paradox: dacă gândirea, ideile expuse de indivizi sunt oglinda tipului de personalitate pe care ei îl reprezintă, cum conciliem teza "proprietatea există înaintea legii" (care ne conduce în mod logic la individul maximizator de avuţie) cu îndemnurile permanente ale literaturii social-politice la interferenţe continue în proprietate.[16] Dar în loc să verifice realismul paradoxului prin verificarea ipotezei fundamentale care 1-a creat, Bastiat încerca să-1 explice, după ce, deci îl accepta în mod implicit printr-o cauză puţin credibilă: ideea că legea şi implicit proprietatea sunt o pură convenţie (deci bunurile intrate în proprietatea indivizilor trebuie să respecte în mod necesar proporţiile dictate de actul de producere a lor) descinde din literatura şi dreptul roman, deci dintr-o societate întemeiată ea însăşi pe forţă şi prădare. Altfel spus, umanitatea, considera Bastiat, se află de mai bine de 2000 ani într-o inerţie intelectuală de care nu poate scăpa. În loc de a căuta în ideile şi idealurile umane ce sunt indivizii, Bastiat optează pentru trasarea originii culturale, rezumând o inerţie intelectuală greu de acceptat.

Note şi referinţe bibliografice

1. *Vezi John Bates Clark - "The Distribution ofWeatth", The Macmillan Company/1931.*
2. *Conform teoriei lui Clark, în cadrul unei societăţi, individul nu-şimai alocă efortul (ca în cazul economiei lui Robinson Crusoe), civenitulîntr-unmodcare corespunde productivităţii marginale. Pe baza preţurilor bunurilor se formează veniturile diferitelor ramuri şi, ulterior, în interiorul ramurilor, venitul este împărţit pe factori corespunzător productivităţii*

acestora.

3. *J.B. Clark, op. cit.,p. 3.*
4. *J.B. Clark op. cit.,p. 5.*
5. *Considerăm relevant în acest sens următorul citat: "Putem avansa acum teza mai generală - care urmează să fie dovedită ulterior-că, acolo unde legile naturale îşi au cale liberă, partea de venit care revine fiecărui factor de producţie este dimensionată de produsul său real. Cu alte cuvinte, libera concurenţă (s.n.) tinde să dea muncii ceea ce munca creează, capitaliştilor ceea ce capitalul creează şi antreprenorilor ceea ce funcţia de coordonare creează:, J.B. Clark, - "The Distribution of Wealth", Kelly and Millan, Inc., New York 1956, p. 3.*
6. *J.B. Clark - "The Distribution of Wealth", The Macmillan Company, 1935, p. 4.*
7. *Această concluzie implicată de ipoteza individului maximizator de putere este compatibilă cu ideea fundamentală a lucrării "Envy. A Theory of Social Behaviour" a lui H. Schoeck*
8. *Frederic Bastiat - "Property and Law" in: "Selected Essays on Political Economy"/The Foundation for Economic Education, Inc. Ilrvingtonon-Hudson, New York 10533, p. 98.*
9. *Ideea completă este următoarea: "In opinia mea, societatea, persoanele şi proprietatea există înaintea legii şi - pentru a mă limita în mod special la ultima dintre acestea - aş spune: proprietatea nu există deoarece există legi, ci legile există deoarece există proprietate". F. Bastiat, op. cit, p. 97.*
10. *"Iată de ce noi credem că proprietatea a fost instituită în mod divin şi că obiectul legii umane este protejarea şi securitatea ei", F. Bastiat, op. cit. anterior, p. 99.*
11. *Vezi F. Bastiat, op. cit. anterior, p. 99.*
12. *Bastiat afirmă: "Care trebuie să fie consecinţele acestei situaţii? Capitalul şi munca vor fi înfricoşate; nu se va mai putea conta pe ele în viitor. Capitalul, sub impactul acestei doctrine, se va ascunde, va fugi, va fi distrus", F. Bastiat, op. cit. anterior, p. 109.*
13. *Vezi Paul Fudulu - "Metamaximizare: avuţie şi justiţie", Ed. Expert, Bucureşti, 1995.*
14. *Corelaţia pozitivă dintre producţie şi consum, dintre efortul productiv şi distribuţia rezultatelor este numită de laureatul premiului Nobel pentru economie, profesorul american James Buchanan un "antic principiu aristotelic". Vezi James Buchanan -"Reformă fără romantism. Principiile fundamentale ale economiei politice", în "Economistul", nr. 524/14.10.1994.*
15. *Acceptând o asemenea corelaţie pozitivă între producţie şi consum, teoria*

economică ortodoxă îşi recunoaşte, contrar opiniei lui Bastiat, incapacitatea de a explica fenomene ca războaiele, actele de violenţă, actele de restricţionare a comerţului etc. Citatul relevant din Bastiateste următorul: "Atunci el are de ales numai între două rele Cum se pot aranja lucrurile astfel încât ambele să fie evitate? El a descoperit până acum şi pentru totdeauna numai o singură cale: adică, să se bucure de fructele muncii altuia; adică, să aranjeze lucrurile în aşa fel încât în loc ca şi satisfacţia chinurile să fie repartizate fiecăruia conform raporturilor lor naturale, ele sunt împărţite între exploataţi şi exploatatori astfel încât chinurile sunt dirijate către primii, iar satisfacţiile către ultimii. Acesta este principiul pe care se bazează sclavia ca şi prădarea de orice şi de toate felurile: războiele, actele de violenţă, barierele comerciale, fraudele, reprezentările neloiale etc, abuzuri monstruoase, dar compatibile cu ideea care le-a dat naştere. Agresorii trebuie urâţi si combătuţi dar nimeni nu poate spune că ei sunt absurzi...", F. Bastiat - "The State", în voi citat anterior, p. 143.

16. Citatul relevant în acest sens este următorul: 'Acum, dacă este adevărat ce se spune că literatura este o formă de manifestare a societăţii, pot apărea foarte bine îndoieli cu privire la această chestiune; pentru că întotdeauna politologii, după ce au salutat cu respect principiul proprietăţii, au invocat atât de multe nu pentru salvgardarea drepturilor de proprietate, ci pentru modificarea, impietarea, transformarea, echilibrarea, egalizarea şi organizarea proprietăţii, creditului şi muncii", Bastiat - "Property and Law", în vol. cit, p. 100.

Capitolul 4 - EGALITATEA DE PUTERE ŞI PERFORMANŢELE ECONOMICE

Vom urmări în cadrul acestui capitol două modalităţi de a corela dezvoltarea economică cu structura de putere, aşa cum problematica este tratată în studiile a doi cercetători ai ştiinţelor sociale: Erich Weede şi Robert L.Heilbroner. Vom putea determina, astfel, măsura în care implicarea structurii de putere (concentrată sau disipată, caracterizată prin egalitate sau inegalitate) afectează capacitatea modelelor teoretice de a explica lumea sub aspectul performanţelor economice aşa cum este ea. În timp ce Heilbroner încearcă să interpreteze evoluţia societăţii spre performanţele economice ale economiei de piaţă în mod cu totul independent de raporturile de putere, Weede stabileşte în mod indubitabil un paralelism între egalitatea de putere a instituţiilor relevante şi performanţele economice, dar, nereuşind să identifice originea acestei egalităţi, nu identifică în mod corect nici soluţia problemei slabelor performanţe economice şi nici fezabilitatea ei.

Robert L. Heilbroner

Heilbroner considera "sistemul de piaţă" ca fiind una din cele trei modalităţi de organizare prin care omul a rezolvat de-a lungul timpului "problema supravieţuirii"; celelalte două metode ar fi "organizarea pe baza tradiţiei" şi "organizarea pe baza biciului guvernării centrale autoritare".[1] Este într-adevăr sistemul de piaţă o soluţie la problema supravieţuirii? Dacă exigenţa cu care se confruntă cele trei modalităţi de organizare se descrie în termeni de supravieţuire, noi nu vedem raţiunea trecerii de la un sistem la altul. Răspunsul la problema supravieţuirii este, în termeni extremi, da sau nu, şi celelalte sisteme de organizare, în afară de sistemul pieţei, au fost deci, în termeni de supravieţuire, la fel de eficiente ca sistemul de piaţă: ele au permis supravieţuirea.

Este clar că Heilbroner are dificultăţi în asimilarea celor trei sisteme de organizare ca soluţii la aceeaşi problemă. Heilbroner nu poate să nu remarce că economiştii sau "filosofii pământeşti" apar odată cu sistemul de piaţă şi că lumea care a precedat sistemul de piaţă a fost de o natură atât de diferită încât desprinderea de ea a făcut necesară o "revoluţie majoră". Dar de ce, după ce omenirea a aşteptat atât de mult "inventarea unei a treia soluţii la problema supravieţuirii",[3] a fost nevoie de o revoluţie majoră pentru implementarea acesteia? Şi ce trebuia revoluţionat?

De ce, după ce la începutul studiului Heilbroner vorbeşte despre "problema economică", simte ulterior nevoia să o înlocuiască cu "problema supravieţuirii"? Este problema supravieţuirii generată de confruntarea omului

cu natura sau de confruntarea omului cu natura şi cu semenii săi? Dacă problema supravieţuirii se reduce la confruntarea omului cu natura, atunci este evident că "problema economică", adică problema rarităţii, şi "problema supravieţuirii" sunt două sinonime.[4] înlocuind problema economică cu un alt termen, Heilbroner nu vizează însă un sinonim; evitarea termenului "problemă economică" este determinată de sesizarea faptului că problema centrală a societăţilor care preced sistemul de piaţă nu a fost "problema economică". Caracterul minor al problemei economice este admis indirect de Heilbroner prin acceptarea realităţii inexistenţei profesiei de economist în epocile care preced sistemul de piaţă. Dar dacă problema centrală nu a fost problema economică, care a fost aceea?

Vom încerca să argumentăm în cele ce urmează că sistemul de piaţă nu este în mod egal nici "soluţie" la vreo problemă şi nici "invenţie"; atât sistemele anterioare de organizare cât şi sistemul de piaţă sunt expresii ale configuraţiei raporturilor de putere existente. Sistemele de organizare remarcate de Heilbroner nu sunt altceva decât rezultatele derivate ale adevăratei probleme centrale cu care se confruntă indivizii în mod peren: maximizarea puterii generale.

Să analizăm atent cele două moduri de a defini sistemul de piaţă prezentate de Heilbroner: (1) sistemul de piaţă este "un joc uimitor în care societatea îşi asigură continuitatea permiţând fiecărui individ să procedeze aşa cum el consideră potrivit-cu condiţia ca el să urmeze o linie directoare centrală"[5] - şi sistemul de piaţă este un joc care a fost denumit "sistemul de piaţă", iar regula era deprimant de simplă: fiecare trebuie să facă ceea ce este cel mai bine pentru câştigul său monetar".[6] Dar aceste definiţii nu sunt altceva, în mod evident, decât definiţii ale stării de libertate. Şi din nou apare aceeaşi concluzie: starea de libertate proiectează în mod aparent avuţia sau puterea absolută ca problemă umană centrală, deoarece în modelul nostru puterea relativă a indivizilor este egală şi este "iraţional" să angajăm puterea generală sub formă de putere relativă. În termeni mai familiari economistului, preţul relativ al celor două "bunuri", avuţie şi putere relativă, s-a schimbat dramatic, iar punctul "optim" sau de echilibru, în cadrul modelului opţiunii individuale, s-a deplasat în direcţia avuţiei.

Din perspectiva modelului nostru analitic sistemul de piaţă nu este deloc o invenţie "uimitoare". Prin acest lucru, afirmăm, de fapt, că nici principiul interesului propriu sau al mâinii invizibile nu este o invenţie care trebuie să ne entuziasmeze. Nouă nu ni se pare nimic spectaculos în a afirma că libertatea de a-ţi urmări interesul propriu generează în mod simultan şi neintenţionat satisfacerea interesului general. Afirmaţia este chiar o tautologie, dacă interesul general este starea caracterizată prin satisfacerea simultană a tuturor intereselor individuale. Altfel spus, interesul general rezultă în urma unei operaţiuni de intersectare a intereselor individuale, şi nu ca o realitate

exterioară acestora.

În consecinţă, numai starea de libertate permite satisfacerea simultană a tuturor intereselor proprii sau a interesului general. Aceasta implică faptul că sistemele bazate pe oprimare, prădare şi coerciţie nu asigură satisfacerea interesului general pentru că nu toate interesele individuale sunt satisfăcute. A spune că este uimitor cum sistemul de piaţă permite satisfacerea simultană a celor două categorii de interese, înseamnă a accepta că există alte sisteme care permit satisfacerea interesului general fără a asigura întâmpinarea intereselor individuale; ori, acceptând ipoteza individualistă, aceasta este o imposibilitate.

Sistemul de piaţă nu este o invenţie şi nici o soluţie la problema supravieţuirii. El este doar o stare socială rezultată în urma egalităţii raporturilor de putere. Răsturnarea inegalităţii de putere şi înlocuirea ei cu egalitatea de putere formează "revoluţia majoră" despre care vorbeşte Heilbroner şi nu este de mirare că Revoluţia Americană este parte a "revoluţiei economice".[7]

Identificarea problemei centrale, care preocupă diferitele societăţi, în problema supravieţuirii, deşi a fost considerată de noi ca un simptom al dificultăţilor proiectării problemei economice sau a rarităţii în acest rol, nu este nici ea o soluţie viabilă. Este o absurditate să consideri, de exemplu, sistemul bazat pe "biciul autorităţii centrale"-sistemul comunist este încă o experienţă proaspătă - ca o soluţie la problema economică, deoarece este evident că acest sistem a agravat în mod cert problema economică. Dar, în acelaşi timp, este evident o exagerarea să consideri societăţile moderne ca evoluând sub exigenţa supravieţuirii, deoarece ele au depăşit impresionant de mult acest prag.

Heilbroner percepe în mod corect societăţile care au precedat sistemul de piaţă ca societăţi în care "lumea afacerilor practice este inextricabil amestecată cu lumea vieţii religioase , sociale şi politice".[8] De ce aceste două lumi erau "amestecate"? Şi de ce a trebuit să fie separate prin ceea ce Heilbroner considera a fi o "lungă şi amară luptă"? Autorul nu răspunde în mod cert la prima întrebare,[9] dar revoluţionarea preferinţelor individuale ar putea constitui un posibil răspuns la a doua întrebare. Heilbroner sugerează o spectaculoasă creştere a "motivului profitului" sau a dorinţei de câştig a individului reprezentativ. Acesta ar marca o spectaculoasă revoluţie în personalitate sau trecerea la omul modern.

Validarea spectaculoasei creşteri a dorinţei de câştig, ca pe o cauză a trecerii la sistemul de piaţă, nu este însă posibilă, deoarece aceasta ar însemna inversarea raporturilor de cauzalitate: modificarea "gusturilor" sau a preferinţelor individului precede modificarea preţurilor relative; dezvoltarea înclinaţiei individului spre câştig nu se explică prin evoluţia mediului în care individul evoluează ci mai degrabă cauzalitatea este inversă. Heilbroner ajunge la această situaţie anormală, deoarece, în opinia noastră, el confundă

ideologia dominantă cu "gustul" persoanei. Individul care precede epoca modernă nu era lipsit de interes în "câştig", ci preferinţa sa pentru câştig era descurajată (şi, astfel, aparent nerelevantă) pentru că ea ar fi perturbat cu certitudine raporturile de putere prevalente caracterizate prin superioritatea unora. Chiar autorul prezintă exemple în acest sens.[11] A judeca individul care precede epoca economiştilor după ideologia epocii este o greşeală la fel de gravă ca şi caracterizarea preferinţelor individului reprezentativ din fostele ţări comuniste pe baza ideologiei comuniste.

în opinia autorului acestui studiu, încercarea lui Heilbroner de a da o interpretare evoluţiei sistemelor de organizare socială generală ignorând complet evoluţia raporturilor de putere, este o nereuşită clară. Dificultatea alegerii termenilor fundamentali ca şi încălcarea unor raporturi de cauzalitate recunoscute sunt suficiente argumente în sprijinirea concluziei anterioare.

Erich Weede

Elementele politice fundamentale identificate de Weede şi pe care se sprijină civilizaţia europeană pot fi comprimate într-o idee centrală: egalitatea de putere.[12] Relaţia de cauzalitate dintre separarea puterilor şi dezvoltarea economică este indubitabilă pentru Weede.[1] în consecinţă, dezvoltarea sau eşecul dezvoltării economice a diferitelor comunităţi poate fi interpretat în cadrul unui model analitic care cuprinde cauza fragmentării sau egalităţii de putere. Nu credem că egalitatea de putere este undeva perfectă, dar este evident că din această perspectivă colectivităţile formează un spectru foarte larg. Această variaţie foarte mare a gradului de egalitate al puterilor relevante în cadrul diferitelor comunităţi trebuie să fie explicabilă prin variaţia cauzei.

Weede nu identifică, aşa cum am afirmat anterior, cauza egalităţii de putere şi implicit nici pe cea a performanţelor economice în mod cronic precare sau cauza subdezvoltării. Este foarte interesant însă că el se apropie foarte mult de această cauză, aşa cum am identificat-o noi, dar nu în cadrul unui proces explicit de identificare, ci mai mult într-o descriere a separării puterilor în Europa. Dintr-o perspectivă individualistă, adică acea abordare care caută sursa ultimă a explicării fenomenelor sociale în indivizii care interacţionează, cu certitudine Weede nu este în căutarea tipului de personalitate a indivizilor care compun societăţile caracterizate prin egalitate de putere.

Dar să urmărim mai îndeaproape discursul lui Weede. Cu o jumătate de mileniu în urmă, afirma Weede, nu exista nici o raţiune pentru a se anticipa că Europa va depăşi civilizaţia islamică.[14] Dintr-o perspectivă individualistă afirmaţia anterioară poate fi considerată puţin credibilă, deoarece 500 de ani pot constitui o perioadă insuficientă pentru a permite modificarea dramatică a tipului de personalitate reprezentativ pentru o colectivitate. Din perspectiva lui Weede perioada menţionată poate fi suficientă, deoarece procesul de

fragmentare al puterii se desfăşoară mai degrabă invers: fragmentarea puterii mondiale sau egalitatea de putere a statelor iniţiază şi alimentează procesul de separare a puterilor interstatale:

Spre deosebire de marea civilizaţie asiatică, care era adesea unificată printr-o guvernare imperială comparativ eficientă, precum în China, Europa a rămas din punct de vedere politic dezmembrată în ciuda unităţii culturale. In Europa a existat întotdeauna un sistem interstatal cu rivalităţi interstatale şi războaie. Această realitate prin ea însăşi a contribuit la limitarea puterii guvernamentale asupra cetăţenilor şi la o guvernare decentă ".[15]

În loc de a explica configuraţia puterii internaţionale pe baza configuraţie interstatale a puterii, aceasta din urmă constituie doar un aspect sub care civilizaţia europeană diferă de civilizaţia asiatică.[1] în Europa feudală, acceptă Weede, exista o anumită reciprocitate între stăpân şi vasal. Stăpânii, recunoaşte Weede, am putea spune noi mai mult în treacăt, "nu acordă vasalilor drepturi din mărinimie. Ei au trebuit să procedeze astfel datorită concurenţei şi luptei dintre stăpâni şi datorită faptului că vasalii şi războinicii independenţi se puteau întoarce împotriva stăpânilor lor dacă se simţeau trataţi necorespunzător".[17] De asemenea, în Europa Occidentală a evului mediu mai existau târguri independente de stăpâni şi feudali si acestea erau independente deoarece "ele puteau să se apere singure ..."[18] întreaga descriere a Europei feudale, realizată de Weede, considerăm noi, este una a egalităţii de putere la toate nivelurile de organizare. Fiecare entitate are drepturi şi ele sunt dobândite şi respectate pentru că fiecare entitate are puterea de a le dobândi şi apăra.

Este uşor sesizabilă inversarea de perspectivă realizată de Weede cu consecinţa imposibilităţii identificării cauzei fundamentale a întregii situaţii descrise: Europa începe din start fragmentată în state feudale compuse din entităţi cu drepturi şi obligaţii mutuale pentru că fiecare are un rival, ceea ce dă entităţilor componente "o oportunitate de ieşire".[19] Capacitatea fiecărei entităţi de a-şi dobândi şi apăra drepturile, de a se apăra de eventualele abuzuri este doar un "alt aspect". Din perspectiva puterii generale, pe care noi am avansat-o anterior, situaţia este următoarea: indivizii care populează Europa Occidentală sunt de puteri relativ egale (au capacitatea şi voinţa de a-şi promova interesele) şi se agreghează la diferite nivelurile de organizare, grupuri, târguri, state ca entităţi de putere relativ egale. O asemenea perspectivă corespunde unei cauzalităţi normale în cadrul căreia indivizii se agreghează generând state cu anumite caracteristici, şi nu configuraţia raporturilor de putere interstatale explică comportamentul şi performanţele indivizilor. Căutarea diferenţelor în performanţele economice nu poate începe de la o Europă divizată şi de o la o Asie monolită. Cum explicăm astfel de ce Europa a ajuns divizată şi Asia monolită? Cauza trebuie identificată într-o realitate care precede cele două realităţi statale ale Europei şi Asiei.

Din perspectiva noastră - perspectiva maximizării puterii generale - indivizii maximizează puterea şi abilităţile lor desfăşurate în acest proces sunt diferite. Bogăţia, obiectivul maximizării bogăţiei, apare pregnant numai când egalitatea de putere este pregnantă. Egalitatea de putere la nivel de indivizi determină agregarea acestora la diferite nivelurile instituţionale tot pe poziţie de egalitate. Logica este relativ simplă: un individ care realizează singular un anumit nivel al puterii sau al satisfacţiei generate de aceasta nu va accepta să participe la o instituţie care îl face din acelaşi punct de vedere mai rău situat. Din perspectiva noastră, individul care în mod aparent maximizează avuţia nu este în mod necesar mai înţelept sau mai inteligent, ci el doar adoptă un singur obiectiv raţional în cadrul constrângerilor constând în egalitate de putere.

Realitatea inducerii performanţelor bune în termeni de avuţie de către egalitatea de putere a instituţiilor relevante şi nu în mod fundamental de o înclinaţie particulară sau de înţelepciune şi inteligenţă sporită este excelent reprezentată de comparaţia realizată de Weede între Anglia şi Franţa.[20] Dar aceeaşi comparaţie ne permite evidenţierea limitelor perspectivei adoptate de Weede, care, deşi sesizează paralelismul dintre practicile economice neperformante şi concentrarea puterii, cade în capcana considerării comportamentului care nu satisface exigenţa creşterii avuţiei ca miop. În Anglia, datorită egalităţii de putere, regele nu poate da privilegii producătorilor. În acest context nici producătorii nu caută să obţină privilegii; ei nu încearcă pentru că nu merită: efortul cheltuit în această direcţie nu este eficient. In Franţa regele are puterea de a da dreptul de monopol, de a-i proteja pe unii de concurenţă. Acest comportament al regelui Franţei nu poate fi însă considerat miop,[21] aşa cum face Weede, precum nici comportamentul regelui englez nu poate fi considerat un comportament care trădează înţelepciune sau inteligenţă.

Comportamentele sunt diferite pentru că ei acţionează în cadrul unor constrângeri diferite. Numai când individul este modelat ca maximizând avuţie, comportamentul, rezultând în descreşterea avuţiei, pare iraţional, stupid, de neînţeles. Dificultatea în care se află cei ce adoptă o asemenea poziţie este evidentă, dar atâta timp cât concluzia nu este trasă, dramatismul ei nu apare; altfel concilierea realităţii cu ipoteza raţionalităţii individuale ar impune reconsiderarea ipotezelor despre personalitatea umană şi tratarea explicită şi mult mai profundă a acesteia. Relaţia cauzală inegalitate de putere – performanţe economice precare este analizată de Weede şi într-o altă ipostază, care nu pare la prima vedere o altă ipostază, deoarece termenii sunt diferiţi: societăţile dominate de rente sau societăţile în care căutătorii de rente sunt de succes, adică reuşesc să obţină rente, sunt societăţi cu performanţe economice precare.[22] Societăţile dominate de căutătorii de rente nu sunt de fapt decât societăţile dominate de monopoluri. Deoarece structura de ramură a concurenţei perfecte, adică cealaltă situaţie extremală, este în esenţă o situaţie caracterizată prin egalitatea de putere a unui număr relativ mare de agenţi

economici, monopolul este o situaţie caracterizată printr-o concentrare extremă a puterii. Acum deci este evident că suntem în perimetrul relaţiei cauzale menţionate anterior. De fapt, chiar din modul în care Weede defineşte renta[23] (definiţia standard) şi acceptarea faptului că "în cadrul unei pieţe cu adevărat concurenţiale, unde fiecare este un receptor de preţ, rentele nu există",[24] dovedeşte că rentele sunt provocate de inegalitatea de putere. Neidentificarea însă a cauzei profunde a egalităţii de putere a instituţiilor relevante în Europa occidentală, îl va dirija pe Weede spre identificarea unei soluţii greşite la problematica "societăţii căutătorilor de rente". Vom urmări în continuare cum într-o modelare inconsecventă a personalităţii umane Weede alunecă spre identificarea altruismului ca posibilă soluţie la obiectivul rentelor şi a sărăciei antrenate de ele.

Să revenim asupra conceptului "societate a căutătorilor de rente" (RENT SEEKING SOCIETY). Ce este această societate? Este ea o societate populată în mod peren cu "căutători de rentă" sau este o societate în care rentele sunt posibile? Această problemă este centrală, deoarece în funcţie de rezolvarea ei depinde însăşi o posibilă soluţie în direcţia înlăturării rentelor şi a sărăciei antrenate de ele. După Weede "dacă omul economic este un maximizator al propriei utilităţi, el va prefera întotdeauna concurenţa între ceilalţi şi rente pentru el".[2]

Dacă acceptăm împreună cu Weede că unele societăţi au scăpat deja de rente, ar însemna că în aceste societăţi am avut de-a face cu o spectaculoasă modificare a personalităţii umane care s- a transformat îndepărtându-se substanţial (poate la cealaltă extremă) de omul economic. Poate cineva susţine că în ţările cu sisteme concurenţiale individul reprezentativ nu este un "om economic". Însuşi Weede respinge această posibilitate după ce, identificând altruismul ca soluţie la problema rentelor (de fapt personalitatea altruistă este considerată de ortodoxia economică antonimul omului economic), îşi exprimă scepticismul faţă de această soluţie, scepticism derivat din raritatea extremă a altruismului.[26]

Trebuie remarcată şi o altă inconsecvenţă în logica anterioară angajată de Weede. Individul maximizator al propriei utilităţi nu ne conduce în mod necesar la rente, decât în cazul când funcţiile de utilitate au anumite argumente specifice. De exemplu, individul care maximizează utilitatea generată de avuţie nu va căuta niciodată rente, deoarece rentele presupun poziţii dominante, iar poziţiile dominante nu sunt compatibile cu eficienţa în termeni de avuţie. Aceasta este tocmai realitatea de la care pleacă Weede: societăţile dominate de rente perpetuează sărăcia. Aceasta şi dovedeşte Weede când analizează dezavantajele monopolului, adică a cauzei care generează rentele.

În consecinţă, societatea căutătorilor de rente nu este o societate dominată în mod necesar de rente, ci o societate - şi toate societăţile se încadrează în această categorie - în care indivizii doresc rentele sau le caută în

permanenţă. Faptul că unele societăţi au scăpat de rente nu se explică prin dispariţia înclinaţiei spre rente, ci prin incapacitatea de a le impune; aceasta se poate întâmpla numai într-o societate caracterizată prin egalitate de putere.

Note şi referinţe bibliografice

1. *Vezi Robert L.Heilbroner - "The Worldfy Philosophers. TheLives, Times and Ideas of the Great Economic Thinkers", Simon and Schuster/1972.*
2. *Citatul relevant este următorul: "în primul rând, totuşi, trebuie să înţelegem lumea care a precedat intrarea lor (a economiştilor, adnotarea noastră) şi trebuie să examinăm lumea anterioară care dă naştere epocii modeme - epoca economiştilor - în cadrul răsturnărilor şi agoniei caracteristice unei majore revoluţii", Robert L. Heilbroner, op. cit., p. 15.*
3. *Este clar că Heilbroner considera sistemul de piaţă o invenţie; "Economiştii au aşteptat in ventarea unei a treia soluţii la problema supravieţuirii. Ei au aşteptat elaborarea unui joc uimitor ...", Robert L. Heilbroner, op. cit., p. 18.*
4. *în contextul descrierii organizării autoritare centrale, Heilbroner foloseşte termenul de "supravieţuire economică", dar ulterior revine folosind numai termenul "problema supravieţuirii". Termenul "supravieţuire economică" apare în următoarea frază: 'Atât Rusia cât şi Egiptul sunt societăţi autoritatre; lăsând politica de-o parte, ele şi-au asigurat supravieţuirea economică (s.n.) prin edictul unei autorităţi şi prin sancţiunile pe care autoritatea supremă le crede potrivite pentru a fi impuse", R.L. Heilbroner, op. cit.,p. 17.*
5. *Robert L. Heilbroner, op. cit.,p. 18.*
6. *Robert L. Heilbroner, op. cit.,p. 18.*
7. *Capitolul care urmează imediat după introducerea la lucrarea citată a lui Heilbroner se intitulează "Revoluţia economică".*
8. *Robert L. Heilbroner, op. cit.,p. 22.*
9. *Din perspectiva modelului nostru analitic, cele două lumi sunt două realităţi diferite în cadrul cărora indivizii urmăresc acelaşi obiectiv: maximizarea puterii generale cu cele două componente, puterea relativă sau avuţie şi puterea relativă; aspectul de lumi "amestecate" este creat de proeminenta puterii relative, adică de o situaţie în care unii indivizi controlează întreaga activitate a celorlalţi.*
10. *"Ideea de câştig ideea că fiecare om nu numai că poate, dar trebuie să lupte constant pentru îmbunătăţirea stării sale materiale era complet străină importantelor clase de jos şi mijlocii ale Egiptului, Greciei, Imperiului Roman şi culturilor medievale, doar sporadic de-a lungul*

Renaşterii şi Reformismului şi în mare parte absentă în majoritatea civilizaţiilor estice. Ca o caracteristică omniprezentă a societăţii, ea este la fel de modernă ca şi inventarea picturii", Heilbroner, op, cit., p. 22.

11. *Incompatibilitatea ideii de câştig şi, deci, a schimbului cu societatea care precede sistemul de piaţă este evidentă şi pentru Heilbroner care afirmă: "Chiar şi să comercializezi pământul - să converteşti ierarhia relaţiilor sociale în atât de multe locuri vacante şi poziţii avantajoase - cerea nimic mai puţin decât răsturnarea unui consolidat mod de viaţă feudal", Heilbroner,* op. *cit.,p. 27. 11 "Civilizaţia şi cultura politică europeană se bazează pe trei experienţe politice de bază şi pe ideile corespunzătoare lor: în primul rând, pe limitarea autorităţii guvernamentale sau pe supremaţia legii; în al doilea rând, pe o anumită separare a economiei şi ştiinţei de guvern şi religie; în al treilea rând, pe participarea populară la guvernare sau pe democraţie", Erich Weede - "Ideas, Institutions and Politica! Culture in Western Development", în: "Journal of Theoretical Politics", 2(4): 369-389 (1990), p. 370.*
13. *Argumentarea caracterului benefic al disipării puterii sau egalităţii de putere este următoarea: "Fragmentarea puterii politice în Europa a generat drepturi de proprietate relativ stabile care au furnizat stimulentele esenţiale pentru munca intensă şi eficientă " Erich Weede,* op. *cit. ani, p. 372.*
14. *Vezi.* op. *cit. ant.,p. 370.*
15. *Erich Weede,* op. *cit am, p. 370.*
16. *"Europa feudală se deosebea de asemenea de civilizaţiile asiatice şi sub un alt aspect. In cadrul feudalismului european exista o anumită reciprocitate între vasal şi stăpân. Ambii aveau unele drepturi şi obligaţii 16.16." Erich Weede,* op. *cit. am, p. 370.*
17. *Erich Weede,* op. *cit. ant, p. 370.*
18. *Erich Weede,* op. *cit. ant, p. 371.*
19. *Este e\'identă referirea la ideea centrală a cărţii lui Albert Hirschman - "Exit, Voice and Loyality", 1970.*
20. *Vezi Erich Weede,* op. *cit. ant., p. 375.*
21. *Citatul relevant este următorul: "De aceea Anglia a scăpat repede de societatea căutătorilor de rente şi de economia ei supraregulatizată şi a întrecut Franţa mai populată, unde guvernul a descoperit că poate să se interfereze mult mai uşor în economie, să perturbe preţurile şi să reducă eficienţa alocării pieţei în avantajul miop al trezoreriei regale", Erich Weede,* op. *cit. ant., p. 375.*
22. *Vezi Erich Weede - "Rent-Seeking* or *Dependency as Explanations* of *why Poor People Stay Poor", în "International Sociology", voi. 1, no. 4,p. 421-441, December 1986.*

23. *Renta este "o plată către proprietarul unei resurse peste suma pe care resursele sale le-ar putea obţine în alternativa următoare cea mai bună", vezi Erich Weede,* op. *cit. ant., p. 426.*
24. *Erich Weede,* op. *cit. ant, p. 426.*
25. *Erich Weede,* op. *cit. ant., p. 435.*
26. *"Dificultatea în legătură cu altruismul este că acesta este atât de rar încât nu trebuie să credem că un anume grup încrezător în sine îl va impune celorlalţi. Este probabil ca cei mai mulţi apărători ai moralităţii să trişeze şi să urmărească rentele", Erich Weede,* op. *cit. ant., p. 436.*

Concluzii

Schimbarea fundamentală de perspectivă asupra personalităţii umane, care este realizată de acest studiu - de la individul care maximizează utilitatea în sens benthamit, ca diferenţă între plăcere şi durere, la individul maximizator de putere generală - se dovedeşte mult mai fertilă în interpretarea performanţelor nesatisfăcătoare în termeni de avuţie ale diferitelor colectivităţi umane. Avuţia, din această perspectivă, este doar o consecinţă secundară, un fapt accidental determinat de evoluţia raporturilor de putere în direcţia egalităţii. Avuţia este rezultatul exercitării puterii individului în relaţia sa cu natura datorită ineficientei angajării acesteia în mediul social, în realitatea pe care o constituie ceilalţi indivizi cu care el interacţio-nează. Avuţia este numai aparent un obiectiv central al individului.

Deşi în cadrul modelului analitic avansat în acest studiu avuţia apare ca un rezultat al unui fapt accidental, constând în egalitatea de putere a indivizilor dintr-o anumită colectivitate, acelaşi model analitic ne permite să deducem că obiectivul avuţiei va cuprinde un număr crescând de comunităţi pe baza următoarei logici: o societate care se angajează în obiectivul maximizării avuţiei, pe baza unei structuri interne a puterii caracterizată prin egalitate, ascende în balanţa puterii şi acest fapt este suficient ca, tot din raţiuni de putere, să determine restul comunităţilor să adopte instituţiile egalităţii de putere, adică acele instituţii care propulsează avuţia sau puterea absolută. CETERIS PARIBUS, creşterea puterii absolute sau a avuţiei echivalează cu creşterea puterii generale.

Modelul analitic avansat în acest studiu explică nu numai activităţile orientate spre creşterea avuţiei, dar şi activităţile orientate mai degrabă spre prevenirea creşterii sau distrugerii avuţiei. Aceste activităţi sunt încurajate sau impuse tot din raţiuni de putere; ele urmăresc conservarea unui echilibru de putere care avantajează pe cei aflaţi în poziţii de superioritate după criteriul puterii.

Ipoteza maximizării puterii ne-a permis o reapreciere a semnificaţiei muncii productive la clasici şi corijarea unei grave greşeli în interpretarea muncii productive aşa cum este ea tratată în opera lui Adam Smith. Munca productivă la clasici este munca care generează creşterea puterii în forma puterii absolute sau a avuţiei, iar acest lucru este de neînţeles numai dacă modelăm individul ca maximizând utilitatea generată de consum. Numai din perspectiva utilităţii toate muncile sunt productive, iar conceptul este doar generator de confuzie.

Ipoteza maximizării puterii ne-a permis să relevăm cadrul extrem de ireal al teoriei economice ortodoxe pe care am considerat-o sugestiv ca o extindere

a economiei lui Robinson Crusoe: individul este modelat ca interacţionând şi acţionând numai asupra naturii; semenii săi sunt fie doar excelenţi colaboratori pasivi, incapabili să genereze externalităţi, fie complet dezinteresaţi în realitatea pe care o constituie ceilalţi indivizi. Analiza studiilor lui Heilbroner şi Weede ne-a permis să constatăm şi să dovedim că ignorarea raporturilor de putere sau neidentificarea cauzei unei anumite configuraţii a raporturilor de putere la nivelul indivizilor nu generează modele coerente şi credibile cu privire la evoluţia performanţelor în termeni de avuţie.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 9/1995

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

TREI STUDII

Întreprinzătorul lui Schumpeter şi birocraţia lui Max Weber

Interacţiunea dintre resursele naturale şi tehnologice. Raportul dintre bunăstare şi resursele naturale

Progresul tehnic în cumpăna dintre continuitate şi discontinuitate

Ihor LEMNIJ

Centrul de Informare şi Documentare Economică
Bucureşti, 1995

CUPRINS

ÎNTREPRINZĂTORUL LUI JOSEPH SCHUMPETER ŞI BIROCRAŢIA LUI MAX WEBER 459
Ordinea-principiul de funcţionare şi scopul birocraţiei weberiene 460

INTERACŢIUNEA DINTRE RESURSELE NATURALE ŞI TEHNOLOGIE. RAPORTUL DINTRE BUNĂSTARE ŞI RESURSELE NATURALE 471

PROGRESUL TEHNIC ÎN CUMPĂNA DINTRE CONTINUITATE ŞI DISCONTINUITATE 488
Coexistenţa sistemelor tehnice „rivale” 489
Redundanţa, o risipă? 490
Progresul tehnic nu este numai un proces de escaladare 491
Logica invenţiei şi stocul de informaţie 491
Roata, această minunată formă geometrică 492
Un accelerator: reţeaua de transfer tehnologic 493

ÎNTREPRINZĂTORUL LUI JOSEPH SCHUMPETER ŞI BIROCRAŢIA LUI MAX WEBER

La sfârşitul secolului al nouăsprezecelea şi începutul secolului douăzeci, cultura de limbă germană a dat câteva personalităţi de primă mărime în mai multe domenii ale ştiinţelor umaniste şi, mai ales – în ceea ce ne interesează în acest text – în domeniul ştiinţei economice şi al sociologiei.

Sigur, societatea este un sistem mare, populat de tipuri de oameni foarte diferiţi, care se ordonează în diviziunea socială a muncii şi, evident, joacă roluri diferite sau opuse. Atunci când între numerele reprezentanţilor acestor tipuri se formează raporturi de putere armonioase, societatea poate funcţiona în mod eficient, diferitele tipuri de personaje completându-se unele pe altele. Când un grup social sau altul dobândeşte o poziţie disproporţionată, acest lucru poate să producă efecte dăunătoare sau catastrofale, după caz. Este bine cunoscut rolul nefast pe care l-a jucat numărul mult exagerat al inginerilor cu o formaţie incompletă şi lipsiţi de cele mai elementare cunoştinţe economice. Expresia cea mai izbitoare a dictaturii ignoranţei economice a fost angajarea şi realizarea unor lucrări gigantice fără nici un scop real, printre altele pentru că această categorie de pseudoingineri a impus viziunea unei economii reglate, excluzându-se acţiunea factorilor economici şi, în primul rând, ai pieţei.

Nomenclatura comunistă, desigur, datorită dictaturii totalitare, avea impresia că o economie se poate conduce în mod direct, nominalizându-se material marile obiective de investiţii şi producţia pe scară mai mare sau mai mică a bunurilor. Banii au fost, de fapt, eliminaţi din sistem deoarece voalau procesele bine cunoscute de către birocraţii comunişti (trebuie să precizăm faptul că este vorba de birocraţii comunişti pentru a nu ni se atribui, în vecinătatea marelui Max Weber, prejudecăţile populiste despre birocraţie ca grup social neproductiv şi purtător al atâtor defecte, încât toate disfuncţionalităţile economiei şi societăţii s-ar datora bieţilor birocraţi, care-ca grup-fac parte din imaginea „duşmanului de clasă” sau cel puţin al unui „încurcă-lume” colectiv).

Însuşi cuvântul birocraţie este sinonim cu cea mai mare parte a relelor societăţii. Dezastrul economic progresiv nu se datora secretarului general, ceceului, cesepeului-părţi integrante ale birocraţiei comuniste- ci unei mitice birocraţii formate din numeroasa funcţionărime măruntă, nevinovată pentru că nu avea puterea de a lua decizii, ci doar aceea de a executa ordinele venite „de sus”, dar care avea contact direct cu publicul, transmiţând şi, poate, amplificând conţinutul absurd al „hotărârilor” ceceului, al ordinelor miniştrilor şi

al masei de funcţionari tot mai neputincioşi pe măsură ce coboram scara ierarhică. Directorul întreprinderii, care ar fi trebuit să fi fost managerul ei, omul care ia decizii de orientare a activităţii ei, a fost redus la rangul de marionetă şi de mască a sistemului economic totalitar. Dar, despre toate acestea, în amănunt, mai târziu.

Deocamdată, trebuie să consemnăm faptul bine cunoscut cititorilor, că orice activitate modernă, oricât de restrânsă ar fi, implică şi o componentă „birocratică". Gospodina este directoarea economică şi contabila-şefă a familiei; ea are, adeseori un dosar plin cu chitanţe, foi cu calcule, liste de cumpărături făcute sau care urmează să fie făcute etc. Activitatea ei birocratică, pe lângă faptul că e voluminoasă, este şi calificată, fiindcă, spre deosebire de ministrul X sau directorul executant al unor ordine dezastruoase, gospodina se călăuzeşte după principiul utilităţii marginale maxime a fiecărui ban cheltuit. Ca atare, activitatea birocratică are o extindere în masă, cuprinzând nenumărate specialităţi, printre care multe economice. Cele mai puţin agreabile sunt, adeseori, activităţile birocraţiei statale, cuprinzând subdiviziuni de activitate violentă, cum este armata şi poliţia. În statele comuniste poliţia politică a avut un caracter de-a dreptul criminal, cu asasinate şi torturi, tot aşa ca şi în Germania hitleristă. O activitate a administraţiei statului care încalcă simţitor bunăstarea cetăţeanului este fiscul, baza monetară a întregului aparat administrativ de stat.

Binecunoscutul sociolog german Max Weber oferă o analiză, devenită clasică, a birocraţiei. Desigur, imaginea pe care o zugrăveşte Weber îşi are originea în descrierea aparatului administrativ al Germaniei imperiale, cu unele calităţi excepţionale, la care se adaugă idealizarea impusă de analiza teoretică. Cu toate acestea, după cum vom vedea, esenţa birocraţiei moderne, cu tot caracterul ei sistematic, fiinţează în state, diferite din punctul de vedere de vedere al tradiţiilor, al culturii etc.

Birocraţia este o formă de dominaţie.

Ordinea-principiul de funcţionare şi scopul birocraţiei weberiene

Birocraţia weberiană-în opoziţie cu formele de dominaţie tradiţionale-urmăreşte instaurarea şi menţinerea ordinii statuate juridic în societate. Ordinea statuată juridic este bazată pe dreptul statuat şi-ca atare-este impersonală. Totul este prescris şi normat. Funcţionarii, grupul social care este purtătorul birocraţiei, trebuie să-şi execute misiunea nu după modul său de gândire, ci după sistemul de norme elaborat de birocraţia însăşi în spiritul dreptului. Activitatea funcţionarului fiind impersonală şi strict normată, actele funcţionarului şi consecinţele acestora sunt previzibile.

Funcţionarii lucrează în „birouri”, încăperi special amenajate pentru activitatea birocratică şi separate de domiciliul lor. În birouri, actele funcţionăreşti sunt executate în scris, pe hârtie, astfel încât activitatea funcţionarului poate fi controlată pas cu pas în orice clipă ulterioară întocmirii documentului, cum se mai numeşte actul. În felul acesta se asigură permanenta şi generala conformitate a documentelor cu regulile şi normele stabilite dinainte.

Nu trebuie să uităm că nu suntem contemporani cu Weber, când maşinile de birou, chiar şi cele mecanice şi electrice, erau rare şi foarte puţin variate, ceea ce nu are însă drept consecinţă o diferenţă de principiu între actele scrise de mână şi depozitate în arhive sub formă de teancuri de hârtie ordonate şi datele din memoria unei maşini electronice de azi. Esenţialul este permanentizarea documentelor. Trecerea la documentaţia electronică are ca efect de principiu creşterea productivităţii muncii funcţionarului. Desigur, în comparaţie cu funcţionarul care scria cu pana de gâscă şi cel dotat cu tehnica electronică, există şi imense deosebiri calitative. În primul rând, ordinea este de maximă precizie. Datele căutate se regăsesc, de obicei, aproape instantaneu şi cu erori extrem de puţine. Or, regăsirea datelor este una din însuşirile fundamentale ale documentului.

Funcţionarul este un lucrător cu însuşiri speciale şi contradictorii. Pe de o parte el se încadrează într-o ordine strictă, esenţialmente ierarhică şi este lipsit de dreptul la iniţiativă, iar pe de altă parte amploarea şi complexitatea birocraţiei moderne cer funcţionarului un nivel de calificare foarte înalt. De regulă, funcţionarii de la un anumit rang în sus au studii juridice superioare sau alte studii de rang universitar în specialitatea necesară funcţiei pe care o exercită. Funcţionarul superior modern se află în situaţia penibilă de a constata erori (până la o anumită amploare) ale superiorilor, dar nu are dreptul să le critice. Numai funcţionarul cu studii poate constata unele erori, iar pe de altă parte tot el trebuie să practice abstinenţa critică.

Obedienţa funcţionarului este o condiţie necesară pentru buna funcţionare a sistemului şi pentru asigurarea ordinii. De aceea, mai ales în aparatul de stat, funcţionarul obedient este preferat celui foarte instruit, iar în multe cazuri funcţionarii instruiţi sunt eliminaţi din sistem. Adeseori, funcţionarii deosebit de dotaţi sunt nevoiţi să-şi mascheze calităţile intelectuale până ce ajung la un nivel ierarhic la care pot să-şi permită să-şi arate cunoştinţele în toată amploarea lor. Această contradicţie duce adeseori la drame personale: pe tot parcursul şcolarizării tânărul este format în spiritul prestigiului cunoştinţelor şi al creativităţii, iar din momentul în care ajunge funcţionar începe calvarul umilinţelor din partea superiorilor mediocri pe care îi cultivă birocraţia.

Birocraţia este, prin excelenţă, regnul mediocrităţii. Obedienţa necesară generării şi menţinerii ordinii loveşte fără cruţare pe omul inteligent, dotat, creator şi-l răsfaţă pe cel slugarnic, semidoct, lipsit de iniţiativă. Poate că

tocmai spiritul birocraţiei a determinat mersul mai lent al progresului tehnic în birouri. Cuvântul „birotică”, prin care se desemnează ansamblul de maşini de birou, este de dată cu totul recentă.

Totuşi, maşina este funcţionarul ideal. Executant perfect, rapid, precis, cu erori minime, maşina electronică este parcă funcţionarul ideal.

Şi totuşi, administraţia nu poate fi integral electronizată. Dacă, să zicem, un segment al statisticii cu toate fazele sale poate fi integral automatizat, numai funcţionarul „superior” poate citi şi interpreta datele finale. Deocamdată nu se poate încă imagina o administraţie birocratică fără funcţionari calificaţi şi organizaţi ierarhic.

În timpul vieţii sale active funcţionarul parcurge o „carieră”, adică urcă treptele ierarhice, dovedind o tot mai bună adaptare la sistem prin îmbogăţirea cunoştinţelor sale în ceea ce priveşte regulile de funcţionare a sistemului, adoptând o obedienţă tot mai flexibilă şi mărind exigenţele faţă de subalterni. Asadar, urcarea carierei este un proces de învăţare a funcţionării sistemului birocratic, dar nu de îmbogăţire a cunoştinţelor de altă natură.

Atunci când se spune că funcţionarul administrativ este o rotiţă într-o maşină, metafora este destul de sugestivă, dar, ca orice metaforă, exprimă doar parţial un adevăr. Birocraţia se bazează pe disciplină, dar disciplina este o ordine-oricât de severă-în care fiecare membru are un mic spaţiu de mişcare proprie, fără însă a avea dreptul de a lua decizii şi măsuri majore.

Cu toate că nu este un sistem reglat prin circulaţia monetară şi se află în afara pieţei, birocraţia nu poate decât să se suprapună economiei de piaţă. Sursa principală de întreţinere a birocraţiei sunt banii culeşi prin sistemul fiscal care, astfel, constituie puntea de legătură între administraţia de stat birocratică şi sistemul economic bazat pe circulaţia liberă a mărfurilor. Statul birocratic posedă un întreg sistem de legături cu economia liberă, printre care banca centrală, care în economia modernă are funcţia de a emite monedă, de a pune în circulaţie hârtii de valoare şi altele. Statul birocratic nu poate domina economia numai cu mijloacele sale birocratice specifice.

Fiind bazată pe încasarea regulată a impozitelor, birocraţia îşi poate remunera slujitorii cu un salariu fix, de regulă lunar (în diferite ţări pot exista şi alte perioade de salarizare). Acest salariu este, de regulă, garantat, personalul adeseori inamovibil. De asemenea, este garantată subzistenţa la bătrâneţe. Acest sistem de retribuire, care asigură de obicei un venit mai mic decât poate realiza un întreprinzător particular, corespunde principiului mediocrităţii calificate şi obedienţei, caracteristice sistemului birocratic. Cu alte cuvinte, minusul de venit serveşte ca un fel de fond de asigurare. Prin siguranţă se plăteşte disciplina şi impunerea disciplinei administrative restului populaţiei.

Disciplina este o ordine mecanică, simplă şi transparentă, în principiu inteligibilă pentru orice cetăţean. Ea ar dori să lase cât mai puţin spaţiu de

alegere, ar dori să impună fiecărui cetăţean fiecare pas. După cum vom vedea, în societatea modernă există o a doua ordine fundamentală, în principal creată şi menţinută prin mişcarea pieţei, o ordine în permanentă mişcare, pe care funcţionarul administrativ şi alţi oameni o percep ca pe un haos total. Teoria economică a comunismului a exploatat în scopuri propagandistice această caracteristică a ordinii economice-mult mai fină şi mai precisă decât birocraţia. Una din tezele de bază ale comunismului este aceea că piaţa este un haos generalizat, în care dezordinea determină mari pierderi curente şi criza, mai ales criza generală a capitalismului, care va duce „într-o perioadă istorică scurtă" la prăbuşirea capitalismului.

Este evident că aici este vorba de o înţelegere naivă a noţiunii de ordine, care, în diferite domenii, ia forme diferite şi se descrie cu un aparat conceptual diferit.

După cum va fi observat cititorul, noi am descris, urmându-l îndeaproape pe Max Weber, cercetătorul clasic al birocraţiei, cu scopul de a ispiti pe unii tineri, care doresc să se consacre ştiinţei sociale, să înceapă să studieze cât mai devreme ampla operă a lui Max Weber, a cărei cunoaştere înlesneşte apoi studiul sociologiei şi completează în mod fericit cunoştinţele economice.

Ca atare, în succintul nostru text de până acum, am încercat să prezentăm chintesenţa birocraţiei în general, fără a ne opri asupra degenerescenţei birocraţiei comuniste. Credem totuşi că este util să reamintim unele lucruri, de altfel cunoscute de generaţiile care au trăit şi mai ales de cele care s-au format sub comunism.

Primul lucru care sare în ochi în birocraţia comunistă este faptul că întregul aparat birocratic propriu-zis s-a aflat sub puterea unui grup restrâns de infractori, care conduceau o suprabirocraţie situată nu numai deasupra birocraţiei, pe care o vom numi de acum înainte tehnică, dar şi în interiorul ei. Funcţionarii superiori trebuiau să facă parte în mod formal din ambele aceste păturI ale birocraţiei comuniste. Este evident că discutăm locul şi rolul partidului comunist în birocraţia comunistă. Termenii utilizaţi până acum pentru desemnarea funcţionării statului-partid sunt, după părerea noastră, inadecvaţi. Partidul comunist nu este un partid, pentru că un partid este un grup de oameni lax uniţi prin nişte idei cu privire la modul în care ar trebui influenţată funcţionarea societăţii. Pentru a-şi atinge acest scop, un partid politic se supune verdictului popular în alegeri. Un partid politic face politică, adică încearcă să atragă un număr cât mai mare de susţinători activi (care lucrează permanent în partid şi care, la rândul lor, se străduiesc să influenţeze un număr cât mai mare de alegători să-i voteze pe candidaţii partidului respectiv). Politica este tocmai această activitate de atragere a alegătorilor şi de influenţare a birocraţiei de stat să funcţioneze potrivit principiilor susţinute de partid. Într-un stat politic, la alegeri participă cel puţin două partide, în principiu unul efectuând guvernarea, iar celălalt criticând neîncetat realele sau presupusele

erori ale guvernanţilor. În stadiul democratic există şi o putere judiciară care împiedică săvârşirea de abuzuri atât ale unui partid, cât şi ale celuilalt. Partidul comunist, într-un stat comunist totalitar, declară pe faţă că legea este el, că ordinele lui sunt mai presus de lege sau de orice altă structură de putere. Partidul are întotdeauna dreptate, iar societatea se împarte între „noi" şi „duşmanul", adeseori supranumit şi „de clasă". Puterea supremă o deţine un grup mic de infractori. Cu timpul se constată că grupul mic nu mai are forţa fizică de a supraveghea întreaga societate. De aceea „partidul" se amplifică, devenind un partid de masă, atrăgând deci un număr cât mai mare de oameni influenţi prin calităţile lor profesionale sau altele, drept complici la gigantica fărădelege numită „inginerie socială", „construirea socialismului", „transformarea omului", crearea „omului nou"-executant fără cârtire a ordinelor micului grup totalitar în frunte cu dictatorul suprem. Birocraţii, atraşi în complicitate prin onoarea de a fi membri de partid, se întrec în zelul de a supralicita ordinele partidului, adică ale dictatorului. Poeţii sunt puşi să scrie un număr mereu continuat de texte „slavă partidului", sculptorii îl reprezintă fidel fie pe dictator, fie simboluri ale dictaturii, constructorii sunt obligaţi să înalţe clădiri periculos de subţiri, ministrul sănătăţii să îndemne oamenii flămânzi să mănânce şi mai puţin, ţesătorii să producă textile cât mai subţiri, producătorii care fabrică materiale prin procedee chimice primesc indicaţii preţioase să lucreze cu reţete incomplete, constructorii de maşini sunt împinşi să asimileze produse pentru care nu există nici priceperea, nici componentele, nici sculele necesare şi multe altele. În învăţământ studenţii primesc informaţii tot mai superficiale, o mare parte din timp este irosită pentru activităţi „obşteşti".

Cea mai curioasă normă de conduită a birocraţiei comuniste este „indicaţia preţioasă", elucubraţie a minţilor incomplete ale dictatorilor. Adeseori, după 1989, expresia „indicaţie preţioasă" este luată în derâdere. Acest lucru este o mare greşeală. „Indicaţia preţioasă" este principala sursă a infracţiunilor tehnice la care erau îndemnaţi directorii comunişti şi inginerii proiectanţi. Unii s-au conformat cu exces de zel la ceea ce putea fi înţeles din „indicaţia preţioasă"; alţii, spre cinstea lor, complotau în a-i înşela pe directori, ceea ce nu era prea greu, deoarece dictatorii nu puteau ţine minte ceea ce spuseseră din inspiraţie cu câteva luni înainte.

În regimul ceauşist „indicaţia preţioasă" devenise norma supremă de funcţionare a birocraţiei comuniste de toate felurile. „Indicaţia preţioasă" era superioară legii, hotărârii de partid, cunoştinţelor tehnice şi ştiinţifice, standardelor naţionale şi internaţionale.

Numai că, fiind provenite din minţi ignorante şi confuze, nimeni nu putea înţelege prea bine ce vroia să spună „indicaţia preţioasă" respectivă. Atunci, prin complot, la care aderau inevitabil şi organele superioare de conducere şi poliţia secretă, se adopta o interpretare a indicaţiei, care să prevină o catastrofă iminentă, de exemplu prăbuşirea imediată sau în timpul execuţiei a

unei clădiri mari. Centrala atomică de la Cernobâl, impusă Ucrainei de la centrul imperiului, rămâne cel mai tragic eveniment, urmare a unei decizii „politice" acceptate în mod criminal de un cerc de „specialişti", ale cărei urmări nu sunt cunoscute nici după nouă ani de investigaţii.

„Indicaţia preţioasă" reglementa guvernarea, justiţia, cultura, toată societatea. Această elucubraţie psihopatologică era norma supremă a birocraţiei comuniste, norma normelor, legea legilor.

În sfârşit, scopul nostru nu este o analiză de o oarecare profunzime a birocraţiei comuniste. Aceasta o vor face poate istoricii după ce se va fi uitat înfăţişarea şi grozăviile ei. Ar mai fi doar de adăugat odată cu purcederea la prezentarea tot mai succintă a marelui personaj introdus de Joseph Schumpeter-întreprinzătorul-şi a principalei sale fapte-inovaţia-că funcţionarul format de birocraţia comunistă (dacă nu a fost autodidact) nu este capabil să înţeleagă păienjenişul subtil, orizontal şi vertical de conexiuni directe şi inverse, formarea lor istorică, primenirea lor prin inovaţie şi, ca atare, nu va pricepe modul de funcţionare a economiei. Şi la noi, în momentul acesta (iunie 1995), iată riscul la care este supusă economia în starea ei precară de către asemenea funcţionari. De altfel, deficienţa ştiinţei economice pe care o învaţă studenţii din anul întâi constă în imposibilitatea de a efectua experimente controlate. Economistul bun trebuie să posede o erudiţie formidabilă din multe domenii economice şi extraeconomice. Dacă vrea să-şi formeze intuiţia necesară pentru a face recomandări pentru politică şi, cu atât mai mult dacă vrea să conducă economia, pe lângă cunoştinţele tehnice el trebuie să aibă temeinice cunoştinţe de economie mondială şi de istorie, ceea ce, la rândul său, atrage necesitatea de a studia limbi de circulaţie internaţională şi, în primul rând, limba ştiinţei economice-limba engleză. Aceste cunoştinţe nu pot fi numai apanajul unui mic grup de oameni harnici, ci trebuie să plutească în aer, să fie – într-un fel sau altul – la îndemâna oamenilor politici şi a economiştilor cu funcţii mijlocii şi înalte.

Dar Schumpeter nu se ocupă de asemenea lucruri, căci în Austria, Germania şi Statele Unite acestea erau lucruri de la sine înţelese. El pune în centrul cauzelor care dinamitează creşterea economică (este probabil primul care studiază în amănunţime procesul de creştere economică), progresul tehnic sub forma mulţimii actelor inovaţionale. Dar (atenţie!) el afirmă sus şi tare că invenţia nu are nimic de-a face cu dezvoltarea economică şi dă exemple (se pot găsi nenumărate) care nu au avut nici o consecinţă economică. Noi dăm ca exemplu foarte expresiv dirijabilul, aparatul de zbor mai uşor decât aerul. La prima vedere, el pare foarte economicos (de pildă, el nu cheltuieşte energie pentru crearea forţei de sustentaţie, nu are nevoie de pistă de decolare şi aterizare, pare sigur etc.). Totuşi, după marele accident din mijlocul deceniului al patrulea al secolului nostru, cu toate încercările de a remedia defecţiunea lui principală, el a dispărut de pe scena economică (şi

tehnică) şi evoluţia zborului, care a primit un puternic impuls în timpul celui de al doilea război mondial, a urmat traseul aparatelor mai grele decât aerul.

Deci, pentru dezvoltarea economiei, personajul principal nu este inventatorul, nici invenţia-opera lui, ci inovaţia, aplicarea în economia reală reglată de piaţă a unor factori noi, dintre care el pune accentul principal pe lansarea pe piaţă a unor produse noi, introducerea unor metode de producţie noi, utilizarea unor materiale noi, aplicarea unor forme de organizare economică noi, utilizarea unor materiale noi, aplicarea unor forme de organizare economică noi, deschiderea unor pieţe noi. Se subînţelege că toate inovaţiile trebuie, până la urmă, să asigure o eficienţă economică superioară sub forma unui profit mai înalt. Acesta nu se produce instantaneu: o inovaţie se afirmă treptat printr-o susţinută luptă de concurenţă cu obiectele economice existente anterior. Mai aproape de zilele noastre, pentru acest proces de tranziţie extrem de riscant, s-a creat termenul de ciclu de viaţă al produsului (metodei, materialului, pieţei etc.). Ciclul de viaţă are loc într-un proces concurenţial diferit de concurenţa clasică. Aici preţul se insinuează într-un mod mult mai subtil. La început, obiectul inovat poate să fie total nerentabil, dar să atragă atenţia unor cumpărători prin noutatea unor caracteristici. Sistemul de credit joacă un rol esenţial în lansarea inovaţiei. Nesiguranţa viitorului inovaţiei face obţinerea de credite deosebit de dificilă. La începuturile dezvoltării industriale costul produselor noi putea să fie atât de redus, încât inovatorul putea să-şi realizeze scopul cu propriile sale economii sau cu sprijinul unor entuziaşti, al unor membri ai familiei etc. Astăzi (când orice agent economic informat ştie din capul locului că inovaţia este vitală pentru supravieţuirea majorităţii întreprinderilor), sursele de finanţare sunt mai variate, existând mai multe tipuri de institute de finanţare a inovaţiei, specializate.

În acelaşi timp, noţiunile de invenţie şi inovaţie au început să se suprapună, iar limitele dintre ele să se estompeze, căci toate companiile mijlocii şi mari au departamente de cercetare şi dezvoltare, care comunică strâns cu compartimentele de marketing şi de distribuţie şi chiar cu compartimentul de contabilitate, care este adeseori perceput ca o frână în calea inovaţiei. În orice caz, în marea companie modernă inovaţia este o preocupare a tuturor, căci inovaţia este unul din cele mai percutante mijloace de concurenţă. Totodată şi riscul este cu atât mai mare cu cât o inovaţie antrenează mai multe resurse.

Economia inovaţională modernă se ordonează altfel decât cea în care piaţa este guvernată preponderent prin preţ, unde tendinţa spre echilibru este caracteristica principală.

Economia inovaţională modernă este permanent perturbată de dezechilibre. O inovaţie răstoarnă întotdeauna echilibrele statornicite, căci orice produs este urmarea folosirii unor produse de rang superior (componente, materii prime, diferite substanţe auxiliare, maşini, instalaţii, mijloace de transport,

tehnologii de ambalare). O inovaţie cere schimbarea tuturor acestor elemente. Economiştii vechi, printre care şi Schumpeter, nu cunoşteau în amănunţime faptul că orice produs este situat într-o reţea densă de conexiuni directe şi inverse. Abuzul noţiunilor de marfă, produs, bun i-a făcut până şi pe economiştii cei mai calificaţi să se ocupe în mod insistent de analiza acestor entităţi individuale, trecând cu vederea faptul că nici un produs nu se naşte fără o mulţime de „moaşe". Şi astăzi unii economişti „puri" cred că există fabrici de automobile, strunguri, malaxoare etc. Asemenea fabrici nici nu se pot naşte. Cum majoritatea produselor sunt constructe sau amestecuri, la fabricarea unui produs concură până la zeci de mii de uzine separate, ceea ce presupune o densă infrastructură de mijloace de transport şi de telecomunicaţie. Producţia modernă este multiuzinală, reticulară, un sistem de activităţi. Lucrul acesta l-a sesizat foarte bine Adam Smith, dar nu l-au văzut economiştii propagandişti moderni.

De aceea şi dezechilibrele provocate de inovaţii sunt ample şi ramificate. Adoptarea unui nou tip de avion anulează cererea unor componente, materiale, dispozitive, maşini, dispozitive de testare etc. şi generează cererea pentru noi genuri şi tipuri de asemenea obiecte tehnice. Apare un câmp de activitate pentru noi întreprinzători-inovatori, pentru noi tipuri de inventatori şi astfel porţiuni mari ale sistemului industrial sunt afectate de modificări mai mult sau mai puţin profunde. Inovatorul şi inventatorul devin personaje comune pe scena industrială, o nouă listă de profesii. Se schimbă fluxurile de mărfuri, produsele intermediare joacă un rol central în economie.

Totul este în schimbare, dar nu totul odată şi nu totul într-un ritm dement, deşi viteza unei schimbări este o noţiune relativă. Unele produse electronice au fost lansate în producţie, puse în vânzare, vândute, capitalul avansat recuperat şi un profit net important realizat în trei-patru ani, lucru absolut de neimaginat într-o economie comunistă sau economiile de acum câteva decenii.

Revenind la raportul dintre inovaţie şi mărimea întreprinderilor, trebuie să atragem atenţia asupra faptului că inovaţia nu este monopolul marilor corporaţii cu panouri de reclamă pe toate străzile intens circulate. Dimpotrivă, cantitatea mare de capital investit în utilajul destinat producţiei de masă face marea corporaţie o entitate conservatoare. La aceasta se mai adaugă mişcările greoaie din interiorul întreprinderilor, numărul mare de decidenţi, necesitatea de a menţine disciplina şi altele. De aceea, în ţările cu o dinamică inovaţională pronunţată, ponderile întreprinzătorilor mici şi foarte mici în crearea de produse şi procedee radical noi este foarte mare. Sigur că asemenea „garaje" sunt fie achiziţionate de întreprinderi mari, fie cresc ele foarte repede. Dar ne întâlnim şi cu cazul oarecum invers: o companie mare, în care lucrează un inventator cu perspectiva de a realiza un lucru important, îl lasă să se despartă de întreprinderea-mamă, cu sprijin financiar. În caz de reuşită, o asemenea subîntreprindere este reachiziţionată de întreprinderea-mamă, care apoi

organizează cu resursele sale, producţia pe scară mare a produsului avut aici în vedere.

Vedem că şi aici este valabil principiul varietăţii şi nu cine ştie ce născocire a caracterului exclusivist al giganţilor în economia modernă.

În lucrarea sa din 1939, consacrată ciclurilor economice (Business Cycles), Schumpeter stăruie asupra faptului că inovaţiile vin în ciorchine. Ideea este reluată mult mai recent de Gerhard Mensch şi de alţii, căutându-se o explicaţie. Aceasta este într-un fel simplă. Datorită interdependenţelor economice, o schimbare de produs generează cereri de produse conexe. Adeseori, asemenea inovaţii, care devin majore, nu creează numai cicluri, ci ramuri întregi. Se poate cita, de pildă, cazul maşinii cu abur, care a produs revoluţia feroviară din secolul al nouăsprezecelea, sau semiconductorul care stă la originea revoluţiei electronice actuale, combinată cu revoluţia telecomunicaţiilor. Se mai poate invoca revoluţia în domeniul medicamentelor şi multe asupra cărora nu ne putem opri aici.

În orice caz, a te ocupa numai de economia monetară, fără a ţine seama de profundele răsturnări din economia reală nu poate duce decât la deformări grave ale imaginii. De exemplu, a crede că tranziţia la economia capitalistă presupune doar schimbări în domeniul monetar şi fiscal are drept consecinţă o deformare a gândirii similară cu cea a totalitarismului stalinist. Noroc că privatizarea, atâta câtă este, permite întreprinzătorilor independenţi să inoveze. Funcţionarii noştri economici parcă nu văd că întreprinzătorii privaţi, în special cei străini, lansează pe piaţă nu numai mai multe mărfuri, dar şi produse (de multe ori simple), la care cumpărătorul din comunism nici nu putea visa.

Dacă facem o comparaţie între ordinea birocraţiei weberiene şi cea generată de inovaţie, înţelegem uşor că funcţionarul este incapabil să înţeleagă ordinea economică dinamică generată necontenit de inovaţie. Iar funcţionarul, chiar şi cel economic comunist, nu poate pricepe de ce economia totalitară nu face decât să distrugă resursele, fără a oferi produse utile cuiva.

Chiar şi Joseph Schumpeter, creatorul noţiunii de inovaţie şi de întreprinzător, sub influenţa situaţiei politice în care a scris „Capitalism, socialism, democraţie”, a căzut, poate, în capcana filosovietismului şi a prezis sfârşitul capitalismului, datorită faptului că nu mai e ce inventa, iar inovatorul, figura centrală a economiei libere, a devenit inutil. Este posibil ca o asemenea viziune stranie să-şi aibă cauza şi în izolarea economiştilor la catedre. Evoluţia de după război a arătat că inovaţia generează prilejul pentru noi inovaţii, că produsele sunt mereu noi, că inovaţia generează mereu noi prilejuri de utilizare şi de consumare a resurselor. În loc să creeze şomaj, cum au crezut ludiţii, inovaţia distrugând vechile locuri de muncă face să apară noi locuri de muncă în alte domenii. Tot acest proces de mişcare a tuturor produce cu siguranţă fenomene dureroase, dar, în general a îmbogăţit într-un mod total imprevizibil societăţile occidentale. Totodată a îmbunătăţit într-un mod cu totul surprinzător

condiţiile de viaţă ale multor milioane de oameni. Tinerii, care acum câteva decenii erau predestinaţi să devină mineri, sunt acum consultanţi, manipulatori de calculator etc. Munci extrem de grele şi periculoase în metalurgie şi în construcţia de maşini au fost suprimate prin scăderea vizibilă a cererii de fontă şi de oţel. Procese periculoase, cum sunt turnarea sau forjarea, au fost integral automatizate. Prin aplicarea în masă a inovaţiei productivitatea generală a crescut într-atât, încât în unele ţări, durata zilei legale de muncă a ajuns să fie sub şase ore. Acesta este cazul Germaniei. Dar dacă în timpul ruinei postbelice germanul ar fi lucrat patruzeci de ore pe săptămână ţara sa ar fi fost cel mult de nivel mijlociu. În condiţii de catastrofă, cum sunt cele din ţara noastră şi din unele ţări vecine, ar trebui să se creeze condiţii ca majoritatea oamenilor valizi să muncească până la paisprezece ore pe zi, ceea ce ar permite ca, în câţiva ani, veniturile să capete substanţă, iar timpul de lucru să scadă mult. Evident că, în acest scop, ar trebui operată o ruptură între politica electorală populistă şi activitatea economică. Ar trebui practicată o politică economică, iar nu strategii şi alte operaţii inspirate din viaţa militară.

Strategiile şi altele asemenea sunt emanaţii ale modului de gândire birocratic de cea mai joasă calitate. Politica economică ar trebui să înlăture piedicile artificiale din calea inovaţiei.

Aceasta cu atât mai mult cu cât economia nu se poate redresa fără export, iar cererea internaţională pentru produse similare celor fabricate în timpul economiei totalitare este nulă. Produsele româneşti abia dacă pot face faţă pe piaţa internă produselor importate, chiar şi unora de calitate îndoielnică.

Am discutat deci două tipuri sociale fundamentale ale lumii moderne. Din discutarea birocraţiei de stat (sine ira et studio) rezultă că birocratul nu are ce căuta în conducerea directă a economiei. Totuşi economia nu poate funcţiona în bune condiţii ân afara organizaţiei statale şi fără birocraţia corespunzătoare. Numai că, în diviziunea muncii, statului îi revin cu totul alte roluri decât conducerea directă a economiei. Statul este, în primul rând, un producător de bunuri publice. El asigură apărarea, ordinea publică, organizează fiscalitatea, protejează frontierele economice faţă de agenţii economici din afara frontierelor sale şi ale grupărilor economice din care face parte, aplică legi sanitare şi multe altele. A pune în discuţie rolul statului şi al birocraţiei este partidul şi statul-partid ?Este interesant trucul anturajului lui Ceauşescu de a se proclama parte a clasei muncitoare, ceea ce rea evident necesar în logica unei false conduceri a societăţii de către clasa muncitoare, căci de fapt clasa conducătoare era chiar ea, birocraţia comunistă.

Dar funcţionarul administrativ, birocratul în funcţiune este un inamic al economiei, care trebuie apărată de amestecul lui. Bineînţeles că aceasta nu înseamnă că indivizi izolaţi, proveniţi din fosta birocraţie de stat şi de partid, nu pot să devină întreprinzători abili, oameni de afaceri de succes, cu atât mai mult cu cât ei beneficiază de legături cu birocraţia în funcţiune, având acces

uşor la diferite aprobări şi alte documente administrative. Pentru ei, trecerea de la grupul social al birocraţilor la cel al întreprinzătorilor, chiar şi inovatori, poate fi uşurată dacă se pot dezbăra de stereotipurile comportamentului birocratic. Totuşi nu trebuie pierdut din vedere faptul că aceste stereotipuri sunt profund înrădăcinate. Acest lucru se poate constata uneori cu uşurinţă în sechelele comunisto-birocratice din texte scrise chiar şi de oameni cu sincere convingeri democratice. Orice s-ar spune (există studii în care se subliniază uşurinţa cu care unii oameni de formaţie profund comunistă au trecut în roluri de întreprinzător), sechelele comunismului nu sunt superficiale şi nu sunt anulate de comportamentul de suprafaţă. În ansamblu, ele constituie una din piedicile trecerii la economia capitalistă.

Una din aceste sechele o constituie subaprecierea, mai ales în plan teoretic, a rolului inovaţiei şi inovatorului în procesul de tranziţie la economia liberă, cu toate că, aşa cum am văzut, inovaţia măruntă este deja prezentă în întreprinderile particulare.

În perioada de tranziţie inovaţia este o parte componentă necesară a procesului de trecere. În mod curent se foloseşte cuvântul vag „restructurare" prin care, în general, se înţeleg toate măsurile prin care trebuie să treacă o întreprindere pentru a deveni eficientă, de exemplu subdivizarea ei parţială, schimbarea parţială sau totală a profilului activităţii. Adesea, închiderea ei. „Producătorul nevăzător" devine inutil, pentru că seamănă cu un funcţionar birocratic mutat artificial de pe locul lui. E nevoie de un întreprinzător clarvăzător care, în primul rând, să poată diagnostica starea întreprinderii şi perspectivele ei, ca apoi, în anumite condiţii, să poată pregăti condiţiile pentru trecerea la o producţie sau un serviciu nou, corespunzător cu volumul şi structura cererii.

INTERACŢIUNEA DINTRE RESURSELE NATURALE ŞI TEHNOLOGIE. RAPORTUL DINTRE BUNĂSTARE ŞI RESURSELE NATURALE

Teama de a rămâne fără resurse de hrană este continuu prezentă în viaţa oamenilor din ţările mai puţin dezvoltate. Dar, chiar şi în ţările bogate, preocuparea pentru raportul dintre consumul societăţii umane şi ceea ce poate oferi scoarţa pământului pentru supravieţuirea şi bunăstarea omului este mereu prezentă şi, în anumite perioade, este energic agitată de grupuri de intelectuali, cum sunt în prezent Clubul de la Roma şi cum au fost în trecut alţi gânditori. Economiştilor, mai ales, li s-a reproşat că slujesc o ştiinţă sumbră (dismal science), care prevede instaurarea unei perioade de lipsuri mari şi, până la urmă, sfârşitul omenirii. Adevărul este însă mai degrabă invers. Studiul acestei ştiinţe începe cu constatarea că trăim într-o lume a resurselor (de toate felurile) limitate, iar ea, ştiinţa economică, îşi propune să elaboreze principii de gospodărire raţională a resurselor oferite de natură, astfel încât, cu cantitatea de resurse supusă unui sistem de restricţii, să se obţină o utilitate maximă, o satisfacere cât mai bună nu numai a nevoilor fiziologice, în primul rând a nevoii de hrană, ci şi a altor dorinţe şi nevoi, de exemplu spirituale, culturale şi, chiar, într-o anumită măsură, a unor vicii, cum sunt fumatul sau consumul de băuturi alcoolice. Aceasta dinspre cerere, adică din punctul de vedere al raţionalizării consumului. Dar, după cum ştie orice student din anul întâi, ştiinţa economică se ocupă şi de latura ofertei, conţine chiar şi la nivel elementar capitole privind teoria producţiei, capitole în care studiul costurilor se situează în centrul atenţiei. Noţiunea de cost de oportunitate spune studentului, ca şi cercetătorului, că utilizarea unui bun înseamnă renunţarea la bunul următor pe scara calităţii sau importanţei. Sigur, ştiinţa economică modernă gândeşte în termeni matematici avansaţi atunci când discursul este lansat în faţa unui public select din punctul de vedere al pregătirii matematice şi în societăţi unde matematizarea este înadins cultivată. Dar ideile de acest fel, expuse mai sus într-o formă simplistă, sunt suficiente pentru a reda spiritul ştiinţei economice. Odată ce am abordat oferta, nu putem ocoli factorul care o majorează, permiţând nu numai creşterea populaţiei dar, concomitent, şi amplificarea bunăstării ei. De exemplu, în Anglia, ţara mostră a revoluţiei industriale, aceasta din urmă nu a fost însoţită numai de o creştere rapidă a populaţiei, dar şi de o neşteptat de rapidă augumentare a nivelului de viaţă al întregii populaţii, atât al celor bogaţi, cât şi al celor săraci.

Studiind situaţia clasei muncitoare din Anglia, Engels a zugrăvit un tablou cutremurător al modului de viaţă al diferitelor categorii de muncitori manuali. Tabloul ar fi fost negru dens dacă ar fi descris viaţa materială a muncitorilor şi ţăranilor din epoca preindustrială, din timpul epidemiilor de ciumă etc. Marx însă, publicând „Capitalul" cu două-trei decenii mai târziu, a insistat într-un mod lipsit de onestitate asupra pauperizării absolute, într-o perioadă când veniturile muncitorilor începuseră să crească. Mişcările socialiste vest-europene au răsărit într-o perioadă în care viaţa muncitorilor vest-europeni depăşea cu mult condiţiile înspăimântătoare din timpul economiei administrative de comandă. În literatura beletristică rusă s-a descris, mergându-se în adâncime, şocul suferit de soldaţii sovietici care au ocupat Germania de Răsărit, Cehoslovacia, dar chiar şi ţările mai puţin bogate când au văzut cum trăiesc oamenii simpli în capitalism. Este păcat să mai insistăm asupra minciunilor debitate timp de decenii de aşa-numitul învăţământ economic superior predat de agitatori, cărora puţin le păsa de datele din literatura istorică, la care oricum nu aveau acces din cauza barierei lingvistice.

De regulă, teama de epuizare a resurselor, şi mai ales de epuizare a pământului cultivabil, este ociată cu numele lui Thomas Malthus. Este drept că acest autor a fost preocupat de viitorul alimentar al omenirii. Lui i se atribuie enunţul potrivit căruia populaţia creşte în proporţie geometrică, iar producţia de alimente în progresie aritmetică. În realitate, autorul „Eseului asupra principiului populaţiei"[1], deşi admite puterea instinctului sexual, descrie în aproape toate capitolele cărţii obstacolele care stau în calea înmulţirii nestăvilite a populaţiei. Dat fiind că în literatura de diferite orientări se face atâta abuz de numele preotului englez, cerem iertare pentru amplul citat din „eseul" lui. „Împins la sporirea speciei de un instinct tot atât de puternic, raţiunea îi întrerupe goana şi îl întreabă dacă nu va aduce oare pe lume fiinţe pentru care nu poate procura mijloacele de întreţinere. Dacă ar asculta de această teamă firească, foarte adesea restricţia ar duce la viciu. Dacă nu i-ar da ascultare, specia umană s-ar înmulţi mereu, depăşind mijloacele de subzistenţă. Dar, datorită acestei legi a firii noastre, care face ca hrana să fie indispensabilă vieţii omului, populaţia nu poate să crească niciodată, în realitate, decât până la nivelul pe care i-l permite cea mai redusă cantitate de hrană necesară pentru a rămâne în viaţă. Astfel dificultatea de a procura hrană constituie un puternic obstacol, care acţionează permanent împotriva creşterii populaţiei". Mai mult decât atât, Malthus nu trece nici peste progresul tehnic. „Când...tot pământul fertil a fost ocupat, creşterea anuală a hranei depinde de ameliorarea pământului deja stăpânit".

Un alt autor „sumbru" este marele Stanley Jevons, unul din cei trei declanşatori principali ai revoluţiei marginaliste. Într-o carte groasă, consacrată

[1] Thomas Malthus, „Eseu asupra principiului populaţiei", Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1992, p.16-17.

cărbunelui, el îşi exprină teama că, dacă consumul de cărbune în Anglia va continua în ritmul din vremea sa, Anglia va rămâne în curând fără combustibil. În timpul acela petrolul era deja utilizat într-o anumită măsură, dar cum putea un gânditor absorbit de problema cărbunelui să-şi imagineze că, peste câteva decenii, petrolul va deveni principalul combustibil, iar subprodusul acestuia, iniţial inutil, uncul carburant care avea să mişte toate roţile?

Sigur că nimeni nu-i va reproşa inventatorului utilităţii finale şi disutilităţii muncii o greşeală de prognoză, aproape inevitabilă. Dar această eroare ar trebui să constituie o lecţie de prudenţă atât pentru prognoziştii optimişti, cât şi pentru cei pesimişti.

Curioasă a fost evoluţia agitatorilor sistemului administrativ de comandă. De unde multă vreme propovăduiseră religia inepuizabilităţii resurselor (în modul primitiv care le este caracteristic), după primul şoc petrolier – sub conducerea secretarului lor general – au fost cuprinşi de panică, stabilind legături până şi cu Clubul de la Roma, organizaţie a marilor bogătaşi (a marii burghezii). Vocile diferite din interiorul ţărilor nu au fost auzite (dispreţul comuniştilor faţă de intelectualii de sub stăpânirea lor a fost şi este suveran).

O eroare tragică şi de o mare gravitate a fost lozinca inventată de cine ştie care şovin german şi preluată de aparatul ideologic hitlerist, lozincă cu ecou la mulţi germani semidocţi Volk ohne Raum (un popor fără spaţiu), prin care se motivau nemăsuratele pofte de teritorii străine, mai ales asupra Ucrainei şi Rusiei, neocolind nici România, deşi ea nu este menţionată în mod expres în „Mein Kampf”.

Imperialismul teritorial, ca cel plănuit de partidul naţional-socialist, pe lângă rasismul lipsit de orice raţiune şi de dorinţa de jaf (în caz de victorie ofiţerii superiori germani urmau să primească moşii în estul Europei), era animat de halucinaţii privind evoluţia agriculturii. Lozinca „un popor fără spaţiu” implică o productivitate constantă sau scăzândă a rolului, pe când, de fapt, această productivitate creşte datorită progresului tehnic, fapt deja cunoscut din creşterea productivităţii solului în Anglia şi chiar în Germania.

Mai este încă un aspect al ignoranţei elementare care alimentează marile apetituri teritoriale. Acesta este autarhia, binecunoscută nouă din politica lui Ceauşescu, a cărui concepţie economică se rezumă, după o excelentă expresie a regretatului Ionel Blaga, la viziunea pe care o prezenta gospodăria tatălui său, Andruţa. Raţionamentul autarhic consta în următoarele: sunt înconjurat de duşmani, cel puţin potenţiali, care pot opri aprovizionarea din străinătate; de aceea, trebuie să am totul în curtea mea, indiferent cât m-ar costa. „Economiştii” mai vechi îşi amintesc de repetarea continuă în scrierile de partid a efortului susţinut (şi totuşi ineficient) de bizuire pe resursele naturale proprii, politică pe care o continuă prin subsidii guvernul Văcăroiu. Or, este evident că România nu posedă, practic, nici un fel de minerale sau alte substanţe utile ale subsolului, cu excepţia unor zăcăminte pe cale de epuizare

de ţiţei şi de gaze naturale. Minereurile se extrag cu banii contribuabilului, iar cărbunele este mai degrabă o sursă de energie perturbatoare a vieţii sociale, decât de energie calorică. Este evident că actualii copii ai minerilor din Valea Jiului ar trebui îndrumaţi spre şcoli care să-i pregătească pentru meserii din sfera serviciilor şi altele, deoarece economia nu poate susţine veşnic ramurile miniere prin excelenţă parazitare, în timp ce dezvoltarea serviciilor ar putea ridica gradul calităţii produselor agriculturii şi industriei prelucrătoare până la nivelul competitivităţii internaţionale.

Politicianul care a vrut să practice autarhia ca principiu economic şi strategic a fost Hitler, care urmărea o autarhie continentală. Imperiul german urma să ocupe întreaga Europă, dacă nu şi mai mult. Şi aceasta, sub motivul că poporul german nu avea ce mânca. Ironia istoriei este însă că un german a inventat îngrăşămintele minerale cu trei sferturi de secol înainte de venirea la putere a lui Hitler, iar după ce acesta a fost înfrânt în mod catastrofal şi teritoriul german s-a redus la numai o parte din ce fusese înainte de război, acest teritoriul german s-a redus la numai o parte din ce fusese înainte de război, acest teritoriu în alţi câţiva ani urma să ajungă la o considerabilă supraproducţie, în timp ce învingătorii răsăriteni, încăpuţi sub dominaţia practicanţilor unui sistem agrar antiraţional, mureau de foame (literalmente), iar mai târziu, au trăit subalimentaţi şi în sărăcie.

Pentru a nu se ajunge la revolte, după ce în 1953 s-a constatat oficial incapacitatea economică a sistemului colhoznic, guvernul sovietic a început să importe cereale şi alte alimente.

Exemplul Japoniei, arhicunoscut, demonstrează cu prisosinţă că până şi producţia agricolă nu depinde de calitatea (şi în mod simplu nici măcar de întinderea pământului agricol), ci de informaţie şi de hărnicia agricultorilor.

Mai jos, vom încerca să ne convingem cititorii că, în general, omenirea şi ţările nu depind atât de abundenţa locală de resurse naturale, ci, mai ales, de informaţie şi de comerţul mondial.

Pe de altă parte, tehnologia şi comerţul depind, la rândul lor, de abundenţa, amplasarea şi natura zăcămintelor de resurse naturale. Natura, distribuţia geografică, abundenţa sau puţinătatea zăcămintelor sau a altor forme de existenţă a resurselor determină tehnica şi comerţul cu materii prime. Instalaţiile de extracţie, transport, stocare, comerţ cu petrol, spre exemplu, sunt modelate de natura şi formele de existenţă a resurselor. Mişcarea mondială a ţiţeiului a determinat crearea de instalaţii de extracţie, de transport (conducte, nave, terminale), instalaţii de prelucrare (rafinării) adecvate atât producătorilor, cât şi utilizatorilor. Au apărut forme specifice de comerţ (spot, pe contract durabil şi tipuri de preţuri), desigur, prin analogie cu alte tehnici de comerţ aplicate altor mărfuri. Cu alte cuvinte, nu numai tehnologia determină relaţia economie-natură, ci şi natura influenţează tehnologia. Relaţia este reciprocă.

Chiar şi cele mai serioase lucrări în care se atinge problema resurselor naturale le tratează ca pe nişte depozite conţinând cantităţi fixe de minerale utile, ca pe nişte gropi în care natura a lăsat cantităţi imuabile de rezerve sigure, probabile etc. Puţini sunt cei conştienţi de faptul că resursele naturale nu sunt naturale, în sensul că nu sunt date de natură, ci, de fapt, sunt create prin interacţiunea dintre om, prin sistemul său tehnologic şi substanţa pământului. Nici măcar pământul agricol nu este un dar al naturii, ci un rezultat al aplicării, timp de milenii, începând cu neoliticul, a cunoştinţelor acumulate de omul sedentarizat, în activitatea lui de obţinere a hranei printr-un fel sau altul de lucrare, începând cu scormonirea cu ajutorul unor obiecte din lemn şi terminând cu sistemul modern de maşini agricole şi sistemul de tratare chimică a solului, iniţiat de Justus von Liebig la mijlocul secolului trecut. O dovadă strălucită în acest sens este faptul că suprafeţe pietroase şi nisipoase, cum sunt marginile insulelor japoneze sau deşertul arabic, sunt mai productive decât cernoziomurile din Europa Răsăriteană, cândva mari grânare ale Europei. Muncind şi negândind, comuniştii au izbutit să sterilizeze relativ aceste pământuri şi, la un moment dat, să importe cereale. Ideea, adeseori repetată, că România sau Ucraina sunt bogate, cel puţin în ceea ce priveşte producţia agricolă, este o legendă creată, întreţinută şi răspândită de nişte naivi împiedicaţi de cenzură să ia contact cu informaţia cu privire la agricultura mondială.

Desigur, nu avem de gând să expunem aici istoria tehnicilor agricole mondiale, nici măcar pe cea a vreunei ţări vest-europene. Pentru aceasta ar fi nevoie de câteva volume şi de contribuţia unui număr de specialişti eruditi. Ar fi totuşi poate util să menţionăm că revoluţia industrială din Anglia a fost precedată de revoluţia agrară, printre altele şi de mişcarea îngrădirilor (*enclosure movement*).

Se poate spune deci că, cel puţin în parte, pământul agricol este o creaţie a gândirii, a experienţei şi muncii omeneşti.

În ceea ce priveşte resursele naturale destinate preponderent industriei, acestea au fost trezite la viaţa economică prin progresul tehnic. Aceste materiale sau substanţe au zăcut în pământ dinainte de umanizarea maimuţelor antropoide. Ele au existat timp de epoci geologice întregi. Dar omul a început să le folosească abia în ultimele secole, mai ales începând cu secolul al nouăsprezecelea. Astfel huila, cărbunele de pământ, a început să fie utilizată pe scară largă abia după ce în Anglia au început să se rărească pădurile ca urmare a multiplelor întrebuinţări ale lemnului. Lemnul fusese utilizat atât ca material constructiv, cât şi ca sursă de energie. Ca mare putere navală, Anglia folosea o mare parte a pădurilor sale pentru construirea corăbiilor, de exemplu. Nu mai vorbim de clădiri. Fierul, care a început să fie produs pe scară mai mare în secolul al optsprezecelea, se fabrica multă vreme cu ajutorul mangalului. Date fiind aceste variate şi ample utilizări ale lemnului,

Anglia risca să rămână despădurită. Preţul lemnului creştea. De aceea, treptat, au fost inventate modalităţi de utilizare a huilei în diferite activităţi manufacturiere şi industriale. Ulterior, inventarea maşinii cu abur şi construirea pe scară mare a căilor ferate au creat o cerere repede crescândă de cărbune extras din pământ. În timp ce în momentul cuceririi normande huila era necunoscută, inutilă, extracţia şi prelucrarea huilei (mai ales transformarea ei în cocs la începutul secolului optsprezece), a devenit una din principalele ramuri purtătoare ale revoluţiei industriale. Cu alte cuvinte, progresul tehnic şi revoluţia industrială au ridicat huila de la rangul de rocă, poate utilizată când şi când, la rangul de resursă naturală economică majoră. Întregul maşinism al secolului trecut, toată mecanica industrială s-au înălţat pe această rocă devenită resursă. Mai târziu industrializarea s-a extins cu precădere tot în ţări şi regiuni bogate în zăcăminte de cărbune.

Un exemplu şi mai elocvent de ridicare a unei roci inutile la rangul de resursă economică de prim ordin este contemporanul nostru, ţiţeiul. Civilizaţia babiloneană şi în general civilizaţiile antice din Mesopotamia „pluteau" pe petrol şi, deşi erau avansate în multe privinţe, abia dacă ştiau ce să facă cu lichidul urât mirositor care apărea la suprafaţă. Astăzi lumea întreagă depinde de zăcămintele de ţiţei situate într-o regiune vastă, având ca centru aproximativ Mesopotamia. Cele mai mari zăcăminte bine cunoscute se află în Orientul Mijlociu şi mai ales în Arabia Saudită.

Ascensiunea ulterioară a ţiţeiului la înălţimea unei resurse economice centrale, de care depinde încă soarta civilizaţiei noastre, a început cu arderea „gazului" în lămpi special construite, care dădeau un randament luminos satisfăcător. Apoi a venit automobilul care, la sfârşitul secolului nouăsprezece, a început să fie fabricat în serie de masă, devenind un mare consumator de benzină, produs al ţiţeiului. Acum ţiţeiul merita denumirea de resursă strategică. Primul război mondial a adus în luptă arme mobile acţionate de motorul cu ardere internă, tancul, avionul, submarinul. Al doilea război mondial a fost până aproape de sfârşitul său o încleştare de asemenea maşini, produse în număr mare şi cu puteri mari, mari consumatoare de benzină şi alte derivate ale ţiţeiului.

Anii '50 ai secolului nostru au fost martorii punerii în valoare a unor noi mari zăcăminte de ţiţei şi anii transformării ţiţeiului în sursă majoră pentru producerea unor materiale solide şi elastice, fibre textile şi o mulţime inimaginabilă de obiecte cu cele mai felurite destinaţii. Petrochimia a ocupat timp de aproximativ trei decenii avansarea industriei. Progresele ştiinţei chimiei organice permit să se confere maselor plastice proprietăţii programabile. Întregul mediu în care trăim este caracterizat prin prezenţa maselor plastice şi a fibrelor chimice.

Desigur, se pot da şi alte exemple asemănătoare. Dar cele de mai sus sunt suficiente pentru a arăta că o substanţă din natură devine resursă

naturală economică datorită progresului tehnic, adică datorită unei mulţimi de invenţii şi inovaţii, pe următoarele căi mergând în paralel:

1. prin crearea cererii, de multe ori pentru suplinirea altor materiale pe cale de a deveni deficitare;

2. prin descoperirea unor zăcăminte suficient de bogate pentru ca extracţia să fie uşoară şi rentabilă în raport cu tehnica existentă în momentul iniţial;

3. prin crearea unor tehnologii de extracţie care să mărească oferta la costuri din ce în ce mai scăzute:

a) prin crearea unor tehnologii de extindere a accesibilităţii unor zăcăminte care în perioada anterioară nu erau exploatabile;

b) prin progresul tehnic în domeniul transporturilor (prin conductă, navale etc.), care compensează din plin repartizarea geografică inegală pe glob a diferitelor substanţe utile. Costul transportului unor materiale, cum sunt ţiţeiul, minereul de fier şi cărbunele, a scăzut în aşa măsură, încât distanţa dintre zăcământ şi locul de utilizare şi-a pierdut importanţa practică şi aceasta încă cu decenii în urmă.

Ţiţeiul este un exemplu care ilustrează acţiunea tuturor factorilor enumeraţi mai sus. În afară de invenţiile majore care au creat cererea de ţiţei pentru utilizări cu totul noi, ceilalţi factori au acţionat în sensul înlocuirii altor substanţe cu produse petroliere: ţiţeiul, datorită avantajelor sale, se foloseşte pe scară mare pur şi simplu în calitate de combustibil, preluând pe altă scară şi altă eficienţă funcţiile lemnului şi ale cărbunelui. În industria chimică el înlocuieşte unele subproduse ale cărbunelui. În multe cazuri, el serveşte la încălzirea clădirilor. În calitate de combustibil major, ţiţeiul se caracterizează printr-o putere calorică foarte mare, printr-o transportabilitate specifică foarte eficientă prin conducte. Ca atare, o mare parte din ţiţeiul extras şi prelucrat se utilizează pentru scopuri tradiţionale şi nu pentru funcţii create prin invenţii majore, cum sunt motoarele cu ardere de toate felurile. Şi în industria chimică o parte din ţiţei înlocuieşte gudronul de cărbune. În aceste cazuri, noua substanţă este folosită pentru îndeplinirea unor funcţii inventate pe baza unor substanţe anterioare, numai că le îndeplineşte mult mai bine.

Dezvoltarea cantitativă şi calitativă a siderurgiei a trezit la viaţa economică metale şi alte substanţe folosite ca elemente de aliaj. Cuprul, primul metal din istorie folosit în antichitate-graţie proprietăţilor sale mecanice elementare-pentru confecţionarea, prin alternarea între starea dură şi cea plastică sau chiar lichidă, a uneltelor şi armelor, a căpătat o cu totul altă viaţă prin progresele rapide ale electrotehnicii în secolul nouăsprezece, de data aceasta graţie rezistenţei sale electrice reduse. Există, desigur, pericolul ca importanţa sa economică să scadă prin înlocuirea cu fibra de sticlă. Electronica a ridicat banalul siliciu (desigur, de o anumită calitate) la rangul de materie

primă esenţială în fabricarea majorităţii componentelor active ale dispozitivelor electronice. Aviaţia şi cosmonautica, utilizarea energiei nucleare au transformat o serie de metale rare (titanul, zirconiul) în materii prime esenţiale, şi zăcămintele conţinând aceste metale, în resurse naturale de primă importanţă.

Într-o enciclopedie tehnică s-ar putea găsi nenumărate asemenea exemple. Ele toate arată că o substanţă devine resursă prin interacţiunea tehnologiei umane cu mediul. Potenţialul întregului mediu înconjurător este o gigantică resursă naturală. Dar, în circuitul economic intră în mod direct în decursul istoriei unele sau alte elemente din mediu. Deşi este greu să se găsească o substanţă care, odată intrată, să fie cu totul eliminată din categoria resurselor economice, unele din ele îşi pierd importanţa primordială. Ca exemple mari se pot cita cărbunele şi fierul. În felul acesta, de obicei, alarmele privind epuizarea unor resurse naturale se dovedesc a fi false. Exemplul cel mai pregnant este falsa încercare de impunere a unor condiţii economice grele consumatorilor de către marii producători de ţiţei. Eroarea lor, care i-a condus la un eşec lamentabil (dar benefic pentru omenire), s-a datorat neînţelegerii propoziţiei cu care am început consideraţiile noastre: din punct de vedere economic rangul şi importanţa unei substanţe, însăşi devenirea ei ca resursă economică, nu este o mărime fixă, ci un rezultat al interacţiunii dintre sistemul tehnologic al societăţii (sistem mare şi deci complex) şi mediul înconjurător. Resursele naturale nu sunt ca un pahar cu vin, din care, dacă ai băut o înghiţitură, cantitatea de vin s-a împuţinat definitiv. Resursele naturale sunt create de economie şi tehnologie; aceasta din urmă este atât de bogată, încât oferă variate mijloace de compensare a consumului continuu de trecere de la un sistem tehnologic la altul şi, mai ales, prin reducerea consumurilor specifice pentru obţinerea unei unităţi de utilitate.

În toate domeniile tehnice gândirea inginerească urmăreşte în permanenţă economisirea tuturor resurselor: a muncii, a capitalului, a resurselor naturale, printre care se acordă o atenţie deosebită şi permanentă spaţiului şi timpului, acesta din urmă fiind economisit prin creşterea vitezei şi intensităţii proceselor şi nevoia de spaţiu este ţinută în frâu prin creşterea vitezei densităţii sistemelor tehnice amplasate. Vizibile pentru toată lumea sunt aglomerările urbane care au crescut impetuos în înălţime, până ce, de exemplu, în Statele Unite oraşele au început din nou să se întindă în plan orizontal, deoarece creşterea fantastică a productivităţii solului nu a mai necesitat aceeaşi suprafaţă de pământ pentru a produce hrană şi blocurile multietajate au început să nu se bucure de cererea de care au beneficiat la începutul secolului nostru. Astăzi, principala structură urbană americană este megalopolisul-întinderi vaste reunind mai multe oraşe acoperite cu case de familie. Cert este că tehnica învăţase să economisească planul orizontal. Uluitor de mult a crescut utilizarea spaţiului „mic” în electronică. Procesul a fost extraordinar de rapid. De unde iniţial calculatorul electronic ocupa un hangar, acum aceeaşi

performanţă poate fi înghesuită pe un spaţiu de milimetri pătraţi şi procesul de micşorare a spaţiului ocupat de unitatea de performanţă continuă.

Foarte evidentă este tendinţa istorică de reducere a masei de substanţă pe unitatea de performanţă. Toate sistemele tehnice, mai ales cele mecanice, tind să devină tot mai suple, tot mai „aerodinamice”, cum spun americanii. Această supleţe se obţine fie prin reducerea dimensiunilor ca atare, fie prin îndesirea pe unitatea de suprafaţă sau volum, la fel ca şi în cazul sistemelor electronice. Automatizarea acţionează în ambele sensuri. În literatura de specialitate se pot găsi date, ce e drept, nu foarte multe, privind reducerea masei specifice de substanţă în sistemele tehnice (unităţi de masă pe unitate de utilitate tehnică).

Similar a evoluat şi consumul specific de energie, datorită măririi randamentului tuturor proceselor de transformare energetică şi a proceselor de utilizare finală. Ca exemplu pregnant se poate cita scăderea de peste zece ori a consumului specific de combustibil convenţional pentru producerea unui kilowatt-oră de energie electrică. Un alt exemplu, de data aceasta în curs de cercetare, este încercarea de a se realiza superconductivitatea, adică trecerea curentului electric printr-un conductor fără să întâmpine rezistenţă, adică fără pierderi. Este un exemplu de problemă spectaculoasă, la care lucrează numeroşi cercetători, dar a cărei rezolvare stă sub semnul unei mari incertitudini.

Multe economii de substanţă şi energie se realizează printr-un număr mare de ameliorări mărunte, prin calculul mai precis al rezistenţei, prin îmbunătăţirea metodelor de măsurare, prin reducerea continuă a frecării la fiecare sistem tehnic nou, prin scăderea rezistenţei la înaintare la diverse sisteme în mişcare rapidă, cum sunt avioanele sau automobilele.

Mărimea importanţei numeroaselor inovaţii „mărunte”, „cotidiene”, anonime a ieşit la iveală cu prilejul aşa-numitelor şocuri petroliere din anii 70, care au generat panică în rândul consumatorilor şi al unor specialişti cu gândire mecanicistă, în special slujitori ai sistemului administrativ de comandă, care nu numai că blochează dinamica economică, dar ia minţile slujitorilor săi.

Secolul douăzeci se va îmbogăţi cu numeroase noi tipuri de materiale, rezultate din aplicarea unor tehnologii noi de prelucrare a materiilor prime naturale. Era când industria se baza mai întâi numai pe aliaje ale fierului şi pe cantităţi mici de alte metale a trecut sub ochii generaţiei care, peste câţiva ani, va trece în nefiinţă; s-au adăugat un număr de materiale sintetice obţinute prin cunoştinţele dobândite din chimia macromoleculară. Au apărut materiale fabricate prin combinarea mai multor substanţe elementare, cum sunt materialele compozite, cu deosebite calităţi de rezistenţă, adezivi care pot fi utilizaţi pentru montajul unor avioane (fără să mai vorbim de produse uşoare cum ar fi bicicleta sau unele componente de automobil). După informaţii apărute chiar şi în presa de tiraj, în seifurile organizaţiilor de cercetare aşteaptă

deja o mulţime de materiale noi, încă neutilizate, care vor intra în producţia industrială pe măsură ce îşi vor dovedi eficienţa tehnică şi economică. Varietatea a cărei creştere este una din funcţiile progresului tehnic şi una din sursele de eficienţă (în concurenţă coomplexă cu economiile dimensionale), se va amplifica. Proiectantul de produse construite va avea de ales materialul cel mai potrivit, care să-i asigure calităţi utile maxime şi costuri minime. Se vor putea proiecta materiale noi. Libertatea lui de a alege forme va fi mult mai mare, astfel încât imprevizibilitatea progresului tehnic se va mări, ceea ce impune o prudenţă sporită în efectuarea investiţiilor, astfel încât ele să se poată recupera şi da un profit net înainte de a fi anulate de materiale concurente. De exemplu, construcţia de combinate siderurgice gigant în plin declin al siderurgiei mondiale, cum s-a întâmplat în ţara noastră (şi în alte ţări cu sistem administrativ de comandă) este o ciudăţenie care se putea întâmpla numai într-un context economic în care proiectantul a fost „liber" de restricţiile date de dinamica pieţei. Această libertate permite celor de la putere să comande structuri hipertrofiate, inutile, pe cheltuiala populaţiei. Evident că, la un moment dat, vine ceasul socotelilor, al crizei energetice false, al deficitului fictiv de materii prime, al exploatării unor zăcăminte sărace, de care nu s-ar atinge nici un conducător economic raţional.

Aici se dovedeşte încă o dată că principala resursă economică este materia cenuşie organizată în sistem prin diviziunea muncii şi prin cooperare.

Ideologia economică din această parte a lumii îşi are originea în epoca de început a maşinii cu aburi, impusă timp de cinci decenii şi, ca atare, nu recunoaşte faptul evident că principalul constituient al oricărui produs este informaţia şi nu munca vie şi materializată.

Substanţele utile şi combustibilii nu se găsesc în pământ în forma în care sunt utilizate, ci, după cum se ştie, parcurg un număr de faze de prelucrare. Acestea sunt numeroase în cazul când se urmăreşte obţinerea unei componente complicate şi precise. De exemplu, între minereul aşa cum se găseşte el în pământ şi o roată dinţată de mare precizie numărul de operaţii este de ordinul zecilor. Unul din scopurile urmărite de cercetarea tehnologică este micşorarea numărului de faze de prelucrare: reducerea directă a minereul de fier, turnarea de precizie pentru a se evita prelucrări mecanice etc. Totuşi, deşi urmărită de multă vreme, nu s-a reuşit să se evite cu totul obţinerea fontei în procesul de furnal. Dar s-a izbutit o reducere a consumului specific de cocs. Consumul de cocs pe tona de fontă s-a redus în secolul nostru de câteva ori, de la aproximativ două tone la mai puţin de cinci sute de kilograme pe tona de fontă. Aşadar, reducerea consumurilor se realizează nu numai prin imprimarea unor forme suple componentelor şi produselor finite, ci în toate fazele de prelucrare.

Se are în vedere reducerea tuturor costurilor, nu numai a celor de substanţă şi energie, ci mai ales a cheltuielilor de muncă şi scoaterea

muncitorilor din zonele periculoase care, de obicei, înconjoară locurile de muncă unde se prelucrează metalele şi din interiorul unor asemenea zone, atunci când acest lucru este posibil, de exemplu din mine sau din încăperi cu substanţe toxice. Automatizarea este unul din marile procedee de economisire a muncii care se scumpeşte datorită progresului tehnic şi, implicit, creşterii productivităţii muncii. În felul acesta se produce o complementaritate între munca „productivă" a muncitorilor şi munca „neproductivă" a oamenilor de ştiinţă, a inventatorilor şi proiectanţilor. „Munca" este, în cazul acestora din urmă, un fel de a vorbi. Transformarea, în sistemul de comandă, a muncii de creaţie în activitatea industrială, egalizată, este încă un exemplu cum puterea politică totală îşi erodează bazele existenţei.

Scopul principal al gândirii tehnice nu este însă realizarea consumurilor. Produsele obţinute prin consumul principalelor resurse naturale şi energetice servesc creşterii bunăstării clienţilor prin creşterea confortului în diferite situaţii, de exemplu în interiorul căminului, în grădini personale etc. De asemenea, ele servesc bunăstării publice, prin construirea de şosele, poduri, căi ferate, mijloace de transport aerian. În special mijloacele locale de transport, telecomunicaţiile, calculatoarele, echipamentele de prelucrare de diferite tipuri reduc foarte mult timpul consumat cu activităţiile la care servesc ele şi, ca atare, de fapt prelungesc viaţa omului. Posibilitatea de a obţine aproape instantaneu o legătură telefonică între Bucureşti şi New York înlocuieşte fie o călătorie peste ocean, fie transmiterea unei scrisori pe aceeaşi distanţă. Posibilitatea de a traversa Oceanul Atlantic în câteva ore cu avionul economiseşte câteva zile de călătorie, timp care, de cele mai multe ori, este consumat inutil (dacă facem abstracţie de agrementul oferit de marile companii aeriene). Este imposibil să se evalueze prelungirea vieţii active prin convorbirile telefonice urbane şi interurbane, prin călătoriile cu vehicule proprii sau mijloacele de transport în comun de toate felurile. Pe baza reţelei de transport moderne a apărut turismul de masă. Dacă în 1900, 70% din francezi nu văzuseră marea, astăzi o mare parte dintre ei îşi petrec concediile la distanţe foarte mari faţă de cele cinci laturi ale pentagonului. Dacă la aceasta adăugăm prelungirea longevităţii datorită medicinei şi condiţiilor de viaţă, francezul actual trăieşte un timp fizic de două ori şi jumătate mai lung decât strămoşii săi gali sau romani şi un timp utilitar de multe ori mai lung, dar pe care încă nimeni nu s-a apucat să-l estimeze.

Iată de ce este absurd să se repete ad nauseam că producţia de automobile constituie o mare risipă de resurse şi că gazele de eşapament ne scurtează viaţa. Aceste văicăreli sunt caracteristice unor oameni care şi-au făcut o ocupaţie politică din apărarea mediului. Dar progresul tehnic reglat de piaţă, legal şi moral, îşi găseşte mereu resurse de reducere sau neutalizare a emisiunilor şi deşeurilor nocive. Nu ne ocupăm nici de profeţii, nici de prognoză, dar consultarea istoriei tehnicii ne poate demonstra cu cât s-au ameliorat condiţiile de lucru în uzine, câte mijloace s-au inventat contra noxelor

şi cu cât se reduce conţinutul în plumb al gazelor de eşapament al zecilor de milioane de automobile în circulaţie; progresul tehnic nu este doar un simplu accelerator al operaţiilor industriale ci el evoluează în condiţiile unui antagonism perpetuu între utilitate şi inutilitate, desigur, preponderânt creşterea utilităţii, a satisfacţiei, a scăderii neplăcerilor. Aşadar, dacă progresul tehnic generat uluitoare reduceri de consumuri specifice pe unitatea de utilizat, aceste consumuri, ele însele sunt o sursă de economie sau de prelungire a longevităţii şi a plăcerilor vieţii. Este eronat să se aprecieze raportul dintre risipă şi economie după etaloanele comunismului care urmărea în mod deliberat sărăcirea tuturor.

Mai jos, ne vom opri mai pe larg asupra rolului pieţei în promovarea inovaţiei. Dar de pe acum trebuie să remarcăm rezolvarea prin mecanismele subtile ale pieţei. Iată un exemplu: creşterea imensă a preţului ţiţeiului datorită creării cartelului OPEC al ţărilor posedând mari zăcăminte de ţiţei. Marile zăcăminte erau distribuite geografic, în cele mai multe cazuri, în ţări mai puţin dezvoltate, ţări cu majoritatea teritoriului acoperit de deşeuri (Kuweit, Arabia Saudită, Libia, Africa de Vest şi altele), care au urmărit un transfer rapid şi lesnicios al unei mari părţi din avuţia ţărilor dezvoltate la cele cu mari zăcăminte de petrol. Procesul a şi început, şi unele ţări dezvoltate au luat măsuri de urgenţă care nu necesitau prea multă gândire, cum a fost, de exemplu, micşorarea prin lege a circulaţiei automobilelor.

Răspunsul natural provocat de piaţă a fost însă de cu totul altă natură. Nu s-a făcut în mod serios apel la aşa-zisele surse neconvenţionale de energie, evident neserioase, produse ale unei gândiri naive, cum este energia vântului, a valurilor, a gazelor organice etc. Ridicarea masivă a preţurilor a declanşat în toate ţările cu un potenţial intelectual şi inovaţional suficient un val imens de inovaţii. Acest val se caracterizează prin aceea că volumul utilităţii totale a energiei nu a scăzut, ci a crescut chiar considerabil. Prin soluţii ingenioase s-a redus consumul specific în majoritatea utilizărilor. De exemplu la automobile, reducerile la jumătate sunt obişnuite. Bineînţeles că a scăzut considerabil consumul specific în industrie, în aviaţie şi, în general, la aproape toate sistemele tehnice.

La aceasta s-au adăugat soluţiile tehnice uluitoare de creare a accesibilităţii la zăcăminte, a căror exploatare ar fi părut numai cu un deceniu-două înainte o fantezie. Astfel, într-un timp scurt a început extracţia ţiţeiului de pe platourile continentale ale mărilor, în special în Marea Nordului şi în Golful Mexicului. Anglia, care a săvârşit prima în lume revoluţia industrială, trecând de la lemn la cărbune fosil, şi a cărei economie lâncezea, a devenit una din producătoarele majore de ţiţei. Au devenit mari producătoare regiuni cu îngheţ permanent (Alaska, Siberia). Oferta de ţiţei a crescut şi, cu toate eforturile preventive depuse, în primăvara anului 1986 preţurile pe pieţele mondiale ale ţiţeiului s-au prăbuşit, în sensul literal al cuvântului. Ponderea ţărilor membre

ale OPEC şi a cartelului în ansamblu a scăzut considerabil, cu toate că cele mai bogate şi mai uşor exploatabile zăcăminte continuă să fie situate în Orientul Mijlociu şi în Arabia Saudită, care multă vreme au jucat rolul de dirijor al orchestrei producătorilor de ţiţei. Locul prim în extracţia mondială l-a ocupat Rusia. Procesul este ireversibil, iar situaţia producătorilor tristă.

Esenţialul în această poveste este că cine nu pune la baza gândirii economice şi comerciale pe termen scurt şi lung un ansamblu de cunoştinţe privind reglajul tuturor proceselor prin piaţă riscă să rămână un naiv. Specialiştii arabi din activităţile petroliere încetaseră de mult să fie beduini şi şeici. Mulţi dintre ei aveau şcoli înalte făcute în America şi în Europa Occidentală. Totuşi, participarea lor la cartelul OPEC a dovedit că, în ceea ce priveşte rolul pieţei, au avut mari lacune de cunoştinţe. Orice student din primul an de studii economice ştie că un cartel este o structură extrem de fragilă din simplul motiv că membrii săi sunt puternic tentaţi de a-i trăda.

După prăbuşirea din 1986 preţul ţiţeiului a crescut din nou, dar departe de preţul atins la începutul anilor ’80. Este sigur că el va oscila în viitor, dar este greu să se prevadă cu ce amplitudine.

După al doilea război mondial s-au descoperit mari zăcăminte de minereu de fier de înaltă calitate în Africa de Vest, în Brazilia, India, şi în alte ţări. S-au descoperit zăcăminte importante şi de alte substanţe utile. Necoincidenţa dintre zăcămintele de materii prime şi de combustibil cu marile regiuni ale industriei prelucrătoare a dat naştere unei mari cereri de mijloace şi tehnologii de transport mai ales maritim. Industria navală a cunoscut o extraordinară înflorire între anii ’50 şi prima jumătate a anilor ’70. La aceasta a contribuit şi închiderea Canalului de Suez de către preşedintele Egiptului, Nasser, încă un exemplu de ignoranţă tipică pentru mulţi lideri politici autoritari. Efectul închiderii a fost construirea de superpetroliere tinzând către o capacitate de 500 tone dwt., ceea ce a făcut ca înconjurarea Africii să coste mai puţin decât trecerea navelor mult mai mici prin Canalul de Suez. Construcţia navală a înflorit atunci în ţările tradiţionale în industria navală, cum au fost Anglia, Suedia şi alte ţări europene, dar mai ales în ţările asiatice în frunte cu Japonia şi Coreea de Sud.

Dar, în mijlocul anilor ’70 s-a produs catastrofa: constructorii şi armatorii au constatat cu surprindere că flota mondială a petrolierelor ajunsese mult prea mare, mai ales că scumpirea ţiţeiului din Orientului Mijlociu a încetinit creşterea cererii de ţiţei. S-au creat întreprinderi specializate de tăiere a navelor pentru a se obţine bucăţi de metal care puteau fi date la topit. Soarta şantierelor navale a fost tragică. Cele mai energice s-au transformat în uzine constructoare de platforme de extracţie de sub apa mării, dar, după câtiva ani, încetinirea creşterii cererii de petrol, de data aceasta accentuată de valul de inovaţii reducătoare ale consumurilor specifice, a avut drept urmare falimentul multor producători de platforme şi, bineînţeles, demolarea şantierelor.

După cum se observă în cazurile de mai sus (la care se pot adăuga nenumărate altele), progresul tehnic nu poate fi eficient dacă nu se supune reglajelor economice. Tehnica, nesubordonându-se acestor reglaje, riscă să degenereze, să se transforme din producător în distrugător de resurse, aşa cum s-a întâmplat în mod spectaculos în economiile de comandă, unde guvernele postcomuniste din punct de vedere tehnic, vor constitui încă mulţi ani de-a rândul poveri uriaşe pentru economiile naţionale.

Dar, în acelaşi timp, trebuie avut în vedere faptul că piaţa care guvernează progresul tehnic funcţionează altfel decât piaţa bunurilor, şi aceasta din urmă este departe de ceea ce în manuale este descris drept piaţa cu concurenţă perfectă. În concurenţă nu intră tranzacţiile viitoare, fie contractate, fie aşteptate sau prognozate. Incertitudinea este aici de altă natură decât probabilitatea de a se produce sau nu un eveniment. Aici nu se cunoaşte nici măcar natura evenimentului. Sigur că evoluţia sistemelor tehnice nu este o simplă mişcare browniană. *Post factum* se poate constata, uneori cu uşurinţă, că un sistem tehnic nou se plasează pe o traiectorie relativ uşor de detectat şi trebuie să apară în mod natural. Dar pe piaţa reală concurenţa dintre aşteptările tehnologice este perturbată de numeroşi factori: însăşi incertitudinea tehnică, cu nenumărate aspecte, momentele apariţiei elementelor complementare, care fac inovaţia utilă, apariţia cererii şi evoluţiei în timp, existenţa unor fonduri de investiţii suficiente, existenţa unor întreprinzători dornici, capabili şi curajoşi, capabili de a lansa o inovaţie şamd.

Apariţia unor produse, procese, sisteme de organizare noi bulversează echilibrele existente, produce bulversări cu efecte ramificate şi uneori de mare amploare. Ideea simplă de echilibru economic general, unde toate cererile şi toate ofertele sunt egale între ele, este o abstracţie utilă pentru raţionament, dar foarte îndepărtată de o economie permanent dezechilibrată de inovaţii majore şi minore.

Uneori inovaţiile pot declanşa apariţia şi extinderea unor ramuri şi domenii de activitate care schimbă nu numai preţurile, tehnologia, ci şi întregul mod de viaţă al unor mase mari de oameni. Exemplul care vine în minte imediat este electronica cu mulţimea de producţii noi, telecomunicaţiile, fie prin satelit, fie prin fibră optică, combinaţia dintre acestea, scăderea formidabilă a preţurilor majorităţii dispozitivelor electronice, grefarea sistemelor de comandă electronice pe sisteme mecanice, care a permis automatizarea multor activităţi de producţie. Prin apariţia unor produse noi s-a schimbat radical structura economiei. De unde încă înainte de al doilea război mondial creşterea neaşteptat de rapidă a productivităţii în agricultură a redus ponderea populaţiei ocupate în producţia de hrană, în ultimii ani ponderea serviciilor „neproductive” a ajuns la aproape 70%. Desigur, compoziţia pe genuri de activităţi de servicii nu este prea clară, deoarece acest sector cuprinde un număr mare de activităţi diferite între ele. Această tendinţă pune întrebări grele liderilor politici care

conduc procesul de tranziţie de la economia de comandă la economia capitalistă.

Cert este că şi creşterea remarcabilă a ponderii serviciilor în economia ţărilor dezvoltate, producătoare a celei mai mari părţi din produsul mondial, reduce cererea de resurse naturale economice. Majoritatea serviciilor necesită cantităţi minime de materii prime şi de combustibili. Economia poate avea o creştere minimă a consumului de resurse naturale. Iată de ce punctele de vedere alarmiste, cum a fost malthusianismul iniţial şi diversele neomalthusianisme, s-au dovedit nefondate. În loc să observe raporturile complexe dintre volumul zăcămintelor şi sistemul economic şi tehnologic în interacţiunea lor ele au judecat după principiul paharului de vin, enunţat mai sus. Este interesant să reamintim erorile Clubului de la Roma, cu membri savanţi, mai ales în domeniul modelelor matematice. Greşeala acestora din urmă a constat în necesitatea de a reduce interacţiunile complexe dintre tehnologie şi resursele naturale la un număr redus de variabile. Complexitatea nu poate fi exprimată astfel.

Preţurile materiilor prime, deci ale resurselor extrase, cresc mai încet decât cele ale produselor finite, din cauzele arătate mai sus: reducerea consumurilor specifice este inversul încercării unităţii de substanţă cu informaţie.

Am ajuns deci la constatarea că reducerea consumurilor specifice şi extinderea volumului de resurse exploatabile nu sunt gratuite, ci sunt procese de substituţie, adică de înlocuire a unor resurse cu altele. Resursa care le poate înlocui pe toate celelalte, prin procese complexe şi aleatorii, este informaţia produsă de inteligenţa omenească. De obicei, micşorarea unui consum specific este efectul unei inovaţii rezultate dintr-o invenţie sau din descoperiri ştiinţifice sau din noi aplicări ale unor cunoştinţe existente.

Desigur că şi informaţia este o resursă naturală, căci nu există altă sursă de resurse decât natura, căci omul însuşi este o parte a naturii. Informaţia se deosebeşte de celelalte resurse naturale cel puţin prin următoarele caracteristici:

1. odată extrasă, generată sau creată, ea poate fi utilizată de un număr practic infinit de ori, fără să se uzeze; omul foloseşte aritmetica din timpuri imemoriale cu mare folos şi acum. Tot astfel, simbolurile cu care notează informaţia. Sigur că şi învăţarea alfabetului are un cost, căci cere un anumit efort. Informaţia nouă, sub formă de descoperiri ştiinţifice şi invenţii, este incomparabil mai scumpă, pentru că ea cuprinde efortul necesar pentru a învăţa o parte importantă din cunoştinţele acumulate create de predecesori, apoi talentul necesar pentru a crea informaţia nouă. Talentul este extrem de rar distribuit în societate. Deşi s-ar părea că oamenii de geniu şi de talent ar putea să ceară o răsplată imensă, ei sunt nevoiţi să-şi dăruiască practic totalitatea realizărilor. Aceasta rezultă în primul rând din specificul informaţiei. Cine mai ştie cine a inventat levierul, planul înclinat sau roata ? Dar generaţiile care au

urmat au folosit în mod gratuit de miliarde de ori aceste structuri şi le vor utiliza tot astfel şi de acum înainte. Becul electric, invenţie relativ recentă şi mult mai dificilă şi mai complexă decât cele de mai sus, este utilizat de un număr imens de ori şi, chiar dacă a fost cândva protejat de un brevet, acesta a expirat de multe decenii, iar urmaşii profită în mod nelimitat de acest sistem tehnic fără să plătească, aşa cum s-ar cuveni, o rentă a invenţiei;

2. în cea mai mare parte, sistemele tehnice noi se creează prin sinteza cumulativă (Joseph Schumpeter) a informaţiei preexistente. Având în vedere aceste caracteristici ale informaţiei, nu vedem cum ar putea ea să se epuizeze dacă nu intervin factori de care acum nu putem ţine seama.

Volumul de informaţie acumulat şi manipulat a ajuns atât de mare, încât a creat o cerere potenţială de mijloace de automatizare de generare, stocare, transfer şi regăsire a unor tipuri de informaţie, dar aceasta este o altă problemă;

3. un subiect peste care am fi putut trece deocamdată, legat de utilizarea resurselor naturale, este distrugerea creatoare (Joseph Schumpeter). Este aproape evident că reglajele pieţei elimină necruţător structurile substanţiale proiectate după o informaţie neadecvată cererii şi deci inutilă. Distrugerea creatoare este o parte componentă integrantă a efectelor reglajelor economice pe termen lung, cum sunt cele rezultate dintr-o epocă tehnologică trecută. În ţările dezvoltate demolarea uzinelor este o practică obişnuită. Costul de oportunitate al unor stabilimente industriale noi este mai redus sub multe aspecte. De altfel, costul exploatării unor sisteme tehnice învechite începe la un moment dat să crească nu numai relativ, dar şi absolut. Dacă realocarea activelor vechi nu poate fi realizată într-un mod eficient, nu rămâne decât soluţia demolării inclusiv cu ajutorul dinamitării. Utilizarea acestei tehnologii nu este o raritate.

Economia de resurse naturale se realizează în acest caz prin înlocuirea unui sistem tehnic distrugător de resurse cu unul creator de valori;

4. Informaţia necesară pentru înlocuirea substanţei în sistemele tehnice se transmite din generaţie în generaţie de reţeaua de învăţământ mai ales superior tehnic. Este o greşeală a se crede că învăţământul tehnic nu a fost afectat de ideologie. Adevărul este, mai degrabă, contrar. Numai un învăţământ distorsionat a putut să creeze ingineri care nu s-au opus să construiască numeroşi monştri tehnici şi economici distrugători de substanţă utilă. Este de sperat că, de acum înainte, învăţământul să nu mai creeze absolvenţi necalificaţi şi imorali ca aceia care au acceptat să înfiinţeze exploatarea de şisturi bituminoase de la Anina. Este de aşteptat ca, în viitor, constructoriide sisteme tehnice catastrofale să poarte o răspundere măcar morală pentru erorile lor. Pe de altă parte, societatea, prin mecanismul de piaţă, va asigura o selecţie corectă a profesorilor şi a studenţilor. În prezent, înmulţirea universităţilor particulare atrage atenţia asupra necesităţii prudenţei

în ceea ce priveşte calitatea învăţământului. Este de aşteptat ca, pe termen lung, să se producă o selecţie riguroasă şi, drept urmare, se vor desprinde universităţi tehnice (şi economice) cu renume;

5. cercetarea produce informaţia nouă. Dar cercetarea înfiinţată de comunişti era clădită în mod deschis pe antiselecţie, cu discriminări politice, etnice, sociale de clan, protecţie (pilă) într-un mod care în alte ţări ar fi considerat demenţial. Un savant străin nu şi-a putut ascunde mirarea când a aflat că un fost şef de poliţie ajunsese directorul unui institut de cercetare. De altfel, cititorii cunosc destule asemenea exemple. Este îndoielnic însă că toţi sunt conştienţi de caracterul catastrofal al unei asemenea selecţii. Orice intelectual ştie că în Statele Unite, cea mai mare putere ştiinţifică din lume, savanţii sunt de toate originile etnice, geografice etc. Această mare putere, prin economia sa guvernată de piaţă, ştie că nu poate monta în sine un aparat de degradare a cunoştinţelor;

6. folosirea eficientă a resurselor naturale necesită nu numai un volum important de informaţie tehnică, ci şi informaţie comercială internaţională, informaţie geologică naţională şi internaţională, precum şi alte categorii de informaţie. Managementul tuturor proceselor de explorare, exploatare, transport, import, prelucrare a resurselor naturale necesită resurse întreprinzătoare şi de management corespunzătoare.

PROGRESUL TEHNIC ÎN CUMPĂNA DINTRE CONTINUITATE ŞI DISCONTINUITATE

Uneori ne scapă faptul că sub valurile agitate ale transformărilor radicale ale tehnicii curge calm, ascendent, curentul unor sisteme şi procedee tehnice mai vechi. Ochiul spiritului – la fel ca şi vederea fizică – este atras, în primul rând, de mişcările repezi. Dar la o observare stăruitoare, devine evident că asalturile vijelioase pornesc de la o temelie relativ stabilă în mişcarea ei continuă şi că, mai mult decât atât, transformările radicale îşi trag seva din înaintarea lină a unei părţi considerabile a ansamblului economiei.

Progresul tehnic este o îmbinare de tendinţe dezechilibrante şi de tendinţe echilibrante, alimentate mai ales de sistemul de reglaj economic, căruia progresul tehnic îi este supus. Dacă tendinţele dezechilibrante ar precumpăni, dacă ele ar depăşi o anumită limită, pe care din păcate încă nu ştim s-o exprimăm sub o formă simplă, de exemplu sub forma unui număr, întreaga viaţă economică ar fi dată peste cap, economia ar fi cuprinsă de haos. Sporurile de eficienţă, pe care progresul tehnic le introduce sub o mare varietate de manifestări în economie, ar fi supracompensate de factori perturbatori inerenţi inovaţiei. Progresul tehnic, esenţialmente legat de creşterea economică, acţionează înlăuntrul ei în această formă contradictorie, sporind eficienţa, dar generând uneori şi o anumită dezordine.

Economia se apără pe diferite căi împotriva acţiunilor perturbatoare ale progresului tehnic. Unele dintre aceste moduri de „apărare” sunt constatabile statistic, altele sunt uşor detectabile prin raţionament.

Selecţia este unul din procedeele de reglaj prin care economia dirijează progresul tehnic. În funcţionarea selecţiei putem distinge două aspecte prin care sistemul de reglaj economic operează asupra progresului tehnic. Căci, este bine ştiut faptul că în toate ţările industrializate capacitatea de generare a progresului tehnic potenţial, exprimat prin cantitatea de informaţie tehnologică nouă, este mult mai mare decât capacitatea de încorporare a acestei informaţii în sisteme tehnice guvernate de piaţă, fie ele de natură substanţială, energetică sau informaţională. Această capacitate de absorbţie a invenţiilor de către economie este dată de totalul capitalului pe care economia poate să îl aloce pentru materializarea informaţiei tehnologice noi, de numărul de oameni suficient de calificaţi pentru a realiza această materializare, de capacitatea de a încadra sistemele tehnice noi în structura dată a sistemului tehnic de ansamblu şi de alţi factori.

Faptul că informaţia tehnologică nouă este redundantă în raport cu capacitatea de absorbţie a economiei are cauze multiple. El este ilustrat în primul rând de diferenţa dintre cantitatea de informaţie tehnologică nou generată şi cea materializată, diferenţă vizibilă de exemplu prin aceea că numai o parte din sistemele tehnice brevetate sunt aplicate în producţie şi în alte activităţi economice.

De regulă, acest proces de selecţie este foarte dur, deoarece diferenţa de care am vorbit este foarte mare. Prin el se realizează, în primul rând, eliminarea informaţiei tehnologice noi care nu permite o eficienţă economică imediată sau într-un viitor previzibil. În al doilea rând, sunt eliminate pentru moment acele soluţii tehnice noi care ar ameninţa valori economice şi tehnice consacrate, care au prins rădăcini adânci în economie. Aceste valori economice consacrate iau forma unor valori materiale durabile, cum sunt capitalul, calificarea unui număr mare de oameni, cunoştinţele tehnice de detaliu şi posibilităţile de perfecţionare „măruntă" pe care le conţin aceste cunoştinţe etc.

Coexistenţa sistemelor tehnice „rivale"

Sistemul tehnic vechi, încorporat în asemenea valori economice de mari dimensiuni, se apără cu înverşunare împotriva apariţiei sistemelor noi şi, mai ales, împotriva propriei lor desfiinţări de către sistemele noi. Această apărare ia o formă pasivă atunci când reprezentanţii sistemelor vechi, înrădăcinate, opun o rezistenţă făţişă, pe cele mai felurite căi, creşterii sistemelor noi, accentuând astfel rigoarea cu care acţionează sistemul de filtrare economică sau o formă activă, de „conservatorism progresist", atunci când, la asaltul sistemelor noi, cele vechi răspund prin autoperfecţionare, prin stimularea creşterii capacităţii de absorbţie a informaţiei tehnologice noi, dar selecţionată în aşa fel încât să mărească puterea de adaptare a sistemului vechi, fără a-i pune în pericol propria existenţă şi fără a-i suprasolicita potenţialul de absorbţie. Astfel se explică coexistenţa îndelungată a sistemelor tehnice rivale de vârste diferite.

S-ar putea invoca, pentru ilustrarea procesului conturat mai sus, numeroase exemple, atât din istoria mai veche a tehnicii, cât şi din faza contemporană a acesteia. Exemplul devenit clasic este acela al concurenţei dintre navele cu vele care, după apariţia vaporului, au supravieţuit decenii de-a rândul prin perfecţionări multiple care le-au asigurat mult timp o eficienţă comparabilă sau chiar superioară celei a navelor echipate cu maşini cu aburi. Pentru o epocă mai apropiată de noi s-ar putea aduce în discuţie cazul cărbunelui care, prin unele ameliorări în procesele de extracţie, de transport şi de utilizare, a încercat să reziste asaltului petrolului şi al gazelor naturale-superioare prin însăşi natura lor cărbunelui în procesele menţionate.

S-ar putea invoca, de asemenea, cazul încă nedecis al vehiculelor, automobile înzestrate cu motoare cu ardere internă. După aprecierea unor

specialişti, automobilul este un „monstru tehnic”, o evoluţie care tinde să depăşească cadrul raţionalităţii tehnice. Contrar principiului simplităţii, fundamental pentru progresul tehnic, automobilul este o maşină foarte complicată, ţinând pe cel care îl conduce sub presiunea psihologică a iminenţei unor evenimente neprevăzute. Automobilul nu poate funcţiona în condiţii bune decât în prezenţa unei vaste „organizaţii de spate”, ca să ne exprimăm în termeni militari, constând într-o reţea ramificată de staţii de benzină, de ateliere de reparaţii, de depozite cu piese de schimb etc. În prezent se pune un foarte mare accent asupra efectelor negative „externe” ale automobilului, cum este poluarea aerului, accidentele, aglomerarea urbană etc. Dar el este „îmbătrânit” şi sub aspectul structurii sale interioare.

Totuşi, el nu numai că rezistă, dar producţia mondială de autovehicule tinde să crească, în ciuda deficitului potenţial de carburanţi. Desigur că, la ora actuală, nu s-a impus încă atenţiei un vehicul sau un sistem de transport comparabil sub aspectul avantajelor, dar lipsit de dezavantajele acestuia. Tehnica nu a generat încă ceva superior, dar este limpede că industria automobilelor se va opune invenţiilor care ar anihila valoarea maşinilor, a calificării oamenilor, a cunoştinţelor acumulate timp de multe decenii etc.

Ar fi o simplificare dacă am atribui această inerţie numai marilor oligopoluri, deşi în literatură se invocă, adeseori pe drept cuvânt, cazuri de frânare artificială a progresului tehnic de către unele organizaţii monopoliste. Trebuie să avem însă în vedere faptul că această fixare de interese se produce nu numai la vârfurile piramidei organizatorice, ci la totalitatea oamenilor care lucrează într-o ramură statornicită.

Redundanţa, o risipă?

S-ar cuveni câteva cuvinte în privinţa raportului dintre redundanţă[1] şi selecţie cu privire la generarea informaţiei tehnologice şi absorbirea ei în economie. Redundanţa este necesară pentru asigurarea evoluţiei eficiente a sistemelor tehnologice. În fapt, redundanţa este baza selecţiei, căci altfel s-ar putea ajunge cel puţin din punct de vedere teoretic, la situaţia în care economia ar trebui să absoarbă toate sau aproape toate soluţiile tehnice noi care i se oferă. N-ar exista nici o posibilitate de opţiune, iar progresul tehnic material ar fi strict determinat de progresul informaţional. Ca orice sistem rigid, economia s-ar expune la variate primejdii rezultând din incapacitatea de a alege din toate soluţiile posibile pe cele care corespund cel mai bine situaţiei în care se află mediul său extern şi cel intern. Redundanţa informaţiei tehnologice concepută în felul acesta este un fel de rezervă şi, ca şi celelalte genuri de

[1] Termen din teoria informaţiei: excesul de informaţie transmisă faţă de strictul necesar, util atunci când excesul de semnale se introduce pentru a se asigura transmiterea fără erori.

rezerve pe care trebuie să le conţină o economiei normală, şi ea este un factor de asigurare a eficienţei progresului tehnic şi, implicit, al creşterii economice.

Progresul tehnic nu este numai un proces de escaladare

Este limpede că progresul tehnic trebuie să fie eficient în raport cu criteriile pe care i le transmite în mod imperativ reglajul pieţei căreia sistemul tehnologic îi este subordonat.

Privind lucrurile într-un mod simplificat (şi, din păcate, nu putem cerceta sistemele complexe într-un alt mod), progresul tehnic nu se înfăţişează întotdeauna ca un proces de escaladare, în care fiecare treaptă atinsă serveşte drept bază de pornire pentru urcarea pe o treaptă nouă. Complicaţia principală constă în aceea că, odată o treaptă atinsă, pentru continuarea urcuşului se recurge adeseori la soluţii realizate cu multe trepte în urmă.

Esenţialmente, progresul tehnic este un proces de combinare şi recombinare a unor soluţii de principiu sau a unor principii tehnice preexistente. Această recombinare a unor informaţii existente explică extraordinara eficienţă a invenţiilor şi numărul lor relativ mare, pentru că recombinarea a ceea ce se cunoaşte bine necesită un efort intelectual mult mai redus decât a inventa totul de la început. În cele mai multe cazuri inventatorii procedează într-un mod analog cu proiectanţii. Aceştia concep sistemele tehnice pe baza unor cunoştinţe codificate şi catalogate în cele mai mici amănunte, informaţia necesară găsindu-se sistematizată în compedii inginereşti bine întocmite. Mai mult decât atât, o mare parte din piesele din care se compune o maşină modernă sunt standardizate şi se produc pe scară de masă în uzine specializate, găsindu-se în permanenţă în stoc. Proiectantul este mereu îndrumat, şi prin logica progresiei sale, să utilizeze un număr maxim de piese standardizate, produse la maximum de profesionalitate de producători specializaţi.

Logica invenţiei şi stocul de informaţie

Logica invenţiei îl îndeamnă pe inventator să procedeze, pe cât posibil, în acelaşi mod. El îşi dă seama, într-un fel sau altul, că piesele şi subansamblele consacrate, fie printr-o standardizare instituţionalizată (ceea ce reprezintă, în treacăt fie spus, o invenţie tehnică, economică şi socială relativ recentă, dar de o imensă importanţă pentru rentabilitate), fie prin acţiunea tehnică, sunt rezultatul unui proces istoric de selecţie şi perfecţionare, costisitor în ansamblu, şi că a modifica un asemenea subsistem, atunci când acest lucru nu este neapărat necesar, atrage după sine costuri care pot să reducă în mare măsură perspectivele de recepţie ale invenţiei sale.

Nu vrem să diminuăm importanţa fundamentală a invenţiilor radicale sau a noilor posibilităţi pe care le creează interpretarea ştiinţifică a principiilor care

stau la baza unor invenţii realizate anterior descoperirii legilor ştiinţifice şi, cu atât mai puţin, orizonturile noi pe care le creează cercetarea ştiinţifică fundamentală în domenii ca fizica, biologia, chimia, şi multe alte ramuri ale ştiinţei pentru cercetarea tehnică ulterioară. Ceea ce credem că trebuie subliniat este faptul că toate aceste modificări de principiu sunt posibile datorită stocului de informaţie care constituie suportul realizărilor principial noi.

Roata, această minunată formă geometrică

O atenţie specială merită roata, întruchiparea materială a cercului, această formă geometrică, ce a exercitat asupra omenirii o fascinaţie dusă până într-acolo încât a devenit la multe popoare un simbol de cult religios, simbolul soarelui etc. Se presupune că roata a fost inventată în neolitic şi, din punct de vedere tehnologic, a fost studiată şi perfecţionată de-a lungul întregii istorii a tehnicii. De exemplu, majoritatea istoricilor tehnicii acordă o importanţă deosebită evoluţiei ceasornicelor mecanice, începând din epoca renaşterii, ca prilej de perfecţionare a transmisiilor cu roţi dinţate, care joacă un rol fundamental în toate sistemele mecanice actuale. Şi în zilele noastre perfecţionarea transmisiilor cu roţi dinţate este o preocupare majoră.

Importanţa mişcării de rotaţie şi a roţii a fost sesizată, desigur în treacăt, de cercetători ca Gordon Childe[1], A.P.Usher care au studiat istoria tehnicii în primul rând. Werner Sombart face observaţia că capitalismul este însoţit de transformarea tuturor proceselor de producţie în procese rotative şi nu încape îndoială că tehnica modernă a tins multă vreme, şi tinde într-o mare măsură şi astăzi, să realizeze acest lucru. Mişcarea de rotaţie este continuu îmbunătăţită sub toate aspectele şi, deşi procesul poate fi urmărit oricât de mult în trecut, el continuă şi astăzi sub diferite aspecte. Unul dintre acestea este reducerea frecării elementelor rotative faţă de suportul fix al acesteia. Evoluţia recentă caută crearea unor lagăre fără contact, axul în rotaţie fiind suspendat într-un câmp magnetic sau, pur şi simplu, în aer.

Desigur, nu este menirea noastră de a întreprinde un istoric al mişcării de rotaţie şi al rolului ei în tehnica modernă. Deşi un asemenea istoric ar fi extrem de instructiv, el s-ar lovi de limitele pe care le-am amintit cu câteva rânduri mai sus. Ceea ce ne interesează, în mod special, aici este faptul că un număr foarte mare de invenţii şi de perfecţionări tehnice s-a realizat şi se realizează cu purtători materiali ai mişcării de rotaţie, studiaţi timp îndelungat şi existând atât în stocul informaţional al societăţii, cât şi în stocul ei material. Fabrica de rulmenţi este o prezenţă comună în toate ţările care au atins un anumit nivel de dezvoltare a industriei constructoare de maşini. Este bine ştiut faptul că în ţara noastră s-a cuprins un număr de fabrici de rulmenţi şi, fără îndoială, va apărea necesitatea de a se construi uzine speciale producătoare

[1] V. Gordon Childe, „Făurirea civilizaţiei”, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1966, p.134.

de roţi dinţate, reductoare, transmisii, şi acestea specializate cu timpul pentru diferite destinaţii.

Reutilizarea repetată a purtătorilor materiali ai mişcării de rotaţie în diferite invenţii noi reprezintă, fără îndoială, o imensă economie de efort inventiv. Preexistenţa unei producţii materiale de purtători materiali ai mişcării de rotaţie, de genul celor amintiţi exemplificativ mai sus, înlesneşte dezvoltarea unor maşini noi, prin invenţie.

Desigur, scena tehnicii moderne este dominată de electronică, care renunţă la principiul rotaţiei, integrează componentele prin producţia dintr-o dată de sisteme fără montaj şi altele. Aici însă nu ne ocupăm de electronică.

Un accelerator: reţeaua de transfer tehnologic

Am dat exemplul mişcării rotative din cauza importanţei ei covârşitoare în progresul tehnic din ultimele secole. Motorul electric, generator de mişcare rotativă în condiţii de eficienţă tehnică şi economică deosebită, echipează astăzi aproape toate maşinile staţionare.

Asemenea exemple se pot găsi în domeniul electronic, în domeniul chimiei, unde un număr redus de substanţe de bază pot fi transformate cu relativă uşurinţă într-o varietate mare de compuşi noi etc.

Odată ce un principiu tehnic fundamental nou este descoperit, el intră într-o reţea de procese de transfer tehnologic între ramuri, căutându-i-se şi găsindu-i-se noi şi noi utilizări, uneori surprinzătoare. Adeseori, acest transfer este însoţit de modificări secundare, de adaptări pentru noi condiţii de utilizare. Unul din procedeele frecvent utilizate este modificarea dimensiunilor sistemelor tehnice. Prin reducerea dimensiunilor (desigur, însoţite şi de alte adaptări), unele maşini utilizate în fabrici au ajuns maşini de uz casnic. Eficienţa procedeului este dublată cu cea rezultând din producţia de masă a unor bunuri omogene care mobilizează veniturile unui număr mare de cumpărători, reintroducându-le în circuitele economice.

O sursă majoră de continuitate şi de stabilitate în evoluţia tehnicii este constanţa unor principii. Astfel, principiile de prelucrare a metalelor, materialul structural de bază al industriei moderne, sunt extrem de stabile în toate fazele, de la obţinerea metalului în procesele metalurgice până la procesele de finisare. Mai mult decât atât, o mare parte din aceste principii sunt transferate asupra maselor plastice, după cum, la timpul său, o parte din aceste principii au fost transferate asupra fierului şi oţelului din domeniul prelucrării lemnului. Desigur, perfecţionarea este continuă şi un strung modern este în multe privinţe deosebit de primul strung metalic realizat la începutul secolului al XIX-lea, ca să nu mai vorbim de strungurile din lemn cu îndelungata lor dezvoltare anterioară. Au crescut imens viteza de funcţionare, precizia, fiabilitatea, siguranţa şi confortul în exploatare, aspectul estetic etc. Dar principiul a rămas

în esenţă nemodificat.

În legătură cu aceasta, nu putem trece peste faptul că această continuitate asigură progresul tehnic şi într-o altă privinţă. Sistemele tehnice noi trebuie realizate cu sistemele productive existente. Dacă un principiu tehnic radical nou ar pretinde sisteme de fabricaţie la fel de radical noi în toate privinţele, progresul tehnic ar fi extrem de îngreuiat.

Progresul tehnic este un perturbator al delicatului sistem de echilibrare economică şi, ca atare, implică costuri sociale cu care sunt plătite sporurile de eficienţă pe care le aduce cu sine. Dar, totodată, în evoluţia sa contradictorie el este însoţit de elemente de continuitate şi de stabilitate, unele provenind din afara sistemului tehnologic al societăţii, din sistemul de reglaj economic, iar altele din chiar logica sa internă.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 10-11/1995

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE A INDUSTRIEI

OPTIMUL UTILIZĂRII RESURSELOR NATURALE ŞI A ENERGIEI ÎN CONDIŢIILE ECONOMIEI DE PIAŢĂ (1994-1995)

Fluxuri şi pieţe internaţionale de materii prime şi energie (1994)

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
Bucureşti, 1995

COLECTIV DE ELABORARE

Dr. Viorica RĂDUCANU - coordonator, (cap. 1 şi cap. 5)
Marius BULEARCĂ - (cap. 2)
Marina BĂDILEANU - (subcap. 3.2; 3.3 şi 3.5)
Cristian SIMA - (subcap. 4.1.1 şi 4.3)
Angelica FILIP - (subcap. 4.2)
Cornelia NEAGU - (subcap. 3.1 şi 3.4)
Wilhelm SALATER - (subcap. 4.12)

CUPRINS

INTRODUCERE 501

Capitolul 1 - TEORII CLASICE ŞI ACTUALE PRIVIND RELAŢIA DINTRE POTENŢIALUL NAŢIONAL DE RESURSE NATURALE, PROFILUL ECONOMIEI ŞI SCHIMBURILE INTERNAŢIONALE 503

1.1. Teorii clasice ale avantajului comparativ şiunele accepţiuni moderne ale acestora 504

1.2. Teoria tradiţională a înzestrării naţiunilor cu factori de producţie. Caracteristici şi limite 506

1.3. Teorii moderne ale înzestrării cu factori de producţie 508

1.4. Avantajul comparativ în condiţiile tendinţelor actuale de integrare economică a statelor 516

Capitolul 2 - TEORIA PIEŢELOR ŞI UTILIZAREA EFICIENTĂ A RESURSELOR NATURALE 519

2.1. Piaţa. Formele pieţei 519

2.2. Piaţa resurselor naturale 522

2.3. Piaţa şi industria extractivă 527

2.4. Bursele de mărfuri 530

Capitolul 3 - ÎNZESTRAREA CU RESURSE ENERGETICE, ORIENTAREA STRUCTURII ECONOMIEI ŞI FLUXURILE INTERNAŢIONALE DE RESURSE ENERGETICE ŞI DE ENERGIE 537

3.1.Ţiţeiul 540

3.2. Gazul natural 546

3.3. Cărbunele 551

3.4. Energia electrică 556

3.5. Înzestrarea cu resurse energetice şi structura economiei României 561

Capitolul 4 - ÎNZESTRAREA CU RESURSE MINERALE NEENERGETICE, ORIENTAREA STRUCTURII ECONOMIEI ŞI FLUXURILE INTERNAŢIONALE DE MATERII PRIME 565

4.1. Resurse minerale neenergetice 565

4.2. Lemn şi produse din lemn de primă prelucrare 587
4.3. Înzestrarea cu resurse neenergetice şi structura economiei 595

Capitolul 5 - CONSIDERAŢII FINALE 597

INTRODUCERE

Economia naţională se află în permanenţă sub influenţa unui număr mare de factori: economici şi sociali, politici şi culturali, tradiţionali şi psihologici, interni şi internaţionali[1]. Rolul hotărâtor îl au factorii interni deoarece aceştia sunt cei care determină resorturile esenţiale ale producţiei, stimulează progresul economic şi social şi oferă, totodată, premisele necesare conturării perspectivelor de dezvoltare economică a ţării. Dar, o ţară oricât de bogată în resurse naturale ar fi nu se poate izola de restul lumii, deoarece progresul economic şi social al său este puternic dependent de evoluţia economiei mondiale, de relaţiile economice internaţionale pe care aceasta le are. La rândul său, mediul economic internaţional se află sub impactul a numeroşi factori conjuncturali, politici, tehnici şi economici, care au valenţe şi caracteristici specifice fiecărei perioade de dezvoltare.

Economia mondială se bazează, de fapt, pe un sistem amplu de interdependenţe economice internaţionale, în cadrul căruia interesele şi problemele economiilor naţionale se întrepătrund, acestea putând exista numai în virtutea unor legături şi raporturi calitativ diferite. Interdependenţele economice internaţionale se adâncesc şi se diversifică continuu în strânsă legătură cu: schimbările politice de anvergură care au loc pe arena mondială; modificarea structurii economiei mondiale; adâncirea diviziunii internaţionale a muncii ca urmare a revoluţiei tehnico-ştiinţifice; diversificarea centrelor de putere economică; evoluţia preţurilor internaţionale şi a problemelor valutar-financiare etc. În aceste condiţii sub influenţa unui complex de factori tehnico-economici şi extraeconomici legăturile între diferitele ţări au luat forma unor fluxuri de valori materiale, băneşti şi spirituale, prin intermediul cărora fiecare ţară poate participa la circuitul economic mondial[2].

Evoluţia formelor de manifestare ale circuitului economic mondial depind, de fapt, de trei grupe mari de factori:

a) gradul de dezvoltare a economiilor naţionale;

b) gradul de adâncire a diviziunii internaţionale a muncii;

c) stadiul în care se află şi direcţiile în care evoluează relaţiile politice

---

[1] Vezi în acest sens: Peter F. Drucker - Schimbări profunde în economia mondială, Sinteza, nr.79/1987; Michel Didier - Economie. Les régles du jeux, Ed. Economica, Paris, 1989 ş.a.

[2] Vezi în acest sens: Jan Tinberger *(coord.)* - Restructurarea ordinii internaţionale, Ed. Politică, Bucureşti, 1970; Alexander King - Microelectronica şi interdependenţa mondială în Microelectronica şi societatea, Ed. Politică, Bucureşti, 1987.

internaţionale, acestea putând stimula, sau dimpotrivă, frâna diferitele fluxuri economice internaţionale.

Participarea României în perioada de tranziţie la economia de piaţă, la fluxurile economice mondiale s-a dovedit a fi o problemă deosebit de dificilă, dacă ţinem seama de faptul, că inegalitatea de forţă economică dintre ţări determină inegalităţi în schimburile internaţionale. În literatura de specialitate[1]*, se apreciază că există o strânsă corelaţie, pe de o parte, între potenţialul economic al unei ţări şi participarea sa la circuitul economic mondial şi, pe de altă parte, între nivelul său de dezvoltare economică şi intensitatea antrenării economiei naţionale la schimburile internaţionale. Ca atare, pentru a răspunde obiectivului prezentului studiu "identificarea elementelor specifice fluxurilor şi pieţelor internaţionale de materii prime şi energie în condiţiile desfiinţării barierelor economice şi comerciale între est şi vest", am structurat lucrarea în 4 capitole. Primele două capitole au caracter teoretico-metodologic. Astfel, în primul capitol am prezentat atât teoriile clasice, cât şi accepţiunile moderne ale acestora privind relaţiile dintre potenţialul natural de resurse materiale, structura economiei şi schimburile economice internaţionale în domeniul energiei şi materiilor prime. În continuare, în capitolul al doilea, am încercat să identificăm structura pieţelor de resurse energetice, materii prime şi energie, condiţiile specifice ale modului de manifestare a preţurilor, precum şi elementele caracteristice ale acestor pieţe în contextul participării României la circuitul mondial de valori. În capitolele al treilea şi al patrulea, cu caracter pragmatic, s-au evidenţiat principalele fluxuri internaţionale de resurse energetice, materii prime şi energie, pe plan mondial, ca şi modalităţile de echilibru al cererii cu oferta mondială, pe piaţa mondială. În partea a doua a acestor capitole am încercat să conturăm posibilităţile pe care le are România şi modul în care ţara noastră participă la fluxul internaţional de materii prime şi energie.

---

[1] Vezi în acest sens, P.A.Samuelson - Problems of Economic growth and DevelopmentEconomic, 1970; Lester Brown (coord.) - Probleme globale ale omenirii, Ed. Tehnică, Bucureşti, 1988 ş.a.

Capitolul 1 - Teorii clasice şi actuale privind relaţia dintre potenţialul naţional de resurse naturale, profilul economiei şi schimburile internaţionale

Gândirea economică privind comerţul internaţional şi eficienţa lui a fost şi este în continuare influenţată, de existenţa a doua teorii principale, şi anume: teoria avantajelor comparative şi teoria înzestrării cu factori de producţie. Aceste teorii au fost dezvoltate şi îmbunătăţite de multe generaţii de economişti, în raport cu condiţia fiecărei etape de dezvoltare a schimburilor economice internaţionale, corespunzătoare trăsăturilor calitativ noi ale adâncirii diviziunii internaţionale a muncii şi relaţiilor economice dintre ţări. Participarea unei ţări la schimbul mondial de valori este dependentă totuşi de dinamica şi eficienţa structurii sale economice. Stabilirea dinamicii şi eficienţei structurii economice în procesele de modelare a sistemului economic trebuie să se facă astfel încât să se asigure resursele necesare şi să se permită depăşirea a ceea ce numim pragurile schimbării, sub diferitele lor forme, inclusiv cele ecologice[1]. Ca urmare a progresului ştiinţific şi tehnologic, multe praguri naturale şi economice au fost depăşite, dar sistemul natural pe care se sprijină creşterea economică a rămas inflexibil. Aşa cum sublinia şi ne prevenea Herman Daly, în măsura în care creşterea economică depăşeşte pragurile fizice actuale, se poate înregistra "o sporire a costurilor într-un ritm mai rapid decât creşterea beneficiilor şi se poate ajunge la o creştere neeconomicoasă care mai mult ne sărăceşte decât să ne îmbogăţeşte[2].

Structura economică, noţiune complexă şi dinamică, a fost mult timp analizată prin prisma costurilor şi eficienţei, în raport cu înzestrarea cu resurse tradiţionale: de muncă, de capital şi naturale. Odată cu amplificarea schimburilor economice internaţionale, structura economică modernă şi eficientă trebuie analizată şi în raport cu alte elemente care vizează gradul său de adaptabilitate la cerinţele pieţei, de flexibilitate şi de receptivitate la mutaţiile de substanţă ale trebuinţelor umane.

De asemenea, fluxurile economice externe, în cazul unui comerţ exterior eficient, trebuie să conducă la economisirea resurselor economice, în general, şi a celor naturale, în principal. Diversificarea şi modernizarea structurii economiei naţionale şi a comerţului exterior, precum şi realizarea unui avantaj

---

[1] Lester Brown (coord.) - Probleme globale ale omenirii, Ed. Tehnică, Bucureşti, 1988, p.39.

[2] Herman E.Daly - Toward a New Economic Modelin Bulletin of the Atomic Scientists, aprilie 1986, p.38.

economic comparativ sunt influenţate, din ce în ce mai mult, de factori noi şi, în primul rând, de progresul tehnic, în condiţiile în care economia mondială se află într-un permanent şi rapid proces de schimbare, ale cărei trăsături, după opinia lui Aurel Iancu, constau în: modificări ale fluxurilor comerciale; sporirea competiţiei în domeniul produselor industriale; scumpirile resurselor deficitare, în special a celor energetice, accentuarea tendinţelor monopoliste ale unor ţări dezvoltate şi firme multinaţionale în domeniul tehnologiilor noi şi de vârf; accentuarea obstacolelor protecţioniste[1].

1.1. Teorii clasice ale avantajului comparativ şiunele accepţiuni moderne ale acestora

Avantajul comparativ este considerat, în general, ca legitate de bază în schimburile internaţionale, demonstraţia teoretică a lui David Ricardo fiind viabilă şi astăzi. Aria sa de referinţă şi modul său de aplicare au suferit însă mutaţii profunde ca urmare atât a accentuării la scară internaţională a concurenţei imperfecte cât, mai ales, a fluctuaţiei accentuate a preţurilor care au determinat modificări esenţiale în aprecierea competitivităţii produselor. De multe ori avantajul comparativ şi competitivitatea produselor sunt analizate separat, deşi sunt două legităţi interdependente.

De la început trebuie amintit faptul că David Ricardo este primul economist care a pus bazele teoretice ale comerţului exterior prin teoria costurilor comparative.

Depăşind limitele teoriei avantajului absolut a lui Adam Smith[2], David Ricardo a considerat că specializarea internaţională şi comerţul internaţional trebuie să se întemeieze pe avantajul comparativ.

Potrivit legii avantajelor comparative, fiecare ţară, dispunând de anumite condiţii naturale specifice, se va specializa în producerea şi exportul acelor bunuri pe care le fabrică cu costuri relative mai scăzute şi va importa acele

---

1 A.Iancu: - Schimburile economice internaţionale, Ed. Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983.

2 Adam Smith, în lucrarea sa Avuţia Naţiunilor (vol.1, Ed. Academiei, Bucureşti, 1962, p 305-306), clarificând principiul avantajelor absolute, aprecia că produsul nu poate fi exportat decât dacă producătorul îl obţine cu costuri reduse, deoarece cheltuirea muncii naţionale şi specializarea internaţională a unei ţări trebuie să aibă ca efect util producerea de mărfuri şi servicii cu costuri avantajoase. Prin exportul acestora se pot obţine, din alte ţări, bunuri şi servicii ale căror costuri ar dezavantaja ţara respectivă. Deci, ţările fac schimburile de bunuri economice între ele datorită existenţei unei diferenţe absolute în ceea ce priveşte costul de producţie.

bunuri pe care le produce la costuri relativ ridicate[1].

Totodată, în modelul lui Ricardo, în care munca este considerată ca singurul factor de producţie, s-a presupus că diferenţele între naţiuni se datoresc nivelului de productivitate a muncii realizat de fiecare ţară. De aceea, performanţa relativă a unei ţări pe o terţă piaţă este dependentă de diferenţele de nivel ale productivităţii muncii, reflectate succesiv în diferenţele de salariu unitar, de valoare adăugată şi de preţuri. Acţiunea legii avantajelor comparative asigură maximum de eficienţă în condiţiile existenţei concurenţei perfecte. În alte condiţii, în special în cazul concurenţei imperfecte, efectele acţiunii acestei legi se restrâng până la pierderea lor, mai ales în condiţii de autarhie. Între aceste două situaţii legea acţionează sub forme diferite, în sfera sa de acţiune fiind incluse atât costurile de substituţie analizate pentru prima dată de către Gotfrid von Haberler, cât şi relaţiile dintre rigiditatea şi mobilitatea factorilor de producţie.

Teoria lui D.Ricardo, deşi nu dă răspunsuri satisfăcătoare la problemele relaţiilor comerciale mondiale moderne, a fost dezvoltată şi îmbogăţită treptat de John Stuart Mill şi supusă unor testări de către G. Mac Dougal, R.Stein, J.Bhagwati, D.Daly şi B.Balassa[2]. Amendamentele aduse de aceşti economişti nu au schimbat esenţa teoriei avantajelor comparative, care, aşa cum sublinia A. Iancu, intră în conflict cu interesele ţărilor în curs de dezvoltare, deoarece le neagă “perspectiva schimbării structurii lor economice prin industrializare” şi, în acelaşi timp, nu facilitează o înţelegere clară a tendinţelor fenomenelor şi proceselor economice naţionale şi mondiale[3].

Dintre economiştii români care au aprofundat analiza avantajelor comparative în comerţul exterior, un loc aparte îl ocupă Mihail Manoilescu,

---

1 David Ricardo, în lucrarea - Despre principiile economiei politice şi impunerii(Ed. Academiei, Bucureşti, 1959, p.125-128) a ilustrat această lege cu date privind două ţări (Anglia şi Portugalia) şi două bunuri economice (postavul şi vinul), costurile fiind comensurate în ore-muncă. Prin schimbul celor două produse, ambele ţări vor beneficia dacă vor ţine seama de legitatea avantajelor comparative, ceea ce presupune specializarea fiecăreia pentru producerea unui singur produs.

2 G. MacDougal - British and American Exports, A.Study Suggested by the Theory of Comparative Cost, in Economic Journal, 1951, p.697-724; Bela Balassa - Une demonstration empirique de la théorie classique des coutes comparés, in The Review of Economics and Statistics, vol. XIV, aug.1963; R. Stern, British and American Productivity and Comparative Costs in International Trade, Oxford Economic Papers, XIV, 1962, p.275- 296; D. Daly, International Comparisons of Prices and Output, Studies in Income and Wealth, vol. 2, Colombia University Press, New York, 1972; J. Bhagwati - The Pure Theory of International Trade:A. Survey, in Economic Journal, vol.74, martie 1964.

3 A.Iancu - op. cit., p. 41-42.

care aprecia că fiecare ţară pentru a fi eficientă în relaţiile sale economice externe, va trebui să-şi orienteze dezvoltarea către acele activităţi care îi asigură o productivitate a muncii superioară celei medii naţionale. Ca atare, legea costului comparativ "...nu reprezintă decât o generalizare superficială a diviziunii muncii existente într-un atelier sau într-o unitate de producţie"[1]. Legea costului comparativ ar putea duce astfel la maximizarea producţiei mondiale, dar nu şi la maximizarea celei a fiecărei ţări.

Cel mai potrivit criteriu în orientarea specializării internaţionale şi al comerţului exterior îl reprezintă, după Mihail Manoilescu, productivitatea muncii. În acest sens autorul apreciază, că se impune adaptarea unor politici de protejare a industriilor naţionale în ordinea succesiunii productivităţii lor care, în acelaşi timp, concordă şi cu clasificarea lor după proporţia valorii lor naţionale[2].

Modelul iniţial al avantajelor comparative avea totuşi un caracter static care, după Paul Samuelson, constituie principalul neajuns al acestuia.

În condiţiile actuale, ipotezele care au stat la baza modelului lui Ricardo au totuşi un caracter restrictiv. Pentru apropierea teoriei costurilor comparative de fenomenele reale, şcoala economică suedeză, prin Elie F.Heskscher si Bertil Ohlin a elaborat teoria înzestrării naţiunilor cu factori de producţie, considerată, la vremea respectivă, ca "o nouă teorie a comerţului internaţional"[3].

1.2. Teoria tradiţională a înzestrării naţiunilor cu factori de producţie. Caracteristici şi limite

Pe baza sintezelor studiilor efectuate privind schimburile economice între Australia (înzestrată cu factorul de producţie "pământ") şi Anglia (cu "capital"), Heckscher şi Ohlin au formulat prima teoremă a teoriei înzestrării naţiunilor cu factori de producţie, potrivit căreia "fiecare ţară are interes să se specializeze

---

[1] Mihail Manoilescu - Théorie du protectionnisme et de l'echange international, Paris, Ed. Girard, 1929, p.63.

[2] Mihail Manoilescu - Forţele naţionale productive şi comerţul exterior,Ed.Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1968, p.146.

[3] Preluând din varianta iniţială a costurilor comparative avantajul relativ drept criteriu de specializare a ţărilor în producţie şi în comerţul exterior, avantajul reciproc, ca efect al fluxurilor economice externe şi liberul schimb, ca premisă şi caracter practic al teoriei comerţului exterior, autorii au demonstrat că diferenţele de preţuri sunt explicate prin diferenţele în dotarea ţărilor cu factori de producţie (Vezi în acest sens, Elie Heckscher, The Effect of Foreign Trade on the Distribution of Income, Economisk Tidskrift, vol. 21 şi Bertil Ohlin, Interregional and International Trade, Mass, Harvard University Press, 1967).

în anumite industrii şi să exporte produse şi servicii care încorporează factori de producţie relativ abundenţi şi ieftini. Invers, ţările tind să importe produse şi servicii care necesită inputuri mari de factori relativ deficitari şi scumpi" (teorema Heckscher-Ohlin).

R.Vernon a dezvoltat ulterior teoria înzestrării naţiunilor cu factori de producţie a lui Heckscher şi Ohlin considerând necesară modificarea calităţii acestor factori prin ridicarea nivelului de calificare a forţei de muncă şi promovarea unor noi factori de producţie ca, de exemplu, a progresul tehnic cu elementele sale componente, investiţia şi inovarea constând în modernizarea tehnologiilor şi înnoirea produselor[1]. Aceste dezvoltări teoretice dau răspunsuri la o serie de probleme noi care au aparut în comerţul mondial referitoare la: monopolul asupra condiţiilor naturale care nu mai constituie, de fapt, izvorul avantajului comparativ; diminuarea rolului factorilor naturali în definirea profilului economiei naţionale; desfăşurarea comerţului între ţările cu structuri şi niveluri apropiate de dezvoltare; transferul internaţional de tehnologie şi investiţiile externe etc.

Se pune, totuşi, problema dacă în schimbul extern se poate realiza egalizarea preţurilor factorilor de producţie şi a veniturilor obţinute de ţările participante. Astfel, F.W.Toussing afirmă că sunt inevitabile diferenţele între remunerarea factorilor de producţie care stau, de fapt, la baza comerţului exterior. În acelaşi timp, reprezentanţii şcolii suedeze (Ohlin şi Heckscher) susţin că, în condiţiile liberei circulaţii a mărfurilor, comerţul exterior determină reducerea relativă a factorilor de producţie şi tinde să egaleze preţul acestor factori. În schimb, Paul Samuelson consideră că prin comerţul exterior se realizează, în mod inevitabil egalizarea preţurilor factorilor de producţie între ţări[2]. A apărut, astfel, o a doua teoremă a teoriei înzestrării naţiunilor cu factori de producţie, potrivit căreia "în anumite condiţii deosebit de favorabile, comerţul internaţional va duce la egalizarea preţului factorilor între ţări" (numită teorema Heckscher- Ohlin-Samuelson).

Modelul teoriei înzestrării cu factori de producţie are totuşi anumite neajunsuri, relevate mai întâi de Harry Johnson[3], şi anume: ipotezele alese sunt abstracţiuni ale unei realităţi mult mai complexe care se modifică în timp; are la bază o structură statică, făcând abstracţie de posibilitatea şi necesitatea schimbării structurale în timp a factorilor de producţie din ţările în curs de dezvoltare; aduce o motivaţie protecţionismului vamal şi a sistemelor de tarife;

---

[1] R. Vernon - The Technology Factor on International Trade, National Bureau of Economic Research, New York, 1970.

[2] P. A. Samuelson - L'Economique, Libraire Arnold Colin Paris, 1972 şi P. A. Samuelson and Wiliam D. Nordhaus - Economics, McGrow-Hill Book Company, Ed.13, 1989.

[3] Harry Johnson - Comparative Cost and Comercial Policy. Theory for a Developing World Economy, Wicksell Lectures, 1968.

exclude principiul liberului schimb în relaţiile internaţionale etc. Ulterior, supus unor testări prin analiza input-output, neajunsurile acestui model au fost şi mai evidente. Astfel, W.Leontief, pe exemplul SUA[1], folosind analiza input-output şi un model cu numai doi factori (capital şi muncă directă şi indirectă), a determinat mărimea capitalului precum şi cantitatea de muncă necesară pentru un spor suplimentar de produse exportate şi importate. Rezultatele obţinute nu au putut confirma cea de-a doua teoremă a teoriei înzestrării cu factori de producţie, deoarece importurile de mărfuri ale SUA solicită un consum mai intens de capital decât exporturile, în timp ce produsele exportate solicită un volum mai mare de muncă. Leontief, prin luarea în consideraţie şi a aspectelor calitative ale factorilor de producţie (calificarea şi organizarea corespunzătoare a muncii, calitatea managerilor etc.), a arătat că, în realitate, există un paradox deoarece factorul de producţie capital este abundent, în timp ce factorul muncă este deficitar. Insuficienţele modelului, relevate de Leontief, ca şi mărirea ariei sale de referinţă au condus la noi abordări şi noi explicaţii privind teoria înzestrării cu factori de producţie. Noile abordări au încercat să dea răspunsul la o serie de probleme privind: testarea teoriilor şi confruntarea lor cu tendinţele fenomenelor şi proceselor economice; modelul teoretic construit va trebui să reflecte trăsăturile esenţiale ale realităţilor supuse analizei; reanalizarea şi redefinirea conţinutului unor categorii folosite în modele; luarea în considerare a noi factori şi fenomene care acţionează tot mai puternic asupra structurilor şi fluxurilor comerciale mondiale, adâncind şi mai mult diferenţele între modelul clasic Heckscher- Ohlin şi realitatea economică.

1.3. Teorii moderne ale înzestrării cu factori de producţie

Recentele dezvoltări ale teoriei economice a înzestrării cu factori (prin luarea în considerare a mai multor factori de producţie), ca şi noile tendinţe remarcate în evoluţia structurilor economice şi în comerţul exterior, sunt grupate în două mari curente numite de Harry Johnson teoria proporţiei neofactorilor şi teoria neotehnologiilor. Ambele teorii au în vedere calitatea factorilor de producţie, a tehnologiilor, a Know-how-ului, diferenţierea produselor, investiţiile directe în străinătate, intensificarea transferului de tehnologie, intensificarea fluxurilor de mărfuri între ţările dezvoltate cu structuri economice asemănătoare, acceptarea extinderii progresului tehnic şi a influenţei acestuia asupra comerţului internaţional. O asemenea grupare s-a bazat pe ample studii efectuate de cercetători de renume cum sunt H.Jolins, Richard Cavas, Reymond Vernon, Fr.Perouse, P.Kenen, G.Hufbauer[2] ş.a. care au încercat să

[1] Wasily Leontief - An International Comparison of Factor Costs and Factor Use, in The American Economic Review, iunie 1964.

[2] Vezi în acest sens: Harry Johnson - Comparative Cost and Comercial Policy. Theory for a Developing World Economy, Wicksell Lectures, 1968; P. Kenen - In-

elaboreze o nouă "teorie dinamică a comerţului exterior" prin îmbunătăţirea modelului şcolii suedeze (Heckscher- Ohlin) cu luarea în considerare a factorilor moderni de producţie. Astfel, fluxurile economice externe sunt înţelese nu numai sub forma circulaţiei de mărfuri şi servicii, ci şi ca transfer de tehnologie, de Know-how şi investiţii directe.

Teoria neofactorilor şi teoria neotehnologiilor coexistă şi se dezvoltă paralel, deoarece fiecare dintre ele aduce elemente de cunoaştere utile pentru fundamentarea deciziilor, deşi adeseori se contrazic în anumite limite atât în ceea ce priveşte metodologiile de lucru şi sfera de cercetări, cât şi în interpretarea unor rezultate şi concluzii.

A. **Teoria neofactorilor** consideră că avantajele relative sunt condiţionate de cinci factori de producţie: capitalul fix şi munca simplă (care, de altfel, sunt luaţi în considerare de teoria clasică a înzestrării cu factori de producţie), capitalul uman, materiile prime şi resursele energetice (consideraţi ca factori noi de producţie). Bazându-se pe luarea în considerare a deosebirilor existente între ţări în ceea ce priveşte înzestrarea cu capital uman (care are rolul determinant în specializarea internaţională), susţinătorii acestei teorii afirmă că scopul său este de a determina în mod sintetic (pe produse, ramuri, sectoare şi la nivelul economiei naţionale) proporţiile şi rapoartele în care factorii de producţie abundenţi şi deficitari sunt importaţi şi exportaţi, în mod direct şi indirect, prin intermediul produselor comercializate.

Pentru elucidarea unor aspecte specifice ale paradoxului lui Leontief (privind comparaţia între calitatea muncii exportate şi importate de SUA), mulţi economişti au încercat să includă în modelul teoriei proporţiei neofactorilor date privind calificarea muncii (adoptând noul concept al lui Fisher asupra capitalului), astfel:

- Calitatea superioară a muncii, subliniază K.Keesing[1], reflectă un potenţial de tehnologii superioare, posibilităţi de exploatare raţională a economiei de scară, deci acumularea unui capital uman superior;
- Harry Johnson[2], considera, că acumularea sub formă de "capital uman", abilitatea şi stocul de cunoştiinţe productive, împreună cu

ternational Trade and Finance, Cambridge University Press 1975; Raymond Vernon - The Technology Factor in International Trade, National bureau of Economic Research, New York, 1970; G. Hufbauer - The Impact of National Caracteristics and Technology on the Commadity Compasition of Trade in Manufactured Goods, ş.a.

[1] D.Keesing - Labour, Skills and International Trade:Evaluating Many Trade Theories With a single Measuring Device, in "Review of Economics and Statistics", 1965, p.187-194.

[2] Harry Johnson - Comparative Cost and Comercial Policy Theory for a Developing World Economy, Wicksill Lectures, 1968.

"capitalul fizic" pot determina o mai bună apreciere a intensităţii consumului de capital şi de muncă pentru produsele exportate şi importate;

- Construind un model al schimburilor internaţionale în care a inclus investiţiile în capitalul uman, în capitalul fizic şi în mediul natural pentru a-l face mai productiv, Peter Kenen[1] demonstrează că prin aceasta dispare paradoxul lui Leontief. Practic, Kenen a adăugat la capitalul fizic pe cel uman pentru a determina raportul dintre volumul capitalului şi cel al muncii, raport folosit la orientarea structurii producţiei în corelaţie cu comerţul exterior (procedeu vulnerabil, discutabil şi criticat de mulţi economişti printre care R.Stern[2] şi W.Branson[3] sunt cei mai vehemenţi).
- Cei care au dat o rezolvare acceptabilă a paradoxului lui Leontief sunt K.Roskamp şi G.Mc.Meekin[4], prin introducerea în modelul schimburilor internaţionale a capitalului uman, ca variabilă separată. Tehnica de calcul folosită a fost analiza input-output, rezultatele obţinute evidenţiind faptul că, în comparaţie cu capitalul fizic, capitalul uman constituie în SUA un factor abundent care stimulează exporturile de produse cu consumuri mari de muncă.

Resursele naturale (industria extractivă) constituie cel de-al treilea factor de producţie care a fost luat in considerare pentru prima dată de către M.Diab si J.Vanek[5]* în construirea modelului schimburilor internaţionale pe baza teoriei proporţiei neofactorilor. Datorită faptului că Leontief, aplicând teoria înzestrării cu factori de producţie a lui Heckscher şi Ohlin la condiţiile SUA, a luat în considerare numai capitalul şi munca, în modelele amintite anterior s-a omis cu bună ştiinţă factorul resurse naturale, respectiv, ramurile producătoare de materii prime şi energie. De aceea, în majoritatea analizelor input-output, ramurile producătoare de materii prime şi energie nu sunt incluse, deşi, în

---

[1] Peter Kenen - Nature, Capital and Trade, in Journal of Political Economy, 1965, p.437-460.

[2] R. Stern - Testing Trade Theories, in International Trade and Finance, Cambridge, University, Paris, 1975.

[3] W. H. Branson; H. B. Junz - Trendsin US Trade and Comparative Advantage, in "Brookings Paper on Economic Actuality nr. 2, 1971.

[4] K. Roskamp; G. Mc.Meekin - Factor Proportions, Human capital and Foreign Trade: The Case of West Germany Reconsidered, publicat in The Quaterly Journal of Economics nr.1/1968, p.159- 160.

[5] M. A. Diab - The United States Capital Position and the Structure of U.S. Foreign Trade, North Holland, Amsterdam, 1956; J. Vanek - The Natural Resources Content of US Foreign Trade,1870- 1955,Massachusetts Institute of Tehnology, Cambridge, 1963.

multe ţări, în industria extractivă ca şi în industria de producere şi distribuţie a energiei electrice, se consumă o cantitate apreciabilă de capital şi de muncă. De exemplu, în România, în anul 1992 industria extractivă a deţinut 8,7% din totalul necesarului mediu al salariaţilor din industrie, iar cea de producere a energiei electrice şi termice, 5%; în acelaşi an, capitalul fix a reprezentat 11,9% şi, respectiv 29% din cel existent în întreaga industrie, în condiţiile în care ambele ramuri au deţinut 7,5% şi, respectiv, 10,9% din producţia industrială realizată. O asemenea situaţie se regăseşte în majoritatea ţărilor cu economie în tranziţie sau a celor în curs de dezvoltare, ceea ce ne face să fim de acord cu aprecierile care susţin că, la nivelul economiei naţionale, pentru o mai bună apreciere a raportului dintre exportul şi importul de resurse ca atare şi/sau ca resurse încorporate în produse finale, este necesară includerea în modelul input-output a industriei extractive şi a celei de producere şi distribuţie a energiei.

Includerea industriei extractive în modelul input-output este o problemă controversată, deoarece diminuarea treptată a dependenţei dezvoltării industriale de înzestrarea cu resurse naturale face ca în anumite ţări (unele dispunând de un potenţial apreciabil de resurse naturale), acest factor să aibă o pondere destul de mică în structura producţiei industriale ca urmare a faptului că ţările respective dispun de fondurile valutare necesare importului de materii prime şi surse primare de energie. De altfel, de la un anumit nivel de dezvoltare economică, există tendinţa permanentă de scădere relativă a intensităţii energetice şi a consumurilor materiale pe unitatea de PIB, ca urmare a reducerii consumurilor specifice, precum şi a schimbării structurii producţiei. Totuşi, în toate ţările se pune problema limitei de securitate a aprovizionării cu energie şi materii prime, în condiţiile în care există o anumită tendinţă de restrângere a ofertei pe piaţa mondială a resurselor energetice şi a unor materii prime. Această problemă este şi mai evidentă în cazul ţărilor care au o balanţă externă deficitară şi în a căror structură a economiei, industria extractivă deţine o anumită pondere. Astfel, în România, industria extractivă a reprezentat, în anul 1992, aproximativ 7,5% din valoarea producţiei industriale, în condiţiile în care balanţa externă a înregistrat un deficit de aproximativ 369462 mil.lei, din care aproximativ 1,51% s-a datorat comerţului exterior cu produse minerale (5836,5 mil.lei)[1].

Structura economiei unei ţări, care este o construcţie de o complexitate deosebită, se modifică în timp în funcţie de stadiile de dezvoltare economică şi în concordanţă cu înzestrarea ţării cu resurse naturale, cu capital uman (de calificare superioară) şi cu posibilităţile acestuia de a asimila noi tehnologii. De

[1] Anuarul Statistic al României, Comisia Naţională pentru Statistică, Bucureşti, 1993, p. 574-581.

exemplu, Japonia[1], ţara care nu dispune de un potenţial naţional acoperitor de resurse naturale, şi-a dezvoltat, cu prioritate, ramurile industriale de înaltă complexitate şi tehnicitate, cu consumuri intensive de cunoştinţe, pentru a-şi reduce dependenţa de importul de materii prime şi energie. De altfel, comerţul internaţional, transferul de tehnologie şi gradul de orientare a investiţiilor străine (prin crearea unui cadru legislativ-normativ adecvat) devin elemente de importanţă crescândă în schimbarea şi construirea unei structuri de eficienţă din ce în ce mai mare a economiei. Ţările care importă tehnologii şi dispun de o legislaţie adecvată pentru investiţii de capital străin în industrii de înaltă tehnicitate, îşi măresc avantajul comparativ în aceste ramuri ale industriei şi, implicit, îşi modifică însăşi structura economiei.

B. **Teoria neotehnologiilor** presupune o analiză a comerţului exterior (a rezultatelor şi structurii sale, import- export) în funcţie de implicarea capitalului uman şi a factorilor tehnologici calitativi, precum şi de modificările determinate de aceştia referitor la avantajele relative ale unei ţări.

Această teorie pune în evidenţă deosebirile de activităţi economice în ceea ce priveşte amploarea inovării şi influenţa sa precumpănitoare asupra structurii economiei şi a avantajelor comparative ale unei anumite ţări. Modelul Heckscher-Ohlin, chiar în forma sa nouă, a teoriei neofactorilor, nu poate evidenţia pregnant schimbările produse în structura comerţului internaţional şi nu poate oferi soluţii utile pentru politica economică a unei ţări. Pentru a da răspuns acestor probleme, mulţi economişti şi-au orientat cercetările asupra unor factori absenţi în modelul şcolii suedeze şi al teoriei neofactorilor, analizând fenomenele care ţin seama, cu preponderenţă, de caracterul concurenţei moderne, în special în domeniul produselor industriale, de rolul competitiv al economiilor de scară şi al producţiei ramurilor cu tehnologie avansată şi de vârf.

G.Hufbauer[2], printr-un model cu 24 de ţări în curs de dezvoltare, fiecare cu un număr mare de ramuri (incluzând şi noii factori calitativi), folosind metoda corelaţiei rangurilor, a căutat să pună în evidenţă legăturile, influenţa tehnologiilor şi a unor caracteristici naţionale asupra structurilor esenţiale ale

---

[1] Încă din anii '70, economistul japonez K.Sato a susţinut ideea dezvoltării cu prioritate a ţării în direcţia ramurilor industriale bazate pe cercetare-dezvoltare (electronică, automatică etc.), pe industrii de înaltă complexitate şi tehnicitate (pentru echipamente de comunicaţie, de conducere a proceselor de producţie, de control al poluării etc.) industria de modă şi produse de lux, “ca şi industriile de cunoaştere (sisteme informaţionale de proces, software, sisteme de energineering şi de consulting). Vezi în acest sens, K.Sato - Did Tehnical Progress Accelerat in Japan? Fifth World Congress of the International Economic.

[2] G. Hufbauer - The Impact of National Characteristics and Technology on the Commodity Compasition of Trade in Manufactured Gootes.

exporturilor de produse. După opinia sa, caracteristicile esenţiale ale exportului unei ţări, pentru anumite produse, reflectă două categorii de influenţe – înzestrarea cu factori fizici şi înzestrarea cu factori tehnologici. E.Leamer[1], într-un model cu date pentru 12 ţări vest-europene şi 28 de grupe de produse, folosind metoda analizei de regresie, a analizat structura importurilor în funcţie de trei categorii de variabile: a) dezvoltarea (PIB şi populaţia din ţările importatoare şi exportatoare); b) rezistenţa pe pieţele externe (nivelul tarifelor şi distanţa faţă de pieţe); c) atributele naţionale (înzestrarea muncii cu capital fix, capacitatea instalată pentru producţia de energie electrică, ponderea cheltuielilor de cercetare-dezvoltare în PIB etc.). Rezultatele obţinute au putut fi utilizate la elaborarea unor strategii privind orientarea structurii producţiei şi a comerţului exterior.

Orice ţară care se angajează în relaţii de comerţ exterior trebuie să aibă o motivaţie economică bazată pe avantajul comparativ, determinat de eficienţa tuturor factorilor de producţie. Progresul tehnic, ca factor important de producţie nu trebuie să vină în contradicţie cu cerinţele avantajului comparativ, ci, aşa cum susţinea Harry Johnson, să modifice, să completeze şi să accentueze acest concept. Ca atare, avantajul comparativ rezultat din diferenţele de înzestrare cu factori de producţie poate fi accentuat, completat sau schimbat datorită factorilor tehnologici. Luarea în considerare a elementelor tehnologice prin folosirea unor relaţii de bază privind schimbările şi diferenţele tehnologice între ţări, conduc, după Harry Johnson, la transformarea modelului şcolii suedeze într-un "model neotehnologic al comerţului internaţional"[2]. Totuşi, autorul nu pune problema cuantificării influenţei elementelor de progres tehnic şi a exprimării acestora prin anumiţi indicatori sintetici.

O problemă mult abordată în ultimul timp în literatura de specialitate este cea privind relaţiile existente între caracterul deficitar al resurselor, consumul intensiv al acestora şi progresul tehnic. În general, în literatura de specialitate[3] se apreciază că, deşi inovările (considerate ca funcţii ale stocului de cunoştiinţe) au un caracter aleatoriu, acestea pot influenţa puternic comportamentul agenţilor economici producători faţă de riscul de a investi în cercetări aplicative şi de a promova noi tehnologii şi noi produse, chiar dacă acestea ar putea fi respinse de consumatorii potenţiali. Observaţiile sistematice efectuate asupra evoluţiei fenomenelor inovaţionale au demonstrat faptul că, deşi întâmplătoare, aceste fenomene prezintă anumite regularităţi. Astfel, R.Vernon, W. Davidson, J.H.Hicks, W.J.Felner, A.J.Habbakuk şi alţi economişti au

---

[1] E. Leamer - The Commodity Composition of International Trade in Manufactures. An Empirical Analysis, Oxford Economic Papers; publicat în P. Kenen, International Trade and Finance, Cambridge, University Press, 1975, p.8-10.

[2] Harry Johnson - Thchnology and Economic IndependenceTrade Research Centre, London, 1973, p.35.

[3] A.Iancu, op. cit., C. Russu ş.a.

subliniat strânsa legătură care există între înzestrarea cu factori şi inovare, tocmai datorită faptului că structurile inovaţionale sunt influenţate puternic de costurile factorilor, precum şi de tendinţa de substituire a importurilor prin extinderea producţiei interne[1]. Din practică se ştie că produsele, grupele de produse şi ramurile se deosebesc între ele din punctul de vedere al costurilor materiale, energetice, de capital fix şi de muncă. De aceea, activitatea de inovare din ramurile energofage sau material-intentensive este orientată în următoarele direcţii: reducerea consumurilor materiale şi energetice şi implicit, a costurilor de producţie; obţinerea unor materiale cu calităţi noi, care să le concureze şi/sau substituie pe cele deficitare; reducerea până la eliminare a deficitelor balanţelor de plăţi datorate importului de materii prime şi energie prin comercializarea produselor care pot avea un avantaj comparativ din acest punct de vedere. După opinia noastră, costul factorilor şi caracterul lor deficitar influenţează modelul inovaţional, iar atunci când acest model răspunde situaţiei specifice a factorilor, inovările vor fi direcţionate către acele industrii care solicită factori de producţie scumpi. O asemenea opinie se bazează pe aprecierile lui W. Davinson. Acesta sublinia faptul că, deoarece în multe ţări dezvoltate, costul factorilor de producţie poate modifica modelul inovaţional, iar inovările creează un avantaj economic suplimentar, politica economică a acestor ţări este orientată către exportul numai al acelor produse cu un grad ridicat de tehnicitate în care sunt specializate, deşi implică un număr mare de factori.

În realitate diferenţele tehnologice între ţări care sunt o consecinţă directă a diferenţelor existente între dezvoltarea ştiinţei şi cercetărilor, ca şi între înzestrarea cu capital fizic şi capital uman, au consecinţe deosebite asupra schimburilor economice internaţionale, mai ales a fluxurilor de materii prime şi energie.

În literatura economică de specialitate[2] se apreciază că diferenţele tehnologice sunt, de fapt, dezechilibre dinamice, întârzieri ale răspândirii cunoştinţelor, întreţinute şi reînnoite de apariţia noilor tehnologii în general, în ţările cele mai dezvoltate din punct de vedere economic. Aceasta deoarece, introducerea unor anumite inovări într-o ţară oarecare îi poate crea un avantaj

---

[1] Vezi în acest sens: Raymond Vernon - International Investment and International Trade in the Product Cycle, in Quaterly Journal of Economics, nr. 2/1966. William Davidson - Factor Endwment. Innovation and International Trade Theory, in Kyklos, vol.32, 1979 p. 764-774; J. R. Hicks - Theory of Wages, Mac Millan, 1932; W. J. Feller - Tow Proposions on the Theory of Induced Innovation, in Economic Journal,1-4/1961; A. J. Hableakuk - American and British Technology in the 19th Century, Cambridge University Press, 1962 ş.a.

[2] Vezi: H. Johnson, op. cit., p. 32-33.

comparativ în domeniul respectiv. Dar, aşa cum sublinia M.V.Posner[1], ca urmare a circuitului informaţional, a posibilităţilor de imitare, existenţa acestul avantaj comparativ poate fi de scurtă durată. Progresul tehnic şi tehnologic, ca şi cel informaţional desfiinţează practic posibilitatea obţinerii unui avantaj comparativ de durată.

Problema aceasta a constituit obiectul de studiu a multor economişti (dintre care distingem în mod deosebit pe G.Hufbauer şi B.Majumdar) care pe baza cercetărilor efectuate, au indicat două izvoare principale ale schimburilor economice internaţionale: a) deosebirile tehnologice care permit obţinerea unui avantaj comparativ într-un anumit domeniu sau pentru un anumit produs, şi b) deosebirile în nivelul salariilor care oferă facilităţi deosebite în schimburile internaţionale. În opinia noastră, toate ţările cu economie în tranziţie, pentru a se putea înscrie în circuitul mondial de valori, ar trebui să acţioneze, în principal, în direcţia eliminării într-un termen cât mai scurt a deosebirilor tehnice prin atragerea de capital străin în domeniul în care se poate realiza un avantaj comparativ în exportul de produse.

Comparativ cu teoria neofactorilor, care oferă posibilitatea determinărilor cantitative, teoria neotehnologiei este mai analitică şi are o putere explicativă mai mare, deşi există anumite limite în ceea ce priveşte reprezentativitatea indicatorilor sintetici specifici diferiţilor factori. În opinia noastră, pentru mai buna explicare a eficienţei fluxurilor externe, ambele teorii sunt necesare şi utile pentru practica economică. Aceste teorii devin convergente atunci când se bazează pe analiza noţiunii de “capital uman”, distinctă de aceea a “capitalului fix” şi de cea a muncii necalificate.

Folosirea noţiunii de “capital uman” oferă modelului neofactorilor posibilitatea de a prezenta dinamica ponderii fiecărui factor, iar modelului neotehnologiilor de a evidenţia evoluţia uzurii morale a unor factori de producţie şi a circulaţiei între ţări a cunoştinţelor cu caracter productiv. Deşi teoria neotehnologiei are valenţe restrânse în ceea ce priveşte exprimările cantitative ale factorilor, aceasta permite observarea, analiza şi explicarea realităţilor competiţiei internaţionale, nu numai pe baza diferenţelor de dotare cu factori, ci în raport şi cu avantajele tehnologice, cu calificarea muncii, tehnologiile de marketing, consumul de muncă şi capital. “Capitalul uman” include, deci, şi capacitatea inovativă, componentă de bază a modelului neotehnologiilor, aceasta constituind, de fapt, o condiţie necesară, dar nu şi suficientă a inovării. Efect al unor factori de producţie diferiţi (în ansamblul cărora “capitalul uman” deţine un rol prioritar), potenţialul inovaţional generează diferenţe între ţări în ceea ce priveşte tehnologiile de producţie utilizate, ceea ce are influenţe

[1] Vezi: M. V. Postner - International Trade and Technical Change, în Economic Paper's, vol. XXXI.

puternice asupra fluxurilor comerciale[1]. De fapt, progresul tehnic îşi pune tot mai accentuat amprenta asupra evoluţiei profilului economiilor naţionale devenind principalul resort al dezvoltării relaţiilor economice internaţionale.

Dezvoltarea schimburilor economice internaţionale, apariţia firmelor multinaţionale, imigrarea şi emigrarea capitalului uman, sporirea complexităţii şi a competitivităţii produselor etc., sunt factori care, în opinia noastră, oferă noi perspective abordării teoriei avantajului comparativ şi a celei privind înzestrarea cu factori de producţie. De altfel, înzestrarea cu capital uman, cu stocuri de cunoştiinţele necesare pentru aplicarea progresului tehnic în toate domeniile de activitate constituie, în opinia noastră, elementul decisiv în aprecierea relaţiilor economice internaţionale ale unei ţării.

1.4. Avantajul comparativ în condiţiile tendinţelor actuale de integrare economică a statelor

Economia mondială este dominată în prezent de un proces continu de integrare economică interstatală care influenţează puternic dezvoltarea tuturor economiilor naţionale. În acelaşi timp, fiecare ţară se află permanent sub influenţa unor factori interni (economici, sociali, politici, culturali etc.)[2] care acţionează în mare măsură asupra structurii economice, ca şi a unor factori externi care îi stimulează progresul economic şi social.

Caracteristica generală a perioadei actuale este, în opinia noastră, tendinţa de creştere a dependenţei ţărilor de piaţa mondială, implicit de accentuarea interdependenţelor dintre state sau grupuri de state în procesul de integrare economică datorită:

- existenţei unei tendinţe de restructurare a diviziunii internaţionale a muncii, de afirmare a unor grupuri de ţări în curs de dezvoltare pe piaţa produselor manufacturate;
- apariţia, în ultimii 20 de ani, a unei noi structuri în diviziunea internaţională a muncii, deoarece ţările dezvoltate s-au specializat în domeniile tehnicilor moderne şi ultramoderne, ţărilor în curs de dezvoltare şi mai recent, celor în tranziţie la economia de piaţă,

---

[1] Vezi în acest sens: Guinchant P. - Productivité et compétitivité comparées des grands pays industriels, în Economie et Statistique, nr. 162, 1984; Gerard Lafay - Avantage comparatif et competitivité, în Problémes Economiques, nr. 2023, mai 1987 ş.a.

[2] Exemplul cel mai relevant îl reprezintă ţările din Asia de Sud-Est care au invadat piaţa mondială cu confecţii şi tricotaje, prin dezvoltarea acestei industrii, astfel: producătorii din Hong Kong şi Singapore s-au orientat spre articole de modă, iar celelalte ţări din regiune pe producţia de textile care necesită un volum mare de muncă necalificată.

rămânându-le numai producerea şi furnizarea produselor industriale de bază şi clasice;

- reorientarea anumitor ţări dezvoltate către producerea acelor produse care să le asigure stabilirea unui echilibru între industria extractivă şi cea prelucrătoare; o asemenea politică se bazează, pe de o parte, atât pe ieftinirea relativă a unor resurse naturale, cât şi pe limitarea dependenţei acestor state faţă de sursele de aprovizionare din lumea a treia, iar, pe de altă parte, pe dirijarea investiţiilor externe către ţările în curs de dezvoltare, în principal, în anumite domenii mari consumatoare de energie şi de materii prime;
- grupării unor ţări în curs de dezvoltare pe anumite domenii care să determine restructurarea diviziunii internaţionale a muncii;
- conturării unui proces complex şi contradictoriu de adaptare a diviziunii internaţionale a muncii la noile condiţii de acces la resursele naturale, în special la sursele primare de energie, ca şi la modificarea raportului de schimb pe piaţa internaţională între principalele categorii de produse.

Cu toate modificările produse în fluxurile economice internaţionale, în procesul schimburilor economice, ţările dezvoltate care vând, în principal, produse superior manufacturate sau din domenii ale tehnicii de vârf care încorporează o cantitate mare de capital uman, beneficiază de avantaj comparativ în raport cu ţările în curs de dezvoltare sau cu cele cu economie în tranziţie ale căror mărfuri încorporează, în general, o cantitate mai mare de resurse materiale şi de muncă mai puţin calificată. Cu alte cuvinte, ţările care au o structură economică eficientă, dinamică şi flexibilă, deţin un avantaj comparativ net în relaţiile economice internaţionale. Structura economică a unei ţări, privită ca sistem al economiei naţionale, în strânsă intercondiţionare cu sistemul economic mondial, este supusă tot mai mult influenţei fluxurilor economice de pe piaţa mondială. De accea, în mediul concurenţial actual, pentru a avea un comerţ exterior eficient, care să ofere posibilitatea obţinerii de avantaje în schimburile de mărfuri, toate statele, mai ales grupurile de state, tind să-şi orienteze exportul numai către produsele pentru care deţin condiţii favorabile de producţie, cu consum redus de factori de producţie, respectiv, să importe numai acele mărfuri pentru care nu deţin condiţii favorabile de producţie şi care implică un consum mare de factori de producţie.

În opinia noastră, un asemenea obiectiv este necesar să stea în atenţia statelor cu economie în tranziţie, care în procesul restructurării întregii activităţi economice ar trebui să se orienteze spre menţinerea numai a acelor domenii de activitate cu consumuri reduse de factori de producţie de care dispun sau pentru care au posibilitatea să şi le procure, ca şi a anumitor domenii ale tehnicilor moderne şi de vârf, care să le confere posibilitatea obţinerii de avantaje comparative în schimburile economice internaţionale.

În condiţiile desfiinţării barierelor economice între est şi vest, a integrării economice a ţărilor est-europene în structurile occidentale şi a formării, într-un viitor mai mult sau mai puţin apropiat, a "pieţei unice", problema avantajului comparativ în schimburile economice dintre aceste state capătă noi accepţiuni.

Formarea treptată a pieţei unice a constituit prevederea esenţială înscrisă în toate înţelegerile, convenţiile şi tratatele încheiate între state. Mai mult, un număr relativ mare de organizaţii economice internaţionale folosesc adesea, oficial, noţiunea de "piaţă unică" sau de "piaţă comună" datorită avantajelor pe care le prezintă acestea. Principalul avantaj al pieţei unice este dat de faptul că, deoarece concurenţa este mai intensă există posibilitatea comercializării unor varietăţi de produse la preţuri mai reduse ca urmare a desfiinţării barierelor vamale. Totuşi, nu trebuie omis faptul că "piaţa unică" are şi anumite limite date de posibilitatea apariţiei unor divergenţe în politica economică a statelor. De aceea, în opinia noastră, problema fundamentală a integrării economice este aceea de a stabili care funcţii ale economiei mondiale pot fi centralizate şi care să fie lăsate în competenţa ţărilor şi chiar agenţilor economici, pentru ca fiecare din statele comparate să-şi creeze o asemenea structură economică care să îi permită un comerţ avantajos, atât în cadrul comunităţii din care fac parte, cât şi în relaţiile cu alte comunităţi.

Integrarea României în structurile economice europene şi racordarea sa la noile cerinţe ale pieţei mondiale presupune reconstrucţia şi reaşezarea economiei sale pe noi coordonate. Restructurarea, în opinia noastră, trebuie să aibă ca principal obiectiv crearea unei economii concurenţiale capabile să producă atât pentru piaţa internă, cât şi pentru export numai acele produse competitive care să corespundă exigenţelor pieţei mondiale,cu consumuri energetice şi materiale reduse. De aceea, în programele de restructurare şi de creare a unei structuri economice flexibile şi eficiente trebuie să se ţină seama de faptul că România nu este înzestrată cu un potenţial acoperitor de surse primare de energie şi de materii prime, dar dispune de un potenţial apreciabil de capital uman superior calificat, iar în unele domenii şi de un potenţial tehnic ridicat. Ca atare, România va trebui să-şi orienteze producţia către acele produse care să îi permită utilizarea optimă a resurselor naturale şi a energiei, ca şi a capitalului uman şi potenţialului tehnic de care dispune. Totodată, participarea sa la fluxurile economice internaţionale va trebui să fie orientată prioritar către exportul acelor produse care încorporează factorii de producţie cei mai eficienţi de care dispune şi care să îi confere un avantaj economic comparativ, în raport cu alţi parteneri şi către importul acelora pentru care nu are condiţii favorabile de producere.

Capitolul 2 - Teoria pieţelor şi utilizarea eficientă a resurselor naturale

Cunoaşterea proceselor de dezvoltare economică şi socială pe plan naţional şi la scară internaţională, nu este posibilă fără studierea şi înţelegerea pieţei în toate ipostazele în care aceasta s-a impus în viaţa popoarelor, dar mai ales în cea de mecanism de realizare a reglării şi autoreglării proceselor care caracterizează viaţa economică. Această cerinţă este cu atât mai evidentă şi mai stringentă, cu cât piaţa contemporană se prezintă ca un sistem complex, format din numeroare componente interdependente şi care totodată acţionează în strânsă legătură cu celelalte componente ale sistemului economic şi social. Pe piaţă se întrepătrund numeroase fluxuri economice, începând cu cel al materiilor prime şi energiei, apoi cu cel de mărfuri şi servicii, continuând cu cel de monedă şi încheind cu cel al resurselor financiare ale ţării. În acest cadru, analiza circulaţiei mărfurilor şi serviciilor face corp comun cu analiza circulaţiei monetare, iar creditul şi mişcarea capitalurilor sunt indisolubil legate de sistemul bancar şi de bursă.

2.1. Piaţa. Formele pieţei

Activitatea oricărei unităţi economice se finalizează în bunuri şi servicii destinate pieţei. Aceasta, în funcţie de numărul de produse şi diversitatea serviciilor pe care le realizează unităţile economice, se nominalizează în funcţie de denumirea produsului. În cazul unităţilor miniere, de exemplu, acestea pot avea de-a face cu piaţa cărbunelui, piaţa resurselor energetice, piaţa metalelor de bază, piaţa substanţelor nemetalifere etc. Dar, pentru realizarea produsului sau prestării serviciului, unitatea minieră trebuie să se aprovizioneze cu o serie de materiale de pe alte pieţe, cum ar fi cea a motorinei, a camioanelor şi a basculantelor etc., precum şi piaţa forţei de muncă (labour market) şi piaţa capitalului (capital market).

Cunoaşterea acestei probleme completează enunţul iniţial, prin faptul că orice unitate are relaţii, în permanenţă, cu două categorii de pieţe, şi anume: o grupă de pieţe de desfacere a producţiei şi/sau serviciilor pe care le realizează, şi o altă grupă de pieţe de aprovizionare cu materialele, utilajele etc. şi/sau serviciile necesare bunei desfăşurări a propriului proces de producţie.

Indiferent de grupa în care se încadrează piaţa, producţia de bunuri şi/sau servicii apare sub forma de OFERTĂ a producătorilor care vând, iar nevoia de consum sub forma CERERII cumpărătorului. În funcţie de relaţia în care se găsesc cererea şi oferta putem întâlni următoarele situaţii:

CERERE	> OFERTĂ	- Lipsă de pe piaţă	- posibilitate de creştere a preţului de vânzare
CERERE	= OFERTĂ	- Piaţă stabilă	- preţ constant
CERERE	< OFERTĂ	- Piaţa saturată	- reducerea preţului de vânzare

În condiţii fireşti, normale, piaţa nu poate exista fără concurenţă care este, de fapt, caracteristica esenţială a acesteia. Eliminarea concurenţei prin metode extraeconomice înseamnă distrugerea pieţei, a mecanismului acesteia, transformarea pieţei în ceva formal, menţinerea ei ca o justificare a unor decizii luate centralizat în afara intereselor agenţilor economici.

Concurenţa desemnează o anumită structură de piaţă în funcţie de: numărul şi talia vânzătorilor şi cumpărătorilor; gradul de diferenţiere a produselor; posibilitatea de intrare într-o ramură de activitate; gradul de transparenţă a pieţei; gradul de mobilitate a factorilor de producţie; gradul de libertate a determinării preţurilor ş.a.

În aceste condiţii, fiecare producător caută să satisfacă un anumit volum al cererii pe piaţa produsului pe care îl realizează. Denumit SEGMENT DE PIAŢĂ, acesta reprezintă o parte din piaţa respectivă şi se calculează ca raport între vânzările realizate de respectivul producător şi totalul vânzărilor produsului fie la un moment dat, fie pe o anumită perioadă, fie într-o anumită zonă geografică. Mărimea segmentului ocupat pe piaţa produsului de către furnizor depinde de o serie de factori ca: nevoia intrinsecă de produs, imaginea pe care o are cumpărătorul despre produsul respectiv şi modul în care furnizorul asigură livrarea produsului. Această imagine este sinteza unor caracteristici ale produsului: calitate, uniformitate, preţ, precum şi ale livrării acestuia; promptitudine, continuitate şi rapiditate în livrare, respectare a termenelor de livrare. Uneori, pe piaţă, relaţia de bază "cerere-ofertă" nu este susţinută numai de către furnizor-consumator, ci şi de intermediari ai unuia sau ai altuia, care pot fi unităţi economice specializate în domeniul prestării de servicii.

Pe această bază, în economiile dezvoltate contemporane[1], s-a ajuns ca PIAŢA să reprezinte mecanismul economic şi social principal şi hotărâtor prin care se orientează activitatea agenţilor economici şi alocarea resurselor în procesul de dezvoltare. Aceasta se prezintă ca un sistem complex în care interacţionează şi se condiţionează reciproc legile şi mecanismele clasice ale pieţei - cererea, oferta, preţurile ş.a. -, cu numeroase instituţii cu funcţii de reglare, precum şi cu o conştiinţă de masă, juridică, economică etc., formată în decursul unui proces îndelungat de instruire şi de practică.

[1] Vezi în acest sens: Paul Wonnacott; Ronald Wonnacott - Economics, Third Edition, Mc.Graw, Hill Company, New York, 1986.

România, cu toate măsurile întreprinse până în prezent pe plan legislativ, în special în direcţia privatizării, se află încă departe de situaţia în care să fie puse bazele unei adevărate economii de piaţă concurenţială. În acest sens, există câteva elemente ale sistemului monopolist din România care vor continua să stânjenească relaţiile concurenţiale în formare, şi anume:

- menţinerea monopolului statului în calitatea lui de proprietar şi administrator asupra resurselor vitale ale economiei, prin regiile autonome din sectorul extractiv, din industria prelucrătoare, din sectoarele transporturi şi telecomunicaţii; prin păstrarea în proprietatea statului a unei cincimi din cele mai bune şi mai fertile terenuri agricole, a 80% din păduri, a sistemelor de irigaţii, a sistemelor de producţie şi de exploatare a maşinilor agricole etc.;
- menţinerea unor forme de organizare cooperatiste, tipic monopoliste, în sfera micii industrii, a atelierelor meşteşugăreşti şi a desfacerii mărfurilor industriale la sate (cooperativele de desfacere);
- existenţa unui sistem industrial cu un grad mare de concentrare a producţiei, acesta având ca unică motivaţie superioritatea absolută a economiei de scară;
- existenţa penuriei generale de produse şi liberalizarea completă a stabilirii preţurilor care constituie premise favorabile de a accentua comportamentul monopolist al firmelor producătoare, acestea acţionând pe cont propriu şi fără vreo restricţie creată de controlul public.

Competiţia nu poate fi utilizată atâta vreme cât nu există pieţe şi instituţii adecvate. În România, în prezent, există mulţi producători unici şi simpla înlocuire a unui monopol public cu unul privat (în situaţia ipotetică improbabilă că ar putea exista investitori atât de puternici încât să-şi asume riscul preluării unuia sau mai multor producători unici) nu ar schimba nimic situaţia. În absenţa mai multor furnizori competitivi, declanşarea competiţiei rămâne în stadiul de deziderat (tabelul nr. 2.1.).

Tabelul nr. 2.1. - Gradul de monopolizare pe diferite ramuri ale economiei naţionale (valoric)

Ramura	Producţia, - mld. lei -	%	Primele "x" întreprinderi ce realizează acest proiect
Industria chimică	449,9	26,85	9
Exploatare forestieră, lemn, sticlărie	168,9	26,48	8
Textile, încălţăminte, pielărie	279,9	6,97	8
Metalurgie	293,5	86,56	4
Industria extractivă	55,9	74,97	6

Ramura	Producţia, - mld. lei -	%	Primele "x" întreprinderi ce realizează acest proiect
Construcţii de maşini	312,6	27,04	10
Electrotehnică, electronică,mecanică fină	140,6	29,65	12
Materiale de construcţii	56,8	33,77	6

Sursa: Date prelucrate pe baza informaţiilor din Comportamentul agenţilor economici în condiţii de inflaţie şi hiperinflaţie în perioada de tranziţie, Studii de economie industrială nr.113, ICRISI, Bucureşti, 1993.

De fapt, ramurile cu cel mai accentuat grad de monopolizare sunt metalurgia (86,56% din piaţă este deţinută de 4 întreprinderi) şi industria extractivă (74,97% din piaţă este deţinută de 6 regii autonome).

Elementul generator al pieţei este satisfacerea nevoii pentru un produs şi/sau serviciu. Această nevoie trebuie identificată în mod corect pentru a putea genera realizarea unui produs sau serviciu care să constituie oferta capabilă de a satisface, parţial sau total, nevoia iniţială (sub aspect cantitativ, calitativ, economic etc.), comparativ cu alte produse sau servicii similare oferite pe piaţă.

Această nevoie poate apărea formulată direct şi precis de către cei care o manifestă prima dată şi care se confruntă cu lipsa produsului sau serviciului respectiv, capabil să le satisfacă nevoia amintită. Lipsa poate fi cauzată de o lipsă momentană a acestuia de pe piaţă, şi se poate elimina prin căutări mai extinse sau prin convingerea celor care îl realizau, să-l mai producă, cu un preţ mai mare. Dar lipsa poate fi reală, în sensul că produsul sau serviciul respectiv de care este nevoie trebuie inventat. În acest moment, un întreprinzător (individ sau firmă) se poate angaja să rezolve problema şi, nu neapărat lipsa ca atare. Un exemplu: lipsa acută pe piaţa internaţională a oţelului anticoroziv a condus la constatarea că aceasta se datora lipsei unor metale rare folosite ca adaos la fabricarea oţelului respectiv. Una din soluţii a fost de a spori producţia respectivelor metale de adaos, dar altă soluţie a fost aceea de a realiza o vopsea rezistentă la acţiuni corozive care aplicată pe zonele de contact cu mediul coroziv, oferă piesei din oţel obişnuit aceeaşi protecţie, dar mai economicoasă. În acest mod s-a realizat un produs nou, în jurul căruia se va constitui o nouă piaţă, dar simultan s-a redus cererea de pe piaţa metalelor rare respective.

2.2. Piaţa resurselor naturale

Studiul pieţei resurselor naturale implică o amplă analiză în funcţie de mai mulţi factori: cerinţele creşterii economice, potenţialul oferit în perspectivă

de factorii de mediu, progresele ştiinţifice şi tehnologice şi evoluţia demografică, care influenţează, atât ritmul cererii şi al ofertei, cât şi ritmurile substituţiei, ritmul de reducere a consumurilor specifice etc. În literatura de specialitate[1] multe dintre aceste aspecte au fost analizate, motiv pentru care în cele ce urmează ne vom opri doar asupra câtorva aspecte, şi anume: caracterul deficitar şi limitat al resurselor naturale (oferta) în raport cu evoluţia cererii; mecanismele şi legităţile economice pe care le urmează raportul cerere-ofertă de resurse naturale în funcţie de factorii economico-sociali determinanţi.

Analiza economică, în general, şi mai ales cea referitoare la piaţa resurselor naturale, a fost predominată până în prezent de conceptul privind caracterul deficitar al acestora, în care sens, o mare parte din conceptele metodologice au fost strâns legate de rezolvarea problemelor privind alocarea resurselor la nivel micro şi macro-economic[2]. Într-o asemenea accepţiune, resursele naturale (materii prime şi energie) sunt deficitare, pe de o parte, în funcţie de raportul ofertă-cerere crescândă pe piaţă, iar pe de altă parte, în funcţie de modul în care aceste materii prime se regăsesc în procesul de producţie. Astfel, resursele naturale apar ca deficitare deoarece ca factori de producţie necesari proceselor productive, aceştia nu sunt disponibili fără limită în timpul procesului de producţie[3].

În dinamica proceselor productive factorii de producţie se reproduc în cantităţi din ce în ce mai mari. Totuşi, în procesul utilizării resurselor, caracterul deficitar al acestora se menţine pe piaţă în mod relativ, devenind oscilant în timp, tocmai datorită intervenţiei cu intensităţi diferite a unor factori exogeni (progresul tehnic, acţiunea directă a omului, mecanismul economic). Caracterul deficitar al ofertei de pe piaţa resurselor naturale în raport cu nevoile societăţii se atenuează treptat pe măsura dezvoltării economice şi a sporirii contribuţiei progresului tehnic la creşterea economică (prin posibilităţile de sporire a ofertei de resurse).

În realizarea echilibrului între cerere şi ofertă pe piaţa resurselor, caracterul deficitar al resurselor naturale, implicit al materiilor prime şi energiei

---

[1] Vezi: A.Iancu - Eficienţa economică maximă, Bucureşti, Editura Politică, 1972; Creşterea economică şi resursele naturale,Bucureşti, Editura Politică, 1972; Creşterea economică şi mediul înconjurător, Bucureşti, Editura Politică, 1979; Schimburile economice internaţionale, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, Bucureşti, 1983.

[2] Vezi: Elemente metodologice ale gestiunii economice a resurselor naturale şi a energiei, Studii IEI, Bucureşti, 1991.

[3] Vezi: subcapitolul 1.3. În teoria alocării optime a resurselor este vorba de o combinare a factorilor de producţie de aşa manieră, încât, ţinând seama de unele restricţii date de caracterul deficitar temporar al unor resurse, să se realizeze un efect maxim.

ar trebui evidenţiat cu ajutorul preţurilor: cu cât aceste resurse sunt mai deficitare, cu atât preţul lor ar urma să fie mai ridicat. Preţurile trebuie să exprime atât cantitatea de cheltuieli de muncă vie şi materializată, cât şi situaţia curentă şi de perspectivă a pieţei (cerere şi ofertă), starea resurselor naturale ş.a.[1].

În condiţiile concrete ale pieţei resurselor naturale, o sporire mare a preţurilor ar avea ca efect direct atât raţionalizarea consumului (reducerea consumurilor specifice sau substituirea resurselor)[2] cât, mai ales, introducerea noilor tehnologii de extracţie şi preparare, mai eficiente, care să permită reducerea costurilor de producţie şi obţinerea unui profit sporit, sporirea producţiei (deci, ofertei) etc.

În condiţiile mecanismului economic bazat pe maximizarea imediată a profitului, acţiunea spontană atât a cererii şi ofertei pe piaţa resurselor, cât şi a progresului tehnic nu este de natură să orienteze economiile naţionale către protejarea bogăţiilor naturale pentru evitarea rarefierii sau epuizării lor rapide.

Dimpotrivă, însuşi acest nonconsum încurajează suprasolicitarea resurselor naturale, exploatarea neraţională a acestora.

Studiul comparativ al profilului economiilor naţionale cu grade diferite de înzestrare cu resurse naturale[3] relevă caracterul relativ al corelaţiei dintre înzestrarea cu factori de producţie tradiţionali şi structura economiei şi, îndeosebi, a industriei prelucrătoare. În acest sens, este de menţionat necesitatea clarificării unor aspecte, şi anume: evoluţia corelaţiei dintre rezervele de resurse naturale, producţiile de materii prime şi de energie şi nivelul de dezvoltare economică a ţărilor; extinderea relaţiilor de import-export în domeniul resurselor energetice şi de materii prime care să echilibreze cererea internă respectivă, raportul între cererea şi oferta acestor bunuri; folosirea pe scară tot mai largă a substituenţilor sau a resurselor alternative, mai ales în domeniul energiei, ca urmare a progreselor realizate în domeniul ştiinţei şi al tehnologiei; necesitatea unor schimbări în structura bazei energetice şi de

---

[1] În construcţia modelelor de optimizare a alocării resurselor (problema va fi detaliată în studiul din anul 1995), caracterul deficitar şi nedeficitar (abundent) al resurselor apare evidenţiat în preţurile optime. În realitate însă, se creează, de obicei un decalaj în timp între consumarea efectivă a resurselor, evidenţierea acestuia în nivelul preţurilor pieţei concordanţa între oferta şi cererea solvabilă. Punerile respective de acord au loc, de obicei, post festum. O rezolvare a problemei o reprezintă bursele de mărfuri (vezi subcap.2.3.).

[2] Situaţia s-a întâlnit pe piaţa petrolului în urma crizelor petroliere din 1972-1973 şi 1977-1978, când multe ţări, pe de o parte, şi-au redus producţiile extrase, iar pe de altă parte, au instituit norme de reducere a consumului şi au introdus tehnologii de substituţie a petrolului pentru nevoile lor energetice.

[3] Vezi teoria înzestrării cu factori de producţie prezentată în subcapitolele1.2 şi 1.3.

materii prime minerale.

Aceste schimbări sunt determinate de mai mulţi factori, şi anume: restructurarea cererii de resurse, ca urmare a diversificării producţiei şi a sporirii modernizării structurii producţiei şi reducerea consumurilor specifice sub influenţa progresului tehnic; realizarea unor progrese remarcabile în domeniul transportului şi telecomunicaţiilor care să determine reducerea distanţelor de la locurile de extracţie la cele de prelucrare şi de consum a produselor industriale.

În concluzie, apreciem că piaţa resurselor naturale se caracterizează prin:

- numărul restrâns al producătorilor (vânzătorilor), număr ce variază de la un tip de resursă la alta şi ca urmare a înzestrării inegale cu resurse naturale, ceea ce creează un avantaj comparativ în relaţiile internaţionale pentru ţările deţinătoare de rezerve energetice[1];
- datorită potenţialului natural inegal al ţărilor, piaţa resurselor naturale are caracteristicile celei de monopol (sau oligopol), cu toate avantajele şi dezavantajele acestui tip de piaţă şi anume: stabilirea ritmurilor de extracţie, fixarea nivelului preţurilor, contingentarea cantităţilor exportate etc.;
- oferta de resurse naturale este limitată, iar cererea este mare mai ales din punctul de vedere al numărului de cumpărători;
- în funcţie de nivelul de dezvoltare al fiecărei ţări se pot întâlni următoarele situaţii: cererea internă poate fi mai mare decât oferta, caz în care este necesar importul de resurse energetice sau de materii prime; cererea internă este mai mică decât oferta (cazul ţărilor slab dezvoltate, dar bine înzestrate cu resurse) ceea ce determină exportul de resurse energetice minerale etc.

În cazul ţărilor dezvoltate, apariţia uneia din situaţiile anterioare poate conduce la adoptarea unor politici proprii pe piaţa respectivelor resurse, raportul cerere-ofertă devenind şi mai încordat.

În cazul preţului pe piaţa internă a resurselor naturale, deşi în mod normal acesta ar trebui să acopere cheltuielile de extracţie şi să permită obţinerea unui profit rezonabil datorită politicii de relativă independenţă, multe state recurg la subvenţionarea sa; caracterul de monopol pe care îl au pieţele resurselor naturale face ca preţul acestora să fie fixat de producători, realizarea echilibrului spontan pe piaţă între cerere şi ofertă fiind mult mai greu de realizat.

Piaţa resurselor naturale în România poate fi caracterizată astfel:

---

[1] Vezi: subcapitolul1.1.

- Oferta de resurse naturale este dată de potenţialul naţional. Activitatea geologică desfăşurată până în prezent s-a concretizat prin identificarea şi conturarea unor rezerve pentru aproximativ 123 de substanţe. Rezervele existente şi de perspectivă se prezintă în situaţii diferite de la o substanţă la alta, astfel: pentru o serie de substanţe se dispune de o bază importantă de rezerve care poate asigura timp îndelungat actualele niveluri de producţie, iar în unele cazuri chiar dezvoltarea acestora (cazul rezervelor de lignit şi cărbune brun, minereuri cuprifere şi de molibden, sarea şi diferite roci folosite în construcţie, apele minerale etc.); la alte substanţe baza de rezerve existente satisface în foarte mică măsură necesităţile economiei naţionale, iar condiţiile geologice nu oferă perspective pentru îmbunătăţirea situaţiei în viitor (este cazul minereurilor feroase, bauxitei şi baritinei); există unele substanţe la care baza actuală de rezerve este aparent satisfăcătoare, dar, nu va putea asigura în viitor menţinerea nivelului de producţie la cerinţele consumatorilor (este cazul petrolului şi gazelor); sunt şi substanţe la care s-au conturat rezerve ce prezintă interes pentru economia naţională, dar se valorifică în mică măsură sau nici nu au fost introduse în exploatare, datorită nerezolvării unor probleme tehnice sau tehnologice care influenţează negativ valorificarea în condiţii economice (minereurile de uraniu, apele geotermale, nisipurile de titan şi zirconiu, distenul şi spodumenul);
- Din punctul de vedere al cererii, cu toate că s-au depus şi se depun eforturi mari pentru dezvoltarea bazei proprii energetice şi de materii prime, cererea industriei prelucrătoare pentru unele tipuri de surse primare de energie şi de materii prime depăşeşte oferta, posibilităţile interne de extracţie. Ca urmare, ţara noastră îşi acoperă din import o parte din consumul de ţiţei (50%), cocs metalurgic (50%), cupru rafinat (51%), bauxită (52%), nichel (72%), feromolibden (90%), ferowolfram (80%) etc.
- Actuala politică de liberalizare a preţurilor a avut în vedere câteva probleme, şi anume: situarea preţurilor de livrare la resursele energetice şi de materii prime la nivelul celor practicate pe piaţa mondială; necesitatea alocării unor fonduri mai mari pentru reintroducerea în circuitul economic a terenurilor afectate de exploatarea unor resurse naturale; dreptul statului de a fixa taxa asupra folosirii perimetrelor în care sunt cantonate zăcăminte de substanţe minerale. De remarcat este faptul că, datorită unor condiţii grele de exploatare sau a conţinutului scăzut de substanţă utilă, costurile de producţie fiind foarte mari, în condiţiile în care preţurile sunt încă controlate de stat, există anumite resurse pentru care se acordă, în continuare, subvenţii

(este cazul zăcămintelor de huilă, lignit, minereuri feroase şi neferoase).

În concluzie, în condiţiile imposibilităţii echilibrării balanţei energetice şi de materii prime (a raportului cerere - ofertă) pe baza potenţialului intern de resurse naturale, achiziţionarea de materii prime şi resurse de energie primară de pe piaţa externă capătă o deosebită importanţă, mai ales prin amploarea eforturilor necesare.

Activitatea de import trebuie analizată, însă, în toată complexitatea ei, dat fiind numeroşii factori care influenţează eficienţa, pentru a aprecia cu maximum de certitudine, în condiţiile imprevizibile (cu deosebire la ţiţei) ale evoluţiei pieţei mondiale, ce, cât, de unde şi la ce preţ trebuie să se importe resursele energetice şi materiile prime de care economia naţională are nevoie.

2.3. Piaţa şi industria extractivă

Pentru unităţile miniere cea mai importantă piaţă de aprovizionare o constituie rezervele de substanţe minerale, dar nu numai cele exploatabile, ci şi cele identificate, posibile de valorificat în condiţii eficiente, cu tehnologia existentă la un moment dat. Zăcămintele identificate fără cunoaşterea posibilităţilor de valorificare economică nu constituie decât "un stoc de posibilităţi de viitor", dar pot fi ofertate pentru motivul că nu se cunoaşte modul în care ar putea fi valorificate eficient.

Unităţile miniere participă ca ofertanţi pe mai multe pieţe de desfacere, dar numai într-o mică măsură se întâlnesc pe aceste pieţe cu ultimul consumator de produse miniere, contactul având loc cu alte industrii care în activitatea lor transformă, modifică şi prelucrează produsele industriei miniere (brute sau preparate). Aceste unităţi acţionează pe piaţă ca "intermediari" între industria minieră şi utilizatorii finali. Mai mult, unităţile miniere îşi transportă marfa prin unităţi specializate care asigură trecerea produselor miniere la intermediari. Din acest punct de vedere activitatea industriei miniere se desfăşoară în anumite condiţii specifice:

- orice creştere a preţului mărfii la utilizatorul final nu se datorează numai preţului de vânzare al produsului minier, ci şi preţului tuturor activităţilor care se desfăşoară în amonte de consumatorul final;
- oricare dintre intermediari, în vederea menţinerii stabilităţii preţului la consumatorul final, se poate aproviziona cu produse miniere sau cu produse de substituţie din ţară sau din import;
- orice schimbare, înnoire, în tehnologia de transformare (procesare) pe care o aplică oricare dintre intermediari, influenţează parametrii la care unităţile miniere sunt capabile să realizeze produsul (preţ, cantitate, calitate); invers, oricare înnoire tehnologică în unităţile miniere, conduce la modificarea preţului produsului minier şi influen-

ţează lanţul de intermediari până la consumatorul final.

În concluzie, realizarea disponibilităţilor de materii prime sau produse miniere, trebuie considerată ca parte sau părţi dintr-un ansamblu de mai multe etape interdependente. În aceste condiţii, valorificarea cu eficienţă superioară, în scopul satisfacerii sporite a consumatorului final, presupune înţelegerea faptului că toate părţile componente ale acestui flux sunt un tot unitar.

De exemplu, piaţa cărbunelui, este compusă, din cel puţin patru pieţe distincte, şi anume:

- piaţa cărbunelui energetic, respectiv a cărbunelui de ars în termocentrale, în vederea producerii energiei electrice;
- piaţa cărbunelui cocsificabil (cu sau fără spălare ulterioară), destinat fabricării cocsului în industria siderurgică;
- piaţa cărbunelui pentru încălzirea cu sobe sau cu cazane pentru termoficare;
- piaţa cărbunelui gazeificat sau lichefiat pentru producerea energiei sau căldurii.

Fiecare dintre aceste pieţe se caracterizează prin cerinţe distincte de calitate (conţinut de sulf, cenuşă, umiditate etc.), granulaţie (spre exemplu, cel pentru încălzire are granulaţie mare, iar cel pentru termoficare este grupat pe clase fixe) şi, bineînţeles, printr-un anumit preţ.

În ceea ce priveşte piaţa minereurilor metalifere, rareori acestea se livrează ca atare, în stare brută, cu conţinuturi mari de metal util (cazul unor minereuri de fier), dar de cele mai multe ori livrarea se face după o preparare prealabilă şi se livrează sub formă de concentrate cu conţinut minim de metal impus de tehnologia metalurgică.

Substanţele minerale nemetalifere se pot livra pe piaţă fie în stare brută (de exemplu, calcar pentru siderurgie), dar la o anumită calitate, fie preparate (feldspat, fosfaţi, caolin, bauxită etc.) în scopul satisfacerii cererii consumatorilor potenţiali.

Una dintre cele mai dificile probleme ale industriei miniere este cea referitoare la concordanţa capacităţilor de producţie cu cerinţele pieţei, indiferent dacă aceasta este internă sau externă. În condiţiile fluxului actual de valori nu se mai poate măsura performanţa unităţilor miniere, numai prin producţie şi productivitate, ci mai ales prin calitatea produselor miniere corespunzătoare proceselor de producţie şi la un preţ competitiv pe piaţă. De aceea, cu cât un ofertant reuşeşte pe piaţă cu o cantitate mai mare, cu atât calitatea trebuie să fie corespunzătoare cererii. Din punctul de vedere, al industriei miniere, consumatorii impun condiţii ridicate de calitate bine precizate prin norme şi standarde, în special cele ce vizează puritatea produsului minier pentru reducerea cantităţii de steril. Mai mult încă, într-o economie

concurenţială, dinamica cererii este şi va fi asigurată prin intermediul competiţiei preţurilor cuplată cu acceptarea produsului de către consumatori, ca un tot şi ca rezultat al parcurgerii prin procesare a tuturor etapelor, fie că este identificat sau nu, chiar dacă creşterea preţului bunului respectiv este afectată de preţul materiei prime.

Cu toate că participarea cărbunelui în volumul total de producţie şi în necesarul de resurse energetice s-a redus continuu în ţările vestice, producţia mondială de cărbune în ultimele 3 decenii a crescut cu 50%, în condiţiile în care doar şapte ţări (SUA, Anglia, Germania, Australia, Republica Sud-Africană, Canada şi India) deţin 95% din totalul rezervelor şi realizează 90% din producţia mondială. În aceste condiţii, comerţul mondial cu cărbune este relativ modest, ridicându-se la 80% din producţia extrasă, comparativ cu petrolul, care în comerţul internaţional reprezintă peste 40% din producţia extrasă. Menţionăm, însă, că până la creşterea preţului petrolului, comerţul cu cărbune reprezenta 20% din totalul producţiei.

În ceea ce priveşte preţul folosit pe piaţa mondială a cărbunelui, acesta depinde tot mai mult de oscilaţiile preţului petrolului. În aceste condiţii piaţa cărbunelui pentru energie va continua să fie influenţată de capacitatea ofertei şi de mărimea preţurilor oferite pe piaţa mondială a petrolului. Din punctul de vedere al pieţei petrolului, stabilitatea acesteia va continua să fie influenţată de către ţările mari exportatoare, cum ar fi ţările membre OPEC, şi cele nemembre OPEC, dar care îşi organizează exportul în dependenţă de ceea ce face această organizaţie (de tip oligopolist). În plus, nu trebuie omis faptul că, în ultimii ani, OPEC şi-a mai pierdut din capacitatea de a-şi regla politica unitară a petrolului, atât în cadrul său general, cât mai ales în cadrul celor două subgrupe principale, respectiv “ţările golfului” şi “restul ţărilor”, mai mult sau mai puţin membre ale acestei organizaţii.

Economia mondială a traversat perioada de fluctuaţie bruscă a preţului petrolului, nu numai lunară, ci şi zilnică şi, uneori, orară. Nu există certitudine că în viitor nu se vor mai repeta astfel de situaţii, cu atât mai mult cu cât, în ultimul deceniu, veniturile pe locuitor pe ansamblul ţărilor OPEC au scăzut de cca.4 ori (dar numai de 1,5 ori în Iran şi de 3 ori în Irak, Kuweit şi EAU). În plus, conflictul permanent dintre Iran şi Irak a dovedit incapacitatea OPEC-ului de a-şi impune punctul de vedere pe plan politic, iar independenţa de acţiune a Libiei amplifică ritmul de erodare a unităţii OPEC şi contribuie la creşterea fragilităţii relaţiilor din Orientul Mijlociu. Mai mult, participarea la producţia mondială de petrol de 8% a ţărilor fostei URSS, Chinei şi ţărilor est-europene nu va influenţa sensibil această situaţie, ca urmare a unui potenţial de rezerve mai redus în această zonă, în condiţiile în care şi producţia SUA a început să scadă.

Toate acestea conduc la concluzia că în viitor (5-10 ani) rolul industriei carbonifere se va amplifica, perioadă în care ciclul tehnologic al industriei

petroliere (explorare, exploatare, transport, rafinare) şi comercializare în diferite regiuni ale lumii pot transforma potenţialul noilor rezerve în certitudine. Cauzele principale le constituie riscul destul de mare de descoperire a noi rezerve în unele zone, iar în alte zone, lipsa infrastructurii corespunzătoare de transport (America de Sud, ţările fostei URSS, Asia şi Oceania), precum şi insuficienta dezvoltare a posibilităţilor de rafinare (inclusiv în ţările golfului) şi, în special, noile reglementări ecologice privind benzina fără plumb.

Evoluţia producţiei de gaze naturale poate influenţa de asemenea, cererea pe piaţa cărbunilor, mai ales că în anii '80 această resursă era considerată în Europa drept principala sursă primară de energie pentru anul 2000.

Criza petrolului din anii 1973/1974 şi 1979/1980, a contribuit la creşterea importanţei economice şi politice a gazelor naturale, comparativ cu perioada anterioară. În Europa de Vest producţia de gaze naturale în anii '90 este stagnantă, această zonă completându-şi necesarul de consum prin importul masiv din ţările fostei URSS şi Marea Nordului, precum şi cu unele cantităţi pe care se scontează din Congo, Camerun etc., ceea ce va conduce la creşterea preţului acestor resurse, datorită distanţelor mari de transport. În ceea ce priveşte ţările fostei URSS, rezervele sunt mari, dar nu se cunoaşte încă durata de punere în evidenţă. Ca atare, şi din acest punct de vedere apreciem că în viitor, în următorii 5-10 ani, piaţa gazelor naturale nu poate fi o concurentă serioasă pentru piaţă cărbunilor.

Ultima sursă de energie cu care cărbunele va fi în concurenţă pe piaţa producerii energiei este cea nucleară. Poziţia faţă de folosirea acestei surse diferă de la o ţară la alta sau pe plan regional. De exemplu, Oficiul american de evaluare tehnologică arată că în SUA producerea energiei pe bază de surse nucleare nu va mai creşte până în anul 2000, ca urmare a faptului că implică prea multe riscuri financiare, mari cheltuieli de investiţii, existenţa unor aspecte operaţionale încă incomplet clarificate, creşterea aspectelor şi numărului prevederilor legislative restrictive şi extinderea opoziţiei publice. În prognozele efectuate se admite că o creştere economică de 1% va conduce la o creştere a consumului de energie de 1,2-1,5% în ţările în curs de dezvoltare şi de cca.0,5% în ţările dezvoltate. Pe baza acestor date susţinem prognoza potrivit căreia nevoile mondiale de energie vor creşte în următorii 50 de ani de aproape trei ori faţă de nivelul actual, iar cărbunele va ajunge să constituie în viitor, principala sursă energetică.

2.4. Bursele de mărfuri

a) Caracteristicile şi principalele trăsături

Cunoscutul economist englez Alfred Marshall, în lucrarea sa “Principii de economie politică” (1890) afirma că centrul unei pieţe îl reprezintă bursa, târgul

sau licitaţia publică, unde comercianţii convin asupra unor afaceri.

În economiile contemporane bursa joacă un rol esenţial în reflectarea şi influenţarea (orientarea) activităţii economice.

Bursele[1] sunt pieţe şi, în acelaşi timp, instituţii care reunesc pe comercianţi, industriaşi, bancheri, armatori, asiguratori, în vederea negocierii mărfurilor, valorilor publice şi private.

Din punctul de vedere al formei de constituire se disting bursele private (constituite şi organizate de particulari, ca societăţi pe acţiuni, asociaţii comerciale sau camere de comerţ) şi bursele de stat (înfiinţate şi organizate sub egidă guvernamentală). În cele mai multe cazuri bursele sunt constituite sub forma societăţilor pe acţiuni. Membrii bursei sunt, de regulă, principalele bănci şi instituţii financiare, marile companii comerciale, firmele industriale şi agenţii de schimb din zonă, oraşul sau ţara respectivă, care sub diferite forme, efectuează tranzacţii sau sunt interesate în operaţiile de bursă.

Bursa de mărfuri este o piaţă caracteristică economiei de piaţă, unde se tranzacţionează mărfuri fungibile înrudite calitativ, substituibile şi perfect conservabile, după o procedură specială care se desfăşoară, potrivit unui program prestabilit, într-un loc cunoscut, în prezenţa vânzătorilor şi a cumpărătorilor sau a reprezentanţilor acestora, sub supravegherea unei autorităţi.

Bursa de mărfuri are ca funcţie de bază centralizarea şi mijlocirea tranzacţiilor privitoare la mărfuri de mare consum, care în momentul încheierii tranzacţiilor, pot fi apreciate pe bază de mostre sau certificate de calitate, eliberate de instituţii specializate pentru grâu, bumbac, lână, cauciuc, petrol, metale neferoase, argint, aur etc., zahăr, plante oleaginoase şi uleiuri vegetale etc. În general, la bursele de mărfuri se negociază materiile prime necesare industriei şi unele produse de mare consum (cafea, cacao), în total peste 60 de

---

[1] În România, în baza Legii asupra burselor, mijloacelor de schimb şi mijlocitorilor de mărfuri, votată la 4 iunie 1881 de Senat, a luat fiinţă “Bursa de Comerţiu” din Iaşi (inaugurată la 14 ianuarie 1882) şi “Bursa de Comerciu” din Bucureşti (inaugurată în decembrie 1882).
La începutul secolului nostru, în majoritatea ţărilor lumii existau una sau mai multe burse. Unele dintre acestea au importanţă şi funcţiuni locale, fiind dedicate comerţului dintr-o anumită zonă, altele au importanţă naţională, iar o a treia categorie o reprezintă bursele cu mare rezonanţă internaţională (între acestea, pe primul plan se situează bursele din New York, Chicago, Londra, Paris, Tokyo).
Încă din secolul al XVIII-lea a început un proces de specializare în burse de mărfuri şi burse de valori. În funcţie de obiectul de activitate, în prezent există trei mari categorii de burse: burse de mărfuri; burse pentru operaţiuni ajutătoare comerţului internaţional (burse de asigurări, ca Loyd's din Londra, sau burse de navlosiri); burse de valori.

produse, între acestea fiind introduse carnea şi cartofii, ca urmare a perfecţionării tehnicii de conservare.

Bursele, ca instituţii unde se discută, se negociază, se urmăresc cotaţiile (scrise pe table sau pe panouri electronice) şi la care se hotărăşte soarta unui mare număr de operaţiuni economice cu consecinţe asupra lumii întregi, constituie un veritabil seismograf care înregistrează cu o mare subtilitate orice fenomen care ar putea să influenţeze cererea şi oferta. Ele sunt informate prin cele mai moderne sisteme de comunicaţie despre aproape tot ce are loc în lume în toate domeniile de activitate.

Bursele joacă un rol esenţial în stabilirea preţurilor la produsele comercializabile pe piaţa internaţională, prin cotaţiile care au loc (preţurile respective) şi care sunt înscrise pe liste oficiale publicate, pentru deschiderea/închiderea bursei şi încheierea efectivă a tranzacţiilor. O bună organizare şi funcţionare a burselor de mărfuri atribuie acestora o serie de avantaje, între care: cunoaşterea preţurilor, informaţii comerciale; opţiuni în materie de fixare a preţurilor; finanţarea stocurilor. În ceea ce priveşte produsele neperisabile, ca metalele, este posibilă conservarea stocurilor excedentare câţiva ani în antrepozitele pieţelor la termen. Astfel, aproape 10% din consumul anual mondial de cupru rafinat a fost stocat în antrepozitele LME şi COMEX între anii 1974-1978. Faptul că aceste două burse au putut, fără mari greutăţi, să absoarbă un tonaj atât de mare de cupru, atestă rolul major pe care îl pot juca bursele în finanţarea stocurilor.

După modul în care pot fi încheiate tranzacţiile, cotaţiile la bursă sunt de două tipuri: a) cu livrare imediată, pentru disponibilul existent în momentul încheierii tranzacţiilor; b) livrabile la scadenţă sau la termen, care reprezintă cea mai specifică formă de realizare a afacerilor, când cumpărătorul şi vânzătorul îşi acordă reciproc credit, livrarea şi plata făcându-se la termene convenite. Acest gen de tranzacţii permite realizarea unor jocuri de bursă, vânzări şi revânzări în vederea obţinerii de câştiguri, rezultate din diferenţele de preţ sau la cotaţiile de bursă.

Bursele de mărfuri se caracterizează prin mai multe trăsături:

- mărfurile care fac obiectul tranzacţiilor de bursă trebuie să nu-şi schimbe calitatea în timp, să fie omogene şi standardizate; aceste mărfuri se numesc fungibile. Un minereu, de exemplu, nu poate forma obiectul tranzacţiilor deoarece concentraţia de metal util prezintă mari diferenţe;
- în cazul tranzacţiilor bursiere, vânzătorul nu-şi etalează marfa, ci prezintă un document prin care face dovada că este posesorul ei;
- mărfurile trebuie să fie depozitabile cel puţin în perioada în care au loc tranzacţiile şi să nu fie perisabile;

- pentru ca o marfă să fie negociabilă la bursă, aceasta trebuie să fie produsă şi comercializată în condiţiile unei concurenţe relativ libere, adică al existenţei unui număr relativ mare de producători independenţi şi de comercianţi şi cumpărători finali. Din acest punct de vedere, bursa este opusă, prin esenţa ei, ideii de monopol.

În opinia noastră, tranzacţiile de bursă sunt mai favorabile decât cele de pe pieţele obişnuite datorită faptului că piaţa bursei poate fi mai uşor şi mai bine cunoscută atât în ceea ce priveşte stocul de mărfuri şi întinderea cererii şi ofertei, cât şi nivelul preţurilor, publicitatea, facilitatea încheierii tranzacţiilor.

London Metal Exchange (LME)[1], în cadrul căreia se tranzacţionează cupru rafinat (bare şi catozi), cositor, plumb, zinc, argint, aluminiu şi nichel este cea mai importantă bursă pentru metale. Bursa şi-a început activitatea în ultima parte a anului 1876, iar ca urmare a volumului crescând de afaceri s-a mutat în clădirile actuale începând cu 1980. Creşterea volumului afacerilor s-a reflectat, de asemenea, în extinderea pieţei de livrare în Regatul Unit şi în Europa. Comerţul cu cupru şi aluminiu este dominant. Pentru un timp s-au făcut afaceri cu fontă turnată, care s-au diminuat pe parcurs, în timp ce comerţul cu plumb şi zinc era destul de eterogen după tipuri şi grade. Tranzacţiile au loc în cantităţi minime, de 25t pentru cupru, zinc şi aluminiu, de 6 t pentru nichel şi de 5 t pentru staniu.

Preţurile practicate la bursele de mărfuri sunt de două tipuri:

- preţul spot, la marfa disponibilă sau pentru livrare imediată;
- preţul la termen, sau obstenabil, care oferă producătorilor şi consumatorilor o orientare importantă în activitatea lor de producţie şi economică, în programarea activităţii viitoare.

Cu toate că nu există secrete cu privire la modul în care se deschid, se întrerup sau se lichidează operaţiunile de bursă, aceasta nu înseamnă că succesul la bursele de mărfuri devine mai sigur. De aceea, un program reuşit de vânzare-cumpărare la bursă are două componente de bază: cunoştiinţe cât mai exacte cu privire la modul în care poate fi utilizat capitalul disponibil; abilitatea de a evalua şi diagnoza corect piaţa. Prima componentă este mult mai uşor de realizat decât cea de-a doua, dar, paradoxal, lucrul acesta nu este decât foarte rar confirmat de practica celor care participă la operaţiunile de bursă.

---

[1] LME este o companie pe acţiuni care asigură membrilor săi condiţiile necesare desfăşurării activităţii tranzacţionale într-un cadru adecvat. Există un regulament care stabileşte condiţiile necesare pentru a deveni membru la bursă, programul de desfăşurare a activităţii tranzacţionale, contractele tip pentru fiecare metal, modalităţile de decontare, sistemul de arbitraj, firmele autorizate pentru certificarea mostrelor de calitate etc.

Experienţa a arătat că analiza fundamentală permite elaborarea de prognoze ale preţurilor pe termen lung, în special pentru metale sau zahăr care sunt mai puţin influenţate de condiţiile meteo locale şi la care cererea şi oferta pot fi prevăzute cu o precizie mai mare pe un orizont limitat de timp, conform modelelor economice de "boom" sau "stump". Dacă analistul consideră că se poate încrede în concluziile analizei fundamentale, el poate profita de oscilaţiile ciclice în jurul tendinţei pentru a cumpăra sau vinde mai avantajos, cu condiţia să existe prudenţă faţă de perspectiva transformării ciclului într-un superciclu.

b. Bursa Română de Mărfuri

Bursa Română de Mărfuri este rezultatul eforturilor depuse pentru a constitui, printr-o iniţiativă particulară, după aproape o jumătate de secol de economie centralizată, un instrument rafinat şi de cea mai mare importanţă al economiei de piaţă, şi pentru a înlătura inerţia mentalităţilor, dificultăţile tranziţiei, obstacole legislative, nefăcând nici un rabat regulilor stricte ale tranzacţionării în ring.

Organizată în temeiul Legii 31/1990, Bursa Română de Mărfuri funcţionează ca o societate pe acţiuni nominative. Valoarea unei acţiuni este de 250000 lei; posesia a 20 de acţiuni conferă dreptul la un loc de broker. Acţionarii, numiţi şi membri, indiferent de numărul de acţiuni aflate în posesie, pot deţine până la maxim 5 locuri de broker şi, corespunzător, până la maximum 100 de voturi valabile în Adunarea Generală. Aceasta este o limitare firească în situaţia în care Bursa funcţionează ca o instituţie bazată pe concurenţă, apariţia oricărei forme incipiente de monopol dăunând formării unui preţ real.

În prezent, niciunul dintre membri nu poate deţine mai mult de 2,7% din valoarea capitalului social, care însumează 948750 mii lei, depuşi de 89 de acţionari, persoane juridice, adică: 6 bănci comerciale; 46 de mari producători de stat din industrie şi agricultură, aflaţi în curs de privatizare; 37 de societăţi comerciale private. Ponderea capitalului, în funcţie de tipul acţionarilor, este: 17% societăţile bancare; 51% societăţile cu capital de stat; 32% societăţile cu capital privat.

În timp ce capitalul de stat oferă stabilitate şi credibilitate, societăţile bancare contribuie la rapiditatea şi fluiditatea circuitului financiar, la implementarea unor mecanisme adecvate operaţiunilor bursiere privind sistemul de garanţii, iar societăţile particulare, împrumută Bursei dinamismul de adevăraţi fermenţi ai economiei de piaţă.

Ca în orice societate comercială, acţiunile sunt purtătoare de dividende. Principalul avantaj al acţionarilor Bursei Române de Mărfuri este acela, că posedând mai mult de 20 de acţiuni (ceea ce conferă calitatea de membru) pot să desfăşoare activităţi de brokeraj. Trebuie precizat faptul că, un client care

doreşte să tranzacţioneze în Bursă trebuie să-şi aleagă un Agent Bursier, care contra unui comision (practicat în întreaga lume) îl va reprezenta în ring.

Este evident că o economie de piaţă nu poate funcţiona fără un sistem bursier. Acesta nu înseamnă dispariţia legăturilor directe între clienţi, mai ales a celor tradiţionale, dar bursele de mărfuri creează, pentru zonele geografice în care funcţionează, nivele de referinţă, etalon, ale preţurilor. Într-o economie aflată în tranziţie, deşi cu dificultăţi, înfruntând problemele legislative, de mentalitate şi confruntându-se cu lipsa acută a lichidităţilor, Bursa Română de Mărfuri poate contribui decisiv la înviorarea activităţilor, nu numai prin funcţia sa majoră de formare a preţurilor corecte, dar şi prin efectele sale secundare: deblocarea financiară, lichidarea stocurilor, identificarea şi punerea în contact a partenerilor comerciali, refacerea unor bucle economice întrerupte. Toate acestea, în contextul unor tranzacţii executate rapid, corect, transparent, cu garanţii pentru marfă şi perceperea unui comision mic.

Până la constituirea Casei de Compensaţii, indispensabilă contractelor la termen, Bursa Română de Mărfuri asigură contracte tip SPOT, cu marfa la vedere. Aceasta înseamnă că marfa există şi poate fi livrată teoretic imediat după contractare, practic în maximum 5 zile de la semnare.

Majoritatea burselor de mărfuri din lume sunt specializate. Ele beneficiază însă de o conjunctură economică stabilă, de mecanisme închegate, armonizate. Nu acelaşi lucru se întâmplă în România motiv pentru care tranzacţiile la Bursa de Mărfuri îşi propun să acopere un spectru mai larg, pentru a răspunde global necesităţilor, ca şi pentru a se constitui efectiv în piaţa de care au nevoie şi pe care o revendică toţi agenţii economici. Pentru a răspunde obiectivelor propuse Bursa Română de Mărfuri implementează trei tipuri de piaţă, primele două cu ringuri specifice şi distincte.

- Pe prima piaţă se negociază un număr redus de mărfuri, dar de cea mai mare circulaţie, vitale activităţii economice. Ca atare, se pot tranzacţiona pe această piaţă mărfuri agroalimentare, metale, produse chimice şi petroliere, materiale de construcţii etc.

- Pe piaţa a doua se negociază un număr mare de mărfuri fungibile care nu prezintă însă aceeaşi continuitate tranzacţională ca cele de pe prima piaţă; este vorba de mărfuri agroalimentare, fire şi fibre textile, produse metalurgice, produse chimice, materiale de construcţii etc.;

- Piaţa a treia este o piaţă de licitaţie în care, deşi nu se mai poate respecta specificul bursier, clienţii sunt reprezentaţi tot de brokeri, iar şedinţa este condusă de un şef de licitaţie. Este o licitaţie numai de vânzare, cu preţ de rezervă anunţat, care coincide cu preţul de deschidere. Se pot tranzacţiona toate mărfurile necuprinse în pieţele întâia şi a doua, precum şi diverse servicii.

Valoarea contractului minim în primele două pieţe este la nivelul echivalentului în lei, la cursul zilei, a 5000 dolari, iar pentru piaţa a treia, a 1000 dolari.

Mulţi dintre agenţii economici români, neobişnuiţi cu practica de la bursa de mărfuri, caută să identifice avantajele tranzacţionării prin această formă complexă de piaţă. Avantajele decurg logic din principalele caracteristici ale Bursei Române de Mărfuri: eficienţa, transparenţa, siguranţa. Eficienţa decurge atât din obţinerea propriu-zisă a unui preţ corect, real, cât şi după viteza de derulare a operaţiunilor (maximum 10 zile de la ordin, până la efectuarea livrării), din publicitatea făcută anticipat cererilor şi ofertelor, din identificarea promptă a partenerilor complementari, din logistica şi infrastructura modernă a acestei instituţii fanion.

Bursa Română de Mărfuri asigură nu numai operaţiunile specifice care îi revin de drept în controlul preparativelor tranzacţiilor, efectuarea licitaţiilor şi finalizarea contractelor, dar şi operaţii de expertizarea mărfurilor, şi de mijlocire a depozitării lor temporare. Bursa este un mediu viu, dinamic, care vine în întâmpinarea clienţilor săi prin tot ceea ce le poate fi acestora de folos: asistenţă economică, studii de piaţă, cursuri şi testări de personal, punându-le la dispoziţie date (mai puţin cele confidenţiale, implicate în tranzacţiile curente) şi experienţa acumulată.

În acelaşi timp, Bursa Română de Mărfuri este interesată de propria sa dezvoltare. În primul rând, în domeniul funcţional, prin realizarea unor instrumente specifice, cum sunt, de exemplu, garanţiile bancare, sistemul informatic şi serviciul de consultanţă. În al doilea rând, spaţial geografic, atât în ţară, prin deschiderea de filiale locale (Constanţa, Arad etc.) cât şi în străinătate, prin stabilirea unor relaţii de colaborare cu instituţii similare. De altfel, participarea la întruniri specifice de branşă, realizarea unor convenţii, urmăresc atât un câştig de informaţii, cât şi medierea relaţiilor comerciale în ambele sensuri, între comercianţii şi producătorii români şi străini.

Prin realizarea de filiale proprii, specializate sau universale, prin concursul acordat iniţiativelor de a crea şi alte unităţi similare, Bursa Română de Mărfuri speră să participe la apariţia unei adevărate reţele bursiere în ţara noastră. Experienţa ţărilor dezvoltate arată că, dincolo de factorul stimulativ concurenţial, bursele funcţionează cu succes, rezolvând în paralel, pe un spaţiu vast, ca un sistem de vase comunicante, o problemă majoră: quasi uniformizarea preţurilor. Este ceea ce speră Bursa Română de Mărfuri să realizeze pentru ţara noastră şi pe plan internaţional, conectându-se prin mijloace informaţionale specifice la instituţiile similare din Europa. Va fi astfel dobândit, pe cale economică, un deziderat major al perioadei pe care o traversăm: reintegrarea României în structurile continentale, în fluxurile internaţionale de materii prime şi energie, cărora le-a aparţinut şi le va aparţine de drept.

Capitolul 3 - Înzestrarea cu resurse energetice, orientarea structurii economiei şi fluxurile internaţionale de resurse energetice şi de energie

Echilibrarea raportului dintre cererea şi oferta de resurse energetice în scopul asigurării unei creşteri economice cu costuri energetice minime, presupune atât identificarea şi analiza factorilor de influenţă (evoluţiile şi tendinţele consumului şi producţiei de energie, ale rezervelor de surse primare de energie şi ale preţurilor acestora, dezvoltarea pieţelor internaţionale, modificările structurilor economice etc.), cât şi crearea condiţiilor complexe (financiare, tehnologice, legislative etc.) capabile să apropie cât mai mult caracteristicile celor două elemente.

Experienţa demonstrează că există un anume interval în care poate fi situată cantitatea de energie pe care o ţară o consumă pentru obţinerea unui volum dat de produs intern brut (PIB). Limitele acestui interval depind de înzestrarea cu resurse energetice şi financiare, de soluţiile tehnologice şi opţiunile socioeconomice ale fiecărei naţiuni. Disponibilitatea limitată şi creşterea progresivă a costurilor de obţinere şi utilizare a resurselor energetice primare au dus la conştientizarea ideii că, în prezent, economisirea resurselor de energie primară este nu numai o necesitate, ci o alternativă energetică asigurând decuplarea creşterii economice de cea energetică. O asemenea concluzie apare mai evidentă dacă privim raportul dintre creşterea economică şi creşterea energetică prin prisma evoluţiei pieţei mondiale a combustibililor, ea însăşi formă principală a fluxurilor economice internaţionale actuale. Potenţialul de economisire a resurselor de energie primară poate fi evaluat prin compararea consumurilor energetice pe unitatea monetară de PIB realizat în diferite ţări[1]. Deşi aceste comparaţii au doar un caracter orientativ întrucât energointensivitatea PIB este influenţată atât de particularităţile naţionale, în special de structura economică, cât şi de rigurozitatea cu care se asigură comparabilitatea indicatorului, ca şi de rezultatele obţinute în raport cu care se analizează consumurile energetice, totuşi ele oferă imaginea performanţelor sistemului economic-energetic.

Pentru ca o asemenea evaluare să fie cât mai verifică este necesar să se facă distincţie între evoluţia energointensivităţii PIB datorată modificărilor structurale din economie şi cea determinată de schimbările tehnologice şi comportamentale[2]. Astfel, este necesar să fie evidenţiate clar şi distinct ceea

---

[1] Vezi: capitolul 1, subcapitolul 1.3., pag.15.
[2] Vezi: capitolul 1, subcapitolul 1.3., pag.17.

ce Darmstadter numeşte “efectele consumului specific (sau efectele de conţinut) şi efectele de structură”. Consumul specific evaluează în timp cantitatea de energie necesară realizării unei unităţi monetare de PIB (evaluat în preţuri comparabile). Structura PIB fiind presupusă constantă, efectele de structură reflectă variaţia consumului de energie pe unitatea monetară de PIB, ca rezultat al modificării structurii PIB, consumul specific al fiecărui sector fiind considerat constant.

În practică, doar efectul factorului calitativ (de conţinut) reprezintă un reper pentru măsurarea economiilor de energie realizate în decursul unei perioade. O scădere a consumului final de energie din industrie poate fi uneori rezultatul unei modificări structurale a producţiei şi nu a unei politici de economisire a energiei sau a unei diminuări a activităţii economice. De asemenea, o stabilizare a consumului de energie poate fi rezultatul acţiunii a două efecte care se compensează: o creştere a energointensivităţii, pe de o parte şi o scădere a ponderii ramurilor energofage, pe de altă parte.

Odată cu creşterea cu 35% a producţiei mondiale de energie, în anul 1991 faţă de 1971, curba consumului de energie a înregistrat, în ultimii 20 de ani, o evoluţie ascendentă, înregistrând trei porţiuni de discontinuitate în perioadele 1974- 1975, 1980-1983 şi în anul 1990.

La nivel global, combustibilii lichizi rezultaţi, în principal, din rafinarea ţiţeiului, continuă să domine piaţa energetică internaţională, consumul lor reprezentând 37,1% din consumul total de energie şi înregistrând o creştere de 0,8% în perioada 1990-1991. În aceeaşi perioadă, producţia globală de combustibili lichizi a scăzut cu 0,55%, asigurând 39,7% din producţia de energie.

Cererea de petrol care poate fi evaluată şi prin dependenţa energetică de petrol (indicator destinat cuantificării reacţiilor la modificările intervenite pe piaţa petrolului) variază între 100% (în Mauritania) şi 15,1% (în China). În ceea ce priveşte oferta, rezervele exploatabile globale de petrol au crescut în perioada 1987-1990 cu 10%, în principal, datorită reevaluării rezervelor statelor din Golful Persic. Trebuie însă remarcat faptul că în celelalte ţări, rezervele estimate în aceeaşi perioadă s-au diminuat cu 3,3% în S.U.A.,iar în Europa cu 23,3%. În Rusia câmpurile petrolifere sunt în proporţie de 60-90% depreciate, potenţialul existent putând fi valorificat numai cu ajutorul unor investiţii străine semnificative.

Piaţa internaţională a cărbunelui, parte integrantă a fluxurilor economice internaţionale, este mult mai slab dezvoltată decât cea a petrolului, întrucât există numeroase ţări care nu utilizează şi nu produc această resursă energetică. Pentru numeroase ţări, însă, cărbunele este principala sursă de energie primară (în China, de exemplu, cărbunele reprezintă 80,8% din consumul de energie, în Coreea de Nord 88,7%, în India 67,7% etc.), în condiţiile în care această categorie de combustibili fosili reprezintă 28% din

producţia globală de energie, respectiv 29,2% din consum.

Dintre combustibilii fosili, cererea de gaz natural reprezintă componenta care înregistrează evoluţia ascendentă cea mai dinamică, fapt datorat atât impactului favorabil asupra mediului înconjurător, cât şi interesului crescând pentru utilizarea turbinelor cu gaz cu eficienţă energetică ridicată (producţia globală a crescut cu 9% în perioada 1988-1991, reprezentând 22,8% din producţia de energie şi 23,7% din consumul mondial de energie). Piaţa gazului natural, privită în contextul fluxurilor economice internaţionale capătă o însemnătate tot mai mare, asigurând o mare parte din cererea de energie prin importul acestei resurse(de exemplu, în Japonia gazul natural deţine o pondere de 12,5% din consumul de energie, producţia internă asigurând numai 4,1% din cerere).

Rezervele exploatabile identificate în ţările fostei URSS au crescut cu 32,7%, constituind 42,3% din potenţialul mondial, în timp ce în Europa de Vest s-au diminuat cu 21,3%, iar în S.U.A. cu 15%. Decalajul dintre cerere şi ofertă deschide numeroase oportunităţi de afaceri pentru ţările bogate în astfel de resurse insuficient exploatate în prezent.

Deşi reevaluările şi descoperirile de noi rezerve de resurse energetice primare au condus la creşterea rezervelor exploatabile de petrol cu 11,4% în perioada 1987-1990, iar a celor de gaze naturale cu 17,9% în acelaşi interval de timp, se estimează, că în condiţiile tehnologice şi economice actuale aceste rezerve ar putea acoperi necesarul de petrol pentru 40 de ani, de gaze pentru 50 de ani, iar de cărbune pentru 200 de ani.

În anul 1991, consumul total de energie al ţărilor membre OCDE se ridica la 52,4% din consumul mondial de energie, în timp ce numai 37,4% din producţia globală era asigurată de aceste ţări. Cu alte cuvinte, oferta ţărilor industrializate acoperea numai 74,5% din necesarul propriu. Deşi după 1973, anul izbucnirii primului şoc al petrolului, ponderea cărbunelui a crescut în totalul consumului de resurse energetice, petrolul rămâne principala sursă de energie. Ţările industrializate sunt în continuare dependente de importurile din Golful Persic. Orientarea către alte resurse energetice, precum cărbunele şi gazele naturale, se datorează, în parte, instabilităţii pieţei petrolului[1].

În ceea ce priveşte ţările Europei Centrale şi cele care făceau parte din fosta URSS, acestea asigură aproximativ 22% din oferta de energie, consumând numai 20,6% din totalul resurselor energetice utilizate pe plan mondial. În cazul acestor ţări cererea de resurse energetice primare este

[1] Astfel, în anul 1991, oferta de ţiţei a fost afectată de războiul din Golf, producţia scăzând în Irak cu 86,9% şi în Kuweit cu 84,1%, adică cu aproximativ 4,5% din producţia globală a acestui combustibil. Efectele diminuării ofertei au fost însă compensate prin creşterea producţiei de ţiţei în alte ţări ca Arabia Saudită (cu 26,2%), Emiratele Arabe (cu 12%), Iran (cu 7,8%) etc.

asigurată, în primul rând, pe baza combustibililor solizi. După anul 1989 se remarcă diminuarea consumului de cărbune, în principal, datorită scăderii activităţii economice.

Conform estimărilor U.S. Office of Technology Assessment, cererea de energie va înregistra şi în viitor o creştere continuă. Astfel, în ţările în curs de dezvoltare volumul energiei utilizate s-ar putea tripla în următorii 30 de ani, iar ponderea acestor ţări în consumul global de energie ar urma să crească de la 26% în anul 1991, la 40% în anul 2020.

3.1.Ţiţeiul

În situaţia în care cel mai mare producător de energie al lumii - fosta Uniune Sovietică - se confruntă cu mari probleme generate de tulburările sociale şi politice, riscurile unui nou şoc în furnizarea de energie, ca urmare a afectării echilibrului firav al pieţei mondiale a ţiţeiului, a recentelor schimbări politice şi a dezmembrării acordurilor tradiţionale în cadrul fostului CAER, nu trebuie subestimate.

Puternica vulnerabilitate atât a ţărilor membre OCDE, cât şi a Europei de Est, rezultată din modul oligopolist de furnizare a energiei, poate fi ilustrată atât de: menţinerea dependenţei ţărilor OCDE de OPEC - peste 60% din consumul de petrol în 1990 - şi rolul determinant al ţărilor din Golf la determinarea preţului petrolului; cât şi de totala dependenţă a ţărilor central şi est-europene de fosta Uniune Sovietică.

Reducerea şi eventual modificarea dependenţelor poate fi obţinută numai prin coordonarea eforturilor producătorilor şi consumatorilor atât din est, cât şi din vest, precum şi a guvernelor în elaborarea politicilor vizând diversificarea opţiunilor de furnizare a ţiţeiului şi realizarea unei reale previziuni a pieţei energiei.

Aceste eforturi ar putea fi - pe termen mediu şi lung - influenţate de crearea unei noi paradigme a interdependenţei energetice în Europa, pe măsura integrării ţărilor central şi est europene pe piaţa energetică vest europeană (incluzând infrastructura de transport corespunzătoare) şi în fosta Uniune Sovietică, eventual recâştigarea rolului egalizator, ca o alternativă la OPEC. Această nouă paradigmă ar fi benefică în final atât Estului, cât şi Vestului prin:

a. revitalizarea producţiei de energie şi a comerţului fostei Uniuni Sovietice care ar permite: pentru ţările din Vest: diversificarea portofoliului de import, reducerea dependenţei faţă de OPEC şi deschiderea de noi frontiere pentru legăturile energetice şi pentru extinderea considerabilă a comerţului cu Estul; pentru ţările din centrul şi estul Europei: - diversificarea portofoliului de import şi reducerea dependenţei faţă de Rusia; - susţinerea dezvoltării economice şi crearea de oportunităţi pentru comerţ şi atenuarea problemelor

tranziţiei la economia de piaţă; pentru ţările din fosta Uniune Sovietică: eliminarea crizei de lichidităţi şi revigorarea comerţului cu ţările vest , central şi est-europene, pentru a obţine necesarul de valută pentru importuri, controlul problemelor majore ale reformei economice şi promovarea integrării ei cu Europa;

b. integrarea economiilor energetice ale ţărilor central şi est europene în piaţa energetică mondială (demonopolizarea pieţelor interne, utilizarea eficientă a energiei, transferul de tehnologie).

Crearea Pieţei Comunitare Unice are implicaţii deosebite asupra desfăşurării fluxurilor de ţiţei. Obiectivele majore în domeniul energetic, stabilite în conformitate cu cele strategice ale creării pieţei unice, au ca scop realizarea unei securităţi sporite a ofertei şi a unor costuri de acces mai reduse la resursele de ţiţei. Politica energetică comunitară cuprinde atât o latură internă, cât şi una internaţională esenţială, deoarece asigurarea necesarului de energie a ţărilor CEE este dependentă în proporţie de 50% de surse externe. Astfel, reducerea gradului de dependenţă a Europei faţă de ţiţeiul din import, stabilită printr-o directivă a C.E.E., reprezintă o importantă barieră care limitează libera concurenţă în sectorul energiei.

În efortul de reducere a ponderii ţiţeiului pe piaţa energiei, CEE a limitat utilizarea ţiţeiului în centralele electrice. Totodată, ţărilor membre li se permite subvenţionarea purtătorilor de energie concurenţi şi impunerea unor taxe mai mari asupra produselor petroliere decât asupra altor forme competitive de energie. Aceste măsuri au permis reducerea dependenţei de importurile de ţiţei, care nu mai reprezintă decât 32-33% din necesarul de consum al CEE, concomitent cu reducerea la 45% a ponderii ţiţeiului în consumul actual de energie, faţă de peste 50% în anii '80.

Unul dintre avantajele industriei petroliere în scopul pregătirii condiţiilor pentru piaţa unică îl constituie comerţul relativ intens cu produse petroliere între ţările membre CEE şi faptul că, în majoritatea acestor ţări, consumatorii au posibilitatea de a alege între mai mulţi furnizori. Monopolurile petroliere din Spania, Portugalia şi Grecia se află într-un proces de dezintegrare, în scopul alinierii condiţiilor pieţelor acestor ţări la cele ale celorlalte ţări membre.

În paralel cu procesul constituirii Pieţei Comunitare Unice şi complementar acestuia, în Europa a prins contur, în ultimii ani, un nou concept de integrare energetică, materializat în “Charta Pan-Europeană a Energiei”. Aceasta reprezintă un program de implementare a integrării energetice, iniţial doar a ţărilor europene, ulterior înglobând şi SUA şi Japonia, pe baza stimulării complementarităţilor dintre posesorii de ţiţei şi alte resurse energetice (în speţă Rusia), deţinătorii de tehnologii avansate şi know-how şi pieţele consumatoare de energie (din Europa de Vest, Est, Nord).Mai simplu şi mai concret, scopul Chartei la care au aderat până în prezent 48 de state, este acela de a “crea o piaţă deschisă a energiei, în care accesul la resurse să se facă în mod

nediscriminatoriu”[1].

Adoptarea Chartei şi transpunerea acesteia în practică sunt legate de adâncirea procesului de integrare economică atât la nivel vest-european, cât şi la nivelul întregii Europe. Există diferenţe pregnante între nivelul de dezvoltare economică şi structura economiilor, dar şi între situaţia energetică din vestul şi respectiv, estul Europei. Pe plan energetic, integrarea va avea impact mai ales asupra situaţiei ofertei decât a cererii de energie, care nu va fi resimţit pe termen scurt, ci pe termen mediu şi lung.

Un factor important, dar în acelaşi timp, un obiectiv - ţintă în configuraţia Europei Unite îl va constitui Rusia, a cărei integrare în Europa, cel puţin în deceniul actual, este văzută, în principal, din punct de vedere energetic. În cadrul programului de integrare reprezentat de Charta Europeană, Rusiei i se rezervă dreptul de acces privilegiat la tehnologia occidentală necesară dezvoltării sectorului energetic, în schimbul accesului la propriile resurse de ţiţei (şi alte resurse de energie) pe care îl va acorda Europei, S.U.A., Japoniei.

Obiectivul final al Europei Unite este, prin urmare, acela al creşterii securităţii ofertei prin sporirea gradului de diversificare a furnizorilor (respectiv reducerea dependenţei faţă de ţiţeiul din Orientul Mijlociu şi Africa de Nord). Rezultatul acestui demers ar putea conduce la diminuarea importanţei relative a OPEC. În timp ce noua orientare a Europei devine un fapt real, estimările privind cuantumul rezervelor continuă să confere Orientului Mijlociu o poziţie de furnizor major de ţiţei, în timp ce Rusia va fi incapabilă să susţină actuala rată a producţiei până la sfârşitul secolului.

Departajarea lumii în blocuri comerciale regionale (în domeniul energiei) nu trebuie să constituie însă un răspuns la această problemă. În pofida includerii în acest program a Japoniei, S.U.A. şi a altor ţări neeuropene importatoare de ţiţei, s-a conturat, tot mai pregnant, impresia constituirii, deja, a unui “Euro-club”, care nu va face decât să accentueze ideea de confruntare care domina relaţiile producători-consumatori din anii '60 şi '70.

În momentul în care piaţa va putea să-şi exercite funcţiile - în principal cea de alocare - provenienţa ţiţeiului nu va mai conta (Orientul Mijlociu sau Rusia). Totuşi, dincolo de scopul reducerii dependenţei faţă de Orientul Mijlociu, problema fundamentală a Europei rămâne aceea de a administra sau de a stimula fluxurile de investiţii de capital către fosta URSS.

Integrarea economică mai pronunţată a fostei URSS şi a ţărilor Est Europene în economia mondială, prin intermediul Europei Unite, ar putea conduce la intensificarea comerţului internaţional, stimularea cererii economiei mondiale, implicit a cererii de ţiţei, dar, probabil, după anul 2000. Dinamica producţiei de ţiţei şi a altor resurse energetice în ţările europene va condiţiona

[1] Vezi capitolul 1, subcapitolul 1.4, pag. 15.

gradul de dependenţă a Europei de importul de resurse, în special de cel de ţiţei din ţările OPEC. Cu cât integrarea pe plan energetic şi economic a Europei este mai rapidă şi mai profundă, cu atât există premise mai favorabile pentru stimularea cererii şi a consumului de ţiţei şi energie în această zonă şi, implicit, pentru dezvoltarea potenţialului energetic, inclusiv în fosta URSS.

Dezvoltarea, diversificarea şi modernizarea producţiei de ţiţei în Europa de Est este restricţionată de resursele financiare limitate, deoarece pe piaţa internaţională a capitalului se conturează restrângerea ofertei, în paralel cu creşterea sensibilă a cererii din partea unor ţări din Orientul Mijlociu şi din alte zone.

Reducerile substanţiale (proiectate) în intensitatea energetică şi petrolieră în Europa de Est şi fosta URSS vor necesita capital suplimentar pentru modernizarea rafinăriilor lor, proces biunivoc, în cadrul căruia gradul de succes al proceselor menite să asigure ameliorarea eficienţei energetice va fi determinat de amploarea şi succesul reformelor în domeniul preţurilor.

Faţă de anul 1993, în anul 1994 şi 1995 preţurile nominale vor creşte cu 2%, urmând ca între 1995 şi 2000 acestea să înregistreze o creştere de 3% anual şi apoi un declin în anul 2005 (tabelul nr. 3.1.).

Preocuparea pentru o piaţă energetică a Europei poate determina propagarea de semnale şi efecte negative, în sensul reducerii cooperării cu alte ţări. Acesta ar fi un argument împotriva creării unui bloc european al energiei şi un punct de plecare în realizarea în perspectivă a unei pieţe unice a energiei. Experţi occidentali, dar mai ales din ţările arabe, susţin necesitatea încurajării prioritare a proceselor de restructurare şi modernizare care au loc în industria petrolieră mondială, în sensul constituirii unei pieţe petroliere globale, integrate, nesupusă controalelor naţionale sau regionale.

Tabelul nr. 3.1. - Preţurile petrolului în perioada 1989-1990 şi evoluţia în perspectiva anului 2005

Anul	Preţ curent	1990 constant $ /baril
1989	16,3	17,1
1990	21,2	21,2
1991	17,3	17,0
1992	17,6	16,5
1993	17,3	15,7
1994	17,4	15,5
1995	18,0	15,6
2000	24,7	18,0
2005	26,8	17,0

Sursa: Platt's Oil Price Report and World Bank.

România reprezintă o regiune producătoare de ţiţei intens explorată, producţia de petrol destinată comerţului datând din anul 1860. Zăcămintele petroliere sunt localizate în Depresiunea Pericarpatică din Valahia, într-o zonă care se întinde spre sud, de la poalele sudice ale Carpaţilor. Câteva zăcăminte mici on-shore au fost descoperite la începutul anilor '80, la nord-est de Constanţa, în Marea Neagră (Lebăda Est şi Vest). Cantităţi mari de ţiţei (estimate la 600 milioane de barili) sunt considerate de perspectivă şi plasate în platoul continental al Mării Neagre, dar la adâncimi de peste 80 metri. O serie de zăcăminte relativ mari au fost descoperite în Bazinul Panonic de-a lungul graniţei cu Ungaria. Acestea includ zăcământul de la Suplacu de Barcău, estimat iniţial de a fi avut 300 milioane de barili de ţiţei greu.

Producţia a înregistrat niveluri fluctuante, în anul 1976 atingându-se nivelul maxim de 111 mil.barili. Prin politica autarhică promovată de Guvern în anii '80, importurile de ţiţei au fost drastic reduse impunându-se maximizarea ratelor de producţie de ţiţei fără a ţine cont de cheltuielile economice şi financiare impuse şi neacordându-se importanţă managementului zăcămintelor pe termen lung. În consecinţă, o parte importantă de rezerve care iniţial erau recuperabile au devenit irecuperabile, iar deteriorările echipamentului (pompe, supape, prăjini de foraj) au determinat declinul producţiei. Din rezervele estimate la 727 mil.barili, în anul 1987 au fost extrase 78,5 mil.barili, ceea ce reprezintă un raport rezerve/producţie egal cu 9.

În 1992 în cadrul R.A.PETROM s-au produs 6,6 mil.t (135.000 barili/zi) de ţiţei, reprezentând o reducere de 32% în ultimii patru ani. Estimarea producţiei de ţiţei pentru anul 1995 şi 2000 (6,9 mil.t, respectiv 5,3 mil.t)se bazează pe evaluările de echilibrare în greutate şi nu sunt raportate la preţurile petrolului sau la economiile de producţie.

În perioada 1990-1992 consumul aparent de produse petroliere a scăzut cu 28 % ca urmare a declinului accelerat al producţiei interne. Cantitatea de ţiţei rafinată în unităţile proprietate de stat a scăzut de la 23,7 mil.t în 1990 la 9,0 mil.t în 1992. În perioada 1991-1992 au început să apară pieţe interne pentru produsele petroliere în afara sistemului de alocaţie de stat, alimentate de volumul crescând al prelucrării ţiţeiului cu terţi, în România şi într-o măsură mai mică, de importurile de produse. Sarcina transportului ţiţeiului intern şi importat destinat satisfacerii cererii revine CONPET S.A. prin exploatarea a 4500 km de conducte şi staţii de pompare, ca un concern comercial care fixează tarifele de transport. Nici o ţară din centrul sau estul Europei nu dispune de o reţea de legătură aşa de bine dezvoltată între amplasamentele de rafinare pentru transferul materiilor prime, ca România care are două sisteme de conducte: sistemul de conducte pentru ţiţeiul importat , care transportă ţiţeiul din portul Constanţa la rafinăriile din ţară; sistemul intern de conducte, cuprinzând o serie de distribuitoare şi conducte principale, care preia ţiţeiul din zăcămintele din sudul şi estul ţării la rafinăriile de la Câmpina,

Dărmăneşti şi Ploieşti.

Cele două sisteme, deşi se diferenţiază, au comune anumite elemente negative cum ar fi: pierderi ridicate comparativ cu standardele internaţionale, de la 0,2% pentru sistemul de import la 0,7% pentru sistemul intern, care încorporează tancuri de depozitare din care hidrocarburile se evaporă; deteriorări fizice şi pierderi asociate de-a lungul conductelor grav corodate; măsurare inadecvată a debitelor; lipsa controlului complet automatizat la staţiile de pompare.

România nu dispune de conducte de ţiţei de legătură cu ţările vecine, toate importurile fiind făcute pe mare cu petroliere până în portul Constanţa şi apoi prin conducte, la rafinare. Instalaţiile pentru importul de ţiţei de la Constanţa pot fi adaptate la nave până la 150000 dw supuse unei limite de pescaj de aproximativ 16 m, la o singură dană disponibilă pentru navele mari.

Preţul ţiţeiului produs intern este fixat la aproximativ 70-80% din preţul internaţional al ţiţeiului, de calitate comparabilă, ceea ce face ca reforma, în acest domeniu să aibă în vedere următoarele elemente:

- fixarea preţului intern la ţiţei în funcţie de preţurile internaţionale şi ajustarea lor săptămânal sau lunar;
- ţiţeiul importat trebuie în continuare evaluat pentru rafinării la preţurile pieţei actuale convertite la cursul de schimb al pieţei în momentul livrării;
- preţul produselor după rafinare trebuie să fie fixat prin referinţă la preţurile spot internaţionale şi nu prin referinţă la costurile medii ale ţiţeiului.

Politica energetică a României are ca punct de plecare reducerea dependenţei excesive a sectorului energetic de resursele de hidrocarburi (interne şi din import), realizată prin utilizarea raţională a energiei prin diversificarea surselor de aprovizionare cu ţiţei din import şi substituirea produselor petroliere (păcură) cu energie nucleară şi cărbune. Elementul cheie al acestei strategii energetice îl constituie politica în domeniul petrolului şi mai ales anticiparea corectă a evoluţiei preţului internaţional al petrolului şi nivelul cererii mondiale. Creşterea puternică a cererii, cuplată cu declinul producţiei ţărilor nemembre OPEC şi cu stagnarea producţiei OPEC în acest domeniu poate conduce la declanşarea unui al treilea şoc petrolier şi la o majorare pregnantă a preţurilor. Printr-o politică de utilizare raţională a energiei, inclusiv a produselor petroliere, prin punerea la punct a unei politici de constituire şi dezvoltare a stocurilor de ţiţei, prin substituţia parţială a consumului de păcură cu alte resurse fosile sau reînnoibile, prin integrarea politicii în domeniul petrolier în ansamblul politicii comunitare şi internaţionale, inclusiv prin aderarea la Agenţia Internaţională a Energiei (A.I.E.) România îşi poate spori gradul de securitate energetică şi invulnerabilitatea la un posibil şoc petrolier.

3.2. Gazul natural

În anul 1992, volumul de gaz natural comercializat pe plan mondial s-a ridicat la 2106 mld.m.c. (din care 19,1% extras offshore), iar la nivelul ţărilor membre OCDE, 884 mld.m.c. (din care 31,5% extras offshore).

Infrastructura aferentă transportului de gaz natural către pieţele de desfacere cuprinde, numai în ţările AIE, peste 702714 km conducte şi 25 terminale de gaz natural lichefiat (GNL), la un consum total de gaz de 1023 mld.m.c.

În medie, pe plan mondial, sunt instalaţi 690 km de conducte de transport pentru 1 mld.m.c. de gaz consumat, cifra diferind de la o ţară la alta în funcţie de caracteristicile geografice şi ponderea gazului natural în structura consumului de energie. Trebuie să menţionăm însă, faptul că, din punctul de vedere al lungimii conductelor, sistemul de transport al gazelor este în general, de 4 ori mai mic decât cel de distribuţie.

Din cele 2106 mld.m.c. de gaz natural comercializate în anul 1992, numai 16% (337 mld.m.c.) au făcut obiectul fluxurilor internaţionale, din acestea 24% fiind transportate sub formă de GNL (adică numai 3,8% din volumul de gaz comercializat pe plan mondial). Cu toate acestea, specialiştii remarcă tendinţa generală de creştere a fluxurilor internaţionale de gaz natural.

În anul 1992, principalele fluxuri mondiale de gaz erau: exporturile din Rusia către vestul Europei (63 mld.m.c.), importurile de GNL ale Japoniei din Indonezia, Brunei, Malaezia, Australia, Abu Dhabi şi SUA (61 mld.m.c.), exporturile din Canada către SUA (57 mld.m.c.), importurile de gaz din Algeria în Europa (33 mld.m.c.) şi exporturile Olandei şi Norvegiei către alte ţări europene (41 mld.m.c., respectiv 25 mld.m.c.). După destrămarea URSS, o pondere din ce în ce mai mare a gazului comercializat este tranzitată prin terţe ţări. Astfel, majoritatea gazului exportat din Rusia către ţările din centrul şi estul Europei trece prin Ucraina. Condiţiile specifice tranzitului se aplică şi pentru exporturile Danemarcei către Franţa, Italia, Luxemburg şi Elveţia (13 mld.m.c. în anul 1992) şi pentru cele ale Norvegiei către Belgia, Franţa şi Olanda (11,5 mld.m.c.). Din anul 1993, Norvegia exportă gaz către Spania şi Austria. De asemenea, toate conductele de gaz din Algeria spre Europa (de exemplu, Italia şi Slovenia) tranzitează Tunisia (14,9 mld.m.c. în anul 1992). În total, aproximativ 54% din comerţul mondial de gaz (cu excepţia GNL) este tranzitată prin terţe ţări.

Sistemul de transport al gazului natural s-a dezvoltat radical, din centrul ţării, unind zăcămintele de gaz, inclusiv zonele de producţie de gaz asociat. Lungimea totală a conductelor este de aproximativ 12000 km, iar diametrele acestora sunt cuprinse între 250 şi 1000 mm. Reţeaua de transport poate fi împărţită în 9 subsisteme, fiecare dintre ele au câte două conducte montate în paralel şi interconectate. Capacitatea sistemului de transport al gazului natural

este de aproximativ 135 mil.mc/zi ,respectiv 40 mld.mc/an.

Sistemul de distribuţie a gazului natural deserveşte aproape 500 de oraşe şi sate. În anul 1992, reţeaua cuprindea aproximativ 15000 tone de conducte care aprovizionau 3000 de consumatori industriali, 20000 de consumatori comerciali/instituţionali şi 2,56 milioane de consumatori casnici. Sediile centrale ale sistemului de distribuţie a gazului natural sunt localizate la Bucureşti şi Târgu Mureş, ultimul deservind nordul ţării.

Pentru a asigura baza informaţională necesară formulării politicilor şi a reduce riscurile şi incertitudinea în activităţile de explorare şi exploatare a gazului natural, Ministerul Industriilor a început evaluarea potenţialului naţional de hidrocarburi, cu finanţare de la Banca Mondială. Astfel, un număr de 455 zăcăminte fac obiectul unor cercetări detaliate efectuate de specialişti în domeniu.

Zăcămintele de gaz din România pot fi împărţite în două categorii cu caracteristici foarte diferite: zăcămintele de gaz din Transilvania, unde structura geologică este relativ simplă, cu puţine falii şi zăcămintele de gaz neasociat, caracterizate de o geologie complexă, cu falii şi stratificări capcană de gaz şi ţiţei. Au fost descoperite peste 70 de astfel de zăcăminte, şase dintre ele fiind estimate ca având rezerve recuperabile de 2-3 mld.mc fiecare, dar accesul la tehnologiile de explorare şi forare avansate poate să conducă la revizuirea estimărilor efectuate .

În anul 1992, producţia PETROM a fost de numai 7,08 mld.mc. de gaz, reprezentând o reducere cu 47% faţă de producţia realizată în anul 1988. În acelaşi timp, producţia ROMGAZ de gaze neasociate a scăzut de la 25,2 mld.mc.în anul 1988 la 15,l mld.mc în 1992. Estimările efectuate în ultimii doi ani indică o stabilizare a volumului de gaz natural extras la aproximativ 21 mld.mc/an.

Estimările producţiei de gaz natural în perspectiva anului 2000 indică valori diferite în funcţie de sursa de provenienţă. Astfel, prognozele guvernamentale sunt considerate, de către regiile autonome, ca nerealiste datorită perspectivelor nesigure de inversare, pe termen lung, a declinului producţiei interne de gaz natural.

Industria chimică şi cea a producerii de energie electrică şi termică sunt principalele pieţe de desfacere pe care le aprovizionează sistemul naţional de transport şi distribuţie a gazului natural (tabelul nr. 3.2.).

Tabelul nr. 3.2. - Evoluţia consumului de gaz natural în perioada 1988 – 2000

mld. mc. la15°C

Anul	1988	1989	1990	1991	1992	1995	2000
Industrie, din care:	24,7	23,7	20,1	14,1	12,7	12,2	10,6
industria chimică	13,1	12,8	9,6	5,5	6,0	-	-
industria energiei electrice şi termice	11,9	11,8	10,8	10,0	8,5	6,7	4,6
consum casnic	2,6	2,7	2,7	3,1	3,2	6,4	9,6
Alţi consumatori	1,6	1,8	1,7	1,6	1,8	2,0	3,1
Total	40,8	40,0	35,3	28,8	26,2	27,3	28,0

Sursa:date de la ROMGAZ.

Deşi arderea gazului natural în termocentrale determină randamente de conversie sporite faţă de oricare alt tip de combustibil, declinul producţiei naţionale de gaz a avut ca efect descreşterea progresivă a cotei alocate pentru generarea de energie[1].

Prognoza necesarului de gaz natural indică schimbări structurale semnificative concretizate în reducerea bruscă a consumului industrial şi triplarea celui casnic. Declinul previzionat al cererii din industrie are la bază ipoteze privind restructurarea acestui sector al economiei naţionale, schimbarea tipului de combustibil folosit pentru generarea de energie etc. Totuşi, pe termen lung, există posibilitatea unui reviriment al necesarului de gaz natural, în special pentru industria producerii energiei electrice şi termice (RENEL prevede un consum mai mare decât cel estimat de ROMGAZ: 9mld.mc în anul 1995 şi 10 mld.mc. în 2000), fapt ce accentuează necesitatea intensificării participării la fluxurile internaţionale, în scopul echilibrării, prin importuri a cererii şi ofertei naţionale de gaz natural.

Gazul este transportat în România din Rusia via Shebelinka prin conducta de transport care trece prin localitatea Izmail din Ucraina. Conducta a intrat în funcţiune în anul 1974, fiind uneori cunoscută sub numele de "prietenie" şi se întinde pe o lungime de 660 km de-a lungul sudului Ucrainei şi sud-estului Republicii Moldova, de la zăcământul de gaz Shebelinka din estul Ucrainei. Se uneşte cu conducta Soyuz care exportă gaz din zăcământul Orenburg din Rusia (la vest de Urali), spre Europa de est, via Uzhgorod, Ucraina.

[1] Din cauza deficitului existent, gazul este alocat de către Direcţia Generală pentru Corelarea Resurselor Materiale din Ministerul Industriilor care fixează cote anuale şi lunare. ROMGAZ, care prin Ordinul nr. 33 al ministrului coordonează consumul de gaz, face propuneri anuale pentru împărţirea volumului de gaz disponibil.

Dincolo de punctul de livrare a gazului din C.S.I. pentru România, aproape de Izmail, conductele de tranzit continuă spre Bulgaria şi Turcia. Tranzitul spre Bulgaria a început în anul 1972 folosindu-se o conductă de 200 km lungime, iar cel spre Turcia, în anul 1988 cu o conductă de aceeaşi lungime. Cantităţile de gaz natural care sunt tranzitate prin România (tabelul nr. 3.3) variază conform contractelor individuale, dar, în total, sunt transportate anual aproximativ 10-12 mld.mc.

România a început să importe gaz natural din Uniunea Sovietică încă din anul 1979. În 1992, importurile de gaz reuşesc să înregistreze valori zilnice de aproximativ 15 mil.mc., scăzând la o valoare totală de 4,6 mld.mc., nu din cauza micşorării cererii, ci a lipsei de devize.

Tabelul nr. 3.3. - Cantităţile de gaz tranzitate din C.S.I. prin România în perioada 1990-1992

mld.mc.la 0°C

Destinaţia/Anul	1990	1991	1992
Turcia	2,070	1,352	5,762
Bulgaria	8,125	8,480	3,923
Total	l0,195	9,832	9,685

Sursa: date de la ROMGAZ.

Există cinci tipuri de reglementări pentru importurile de gaz:

1. ROMGAZ importă de la GAZPROM prin ROMPETROL. Gazul este furnizat ca plată pentru activităţile de deschidere a şantierelor de gaz contractate de ROMPETROL. Gazul provine de la Orenburg şi alte câteva zăcăminte. Volumul de gaz importat a fost de 1,8 mld.mc în 1993. Contractul existent are o durată de valabilitate de 25 de ani începând din 1974. Nu sunt condiţii stricte de anulare. Preţurile sunt negociate trimestrial, în principal pe baza formulei care foloseşte preţurile din bazinul mediteraneean pentru ţiţei, păcură şi motorină;

2. contractele prin compensaţie sunt negociate între Guvernul României şi guvernele CSI. Tranzacţiile de cumpărare sunt încheiate de ROMPETROL, iar plata este făcută prin export de mărfuri. Volumul de gaz importat în urma încheierii contractelor de acest tip a fost de aproximativ 0,7-0,8 mld.mc/an în 1992 şi 1993;

3. societatea mixtă WIEH a negociat contracte prin compensaţie cu societăţile de îngrăşăminte din România. Volumul importurilor s-a cifrat la 2 mld.mc.în 1992. De asemenea, în 1992, a fost încheiat un contract suplimentar între RENEL şi WIEH. WIEH livrează gazul până la graniţă, de unde ROMGAZ asigură transportul la consumatori pentru o taxă cuprinsă între 2,50 - 6 $ S.U.A./1000 mc., în funcţie de distanţă;

4. ROMGAZ primeşte gaz drept recompensă pentru tranzitul de gaz spre Turcia şi recent, pentru tranzitul spre Bulgaria. Volumul gazului furnizat astfel este, în general, mai mic de 0,35 mld.mc.;

5. o cantitate redusă de gaz comercializată cu GAZPROM pentru echilibrarea temporară a furnizării este plătită în dolari S.U.A.

Ţinând seama de declinul producţiei interne de gaz, ROMGAZ estimează că importurile sale se vor tripla, ajungând la l5 mld.mc.în anul 2ooo, pentru realizarea cărora se au în vedere câteva proiecte care includ:

- o legătură la sistemul Transgaz printr-o conductă de 60 km. sau de la conducta de tranzit de gaz (deservind Europa de vest prin Slovacia) de la Uzhgorod din Ucraina la sistemul de transport din nord-vestul ţării. Raţiunea unei astfel de legături este dublă: va fi o alternativă pentru conducta Shebelinka-Izmail care traversează zona Transnistria din Republica Moldova, asigurând o flexibilitate sporită căilor din import pentru gazul furnizat de ţările CSI; această nouă rută va fi utilă pentru consolidarea furnizării din reţeaua de distribuţie din nord-vestul ţării noastre. Costul unei astfel de legături va fi de aproximativ 50 mil.$ SUA, iar cel al gazului furnizat prin Uzhgorod va fi ceva mai mare decât al celui livrat prin Izmail, din cauza distanţei crescute de transport;
- construirea unui terminal de gaz natural lichefiat (GNL) la Constanţa. Acest terminal va oferi o flexibilitate suplimentară în aprovizionare, dar cheltuielile vor depăşi cu mult costurile marginale ale gazului rusesc furnizat prin conductele existente;
- furnizarea gazului iranian printr-o nouă conductă via Turkmenistan sau Turcia;
- furnizarea de gaz din Kazahstan sau Turkmenistan, livrat prin conductă, via Iran şi Turcia.

România, prin poziţia sa geografică, trebuie să sprijine orice plan de livrare a gazului din Asia Centrală sau Orientul Mijlociu spre Europa, via Turcia. De asemenea, trebuie examinate toate posibilităţile de cooperare regională pentru realizarea terminalului de GNL la Constanţa, pentru accesul la furnizarea de gaz lichefiat algerian prin Turcia (unde se află în construcţie un terminal conectat la reţeaua internaţională de conducte) şi participarea la construcţia unei uzine de GNL în insula Kurk din Croaţia.

Evoluţia preţurilor la utilizatorii finali (tabelul nr. 3.4) arată că până în noiembrie 1990, preţurile la consumatorii casnici şi cei industriali erau de 1000 lei/1000 mc. (50 $ SUA/1000 mc. la cursul oficial de schimb). Preţurile au crescut de atunci de câteva ori. Prin înţelegere cu Banca Mondială şi F.M.I., Guvernul român a hotărât să mărească preţul gazului cu 10% în fiecare trimestru, până când va fi atins nivelul preţului internaţional.

Tabelul nr. 3.4 - Evoluţia preţurilor la gazul natural în perioada 1990 – 1993

lei/1000m.c.

		Nov. 1990	nov. 1991	mai 1992	oct. 1992	mai 1993	aug. 1993
Industrie	1000	2800-3500	10650	11700	19700	24000	43188
Consum casnic	1000	1000	1000	3700	3700	24000	24000
(subvenţii)	(0)	(1800-2550)	(9650)	(8000)	(16000)	(0)	(0)

Sursa: date de la ROMGAZ, Ministerul Finanţelor.

În august 1993, preţul de referinţă pentru gazul natural a fost de 54 $ SUA/1000 mc (la cursul oficial de 836 lei/ 1 $ SUA).

Modificările de preţ pe baza acordului cu FMI şi Banca Mondială au constituit o primă etapă în reforma preţurilor. O a doua etapă va consta în introducerea preţurilor care să reflecte diferenţele dintre costurile de furnizare la diferiţi consumatori.

Ministerul Industriilor pregăteşte o lege care să specifice drepturile şi responsabilităţile investitorilor interesaţi în explorarea şi extracţia gazului natural şi care stabilească un sistem de prevederi privind concesionările, care să asigure un tratament nediscriminatoriu în acordarea licenţelor de explorare şi extracţie, pentru firmele române şi străine.

În anul 1993, Guvernul a amendat legea investiţiilor străine (legea nr.35/1991) în scopul îmbunătăţirii condiţiilor fiscale stipulate şi al creării unui regim liberal pentru investiţiile străine în România. Prin organizarea unei Agenţii Naţionale pentru Resurse Minerale, independentă, se prevede aplicarea unui sistem de stabilire a preţului gazului produs în concesiuni, pe baza preţurilor FOB ale păcurii cu 3,5% sulf, medie pe trei luni, transformate din dolari în lei, la cursul de schimb al zilei.

Schimbările legislative din anul 1993 au darul de a trezi interesul investitorilor pentru zonele oferite spre concesionare în 1991, respectiv în luna august 1993.

3.3. Cărbunele

Volumul exporturilor mondiale de lignit a scăzut în anul 1993, faţă de anul 1992, cu 7 %, de la 232,7 mil.t. la 214,8 mil.t. ,fapt ce rezultă, în principal, din diminuarea cu 42 % a exporturilor efectuate de SUA (de la 39,0 mil.t. la 22,5 mil.t.) către ţările din Europa.

Exporturile de lignit din Columbia, Indonezia şi Polonia au înregistrat un spor de aproape 5 mil.t. în perioada 1992-1993; au crescut, de asemenea, cu aproximativ 0,5 mil.t. exporturile Africii de Sud.

Australia şi Africa de Sud rămân cei mai mari exportatori, asigurând 27%, respectiv 22% din cererea mondială de lignit.

În ceea ce priveşte importurile de lignit, în Japonia, acestea au crescut de la 44,6 mil.t. în anul 1992, la 46,4 mil.t. în anul 1993, fapt datorat creşterii cererii industriei producătoare de electricitate. În cazul Japoniei, Australia continuă să fie principalul furnizor (62% din necesar), urmată de China şi Indonezia(9,7%, respectiv 9,3%); SUA a asigurat, în anul 1993, 7% din importurile Japoniei.

În pofida reducerii producţiilor de cărbune, importurile de lignit în ţările membre OCDE au scăzut în anul 1993,faţă de 1992, cu aproximativ 20% (de la 110,2 mil.t la 88,6 mil.t), în principal datorită diminuării generării de electricitate în termocentralele care funcţionează pe cărbune.

În anul 1993, exporturile mondiale de huilă au înregistrat, faţă de anul 1992, o scădere uşoară de la 171,6 mil.t la 170,2 mil.t, datorită, în principal, diminuării cererii în siderurgie. Declinul activităţilor comerciale a determinat, în SUA, o reducere a exporturilor de huilă cu aproape 9 mil.t, ajungând, în anul 1993, la o valoare de 45,0 mil.t. Uşoare creşteri ale exporturilor către pieţele din Asia şi America Latină în perioada 1992-1993 au raportat Canada (cu aproape 2 mil.t) şi Australia (cu 6,2 mil.t).

Astfel, Australia şi SUA au rămas principalii furnizori de huilă pe piaţa mondială, acoperind 44%, respectiv 26% din cerere.

Fluxurile comerciale de cărbune din ţările din centrul şi estul Europei s-au diminuat substanţial în intervalul 1989 - 1993, reflectând schimbările politice şi economice majore survenite în această perioadă. Astfel, importurile de cărbune din Bulgaria, fosta Republică Cehă şi Slovacă, Ungaria şi fosta URSS au fost estimate, în anul 1993, la aproximativ 8,8 mil.t, comparativ cu 14,6 mil.t în anul 1992 şi 30 mil.t în anul 1989. Întreaga activitate comercială (la cărbune) din această regiune a Europei se cifra, în anul 1993, la 5 mil.t huilă şi 3,8 mil.t lignit (tabelul nr. 3.5. şi tabelul nr. 3.6.).

Principalele pieţe de desfacere din această zonă geografică rămân: pentru lignit - România (aprovizionată, în principal, de Rusia); pentru huilă - Bulgaria (aprovizionată de SUA şi Rusia) şi fosta Republică Cehă şi Slovacă (alimentată, în principal, din Polonia).

Rezervele de lignit se întind de-a lungul părţii de sud a ţării, din Oltenia, până la Ploieşti.

Calitatea lignitului românesc este inferioară, determinată de conţinutul ridicat de sulf (1-2%), cenuşă şi umiditate.

Exploatările de la Motru, Rovinari şi Jilţ conţin cele mai mari şi mai eficiente din punct de vedere economic zăcăminte de lignit, reprezentând 70% din producţia RAL.

Evoluţia producţiei de cărbune evidenţiază declinul brusc, după anul 1989, atât al producţiei de huilă, cât şi al celei de lignit. Este de remarcat, totuşi, tendinţa de redresare a activităţii din industria extractivă a cărbunelui începând cu anul 1992.

Cărbunele este folosit pentru generarea energiei, în metalurgie, industria chimică etc. Principala piaţă internă de desfacere a cărbunelui este industria producerii energiei electrice şi termice(aproape 92% din producţia de lignit a bazinului Gorj este vândută RENEL[1], în special pentru termocentralele Turceni, Rovinari, Işalniţa) a cărei cerere nu poate fi satisfăcută numai din producţia internă. Singura termocentrală alimentată prin transportoare cu bandă direct de la mina învecinată este cea de la Rovinari, dar toate celelalte centrale electrice sunt aprovizionate prin transport pe calea ferată, costul transportului până la termocentralele îndepărtate (de exemplu, Suceava, Iaşi, Vaslui) ajungând să egaleze preţul lignitului. În plus, aşteptările frecvente la macaz pe timp umed fac să crească şi mai mult conţinutul de umiditate a cărbunelui (tabelul nr. 3.7).

Tabelul nr. 3.5 - Comerţul cu lignit în centrul şi estul Europei şi fosta URSS

mil.t.

Export	Bulgaria		Fosta Cehoslovacie		Ungaria		România		Fosta URSS		TOTAL	
	1992	1993	1992	1993	1992	1993	1992	1993	1992	1993	1992	1993
Fosta Cehoslovacie	0,1	-	-	-	0,1	-	-	-	-	-	0,2	-
Polonia-	-	-	2,4	0,4	0,3	0,2	-	-	-	-	2,7	0,5
Fosta URSS	1,1	0,8	0,8	0,6	0,2	0,2	1,5	1,3	-	-	3,6	2,9
Australia	-	-	-	-	-	-	0,2	-	-	-	0,2	-
China	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
S.U.A.	-	0,1	-	-	-	-	-	0,3	-	-	-	0,4
TOTAL	1,2	0,9	3,2	1,0	0,6	0,4	1,8	1,6	-	-	6,7	3,8

Tabelul nr. 3.6 - Comerţul cu huilă în estul şi estul Europei şi în fosta URSS

mil.t.

Export	Bulgaria		Fosta Cehoslovacie		Ungaria		România		Fosta URSS		TOTAL	
	1992	1993	1992	1993	1992	1993	1992	1993	1992	1993	1992	1993
Fosta Cehoslovacie	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Polonia	-	0,1	1,5	0,8	0,3	0,3	0,1	-	1,4	0,7	3,3	1,9
Fosta URSS	1,1	0,7	0,8	0,5	0,2	0,2	-	-	-	-	2,1	1,4

[1] Vezi: capitolul 2.

Export	Bulgaria		Fosta Cehoslovacie		Ungaria		România		Fosta URSS		TOTAL	
	1992	1993	1992	1993	1992	1993	1992	1993	1992	1993	1992	1993
Australia	-	-	-	-	-	-	1,2	0,4	-	-	1,2	0,4
China	-	-	-	-	-	-	0,2	0,2	-	-	0,2	0,2
S.U.A.	0,5	0,8	-	-	-	-	0,7	0,3	-	-	1,2	1,1
TOTAL	1,6	1,5	2,3	1,3	0,5	0,5	2,1	1,0	1,4	0,7	8,0	5,0

Sursa: IEA/OECD Coal Statistics and Secreteriat sources, Coal Information 1993.

Tabelul nr. 3.7 - Consumul de cărbune pe principalele pieţe de desfacere, în perioada 1990-1993

mil.t.

	Lignit	Huilă	Importuri
1990			
Generare de energie	29,9	2,4	4,1
Metalurgie	-	1,4	4,3
Sector casnic	1,1	0,6	-
Alţi consumatori	1,8	-	0,3
Total	32,8	4,4	8,7
1991			
Generare de energie	26,5	2,2	2,6
Metalurgie	-	0,9	2,4
Sector casnic	0,9	-	-
Alţi consumatori	0,9	0,5	0,3
Total	28,3	3,0	5,0
1992			
Generare de energie	32,0	2,7	2,2
Metalurgie	-	0,7	3,6
Sector casnic	1,4	0,4	-
Alţi consumator	0,7	-	-
Total	34,1	3,7	5,9
1993			
Generare de energie	34,5	3,2	2,2
Metalurgie	1,1	4,0	-
Sector casnic	1,8	0,3	-
Alţi consumator	0,9	0,3	-
Total	37,5	4,9	6,2

Sursa: Date preluate de la Ministerul Industriilor.

Ministerul Industriilor alocă lunar lignit către RENEL, la preţurile fixate de Ministerul Finanţelor. Alocaţia de lignit pentru principalele termocentrale este hotărâtă, de comun acord, de R.A.L., RENEL şi SNCFR, în funcţie de cantităţile de lignit extrase, de necesarul termocentralelor şi de disponibilitatea parcului de vagoane.

R.A.H. are trei pieţe de desfacere pentru huilă: metalurgia, generarea de

electricitate şi sectorul casnic.

Metalurgia preferă totuşi, cărbunele importat celui cocsificat din Valea Jiului cu conţinut ridicat de cenuşă. Întreaga cantitate de huilă este spălată înainte de livrare, dar conţinutul ridicat de cenuşă al cărbunelui indigen livrat indică faptul că spălătoriile nu funcţionează la caracteristicile proiectate. În anul 1992, producţia totală de huilă a fost de 4,2 mil. tone, din care aproximativ 1,2 mil. tone au fost vândute metalurgiei, 2,2 mil. tone - industriei de producere a energiei electrice şi termice, iar restul de 0,8 mil. tone, sectorului casnic.

În ultimii ani au crescut importurile de cărbune destinat arderii în termocentrale. Astfel, în pofida lipsei de resurse valutare, RENEL preferă importul de cărbune de calitate superioară celui produs în ţară, mai ales în condiţiile în care preţurile practicate de furnizorii străini sunt competitive cu cele interne.

În trecut, se exporta huilă în Ungaria şi lignit în Iugoslavia, dar, în condiţiile actuale ale lipsei de cerere din partea primei ţări şi a embargoului impus de O.N.U. celei de-a doua, România nu mai exportă cărbune.

În România, politica de preţuri ale cărbunelui este dusă de Ministerul Finanţelor care aprobă valorile stabilite de Ministerul Industriilor, după discutarea acestora cu regiile autonome.

În prezent, majoritatea cărbunelui importat provine din Rusia şi Ucraina(cu excepţia unor cantităţi mici aduse din Polonia şi Republica Cehă), fiind transportat pe Marea Neagră până în portul Constanţa. Cărbunele este descărcat şi transportat pe calea ferată până la termocentrale, combinate siderurgice sau alţi consumatori, taxele de transport putându-se ridica, în funcţie de distanţă şi la 7 $/tonă.

Utilizarea canalului Dunăre-Marea Neagră şi a traseului fluvial ar putea scurta unele distanţe de transport ale cărbunelui(de exemplu, spre oraşul Deva), dar taxele foarte ridicate percepute pentru trecerea prin ecluze descurajează orice iniţiativă în acest sens.

Definitivarea proiectului Rin-Main-Dunăre ar putea conferi portului Constanţa o poziţie strategică în Europa şi stimula intensificarea exporturilor spre estul continentului.

Conform înţelegerilor cu Banca Mondială şi F.M.I. de a aduce preţurile la energie la nivel internaţional, preţurile pentru cărbunele intern sunt aliniate la cele externe, în dolari SUA, transformate în lei, la cursul de schimb al zilei şi ajustate periodic (corespunzător Hotărârii Guvernamentale, calculele trebuie să fie reluate lunar, dar în practică se fac la două-trei luni).

Este dificil de găsit pe piaţa internaţională un cărbune de calitate similară cu cel extras în România. În aceste condiţii, alinierea preţurilor interne la cele internaţionale se face prin egalarea preţurilor de la gura minei din România cu cele FOB practicate de ţările învecinate, adică de Polonia care însă nu au nici

o legătură cu costurile de producţie a lignitului din ţara noastră. De aceea, un sistem mai simplu şi mai corect de stabilire a preţului lignitului ar fi acela bazat pe un calcul de revenire netă (net-back calculation) din păcură, ca substituent al cărbunelui pentru arderea în termocentrale.

3.4. Energia electrică

În ceea ce priveşte fluxurile de energie electrică, cooperarea între sistemele energetice care asigură utilizarea mai eficientă a staţiilor de producere a energiei şi o mai bună furnizare a acesteia către consumatori, este realizată prin legături ale liniilor între sisteme. Reţelele interregionale sunt destinate menţinerii funcţionării economice a centralelor electrice, realizării unor frecvenţe constante şi prevenirii disfuncţionalităţilor sistemelor care cooperează. Comerţul joacă un rol important în sectorul electricităţii. Fluxurile de energie electrică, au la bază diferenţele costurilor producerii energiei, precum şi surplusurile de capacitate între regiuni, rezultate din diferenţele de climă, structura economică şi graficele de reparaţii. Avantaje suplimentare ale fluxurilor energetice rezultă din variaţia costurilor de funcţionare a diferitelor tehnologii şi abilităţii de a învinge distorsiunile pieţei, cauzate de politicile naţionale de impozitare şi subvenţionare. Pentru toate aceste motive, importurile de electricitate reprezintă un element important al satisfacerii eficiente a cererii consumatorilor, iar exporturile permit utilizarea eficientă din punct de vedere economic a capacităţilor de generare.

Dacă comerţul se desfăşoară pe baza schimbului, exporturile pot fi considerate o formă de depozitare, presupunând că există posibilitatea de returnare atunci când este necesar. Creşterea comerţului va impune extinderea sistemelor de transport şi distribuţie şi a capacităţilor de producere a energiei electrice. În general, aceste reţele sunt bine dezvoltate în majoritatea ţărilor OCDE, existând legături puternice între ţările membre şi America de Nord, între regiunile Americii de Nord şi între ţările membre şi nemembre OCDE. În Japonia, creşterea cererii de electricitate a determinat creşterea cooperării în domeniul transmisiei şi distribuţiei în vederea facilitării schimburilor.

În ţările din Europa reţelele naţionale de electricitate au o arie mare de cuprindere şi un înalt grad de interconexiune, fiind grupate în trei sisteme “joint-operation”:

UCPTE (Union for Coordonation of Production and Transmission of Electricity) cuprinde 12 ţări : Austria, Belgia, Germania, Franţa, Grecia, Italia, Luxemburg, Olanda, Spania, Portugalia, Elveţia, Iugoslavia. Începând cu anul 1958 sistemele din Elveţia,R.F.G., Franţa, Belgia au fost interconectate prin linii de 220 KV. Acum există peste 80 legături de interconectare a ţărilor UCPTE. Obiectivele propuse sunt utilizarea eficientă a resurselor de generare şi transmisie existente şi viitoare prin facilitarea şi extinderea schimburilor

internaţionale, astfel încât fiecare producător de electricitate să poată asigura în cele mai bune condiţii furnizarea la un cost scăzut a energiei electrice.

Funcţionarea acestui sistem interconectat se bazează pe principiul că fiecare partener este responsabil de funcţionarea propriului sistem.

NORDEL (Nordic Electricity Council) reprezintă interconexiunile semnificative stabilite între ţările scandinave şi cuprinde: Danemarca, Finlanda, Norvegia, Suedia. Principalele avantaje decurg din repartizarea foarte diferită a resurselor de generare a energiei electrice (Norvegia - energie hidro, Danemarca - energie pe bază de combustibili convenţionali, Suedia - energie hidro şi nucleară; Finlanda - toate cele trei tipuri). Există 22 de legături de interconectare între aceste ţări, şi anume între Danemarca şi Norvegia, Danemarca şi Suedia, ca şi între sudul Finlandei şi Suedia. Această din urmă legătură este ,de asemenea, folosită pentru a transporta o parte din energia electrică între nordul şi sudul Suediei. Partea continentală a Danemarcei este sincronizată cu UCPTE; dacă limita formală între cele două este graniţa între Germania şi Danemarca, din punct de vedere al schimburilor de energie electrică, aceasta este dată de liniile de înaltă tensiune de la Islanda la Suedia şi Norvegia care conectează cele două sisteme sincronizate.

CDO/IPS (Central Dispatching Office of the Interconnected Power Sistems). A fost creat în 1962 între ţările membre ale CMEA (Council for Mutual Economic Assistance): Bulgaria, Ungaria, R.D.G., Polonia, România, Cehoslovacia şi URSS în, scopul creşterii cooperării în domeniul energiei electrice. În prezent, dispune de 4 linii de 750 KV, 12 linii de 380 KV şi 10 linii de 220 KV pentru realizarea interconexiunilor.

Aceste sisteme nu funcţionează izolat, între ele existând interconexiuni (figura nr. 3.1. şi tabelul nr. 3.8.). Odată cu schimbările politice din estul Europei, a sporit posibilitatea schimbului de energie electrică între reţelele UCPTE şi estul Europei, reţeaua interconectată putând fi extinsă în viitor. Schimburile energetice cu UCPTE (care pot fi realizate numai prin crearea condiţiilor pentru creşterea calităţii energiei furnizate la standardele cerute) rezultă din necesitatea diversificării surselor de furnizare a energiei, din declinul producţiei de cărbune şi incertitudinile privitoare la capacitatea de export a fostei Uniuni Sovietice. Astfel, există legături “back to back” între Finlanda şi fosta URSS, între Austria şi Cehoslovacia. O staţie de 600 MW se află în construcţie prin cooperare între fosta Cehoslovacie şi Germania, schimburile urmând să aibă loc în ambele direcţii. De asemenea, o staţie de 6oo MW este proiectată prin cooperare între Austria şi Ungaria în scopul realizării de contracte pe termen lung pentru importurile necesare Austriei din Ungaria.

Extinderea viitoare a interconexiunilor E-V va avea impact atât asupra fiecărui sistem energetic în parte, cât şi asupra scenariului european global.

Sistemul Energetic Naţional al României realizează interconectarea principalelor centre energetice şi staţii de transformare prin care se realizează

importul. Capacitatea sistemului de transmisie şi distribuire a crescut până în 1985, neînregistrându-se modificări importante cu excepţia conexiunii de 750 KV. Starea tehnică a sistemului de transmisie este relativ bună, fiind bine adaptat la localizarea şi dimensiunile centralelor şi sarcinii.

Figura nr. 3.1.

Interconexiunile sistemelor energetice în Europa

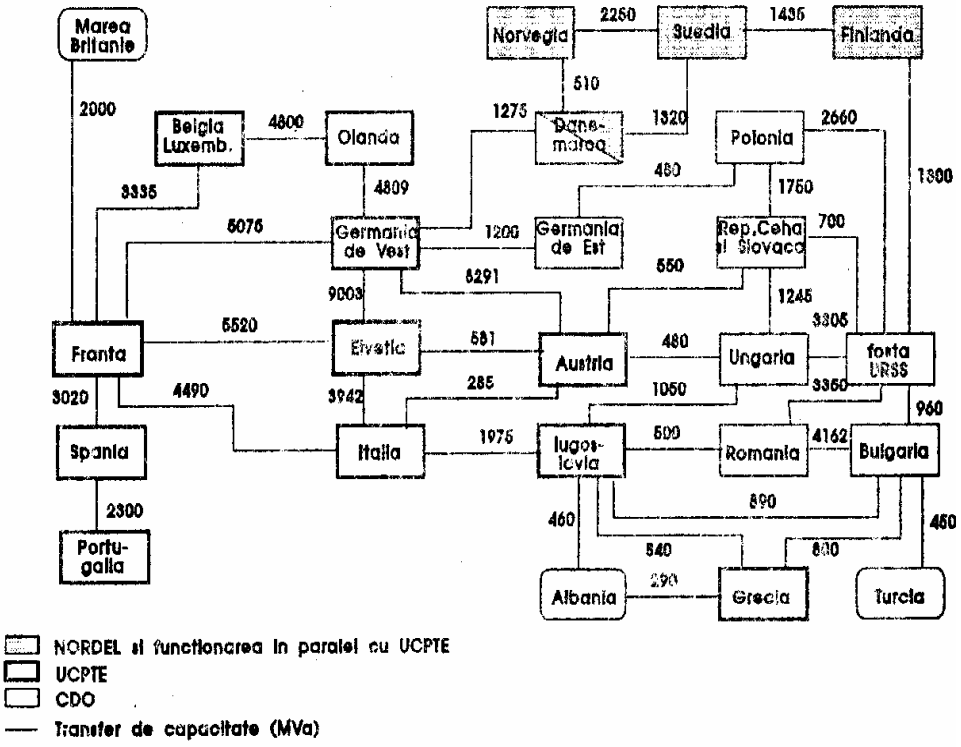

Tabelul nr. 3.8 - Interconexiuni Est-Vest

Ţara	Voltaj	Nr. de linii	Capacitatea de prevăzută	transmisie actuală
Danemarca - Polonia				
Vierraden - Krajnic	400	1	820	820
Hagenwarder - Mikulova	220	1	620	620
Kiesdorf - Mikulowa	400	1	1400	1400
Hirschfelde - Turow	110	1	65	65
Danemarca - Cehoslovacia				
Rohrsdorf - Hradec	400	1	2000	2000
Zwonitz - Hradec	220	1	830	830
Etzenricht - Hradec	300	1	600	0
Austria - Cehoslovacia				
Bisamberg - Slovenia	220	1	610	610
Durnrohs - Sloventice	380	1	3028	1514
Austria - Ungaria				
Vienna - Gyor	220	1	610	610
Vienna - Gyor	300	1	1500	0
Iugoslavia - Ungaria				
Nedeljanec - Sojtor	120	1	90	90
Subotica 3 - Szeged	120	1	90	90
Subotica 3 - Szeged	380	1	1300	1300
Iugoslavia - România				
Djerdap - Porţile de Fier	380	1	1300	1300
Kikindaz - Jimbolia	110	1	80	80
Kusijak - Ostrovul Mare	110	1	200	200
Iugoslavia - Bulgaria				
Nis 2 - Sofia Zapad	380	1	1300	1300
Vrla 1 - Breznik	110	1	80	80
Zajecar - Kulata	110	1	80	80
Susica - Petric	110	1	110	110
Grecia - Bulgaria				
Tessalonki - Blagevograd	380	1	1400	1400

Sursa: Seminar on Est - West Energy Trade - Paris, 1992 .

România dispune de capacităţi nominale foarte mari ale centralelor generatoare, precum şi de un puternic sistem de transmisie, destinate iniţial acoperirii cererii de 20 GW până în anul 1990. Dezvoltarea intensă a capacităţii de generare a condus, teoretic, la depăşirea dublului cererii de vârf, dar datorită constrângerilor operaţionale ca şi calităţii şi modalităţilor de alocare a combustibililor cea mai mare cerere poate fi de 2/3 din capacitatea nominală. Există capacitate efectiv utilizabilă în rezervă pe ansamblul centralelor electrice de 1500-20900 MW (şi chiar mai mult în unele perioade) care poate fi folosită,

dacă vor fi identificate posibilităţi de export avantajos pentru RENEL sau pentru economia naţională.

Producţia de electricitate a României a crescut rapid între anii 1975 şi 1989, apoi a scăzut brusc între 1989 şi 1992, cu aproximativ 30%.Din totalul producţiei de energie electrică a anului 1992, aproximativ 25% o reprezenta cea obţinută pe bază de cărbune, 46,7% pe bază de hidrocarburi, iar contribuţia energiei hidro era de 21,73%.

Aprecierea corectă a cererii de energie electrică presupune luarea în considerare a două elemente: primul, consumul din sectorul casnic a înregistrat creşteri considerabile în ultimii ani, în contrast cu cel din sectoarele productive ale economiei; al doilea, cota industriei în consum este disproporţionat de mare. Odată cu diminuarea producţiei în industria grea s-a înregistrat o scădere a cererii, dar în acelaşi timp declinul utilizării electricităţii în sectoarele productive este doar o reflectare aproximativă a cererii, deoarece în ultimii ani RENEL nu a putut satisface în întregime cererea de energie electrică. Deoarece cererea de electricitate depăşeşte posibilităţile de furnizare, energia este alocată de Ministerul Industriilor, prioritate având sectorul casnic, unele sectoare esenţiale şi apoi industria, în special industriile care nu obţin valută, dar furnizează produse intermediare industriilor care câştigă valută. Satisfacerea cererii de electricitate poate fi realizată prin cooperarea cu ţările cu care România a realizat conectarea propriului sistem energetic.

Sistemul energetic naţional al României a fost interconectat încă din anul 1963 la sistemul IPS-CDO (al ţărilor foste membre CAER) şi este sincronizat la acest sistem. România nu a renunţat a fi membră IPS, deşi în anul 1983 sistemul energetic naţional a fost parţial detaşat, operând izolat la frecvenţe joase între 46,8 şi 48 Hz pe perioade lungi, schimburile de energie s-au făcut cu părţi din reţea încă sincronizate la sistemele învecinate. După anul 1990 datorită cererii scăzute şi excesului de capacitate de generare, controlul sistemului s-a făcut mai uşor, realizându-se o sincronizare satisfăcătoare.

România dispune de puternice interconexiuni cu Ucraina şi Bulgaria, precum şi legături substanţiale cu Iugoslavia, Ungaria şi Republica Moldova.

În anul 1991 prin linia de 750 KV care leagă staţia de la Isaccea la reţeaua IPS şi la centralele principale din Ucraina, România a primit 6,68 TWh, din care 1,42 TWh treceau spre Bulgaria. În nord, o linie de 400 KV leagă staţia de la Roşiori cu Mucacevo în Ucraina. Capacitatea totală a legăturilor spre Ucraina este de 3300 MW (urmând a fi îmbunătăţită până la 5280 MW), iar cea a legăturilor spre Bulgaria este de 4000 MW (putând fi ridicată la 7260 MW). Schimburile cu Iugoslavia prin linia de 400 KV care leagă hidrocentrala Porţile de Fier de pe Dunăre cu partea sârbă a sistemului iugoslav sunt întrerupte din cauza embargoului impus de Naţiunile Unite.

În perspectivă, România intenţionează unirea cu sistemul UCPTE. În acest scop se impune îmbunătăţirea legăturii Arad şi Szeged (Ungaria) proiectată pentru 400 KV, dar care funcţionează în prezent la 220 KV. O opţiune mult dezbătută este aceea ca Ungaria, Polonia, Slovacia şi Republica Cehă să se unească în prima etapă cu UCPTE, ţările Baltice în a doua, iar România, Bulgaria şi Albania în a treia etapă. Datorită poziţiei geografice a României, a legăturilor electrice şi a capacităţii instalate există posibilitatea ca ţara noastră să facă parte din prima etapă, utilizând în întregime legătura de 400 KV Arad- Szeged, ca o interconexiune cu Ungaria. Programul PHARE a acordat unui consorţiu format din EDF, ENEL şi SEP, sarcina studierii diagramelor de putere din România, Bulgaria şi Albania pentru a evalua dacă sistemele corespund cerinţelor UCPTE, în caz contrar se vor stabili măsurile necesare ridicării performanţei la nivelul necesar. La aprecierea avantajelor conectării la sistemul UCPTE trebuie, de asemenea, să se ia în considerare şi evaluarea investiţiilor ce se impun.

Vânzarea electricităţii se face pe baza unui preţ mediu stabilit prin negocierea RENEL cu Ministerul Finanţelor, în concordanţă cu nivelele internaţionale. Nivelul internaţional a fost apreciat în 1991 ca fiind preţul electricităţii importate din Ucraina de 52 $/MWh, scăzând în prezent la 43 $/MWh (la acest nivel RENEL obţine un profit foarte mic).

Plecând de la dezavantajele acestei metode de stabilire a preţului electricităţii, RENEL propune tarife bazate pe cheltuieli medii relative de generare, transmisie şi distribuire a electricităţii pentru diferite categorii de beneficiari. Plata se face pe baza a patru tarife (A-D) diferenţiate de parametrii de sarcină, existând în acelaşi timp şi o taxă pentru sarcina reactivă care este impusă beneficiarului cu un factor lunar mediu de putere sub 0,92.

Preţurile nominale pentru tarifele de electricitate sunt majorate regulat şi cumulativ. Datorită restanţelor de plată a electricităţii, fluxul slab al plăţilor în numerar s-a agravat, penalizările pentru plăţile restante fiind plătite dintr-un fond special din bugetul statului.

3.5. Înzestrarea cu resurse energetice şi structura economiei României

Înzestrarea cu resurse a unei ţări determină într-o mare măsură structura economiei naţionale. Totodată, dezvoltarea cooperării, a schimburilor, descoperirea de noi pieţe şi înscrierea în fluxurile internaţionale de resurse pot asigura o echilibrare a raportului cerere-ofertă determinând în acelaşi timp ajustări structurale ale economiei naţionale.

Analiza evoluţiei în perspectivă a rezervelor de resurse energetice, precum şi a posibilităţilor de compensare prin intermediul schimbului, a necesarului economiei naţionale, oferă o imagine asupra viitoarei structuri

economice. Modificările structurale şi calitative ale resurselor energetice se vor reflecta în dezvoltarea viitoare a ramurilor consumatoare de astfel de resurse, şi anume:

✓ **Gaz natural**

– declinul rezervelor de gaz natural va determina o diminuare a producţiei industriei chimice (care deţinea 11,1% din totalul producţiei industriale a anului 1992), cel mai mare consumator industrial de gaz natural (6% din consumul total de gaz în 1992), în principal a producţiei de îngrăşăminte chimice (2,0 mmc. în acelaşi an).

– în ceea ce priveşte contribuţia la producerea energiei, deşi este combustibilul cu cel mai mare randament, se prevede în continuare reducerea progresivă a aportului său de la 32% în anul 1992 la 16% în anul 2000. În perspectivă, după o perioadă de tranziţie, cererea de gaz pentru generarea energiei va creşte atât datorită cheltuielilor mari necesitate de substituirea gazului cu alţi combustibili, cât şi posibilităţilor de a răspunde obiectivelor de protecţie a mediului înconjurător;

– alte sectoare utilizatoare de gaz natural, cel casnic şi cel comercial, îşi vor tripla necesarul de consum până în anul 2000.

– deşi declinul natural al zăcămintelor va continua să se accentueze, acesta se prevede a fi compensat prin sporirea posibilităţilor de import, în special după darea în folosinţă a terminalului de gaz lichefiat de la Constanţa.

✓ **Ţiţei**

– rezervele de ţiţei, al căror declin se va accentua, vor influenţa în mare măsură activitatea rafinăriilor (a căror capacitate a fost puternic dezvoltată până în 1989, situându-se pe primul loc în Europa de est şi centrală) şi totodată producţia industriei petrochimice care este direct dependentă de sectorul de rafinare intern;

– rafinăriile se vor orienta spre folosirea capacităţii de rezervă şi obţinerea de valută prin prelucrarea cu terţi, iar petrochimia va fi orientată spre raţionalizarea capacităţii, închiderea de instalaţii şi concentrarea producţiei numai în amplasamentele rentabile;

– utilizarea păcurii pentru producerea energiei va cunoaşte o reducere datorită disponibilităţilor apreciabile de utilizare a lignitului şi darea în funcţiune a Centralei Nucleare de la Cernavodă;

– în perspectivă, se prevede reducerea dependenţei excesive a economiei de ţiţeiul din import.

✓ **Cărbune**

– producţia de cărbune va înregistra creşteri atât prin extinderea

perimetrelor de exploatare, cât şi prin concentrarea activităţii asupra minelor viabile, determinând influenţe asupra ramurilor utilizatoare;

- generarea de energie reprezintă principala piaţă a cărbunelui (34,5 Mt pentru lignit, 3,2 Mt pentru huilă în 1993); pentru acoperirea cererii totale de cărbune pentru producerea electricităţii va fi necesară apelarea la importurile pentru echilibrare (2,2 Mt în anul 1993) din Polonia, Australia, Germania, Ucraina, Cehia;
- datorită situaţiei dificile a industriei metalurgice (10,6% din producţia industrială şi 17,4% în structura consumului energetic) epuizarea rapidă a minereurilor din rezervele proprii şi preferinţa pentru cocsul din import, aceasta nu mai poate constitui o piaţă importantă pentru industria carboniferă;
- cererea de cărbune pentru termoficare va continua să crească, urmând să deţină o pondere însemnată în structura consumului de cărbune.

✓ **Electricitate**

- aplicarea strategiei de restructurare a industriei româneşti va conduce la o revizuire a posibilităţilor de dezvoltare şi susţinere în continuare a ramurilor energointensive (chimie, metalurgie), ceea ce se va reflecta în restrângerea cererii de electricitate a acestor ramuri.
- pe de altă parte, consumul din sectorul casnic va continua să înregistreze creşteri considerabile;
- datorită faptului că România dispune de rezerve de capacitate şi posibilităţi de interconectare în viitor la UCPTE se prevede atât o acoperire corespunzătoare a cererii interne cu grad mare de incertitudine, cât şi crearea condiţiilor realizării unui export avantajos de electricitate.

Principalele aspecte ce se pot evidenţia din cele prezentate sunt:

- În perspectivă, România îşi va intensifica participarea la schimburile internaţionale de resurse energetice şi energie. Această tendinţă va fi determinată, în principal, de declinul înregistrat de producţia acestor resurse (excepţie făcând producţia de cărbune), dar şi de necesitatea extinderii interconectării Sistemului energetic naţional cu UCPTE în vederea facilitării schimburilor de energie electrică;
- Strategia energetică a României prevede reducerea dependenţei excesive a sectorului energetic de resursele de hidrocarburi prin substituirea produselor petroliere cu energie nucleară şi cărbune, precum şi prin diversificarea surselor de aprovizionare cu ţiţei din import;
- Avantajele oferite de utilizarea cărbunelui de calitate superioară din import la arderea în termocentrale vor determina orientarea spre

import în condiţiile în care preţurile furnizorilor străini sunt competitive cu cele interne;

- Deoarece România dispune atât de rezervă de capacitate de generare a electricităţii, cât şi de un puternic sistem de transmisie, în perspectivă se va urmări identificarea posibilităţilor de export în condiţii avantajoase.

Capitolul 4 - Înzestrarea cu resurse minerale neenergetice, orientarea structurii economiei şi fluxurile internaţionale de materii prime

În decursul istoriei, ţările dezvoltate şi-au bazat industria pe sursele proprii de materii prime. Dezvoltarea industriei şi, implicit, creşterea necesarului de materii prime concomitent cu epuizarea unor rezerve de resurse minerale, au determinat majoritatea ţărilor să apeleze la import pentru acoperirea cererii interne. Situaţia geopolitică actuală, repartizarea neuniformă pe glob a zăcămintelor de resurse minerale şi, mai ales în ultimul timp, restricţiile ecologice şi de conservare şi protejare a rezervelor proprii au determinat o nouă optică în ceea ce priveşte dezvoltarea industriei extractive, al cărui centru de greutate s-a mutat în ţările în curs de dezvoltare, care dispun de un potenţial însemnat de rezerve cu conţinut bogat în substanţă utilă, accesibile, ce se pot obţine cu costuri reduse.

În noile condiţii economice, favorizate de dezvoltarea transporturilor şi a transferurilor de capital şi de tehnologii, acoperirea necesarului industrial de materii prime se face, parţial sau în întregime, pe baza resurselor importate.

Pentru majoritatea resurselor minerale neenergetice, rezervele cunoscute sunt concentrate în anumite regiuni şi/sau ţări care constituie, de altfel, şi cele mai importante regiuni prelucrătoare. Acest fapt determină atragerea unor investiţii mari de capital pentru exploatarea respectivelor zăcăminte. Totodată, activităţile extractive, având asigurate infrastructurile economico-sociale corespunzătoare, stimulează dezvoltarea activităţilor de cercetare şi exploatare pe aceleaşi teritorii şi/sau în regiunile limitrofe, mai uşor accesibile şi care oferă avantaje economice mai mari. Ca atare, interdependenţele existente între cele trei activităţi de cercetare, prospectare şi extracţie, stimulează dezvoltarea, existând influenţe reciproce între exploatarea unor rezerve de minereuri şi extinderea exploatării zăcămintelor de resurse minerale, în principal în ţările cu tradiţie. De aceea, între activităţile de exploatare a zăcămintelor de substanţe minerale şi diferitele procese de prelucrare industrială nu mai există o strânsă legătură; industria siderurgică şi metalurgia neferoasă, de exemplu, se dezvoltă independent de locul de extracţie a resurselor respective.

4.1. Resurse minerale neenergetice

4.1.1. Minereuri metalifere

Dependenţa strânsă dintre industria metalurgică şi cea prelucrătoare, pe de o parte, şi resursele proprii de minereuri, pe de altă parte, a existat la

începuturile dezvoltării industriale. Această dependenţă s-a redus treptat odată cu schimbarea centrelor industriale şi epuizarea treptată a rezervelor bogate din regiunile consumatoare, ca şi penetrarea progresului tehnologic, în toate domeniile inclusiv în cel al transporturilor.

A. Schimbările ce s-au produs pe plan mondial, în ceea ce priveşte sursele de aprovizionare cu substanţe minerale care susţin dezvoltarea industriei şi trecerea de la situaţia de autoconsumator de materii prime la cea de importator, mai ales de la mari distanţe, au provocat multiple transformări din punct de vedere economic şi tehnologic. Astfel, importul de materii prime a început să constituie baza dezvoltării unor ramuri industriale naţionale în tot mai multe ţări[1]*. Cele mai caracteristice exemple în această privinţă sunt oferite de Japonia, Italia şi alte ţări dezvoltate.

Cu toate eforturile de descoperire a noi perimetre şi de lărgire a ariei geografice de exploatare a zăcămintelor cunoscute de substanţe minerale, extracţia acestora rămâne concentrată într-un număr relativ restrâns de ţări. Luată în ansamblu, producţia mondială de substanţe minerale este concentrată în proporţie de 70-75% în 12 ţări, din care aproximativ 50% le reprezintă ţările în curs de dezvoltare. Prin creşterea capacităţilor miniere au sporit disponibilităţile la export, creându-se astfel premisele intensificării comerţului internaţional în acest domeniu. Fluxurile privind schimburile comerciale cu minereuri se extind de la nivelul regional şi al ţărilor vecine la nivel mondial, la distanţe mari şi foarte mari.

Şapte ţări mari producătoare (Australia, Brazilia, Canada, Suedia, Rusia, India, China) exportă mai mult de jumătate din producţia mondială de minereuri feroase. De subliniat este faptul, că două din cele şapte ţări mari exportatoare de minereuri feroase şi-au micşorat producţia mai ales după 1990. Astfel, fosta URSS, prin descompunerea în ţări independente, şi-a pierdut statutul de mare producător de minereuri feroase. Pe lângă Rusia au apărut state cum sunt Ucraina, Letonia, Belarus, ceea ce a determinat reîmpărţirea puterii în ceea ce priveşte extracţia şi exportul de minereuri. Rusia rămâne însă principalul producător şi exportator de minereu de fier din actuala Comunitate a Statelor Independente.

Suedia, adoptând o serie de reglementări în favoarea protecţiei mediului înconjurător, a scăzut atât producţia de minereu de fier cât şi producţia metalurgică, considerată ca fiind puternic poluantă şi mare consumatoare de energie

Pe de altă parte. importurile de minereu de fier sunt concentrate în Japonia, Germania şi S.U.A., aceste ţări absorbind mai mult de jumătate din importurile mondiale. Dintre acestea, importul Japoniei reprezintă aproximativ o

[1] Vezi: capitolul 1.

treime din totalul importurilor mondiale de minereuri feroase[1].

Statele Unite ale Americii, unul din marii producători de oţel al lumii, precum şi ţările Europei Occidentale au încetat de mult să se bazeze pe producţia proprie de minereuri feroase, acoperindu-şi necesarul, în principal prin importurile din ţările africane, asiatice şi sud-americane.

Extinderea comerţului internaţional cu minereuri a fost posibilă ca urmare a introducerii noilor tehnologii de concentrare, aglomerare şi de transport la mari distanţe. Pentru a asigura eficienţa transportului de la locul de extracţie până la consumator s-a pus un accent deosebit pe calitatea minereurilor. De exemplu, prin mărirea conţinutului de la 51% la 62% Fe se reduc cheltuielile de transport pe unitatea de conţinut util cu 20%. Totodată, a crescut capacitatea de transport maritim, auto şi feroviar, depunându-se eforturi pentru reducerea cheltuielilor de transport, în cazul transportului minereurilor la mari distanţe.

Dezvoltarea economică şi utilizarea unor tehnologii avansate de prelucrare primară au determinat o nouă împărţire a producţiei mondiale de minerale. Astfel, o parte tot mai mare a producţiei mondiale de materii prime minerale este prelucrată în ţările dezvoltate, iar o parte relativ restrânsă în ţările în curs de dezvoltare, posesoare de importante zăcăminte de resurse minerale neenergetice. De exemplu, doar 10% din totalul producţiei de bauxită extrasă este prelucrată şi transformată în alumină şi aluminiu în ţările posesoare de zăcăminte. În cazul minereului de fier şi de mangan extras partea care se prelucrează în ţările posesoare de zăcăminte este de circa 15-30% la zinc, de circa 50% la plumb şi de circa 70% la nichel. În medie, ţările în curs de dezvoltare prelucrează local doar 30% din producţia de minereuri extrase, restul de 70% fiind supus prelucrării în ţările importatoare.

Diferenţele mari între ţări şi regiuni, precum şi între minerale în ceea ce priveşte gradele diferite de prelucrare, depind de o serie de factori, cum ar fi: necesarul de investiţii şi puterea investiţională a ţărilor; gradul de integrare a producţiei în industriile respective; nivelul tehnologiilor cerute şi al consumurilor specifice de energie; înzestrarea din punct de vedere energetic a ţărilor respective; mărimea şi evoluţia cererii etc. Aceşti factori au o anumită mobilitate, o evoluţie în timp în funcţie de progresul tehnic şi de nivelul dezvoltării economice a ţărilor, de ritmul acestei dezvoltări, precum şi de

[1] Japonia a fost printre primele ţări care s-au adaptat rapid la noul sistem de gândire şi de practică economică devenind într-o perioadă relativ scurtă unul dintre cei mai mari producători mondiali de oţel. Deşi, Japonia nu dispune de rezerve semnificative de minereuri de fier, ca şi de o bază proprie de materii prime, totuşi această ţară a avut o mare influenţă asupra schimbării structurii pieţei mondiale în domeniul minereurilor şi al produselor de metal, antrenând o cerere însemnată de minereu de fier şi metale de aliere, precum şi oferta unor oţeluri de bună calitate, la preţuri competitive.

stabilitatea şi interesele politice şi economice pe care le au diferitele state şi organisme internaţionale în zonele respective.

Ţările care posedă materii prime minerale tind, prin programele lor de dezvoltare economică spre valorificarea propriilor bogăţii naturale pe baza dezvoltării ramurilor industriale respective, prelucrării acestor bogăţii şi restrângerii treptate a exporturilor de produse minerale brute.

Realizarea acestor deziderate este posibilă dacă va avea loc extinderea şi adâncirea proceselor de prelucrare a producţiei de minerale, ceea ce va influenţa restructurarea comerţului mondial în ceea ce priveşte fluxurile de mărfuri pe grupe de ţări şi, în special, fluxurile mărfurilor din domeniul metalurgic. De altfel, balanţa comerţului internaţional cu mărfuri ale industriei metalurgice reflectă efectele nivelului de dezvoltare al unor ţări, dar şi necesitatea restructurărilor care trebuie să aibă loc în economia mondială şi în relaţiile comerciale dintre ţări.

Din ce în ce mai puternic se manifestă însă dorinţa multor ţări în curs de dezvoltare, producătoare de resurse naturale, de a trece la industrializare prin extinderea prelucrării mineralelor extrase. În acelaşi timp, unele ţări importatoare dezvoltate se ocupă de crearea, în ţările în curs de dezvoltare, a unor complexe industriale de extracţie şi de prelucrare primară, a resurselor naturale pentru a obţine semifabricate, în special prin efectuarea de investiţii directe şi prin acordarea de credite pe termen lung rambursabile prin produse. Acest sprijin este explicat de faptul că ţările dezvoltate sunt interesate de asigurarea bazei proprii de aprovizionare cu materii prime, evitând totodată extinderea în propriile teritorii a unor procese tehnologice puternic poluante şi energointensive. De aceea, prin prelucrarea superioară a semifabricatelor importate din ţările în curs de dezvoltare, ţările cu tradiţie în domeniul metalurgic pot obţine multiple avantaje cu efecte favorabile din punct de vedere economic, ecologic şi energetic.

Sistemul tarifelor vamale este folosit, în mod frecvent, de ţările dezvoltate, pe de o parte, pentru stimularea ţărilor în curs de dezvoltare să exporte minerale brute, iar pe de altă parte, pentru a le împiedica pe cale economică să exporte produse manufacturate. Astfel, tarifele vamale cresc odată cu trecerea la stadii superioare de prelucrare.

Dacă la mineralele brute taxele de import sunt mici, la semifabricate aceste taxe ajung la 6,7%, iar la produse prelucrate finite ating 10,2%, cu anumite diferenţieri pe ţări şi grupe de ţări importatoare. De asemenea, se practică sistemul contigentărilor pe grupe de produse, sistem ce limitează cantităţile de produse finite sau semifabricate pe piaţa unei ţări.

Dezvoltarea industrială determină creşterea cererii de resurse minerale în proporţii tot mai mari. Chiar în condiţiile reducerii sensibile a consumurilor specifice, ale reciclării materiale şi ale folosirii înlocuitorilor, cererea de resurse

minerale neenergetice va cunoaşte o importantă creştere, fără a se ţine seama de posibilităţile reale de satisfacere a acesteia. Ca atare, pe de o parte, rezervele exploatabile cunosc o anumită evoluţie în funcţie de activitatea de cercetare şi de exploatare geologică, precum şi de cea de extracţie a minereurilor, iar pe de altă parte, posibilităţile de extindere a aprovizionării cu materii prime minerale sunt tot mai limitate.

Mărirea rezervelor de minereuri exploatabile care să satisfacă creşterea cererii în perspectivă depinde atât de starea de epuizare fizică a acestora, cât şi de distribuirea lor teritorială inegală pe regiuni şi pe ţări, ca şi de gradul de epuizare economică a lor. Repartizarea teritorială a rezervelor şi a posibilităţii exploatării lor sunt deosebit de variate între diferite ţări şi regiuni datorită condiţiilor naturale reale, slabei cunoaşteri a rezervelor şi a existenţei unor obstacole economico-financiare, mai ales în ţările cu un potenţial economic şi investiţional scăzut, ştiind că atât exploatările curente, cât şi atragerea în circuitul economic a noi zăcăminte solicită importante cheltuieli de investiţii cu timp de imobilizare mai îndelungat decât în alte sectoare. Timpul de la începerea exploatărilor şi până la trecerea la faza de producţie poate ajunge în medie la 10 ani, iar uneori această perioadă se poate dubla. Cheltuielile corespunzătoare fazelor de cercetări şi explorări geologice, inclusiv cele pregătitoare, până la construcţia minieră, reprezintă 10%, iar uneori până la 30-40 % din totalul costului cumulat[1].

Într-o situaţie dificilă se află ţările cu un potenţial economic restrâns, care pot suporta un asemenea volum de cheltuieli cu foarte multe dificultăţi, mai ales dacă se au în vedere şi cheltuielile suplimentare pentru crearea facilităţilor economice corespunzătoare. Potrivit unor aprecieri, investiţiile specifice în ţările în curs de dezvoltare sunt cu 10-70% mai mari decât în Europa de Vest, în special din cauza infrastructurilor necesare. Ca atare, există şi se menţine şi în viitor o anumită concentrare teritorială a rezervelor de minereuri datorată, în bună măsură, cauzelor economice, nu numai celor naturale.

Prin epuizarea zăcămintelor bogate în substanţă utilă, apar ca alternative orientarea spre rezervele situate în condiţii de exploatare mai dificile, precum şi folosirea minereurilor cu conţinut tot mai scăzut în substanţe utile. De exemplu, zăcămintele de minereu cuprifer cu un conţinut de 5-6 % au fost treptat epuizate, trecându-se la zăcăminte exploatabile cu conţinut mai mic de 0,5%. Bauxita cu un conţinut ridicat de oxid de aluminiu se epuizează, încât se va trece treptat, în viitor, la utilizarea zăcămintelor de argile cu conţinut de oxid de aluminiu de 20%. De asemenea, sunt perspective de utilizare a unor minereuri cu conţinut de fier de 10% faţă de cele existente în exploatare în prezent, cu

[1] Rex Bosson şi Bension Varon - The Mining Industry and the Developing Countries, Oxford University Press, 1977, p.18.

conţinut de substanţă utilă de peste 50%.

Prognozele efectuate au confirmat faptul că, în viitor consumul de materii prime şi producţia de metale vor cunoaşte o creştere exponenţială[1]. Ţinând seama de corelaţiile care se pot face între diferiţi factori, cum ar fi: calitatea variabilă a minereurilor, cheltuielile de producţie, noile tehnologii de exploatare, elasticitatea cererii de consum şi substituirea cu alte resurse, eficienţa transportului, se poate aprecia că se impune deschiderea unor noi zone de exploatare, substituirea anumitor materiale deficitare şi recuperarea materialelor refolosibile, ceea ce vor avea influenţe deosebite asupra fluxurilor internaţionale de materii prime, specifice fiecărui tip, astfel:

a. Fierul şi oţelul continuă şi vor continua să deţină un rol însemnat în economia fiecărei ţări, stând la baza civilizaţiei tehnice moderne, ca şi în toate domeniile vieţii materiale umane contemporane. Ca şi până în prezent, materialele feroase îşi vor menţine, pentru un timp îndelungat, preponderenţa în numeroasele domenii de folosinţă, cu toate că, potrivit tehnologiilor actuale, o parte destul de mică a acestui metal are şansa să fie înlocuită cu aluminiul, materiale plastice, materiale ceramice, lemn, sticlă, ciment. De altfel, rezervele de minereuri existente pe glob sunt destul de mari, astfel încât ele vor putea satisface pe termen lung necesităţile crescânde ale consumului.

În acelaşi timp se poate aprecia faptul că proporţiile între extracţia de minereu şi producţia de oţel cunosc o ameliorare continuă. Acest fapt se datorează aplicării noilor tehnologii în domeniul metalurgic, reciclării metalului (sub formă de fier vechi) în proporţii ridicate, ca şi reducerii consumurilor specifice.

Ţările dezvoltate continuă să rămână principalii producători de fontă şi oţel, precum şi principalii exportatori ai unor astfel de produse, dar îndeosebi produse finite din metal, în timp ce ţările în curs de dezvoltare continuă să rămână producători şi exportatori de minereu de fier, precum şi importatori de oţel şi de produse finite din metal.

Diferenţele dintre producţia proprie de minereuri de fier şi consumul de metal pe ţări şi pe regiuni ale globului se păstrează încă la un nivel ridicat, în primul rând datorită lipsei de rezerve şi calităţii scăzute a acestora. Astfel, ţări cu un nivel ridicat de dezvoltare şi cu rezerve relativ mari de minereu de fier, însă cu un conţinut scăzut de metal şi cu grad ridicat de impurităţi, importă cantităţile necesare din regiunile care au minereuri cu un conţinut mai bogat de metal. Zonele ce dispun de minereuri bogate, care nu necesită operaţiuni de concentrare în vederea prelucrării metalurgice sunt India, Venezuela, Brazilia, Europa Occidentală (mai ales Germania şi Suedia), precum şi anumite perimetre din Africa.

---

[1] Vezi: capitolul 1.

Ţările dezvoltate au un coeficient de acoperire a cererii de minereu din producţia proprie de aproximativ 65%, care tinde să scadă în următoarea perioadă. Marii consumatori de minereu de fier, ca S.U.A., ţările Comunităţii Europene şi Japonia importă cantităţi apreciabile de minereu de fier din ţările în curs de dezvoltare, precum şi din Australia şi din Canada. Potrivit unor aprecieri, contribuţia Australiei va creşte datorită investiţiilor mari care se fac în această ţară în scopul dezvoltării producţiei de minereuri. De altfel, Australia este un important furnizor de minereu de fier al Japoniei. Ţările în curs de dezvoltare au o situaţie defavorabilă, acestea consumând aproximativ 20% din producţia proprie de minereuri, restul fiind destinat exportului. În acelaşi timp, aceste ţări importă fie laminate, fie produse finite din metal.

O mare parte din cantităţile de minereu care fac obiectul comerţului internaţional sunt transportate la distanţe relativ mari cu ajutorul mineralierelor de mare capacitate[1].

b. Aluminiul şi aliajele de aluminiu au cunoscut o creştere rapidă a producţiei, datorită calităţilor acestora şi ariei largi de întrebuinţare pe care le capătă în cadrul industriei fiecărui stat.

Aluminiul este utilizat pe scară tot mai largă pentru construcţia mijloacelor de transport aeriene şi rutiere, în construcţii şi, în primul rând, în electrotehnică. Folosirea acestuia a generat, în mare măsură, reducerea importantă a costurilor de fabricaţie, datorită schimbărilor esenţiale în tehnologiile de aliere şi fabricaţie a bunurilor şi utilajelor în care este încorporat.

Potrivit tehnologiilor actuale, aluminiul se extrage din bauxită, care întâi se calcinează pentru a se obţine alumina, iar aceasta, prin electroliză, serveşte la obţinerea aluminiului primar. De obicei, pentru obţinerea unei tone de aluminiu primar, în funcţie de conţinutul de metal, sunt necesare 4-6 tone de bauxită. Cu toate acestea, sunt rare cazurile când uzinele de aluminiu sunt localizate lângă sursele de extracţie a minereului. În schimb, adeseori fabricile de alumină sunt amplasate în apropierea surselor de extracţie a bauxitei.

De cele mai multe ori, fie bauxita, fie alumina sunt transportate la uzinele de aluminiu amplasate, de regulă, lângă sursele ieftine de energie electrică,

---

[1] Potrivit calculelor dintre cele două alternative posibile: transportul minereului de fier sau transportul lingourilor, prima variantă este mai avantajoasă, întrucât manipularea minereului se face mai uşor şi mai ieftin, folosind convectoare continue, vase de mare deplasament, timpul de acostare pentru încărcare şi descărcare este mai redus etc. Cu toate acestea, restricţiile adoptate în cadrul Comunităţii Europene cu privire la protejarea mediului, tehnologiile avansate care permit o prelucrare superioară a metalului şi consumurilor mari de energie necesare obţinerii metalului, fac ca ţările dezvoltate din punct de vedere economic să încurajeze, în ultima perioadă dezvoltarea unei industrii metalurgice în ţările în curs de dezvoltare care deţin rezerve însemnate de minereu de fier.

fiind cunoscut că pentru obţinerea unei tone de aluminiu, sunt necesari 15000 - 20000 KWh. Această caracteristică explică, în cea mai mare parte, următoarele tendinţe: o cantitate mare, peste 50%, din totalul producţiei mondiale de bauxită, este transportată la mari distanţe, la uzinele de aluminiu, pentru obţinerea acestui metal; obţinerea aluminiului primar are loc, în general, în ţările cu o producţie de energie electrică cu un cost unitar mai redus, obţinută, în general, în centrale hidroelectrice; dacă centrele cele mai mari de extracţie a bauxitei se află în primul rând în ţările în curs de dezvoltare (care deţin mai mult de jumătate din producţia mondială de bauxită, în special, ţările din America Latină), precum şi în Australia, centrele de obţinere a aluminiului metalic se află, îndeosebi, în ţările dezvoltate (peste 80% din producţia mondială de aluminiu).

Problema costurilor energetice va crea, însă, presiuni mari în ceea ce priveşte ritmul de creştere a cererii unor produse mari consumatoare de energie, implicit şi a aluminiului. De asemenea, preţul fluctuant la bursă al aluminiului şi produselor din aluminiu determină perturbări însemnate în comerţul internaţional.

Producţia de aluminiu, însă, va continua să cunoască o dezvoltare permanentă, ceea ce conduce la epuizarea rapidă a rezervelor mondiale de bauxită repartizate inegal în diferite regiuni ale globului.

În contextul creşterii rapide a cererii de aluminiu, se pune problema, pe de o parte, de a lărgi cât mai mult aria de resurse cu conţinut ridicat de oxid de aluminiu, iar pe de altă parte, de a căuta noi tehnologii adecvate pentru folosirea acestor resurse. De aceea, printre categoriile de resurse din care se poate extrage aluminiul, au început să fie incluse noi materiale, cum sunt: distenul, siemitele, cenuşile de termocentrală şi argilele cu conţinut ridicat de aluminiu (cu peste 23% Al_2O_3).

De asemenea, comerţul internaţional cu materiale recuperabile din aluminiu cunoaşte o dezvoltare importantă. Acest fenomen impune, însă, organizarea judicioasă a proceselor de recuperare care includ şi operaţiuni de dezmembrare a maşinilor, utilajelor şi bunurilor de folosinţă personală scoase din uz. Datorită faptului că numai în ţările industrializate recuperarea a fost dezvoltată, iar populaţia deţine o educaţie corespunzătoare în acest domeniu, comerţul internaţional cu aluminiu recuperat se află într-un stadiu incipient.

c. Cuprul este o materie primă importantă pentru industria electrotehnică, electronică şi energetică, fiind considerat de importanţă strategică în politica economică mondială a unor ţări, chiar dacă acest metal a început să fie substituit pe scară destul de largă cu aluminiu şi cu alte metale.

Rezervele cunoscute şi industria extractivă a cuprului sunt concentrate îndeosebi în unele ţări care au fost cunoscute sau sunt încă afectate de instabilitate politică. Cu toată existenţa acestor împrejurări producţia de cupru a

cunoscut o creştere importantă.

Producţia industriei extractive de minereu de cupru este răspândită în multe ţări, printre care cele mai mari producătoare sunt: S.U.A., Rusia, Chile, Zair, Zambia, Canada etc.

Obţinerea cuprului rafinat se bazează pe investiţii costisitoare, şi cu un consum ridicat de energie ceea ce face ca o mare parte din minereul de extras în ţările în curs de dezvoltare să fie exportat în ţările industrializate pentru a fi rafinat.

Pe glob se cunosc peste 116 zăcăminte mai importante de cupru, cele mai bogate şi mai întinse rezerve găsindu-se în Peru şi Chile, în zona centurii de cupru din sudul Americii Centrale, S.U.A., Rusia, Ucraina, Polonia, Canada etc., toate acestea la un loc însumând aproape 90% din rezervele mondiale.

Proporţia în care se realizează rafinarea cuprului în ţările producătoare de minereuri de cupru este destul de scăzută. Astfel, cantităţi importante de minereu de cupru sub formă de concentrate produse în Peru, Chile şi Zair sunt exportate pentru prelucrare în S.U.A., Belgia, Germania, Anglia, Japonia etc., a căror industrie a cuprului se bazează, în mare parte (la unele aproape în exclusivitate), pe importul de minereuri. Aceasta face să se atenueze, într-o oarecare măsură, discrepanţa dintre regiunile globului în ceea ce priveşte producţia de cupru. Cu toate acestea, se menţin deosebiri importante între regiuni, ţări şi grupe de ţări în ceea ce priveşte consumul de cupru. Deşi se consideră a fi destul de dificilă elaborarea unei prognoze a producţiei şi a consumului de cupru din cauza imposibilităţii de a estima cu suficientă precizie folosirea înlocuitorilor, în corelaţie cu evoluţia preţurilor (este cunoscut că preţul cuprului este fluctuant, cunoscând variaţii destul de importante), se poate aprecia o creştere constantă a producţiei de minereuri cuprifere.

B. În România, industria metalurgică asigură peste 95% din necesarul intern de metal pentru majoritatea domeniilor de activitate. Rezervele de minereuri metalifere, nu acoperă, însă, necesarul intern de produse miniere decât pentru producţia de zinc şi plumb, pentru celelalte metale apelându-se la importuri de minereuri.

a. În cazul siderurgiei, prin exportul de oţel şi produse laminate se poate asigura acoperirea cheltuielilor necesare importului de minereu de fier şi cărbune cocsificabil.

Structura necesarului de minereu de fier, în perioada 1989-1992 a fost următoarea: 58% minereuri import de la Krivoi- Rog, din care: 28% minereuri mărunte şi concentrate, utilizate în cadrul fabricilor de aglomerare şi 30% pelete; 38% minereuri din import - vest, respectiv: 30% utilizabile în şarja de aglomerare şi 8% minereuri bulgări pentru furnale; 4 % minereuri de fier indigene.

Scăderea drastică a producţiei de oţel a determinat diminuarea necesarului de minereu de fier (tabelul nr.4.1),consumul atins în 1989

reprezentând un maxim. Prognozele efectuate de Departamentul Metalurgiei din Ministerul Industriei indică faptul că în anul 2002, datorită scăderii producţiei de oţel, dar şi modernizării tehnologiilor de elaborare aflate în exploatare, acest consum se va situa la aproximativ 10400 mii tone minereu de fier pentru o producţie de 7430 mii tone oţel.

Tabelul nr. 4.1 - Evoluţia necesarului de minereu de fier

mii tone

	1989	1992	1996	2002
Producţia de oţel*	10938	3717	5000	7430
Minereu de fier	15601	5012	7200	10400

*Notă: * Fără producţia de oţel electric.*

** - Date culese de la Ministerul Industriilor.*

Minereurile indigene nu constituie o bază importantă de aprovizionare pentru viitorul siderurgiei româneşti, dotat din punct de vedere calitativ (cca.4% din necesar în ansamblu), şi calitativ (datorită conţinutului scăzut al minereului în fier şi al celui ridicat în silice), cât şi datorită dimensiunii rezervelor existente (practic epuizate).

Calitatea scăzută a minereurilor importate din Ucraina (Krivoi-Rog), folosite în şarja fabricilor de aglomerare, determină consumuri energetice mari şi calitate scăzută a produselor prelucrate, datorită conţinutului ridicat de silice şi alumină şi reductibilităţii slabe a acestora, comparativ cu minereurile bogate, utilizate în Europa Occidentală (de exemplu, minereuri din Brazilia şi din Australia). Calitatea scăzută a minereurilor importate din Ucraina influenţează negativ performanţele energetice ale instalaţiilor de aglomerare şi ale furnalelor.

Pe de altă pare, conjunctura politico-economică a statelor din fosta URSS, în continuă schimbare, plasează piaţa minereurilor de la Krivoi-Rog, pentru perioada imediat următoare, pe o poziţie nesigură, mai ales din punct de vedere al preţului de aprovizionare. Trebuie subliniat însă faptul, că importul de minereu din Ucraina a constituit şi mai constituie încă rezultatul unor acorduri de cooperare prin care această materie primă este primită în schimbul livrării unor utilaje sau lucrări prestate de România în acest stat.

Pentru perioada 1996-2002, ţinând seama de faptul că utilizarea minereurilor de fier bogate (cu cca.62-64% Fe), conform calculelor, conduce la creşterea capacităţilor de producţie a furnalelor cu 20%, comparativ cu situaţia în care se folosesc în încărcătură minereuri Krivoi-Rog (cu cca.56-58% Fe), se pune problema diminuării importului din Ucraina. Astfel, pentru realizarea producţiei de oţel este necesar un volum mai redus de fontă şi, implicit, de cocs (cu 10-15%) necesar elaborării fontei.

De altfel, calitatea minereurilor influenţează sensibil consumurile energetice şi de materii prime şi mai ales calitatea fontei şi oţelului obţinut.

b. Datorită recesiunii economice piaţa internaţională a minereurilor cuprifere a înregistrat o deteriorare a preţurilor a cotaţiilor de la bursă comparativ cu perioadele anterioare. Aceasta a antrenat scăderea accentuată a preţurilor concentratelor cuproase şi diminuarea cererii de cupru, a marilor sectoare economice consumatoare. Reducerea consumului de cupru rafinat pe piaţa internaţională s-a datorat şi diminuării bruşte a producerii acestuia în ţările "foste comuniste", aflate în faza de tranziţie la economia de piaţă.

La toate acestea, s-a adăugat şi o oarecare intensificare, limitată totuşi, a acţiunilor de substituire a cuprului cu aluminiu, fibre optice şi uneori cu unele mase plastice.

Producţia internă de minereu de cupru satisface în mare măsură necesităţile de aprovizionare a metalurgiei neferoase româneşti. Calitatea scăzută a concentratului cuprifer determină, consumuri energetice şi de materii prime ridicate, ceea ce face ca acestea să nu fie exportate. Importul de concentrat cuprifer este redus, acest import efectuându-se în scopul îmbunătăţirii calităţii produsului minier.

c. Declinul producţiei începând cu anul 1989 precum şi schimbările geopolitice ce au avut loc în întreaga lume au influenţat prezenţa României pe pieţele internaţionale ale aluminiului.

Aprovizionarea cu bauxita necesară industriei aluminiului se făcea cu precădere din fosta Iugoslavie şi din Ungaria. O mică parte din acest necesar era acoperit din producţia internă. De asemenea, au fost folosite şi alte pieţe pentru procurarea bauxitei, slab prelucrată şi transformată în alumină la Tulcea.

Scăderea cererii mondiale de aluminiu, în majoritatea sectoarelor industriale, precum şi menţinerea unui nivel ridicat al producţiei din partea unor mari producători cum sunt Brazilia, Franţa, Canada au condus la scăderea preţului pe piaţa mondială a acestui metal, şi implicit a preţului aluminei.

În condiţiile de piaţă menţionate, precum şi din necesitatea retehnologizării capacităţilor de producţie (care urmăresc scăderea consumului energetic şi înlăturarea poluării mediului) S.C.ALRO S.A. Slatina şi-a diminuat producţia şi, implicit, importul de materii prime.

Participarea României la fluxul internaţional de materii prime de origine minerală este determinată în primul rând de gradul de dezvoltare industrială atins, precum şi de posibilităţile de satisfacere a cererii industriei cu materii prime.

Importurile sunt axate în special pe minereu de fier şi feroaliaje necesare siderurgiei şi bauxită necesară obţinerii aluminei şi apoi, aluminiului. Aceste două sectoare metalurgice depind vital de importurile de materii prime. În cazul

metalurgiei cuprului, a zincului, a plumbului, importurile sunt destul de reduse şi au ca scop îmbunătăţirea concentraţiilor metalelor de bază din minereu. România însă este un exportator important de oţel şi laminate de oţel, precum şi de aluminiu şi laminate de aluminiu.

4.1.2. Substanţe minerale nemetalifere

Industria substanţelor minerale nemetalifere ocupă un loc important în cadrul economiilor naţionale, deoarece un număr foarte ridicat de consumatori sunt dependenţi de acest tip de produse, care condiţionează de altfel, producţia şi dezvoltarea altor ramuri şi subramuri.

A. În categoria de substanţe minerale nemetalifere (în literatura de specialitate este frecvent utilizată şi denumirea de minerale industriale) sunt grupate toate mineralele şi rocile utile care nu sunt combustibile sau care nu servesc la extragerea unui metal, fiind utilizate ca atare sau după o pregătire prealabilă pentru extragerea unui singur component. În prezent, pe plan mondial, sunt evidenţiate peste 200 substanţe minerale nemetalifere, dintre care cea mai mare importanţă economică o prezintă argila refractară şi argila caolinoasă, azbestul, brucitul, baritina, bentonita, calcarul, creta, cuarţul, calcitul, caolinul, cuartita, celestina, dolomita, diatomita, fluoritul, fosfaţii, feldspatul, grafitul, gipsul, mica, sarea, sărurile de potasiu, talcul, serpentinitul, strenţianitul şi wollastomitul.

Tendinţele actuale ale dezvoltării ştiinţei şi tehnologiei în domeniul industriei extractive a substanţelor minerale nemetalifere, în general şi în ţările cu economii dezvoltate în special, sunt orientate cu prioritate către: valorificarea cât mai completă şi complexă a tuturor zăcămintelor proprii, a tuturor componenţilor minerali din zăcăminte exploatabile, inclusiv a celor sărace; reconsiderarea condiţiilor de valorificare a unor zăcăminte abandonate anterior, din motive tehnice şi economice, precum şi asigurarea tehnologiilor necesare exploatării lor; clarificarea mai exactă a potenţialului calitativ al rezervelor; obţinerea unor substanţe de mare puritate destinate industriilor de vârf; mecanizarea totală şi automatizarea proceselor în tehnologiile de preparare; protecţia mediului ambiant prin aplicarea unor tehnologii cu caracter nepoluant[1].

În cazul condiţiilor favorabile de zăcământ, se constată o creştere importantă a ponderii exploatărilor în carieră (pondere care în unele ţări depăşeşte 50%), adâncirea carierelor şi creşterea înălţimii treptelor de exploatare.

Pe plan mondial, asigurarea dezvoltării economice necesită sporirea permanentă a cantităţilor de minereuri nemetalifere, fapt care se reflectă în creşterile semnificative înregistrate de producţia acestor minereuri. În ţările

[1] Vezi: capitolul 1.

dezvoltate din punct de vedere economic, dinamica producţiei de substanţe minerale utile are un caracter fluctuant, imprimat, în principal, de capacitatea pe care o deţin aceste sisteme economice naţionale de a se adapta cu rapiditate la modificările ce survin în cadrul economiei mondiale[1].

Statele mediu sau slab dezvoltate sunt mult mai puţin sensibile şi receptive la conjunctura pieţei mondiale, ele manifestând tendinţa de a-şi valorifica potenţialul de resurse minerale de care dispun. Evoluţia producţiei de minerale industriale în aceste ţări se caracterizează printr-o mai mare constanţă. Unele creşteri remarcabile ale acesteia s-au înregistrat în intervalul 1979-1988 la producţia de: bentonită - de 12,8 ori în Cipru şi de 4 ori în Maroc; caolin - de 3,4 ori în Turcia şi de 3,3 ori în Egipt; barită - de 2,8 ori în Mexic etc.

Nivelul de dezvoltare la care a ajuns sectorul producător de minereuri nemetalifere poate constitui un indicator al gradului de dezvoltare industrială al ţărilor. Extracţia de minereuri nemetalifere s-a dezvoltat foarte mult în unele ţări puternic industrializate, atingând volume atât de ridicate, încât valoarea producţiei lor globale este superioară celei a producţiei de minereuri metalifere. În S.U.A., valoarea producţiei din sectorul minereurilor nemetalifere este de două ori mai mare în raport cu cea a sectorului minereurilor metalifere.

Pe piaţa mondială a minereurilor nemetalifere, îşi manifestă prezenţa, în egală măsură ţări cu o economie mai puţin dezvoltată, care îşi valorifică rezervele de calitate (dintre acestea, menţionăm: China, Maroc, Turcia, Bulgaria), dar şi ţări dezvoltate care au avantajul utilizării unor tehnologii de extracţie şi de preparare eficiente şi care îşi valorifică, în condiţii de competitivitate, rezervele mai sărace în conţinut util (Canada, S.U.A., Belgia, Olanda, Germania). În ultimii ani s-a manifestat o tendinţă evidentă de deplasare a solicitărilor consumatorilor de minerale industriale către acele substanţe cu valoare ridicată, destinate unor industrii sau produse noi. Dintre aceste minerale industriale intens solicitate în ultima perioadă se detaşează grafitul, cuarţurile şi mica. Cererea pentru produsele tradiţionale se menţine totuşi la un nivel relativ constant, prin creşterea anuală a unor volume mari de produse (de ordinul milioanelor de tone), cu valoare relativ scăzută, cum sunt: calcarul, argila refractară, nisipurile, sarea, dolomita etc.

a. Producţia, comercializarea şi consumul de sulf urmează, cu un grad ridicat de fidelitate, trendul activităţii industriale. Consumul de sulf poate fi considerat şi ca un barometru sensibil al eforturilor de ridicare a standardului de viaţă al oamenilor, în primul rând al asigurării cu hrană. În ultimii 5 ani, peste 50% din sulful consumat la scară mondială a fost utilizat, prin acidul sulfuric produs la obţinerea îngrăşămintelor. Pe plan mondial, 82% din cantitatea totală de sulf consumată este destinată fabricării acidului sulfuric, iar

[1] Un exemplu semnificativ de flexibilitate îl oferă S.U.A. , care, ca răspuns la schimbările intervenite, au redus producţia de calculatoare cu circa 50% în ultimii 5 ani.

60% din acidul sulfuric este utilizat la fabricarea îngrăşămintelor. 8% din cantitatea totală de sulf este consumată în industria cauciucului, coloranţilor, alimentară, chimică, iar 4% se foloseşte în agricultură (în afara îngrăşă-mintelor).

Producţia mondială de sulfuri s-a stabilizat în ultimii 5 ani în jurul a 61 mil. tone. În 1993, producţia de sulfuri a marcat o uşoară creştere, apărând un surplus pe piaţă. Au devenit operaţionale minele de la Osijek (Polonia), Main Pass (S.U.A.), precum şi Caroline (Canada), investiţiile efectuate în acestea injectând un nou dinamism acestui sector.

b. Producţia mondială de sare s-a majorat continuu, între anii 1984-1989, în ultimul an al acestei perioade atingând un nivel record de l86 mil. tone. Deşi sarea este produsă în 110 ţări, producţia mondială este dominată de S.U.A.(19% din producţia totală) şi China (12%); 21 de ţări produc peste un mil. tone/an realizând împreună peste 90% din producţia mondială de sare.

Circa 60% din consumul total de sare îl reprezintă materie primă chimică, iar peste 19% - pentru prepararea hranei umane.

Cel mai mare consumator de sare este S.U.A., dar Japonia rămâne cel mai mare importator de sare. Australia şi Mexicul sunt liderii mondiali în ceea ce priveşte exportul de sare. La sfârşitul anilor '80 s-au realizat unele importante descoperiri de zăcământ de sare, mai ales în Asia; cel mai mare depozit de sare s-a descoperit la Zhagi - provincia chineză Jiangsu, depozit care conţine rezerve estimate la circa 20000 mil.t şi se întinde pe o arie de 150 kmp. Aici se află în stadiul de finalizare construcţia unei mine capabile să producă un mil. tone de sare/an. În provincia Sichman, localitatea Wanxian, se găseşte cel mai adânc puţ săpat într-un depozit de sare din China, puţ adânc de 3082 m. În Pakistan, un program intensiv de explorări geologice realizat de Pakistan Mining Development Corpation a evidenţiat în anul 1989, existenţa unei rezerve totale de sare de 2650 mil.t. la Warcha (în provincia Punjab) şi a unei rezerve de 1054o mil.t la Bahadurkel (provincia Frontier).

c. Peste 90% din cantitatea de fosfaţi care se extrage pe glob este destinată producerii de fertilizanţi chimici. Alte utilizări ale fosfaţilor sunt obţinerea detergenţilor. Depozite de roci fosfatice se găsesc, practic, în toate ţările lumii, dar doar în câteva dintre acestea procesul de concentrare a zăcământului a fost suficient pentru a permite exploatarea sa în condiţii de eficienţă economică. Importante rezerve de apatită sunt exploatate curent în Rusia, Ucraina, Africa de Sud, Brazilia, Finlanda şi Suedia.

Pentru a putea fi acceptate pe piaţa internaţională, rocile fosfatice trebuie să conţină minimum 60% trifosfat de calciu. De regulă, concentraţii fosfatici care fac obiectul unor tranzacţii internaţionale au o concentraţie între 60-85% trifosfat de calciu, cu o medie de cca.73%. În cazul fosfaţilor, spre deosebire de celelalte materii prime, nu este importantă doar concentraţia pentru a putea determina valoare comercială a unui produs din rocă fosfatică. Pentru o soluţie tehnologică dată, se pune problema efectului altor constituenţi chimici asupra calităţii rocii respective, efect ce se poate manifesta pe parcursul reacţiilor

chimice care fac parte din procesul tehnologic urmat.

La nivel mondial, producţia anuală de fosfaţi care provine din circa 30 de ţări, este de circa 153 mil. tone. Topul ţărilor producătoare este dominat de S.U.A., C.S.I., Maroc şi China, care realizează împreună circa 75% din producţie.

d. Evoluţiile care au avut loc în economia mondială în ultimii ani au provocat modificări radicale în modul de desfăşurare a comerţului internaţional cu materiale de construcţii, în general, şi cu ciment, în mod special.

Preţul cimentului este format din 45-60% valoarea transportului şi numai între 40-55% valoarea cimentului. Această repartiţie procentuală a costurilor este total diferită de cea existentă în cazul metalelor.

Dezvoltarea spectaculoasă a fluxurilor comerciale de ciment în perioada ultimilor ani constituie, un paradox, deoarece cimentul reprezintă un produs local prin excelenţă: piaţa sa este regională. Ponderea foarte mare pe care o deţin cheltuielile de transport în costul cimentului părea să reprezinte un obstacol serios în calea mondializării pieţei cimentului. Ultimele evoluţii de pe această piaţă dovedesc, însă, că se pot găsi soluţii care să permită tranzacţii cu ciment între producători şi utilizatorii finali, situaţi la distanţe foarte mari, şi aceasta, în condiţii de rentabilitate.

Până la sfârşitul anilor '80, cea mai mare parte a cimentului comercializat pe plan internaţional provenea din ţările est-europene, precum şi într-o măsură ceva mai redusă din U.R.S.S. A existat o perioadă (1975-1985) când cimentul din regiunea Mediteranei a fost, de asemenea, disponibil pentru comercializare, dar treptat, datorită expansiunii economice a ţărilor care fac parte din această zonă geografică, precum şi a trecerii de la cimentul ambalat în saci, la cimentul în vrac şi luând în considerare costurile ridicate, aceste ţări au cedat poziţiile lor de ofertanţi importanţi de ciment în saci. Odată cu prăbuşirea regimurilor comuniste, cimentul exportat de ţările est-europene a încetat să mai fie un punct nodal al comerţului internaţional cu materiale de construcţii. Există şi câteva excepţii notabile: România, Bulgaria şi, într-o mai mică măsură, Croaţia care rămân surse importante de ciment. Celelalte state din zonă nu mai exportă în prezent ciment pe cale maritimă. Transportul cimentului pe calea ferată, practicat în cazuri de apropiere geografică se menţine încă, dar la o scară mult micşorată.

Numeroşi agenţi economici din industria cimentului din ţările est-europene au fuzionat, în ultimii ani, cu investitori occidentali, fapt care a avut ca o primă consecinţă modificări semnificative în ceea ce priveşte tehnologiile de fabricaţie, structura costurilor şi sortimentele de ciment produse. Pentru moment, preţul cimentului din aceste ţări nu mai este la fel de atractiv pentru comerţul internaţional. În România, Bulgaria şi Croaţia, industria de ciment a fost păstrată, în mare măsură, sub control public şi acesta este unul dintre motivele pentru care preţul cimentului fabricat în aceste ţări se situează în continuare la niveluri care permit exportul acestui produs către ţări îndepărtate.

În ceea ce priveşte ţările din C.S.I., acestea exportă numai un procent

foarte redus din producţia lor. Numai un singur port al fostei URSS la Marea Neagră a fost dotat în mod corespunzător pentru facilitarea acestor exporturi. Această situaţie se menţine şi în prezent coasta ucraineană a Mării Negre care este de circa 3 ori mai lungă decât cea a Rusiei nu beneficiază de echipamente corespunzătoare pentru manevrarea cimentului şi clincherului. Dimensiunea mare a acestor ţări, distanţele enorme care separă fabricile de porturi, dificultăţile frecvente care intervin în transportul feroviar, lipsa facilităţilor adecvate pentru depozitare în porturi, inexistenţa instalaţiilor de ambalare în întreprinderi sunt motivele principale pentru care, în prezent, ţările din cadrul C.S.I. nu se pot impune ca exportatori importanţi şi regulaţi de ciment.

Figura nr. 4.1

Consumul de ciment portland în SUA (între anii 1973 şi 1993)

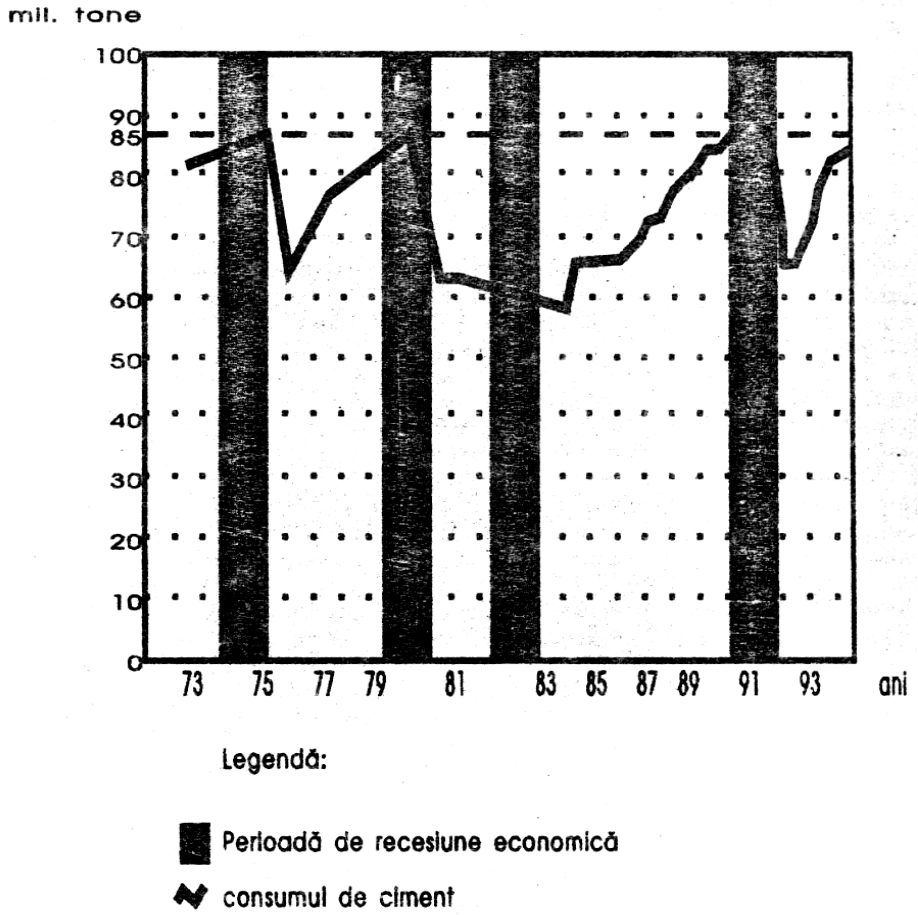

O tendinţă accentuată pe piaţa cimentului o reprezintă trecerea de la comercializarea în saci la comercializarea în vrac, care s-a impus în ultimii ani, devenind principala modalitate industrială de transportare a acestei mărfi. Avantajele principale ale comercializării în vrac sunt legate, în principal, de accelerarea operaţiunilor de încărcare-descărcare. Trecerea de la livrarea cimentului în saci la livrarea sa în vrac reprezintă abandonarea unei organizări de tip comercial a transporturilor de materiale de construcţii şi adoptarea unei organizări de tip industrial a acestei activităţi.

Consumul de ciment se caracterizează printr-o tendinţă evidentă de fluctuaţie, în paralel cu dezvoltarea economică şi demografică a ţărilor şi regiunilor. Se manifestă o corelaţie quasipermanentă între creşterea macroeconomică şi consumul de ciment, astfel încât apar diferenţe mari în consumul de ciment pe arii geografice şi pe ani. În perioada 1970-1990, consumul mondial a crescut în medie cu 5% anual[1]. La începutul deceniului actual, când consumul a înregistrat reduceri remarcabile în America de Nord, în Europa şi în Rusia, acesta s-a mărit considerabil în Asia, precum şi în America de Sud şi Centrală. În general, nivelurile de minim şi de maxim ale curbei consumului de ciment sunt atinse la fiecare 7 ani (figura nr.4.1.). Făcând abstracţie de variaţiile şi discrepanţele care apar în consumul de ciment pe locuitor în perioada ciclului de 7 ani, se poate remarca faptul că tendinţa de consum în ţările dezvoltate este mult mai consistentă decât în cele având economii în dezvoltare. Pe continente, Europa se află în vârful topului consumatorilor de ciment (500 kg/loc.), America şi Asia au un consum mediu de cca.200 kg/loc., ultima poziţie a acestei ierarhii ocupând-o Africa (100 kg/loc). Consumul pe locuitor tinde să crească în ţările cu economii de dezvoltare până la un anumit nivel de vârf (700-750 kg/loc.), se stabilizează temporar şi începe apoi să descrească treptat pentru a se fixa, în final, pe un palier inferior, situat între 300-450 kg/loc.

Evoluţia consumului de ciment reflectă cu o înaltă fidelitate creşterea şi descreşterea activităţilor din domeniul construcţiilor. Numeroase analize macroeconomice efectuate în ultimul deceniu în ţările cu economie dezvoltată pun în evidenţă faptul că scăderea PIB-ului unei ţări cu numai 2-4% determină o diminuare tipică a volumului activităţilor de construcţii şi, implicit, a consumului de ciment, cuprinsă între 20-30 %.

Pentru S.U.A., se întrevede menţinerea în următorii 3 ani a unei tendinţe de creştere a cererii de ciment, un nou declin al activităţii de construcţii fiind estimat pentru 1997-1998. Lansarea şi continuarea unor vaste proiecte guvernamentale de modernizare şi dezvoltare a infrastructurii are un impact foarte puternic asupra industriei americane a cimentului şi asigură o stimulare a dezvoltării pe termen lung a pieţei acestui produs.

[1] În perioada respectivă (1970-1990) această creştere a fost de doar 1,3% anual în America de Nord, de 7,3% în Asia de Nord-Est, în timp ce în Africa şi în Orientul Mijlociu, consumul de ciment s-a diminuat semnificativ.

Până la sfârşitul anilor '80, fluxul principal al cimentului ca marfă internaţională, a fost dinspre ţările dezvoltate economic către ţările mai slab dezvoltate. Treptat, multe ţări în curs de dezvoltare au trecut la instalarea unor importante capacităţi proprii, stopând importurile şi chiar devenind exportatoare de ciment. Pe de altă parte, din considerente legate în primul rând de protecţia mediului[1], multe ţări dezvoltate se orientează către procurarea cimentului din ţările care deţin un exces de capacitate.

Producţia mondială de ciment a înregistrat o creştere semnificativă în anii '80 şi în prima parte a anilor '90, de la 881 milioane tone în 1980 la 1234 milioane tone în 1992. Consumul mediu pe locuitor a crescut în acelaşi interval de la 203 kg/loc.la 217 kg/loc. În aceşti 12 ani, cea mai importantă creştere a producţiei s-a produs în ţările asiatice (12,2%). Consumul pe locuitor a fost superior mediei mondiale în Europa şi în America. Asia are o situaţie aparte, creşterea sa demoeconomică extrem de accentuată, a determinat o sporire a ponderii acestui continent în producţia mondială de ciment de la 31,4% în 1980, la 49,8 în 1992 şi la 50% în 1993. Patru din cele 7 ţări mari producătoare de ciment ale lumii sunt situate în Asia. China, cel mai mare producător de ciment din lume, a început încă din 1980 să exporte cantităţi însemnate din producţia sa. În 1993, China exporta 5,5% din producţia sa de ciment, iar în 2000 se preconizează un export reprezentând 8-9,5% din producţia internă, circa 80% destinat Coreei de Sud care va deveni din 1995 exportator de ciment. De aceea, China îşi reorientează în prezent structura exportului de ciment către alte ţări. Ceilalţi 3 mari producători asiatici sunt: Japonia, India şi Coreea de Sud. Japonia constituie un caz special: deşi are un excedent apreciabil de capacitate, nu a avut succes în acţiunea de stopare a importurilor ieftine de ciment sud-coreean şi taiwanez.

Indiferent de unele evoluţii conjuncturale greu predictibile, Asia, regiunea cea mai intens populată a globului, va rămâne o piaţă extrem de atractivă pentru încă o perioadă lungă de timp.

În Europa, s-a înregistrat o tendinţă marcantă de creştere a cererii şi a producţiei de ciment în perioada 1986- 1991, ceea ce a determinat sporirea preţurilor şi, implicit, a unei profitabilităţi din ce în ce mai mari. Acest trend ascendent al preţurilor şi al producţiei a fost posibil şi prin acţiunea concertată a marilor producători europeni de ciment, care au replicat prompt provocării lansate de producţia ieftină a ţărilor mediteraneene şi est-europene.

Faptul, că în ultimii ani cererea şi oferta de ciment au avut o creştere relativ sincronizată a exercitat o influenţă negativă asupra exporturilor ţărilor vest-europene, mai ales după 1988, când s-a făcut simţită o descreştere rapidă a producţiei excedentare. Studiind aspectele legate de perspectivele de

[1] Cu toate că industria cimentului nu creează produse reziduale, fabricile de ciment reprezintă o sursă majoră de poluare a mediului înconjurător.

probabilitate pe termen lung ale industriei europene a cimentului, poate fi stabilit necesarul de balanţare din alte regiuni. O utilizare completă (100%) a capacităţilor de producţie necesită executarea unor lucrări de reparaţii capitale şi cheltuieli de întreţinere foarte ridicate. De aceea, deschiderea unor pieţe europene pentru importuri din alte arii geografice devine inevitabilă în actualul context comercial şi industrial. În plus, reducerea ponderii pe piaţa deţinută de marii producători vest-europeni în America de Nord, face extrem de probabilă o concentrare a acestora către comerţul intracomunitar. Un loc aparte în Europa îl ocupă industria de ciment a Turciei, aflată într-o ascensiune vertiginoasă. În anul 1992, producţia acestei ţări a înregistrat un spor de 14,5%, iar consumul total a atins 29,6 mil. tone. Pentru anul 1994 se estimează o creştere cu 8% a producţiei şi depăşirea pragului de consum de 500 kg/loc.

Ţările africane înregistrează în prezent o mare nevoie de ciment, dar balanţa externă deficitară şi lipsa posibilităţilor de finanţare nu permit investiţii mari în ţările acestui continent, cu excepţia Tunisiei, Libiei şi Egiptului[1], care sunt exportatoare nete de ciment (în figura nr. 4.2 sunt prezentate, schematic, principalele fluxuri comerciale de pe piaţa cimentului).

B. În momentul actual, industria românească de ciment se află printre cele mai avansate din zona Europei Centrale şi de Est în ceea ce priveşte nivelul tehnologiei de fabricaţie, precum şi fabricile complete realizate pentru export. Această situaţie se explică, într-o anumită măsură, prin tradiţia de peste 100 de ani în fabricarea cimentului, a cărei tehnologie a fost dezvoltată pe baza unor concepte proprii şi în colaborare cu companii de prestigiu, promovându-se cu consecvenţă dezvoltarea tehnică şi tehnologică de nivel internaţional.

[1] Până în 1981, Egiptul înregistra o stare de relativă autosuficienţă, iar surplusurile de ciment le exporta în ţările arabe vecine. În 1993, însă exporturile egiptene de ciment au totalizat 637 mii tone, reprezentând peste 18% din producţia internă.

Figura nr. 4.2

Exportul de ciment românesc în anul 1993
(principalele pieţe)

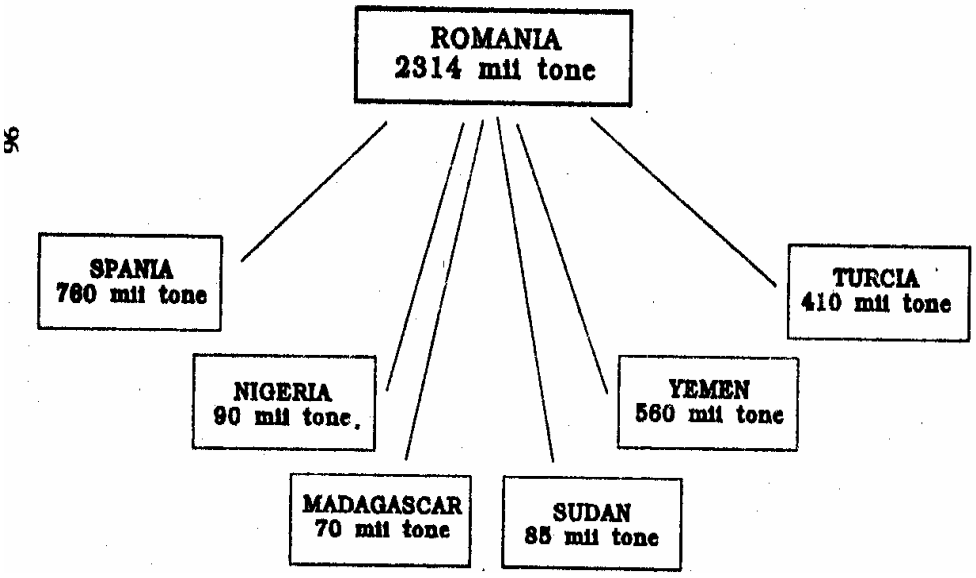

Începând din anul 1990, odată cu declanşarea procesului de descentralizare generală a economiei, industria cimentului s-a înscris în acest trend: de la o structură caracterizată prin centralism (Centrala Cimentului Bucureşti) s-a trecut la o structură de "joint-stock companies", care acţionează în conformitate cu regulile unei economii de piaţă. Au fost înfiinţate, astfel, un număr de 13 "joint-stock companies", dintre care: 7 cu activitate de producere şi comercializare a cimentului; 2 cu activitate de cercetare şi "designing"; 2 cu activiăţi portuare; 1 pentru servicii tehnice şi reparaţii; 1 cu activitate de comerţ exterior.

Înscriindu-se în tendinţa manifestată pe plan mondial, de promovare a soluţiilor tehnologice care permit reducerea consumurilor energetice, industria cimentului din România utilizează în prezent procedeul uscat în peste 95% din totalul capacităţilor de producţie existente. Procedeul umed continuă să fie utilizat la fabrica de Ciment Turda, unde se obţin cca. 200 mii tone anual. Fabricile de ciment de la Medgidia, Târgu Jiu, Hoghiz şi Aleşd care fac parte din S.C. ROMCIM S.A. Bucureşti, au împreună o capacitate de producţie de

peste 9,5 milioane tone ciment/an, utilizând numai procedeul uscat. În anul 1993, producţia de ciment a celor patru fabrici menţionate nu a reprezentat, însă, decât aproximativ 30% din capacitatea lor de producţie.

O utilizare necorespunzătoare a capacităţilor de producţie se întâlneşte şi la fabricile de ciment: MOLDOCIM S.A. Bicaz; CIMUS S.A. Câmpulung; CASIAL S.A. Deva; CIMENT S.A. Turda. Singura excepţie o reprezintă ROMCIF S.A., care a înregistrat în 1993 un grad de utilizare a capacităţii de producţie de peste 80% (numai prin folosirea procedeului uscat).

Atât producţia de ciment (tabelul nr. 4.2.), cât şi exportul de ciment ale ţării noastre şi-au modificat în ultimii ani structura în favoarea cimenturilor superioare. Cimenturile Pa 35 (35 N/mm2), precum şi cimenturile speciale, au înregistrat o reducere considerabilă a ponderii lor în cadrul producţiei anuale de ciment.

Tabelul nr.4.2. - Evoluţia structurii pe tipuri de ciment produs în România

%

	1980	**1985**	**1990**	**1992**	**1993**
Cimenturi superioare (peste 4l N/mm2)	31,7	39,7	41	47	54
Ciment marca Pa 35(35N/mm2)	58,4	51,3	50	44	40
Cimenturi speciale	9,9	9,0	9,0	9,0	6,2

Sursa: Date preluate de la Ministerul Industriilor.

Figura nr. 4.3

Fluxurile comerciale de ciment

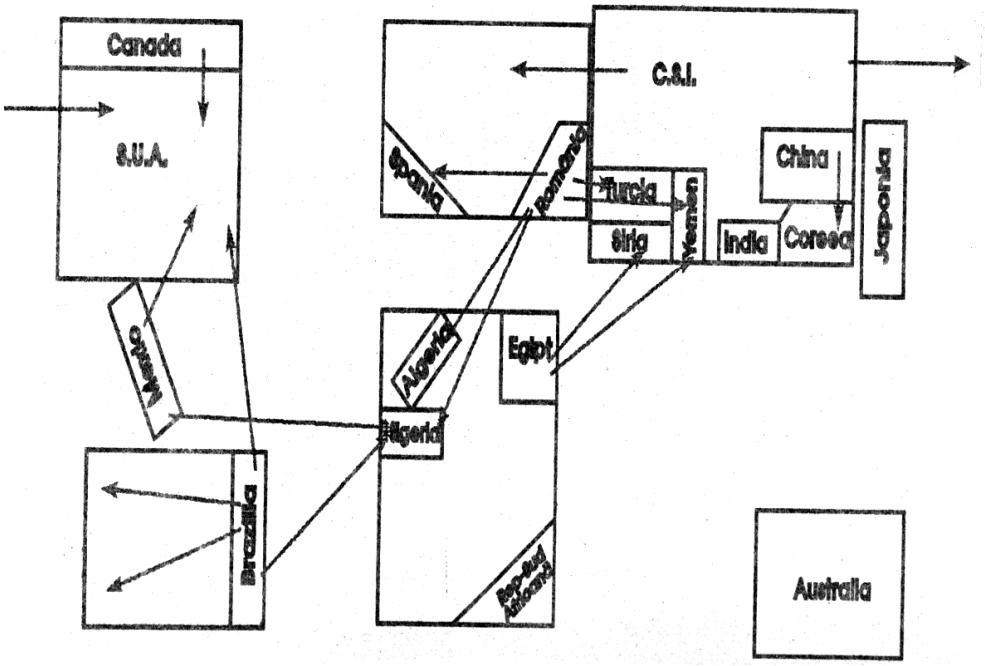

În anul 1993, dintr-o producţie totală de 6,10 milioane tone ciment, România a exportat 2,314 mil. tone. Ponderea producţiei destinate exportului a fost de 37,7 % - superioară celor înregistrate în anii anteriori (în anul 1989, ponderea exportului în totalul producţiei de ciment a fost de circa 19%). Această creştere relativă a exporturilor s-a produs pe fondul reducerii volumului total al producţiei de ciment a României şi al diminuării drastice a consumului intern de ciment pe locuitor.

Principalele pieţe către care se îndreaptă în această perioadă exportul românesc de ciment sunt reprezentate de: Spania, Turcia, Yemen, Nigeria, Sudan şi Madagascar. O importanţă deosebită pentru exportatorii români de ciment o deţine, în ultimul deceniu, Spania care a devenit treptat principalul debuşeu pentru cimentul românesc destinat pieţelor externe. În anul 1993, Spania a importat din România circa 760 mii tone, reprezentând o treime din cimentul exportat de ţara noastră.

O parte importantă din exportul românesc de ciment este destinată unor ţări din Asia, dintre care se detaşează Yemenul - 560 mii tone în 1993 şi

Turcia-410 mii tone în acelaşi an.

Exporturile de ciment destinate continentului african s-au îndreptat în anul trecut cu precădere către Nigeria - 90 mii tone, Sudan - 85 mii tone şi Madagascar - 70 mii tone.

Modul predominant de comercializare a cimentului românesc îl reprezintă livrarea în vrac (71,2$ în 1993), însă ambalarea în saci şi-a sporit semnificativ ponderea în ultimii 5 ani - de la 11,8% în 1989 la 29% în 1993.

4.2. Lemn şi produse din lemn de primă prelucrare

A. Terra dispune de resurse forestiere substanţiale, deşi în ultimul deceniu acestea au înregistrat o scădere îngrijorătoare datorită, în special, despăduririlor masive care au avut loc în zonele tropicale. Astfel, în aceste zone, în perioada 1981-1990 s-au despădurit anual 15,4 mil. ha de teren[1], faţă de 11,4 mil. ha anual, în perioada 1971-1980. Suprafaţa totală acoperită cu păduri a scăzut de la aproape 40% în anul 1980, la 26% în anul 1990.

Există ţări în care ponderea suprafeţei acoperite cu păduri este apropiată de media mondială şi cu toate acestea suprafaţa împădurită ce revine la 1000 de locuitori (ţările din Europa deţin, în medie, o suprafaţă acoperită cu păduri de 30%, dar numărul de hectare de pădure ce revin la 1000 locuitori este de numai 280 faţă de S.U.A., în care, la o suprafaţă împădurită de 23% din suprafaţa uscatului, revin 839 ha de pădure la 1000 de locuitori), este mult mai redusă.

La tăierile masive de păduri, în special din zona tropicală, nu s-a luat în considerare principiul exploatării lor raţionale şi anume acela ca ritmul anual al recoltării de arbori să nu fie mai mare decât capacitatea de refacere a pădurii (ritmul anual de creştere a acesteia). De fapt, funcţia principală a pădurii a fost considerată mult timp (şi poate chiar şi în prezent) aceea de a furniza materie primă pentru industria lemnului şi, deci, o sursă imediată de venituri.

Pădurea are însă şi alte funcţii de importanţă vitală pentru omenire, cum este exemplu cea de protecţie a mediului înconjurător, conservarea acestuia, sursă de recreere etc., cărora abia în ultimii ani li s-a acordat atenţia cuvenită .

În prezent, specialiştii din domeniul forestier studiază problemele privind posibilitatea aplicării unor metode de exploatare a resurselor forestiere cu durabilitate în timp, precum şi a unei mai bune corelări între funcţia economică şi celelalte funcţii prin analiza avantajului comparativ între veniturile provenite din comercializarea lemnului şi beneficiile obţinute prin conservarea pădurii (protejarea solului, apei şi aerului, menţinerea climatului, recreere etc.).

În practică, însă mulţi dintre cei care se ocupă de exploatarea pădurilor

[1] Cele mai mari despăduriri au avut loc în America Latină (7,4 mil. ha), urmată de Africa (7,4 mil. ha) şi Asia (3,9 mil. ha).

sunt interesaţi doar de vânzarea lemnului la un preţ cât mai bun, fără să fie preocupaţi de conservarea pădurii. Astfel, cantitatea recoltată va creşte fără să se ţină seama de costurile sociale, ceea ce va conduce la depăşirea cantităţii eficiente de recoltat, iar curba resurselor va mai fi descendentă, ajungându-se la despăduriri cu efecte deosebite asupra mediului. Ca atare, pentru recuperarea pagubelor produse de despăduriri (alunecări de teren, replantări masive, degradarea solului, dispariţia unor specii de plante şi animale) costurile pe care societatea va trebui să le plătească vor fi deosebit de mari.

Datorită gamei largi de utilizare(de la cherestea până la mobilă şi hârtie pentru tipărituri) cererea sporită de lemn şi produse din lemn a condus la dezvoltarea intensă a comerţului internaţional. Ţările cu mai puţine resurse forestiere au apelat din ce în ce mai mult la importuri pentru acoperirea cererii interne, iar ţările cu resurse suficiente au exportat tot mai mult. Fluxurile internaţionale de export-import s-au structurat, pieţele devenind relativ stabile.

Fluxurile internaţionale de produse forestiere (fie că este vorba de produse cu înalt grad de manufacturare, fie că este vorba de materii prime), au anumite particularităţi în ceea ce priveşte evoluţia cererii ofertei şi a formării preţurilor, depinzând de condiţiile naturale specifice fiecărei ţări, de gradul de dezvoltare economică şi de înzestrarea tehnică, precum şi de factorii sociopolitici mondiali ai perioadei respective.

Cererea de lemn şi produse din lemn este, în general, mai mare în ţările dezvoltate economic datorită necesităţii satisfacerii consumului sporit pentru construcţii noi (industriale şi pentru locuit) sau întreţinerea şi remodelarea celor existente, cât şi pentru industria tipăriturilor care au cunoscut o adevărată explozie în ultimele decenii.

Principalele fluxuri de produse forestiere s-au orientat în principal în două direcţii: a) exportul de materie primă (buşteni) din ţările în curs de dezvoltare spre ţările dezvoltate industrial şi importul de produse din lemn în ţările în curs de dezvoltare din cele dezvoltate; b) schimburi comerciale de import-export între ţările dezvoltate atât în ceea ce priveşte materia primă, cât şi produsele finite. Aceste două direcţii nu exclud însă fluxurile de materii prime şi produse din lemn între ţările în curs de dezvoltare.

Importanţa produselor forestiere în economia ţărilor în curs de dezvoltare este dată de ponderea mare pe care o deţin în P.I.B.: în Malaezia 10%, Kenya 19% faţă de 1-2% în ţările dezvoltate industrial din Europa sau America. Cu toate acestea, valoarea încasată din exporturile acestor produse este mai mică decât cea obţinută de ţările dezvoltate datorită gradului mic de prelucrare, ştiut fiind faptul că ţările în curs de dezvoltare exportă, în principal, buşteni neprelucraţi.

Produsele forestiere contribuie în medie, cu 4,1% la formarea P.I.B., iar valoarea exporturilor reprezintă 1,9% în timp ce în ţările dezvoltate reprezintă 3,5%.

Volumul exportului de buşteni din ţările în curs de dezvoltare în anul 1991 a fost superior celui din S.U.A. şi din ţările fostei URSS, ţări cu un potenţial deosebit de ridicat în ceea ce priveşte resursele forestiere. Cea mai mare parte a fost importată de către Japonia, dar şi de unele ţări în curs de dezvoltare: China, Coreea şi chiar Thailanda ale cărei păduri au fost distruse în mare parte, această ultimă ţară ajungând să apeleze la importuri (tabelul nr. 4.4.).

Ponderea cherestelei în exportul ţărilor în curs de dezvoltare este mult mai mică, deoarece acestea exportă, în general, buştenii tăiaţi, o mică parte fiind reţinută pentru o primă prelucrare (tabelul nr. 4.5.) . Fluxurile comerciale au, în cea mai mare parte, aceeaşi orientare ca şi în cazul buştenilor, Japonia fiind unul din principalii importatori.

În ceea ce priveşte evoluţia exportului de buşteni şi cherestea din ţările în curs de dezvoltare trebuie remarcat faptul că după anul 1980 acesta a înregistrat o curbă descendentă (tabelul nr. 4.6.). Astfel, între anii 1989 - 1992, exporturile de buşteni au înregistrat o scădere de 17,9%, iar exportul de cherestea de 19,1%. Datele estimate pentru anul 1993 indică o scădere faţă de anul precedent de 27%, tendinţă care, după aprecierea specialiştilor, va continua şi în viitor. Acest fapt se datorează măsurilor luate de multe din guvernele ţărilor în curs de dezvoltare, atât pentru reducerea tăierilor de arbori, în care scop s-au întărit corespunzător serviciile forestiere de supraveghere a tăierilor (Malayezia, Indonezia, Filipine), cât şi prin restricţiile sau interdicţiile totale de a se exporta buştenii tăiaţi şi prin măsurile de încurajare a prelucrării lor interne.

Japonia, principalul importator de produse forestiere tropicale este cea mai afectată de scăderea exporturilor din aceste ţări deoarece industria japoneză de prelucrare a lemnului este dependentă de materiile prime importate. În ultimii ani, în Japonia au fost închise câteva fabrici de cherestea, mai ales acelea care prelucrau buştenii proveniţi din zonele tropicale, iar pentru unele fabrici de furnizori s-au analizat posibilităţile de reducere a capacităţilor de prelucrare sau de restructurare a lor, concomitent cu prospectarea unor noi pieţe, pentru diversificarea acestora apelându-se la importurile de cherestea din ţările nordice ale Europei sau la alte surse.

În cadrul fluxurilor internaţionale de lemn şi produse lemnoase între ţările dezvoltate, un rol important îl deţin S.U.A. şi Canada care sunt zone mari furnizoare de produse forestiere. S.U.A. sunt cele mai mari exportatoare de buşteni din lume, iar pieţele tradiţionale sunt Japonia care importă peste 60% şi ţările dezvoltate din Europa de Est, o mică pare din export fiind destinată unor ţări în curs de dezvoltare (China, Coreea). Cu toate acestea S.U.A. este şi un mare importator de placaje şi furnire care acoperă peste 2/3 din consumul intern total al ţării din acest produs. În ceea ce priveşte cheresteaua, Canada este principalul exportator mondial, deţinând 42,2% din exportul total, iar importatoare sunt S.U.A., Japonia şi ţările dezvoltate din Europa.

Tabelul nr. 4.4

Fluxurile comerciale mondiale pentru buşteni

1000 m3

1	Export mondial 2	Ţări dezv. 3	S.U.A. 4	Ţările URSS 5	Germania 6	Franţa 7	Canada 8	Alte ţări 9	Ţări în dezv. 10	Malayesia 11	Alte ţări 12	Import mondial 13
TOTAL MONDIAL	127577	89298	29965	14678	10329	6050	3265	25571	37279	19460	17819	131040
Ţări dezvolt.	97258	75879	22959	13159	10006	5925	3155	21016	21038	9310	11728	105201
Japonia	47018	31127	17930	4290	2	-	1750	7155	15891	9268	6623	49647
Italia	5250	4772	78	500	1213	1999	82	900	478	-	478	7741
Austria	5072	5072	-	400	3911	61	-	700	-	-	-	6727
Finlanda	5068	5020	-	4348	440	-	-	232	48	-	48	5589
Canada	4832	4832	4831	-	1	-	-	-	-	-	-	5475
Suedia	4359	4359	-	1602	1376	-	49	1332	-	-	-	5032
Belgia/ Luxemburg	3717	3717	-	-	269	2278	-	1176	-	-	-	4162
Germania	1896	1157	79	-	-	143	-	835	239	39	200	3395
Spania	2221	1421	-	-	3	1418	-	-	800	-	800	3095
Franţa	1311	1311	11	-	1087	-	-	213	-	-	-	2842
S.U.A.	943	943	-	-	5	-	931	7	-	-	-	2168
Norvegia	1285	1145	-	113	32	-	-	1000	140	-	140	1716
Olanda	521	521	-	-	395	26	-	100	-	-	-	1418
Ungaria	610	610	-	338	222	-	-	-	-	-	-	1217
Fosta Iugoslavie	256	256	-	200	54	-	2	-	-	-	-	1175
Alte ţări	13399	9957	30	1318	996	-	241	7372	3442	3	3439	4101
Ţări în curs de dezvoltare	29311	13078	7006	1459	323	125	110	4055	16233	10142	6091	25844
China	8258	3583	2139	1267	-	-	10	-	4675	4616	59	9480
Coreea	8763	4592	2972	92	-	-	-	1527	4171	3213	958	9006

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Thailanda	1363	2	2	-	-	-	-	-	1361	652	709	1829
India	1165	23	23	-	-	-	-	-	1142	626	516	1305
Turcia	1029	557	236	-	321	-	-	-	472	15	457	1082
Alte ţări	8733	4321	1634	100	2	125	100	2366	4412	1020	3392	3142

Sursa: Forestry Statistics Today for Tomorrow, FAO, Roma, 1993.

Tabelul nr. 4.5

Fluxuri comerciale mondiale pentru cherestea

1000 m3

	Export mondial	Ţări dezvol.	Cana-da	S.U.A.	Suedia	Ţările URSS	Fin-landa	Alte ţări	Ţări în dezvol.	Mala-yesia	Alte ţări	Import mondial
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
TOTAL MONDIAL	87529	75986	36980	9434	6941	4780	4288	13563	11543	4982	6561	86172
Ţări dezvolt.	71919	69042	36435	6503	6282	3881	3636	12305	2877	1265	1612	74513
S.U.A.	27231	27201	27200	-	-	-	-	-	30	30	-	28135
Japonia	8942	8079	4587	2864	-	118	9	501	863	450	413	9400
Marea Britanie	6282	6071	2198	228	1430	850	672	-	211	152	59	7280
Italia	5399	5083	172	464	229	449	133	3636	316	16	300	6054
Germania	4136	3959	129	301	1222	569	749	989	177	56	121	5044
Olanda	2804	2499	79	74	603	371	531	841	305	260	45	3149
Franţa	1921	1811	249	89	378	273	497	-	110	110	-	2287
Belgia/ Luxemburg	1481	1307	285	232	-	258	186	376	174	125	49	2409

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Spania	1478	1478	57	306	364	148	70	533	-	-	-	1833
Canada	1432	1432	-	1432	-	-	-	-	-	-	-	1486
Danemarca	1324	1323	10	4	789	120	377	23	1	1	-	1447
Australia	1182	636	200	436	-	-	-	-	1546	46	500	1238
Ungaria	770	770	-	-	-	700	2	68	-	-	-	906
Alte țări	7537	7393	1269	73	1267	25	4349	410	144	19	125	3845
Țări în curs de dezvoltare	15614	6948	545	2935	659	899	652	1258	8666	3717	4949	11659
Thailanda	1421	16	-	16	-	-	-	-	1405	705	700	1534
Egipt	1174	1096	57	57	460	200	306	16	78	2	76	1509
China	1084	285	4	281	-	-	-	-	799	299	700	1034
Singapore	985	13	2	11	-	-	-	-	972	882	90	986
Coreea	773	85	7	78	-	-	-	-	688	688	-	946
Algeria	467	467	208	24	50	-	85	100	-	-	-	803
America Latină	2619	2450	14	2135	1	300	-	-	169	112	57	2114
Alte țări	7091	2536	253	333	148	399	261	1142	4555	1029	3526	2733

Sursa: Forestry Statistics Today for Tomorrow, FAO, Roma, 1993.

Tabelul nr. 4.6

Exportul de produse forestiere tropicale în perioada 1960 - 1993

	1960	1970	1980	1989	1990	1991	1992	1993	Variaţie între 1989 - 1993
AFRICA									
* Buşteni	4,4	6,8	6,1	3,3	3,9	3,2	3,0	3,0	
* Cherestea	0,6	0,7	0,7	0,9	1,1	1,0	1,0	1,0	
ASIA									
* Buşteni	6,1	29,0	32,1	22,5	21,5	20,7	18,4	12,7	
* Cherestea	1,2	2,5	6,4	8,4	5,6	6,0	6,5	6,0	
AMERICA LATINĂ									
* Buşteni	0,3	0,4	0,1	0	0	0	0		
* Cherestea	0,1	0,5	1,1	0,4	0,5	0,3	0,4	0,5	
TOTAL									
* Buşteni	10,8	36,2	38,3	26,2	25,4	23,9	21,5	15,7	-17,9
* Cherestea	1,9	3,7	8,2	9,7	7,3	7,3	7,9	7,5	-19,1

Sursa: Pentru anii 1960, 1970, 1980, "European Timber Trends and Prospects to the year 2000 and beyond", U.N., New York, 1986, iar pentru perioada 1989- 1993, Timber Bulletin FAO, New York, 1993.

Scăderea volumului de masă lemnoasă tăiată şi, în consecinţă, a exportului va avea repercusiuni asupra principalilor importatori, Japonia şi ţările Europei de Est, care vor trebui să-şi găsească alte pieţe de desfacere.

Europa este un mare importator de lemn şi produse lemnoase deoarece volumul resurselor forestiere deţinut de aceasta este relativ mic în raport cu alte ţări. Principalele sale surse sunt S.U.A., Canada, precum şi ţările din fosta URSS, în special Rusia, care deţine un potenţial deosebit de mare de resurse forestiere. În anii '80 aproximativ 3/4 din volumul de buşteni de răşinoase total exportat era destinat Japoniei, iar restul ţărilor din Europa. Cea mai mare parte din cherestea era destinată Europei, ţărilor din Africa de Nord şi Cubei. În anul 1991, ţările din fosta URSS se situau pe locul 2, după S.U.A., în ceea ce priveşte exportul de buşteni, principalii săi importatori fiind Japonia şi Finlanda, urmate de China.

Exporturile de cherestea deţin, de asemenea, o pondere mare în comerţul cu produse forestiere al ţărilor fostei URSS, principalele ţări importatoare fiind ţările europene.

Specialiştii apreciază că, în prezent, este dificil de calculat volumul sau valoarea exportului ţărilor fostei URSS, datorită lipsei de date statistice sau

caracterului incomplet al celor existente. Cert este, că Japonia s-a orientat spre alte pieţe de desfacere, cum ar fi Noua Zeelandă, Chile şi unele ţări europene. De asemenea, pentru a compensa pierderile de cherestea de răşinoase a crescut importul de cherestea, placaje şi furnire.

În schimburile intereuropene principalele ţări exportatoare de buşteni sunt: Germania şi Franţa (foioase); Suedia, Finlanda, Austria (răşinoase). Pe piaţa mondială aceste ţări deţin o pondere mică, rămânând în continuare importatoare de produse forestiere. Recesiunea economică din ultimii ani, bulversarea economiei ţărilor fostei URSS, ca şi scăderea exporturilor din S.U.A. au condus la scăderea consumului aparent.

Tendinţele fluxurilor internaţionale de produse din lemn sunt greu de prevăzut, dar direcţia şi nivelul acestora vor fi influenţate de politicile forestiere ale diferitelor state, ca şi de posibilitatea creşterii consumului în ţările în curs de dezvoltare, drept urmare a sporirii populaţiei într-un ritm mai rapid, superior celui din ţările în curs de dezvoltare, precum şi a nevoii de industrializare proprie a acestora.

B. Din suprafaţa totală a României cca.30% este acoperită cu păduri. În anul 1992 fondul forestier era de 6368 mii ha., din care suprafaţa pădurilor ocupa 6253 mii ha; cele mai importante specii sunt răşinoasele (1926 mii ha) şi fagul (1906 mii ha).

Menţinerea acestui potenţial se datorează unor programe vaste de împăduriri care în perioada 1980-1989 au fost în medie de 40-50 mii ha, după care suprafeţele împădurite s-au redus anual în mod dramatic, ajungând în anul 1992 la numai 12,5 mii ha. Din acest potenţial, volumul de masă lemnoasă pusă în circuitul economic este destul de important (14,4 mil. m.c. în anul 1992), deşi acest volum s-a redus substanţial în ultimii 10 ani (cu peste 50%). Prelucrarea acestor volume de masă lemnoasă a permis obţinerea de producţii importante care în anul 1992 au reprezentat 5,9% din valoarea producţiei industriale (din care 2% în prelucrarea lemnului, 2,2% în industria de mobilier ş.a.). Numai valoarea produselor de mobilier a însumat, în anul 1992, 121,2 mld. lei, constituindu-se într-un fond important de marfă, destinat cu precădere exportului.

În spiritul unor tradiţii, de câteva decenii, de mare exportator de cherestea şi produse din lemn, dispunând şi de potenţial naţional de resurse forestiere, deşi limitat, România se înscrie activ în fluxul internaţional cu astfel de produse. Schimburile economice externe ale ţării noastre a fost, în anul 1992, de 115 mld. lei mobilier, din care 77 mld. lei către ţările CEE şi 12 mld. lei către ţările membre EFTA, produs care reprezintă una dintre cele mai stabile mărfuri în comerţul exterior al României, după decembrie 1989.

În afara mobilei, România a mai exportat şi alte produse de primă prelucrare printre care, merită menţionate, cheresteaua, pluta şi împletiturile

din nuiele (2,8 mld. lei), hârtia şi articole din aceasta (5,5 mld. lei) etc.

4.3. Înzestrarea cu resurse neenergetice şi structura economiei

1. Piaţa românească pentru produse metalurgice a cunoscut o creştere semnificativă după anul 1960, odată cu începutul industrializării extensive a ţării. Necesarul de produse metalurgice a fost asigurat, în cea mai mare parte, din producţia internă, cu excepţia unor produse speciale care s-au procurat din import, în cantităţi relativ reduse. Exportul de produse metalurgice a depăşit, în unii ani, 25% din producţia realizată.

După anul 1989 producţia internă s-a redus continuu, astfel încât în anul 1992 aceasta reprezenta 37% din cea realizată în anul 1989, ca urmare atât a diminuării posibilităţilor de absorbţie de produse metalurgice pe piaţa internă, cât şi reducerii cantităţilor oferite la export.

În anul 1990, cererea de produse industriale şi, implicit, produse metalurgice, a înregistrat o scădere semnificativă. Scăderea consumului pe piaţa internă nu s-a datorat diminuării necesarului, ci scăderii disponibilităţilor financiare ale consumatorilor interni, ca urmare a blocajului financiar, lipsei mijloacelor circulante (decalitalizării), lipsei fondurilor valutare pentru procurarea resurselor materiale şi energetice. În acelaşi timp, scăderea exportului s-a datorat pierderii unor pieţe tradiţionale de desfacere (în special fostele ţări ale CAER).

Principala ramură consumatoare a produselor metalurgice este industria constructoare de maşini care acoperă cca.40% din totalul producţiei metalurgice urmată de industria extractivă, lucrărilor publice şi amenajărilor teritoriului etc.

În perspectivă industria metalurgică va putea participa la fluxurile internaţionale de materii prime prin produse metalurgice de calitate corespunzătoare pieţei internaţionale.

2. Înzestrarea tehnologică permite industriei româneşti să acopere necesarul intern de minereuri nemetalifere şi să ofere la export anumite cantităţi (în special de sare, ale cărei rezerve se apreciază că au un grad de acoperire a consumului pentru aproximativ 500 ani.

Atât producţia de ciment, cât şi exportul de ciment ale ţării noastre şi-au modificat în ultimii ani structura în favoarea cimenturilor superioare, aceasta conducând la stabilizarea locului câştigat pe piaţa cimentului de producătorii români.

Producţia internă de minereuri nemetalifere este influenţată semnificativ de nivelul creşterii economice şi de conjunctura pieţelor mondiale. Astfel revigorarea activităţii în construcţii ar deschide noi perspective în industria cimentului şi a materialelor de construcţii, iar stoparea declinului industriei chimice va contribui la revigorarea pieţei interne de materii prime.

3. Industria de prelucrare a lemnului a cunoscut, după 1989, o dezvoltare continuă astfel încât în anul 1992, reprezenta 4,2% din totalul producţiei industriale. Retehnologizarea fabricilor de mobilă a avut ca efect creşterea calităţii produselor şi, implicit, creşterea cererilor la export. Exportul de mobilă către pieţele tradiţionale ale României s-au datorat aprecierii partenerilor externi a calităţii produselor. Scăderea cererii de mobilă pe pieţele fostei URSS a fost compensată de deschiderea spre piaţa Europei Occidentale şi SUA.

Exportul de cherestea şi produse neprelucrate din lemn nu constituie un avantaj comparativ pentru industria României. Acest export a fost făcut, în general, prin intermediul firmelor particulare care au urmărit obţinerea unor avantaje imediate, neţinând seama de necesarul fabricilor de mobilă. De aceea reducerea exportului de cherestea şi a lemnului neprelucrat şi analizarea cantităţilor realizate de către industria mobilei trebuie să constituie un obiectiv prioritar al activităţii de restructurare economică.

În concluzie, din cele prezentate mai sus, putem evidenţia următoarele aspecte mai importante:

a. Declinul înregistrat după anul 1989 de economia românească a determinat scăderea participării României la fluxurile mondiale de materii prime şi de minerale. Tendinţa de scădere a importurilor de materii prime se va menţine şi în perspectivă având ca principale cauze: scăderea producţiei odată cu restructurarea industriei şi sub influenţa procesului de tranziţie la economia de piaţă; folosirea mai eficientă a materiilor prime, ca urmare a retehnologizării principalelor procese industriale; adoptarea unor soluţii tehnologice flexibile care vor permite adaptarea la cerinţele pieţei de produse prelucrate;

b. Creşterea exportului produselor cu grad sporit de prelucrare, prognozată în perspectiva anilor 2000, poate diminua efortul valutar necesar importurilor de minerale şi/sau materii prime;

c. Opţiunea pentru importul de minereuri de calitate superioară este susţinută de avantajele prezentate de acestea în procesele tehnologice deoarece determină scăderea consumurilor de materii prime şi energie, precum şi sporirea randamentelor utilajelor din dotarea fiecărui agent economic;

d. Deoarece, România este un mare importator de materii prime necesare industriei, se impune adaptarea politicii sale economice la actualele condiţii geopolitice. Ca atare, România trebuie să-şi orienteze importurile numai către minereurile de calitate superioară, la preţuri acceptabile.

Capitolul 5 - Consideraţii finale

Evaluarea cât mai corectă a raporturilor pe care le deţine România pe piaţa internaţională şi înscrierea sa în fluxurile internaţionale de materii prime şi energie, constituie un obiectiv important în conturarea viitoarei structuri a economiei, ştiut fiind faptul, că ţara noastră îşi acoperă necesarul de surse primare de energie şi de minereuri feroase, în principal, din import. În acest sens, pentru a răspunde obiectivului înscris în programul de cercetare pe perioada 1994- 1995, cercetările noastre din acest an s-au axat, în principal, pe relevarea problemelor teoretico-metodologice şi operaţionale privind raportul dintre înzestrarea cu factori naturali de producţie şi participarea României la schimburile internaţionale de materii prime şi energie.

Premisele care au stat la baza cercetărilor noastre pentru determinarea optimului de alocare a resurselor naturale şi a energiei în condiţiile economiei în tranziţie (care constituie obiectivul programului de cercetare) au fost următoarele:

- influenţa pe care pot să o aibă activităţile de modernizare şi restructurare a industriei asupra nivelului consumurilor materiale şi energetice şi respectiv, a modului de acoperire a acestui consum, în scopul utilizării eficiente a potenţialului naţional natural;
- măsura în care activităţile de demonopolizare a industriei şi de privatizare a unui număr relativ mare de întreprinderi, în anii 1995 şi 1996, poate afecta atât volumul resurselor naturale atrase în circuitul economic, cât şi modalităţile de acoperire a acestuia;
- necesitatea ca la schimburile economice internaţionale România să participe numai cu acele produse care pot să-i asigure un avantaj comparativ şi din punctul de vedere al materiilor prime şi energiei încorporate în acestea;
- volumul şi calitatea potenţialului naţional natural care poate asigura numai o parte din necesarul de materii prime şi energie.

Cercetările efectuate în acest an, orientate în principal în reliefarea modului în care România se înscrie în schimbul internaţional de valori, au evidenţiat următoarele aspecte:

1. Tendinţele actuale de integrare economică a statelor în general, şi a celor Central şi Est Europene în special, determină abordarea teoriei avantajului comparativ şi a celei privind înzestrarea cu factori de producţie în raport cu gradul de penetrare a progresului tehnic în economia naţională şi cu înzestrarea cu capital uman, în condiţiile în care schimburile economice internaţionale se desfăşoară atât pe piaţa unică a uniunii interstatale respective, cât şi pe pieţele celorlalte uniuni interstatale (de exemplu, schimburile de surse primare de energie de pe “piaţa unică” a Uniunii Economice Europene, ca şi dintre statele acestei uniuni şi piaţa energiei ţărilor din Golf). În acest context, în condiţiile integrării în structurile economice europene România trebuie să-şi orienteze structura economiei în general, şi a celei a industriei în special ,către producerea numai a acelor produse competitive, eficiente şi care să asigure şi recuperarea cheltuielilor

efectuate cu importul de surse primare de energie şi materii prime;

2. România, în condiţiile în care oferta internă de resurse naturale, dată de potenţialul naţional natural, nu poate echilibra cererea de energie şi materii prime este nevoită să apeleze la import de completare. De aceea, România are anumite pieţe tradiţionale de aprovizionare cu surse primare de energie (în special, din ţările golfului şi Rusia), cu minereuri feroase (din Ucraina), şi de concentrate cuproase (din Chile), iar ca urmare a unor contracte ferme oscilaţiile preţurilor pe termen scurt nu sunt de natură să influenţeze sensibil balanţa externă. Totodată, crearea Bursei de Mărfuri oferă României posibilitatea de a se conecta la mijloacele informaţionale specifice tranzacţiilor bursiere în domeniul surselor primare de energie şi materiilor prime şi, deci, să aibă posibilitatea de anticipare a evoluţiei preţurilor acestora.

3. Înzestrarea cu resurse energetice în condiţiile progresului tehnic contemporan influenţează numai într-o mică măsură structura economiei unei ţări. În opinia noastră înzestrarea cu resurse energetice nu influenţează direct structura economiei, ci modul în care sunt utilizate acestea în special în ramurile mari consumatoare de energie. Economia României fiind caracterizată ca energointensivă, în procesul schimbului trebuie să se acorde o importanţă deosebită criteriului energetic, astfel încât participarea ţării noastre la fluxurile economice internaţionale să fie făcută şi din punctul de vedere al producătorilor (deoarece ţara noastră dispune de capacităţi mari de producere a energiei electrice), nu numai a consumatorilor de energie;

4. Deoarece România dispune de un potenţial apreciabil de substanţe minerale nemetalifere, activităţile de restructurare a industriei vor trebui să vizeze şi posibilităţile de modernizare a industriei de preparare, de introducere a noi tehnologii astfel încât, produsele miniere obţinute din minereurile nemetalifere să poată fi competitive şi rentabile la export. Totodată, în industria cimentului din România, deşi deţine o piaţă tradiţională bine conturată, pentru rentabilizarea exportului, se impune ridicarea parametrilor calitativi;

5. Deoarece oferta de minereuri metalifere a României este redusă, participarea sa la fluxurile economice internaţionale se face numai prin importul de minereuri şi exportul de produse ale metalurgiei prelucrătoare sau produse în care sunt încorporate metalele. În acest sens, pentru rentabilizarea comerţului exterior în domeniu, considerăm că trebuie reorganizată întreaga structură productivă pentru comercializarea numai a acelor produse care să fie competitive şi eficiente la export;

6. România nu dispune de un potenţial naţional de resurse forestiere acoperitor ca volum şi de calitate superioară, ceea ce impune ca, exportul de cherestea să fie redus la minim, acest produs fiind ineficient din acest punct de vedere, iar pentru a-şi menţine pieţele tradiţionale de mobilă sau pentru a accede pe noi pieţe, este necesar să dezvolte o întreagă reţea publicitară, concomitent cu oferirea numai a produselor rentabile, în conformitate cu cerinţele pieţei internaţionale.

INSTITUTUL NAŢIONAL
DE
CERCETĂRI ECONOMICE

STUDII ŞI CERCETĂRI ECONOMICE
NR. 12/1995

CENTRUL DE INFORMARE
ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
BUCUREŞTI

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL NAŢIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAŢIONALĂ

REFLECŢII ASUPRA ASOCIERII ŞI ADERĂRII ROMÂNIEI LA UNIUNEA EUROPEANĂ

CENTRUL DE INFORMARE ŞI DOCUMENTARE ECONOMICĂ
Bucureşti, 1995

CUPRINS

Probleme ale asocierii şi aderării la Uniunea Europeană
(dr. Sorica SAVA) 605

Orientări doctrinare privind viitorul integrării europene
(dr. Gheorghe ZAMAN) 614

Decalajele economice şi sociale între România şi ţările Uniunii Europene
(dr. Constantin GRIGORESCU) 623

Aderarea României la Uniunea Europeană din perspectiva liberalizării şi funcţionării pieţei muncii (dr. Steliana PERŢ) 630

Convergenţe în tranziţia sistemelor ştiinţei şi tehnologiei din estul şi vestul Europei (Steliana SANDU) 645

Zonele economice libere - instrumente importante ale realizării integrării economice (dr. Emilian DOBRESCU) 655

PROBLEME ALE ASOCIERII ŞI ADERĂRII LA UNIUNEA EUROPEANĂ

dr. *Sorica* SAVA

Asocierea şi, în perspectivă, aderarea la Uniunea Europeană ne îndeamnă şi ne obligă la abordări analitice ale domeniilor implicate de aceste procese.

În contextul actual abordarea realistă a acestei opţiuni de vocaţie naţională, în spiritul exigenţelor, al şanselor şi al riscurilor ce le incumbă, mi se pare a fi de importanţă cardinală.

Privită în sine este o opţiune normală, firească pentru orientarea relaţiilor economice şi încadrarea economiei noastre în acest sistem integrat european. Căci, după cum ne arată realităţile lumii de astăzi, neglijarea factorului extern în elaborarea şi aplicarea politicilor privind economia naţională este extrem de periculoasă. Mai ales în condiţiile în care deceniile postbelice s-au caracterizat prin două tendinţe: prima, accentuarea interdependenţelor, respectiv o internaţionalizare a producţiei de bunuri şi servicii şi a factorilor de producţie; cea de-a doua, dezvoltarea regionalismului economic (în sensul favorizării dezvoltării legăturii economice cu ţările apropiate geografic) cu forma sa cea mai avansată - integrarea vest-europeană.

Şi, apoi, pentru a nu ne găsi în situaţia absurdă de a ne confrunta cu această puternică grupare europeană şi mondială.

Într-adevăr, Uniunea Europeană (UE) este comparabilă după potenţial, putere economică şi talie, cu SUA şi nu numai. Cu o populaţie de aproape 370 de milioane (6,7% din populaţia mondială în anul 1993), acoperind o suprafaţă de peste 3 milioane km^2 şi cu un produs naţional brut de peste 7.300 miliarde dolari (30% din cel mondial) şi rulând 40% din totalul operaţiunilor de comerţ exterior, apare drept cea mai populată piaţă din Europa şi în rândul ţărilor industrializate, ocupând un loc important în ierarhia industrială, agricolă, comercială, financiară a lumii. După volumul comerţului exterior (2.776 miliarde dolari, exporturi - importuri) UE reprezintă un furnizor sau debuşeu principal pentru majoritatea celorlalte regiuni ale lumii.

Şi evident, UE reprezintă, prin ţările membre, unul dintre marii piloni politici ai lumii contemporane.

De altfel de-a lungul deceniilor, după semnarea Tratatului de la Roma în 1957 de cele şase ţări fondatoare Franţa, Germania, Italia, Belgia, Luxemburg,

Olanda, Comunitatea Economică Europeană a cunoscut patru extinderi prin aderarea a noi state europene: în 1973, Anglia, Danemarca şi Irlanda; în 1981, Grecia; în 1986, Spania şi Portugalia, şi recent, începând cu 1 ianuarie 1995, Austria, Finlanda şi Suedia. Astfel în Europa dintre ţările membre OECD au rămas în afara UE doar câteva ţări care, din diverse motive, nu au aderat încă: Norvegia, Elveţia, Cipru, Malta şi Turcia (asociată din unui 1963).

În ceea ce ne priveşte, toate ţările din Europa Centrală şi de Est, cu excepţia Albaniei, au încheiat acorduri de asociere şi sunt pe cale de aderare, în timp ce ţările baltice şi Slovenia au semnat acorduri de cooperare economică şi socială.

Deci, având în vedere aceste tendinţe alternative pentru asociere şi aderare în viitor la UE, ni se pare firească şi utilă aderarea pentru economia şi societatea noastră în perspectiva restructurării lor fundamentale.

Rămânând pe poziţia unei aderări realiste, cred că trebuie să ne referim şi la alt aspect, anume, al surmontării decalajelor ce ne despart de economiile avansate. Privind în trecut, se cuvine să relevăm că în Comunitatea Europeană s-a urmărit, cu avansurile şi recularile cunoscute, “garantarea unei societăţi democratice şi prospere” - obiectiv înscris încă în tratatul de la Roma.

Acest obiectiv este cu atât mai interesant pentru noi cu cât principala inegalitate dintre europenii occidentali şi europenii răsăriteni constă în mod esenţial în nivelul eficienţei şi al standardului de viaţă.

Alături de eforturile interne şi de efectele conlucrării economice într-un mediu ce incită şi induce o eficienţă sporită, acţiunile UE, prin fondurile structurale destinate a favoriza reducerea decalajelor dintre nivelul de dezvoltare al Spaniei, Irlandei, Portugaliei şi Greciei şi cel al ţărilor membre ce alcătuiesc grupul avansat, prevăzute a ajunge în 1999 la 1,3% din produsul naţional brut spaniol şi 3,6% din produsul naţional ai celorlalte trei ţări, ar putea reprezenta un reper extern semnificativ pentru influenţarea evoluţiei viitoare a economiei noastre.

Tot din punct de vedere al abordării realiste s-ar cuveni evocate limitele de timp la care a trebuit să ne aliniem în ceea ce priveşte negocierile asocierii, constrângere care, probabil, ne va însoţi şi în ceea ce priveşte aderarea.

Ţinând cont de această restricţie, cât şi de multe altele, trebuie însă, în aplicarea prevederilor Tratatului de asociere şi în pregătirea aderării, să ne înarmăm minuţios cu programe la toate nivelurile, de la întreprindere până **la** ansamblul economiei naţionale, programe bazate pe analize detaliate, cu cuantificări pe variante a condiţiilor, stimulilor, restricţiilor interne, externe, a consecinţelor imediate, pe termen mediu şi pe termen lung, pozitive, negative, ale asocierii şi aderării la UE.

Utilitatea acestor studii empirice asupra câştigurilor şi a costurilor inerente integrării este evidentă datorită mai mult asimetriei decât a simetriei

între motivaţiile noastre şi cele ale ţărilor membre ale UE.

Întrucât dincolo de anumite câştiguri economice scontate în general, cel puţin acum, şi cred că încă o bună perioadă de timp, de partea ţării noastre ca şi a celorlalte ţări în tranziţie ar putea precumpăni considerentele politice şi cele de creare a unor condiţii pentru o viitoare conlucrare economică fertilă.

Privite din acelaşi punct de vedere, motivaţiile celor cincisprezece ţări membre sunt mai degrabă economice decât politice, acestea aflându-se în situaţia de a fi mai sigure de câştiguri.

Aceste valenţe subliniază în plus necesitatea cunoaşterii costurilor şi exploatării posibilităţilor integrării în final avantajoase pentru noi.

De aceea ar fi utilă analiza problemelor prin disjungerea perioadei de preaderare în două etape: prima, de încadrare în cerinţele zonei de liber-schimb conform regulilor UE şi a Organizaţiei Comerciale Mondiale (OCM, fostul GATT) şi instituţionalizate în Tratatul de asociere şi a doua, dând curs exigenţelor pentru aderare, prin prisma realizărilor în constituirea şi evoluţia uniunii economice şi monetare.

Legătura dintre cele două etape constă în faptul că asocierea trebuie văzută ca o fază de tranziţie înaintea aderării efective, ceea ce ar permite evitarea pe cât posibil a ajungerii în situaţii, şocante.

Pentru a da curs acestor cerinţe relevate până acum - nici pe departe exhaustive - trebuie să avem în vedere:

1. ce este şi ce va fi Uniunea Europeană;

2. situaţia economiei naţionale din punct de vedere al nivelului de dezvoltare, al structurilor, al evoluţiei conjuncturale şi pe termen lung, în comparaţie cu propriile noastre obiective (redresare, eficientizare, nivel de trai decent) şi cu cele ale actualelor 15 ţări membre şi mai ales în comparaţie cu obligaţiile ce le incumbă asocierea şi aderarea la UE;

3. integrarea în aceste structuri europene se realizează în paralel cu transformarea sistemului nostru economic, social şi politic.

De altfel una dintre condiţiile aderării , menţionate încă în Tratatul de la Roma, era tocmai existenţa în ţara solicitantă a “unui sistem politic democratic stabil”, ca şi caracterul prelevant de piaţă al economiei.

Necesitatea respectării acestor principii de bază derivă din faptul că noi, şi nu UE, am fost în situaţia de a cere asocierea şi, în perspectivă, aderarea. UE nu s-a aflat în postura de solicitant pentru lărgirea comunităţii. Ea a fost şi este un mod natural favorabil acestui proces în măsura în care acesta ar permite întărirea polului european şi nu ar afecta mult sistemul comunitar. Această probleme s-a aflat pe ordinea de zi a tuturor conferinţelor interguvernamenta le începând cu cea de îa Lisabona în anul 1992.

În mod expres principiile ce trebuie respectate de către ţările considerate

sunt următoarele:

- să fie dotate cu un sistem de guvernare bazat pe principiul democraţiei;
- să constituie o economie concurenţială şi să aibă un cadru administrativ şi juridic adecvat în sectorul public şi privat.

Pe scurt, trebuie respectate principiile economiei deschise şi a liberei concurenţe;

4. această organizaţie regională s-a creat şi a funcţionat de la început, din 1957 şi până astăzi, ca un sistem liberal "moderat" şi într-o proporţie semnificativă "elaborat" şi "administrat"; respectiv asigurarea, garantarea libertăţii iniţiativei individuale şi a concurenţei între agenţii privaţi s-au realizat paralel cu aplicarea unei strategii, programe, planuri de acţiuni, măsuri, la toate nivelurile, micro, mezzo, macroeconomic şi comunitar.

Referindu-ne la primul punct, ce este şi ce va fi UE, relevăm că această abordare interogativă se justifică prin faptul că este necesar să fim edificaţi la ce ne angajăm, unul dintre principiile de bază ce trebuie respectat de orice stat-candidat constând tocmai în sub scrierea la ansamblul realizărilor comunitare .

Acest principiu trimite la dispoziţiile Tratatului de la Roma, al Actului Unic, ale Tratatului asupra Uniunii Europene etc. incluzând şi legislaţia (directive, reglementări) adoptată în aplicarea tratatele declaraţiilor, rezoluţiilor din cadrul comunitar. Desigur, chiar dacă nu este o uniune perfectă, aspectul cei mai tangibil ai construcţiei europene este cel economic.

Tratatul de la Roma din 1957 viza crearea unei zone de facilitare a schimburilor în spiritul satisfacerii intereselor reciproce, Din acest punct de vedere UE este, începând cu anul 1968, o uniune vamală, care înseamnă dezarmare vamală în interior şi protecţie vamală faţă de exterior (de exemplu, aplicarea unui tarif extern comun faţă de ţările terţe, la început mai ridicat iar astăzi de aproximativ 5% ad valoram).

Această componentă vamală înseamnă în primul rând o reorientare a schimburilor noastre externe, apoi modificarea structurii pe ramuri, subramuri, ţinând cont de necesitatea adaptării la unele schimburi interindustriale cu ţările membre, dar şi de cerinţa continuării aprovizionării cu materii prime, combustibili etc. din afara Uniunii.

În al doilea rând este o uniune economică în desăvârşire prin crearea condiţiilor pentru o uniune monetară şi, în perspectivă, o uniune politică bazată şi pe un suport militar (manifestări ale acestei trăsături pot fi considerate politica externă comună faţă de ţările est-europene, poziţia faţă de conflictele din Bosnia şi altele).

Evoluţia mai lentă către o uniune politică , deşi realizarea acesteia a

constituit dezideratul prim al fondatorilor comunităţii europene, se explică prin divergenţele de vederi asupra modalităţilor şi finalităţilor acestei construcţii. De pildă, raportul Werner (1970) recomanda o integrare instituţională progresivă în opoziţie cu modalitatea drastică a unificării politice. De altfel şi astăzi continuă discuţiile asupra structurii viitoarei uniuni politice.

Elementul central al UE îl constituie piaţa unică. Adică unificarea pieţelor interne şi respectiv crearea unui mare spaţiu fără frontiere, în care bunurile şi serviciile, persoanele, forţa de muncă şi capitalul circulă fără restricţii ca şi în interiorul unui singur stat prin aplicarea integrală a principiului liberei concurenţe.

UE se caracterizează şi prin adoptarea unor politici şi strategii comune în sectoare economice cheie şi pe plan social: agricultură, pescuit, industrie, cercetare-dezvoltare, energie în general şi nucleară în special, fiscalitate, educaţie şi formare profesională, protecţia mediului înconjurător, dezvoltarea regională, securitatea socială etc.

Deci aderarea la UE înseamnă integrarea în marea piaţă internă ca spaţiu fără frontiere fizice, tehnice şi fiscale, ceea ce transcede sistemul unei pieţe comune implicând armonizarea fiscală, liberalizarea pieţelor publice şi dereglementarea naţională a pieţelor bancare şi financiare.

Iar participarea la piaţa unică de capital semnifică liberalizarea investiţiilor de capital şi a serviciilor financiare (bancare, asigurări, bursiere), adică libertatea iniţierii, stabilirii şi desfăşurării acestor activităţi în condiţiile aplicării depline a sistemului liberei concurenţe.

Se înţelege că încadrarea în acest mediu concurenţial specific, flancat de politici comune, presupune eforturi deosebite cu consecinţe importante pe plan economic şi social întrucât, dincolo de discrepanţele dintre economia noastră şi cele ale partenerilor comunitari, alinierea la aceste structuri trebuie să fie mai rapidă chiar în comparaţie cu experienţa ţărilor membre, libera circulaţie a bunurilor a devenit efectivă începând cu anul 1993 prin suprimarea procedurilor vamale, uniformizarea reglementărilor, a normelor tehnice şi a deschiderii pieţelor publice. Armonizarea fiscală, lansată în anul 1967 prin generalizarea progresivă a sistemului taxei pe valoarea adăugată, a continuat prin eliminarea accizelor şi a fiscalităţii directe asupra întreprinderilor, rămânând unele discrepanţe doar în ceea ce priveşte impozitarea persoanelor fizice.

Exercitarea dreptului de stabilire liberă a prestatorilor de servicii şi uniformizarea tarifelor pe întregul teritoriu comunitar a favorizat mobilitatea ofertei de servicii, iar acordul asupra diplomelor şi calificărilor profesionale a stimulat libera circulaţie a forţei de muncă,

După cum la fel de importantă este şi semnarea în 1989 a unei “Carte sociale”.

Impactul raportării la criteriile comunitare poate fi sugerat, spre exemplu, de respectarea politicii agricole comune (PAC) în condiţiile în care agricultura are la noi o importanţă economică şi social-politică mult mai mare decât în ţările comunitare. De aceea, trebuie să prevenim ca adaptarea agriculturii noastre la PAC să nu ridice probleme “insurmontabile”. Din punct de vedere al producţie şi al desfacerii să facem faţă posibilelor scăderi ale preţurilor inerente accentuării concurenţei.

În ceea ce priveşte perspectiva creării uniunii monetare - rate de schimb fixe, politică monetar-valutară unică - până la sfârşitul actualului deceniu, implicaţiile pot fi mult mai mari întrucât realizarea acestor obiective presupune o anumită situaţie macroeconomică, corespunzătoare criteriilor de convergenţă reţinute prin acordul de la Maastricht privind : nivelul inflaţiei (indicele preţurilor de consum să nu depăşească 1,5%), al deficitului bugetar (sub 3% din produsul intern brut), al ratei dobânzii (să nu depăşească cu mai mult de două puncte rata medie a trei ţări cu inflaţie scăzută) şi al datoriei publice (mai puţin de 60% din produsul intern brut) luându-se în calcul administraţia centrală, administraţiile locale şi organismele de securitate socială.

Un posibil răspuns asupra şanselor, exigenţelor şi riscurilor aderării la acest sistem integrat european l-am putea găsi prin evaluarea cu rigurozitatea realului a stării şi tendinţelor din evoluţia economiei, a etapelor de parcurs şi a stadiului realizării reformelor economico-sociale etc.

Din acest punct de vedere trebuie să conştientizăm faptul că însăşi alinierea la regulile asocierii comportă o serie de schimbări calitative. Pentru a deveni o economie deschisă în general şi către UE în special (via o concurenţă puternică şi efectul economiei de scară) vor fi inerente noi structuri, noi mecanisme şi noi instrumente de politică economică ce vor face problematice câştigurile, cei puţin în prima etapă. Ceea ce nu este specific doar ţării noastre. Numeroase studii privind schimbul de produse industriale, în perspectiva aderării la UE, au arătat existenţa unui cost, chiar şi pentru ţările dezvoltate - cum ar fi fostele ţări membre ale Asociaţiei Europene a Liberului Schimb (AELS).

De pildă, o primă problemă o reprezintă faptul că, în timp ce c parte importantă din comerţul nostru exterior (53% din importuri şi 51% din exporturi - conform datelor CNS pentru ianuarie 1995) se derulează cu ţările membre, produsele noastre nu acoperă decât un segment foarte mic al pieţei comunitare, având o pondere modestă în producţia acestor parteneri. La fel de importante sunt şi efectele induse în domeniul agriculturii şi al serviciilor. În ce priveşte serviciile financiare, putem folosi metoda din raportul Cecchine de estimare a efectelor publicate în anul 1988. în ce priveşte dimensiunile impactului integrării pieţelor financiare a celor douăsprezece ţări membre este semnificativ să arătăm că a fost evaluat ia un câştig de 0,7% din produsul intern brut.

La fel aderarea în perspectivă la UEM presupune o pregătire monetară în perioada de asociere în sensul armonizării regulilor şi practicilor bancare pentru încurajarea eficienţei plăţilor transfrontaliere, (ca obiective intermediare pentru obiectivul final), stabilitatea preţurilor, practicarea unor marje de fluctuaţii din ca în ce mai reduse şi, logic, ancorarea monedei naţionale la Sistemul Monetar European (SME), respectiv la ECU.

Respectarea disciplinei AME reprezintă una dintre puţinele modalităţi de instaurare a credibilităţii politicii de stabilizare monetară internă şi externă.

Decizia de a se ataşa moneda naţională la ECU şi de fapt la SME, reprezentând în optica aderării un angajament faţă de UEM, comportă un anumit grad de integrare a economiei româneşti mai ales din punct de vedere ai structurării comerţului exterior.

În legătură cu aceste cerinţe trebuie să fim conştienţi de ecarturile în termeni de performanţe micro şi macroeconomice (produsul naţional brut nominal reprezenta în anul 1993 0,4% din cel al Uniuni pentru o populaţie de 6% din numărul locuitorilor celor 15 ţări membre), ca şi de diferenţele structurale şi decalajele de eficienţă şl competitivitate. Aceste decalaje, grefate pe un fundal de recesiune şi criză al unor discrepanţe de evoluţie (reculul ofertei, cererii investiţiilor şi al ocupării, decapitalizarea şi cvasiabsenţa fluxurilor de capital către exterior, dezechilibrul balanţei de plăţi ş.a.), alcătuiesc un context puţin favorabil perspectivei aderării la UEM, determinând, ca problemă centrală a programului de integrare, micşorarea costurilor de ajustare prin găsirea unor corective favorizante în interiorul economiei naţionale, paralel cu cooperarea crescândă atât în domeniile prevăzute în tratat, cât şi pe tărâm bugetar şi monetar.

Şi întrucât negocierile sunt înainte de toate bilaterale, chiar dacă se desfăşoară în paralel şi conţinutul lor poate fi diferit după unele specificităţi sectoriale, geografice, climaterice etc. ale fiecărei ţări candidate, am putea negocia unele derogări aşa cum au procedat şl alte ţări înainte de a deveni membre ale UE (de pildă Finlanda, care a cerut menţinerea unui regim deosebit în ceea ce priveşte industria lemnului şi hârtiei, care reprezintă 40% din exporturile ţării, urmată de industria metalurgică (30%) şi altele).

Astfel, am putea negocia o anumită protecţie comercială, menţinerea unor subsidii şi a unor ajutoare naţionale temporare în favoarea agriculturii care ar putea compensa pierderile de venituri, ajutoare permanente în favoarea regiunilor mai slab dezvoltate şi alte tipuri de finanţare, pentru reconversiunea regiunilor grav afectate de declinul unor industrii, pentru lupta împotriva şomajului de lungă durată şi inserţia profesională a tinerilor, dezvoltarea zonelor rurale şi agricole, practicarea unor comenzi de stat, anumite măsuri de securitate socială etc.

Referitor la rolul statului, experienţa constituirii şi funcţionării UE arată că, deşi răspunde unei tendinţe obiective, integrarea nu se poate înfăptui automat, ci creând o serie de fundamente economice, tehnice, juridice, sociale ţărilor membre pe care ele nu le pot rezolva prin simpla semnare a unui act juridic (Tratatul de la Roma, Actul Unic, Tratatul de la Maastricht şi altele), ea presupune asumarea efortului comun şi naţional al statelor implicate în acest proces, respectiv stabilirea unei strategii - pe etape, de la aspecte unilaterale ia cele globale, de la uniune vamală la uniune economică, monetară şi în final politică - luarea unor măsuri şi crearea unui cadru juridic, legislativ instituţional adecvat şî favorabil procesului de creare şi consolidare a mediului comunitar. Deci, după exemplul Uniunii Europene, procesul de integrare s-a dovedit a fi - aşa cum de altfel a fost şi conceput - un produs al voinţei politice a statelor membre şi al acţiunii lor naţionale şi comunitare.

De aceea, pentru înţelegerea rolului statului în procesul comunitar, este necesară o disjuncţie între procesul de integrare şi procesul de creare conştientă a unei uniuni economice şi politice.

Prin integrare, al cărui sens este mai larg şi teoretic, se înţelege crearea unui vast spaţiu economic omogen prin libera circulaţie a bunurilor, persoanelor şi a factorilor de producţie, care să permită folosirea resurselor cu maximă eficienţă economică şi socială.

Prin cea de-a doua noţiune, care are un sens mai restrâns şi mai ales concret, se înţelege instituirea unor politici comune în domeniile comercial, economic, monetar şi social, coordonarea politicilor naţionale, apropierea şi uniformizarea treptată a cadrului legislativ şi instituţional până la crearea unor instituţii şi autorităţi comunitare.

Deci, dincolo de rolul de moderator a! inegalităţilor, de regulator şi stabilizator al activităţilor economice, statul este implicat direct în crearea şi evoluţia dorită a uniunii economice şi politice, ca promotor al unor politici - care să favorizeze realizarea integrării “al unor măsuri de stimulare şi modelare a acţiunilor agenţilor privaţi către acest obiectiv”. Această conjuncţie a unei economii de piaţă şi a unui stat activ - respectiv interacţiunea complexă dintre forţele economice şi cele politice - constituie paradigma Comunităţii Europene.

Integrarea diverselor economii şi ţări europene se dovedeşte astfel a fi un proces dirijat, de durată, treptat, cu obiective precizate pe etape a căror finalizare depinde de coordonarea eforturilor naţionale până la punctul în care obiectivele majore de uniune economică (vamală, monetară) şi uniune politică sunt îndeplinite. Rolul esenţial al statului în evoluţia comunităţii este demonstrat de prevederile Tratatului de la Roma pentru constituirea CEE (semnat în 1957), de programul de realizare a pieţei interne unice adoptat de Consiliul Comunităţii Europene (Actul Unic, 1987), Tratatul de la Maastricht (1992).

Fără a ne opri şi asupra altor aspecte ce le implică asocierea şi aderarea

la Uniunea Europeană (cum ar fi: respectarea competenţelor instituţiilor comunitare şi a deciziilor luate, conform votului majorităţii calificate, participarea la politica externă şi de securitate comune sau la problemele entităţii culturale europene, ca o condiţie de aceeaşi semnificaţie cu integrarea economică, la constituirea uniunii politice) am sublinia că această diversitate problematică ilustrează complexitatea pregătirii aderării la Uniunea Europeană ca şi interesul de a ocupa unul din locurile vacante ivite în evoluţia acesteia.

ORIENTĂRI DOCTRINARE PRIVIND VIITORUL INTEGRĂRII EUROPENE

dr. Gheorghe ZAMAN

Construcţia prin extindere şi aprofundare continuă a Uniunii Europene (UE) în perioada postbelică, reprezintă unul dintre cele mai analizate fenomene ale lumii contemporane, comportând o multitudine de opinii mai mult sau mai puţin convergente, legate de realizările actuale ale acestei grupări integraţioniste şi obiectivele sale perspectivă.

Principalele idei şi comentarii ale acestui material de prezenta şi, într-o oarecare măsură, de exegeză sunt bazate pe opiniile specialiştilor în domeniul Uniunii Europene şi mai ales ale profesorul Wolfgang Wessels de la Institut fur Europäische Politik – Germania.[1]

Părerile în legătură cu evoluţia în perspectiva mai mult sau mai puţin îndelungată a UE ca entitate economică şi politică *sui generis* pot fi grupate în *trei orientări majore* a căror cunoaştere este deosebit de utilă pentru opţiunea de asociere a României la UE posibila sa aderare la această organizaţie, într-o perioadă care vizează cu certitudine termenul mediu-lung.

Doctrina Uniunii Europene cu suport preponderent naţional, cunoscută în literatura de specialitate şi ca "renaţionalizare" Tratatului de la Maastricht, a căpătat o răspândire nu numai în teoriile despre integrare, dar mai ales în dezbaterile ocazionate de calificările şi referendumurile naţionale sau în concepţiile susţinute, în anumite aspecte ale acestui tratat, ele oameni politici cum ar fi: de Gaulle, M . Thatcher şi chiar John Major.

Unele dispoziţii importante ale Tratatului UE (TUE) sunt obiectul criticii, evident tocmai datorită *tendinţei lor de centralism şi birocratizare excesivă*, care ar traduce "ambiţii înfumurate, impertinente ale UE". Această critică vizează nu numai politica monetară şi cea a apărării naţionale, dar şi aspectele social şi cultural. Partizanii tezei renaţionalizării nu doresc desfiinţarea UE. Ei vor să o reformeze în profunzime pentru ca în viitor aceasta să fie mai puţin ambiţioasă în direcţia centralismului.

---

[1] *Vezi: Wolfgang-Wessels,* Rationalizing Maastricht: *the* search for an optimal strategy of *new* Europe, International Affairs, London, 1994.

Conform acestei orientări doctrinare, repartiţia verticală a competenţelor şi principiul subsidiarităţii trebuie să fie aplicate cu discernământ astfel încât să fie "decomunitarizate" vastele prerogative precare UE şi le-a conferit "fără control", să fie prezervate şi chiar restaurate funcţiile care sunt esenţa însăşi a guvernelor statelor membre. Conferinţa interguvernamentală din anul 1996 a ţărilor membre ale UE va trebui să delimiteze clar domeniul competenţelor încredinţate UE, excluzându-le pe toate celelalte. Atunci când există anumite îndoieli în ceea ce priveşte principiul subsidiarităţii, prioritatea urmează să fie acordată guvernelor naţionale întrucât acestea poartă responsabilitatea faţă de utilizarea resurselor publice,

Uniunea Europeană ar deveni ceva asemănător cu un eşalon de "ultimă competenţă", cu prerogative bine delimitate la nivel supranaţional.

Potrivit acestei doctrine, se are în vedere ca:

a) drepturile Comisiei, ale Parlamentului European şi ale Curţii de Justiţie - organisme independente, existente la nivel european şi considerate ca factori intrinseci ai supercentralismului - să se limiteze doar la pregătirea, enunţarea, aplicarea şi controlul deciziilor imperative;
b) Consiliul European, Consiliul UE şi comitetele 6.0 funcţionari naţionali să-şi sporească rolul.

La baza strategiei renaţionalizării stau în bună măsură şi evenimentele din anul 1989 când a dispărut bilateralismul antagonic superputerilor, s-a produs o schimbare fundamentală în relaţiile internaţionale, iar situaţia nouă din Europa de Est şi unificarea Germaniei au confirmat că statele-naţiuni sunt şi rămân unităţi de bază ale sistemului internaţional şi implicit ale celui european.

Conform acestei strategii, statul-naţiune rămâne factorul hotărâtor. Aceasta nu înseamnă că statele suverane nu ar trebui să fie dispuse să coopereze unele cu altele atunci când are loc o convergenţă a intereselor lor naţionale. Această cooperare poate fi accentuată într-un cadru fix căruia însă nu trebuie să i se ataşeze prea multe constrângeri juridice sau de altă natură, evitându-se orice impact sau influenţă excesivă din partea unor instituţii non naţional. În situaţia în care statele continentului european îşi vor identifica şi conştientiza importanţa lor, UE ar putea să evolueze în sensul unei confederaţii al cărei obiectiv va fi asumarea responsabilităţii un număr limitat de probleme comune, în principal prin extinderea procedurilor şi formelor de cooperare între guverne, în domenii de importanţă deosebită. Amintita conferinţă din anul 1996, într-o astfel de viziune doctrinară, va trebui aşadar să îndepărteze dezvoltare viitoare a UE de tendinţele federaliste, susţinute de alte curente cu gândire integraţionistă. În sens figurat vorbind, obiectivul conferinţei nu trebuie să fie un "Maastricht II" ci "o Roma/Maastricht cu mai puţină Europă", după cum se arată în studiul profesorului Wessels.

Din punct de vedere tactic şi principial, extinderea UE, prin intrarea ţărilor AELS, asocierea şi cererea de aderare a ţărilor central est-europene sunt factori pozitivi. Ţările respective fac parte din continentul european, iar prezenţa lor va permite, fără îndoială, o diluare a greutăţii politice a federaliştilor puri şi duri şi a "ortodoxiei lor comunitare", datorită participării mai multor opinii la discuţii interne ale UE.

Remarcăm totuşi că, prin critica adusă de către acest curent de gândire Tratatului de la Maastricht, nu se propune o "eventuală di soluţie sau părăsire" a UE. Dimpotrivă, aceasta ar fi considerată o soluţie excesivă.

Orientarea reformei UE în sensul unei "Europe a statelor" şi nu al unui "stat unic european" ar reduce în schimb nu numai deficitul de legitimitate al sistemelor politice la nivel european, dar ar suprima în acelaşi timp deficitul democratic la nivelul respectiv, ca urmare a întăririi guvernelor naţionale care, la rândul lor, vor fi mai bine controlate de către parlamentele ţărilor.

Poziţia doctrinară pe care o prezentăm se bazează pe ideea că modalităţile de cooperare mai puţin "imperativizate" între state ar fi suficiente pentru soluţionarea problemelor care confruntă guvernele statelor europene. Ea presupune că toate avantajele integrării europene, dobândite de la al doilea război mondial până în prezent, vor fi păstrate şi că pentru statele-naţiuni, costurile integrării lor vor fi reduse.

Pe de altă parte, criticii acestei ipoteze relevă faptul că ea nu pare a fi pe deplin convingătoare. Situaţiile dure întâlnite în tentativele de cooperare interguvernametală (de exemplu, în domeniul politic), adesea se subestimează ca de altfel şi interdependenţele dintre ţările membre care necesită o comunitate de metode mai eficace şi mai concrete decât cea pe care o poate oferi această strategie.

Această strategie, în opinia unora dintre adversarii săi, pare să fie rodul unei iluzii născute din istorie care postulează renaşterea unui sistem european de state-naţiuni înfloritoare.

2. Revizuirea completă a TUE reprezintă o altă orientare doctrinară contemporană a cărei analiză nu este lipsită de sens.

Căutarea unui substitut (înlocuitor) total pentru UE constituie o abordare strategică vizând integrarea ale cărei importanţă şi vehiculare sunt în creştere, chiar dacă existenţa sa este de dată relativ recentă. Practic, este vorba de o revizuire completă a TUE care ar urmări construirea unui tip nou de Europă şi nu de o centralizare parţială de competenţa către eşaloanele naţionale conservând, în varianta de renaţionalizare, unele aspecte fundamentale ale organizaţiei.

Tratatul de la Maastricht ar fi, în această optică, o ultimă etapă depăşită şi, în consecinţă, iluzorie a unui proces de integrare a Europei occidentale ca rezultat al evoluţiei acesteia după terminarea celui de-al doilea război mondial.

Susţinătorii acestei concepţii consideră că evenimentele din Europa din anul 1989 nu sunt decât dovada peremptorie a reveniri tipurile fundamentale şi permanente ale comportamentului tradiţional al statelor, unul faţă de celălalt. Ca urmare a depăşirii în prezent a perioadei istorice a "glaciaţiei în Europa, ciclurile lungi ale concurenţei dintre statele-naţiuni de acum înainte vor reapare şi vor anula din nou încercările zadarnice de integrare supranaţională care nu au putut supravieţui decât pe motivele ameninţării externe.

Adversitatea faţă de Tratatul de la Maastricht nu este un „epifenomen", (fenomen secundar, neesenţial), o efemeridă care ar putea să dispară ca urmare a reluării creşterii economice sau aplicării corecte a TUE.

Dintr-o astfel de perspectivă, eforturile de construcţie europeană instituţională sau constituţională, propuse de alte strategii, nu avea nici o capacitate de remediu. UE a devenit anacronică şi se zbate într-o criză profundă de identitate pe care nici o reformă suplimentară nu o poate soluţiona, oricare ar fi direcţia acesta. Abandonarea Tratatului de la Maastricht nu ar pune în pericol atributele de bază şi funcţiunile esenţiale ate statelor constituţionale cum sunt suveranitatea în materie de apărare naţională sau de politică monetară.

Prin dispoziţiile şi prevederile sale, TUE este asemuit unui anacronic agrement internaţional care încă mai poate supravieţui anumit timp, dar care trebuie, fără dubii, să fie substituit de forme mai eficace de cooperare şi înţelegere între statele UE şi între acestea şi statele din afara organizaţiei

Aşadar, soluţia ce se propune consta fie în abandonul Tratatului de la Maastricht, fie cel puţin revizuirea fundamentată a acestuia „deconstituţionalizând" structurile existente, evitându-se erodarea constituţiilor naţionale de către încălcările uzurpatoare, supranaţional şi, în consecinţă, istorice din partea unor strategii federaliste.

Alternativa propusă, în general ostilă "cămăşii de forţă" (la camisole de force), consideră că toţi membrii trebuie să aibă aceleaşi drepturi şi obligaţii, principiul subsidiarităţii fiind extins în paralel, pentru sectoare ale economiei şi ţări. Statele care doresc să coopereze şi sunt în măsură să o facă trebuie să coopereze în domenii de interes comun, iar altele ar trebui să aibă dreptul să li se alăture ulterior.

Statele membre ar avea, fără excepţie, posibilitatea exonerării de obligaţiile contractate, inclusiv pe cea de a ieşi din UE.

O asemenea strategie, în mod evident, conduce la distrugerea sau cel puţin reducerea severă a avântului modificării juridice şi instituţionale a UE. Regimul deciziilor imperative va fi înlocuit de cel al cooperării, se va trece de la un sistem în care instituţiile independente au o putere importantă la forme cu mult mai puţin coercitive de cooperare între guverne. Adesea aceste concepţii poartă denumirea de Europa â la carte. Europa cu geometrie variabilă, a cercurilor concentrice sau a nucleelor dure etc. într-o anumită privinţă, "Europa

regiunilor” decurge tot din acest areal conceptual.

Dezmembrarea UE ar înlătura distincţia dintre Europa Occidentală şi cea de Est, iar avantajul relativ al membrilor actuali, ai UE, faţă de ţările candidate la aderare, n-ar mai fi o problemă: toate ţările Europei s-ar afla în aceeaşi situaţie din punct de vedere juridic. Extinderea UE nu ar mai reprezenta o problemă deosebită, în măsura în care aceasta - cel puţin în forma sa actuală - nu ar mai fi un factor esenţial. Cea mai adecvată strategie de urmat, în perioada imediat următoare, ar fi aceea a dezicerii de obligaţiile actuale, asumate prin TUE şi a înlocuirii structurilor existente cu modalităţi noi, adaptabile şi simple de cooperare.

În termenii acestei strategii, Conferinţa interguvernamentală din anul 1996 ar trebui concepută ca o piaţă a noilor oportunităţi, în care să se confrunte cererea şi oferta acoperitoare pentru problemele tuturor ţărilor Europei. Răspunsurile la aceste probleme ar fi găsit în preocuparea pentru prevalenţa intereselor naţionale.

Acest curent de gândire, deşi oferă o bună analiză a unor aspecte ale actualei stări a regimului statal din Europa Occidentali ignoră faptul că opţiunile Europa â la carte sau alte formule în acelaşi spirit au fost încercate şi actualmente sunt în vigoare. Rezultatele lor însă sunt limitate sau uneori chiar negative. UE nu este un factor obstrucţionist care ar împiedica reuşita tentativele Europei Occidentale; adoptarea de forme mai suple de cooperat în domenii importante. Dimpotrivă, slăbiciunea însăşi a acestor tentative a diminuat reuşita lor.

Experienţa practică, precum şi teoria, confirmă insuficienţa coaliţiilor sectoriale ad-hoc care nu prevăd sancţiuni pentru cazul nerespectării acordurilor. Este iluzoriu să se creadă că avantaje pe care le oferă UE, datorită existenţei unui sistem juridic extins la ansamblul pieţei interne, ar putea fi păstrate dacă n-ar exista o determinare clară a sarcinilor şi a obligaţiilor. Necesitatea încheierii de acorduri globale pentru găsirea unor soluţii comune, la fel ca existenţa unei interdependenţe puternice între politicile de urma subminează integrai raţionalitatea aparentă a acestei strategii.

Dacă un cadru juridic de căutare a soluţiei problemelor nu este clar definit, există posibilitatea favorizării ţărilor cu cea mai mare pondere economică, geopolitică, demografică care totuşi nu ar putea face faţă la ceea ce se aşteaptă de la ele din partea celorlalţi parteneri.

3. Construcţia unui stat federal european se înscrie în contextul doctrinar al integrării ca o a treia orientare importantă privind evoluţia în perspectivă mai mult sau mai puţin îndepărtată a UE. Tratatul de la Maastricht reprezintă o etapă în procesul realiză unei constituţii europene care să stea la baza statului federal respectiv. Acest tip de stat presupune transferuri ale suveranităţii naţionale, legate de proiectul uniunii monetare şi creşterea puterii

Parlamentului European (vezi proiectul de constituţie europeană în discuţie la Parlamentul European).

"Construcţia unui stat federal pentru poporul european ar fi singurul mod de a înlătura slăbiciunile fundamentale ale micilor state-naţiuni din Europa - afirmă profesorul Wessels - şi de a depăşi tentativele lor imperfecte şi, în final, zadarnice de cooperare interguvernamentală".

Conferinţa din anul 1996 ar putea reprezenta un pas decisiv către o constituţie realmente federală, cea a unui sistem politic ce ar putea deveni "Statele Unite ale Europei", subliniază acelaşi profesor.

Această strategie ar fi mai necesară ca oricând, după anul 1989, pentru satisfacerea cerinţelor internaţionale şi paneuropene de instituţii democratice, eficiente şi active, care să prevină o serie de posibile efecte negative în Europa, inclusiv o eventuală "balcanizare" a acesteia.

Conţinutul constituţiei menţionate ar trebui să se conformeze doctrinei federaliste clasice în ceea ce priveşte repartizarea verticală a competenţelor. Principiul subsidiarităţii urmează să fie interpretat în sensul opţiunilor europene: "partea cea mai importantă a resurselor - cel puţin a resurselor publice ale guvernelor Centrale - trebuie să fie la dispoziţia organismelor care se situează nu la niveluri naţionale, ci la nivelul federal european".

Repartiţia orizontală a puterilor, deciziile executive ale UE urmează să fie luate în cadrul unui sistem parlamentar cu două camere, încăpând cu Parlamentul European.

Dispoziţiile aplicabile definirii majorităţii în Consiliu ar fi întărite şi extinse la noi domenii. în opinia susţinătorilor acestei doctrine, constituţia federală nu priveşte decât problemele esenţiale de bază, principale, ar. avea un text scurt, evocator al viitorului şî nu va relua decât un număr mic de prevederi ale TUE.

Parlamentul european ar putea deveni factorul propulsor necesar naşterii acestei constituţii într-o largă dezbatere deschisă, scară europeană, astfel asigurându-se confortabil legitimitatea constituţiei respective.

Din criticile aduse Tratatului de la Maastricht, federaliştii au învăţat o lecţie importantă privind procedurile de urmat în elaborarea preconizatei constituţii. Ea nu trebuie negociată cu uşile închise între diplomaţi, aşa cum a fost cazul Actului Unic şi al Tratatului de Maastricht; ci trebuie să fie procedural ca o adunare constituantă *sui generis,* formată din membrii Parlamentului European şi ai parlamentelor naţionale. Ratificarea ulterioară şi aprobarea acestei constituţii vor fi cu atât mai uşoare cu cât parlamentarii respect au fost implicaţi mai mult în procesul de decizie.

Faţă de statele naţionale, care îşi exprimă rezerve în privinţa statelor Unite ale Europei, doctrina federalistă propune crearea unui "nucleu dur" de state care sunt în favoarea federalizării şi care nu se pot opri din cauza "unei minorităţi de state obstinate".

Integrarea sub forma unui stat federal este concepută astfel mai degrabă în sensul aprofundării reglementărilor juridice şi formei instituţionale şi nu al extinderii numărului de state participante.

Noii veniţi din alte zone, în cadrul acestei entităţi statale urma să se supună şi nu să se transforme într-un fel de "cal troian" ca să blocheze orice reformă constituţională în viitor. În cazul în ce "un anumit angajament la federalism este cerut înainte de aderarea unei ţări", cetăţenii ţării respective vor şti în ce fel de Uniune se pregătesc să intre.

Strategia federalistă are la bază ipoteza "unui popor european doritor şi capabil să stabilească, faţă de interesele "înguste" ale oamenilor politici naţionali şi ale administratorilor, un sistem politic care serveşte păcii şi prosperităţii.

"Un guvern european nu-şi va găsi legitimitatea sa deplină decât în condiţiile în care constituţia este cea a poporului Europei, făcută de el şi pentru el care va duce, în cele din urmă, la crearea unui stat clasic" la nivelul Uniunii care va garanta solidaritatea între cetăţeni. Această viziune animă încă o serie de europeni chiar dacă, pe măsură ce cele două războaie mondiale se afundă în trecut, aceştia devin tot mai puţin numeroşi.

Federaliştii reprezintă o opţiune care trebuie studiată în mod serios, în pofida nerăbdării celor care se vor pragmatici şi realişti şi doresc să elimine "concepte care nu sunt decât utopii sortite să nu se realizeze niciodată".

O asemenea analiză presupune, în primul rând, abordarea complexă a însăşi noţiunii de popor european "care nu poate fi contrapusă diversităţii naţionale din Europa, căreia îi corespunde o multitudine de popoare formate într-un proces istoric îndelungat a căror identitate şi perenitate, cel puţin până în prezent, nu au putut fi estompate nici de cele mai temute imperii seculare şi nici conglomerate multinaţionale care timp de peste 70 de ani au propovăduit înjghebarea unui popor şi culturi noi ale "sovietelor".

Evident că statul federal, în configuraţie europeană, necesită şi delimitări teritoriale (până unde se întinde Europa?), la care se adaugă o mulţime de aspecte vizând formele concrete de manifestare ale suveranităţii, reprezentativităţii, subsidiarităţii, justiţiei sociale şi democraţiei.

Experienţa statelor federale, bazate pe compuneri multinaţionale de limbi şi culturi diferite, cel puţin până acum, după cunoştinţele noastre, a relevat fragilitatea istorică a unor astfel de construcţii statale care mai devreme sau mai târziu au eşuat.

Din acest motiv, chiar dacă integrarea economică şi politică a statelor-naţiuni din Europa se va numi "Statele Unite ale Europei", forma federală a acestora va trebui să reprezinte ceva adecvat apropierilor şi interdependenţelor dintre state şi popoare, pe baza acţiunii progresului ştiinţific şi tehnic contemporan, a armonizării şi complementarităţii intereselor naţionale regionale şi

subregionale, bi şi multilaterale şi nu un conglomerat impus prin coerciţia contra-productivă nu atât pe termen scurt, dar mai ales pe termen mediu şi lung.

4. Evitarea unor curente de gândire aparent atrăgătoare şi facile

Principalele curente de gândire în ceea ce priveşte configurarea formulelor integraţioniste ale unei Europe unite, prin conţinutul lor conceptual şi instrumentarul practic de aplicare, relevă mai degrabă faptul că restructurarea la nivel global a economiilor continentului european se află totuşi într-o fază incipientă, de tatonări, fără conturarea unei strategii unitare. De altfel, acest perpetuu proces de confruntare a ideilor pe problema integrării europene, desfăşurat transparent şi suportat de mobiluri economice, politice, sociale, tehnologice şi ecologice diferenţiate interţări, îşi decantează şi o serie de elemente comune sau convergente care dealtfel reprezintă textele convenite ale acordurilor şi tratatelor internaţionale. În plus, cu o periodicitate mai mult sau mai puţin regulată, o serie de proiecte de convenţii şi acorduri internaţionale sunt testate deocamdată pe cale parlamentară sau prin referendumuri.

România se află în prezent în faţa unei şanse deosebite în ceea ce priveşte:

a) folosirea cât mai productivă a Acordului de Asociere la UE în vigoare;

b) pregătirea unei strategii a România privind posibila aderare la UE.

În cadrul acestor două sfere de activităţi cu implicaţii pe termen lung pentru economia românească considerăm necesare următoarele:

- cunoaşterea principalelor documente constitutive, reglementări şi programe ale UE de către un număr cât mai mare de specialişti şi factori de decizie şi nu numai, astfel încât atunci când vor lua hotărâri în aceste domenii să fie cunoscute cerinţele şi efectele posibile referitoare bunăoară ia obiectivele economice, sociale şi politice ale UE, criteriile de convergenţă, derogări, clauzele de salvgardare, ca şi, în termeni mai generali, armonizarea şi apropierea legislaţiei, alinierea la standardele comunitare etc.
- elaborarea de variante de implementare a asocierii ca şi de pregătire a integrării în funcţie de interesele naţionale ale României, fără a se neglija evident faptul de acum verificat că practic integrarea, nu reprezintă un "cadou" ci un proces perpetuu de negocieri bazate pe îmbinări, concordante şi compuneri în grade diferite a unor interese reciproce;
- demersul preparatoriu al aderării şi integrării în UE ca şi cel al asocierii în funcţiune nu pot fi separate de megatendinţele pe plan mondial, din cele mai diferite domenii, şi în consecinţă, de un con-

sistent şi bogat suport previzional şi prospectiv;

- abordarea problematicii asocierii şl integrării prin prisma costurilor şi a efectelor benefice, pe orizonturile de timp scurt, mediu şi lung, ceea ce presupune:
  - evitarea situării, pe poziţii unilaterale de relevare în exlusivitate fie numai a costurilor, fie numai a beneficiilor scontate;
  - cunoaşterea în profunzime a tuturor procedurilor şi normelor comunitare atât în partea lor principială, cât şi în planul generării de efecte concrete, ca urmare a aplicării lor;
  - analiza experienţelor altor ţări membre ale UE ca şi a celor cu statut de asociat, nu ca scop în sine, ci pentru a decanta puncte de referinţă, elemente de susţinere şi argumente pentru România, relevând ce ni se potriveşte şi ce nu din demersurile comparative efectuate.
- desfăşurarea, unui intens proces de conştientizare de masă în ceea ce priveşte asocierea şi aderarea la UE care promovează forme de cooperare economică mult mai complexe cu implicaţii în: manifestarea prerogativelor suveranităţii naţionale; combinarea factorilor de producţie şi concurenţa în condiţiile liberei circulaţii a bunurilor şi serviciilor, a capitalului şi forţei de muncă între ţările membre; crearea unei pieţe economice şi monetare unice.

Dată fiind complexitatea problemei integrării României la UE, orice seducţie pentru soluţii aparent comode şi pripite este ineficientă.

DECALAJELE ECONOMICE ŞI SOCIALE ÎNTRE ROMÂNIA ŞI ŢĂRILE UNIUNII EUROPENE

dr. Constantin GRIGORESCU

Decalajele economice şi sociale, existente în prezent între România şi ţările Uniunii Europene, ridică numeroase probleme pentru Integrarea eficientă a ţării noastre în structurile organizaţiei respective.

De la început se cuvine să notăm că, deşi România este o ţară industrială, nivelul său de dezvoltare, măsurat în principal prin mărimea produsului intern brut (sau a produsului naţional brut) pe locuitor, este considerabil mai scăzut decât mărimea indicatorului amintit pe total ţări membre ale UE. În 1993, spre exemplu, potrivit datelor cuprinse în Atlasul Băncii Mondiale, ediţia 1995, produsul naţional brut, în preţuri curente, a fost de 1.120 dolari SUA în România şi de 19.094 dolari în cele 12 ţări ale UE. ca atare, decalajul relativ mediu a fost de ordinul 1 la 17. Dimensiunea acestui decalaj este foarte mare atât în raport cu ţările vest-europene mai dezvoltate - Franţa, Germania, Marea Britanie, Italia, Olanda, Belgia şi Luxemburg - cât şt faţă de ţările relativ mai puţin dezvoltate în care includem Irlanda, Spania, Portugalia şi Grecia. Dacă în prima grupă de ţări produsul naţional brut pe locuitor este de 18,5 ori mai mare decât în România, în grupa a doua este de 10,4 ori superior celui din ţara noastră.

Mărimea decalajelor, mai sus-menţionate este puternic influenţată de cursurile de schimb curente ale monedelor naţionale în raport cu dolarul, care au stat ia baza conversiei într-o monedă unică a valorii produsului naţional brut al ţărilor. Cursurile de schimb curente reflectă condiţiile conjuncturale de pe pieţele valutare, ele nu permit măsurarea puterii de cumpărare internă relativă a monedelor *şl,* ca atare, deformează nivelul real al indicatorului.

Aşa cum s-a statuat în practica internaţională, inclusiv în lucrările de specialitate ale Uniunii Europene, *evaluarea produsului naţional brut real pentru comparaţii internaţionale se face prin utilizarea puterii de cumpărare,* ca factori de conversie, în locul cursurilor de schimb. Cerinţa este firească întrucât paritatea puterii de cumpărare reprezintă numărul de unităţi monetare ale unei ţări, necesare pentru a cumpăra de pe piaţa internă aceeaşi cantitate de bunuri şi servicii care se poate cumpăra cu un dolar în SUA. Cu acest conţinut dolarul SUA mai este denumit şi "dolarul internaţional". Menţionăm de asemenea că pentru comparaţii internaţionale pot fi luate în considerare şi alte valute de referinţă.

Valabilă pentru orice comparaţie internaţională, valoarea cognitivă a metodei amintite este deosebit de concludentă pentru ţările care traversează perioade acute de criză economică şi în care devalorizarea externă a monedelor naţionale este un fenomen curent.

În Atlasul Băncii Mondiale produsul naţional brut pe locuitor din România pentru anul 1993, la paritatea puterii de cumpărare, este evaluat la 2.910 dolari, ceea ce indică un nivel de 2,6 ori mai mare decât cel stabilit prin cursul de schimb. Deoarece în ţările dezvoltate coeficienţii de conversie corespunzători parităţii puterii de cumpărare nu se îndepărtează mult de cursurile de schimb *curente,* decalajele economice menţionate anterior dintre România şi ţările UE se reduc aproape de 3 ori (tabelul nr. 1).

Cifrele invocate ne îndreptăţesc să afirmăm că decalajele privind PNB, determinate prin cursurile curente de schimb exagerează rămânerea în urmă a ţării noastre în raport cu ţările dezvoltate. Aşadar comparaţiile internaţionale ale PNB evaluat potrivit acestei metode nu au o justificare ştiinţifică, metodologică şi practică. Odată cu relevarea limitelor metodei amintite, subliniem încă o data că aprecierea privind existenţa unor diferenţe considerabile între nivelul de dezvoltare al României şi cel al ţărilor *din* UE se menţine valabilă, decalajul real faţă de cele 12 ţări fiind de 1 la 6,1 şi faţă de Irlanda şi ţările mediteraneene de 1 la 4,1.

Tabelul nr. 1 - Produsul naţional brut pe locuitor In România ţările Uniunii Europene, în anul 1993

	PNB/loc în dolari determinat prin:		**Decalaje relative în funcţie ele:**	
	cursurile de schimb curente	**paritatea puterii de cumpărare**	**cursurile de schimb curente**	**paritatea puterii de cumpărare**
ROMÂNIA	1.120	2.910	1.0	1.0
UNIUNEA EUROPEANĂ (12)	19.094*	17.837*	. 17,1	6,1
I. Ţări mai dezvoltate	20.736*	19.152*	18,5	6.7
Luxemburg	35.850	29.510	32,0 .	10,1
Danemarca	26.510	18.940	23,8	6,5
Germania	23.560	20.980	21,0	7,2
Franţa	22.360	19.440	20,0	6,7
Belgia	21.210	18.490	18,9	6,4
Olanda	20.710	18.050	18,5	6,2
Italia	19.620	18.070	17,5	6,2
Marea Britanie	17.970	17.750	16,0	6,1
II. Ţări mai puţin dezvoltare	11.655*	11.876*	10,4	4,1
Spania	13.650	13.310	12,2	4,6

	PNB/loc în dolari determinat prin:		Decalaje relative în funcţie ele:	
	cursurile de schimb curente	paritatea puterii de cumpărare	cursurile de schimb curente	paritatea puterii de cumpărare
Irlanda	12.580	11.850	11,2	4,1
Portugalia	7.890	9.890	7,0	3,4
Grecia	7.390	8.360	6,6	2,9

* Medie ponderată

Sursa: The World Bank Atlas 1995, pag.18-19.

Deosebit de relevant pentru evaluarea nivelului dezvoltării economice sunt şi indicatorii de eficienţă economică şi de comerţ exterior. Sub acest aspect, consumul relativ de energie primară şi volumul exportului pe locuitor oferă o imagine destul de concludentă asupra decalajelor în domeniile amintite.

Astfel, în 1991 consumul de energie (în echivalent petrol) la 100 dolari produs intern brut era de 254 kg în România şi de la 19 kg în Comunitatea Europeană, ceea ce indică un decalaj de 1 la 13,6. Consumul relativ mare de energie din ţara noastră reflectă, pe de o parte, structura economiei naţionale şi îndeosebi a industriei, în care ramurile energofage deţin o pondere însemnată şi, pe de altă parte, existenţa unor tehnologii de producţie învechite, neperformante. Se cuvine să subliniem, totodată, că în prezent aproape 1/3 din energia consumată provine din import şi că aceasta presupune un efort valutar considerabil. Sigur, privite ca atare, ramurile şi sectoarele de activitate energointensive nu trebuie condamnate din principiu. Esenţial, în această privinţă, este ca ramurile respective să ofere produse cerute pe piaţă, să, fie rentabile, să nu degradeze mediul ambiant şi să contribuie fa echilibrul macroeconomic. Or, sub acest aspect, în practică apar numeroase probleme a căror rezolvare necesită o atenţie aparte.

Decalajele României faţă de ţările Uniunii Europene în privinţa exportului sunt considerabil mai mari decât cele la care ne-am referit anterior (tabelul nr. 2).

Tabelul nr. 2 - Export pe locuitor în România şi în ţările Uniunii Europene, în anul 1992

	Dolari/locuitor	Decalaje relative
0	1	2
ROMÂNIA	192	1,0
UNIUNEA EUROPEANĂ	4.270*	22,2
I. Ţări mai dezvoltate	4.778*	24,9
Belgia-Luxemburg	11.894	61,9
Olanda	9.319	48,5
Danemarca	7.812	40,7
Germania	5.352	27,9

	Dolari/locuitor	Decalaje relative
0	**1**	**2**
Franţa	4.364	22,7
Regatul Unit	3.249	16,9
Italia	3.147	16,4
II. Ţări mai puţin dezvoltare	1.985*	10,3
Irlanda	6.698	34,9
Portugalia	1.810	9,4
Spania	1.763	9,2
Grecia	927	4,8

* Medie ponderată

Sursa: Eurostat, *Commerce extérieur, Annuarie statistique*, *Retrospective 1958-1993, 1994*, p. 11; Anuarul Statistic al României 1994, p. 635 (date calculate).

În 1992 România a exportat produse şi servicii în sumă de 192 dolari pe locuitor, iar ţările UE de 4270 dolari, decalajul fiind de 1 la 22. Faţă de grupa de ţări dezvoltate decalajul a fost de 1 la 25, iar faţă de grupa de ţări mai puţin dezvoltate de 1 la 10. Remarcăm totodată că, în raport cu anul 1983, aceste decalaje sunt de 2-3 ori mai mari, fapt ce reflectă şocurile la care a fost supusă economia naţională după căderea socialismului real. Adâncirea decalajelor amintite a avut loc în condiţiile în care exportul total al României s-a redus de la 10,5 miliarde dolari în 1989 la 4,4 miliarde dolari în 1992. Deşi în ultimii ani exportul total al României a înregistrat o anumită creştere (4,9 miliarde dolari în 1993 şi 6,2 miliarde în 1994), volumul său continuă să fie foarte mic. În anul 1994 exportul pe locuitor a ajuns la 270 dolari, faţă de 453 dolari în 1989.

Principala explicaţie a reculului exportului românesc în anii 1990-1991 rezidă în lichidarea CAER-ului, în pierderea unei părţi însemnate a debuşeelor în fostele ţări socialiste europene şi în slaba competitivitate a produselor româneşti pe pieţele ţărilor dezvoltate cu economie de piaţă. În ultimă instanţă, marile decalaje privind exportul pe locuitor şi adâncirea acestora reflectă rămânerea în urmă a sistemului productiv naţional sub aspectul asimilării progresului tehnic contemporan. Dinamica necorespunzătoare a exportului este un indiciu că economia naţională trebuie să se restructureze, astfel încât să se asigure o nouă integrare în diviziunea internaţională a muncii. Avem în *vedere* că în prezent comerţul României cu ţările UE este scăzut; în 1994 volumul exportului (FOB) în ţările respective nu a atins nivelul celui din 1989 (2.830 mil. dolari faţă de 3.203 mil. dolari), în schimb, importul (CIF) a sporit de aproape trei ori (3,164 mil. dolari, faţă de 1.098 mil. dolari). Balanţa comercială cu UE este negativă, iar în structura exportului o pondere mare este deţinută de produsele cu valoare unitară relativ scăzută (textile, încălţăminte, produse minerale şi metale comune). Asocierea şi respectiv aderarea României la UE ar trebui să ofere un astfel de cadru care să grăbească depăşirea

handicapurilor amintite, mai ales dacă avem în *vedere* că ponderea comerţului intracomunitar reprezintă circa 60% din comerţul exterior al ţărilor membre ale UE, iar în prezent exportul şi importul României cu ţările respective este de circa 45%. Dar aşa cum rezultă din date, în spatele procentului amintit se află un nivel scăzut al fluxurilor comerciale externe şi o balanţă dezechilibrată.

În analiza decalajelor care există între România şi ţările Uniunii Europene apare necesar să se ia în considerare şi componenta socială. Aceasta atât ca urmare a faptului că cele două laturi ale practicii sociale se influenţează reciproc, cât şi a împrejurării că ele au o autonomie relativă de funcţionalitate. Din acest punct de vedere, dimensiunile decalajelor economice nu se suprapun în mod obligatoriu şi mecanic cu cele din sfera socială, iar măsurarea lor presupune existenţa, unor scări proprii de evaluare şi interpretare.

Din multitudinea de indicatori al nivelului de dezvoltare socială ne vom rezuma la cei care se referă la: cheltuielile pentru consumul privat capitalul uman şi speranţa de viaţă la naştere, a căror semnificaţie nu cred că mai trebuie să fie subliniată.

Cheltuielile pentru consumul privat se structurează potrivit nivelului de dezvoltare a ţărilor; respectiv pe măsura avansării lor pe trepte superioare de progres economic şi social scade ponderea cheltuielilor pentru alimente şi băuturi şi creşte ponderea celor pentru produse nealimentare şi îndeosebi pentru servicii. Astfel, în 1990, cheltuielile pentru alimente şi băuturi au reprezentat 49,4% în România; 19,3% în Franţa; 20,9% în Marea Britanie şi 21,7% în Italia. În mod corespunzător ponderea cheltuielilor pentru produse nealimentare a fost de 36,5% în România, 38,0% în Franţa; 34,2% în Marea Britanie şi 42,1% în Italia. Diferenţe foarte mari apar la cheltuielile pentru servicii şi anume; 14,1% în România, 42,7% în Franţa, 44,9% în Marea Britanie şi 36,2% în Italia.

Odată cu invocarea diferenţelor mari care există în structura cheltuielilor de consum, subliniem că nivelul consumului de produse alimentare pe locuitor este invers proporţional cu ponderea cheltuielilor amintite în cheltuielile totale pentru consumul privat Consumul mediu de carne pe locuitor, spre exemplu, în anul 1994 a fost în România de 46,1 kg (61,0 kg în 1990), iar în ţările UE a variat între 75 şi 110 kg. Diferenţe apreciabile există şi în privinţa consumului pe locuitor la alte produse alimentare esenţiale: lapte, ouă, zahăr, legume, fructe etc.

Semnificative pentru formarea capitalului uman sunt următoarele aspecte:

- numărul mediu de ani de şcoală ce revine unei persoane de 25 de ani şi peste, este de - 7,1 în România şi 10,1 în Comunitatea Europeană (1992). Un grad superior de instrucţie şcolară se constată în Franţa (12 ani), Marea Britanie (11,7 ani), Germania (11,6%), *Belgia* (11,2 ani), Olanda (11,1 ani). Niveluri mai scăzute de instrucţie revin

Portugaliei (6,1 ani), Spaniei (6,9 ani), Greciei (7,0 ani), Italiei (7,1 ani) şi Irlandei (8,9 ani);

- numărul de oameni de ştiinţă şi tehnicieni în C-D la 1 0.000 locuitori este de 1*6,6* în România şi 34 în CE (1986-1989);
- proporţia absolvenţilor învăţământului superior în grupa de vârstă corespunzătoare, este de 2,2% în România şi 12,7% în CE (1990-1991);
- proporţia cheltuielilor publice *pentru* învăţământ în PIB este de 3,5% în România şi 4,7% în CE (1991);
- proporţia cheltuielilor pentru învăţământ superior în total cheltuieli pentru învăţământ este de 10% în România şi 19% în CE (1991).

Speranţa de viaţă la naştere, indicator care reflectă impactul unui spectru larg de factori economici şi social-culturali, prezintă de asemenea mărimi diferite şi anume: 69,9 ani în România şi 76,3 ani în CE (1992). Ţările în care speranţa de viaţă înregistrează cele mai înalte cote sunt: Spania (77,4 ani), Grecia (77,3 ani) şi Olanda (77,2 ani). Dacă avem în vedere că sporirea duratei medii de viaţă este un proces îndelungat, diferenţa în minus de 6,4 ani a speranţei de viaţă din ţara noastră faţă de cea din CE Indică *un* decala] deosebit de mare.

În acelaşi context arătăm că ratele mortalităţii pe vârste sunt *net* defavorabile ţării noastre. Mortalitatea infantilă, spre exemplu, în România este de 23,3% (1992-1994), pe când în ţările UE mărimea indicatorului variază între 5,8% în Germania şi 8,7% în Portugalia (1993). Mortalitatea prematură conduce la *pierderea unui număr însemnat de ani de viaţă la 1000 locuitori,* dar în timp ce în România pierderea este de 19 ani, în ţările CE este de 11 ani (1990).

Datele la care ne-am referit arată aşadar că între România şi ţările UE există mari decalaje atât economice, cât şi sociale. Reducerea lor poate să aibă loc, în condiţiile trecerii ţării noastre la economia de piaţă, prin asigurarea unor ritmuri de creştere superioare celor din ţările dezvoltate. Deşi decalajele dintre România şi ţările Uniunii Europene sunt mari, există premise favorabile pentru depăşirea lor. Volumul mare al acumulării şi respectiv al investiţiilor din perioada postbelică au creat o puternică bază materială în toate sectoarele de activitate ale economiei româneşti, iar forţa de muncă are un nivel relativ ridicat de calificare. Printr-o politică naţională de restructurare şi retehnologizare a economiei, se va asigura o valorificare superioară a bo-gatului potenţial material şi uman de care dispune economia noastră naţională, sporirea producţiei şi eficienţa acesteia în concordanţă cu cerinţele unei economii moderne de piaţă. Un calcul teoretic conduce la concluzia că la un ritm anual al creşterii economice în România de 6,5% actualul produs naţional brut pe locuitor (evaluat la paritatea puterii de cumpărare) din UE ar putea fi atins în 30-35 ani, iar la un ritm de 5% în 40-45 ani. Experienţa trecută, ca şi actuala experienţă a unor ţări mai puţin dezvoltate cu economia de piaţă, relevă că

astfel de ritmuri sunt posibile. De exemplu, în perioada 1985-1993, creşterea anuală a produsului naţional brut pe locuitor a fost de 8,1% în Republica Coreea, 6,1% în Singapore şi de 5,3% în Hong Kong. Relevăm de asemenea că, în aceeaşi perioadă, ritmul mediu de creştere pe total ţări membre ale Uniunii Europene a fost de 1,9%, însă mai mare în ţările mai puţin dezvoltate: 4,8% în Irlanda, 4,7% în Portugalia şi 3,1% în Spania, în Grecia, însă, ritmul anual de creştere a fost de numai 1,3%.

Un ritm sensibil mai înalt de creştere economică în România faţă de ţările dezvoltate este, aşadar, o cerinţă majoră pentru reducerea într-un termen relativ, scurt a decalajelor faţă de ţările respective. Sub acest aspect asocierea şi, în perspectivă, aderarea României la Uniunea Europeană este o şansă, dar în aceiaşi timp şi o provocare pentru dezvoltarea economiei româneşti în actualul context internaţional. Integrarea economiei României în structurile ţărilor dezvoltate ar trebui să favorizeze asimilarea realizărilor tehnico-ştiinţifice contemporane şi să grăbească reducerea marilor decalaje care există între noi şi lumea occidentală astfel încât ţara noastră să se înscrie efectiv în tendinţele de progres economic şi social caracteristic acestei perioade care marchează trecerea de la un mileniu la altul.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. PNUD, Rapport mondial sur le développement humain 1994, p/215.
2. Comisia Naţională pentru Statistică, Româna - stadiul actual ai dezvoltării economice şi sociale, aprilie 1995, pag. 69.
3. Nivelul dezvoltării economico-sociale a României în context european, 1989, Editura Expert, 1993, pag. 184.
4. Eurostat, Basic statistics of the Community, Comparison with the principal partners of the Community, 31st edition 1994, pag. 250-251; CNS, *op.cit.*, pag. 59.
5. PNUD, Rapport mondial sur ie developpement humain 1994, pag. 200 şi 203; Anuarul Statistic al României 1990 şi 1994 pentru personalul de specialitate în cercetare şi respectiv proporţia cheltuielilor pentru învăţământ (date calculate).
6. PNUD, *op.cit.*, pag. 199.
7. CNS, *op.cit.*, pag. 49; Statistics in Focus, Population nr. 4/1994. .
8. PNUD, *op.cit.*, pag. 203.
9. The World Bank Atlas 1995, pag. 18-19 (ritmul din ţările Uniunii Europene medie ponderată).

ADERAREA ROMÂNIEI LA UNIUNEA EUROPEANĂ DIN PERSPECTIVA LIBERALIZĂRII ŞI FUNCŢIONĂRII PIEŢEI MUNCII

Dr. Steliana PERŢ

1. În intervenţia mea doresc să punctez doar câteva probleme din perspectiva adâncirii procesului de liberalizare a pieţei muncii şi respectiv a funcţionării acesteia, a armonizării *şi* integrării într-o anume perspectivă (mai apropiată sau mai îndepărtată) a multiplelor sale dimensiuni: economică (micro şi macro) şi socială, educaţional-formaţională şi culturală, regională, sectorială şi globală, naţională şi internaţională.

Alegerea mea este dictată de câteva raţiuni esenţiale în contextul dezbaterii problematicii extrem de diversificate, nu de puţine ori controversate şi chiar contradictorii a asocierii şi aderării României la Uniunea Europeană. Sunt doar câteva repere, axe de reflecţie şi, poate, de sprijin în elaborarea strategiei şi a programului în acest domeniu vital ai dezvoltării economiei şi societăţii româneşti. Are o puternică legătură atât cu specificitatea, cu natura şi particularităţile pieţei muncii în sistemul de pieţe, cu modelul cultural al României şi aspiraţiile sale, cât şi cu ansamblul condiţiilor şi standardelor de performanţă pe care le implica pe variate faţete asocierea - aderarea la Uniunea Europeană. Este, în principal, vorba de operaţionali-zarea *de facto* a unuia din drepturile fundamentale ale omului - dreptul la muncă şi alegerea liberă a profesiei, prevăzut şi în Constituţia României - cu tot ceea ce implică acesta. În al doilea rând, de punerea în valoare, de luarea în considerare a matricei culturale a poporului român. În acelaşi timp este vorba de operaţionalizarea principiului liberei, circulaţii a persoanelor şi a forţei de muncă, inclusiv a dreptului de stabilire; şi furnizare de servicii. Aceste exigenţe, în ansamblu, presupun şi impun, la scară naţională, regională şi comunitară nondiscriminare, egalitate de şanse, coordonare, aliniere şi armonizare legislativă şi instituţională - fără însă a pierde din vedere potenţialul existent, condiţiile specifice, proprii ţării noastre - în domeniul formării şi utilizării resurselor umane sub numeroase aspecte (cum sunt: angajarea-concedierea, crearea şi protecţia locurilor de muncă, protecţia socială şi autoprotecţia forţei de muncă, asistenţa şi securitatea socială, protecţia categoriilor forţei de muncă sau ale populaţiei defavorizate, formarea profesională continuă, capacitatea de asimilare a experienţelor pozitive în domeniu şi de evitare a unor "derapări" cu consecinţe pe termen lung dintre cele mai grave asupra

factorului uman). Ceea ce, în ultimă analiză, echivalează cu "constituirea" unor strategii de dezvoltare a economiei şi a societăţii şi de asociere-aderare la standardele comunitare centrate pe om, pe resursele umane, pe mobilizarea, implicarea şi adeziunea sa, pe ceea ce în limbajul sociologilor se exprimă în "motivaţia" muncii, a activităţii umane la scară individuală, şi societală.

Simpla şi incompleta enumerare a acestor câteva domenii complementare conduce la concluzia că procesul de internaţionalizare a pieţei muncii, aflat în diferite stadii de dezvoltare, inclusiv de forme a pieţei interne (comunitare) a muncii; de aliniere şi integrare a pieţelor naţionale într-o piaţă unică (sau în pieţe unice) este complex, contradictoriu, îndelungat; este dependent, în bună măsură, de progresele realizate în alte segmente, ale economiei şi societăţii. Este, fără îndoială, şi cel mal dificil de realizat. Blocajele, piedicile manifestându-se în egală măsură în interiorul fiecărei ţări, dar şi la nivel comunitar, în relaţii mai mult sau mai puţin selective pentru a nu spune discriminatorii între diferite ţări membre. Conţine în sine un ansamblu (şi nu o mulţime dispersată) de elemente constitutive a ceea ce la Conferinţa O.N.U. asupra dezvoltării sociale de la Copenhaga din martie a.c. a fost numită, "bomba cu explozie întârziată". Dacă reamintim faptul că la menţionata Conferinţă problematica ocupării, şi creării locurilor de muncă, a combaterii şomajului, problematica femeilor şi a tinerelului a constituit nucleul în jurul căruia se pot proiecta diverse strategii ale dezvoltării sociale într-o lume marcată de dezechilibre şi inegalităţi, putem înţelege mai bine importanţa deosebită a dimensiunii umane, a funcţionării pieţei muncii ca factor de stimulare sau, dimpotrivă, de inhibare a procesului de aderare. Şi aceasta *cu* atât mai mult cu cât, în ciuda unor declaraţii de intenţii foarte tentante, în procesul de reformă economică, resursele umane - de departe cea mai importantă resursă de care dispunem - au fost cel mai adesea tratate într-o manieră reziduală. De unde şi imperativul unei schimbări în domeniu, comandată în egală măsură de cerinţele pieţei interne cât şi de cele ale asocierii - integrării la Uniunea Europeană şi mai ales ale valorificării avantajelor pentru economia noastră pe care acest din urmă proces le include (ceea ce, evident, implică minimizarea riscurilor care derivă din condiţionalitatea procesului de integrare).

2. În acest context, din multitudinea de elemente care ar putea fi aduse în discuţie şi care, într-un fel sau altul, se cer avute în vedere, în costurile şi avantajele pe care le implică, în procesul de elaborare a strategiei şi programelor de aderare, ne vom opri pe scurt doar asupra câtorva grupe problematice.

2.1. Prima dintre acestea ţine de ceea ce am putea numi "conţinutul şi caracteristicile naturale ale pieţei (pieţelor) muncii" care îi imprimă un anumit comportament în ce priveşte mecanismul şi funcţionarea sa, diferenţiind-o, adesea, sensibil de celelalte pieţe. Pe de altă parte, presupune şi implică

sisteme (legislative, instituţionale etc.) de limitare şi/sau de corectare a "selectivităţii prea dure şi prea mari" a funcţionării pieţei libere a muncii. Între aceste caracteristici amintim:

a) piaţa muncii îmbină pe de o parte atribuite ale unei pieţe principale sub aspectul formării ofertei, de forţă de muncă, dimensiunile sale globale, spaţiale şt temporale, demografice şi chiar educaţionale. Acestea nu se lasă uşor modelate pe termen scurt, dar periodic pot introduce endogen şi/sau exogen, şomeri pe piaţa muncii fie sub forma presiunii ofertei asupra cererii (cazul cel mai frecvent), fie a penurie! de forţă de muncă, cu deosebire în unele segmente sectoriale, profesionale etc.; pe de altă parte, din punctul de vedere al cererii de muncă, atributele unei pieţe derivate (şi nu secundare). Sub acest din urmă aspect absoarbe dezechilibrele de pe alte pieţe, le amplifică şi prin efect de feed-back le retransmite acestora;

b) liberalizarea pieţei muncii, funcţionarea sa în regim concurenţial extins conduce ia segmentare, stratificare, discriminare (în ce priveşte angajarea, concedierea, salariul etc.) blocare a mobilităţii forţei de muncă etc. Din acest punct de vedere funcţionarea liberă a pieţelor contemporane ale muncii se derulează în limitele unor frontiere destul de riguros monitorizate şi pe cât posibil concertate. Ca urmare, piaţa muncii a fost şi rămâne cea mai imperfectă, mai puţin concurenţială dintre pieţe. Funcţia salariului - a preţului muncii - ca unic mecanism de reglare a cererii şi-ofertei de forţă de muncă este nu numai limitată, dar şi pusă în discuţie astăzi. O serie, de mecanisme şi instrumente de altă natură - reguli şi mărimi juridice, convenţii, tradiţii, comportamente dictate de o gamă diversă de factori - mai mult sau mai puţin conforme cu mecanismele pieţei libere - guvernează, cel puţin la nivelul Comunităţii Europene, piaţa muncii, flexibilitatea acesteia: angajarea-concedierea, nivelul, structura şi evoluţia salariului, formarea şi reintegrarea profesională protecţia şi anteprotecţia socială etc.;

c) piaţa muncii nu mai este o piaţă atomizată. Dimpotrivă, este o piaţă organizată, negociată, convenţională, o piaţă a partenerilor sociali asociaţi de regulă inegali ca raport, de forţe şi capacitate de negociere, impunându-se în funcţie de situaţii concrete în faţa celui mai puternic. Sau generând - cum s-a întâmplat după 1980 în ţările occidentale - tendinţe şi procese de concertare socială, ca expresie a unui anumit echilibru - în raportul de forţe patronat-sindicat, a unor "compromisuri" negociate şi schimbări, notabile în politicile pieţei muncii. Acestea s-au dovedit o bună perioadă de timp productive în plan economic şi benefice în plan social. Au lucrat în serviciul stabilizării macroeconomice. Dincolo de un anumit prag, apar însă semne că acest echilibru, obţinut prin coordonare *şi* concertare socială, este pe cale de a se degrada, din moment ce nu şi-a dovedit decât parţial capacitatea de echilibrare a cererii şi ofertei de forţă de muncă;

d) piaţa muncii este, prin definiţie, rigidă, mai puţin flexibilă de-cât alte pieţe din motive ce decurg din caracteristicile "naturale" sau "dobândite" ale

forţei de muncă care o fac mai puţin mobilă, cu o anumită distanţă în timp în raport cu variabilele cererii. Pe de altă parte, şi aceasta ni se pare semnificativ de menţionat, sistemul de reglementări al relaţiilor industriale şi de muncă ca şi negocierile colective introduc ele însele elemente, factori de rigidizare (cantitativă internă şi externă, salarială, funcţională) a pieţei muncii atât sub aspectul costurilor, cât şi al mobilităţii forţei de muncă;

e) piaţa muncii este o piaţă segmentată în funcţie de variate criterii obiective, dar *şi* subiective; este marcată de selectivitate funcţională care îmbracă adesea forme discriminatorii pe pieţele interne (naţionale) ale muncii (bărbaţi-femei-tineri; sectoare, în teritoriu, pe medii etc.), dar şi pe piaţa internaţională a muncii. Mai mult, în perioada de tranziţie segmentarea - asigurată şi cu mijloace intervenţioniste - a generat apariţia unor sectoare, tipuri de întreprinderi sau categorii de forţă de muncă "protejate" fără legături viabile cu performanţele economice, cu calitatea şi competitivitatea forţei de muncă etc. Discriminările, înainte amintite, sunt asociate, cu discriminări între regimul de ocupare-protecţia forţei de muncă autohtone şi a celei imigrante;

f) în fine, amintim doar şi influenţa factorului politic, cu deosebire în perioada de confruntări sociale puternice care induc multe disfuncţionalităţi pe piaţa muncii, punând sub semnul întrebării eficienţa unor iniţiative, măsuri şi acţiuni, punând în discuţie credibilitatea partenerilor sociali care apar pe piaţa muncii. Influenţa dereglatoare a factorului politic e asociată, în perioada de tranziţie mai ales, cu fenomene de corupţie, nepotisme etc.

2.2. A doua grupă de raţiuni căreia trebuie să i se acorde atenţie pe măsura potenţialului competitiv şi restrictiv pe care-l include se raportează la faptul că în prezent, cu foarte puţine excepţii, pieţele muncii sunt pieţe marcate de puternice dezechilibre, fricţiuni, confruntări:

a) dacă în ţările în curs de dezvoltare (lumea a treia, cum erau denumite până nu demult) dezechilibrul este în principal de sorginte demografică în condiţii de slabă dezvoltare economică, în ţările Uniunii Europene - şi aceasta prezintă pentru noi interes major dezechilibrele pieţei muncii sunt structurale; provin din surse prin excelenţă economice, induse de progresul tehnologic, de tranziţie la o nouă fază a acestuia, dar şi de eşecul sau rezultatele modeste ale politicilor pieţei muncii, indiferent de bazele doctrinare ale acestora.

Sigur, există diferenţe de la o ţară la alta, de la un grup de ţări la altul. Rata şomajului de pildă, oscilează faţă de cca 10-11% media, CEE între 12,6% şi Franţa, 4,2% în Austria 4,8%, în Suedia 24,1%, Spania 15,1% în irlanda.

Nu întâmplător, problematica ocupării, a creării de noi locuri de muncă, a combaterii şomajului cu deosebire în rândul tineretului, femeilor şi a celui de lungă durată, a partajului câştigului de productivitate, a imigraţiei sunt teme centrale pe agenda organismelor guvernamentale şi respectiv comunitare ca şi ale campaniilor electorale. Deşi există un Fond european pentru ocupare şi un număr impresionant de programe europene în domeniu (cca 10, cum. ar fi:

LEDA, ILE, SPEC, ERGO etc.) ca şi programe naţionale, pieţele muncii continuă să fie dezechilibrate. In consecinţă, din această perspectivă procesul de asociere şi integrare se izbeşte de serioase dificultăţi: libera circulaţie a persoanelor şi a forţei de muncă este adesea restricţionată sau pusă în operă selectiv (pentru a nu spune discriminatoriu). Aceasta este pe de o parte una din sursele de alimentare a pieţei paralele a muncii în ţările din Uniunea Europeană, iar pe de alta de stimulare a migraţiei forţei de muncă în general, a celei de înaltă calificare, competitivă cu deosebire. Acest din urmă fenomen este, prin excelenţă, o risipă la scară naţională şi internaţională, din moment ce numai o mică parte a imigranţilor au condiţii pentru exercitarea profesiunii, valorificarea pregătirii etc. Cea mai mare parte alimentează piaţa paralelă a muncii, fiind în fapt o risipă de potenţial uman în condiţii precare de securitate.

Diferenţe notabile se constată şi în ceea ce priveşte costul forţei de muncă în interiorul Uniunii Europene şi între aceasta şi ţările asociate. În ţările UE, de pildă, costul orar al forţei de muncă se întinde pe o piaţă foarte largă, mergând de la 4,2 dolari/oră în Portugalia la 16,5 dolari/oră în Franţa şi 25,9 dolari/oră în Germania.

Diferenţele, incomparabil mai mari, în ce priveşte costul forţei de muncă din România şi ţările Uniunii Europene, dincolo de faptul că "întreţin" înclinaţia spre emigraţie a categoriilor de forţă de muncă cele mai afectate, ridică însă o serie de probleme în ce priveşte liberalizarea pieţei muncii cât şi etapele procesului de aderare. Spre exemplificare, cu toate rezervele de ordin metodologic ce se pot aduce în discuţie, menţionăm doar că în perioada 1990-1994, salariul mediu nominal în România, exprimat în dolari SUA, a avut următoarea evoluţie: 168,9 dolari în 1990, 145,5 dolari în 1991, 84,7 dolari în 1992, cca 100 dolari în 1993 şi respectiv 107,8 dolari în 1994;

b) pieţele muncii din ţările asociate la rândul lor sunt marcate de puternice dezechilibre economice *şi* sociale, cu impact direct şt puternic asupra nivelului şi calităţii vieţii a largi categorii de populaţie. În România - ca şi cea mai mare parte a ţărilor asociate - presiunea ofertei asupra cererii de forţă de muncă este puternică şi în creştere; evoluţia pieţei muncii s-a înscris pe o traiectorie îngrijorătoare, chiar periculoasă de la ocupare - şomaj de masă, cronic; de la şomaj conjunctural - şomaj structurai de lungă durată, de descurajare şi chiar de desocializare. Rata şomajului înregistrat oscilează în jurul a 10,5-12% - peste media CEE - în condiţiile în care procesele de privatizare-restructurare sunt întârziate*;* pe de altă parte proliferează o serie de formule de "mascare", de "ţinere sub control" a şomajului (şomaj tehnic, concedii fără plată etc.); există mari disparităţi ale ratei de şomaj pe sectoare, în teritoriu, pe categorii de forţă de muncă şi profesii, sexe şi vârste, cele mai afectate categorii fiind tinerii până la 30 de ani şi femeile; şomajul de lungă durată a devenit deja un handicap economic şi un risc social major. În martie 1994, potrivit datelor anchetei AMIGO, 58,8% dintre şomeri erau în şomaj de

mat mult de 270 zile perioada pentru care se asigură ajutor de şomaj), iar 23% de mai mult de 24 de luni; ca atare, peste 50% din numărul şomerilor beneficiază de regimul de asistenţă pentru şomaj (60% din salariul minim pe economie) şi nu de cei de asigurare în caz de şomaj.

Tendinţe contradictorii, multe din ele asincrone cu evoluţiile validate istoric şi cu cele din ţările dezvoltate, se înregistrează şi în ce priveşte structura populaţiei ocupate pe sectoare, ramuri, categorii socio-profesionale. Creşterea ponderii populaţiei ocupate în agricultură (!) cu cca 10 puncte procentuale faţă de 1989, menţinerea la un nivel modest a populaţiei ocupate în sectorul terţiar, ca şi evoluţiile din interiorul acestuia sau structurile pe categorii socio-profesionale ridică o serie de probleme ce se cer soluţionate în perioada de pregătire a aderării. Ce-I drept răspunsurile se vor găsi nu atât şi *nu* în primul rând pe piaţa muncii, ci în alte teritorii ale economiei şi reformei economice.

Discrepanţe însemnate - fără justificări economice - se constată şi în ce priveşte costul forţei de muncă, înainte de toate cel salarial, structura salariilor, diferenţele de salarii pe sectoare economice, forme de proprietate şi/sau tipuri de întreprinderi, categorii socio-profesionale; există deja un accentuat, nedorit şi nestimulativ fenomen de polarizare a veniturilor, de sărăcire a populaţiei.

În fine, este de. remarcat şl faptul că, în toate incontestabilele progrese realizate, sub aspect legislativ şl instituţional, există încă zone neacoperite sau insuficient acoperite, după cum există altele mult disputate de către partenerii sociali.

2.3. A treia grupă de probleme este legată de raportul naţional-internaţional în reglementarea şi soluţionarea problemelor pieţei muncii. Dezbaterea acestor probleme se situează într-o zonă glisantă, cu multe elemente imprevizibile.

Judecând însă, prin prisma experienţelor de până acum, a problemelor cu care suntem confruntaţi pe o piaţă a muncii relativ îngustă, tensionată câteva învăţăminte reţin atenţia:

a) în condiţiile accentuării proceselor de internaţionalizare a pieţei muncii, de formare - chiar dacă în măsură mai mică decât în alte domenii - a unei pieţe interne, comunitare, piaţa muncii şi politicile de reglare a sa au un caracter naţional. Aceasta înseamnă că principalele echilibre ocupaţional-profesionale, de venituri şi salarii se realizează înainte de toate în interiorul ţării, corespunzător condiţiilor sale, inclusiv ale acordurilor semnate cu diferite organisme comunitare sau/şi bilaterale. Din această optică, accentul, se cere orientat spre formarea surselor de capital necesare susţinerii ocupării, inclusiv a atragerii şi "stabilizării" investiţiilor străine de capital în sectoare prioritare;

b) situaţia actuală a pieţei muncii din România este marcată de procesul intern de puternică recesiune din primii ani ai tranziţiei, de o serie de erori în gestionarea pieţei muncii, dar şi de *un* mediu internaţional puţin favorabil.

Acestea au condus la pierderea unor pieţe şi segmente de piaţă internaţionale, cu impact asupra producţiei naţionale şi ocupării. Ameliorarea calităţii şi competitivităţii produselor cu potenţial de export, recâştigarea şi penetrarea pe pieţe externe sunt factori de susţinere a ocupării forţei de muncă;

c) piaţa internă comunitară şi respectiv internaţională a muncii în raport cu cea naţională este, orice s-ar spune, doar complementară. Este în mod diferit, inegal deschisă diverselor categorii de forţă de muncă şi, de ce nu, diverselor zone din care acestea provin. Dar. chiar şi în aceste condiţii nu pot fi neglijate, marginalizate efectele benefice ale unei mai largi deschideri a pieţei comunitare a muncii şi pentru ţările asociate. Aceasta ar reprezenta pe de o parte, un mecanism de temperare a "înclinaţiei" spre migraţie a forţei de muncă şi de încurajare a reîntoarcerii acestora, în special a tineretului, de susţinere pe această cale a formării capitalului autohton. Pe de altă parte, o mai mare libertate de mişcare a forţei de muncă din ţările asociate, pe piaţa comunitară a muncii este un teren, poate insuficient defrişat, de învăţare, de cooperare şi dezvoltare comune. Aceasta presupune şi impune atât implicarea statului ca agent ai gestionării pieţelor muncii dar şi relaţii directe între agenţii economici interni şi internaţionali.

3. În condiţiile sumar şi doar parţial creionate, întrebarea asupra căreia doresc să insist în final - în baza situaţiei interne a muncii coroborată cu criteriile şi condiţiile de performanţă inerente asocierii-aderării României la Uniunea Europeană - este: ce ar trebui făcut, în ce direcţie, pe ce coordonate, pe ce pedale şi cu ce viteză trebuie acţionat în continuare pentru a concerta cerinţele valorificării potenţialului uman ai României cu cele ale integrării în spaţiul economic şi social european. Este, într-un anumit sens, o cursă contra cronometru, dar care, în final, trebuie să asigure coeficientul de credibilitate şi mobilizare necesar în această grupă pentru operaţionalizarea şl instrumentalizarea strategiei de aderare.

3.1. Înainte de toate o opţiune de ordin general - amintită insistent în dezbaterea noastră, dar pe care nu pot s-o trec cu vederea. Este vorba de imperativul existenţei unei strategii şi a unor programe naţionale ale pieţei muncii, coerente, corelate cu celelalte programe care să ofere cadru! general, absolut necesar armonizării tuturor disensiunilor pieţei muncii. Aş remarca aici şi faptul că soluţia multiplelor, grelelor probleme cu care este şi va fi confruntată piaţa muncii nu pot fi căutate şi găsite doar pe piaţa muncii. O astfel de abordare limitată este de la început sortită eşecului. Privatizarea, restructurarea, menţinerea stabilizării macroeconomice, deblocarea economiei reale, dezvoltarea relaţiilor economice, ştiinţifice, culturale etc. reprezintă în fapt verigi ale adâncirii şi lărgirii reformei pieţei muncii, ale sporirii gradului său de libertate şi flexibilitate, ale evitării unor disfuncţionalităţi etc.

În acest context, există, credem, câteva repere (axe) esenţiale care impun opţiuni şi acţiuni clare, convergente. În plus, impun schimbare în raport cu fazele deja parcurse ale reformei economice, inclusiv celei a pieţei muncii.

3.1.1. Pe termen mediu şi lung, creşterea ocupării forţei de muncă în condiţii de calitate, competitivitate şi profitabilitate a factorului uman şi a economiei în ansamblu devine obiectiv principal ai gestionării pieţei interne (naţionale) a muncii şi pregătirii condiţiilor de integrare în piaţa internă, comunitară a muncii. Printre altele o asemenea opţiune implică:

a) corelarea politicilor macroeconomice, a celor structurale cu cele ale pieţei muncii; studierea impactului, a efectelor de antrenare şi propagare a celor dintâi asupra pieţei muncii. Din această perspectivă, în condiţiile asocierii-aderării prezintă interes major probleme cum sunt: câte locuri de muncă *se* vor crea, câte vor fi restructurate; pentru cine se vor crea aceste locuri de muncă; care sunt priorităţile sectoriale, regionale, ocupaţionale, profesionale; cum vor evolua structurile de ocupare şi profesionale şi respectiv care este "oferta" de profesii şi calificări;

b) gestionarea previzională, strategică a resurselor umane în general, a celor de muncă, cu deosebire, la scară globală, sectorială, regională şi macroeconomică; deplasarea accentelor de la nivelurile agregate spre cele locale, microeconomică în care soluţiile preconizate sunt mai viabile iar potenţialul poate deveni "concret";

c) deplasări în relaţia dintre politicile active şi cele pasive în favoarea celor dintâi care sunt condiţionate de modificări pe măsură în politicile de investiţii, fiscale, de credit şi în cele de protecţie socială;

d) flexibilizarea pieţei muncii, prin diferite modalităţi adecvate contextului funcţionării acesteia, extinderii şi îmbogăţirii relaţiilor sale cu piaţa internaţională a muncii, realizarea unui echilibru între diversele forme de flexibilitate potrivit vocaţiei "naturale" a forţei de muncă din România şl exigenţelor calităţii competitivităţii, eliminării risipei;

e) parteneriat şi confruntare în derularea raporturilor dintre partenerii sociali, promovarea şi susţinerea politicilor active ale pieţei muncii, ceea ce presupune un alt tip de relaţii (şi în "intervenţia") între stat (în tripla sa calitate) şi ceilalţi parteneri sociali, o delimitare mai bună, construită pe alte principii între nivelul strategic *şi* cei operaţional de gestionare a pieţei muncii.

3.2. Accelerarea procesului de formare, funcţionare şi liberalizare a pieţei muncii, astfel încât diferenţele în raport cu gradul de liberalizare al celorlalte pieţe să fie reduse. Sigur, aici pot fi discutate multe probleme. Două ni se par însă a avea o semnificaţie de prim ordin atât prin prisma experienţei, cât şi a unor exigenţe care se fac simţite cu forţă crescândă.

3.2.1. Prima, se referă la salariu ca mecanism de echilibrare a cererii şi ofertei de forţă de muncă, dar şi ca mecanism de autoprotecţie şi protecţie socială.

Este un câmp vast de discuţie în literatura şi practica economi-că, recunoscându-se deja o deplasare de la funcţia salariului ca mecanism de echilibru spre o abordare mai largă nu numai a funcţiilor salariului, ci şi a

modului său de formare şi creştere. Câştigă teren teoria "salariului de eficienţă" şi în legătură cu aceasta a promovării unor noi sisteme de salarizare, a structurii venitului salarial, a flexibilităţi salariale prin partea sa variabilă, a raporturilor dintre salariile în sectorul public şi cel concurenţial. În fine, dar nu şi ca importanţă captează atenţia problematica partajului câştigului de productivitate între muncă şi capital, impactul preţurilor bunurilor de consum asupra formării, nivelului şi evoluţiei salariului. Ansamblul acestor probleme şi cu deosebire cele din urmă au o relevanţă deosebită pentru economiile în tranziţie; momentul în care procesul de relansare a economiei şi reabilitare a întreprinderilor se declanşează prin raportare atât la mediul economic intern cât şi la *cel* extern, în speţă la Impactul asocierii-integrării asupra costului forţei de muncă, al formării şi creşterii salariilor, al aşezării pe baze reale, ale competiţiei şi performanţei a politicilor de salarii. Cu atât mai mult cu cât, în noile condiţii, politica salariilor mici, a moderării an de an a creşterii salariilor - care, orice s-ar spune, reprezintă o "abatere de la principiul liberei negocieri", a decorelărilor sectoriale şi respectiv ocupaţional-profesionale a salariilor, tinde să frâneze o serie de procese vitale din economie, inclusiv cele de privatizare-restructurare ca urmare a capacităţii încă reduse de economisire şi investire atât la nivelul agenţilor economici cât şi al indivizilor şi, pe cale, în consecinţă, de frânare a creării de noi locuri de muncă.

A doua implică dezvoltarea sistemului relaţiilor Industriale, o nouă concepţie, cu accente participative în negocierile colective. Ne gândim la: a) lărgirea câmpului negocierilor colective, de la drepturi şi obligaţii limitate de regulă la domeniul relaţiilor de muncă, la dezbaterea, la negocierea programului de dezvoltare-modernizare a întreprinderilor ca fundament al celor dintâi şi a partajului excedentului de productivitate între muncă şi capital. Din această perspectivă, centrul de greutate al negocierii devine întreprinderea. Dacă creşterea salariilor ar urma să fie negociată potrivit unor criterii înainte stabilite, grilele de salarii, structura salariilor s-ar putea negocia la o distanţă de câţiva ani şi în orice caz la nivel sectorial, întreprinderea făcând doar unele ajustări. În acelaşi timp apare tot mai pregnant limita evaluării pe baza unor studii aprofundată, realizate de instituţii specializate, a posturilor de muncă şi corespunzător a competenţei necesare, a ierarhizării muncilor şi profesiilor. Acestea sunt condiţii *sine qua non* ale constituirii unui sistem şi ale unei politici de salarii performante, stimulative, revigorante din punct de vedere al motivaţiei muncii, al creativităţii şi participării. Evident, o semnificaţie aparte are aşezarea relaţiilor dintre partenerii sociali în procesul de negociere pe criterii economice riguroase, pe informaţii concrete cu o circulaţie adecvată, ceea ce ar crea climatul necesar de încredere, comunicare şi transparenţă. Pentru o anumită perioadă de timp (3-4 ani), în situaţia în care inflaţia este stăpânită, realizarea unul pact (acord) social între patronat-sindicate-guvern (stat) ar fi de natură să dea o altă perspectivă ansamblului de relaţii din perimetrul pieţei muncii; ocupare-salarii-preţ-şomaj să favorizeze realizarea unora dintre

criteriile de performanţă care condiţionează integrarea economică şi socială benefică pentru forţa de muncă din România în Uniunea Europeană.

3.3. Dezvoltarea umană, educaţia şi formarea profesională permanentă reprezintă, pe multiple faţete, una din dimensiunile majore ale tranziţiei, ale reformei economice şi sociale şi respectarea integrării. Din păcate nu totdeauna considerată, cu deosebire în planul politicilor concrete, la adevăratele lor valenţe. Sigur, s-au făcut o serie de paşi, corecturi şi ajustări, dar sunt insuficiente, inegale ca sferă de cuprindere, viteză de realizare şi grad de corelare. Nu subapreciez faptul că tranzacţia este ea însăşi un proces de învăţare, dar, dacă ne raportăm la o serie de performanţe europene în domeniul - în speţă la indicatorul (agregat) al dezvoltării umane şi alţi indicatori care sunt luaţi în calculul acestuia sau la alţii complementari - s-ar părea, judecând atât prin nivelul atins în România, prin unele propuneri de reformă sau legislative aflate în diferite stadii de dezbatere sau aplicare, a unor procese de diminuare a cererii de învăţământ secundar şî profesional, de deşcolarizare în învăţământul general, că există pericolul îndepărtării de parametrii europeni, al pierderii de competenţă umană, ai "decapitalizării", capitalului uman al naţiunii cu deosebire la tineret. Ne referim aici la două forme şi respectiv canale ale analfabetismului şi anume: 1) la un tip de analfabetism rezultat cu deosebire la nivelul şcolii generale, din procesele de deşcolarizare a copiilor de vârstă şcolară, deja constatate şi care se cer combătute; b) la analfabetismul funcţional, la rândul lui cu tendinţă de accentuare, determinat de calitatea şi tehnologia procesului instructiv-educativ-formativ, de dotarea procesului de învăţământ, de mentalităţi şi comportamente ale elevilor, familiilor şi chiar ale profesorilor. În condiţiile actualului progres informaţional, de inovare a proceselor de învăţământ, coroborat, în opinia mea, şi cu unele insuficienţe, "cedările" din procesul de reformă a învăţământului pot avea efecte perturbatorii, de lungă durată asupra calităţii şi competitivităţii resurselor umane. Argumentul insuficienţei resurselor financiare într-un domeniu vital al progresului social apare pueril, incapabil să ofere deschiderile necesare pentru dezvoltarea resurselor umane în România. Dacă sunt insuficiente resursele financiare, atunci eforturile ar trebui orientate spre căutarea de soluţii şi nu spre "blocarea" proceselor de învăţare.

3.3.1. Reforma învăţământului este o prioritate a priorităţilor. Implică numeroase aspecte care merită o discuţie separată, dar din perspectiva pieţei muncii câteva probleme mi se par vitale: a) durata învăţământului obligatoriu şi ratele de pasaj şi de cuprindere în învăţământul secundar şi superior în condiţiile în care şomajul tinerilor este foarte mare (cca. 60% din şomeri sunt în vârstă de până la 30 de ani); b) conţinuturile învăţământului, începând cu cel primar şi terminând cu cel superior şi chiar postuniversitar; c) structurile sistemului de învăţământ şi mobilitatea acestora; d) deschiderile largi pe care le oferă învăţării continue, mobilităţii profesionale; e) resursele alocate în acest domeniu (umane, materiale, financiare) şi în strânsă legătură cu volumul şi

calitatea acestora, tehnologiile procesului de învăţare; f) autonomia locală, în materie de învăţământ general, secundar şi profesional. Evident, ansamblul inovaţiilor care se cer în permanenţă introduse în învăţământ, spărgând inerţia specifică sistemului, ar trebui să aibă concomitent în vedere: a) valorificarea tradiţiilor, menţinerea şi dezvoltarea elementelor bune, competitive din învăţământul românesc; b) orientarea spre conţinuturi şi structuri specifice unei Europe în dezvoltare, ale unei Europe a viitorului astfel încât să se creeze condiţii de recunoaştere internaţională a diplomelor, de tratament nediscriminatoriu; c) libera circulaţie a elevilor, studenţilor şi a personalului didactic cu deosebire în domeniu de interes comun.

3.3.2. În ce priveşte învăţământul profesional propriu-zis remarcăm mai întâi că răspunsurile cu privire la dimensiunea, structurile, conţinutul etc. vin, practic, din afara pieţei muncii, din partea economiei şi a societăţii. Constatarea este valabilă atât pentru formarea iniţială, cât şi pentru cea ulterioară, implică - ceea ce astăzi, în mare măsură, lipseşte - studii prospective la nivel de întreprindere, sector, zonă, naţional cu privire la evoluţia pieţei de bunuri şi servicii, la plasticitatea profilului de producţie, la progresul tehnologic inclusiv informaţional şi impactul acestora asupra familiilor de profesii şi a conţinutului profesiilor. În lipsa unor asemenea studii, evident, cu un anumit grad de probabilitate, întregul proces de formare-recalificare şi reconversie profesională este lipsit de fundamentul obiectiv care să-i confere motivaţie reală, credibilitate, orizont şi eficienţă. Astfel, formarea profesională lucrează prea puţin în slujba flexibilităţii funcţionale a pieţei muncii şi ar putea duce, mai ales în condiţii de austeritate, la risipă de resurse financiare şi umane.

3.3.3. Legături permanente, linii continue de comunicaţii între întreprindere şi şcoală (generală, profesională, liceu, universitate). Acestea pot îmbrăca forme dintre cele mai diverse - începând cu vizite de cunoaştere reciprocă, de orientare profesională, continuând cu finanţarea parţială a unor programe de formare-perfecţionare, de practică şi sfârşind cu oferta unor locuri de muncă în măsura în care proiectele de absolvire abordează subiecte care prezintă interes pentru întreprinderi. Pe asemenea căi, pe termen mediu şi lung ecartul dintre oferta sistemului şcolar *şl* cererea sistemului produc-tiv, costurile programelor de formare-recalificare-reconversie se vor diminua, iar eficienţa lor va creşte. Acest tip de relaţii se cere reconstruit în conformitate cu principiile funcţionării economiei de piaţă şi cu criteriile de competenţă profesională şi performanţă economică. Pentru moment, din multiple raţiuni economice, sociale, comportamentale, relaţiile şcoală-întreprindere, care oricum nu funcţionau perfect şi erau marcate de formalism, de impactul comenzii centralizate, au fost în bună măsură fracturate, dereglementate. Dar procesul de relansare a economiei şi reabilitare a întreprinderilor creează mediul prielnic pentru repunerea lor în funcţiune - ca verigă a flexibilizării funcţionale a pieţei muncii şi sporire a eficienţei învăţării - a acestor relaţii.

Mai mult, există condiţii şi *exponente* de lărgire a cooperării pe traiectul şcoală-întreprindere la scară internaţională, comunitară, bilaterală. Avem în vedere atât cooperări între şcoală şi întreprinderi pentru formarea specialiştilor români în întreprinderi din ţările Uniunii Europene, cu care partenerii români au planuri de afaceri (exemplul cooperării U.P.B. cu o serie de mari grupuri industriale din Franţa este edificator şi benefic), cât şi schimbul de elevi şi studenţi, asistenţa acordată instituţiilor de învăţământ din România şi (sau) lucrătorilor din întreprinderi. Fără îndoială că, pe măsura maturizării procesului de asociere, de realizare a programului de aderare, asemenea relaţii vor dobândi caracter de performanţă.

3.3.4. O ultimă problemă în acest context, care merită a fi reţinută şi soluţionată de o manieră profitabilă la scară individuală şi societală, priveşte valorificarea de către România a avantajelor care *rezultă* din participarea la diverse programe de asistenţă în domeniu pilotate de diverse, organisme internaţionale (UE, Banca Mondială etc.). Din păcate, în prezent, datorită şi unor neclarităţi privind direcţiile de restructurare şi impactul tor asupra profesiilor, structurilor ocupaţional-profesionale şi de calificare, nu am beneficiat suficient de facilităţile oferite de participare la asemenea programe (Socrates, Leonarda, Tineretul pentru Europa ş.a.).

Pe de aîtă parte şi explicaţiile se găsesc numai pe teren naţional, ca urmare a unei insuficiente comunicări şi transparenţe în derularea diverselor programe de asistenţă pe piaţa muncii de către diferite organisme guvernamentale şi respectiv, neguvernamentale, fondurile de care am beneficiat sau am fi putut beneficia nu au fost totdeauna cheltuite potrivit unor nevoi reale de formare şi reconversie profesională care să conducă la răspunsuri şi soluţii ferme, cu valabilitate mai mult sau mai puţin îndelungată şi în aceiaşi timp să fertilizeze şi să susţină schimbarea mentalităţilor, mobilitatea profesională.

3.4. Accelerarea proceselor de modernizare legislativă şi a instituţiilor pieţei muncii reprezintă una din verigile fundamentale în acţiunea de aşezare-consolidare a funcţionării pieţei muncii pe principii economice, de competitivitate şi performanţă. Completarea şi perfecţionarea legislaţiei în domeniul vast al relaţiilor industriale pe de o parte, crearea şi modernizarea unor instituţii viabile ale pieţei muncii pe de altă parte, dintr-o mulţime de raţiuni se îngemănează, se presupun şi se completează una pe alta.

3.4.1. Sub aspect legislativ este de observat că: a) există încă zone insuficient acoperite cu norme juridice, ceea ce nu poate să nu inducă o seamă de disfuncţionalităţi pe piaţa muncii, favorizând comportamente deviante în egală măsură din partea agenţilor economici şi/sau a unor categorii de forţă de muncă. Între acestea am amintit: angajarea-concedierea colectivă şi protecţia salariaţilor în aceste situaţii (procese legate şi de punerea în aplicare a legii falimentului), formarea profesională continuă, negocierea şi liberalizarea salariilor, legea patronatului, protecţia socială a categoriilor de lucrători cele

mai defavorizate pe piaţa muncii; unele prevederi din noua legislaţie a muncii intră în conflict cu o serie de reglementări juridice, inclusiv din codul muncii, care *nu* au fost încă abrogate. Este deci nevoie mai întâi de concertarea internă a legislaţiei pieţei muncii, care include şi perfecţionarea, potrivit noilor condiţii şi exigenţe din economie şi societate, chiar ale unor norme juridice apărute după 1991 în domenii cum sunt: salarizarea în sectorul public, contractele colective de muncă, tripartitismul etc.; în fine, din perspectiva asocierii-aderării la UE, avem în vedere şi exigenţele generate de armonizarea legislativă şi din angajamentele asumate de către România prin semnarea unor convenţii internaţionale în domeniu. Este nu numai o întreprindere de durată şi anevoioasă, dar şi una care va conduce la o înăsprire a unor prevederi legislative cu riscurile sociale, conflictuale inerente unui asemenea proces. Acest din urmă aspect este de cele mai multe ori puţin discutat la nivel guvernamental cât şi în relaţiile dintre partenerii sociali. 3.4.2. Componenta instituţională, a pieţei muncii a devenit în prezent una fundamentală. În primul rând pentru că, în ciuda faptului că există; consens asupra importanţei resurselor umane în procesul de tranziţie, piaţa muncii este poate cea mai puţin "înzestrată" cu instituţii în stare să capaciteze, mobilizeze şi focalizeze interesele, adesea divergente, ce-i drept, ale actorilor sociali. În al doilea rând, şi această dimensiune nu poate fi neglijată, legile şi normele juridice elaborate, mai ales în perioada de tranziţie, nu prind viaţă dacă nu există şi instituţii capabile să vegheze şi să ajute La transpunerea lor în viaţă, în al treilea rând dialogul social, tripartitismut real, ca principiu director, al relaţiilor industriale în ţările europene dezvoltate, are nevoie de instituţii pe măsură care să acţioneze în direcţia creării mediului necesar. Fără îndoială că eforturi şi încercări în acest domeniu sunt. Dar, în raport cu nevoile şi disfuncţionalităţile pieţei muncii procesul de realizare a lor este extrem de lent. Concret, ne referim la două proiecte pe care le consider extrem de importante; cel al creării Consiliului Economic şi Social, înaintat deja Parlamentului şl respectiv, cel al creării Agenţiei Naţionale de Ocupare şi Formare Profesională - ca instituţie publică care asigură servicii gratuite de plasare, orientare şi formare profesională a populaţiei active precum şi protecţia socială a şomerilor. ANOFP ar urma să intervină prin măsuri şi acţiuni coerente pe lângă: persoanele active având misiuni de plasare, orientare profesională, mediere şi ocupare; întreprinderi şi organizaţii economice, sprijinindu-ie în acţiuni de gestiune previzională a forţei de muncă, în recrutarea şi reangajarea unor lucrători etc.; agenţi economici, în calitate de consultant, pentru crearea de noi locuri de muncă, a unor activităţi independente etc.

Astfel, corespunzător proiectului de organizare-funcţionare ANOFP, elaborat de un grup de experţi români şi străini în cadrul programului PHARE, acesta răspunde de realizarea politicilor active-pasive ale pieţei muncii, gestionează şi administrează tripartit fondul de şomaj, participă la elaborarea obiectivelor strategice ale pieţei muncii.

Pilonii de rezistenţă ai unei asemenea instituţii a pieţei muncii, agreată de toţi partenerii sociali, sunt în principal următorii: a) departajarea riguroasă dintre nivelul strategic şi cel operaţional al celor care au competenţe şi răspunderi în domeniu (MMPS, ANOFP); b) descentralizarea, autonomie şi deconcentrare a competenţelor în materie de elaborare şi realizare a politicilor pieţei muncii, inclusiv a celei de protecţie socială a şomerilor; c) gestionare tripartită a fondurilor alocate pieţei muncii, ceea ce va conduce pe termen mediu la reechilibrarea raportului dintre politicile active şi cele pasive ale pieţei muncii; d) parteneriat şi cofinanţare a tuturor factorilor interesaţi în susţinerea proceselor de ocupare, de creare a locurilor de muncă începând cu nucleele de bază (bazin de ocupare) până la nivel judeţean, sau după caz, interjudeţean şi respectiv naţional; e) programarea contractuală a relaţiilor dintre MMPS - nivel strategic - şi ANOFP - nivel operaţional - dintre aceasta din urmă şi structurile sale descentralizate (judeţene, locale), dintre acestea şi prestatorii de servicii în domeniile ocupării forţei de muncă, formării şi reconversie profesionale, reintegrării în activitate, protecţiei sociale.

Organizată pe asemenea principii, ANOFP asigură, corespunzător recomandărilor BIM şi Consiliului Europei, autonomie instituţională şi funcţională, coerenţa şi convergenţa acestora cu obiectivele strategice ale pieţei muncii, caracterul unitar şi egalitatea de tratament, pe întreg teritoriul ţării, a solicitanţilor şi respectiv a ofertanţilor de locuri de muncă, dialog, comunicare şi transparenţă a informaţiilor în vederea realizării consensului în materie de politici ale pieţei muncii[1].

3.4.3. Se poate, aprecia că în ceea ce priveşte CES şi chiar ANOFP paşii făcuţi până acum sunt promiţători şi de *natură* să introducă mai multă ordine, competenţă şi răspundere în gestionarea pieţei muncii şi în relaţiile dintre partenerii sociali. Pe de altă parte însă credem că este de actualitate - dacă avem în *vedere* şi relaţiile în genere tensionate de pe piaţa muncii, dimensiunile pieţei paralele a muncii şi efectele acesteia asupra bugetului naţional şi protecţiei forţei de muncă, impactul privatizării-restructurării-retehnologizării asupra ocupării şi şomajului - crearea unor instituţii spe-

[1] *În vederea testării condiţiilor de creare-funcţionare-manifestare a unei asemenea instituţii a pieţei muncii, cu sprijinul CE, prin programul PHARE, în prezent se experimentează la nivel naţional şi la 5 judeţe programul-pilot de creare a Agenţiilor şi Consiliilor de Administraţie Tripartita Naţionale şi respectiv Judeţene care au ca obiectiv elaborarea unor programe de politică activă. Experimentul organizat pe baza orientărilor din Proiectul de lege şi respectiv din Statut - elaborate în cadrul Misiunii PHARE "Dezvoltarea pieţei muncii în România" de un grup de experţi români şi străini cu consultarea şi sprijinul confederaţiilor sindicale şi a celor patronale reprezentative la nivel naţional - al căror consens l-au întrunit - va permite identificarea unor puncte mai slabe şi îmbunătăţirea proiectelor respective.*

cializate, cu competenţe în urmărirea aplicării legislaţiei muncii şi respectiv a soluţionării unor conflicte de muncă de tipul Inspecţiei Muncii şi respectiv Tribunalelor Muncii.

4. Modernizarea pieţei muncii în toate dimensiunile sale economice, sociale, educaţional-formative şi culturale, legislativ-instituţionale şi chiar politice rămâne, în opinia noastră, un domeniu încă puţin defrişat atât sub aspectul exigenţelor, al costurilor şi efectelor imediate, cât şi de durată. Se constituie într-un reper indispensabil, într-un parametru esenţial al elaborării proceselor de integrare dintr-o dublă perspectivă. În primul rând cea a valorizării şi valorificării capitalului uman, de departe cea mai importantă resursă prin capacitatea sa de creaţie şi regenerare.

În al doilea rând a ştiinţei de a beneficia de avantajele reale care rezultă pentru România din aderarea la Uniunea Europeană. Este o opţiune cu o imensă semnificaţie economică, culturală şi politică în care nu trebuie uitat, parafrazându-l pe Octavian Paler, că suntem "europeni din România".

CONVERGENŢE ÎN TRANZIŢIA SISTEMELOR ŞTIINŢEI ŞI TEHNOLOGIEI DIN ESTUL ŞI VESTUL EUROPEI

Steliana SANDU

Purtând amprenta a sute de ani de existenţă, în care s-au format şi şi-au consolidat unele componente fundamentale, sistemele ştiinţei şi tehnologiei din ţările vest-europene sunt într-o permanentă tranziţie spre forme mai eficiente de finanţare, de formare pentru şi prin cercetare, de promovare a unor priorităţi majore din domeniu! ştiinţei, economiei şi culturii etc.(ICSPS 1992, Ziman, 1990).

Prin politicile şi strategiile promovate de guverne sau organisme abilitate în acest domeniu, sistemele ştiinţei şi tehnologiei din ţările membre ale Uniunii Europene au dobândit în ultima vreme, în ciuda diversităţii instituţionale sau manageriale izvorâte din tradiţia şi educaţia culturală a acestor ţări, o serie de trăsături comune.

Concentrându-se asupra producţiei, diseminării şi acumulării de noi cunoştinţe şi know-how de către companii, universităţi, centre publice de cercetare şi agenţii, iar pe un pian mai general, de societate în ansamblu, ştiinţa şi tehnologia din aceste ţări este considerată ca fiind intim legată de procesele de educare şi formare sau ca un instrument a! strategiilor economice vizând creşterea competitivităţii şi calităţii vieţii.

În majoritatea ţărilor europene, deşi statul este un iniţiator şi *un* susţinător activ, *un* catalizator al eforturilor de susţinere a schimbărilor din acest domeniu, se remarcă existenţa unui anumit grad de autonomie a sistemului ştiinţei şi tehnologiei în comparaţie cu alte sisteme (G. Schienstock, 1994);

Abordând cercetarea ştiinţifică ca o activitate complexă, multidimensională (Callon, Laredo, Mustar 1994), strategiile cercetării-dezvoltării din ţările Europei occidentale se caracterizează în prezent prin asemenea obiective ca: intensificarea producţiei de cunoştinţe ştiinţifice atât prin susţinerea financiară publică a celor ocupaţi în activitatea ştiinţifică cât şi a laboratoarelor, a echipamentelor şi a altor facilităţi; acordarea de avantaje companiilor *pentru* a le stimula în efectuarea de cercetări în colaborare cu universităţile şi centrele publice de cercetare, asigurându-se astfel o mai rapidă diseminare, transfer şi adoptare de noi cunoştinţe şi tehnologii; transferul de cunoştinţe către sistemul de educaţie şi formare a cadrelor; promovarea unor dezbateri publice asupra

ştiinţei *şi* tehnologiei (contribuţia expertizei ştiinţifice în dezbaterile publice, comitete de etică, evaluarea cercetării de către public etc.) şi mediatizarea realizărilor ştiinţifice în societate: mass-media, muzee ale ştiinţei şi ingineriei, popularizare (The European Report 1994).

Distincţia dintre strategiile "orientate spre un anumit scop" şi strategiile "orientate spre difuzare" (Ergas, 1987) s-a estompat în ultimii ani datorită creşterii complexităţii activităţii de cercetare ştiinţifică, dezvoltare tehnologică şi a celei inovative, precum şi interacţiunilor între lumea ştiinţei, industriei, autorităţile publice şt "structurile de interfaţă" (agenţii ale serviciilor ştiinţifice, tehnice şi de transfer).

Este relevantă tendinţa mai nou apărută în ţările industrializate privind modul în care autorităţile apreciază rolul lor în procesul de inovare.

"Dacă la început statul se considera un actor central care încerca să impună direcţii specifice de dezvoltare tehnologică prin intermediul unor reglementări, recent statul s-a transformat într-un mediator şi coordonator care oferă cadrul instituţional pentru auto-reglarea inovării tehnologice" (Schienstock, 1994). Într-o lucrare recent *apărută,* sunt redate sintetic schimbările care au avut loc în ultimii ani în strategiile publice ale ştiinţei *şi* tehnologiei în ţările europene industrializate. În practica curentă, diferitele state combină, într-o manieră specifică, elementele strategiilor tradiţionale cu cele moderne redate în manieră abstractă în tabelul nr. 1.

Datorită caracteristicilor lor socio-economice şi politice, statele membre ale Uniunii Europene îşi exprimă obiectivele din domeniul ştiinţei şi tehnologiei destul de nuanţat.

De la o ţară la alta, există fie abordări foarte generale (în cadrul bugetului public, de pildă), privind obiectivele naţionale din domeniul cercetării-dezvoltării, fie abordări mai concrete în contextul unor programe de cercetare direcţionale spre o problematică care se adresează unor utilizatori din toate domeniile practicii social-economice.

În această mare diversitate, se remarcă o serie de obiective comune care au fost adoptate de către statele membre ale Uniunii Europene şi care reflectă, *de facto,* tendinţa strategiilor ştiinţei şi tehnologiei de a deveni convergente în ultimii 10 ani.

În condiţiile în care competitivitatea economiei a devenit un obiectiv major, s-a acordat o atenţie tot mai mare cercetării din partea industriei reflectată în creşterea colaborării dintre industrie *şl* universităţi precum şi dezvoltării potenţialului de resurse umane pentru cercetare. Menţinerea unei înalte calităţi în cercetarea fundamentală rămâne un important obiectiv, independent de nivelul de dezvoltare economică al diferitelor state membre ale Uniunii Europene.

Tabelul nr. 1 - Tendinţe recente în schimbarea strategiilor din ştiinţă si tehnologie în ţările industrializate

	Strategia tradiţională	Strategia modernă
Obiectul	Aspectele materiale (tehnologii materiale)	S-au adăugat aspectele organizaţionale, instituţionale şi culturale (practici tehnologice)
Obiective	Creşterea economică	S-au adăugat compatibilităţi sociale şi ecologice
Stadiul procesului de inovare tehnologică	Legături fragile cu piaţa (accent pe cercetarea fundamentală)	S-au adăugat stadii mult mai legate de piaţă (transferul de tehnologie)
Integrarea strategiei	Parte a strategiei economice (care implică în mare măsură strategia C-D)	Domeniul unor strategii independente strâns legate cu alte domenii strategice (în creştere strategii tehnologice explicate)
Rolul statului	Actor central al procesului de inovare	Mediator şi coordonator al autoreglementării procesului de inovare
Instrument	Suport, reglementare	Procurarea de infrastructuri
Tipul strategiei	Control direct	Control al contextului

Sursa: *The European Report on Science and Technology Indicators*, 1994, p.124

O atenţie deosebită se acordă participării la programele internaţionale în domeniul cercetării-dezvoltării (îndeosebi în cadrul Programului Cadru pentru C-D Comunitară) şi creşterii numărului de reţele, formate din participanţii publici sau privaţi al statelor membre ale Uniunii Europene.

Alte obiective din domeniul C-D tind să devină comune într-un număr tot mai mare de state membre ale Uniunii Europene.

Tabelul nr. 2 - Obiective generale în domeniul strategiilor ştiinţei şi tehnologiei ale statelor membre ale Uniunii Europene

	Obiective
Obiective comune majorităţii statelor membre	– Dezvoltarea formării şi mobilităţii cercetătorilor; – Promovarea inovării şi transferului *de* tehnologie (exploatarea rezultatelor, îndeosebi în firme mici şi mijlocii); – Creşterea colaborării şi cooperării între Industrie şi învăţământul superior şi, în general, îmbunătăţirea cooperării între firmele private şi sectorul public de cercetare; – Susţinerea şi promovarea cercetării industriale atât din punct de vedere financiar cit şl ai execuţiei; – Susţinerea şi dezvoltarea cercetării fundamentale de înaltă calitate; – Creşterea competitivităţii economice şi stimularea creşterii economice; – Sporirea contribuţiei C-D la dezvoltarea regională; – Intensificarea cooperării internaţionale, îndeosebi în cadrul Europei.
Obiective care tind să devină comune în statele membre	– Dezvoltarea programelor care conţin obiective socio-economice de importanţă majoră – Promovarea acceptării publice a ştiinţei şi tehnologiei; – Evaluarea aspectelor etice şi sociale ale dezvoltării tehnologice; – Îmbunătăţirea mecanismelor şi metodelor de evaluare a programelor; – Dezvoltarea capacităţilor de deliberare strategică în selectarea priorităţilor în domeniul ştiinţei şi tehnologiei.

Sursa: *The European Report on Science and Technology indicators*, 1994, p.127

După cum rezultă din tabelul nr. 2 acestea sunt îndeosebi obiective socio-economice de importanţă majoră (mediu, sănătate, apărare) impuse de necesitatea rezolvării unor cerinţe stringente ale societăţii. Acestea, pot fi corelate cu alte domenii strategice ale ştiinţei şi tehnologiei, încât, deşi au buget cu scop limitat, presupun activităţi care pot fi controlate de către autorităţi publice. De pildă, evaluarea aspectelor etice şi sociale ale dezvoltării tehnologice şi promovarea acceptării ştiinţei şi tehnologiei de către public, devine un obiectiv semnificativ în ţări ca Germania, Regatul Unit, Olanda, Danemarca şi Franţa. O tendinţă similară apare în legătură cu evaluarea activităţilor de C-D pe de o parte şi definirea strategiilor şi selecţia obiectivelor din domeniul ştiinţei şi tehnologiei pe de altă parte.

Pe lângă aceste obiective, care sunt mai mult sau mai puţin comune sau sunt în curs de a deveni astfel, alte obiective sunt specifice unei singure ţări

(sau unui grup de ţări) şi reflectă contextul naţional al exprimării diferitelor cerinţe şi nevoi din domeniu! ştiinţei şi tehnologiei.

Aceste categorii de obiective includ, de pildă, îmbunătăţirea infrastructurilor C-D în ţări ca irlanda, Portugalia şi Grecia sau elaborarea unui cadru care impune unele constrângeri asupra iniţiativei celor implicaţi în cercetare (îndeosebi companii) în ţări ca Danemarca sau Olanda.

În general, se pot face următoarele distincţii în cadrul Comunităţii:

- ţări al căror nivel al investiţiilor în C-D este încă limitat; ele sunt caracterizate prin strategii care să reducă decalajele faţă de alte state membre ale Uniunii Europene şi să pună accent pe infrastructurile din C-D, pe creşterea cheltuielilor destinate acestui domeniu (% în GDP), pe dezvoltarea resurselor umane şi creşterea capacităţii de dezvoltare industrială;
- ţări care sunt avansate din punct de vedere tehnologic şi economic; ele pun un accent mult mai mare pe aspectele sociale şi etice ale dezvoltării tehnologice, pe programe de cercetare care răspund domeniilor care au un Impact socio-economic puternic, pe importanţa colaborării dintre lumea ştiinţei şi cea a industriei, pe promovarea inovării şi transferului de tehnologie. Aceste opţiuni s-au făcut în scopul de a satisface atât nevoia de a menţine domeniul ştiinţific ca atare, cât şi de necesitatea de a contribui la creşterea competitivităţii şi de a veni în întâmpinarea cererilor şi aşteptărilor societăţii în contextul încetinirii creşterii economice şi a stabilizării finanţării publice pentru cercetare şi inovare.
- Selectivitatea devine o temă centrală a strategiilor publice, care în Europa, ca oriunde altundeva în lume, permite ca susţinerea cercetării să fie de interes industrial sau social, prin folosirea unor mecanisme şi metode directe sau indirecte de identificare a acelor domenii ale cercetării cărora trebuie să îi se acorde o atenţie preferenţială.

Problema cercetării de interes public este tratată în ultimii ani, atât în teoria, cât şi practica ţărilor europene dezvoltate mult mai nuanţat şi mai flexibil, constatându-se o mutaţie sensibilă de la interesul acordat instituţiilor publice sau guvernamentale de cercetare spre domenii strategice sau programe de cercetare - dezvoltare de interes public. Aceste schimbări se reflectă cel mai pregnant în preponderenţa finanţării programelor de C-D în comparaţie cu finanţarea instituţională, mecanism adoptat de altfel, şi de către ţările aflate în tranziţie către economia de piaţă ale căror sisteme ale ştiinţei şi tehnologiei sunt în plin proces de reformă.

În multe ţări occidentale, programele naţionale de cercetare sunt finanţate multianual (3-8 ani, cu evaluare intermediară) din surse multiple (guvernamentale şi neguvernamentale) fiind în competenţa organismelor

responsabile cu politica ştiinţei şi tehnologiei, să ofere soluţii şi mecanisme pentru stimularea firmelor în susţinerea financiară a acestor programe, instituţiile publice de cercetare, care au apărut mai. recent, au un rol bine definit de coordonare sau sprijinire a realizării acestor programe naţionale de C-D sau de efectuare a unor cercetări utile din punct de vedere social, dar care nu pot avea aite surse ele finanţare.

Experienţele recente ale ţărilor dezvoltate sunt deosebit de relevante sub aspectul formării unor reţele interinstituţionale de cercetară care promovează cercetarea în colaborare între echipe provenind din instituţii publice pe de o parte şi firme sau instituţii private pe de alta. În Belgia, de pildă, în perioada 1987-1991 au funcţionat 14 asemenea reţele în cadrul programului "Poli de atracţie interuniversitară" în domenii ca: genetică, materiale noi, robotică şi optică, fiind finanţate pe o perioadă de 5 ani. În Franţa, începând din 1982 până în 1992, au funcţionat peste 24 de "grupuri de interes public" (Groupement d'interêt public) care au oferit uri cadru de colaborare între actori de cercetare implicaţi în realizarea unor proiecte de interes naţional. S-au creat în acest scop o serie de "corporaţii" compuse din instituţii de C-D publice (cel puţin una), autorităţi locale şi firme care au elaborat în comun programe din domenii prioritare ale ştiinţei ca: agronomia, medicina, materiale noi, ştiinţa computerelor. În Olanda, programele de interes public, finanţate începând din 1884 până în prezent, au avut ca obiect de cercetare: stimularea întreprinderilor mici şi mijlocii; tehnologii orientate spre afaceri - PBTs; programe de cercetare orientate spre inovare - IOPs. Pentru stimularea firmelor private, ca ele să colaboreze la realizarea şi implementarea acestor program au acordat subvenţii reprezentând 50% din costul proiectelor derulate în domenii ca: tehnologia materialelor, biotehnologii, tehnologii informaţionale, tehnologia mediului etc. În ceea ce priveşte programele orientate spre inovare, s-a urmărit crearea de reţele de cercetare între industrie, şi universităţi în acele domenii tehnologice vitale pentru creşterea competitivităţii industriei olandeze. Programele au fost finanţate pe 8 ani cu evaluare intermediară la 4 ani. Începând cu 1987 au demarat 4 programe naţionale pentru tehnologii în domenii-cheie ca: tehnologia materialelor, biotehnologia, tehnologii medicale, tehnologia informaţiei. Un astfel de program naţional constituie "o umbrelă" sub care se combină multiple instrumenta strategice ca de pildă PBTs şi IOPs, activităţi informaţionale, training, participări la programele internaţionale etc.

În ţările europene aflate în tranziţie spre economia de piaţă, sistemele C-D sunt în fazele mai mult sau mai puţin avansate ale unor reforme profunde, vizând modernizarea legislaţiei, a structurilor instituţionale, a mecanismelor de finanţare şi management pentru a se adapta cât mai mult posibil la cele vest-europene.

Decurgând din starea sistemului de C-D ia începutul acestui *deceniu* dar şi din nivelurile de dezvoltare economico-socială, din specificitatea modelelor

istorico-culturale, a tradiţiilor, obiectivele vizând transformările din ştiinţă şi tehnologie au o serie de particularităţi care individualizează aceste ţări. Cu toate acestea, se constată o serie de tendinţe *şl* trăsături comune, care le apropie atât între ale, cât şi de ţările vest europene.

Astfel, academiile de ştiinţe, care au funcţionat în ultimele decenii în multe din aceste ţări, ca instituţii cu responsabilităţi multiple, atât în domeniul consacrării ştiinţifice, cât şi al organizării cercetării fundamentale, şi în unele cazuri chiar aplicative, sunt în plin proces de reorganizare.

În România, deşi acest proces a demarat mai târziu decât în alte ţări, direcţiile reformei sunt convergente vizând: introducerea unor mecanisme de finanţare competitivă (prin granturi), stimularea finanţării din surse extrabugetare, permanentizarea proceselor de evaluare a programelor de cercetare, a instituţiilor şi cercetătorilor după criteriile performanţei ştiinţifice, intensificarea legăturilor dintre cercetarea din academie şi învăţământul superior, creşterea gradului de cooperare şi colaborare ştiinţifică atât pe plan european, cât şi internaţional.

Cercetarea din învăţământul superior evoluează în direcţia simbiozei *cu* activitatea didactică şi spre stimularea cercetării performante prin sisteme de finanţare competitivă (în cadrul Consiliului Granturilor Universitare) şi a dezvoltării cercetării în cadrul sistemului de învăţământ postuniversitar, îndeosebi în activitatea de doctorat.

Ca şi în alte ţări, cercetarea industrială a întâmpinat iniţial în România serioase dificultăţi datorită absenţei surselor de finanţare.

Spre deosebire de alte ţări est sau central-europene, în România s-a găsit o soluţie de tranziţie pentru salvarea potenţialului de cercetare din acest domeniu şi anume înfiinţarea Fondului Special pentru C-D prin contribuţia, pe bază de lege, a agenţilor economici cu capital de stat şi privat.

În prezent, finanţarea acestui domeniu se face din surse preponderent bugetare, pe bază de programe şi teme, evaluate în cadrul unor comisii de specialitate care funcţionează în cadrul Colegiului Consultativ pentru C-D al Ministerului Cercetării şi Tehnologiei.

În Bulgaria principalele instituţii în care se desfăşoară activitatea de C-D sunt, în principal, ca şi în alte ţări est-europene, cele ale Academiei de Ştiinţe, ale institutelor de învăţământ superior şl cefe de cercetare industrială, care, deşi reprezintă în *prezent* circa 50%, au o tendinţă certă de reducere numerică şi de transformare în organizaţii de service pentru activitatea de C-D.

Cheltuielile de C-D s-au diminuat în ultimii ani ca *pondere* în GDP, fiind repartizate între principalele tipuri de institute de cercetare după cum rezultă din datele din tabelul nr. 3.

Tabelul nr. 3 - Cheltuieli de C-D pe tipuri de instituţii - % în Bulgaria

	1987	1992
Institutele Academiei Bulgare de Ştiinţe	18,7	18,2
Institute de învăţământ superior	8,1	22,8
Institute de cercetare industrială	71,2	50,8
Alte institute	2,0	8,2

Sursa: Institutul Naţional de Statistică, 1994

Finanţarea cercetării industriale tinde să se efectueze tot mai mult din fonduri speciale, care înlocuiesc bugetul de stat,

Fondul Naţional pentru Cercetare, apărut în cadrul Ministerului pentru Ştiinţă şi Educaţie, este în prezent principalul organism de finanţare a cercetării în Bulgaria. În prezent, el reprezintă o instituţie de stat independentă, în perioada 1991-1993, din acest fond s-au finanţat 1.679 proiecte, selectate în cadrul a 10 comisii de experţi pe domenii şi o comisie speciala pentru tinerii cercetători.

Academia de Ştiinţe a Bulgariei, este finanţată în proporţie de 78-92% în sistem instituţional. Sistemul de granturi şi finanţarea pe proiecte sunt încă la început, ponderea lor fiind foarte redusă (5% în cazul finanţării pe proiecte).

În Ungaria, potrivit datelor publicate relativ recent de Academia de Ştiinţe a Ungariei, numărul total de institute de cercetare a crescut în 1992 faţă de 1990, de la 1.256 ia 1.287 pe seama creşterii unităţilor de cercetare din învăţământul superior, de la 940 în 1990 la 1.071 în 1992. În acest interval a avut loc o reducere severă a unităţilor de cercetare ale firmelor, de la 174 la 98.

Evoluţia diferitelor categorii de instituţii de cercetare în perioada 1990-1892 se prezintă conform tabelului nr. 4.

Tabelul nr. 4 - Evoluţia Instituţiilor de cercetare în Ungaria

	1990	1991	1992
Institute de cercetare-dezvoltare	89	68	68
Unităţi de C-D ale învăţământului superior	940	1000	1071
Unităţi de C-D ale companiilor	174	124	98
Alte unităţi de cercetare	73	65	50
Total	1256	1257	1287

Sursa: Selected Science Indicators of the Hungarian Academy of Sciences, Budapest, 1993.

Cheltuielile publice pentru C-D reprezentau în 1992 0,71% din GNP faţă de 0,95% în 1990 şi 1,05% în 1988. Pe tipuri de finanţare adică: bugetul de

stat, Fondul Centrai pentru Cercetare Tehnologică (KNUFA) şi fonduri de stat speciale, structura cheltuielilor publice a avut o evoluţie relativ nefavorabilă după 1990, îndeosebi în ceea ce priveşte ponderea cheltuielilor pentru cercetare tehnologică.

Tabelul nr. 5 - Cheltuieli publice pentru cercetare-dezvoltare

în % în GNP

	1986	1990	1992
Bugetul de stat	0,48	0,38	0,39
KNUFA	0,52	0,49	0,24
Fonduri speciale de stat	0,05	0,08	0,08
Total	1,05	0,95	0,71

Datele pentru 1992 relevă preponderenţa resurselor publice în susţinerea activităţii de C-D în 1992, ele reprezentând 62,7% faţă de 58,6% în 1990. În unităţi de cercetare cu vocaţie publică, ca de pildă cele din învăţământul superior, institutele Academiei de Ştiinţe sau alte unităţi guvernamentale, se cheltuiau în 1992 51% din totalul cheltuielilor C-D.

În Polonia, ca şi în Ungaria, cu dificultăţile cele mai mari s-au confruntat după 1990 cercetarea industrială şi activitatea de inovare, în cadrul cărora 15% din unităţile de cercetare şi 20% din personal s-au redus.

Tabelul nr. 6 - Evoluţia instituţiilor de cercetare în Polonia în perioada 1989,1991-1992

	1989	1991	1992
Unităţi de cercetare ale Academiei	81	75	81
Unităţi de cercetare industrială	297	296	252
Unităţi de cercetare ale Învăţământului Superior (inclusiv private)	92	117	124

Reforma sistemului de finanţare a ştiinţei şi tehnologiei, introdusă din 1990, a vizat reducerea ponderii finanţării din surse guvernamentale şi stimularea finanţării private precum şi perfecţionarea sistemelor de evaluare.

Volumul fondurilor guvernamentale primite de fiecare institut pentru o activitate de interes public, ca de pildă: sănătate, mediu, cercetare fundamentală etc. depinde de nivelul de performanţă evaluat de către Comitetul de Stat pentru Cercetare Ştiinţifică al Poloniei (KBN). Unităţile cuprinse în grupa A, au dreptul la granturi care acoperă 30% din nevoile activităţii de bază, cele din grupa B, 20%, cele din grupa C, 10%, iar cele din grupa D, 0%.

Cheltuielile de cercetare-dezvoltare reprezentau atât în 1990, cât şi în 1992 0,9% din GDP iar cele guvernamentale 0,66% faţă de 6,77% în 1991.

În anul 1992, 48% di*n* cheltuielile C-D au fost alocate în sistem instituţional, 16% *pentru* proiecte de cercetare, 8% pe programe de C-D, 12% pentru investiţii, 2% colaborare internaţională.

REFERINŢE BIBLIOGRAFICE

1. International CounciL for Science Policy Studies: The Management of Science and Technology in Transition Economies, oct. 1,992;
2. Susan E. Cozzens, Peter Healey, *Ariechip:* The Research System in Transition, Kluwer Academic Publishers, 1990;
3. Technology Poiicy in the Process of Charige: Chaning Paradigma in Research and Techology Policy? in: Aichholzer G. And Schiernstock G. (Eds), 1994;
4. 1994: The European Report on Science and Technology Indi-cators, European Commission, - Science, Research, Development, 1994;
5. "Does technoiogy policy matter? in Guile B. and Brooks H. (Eds): Technoiogy and Giobal Competition, National Academy Press, Washington, 1987.

ZONELE ECONOMICE LIBERE - INSTRUMENTE IMPORTANTE ALE REALIZĂRII INTEGRĂRII ECONOMICE

dr. Emilian DOBRESCU

1. Scopul, organizarea şi clasificarea zonelor economice libere

Crearea zonelor economice libere (ZEL) este făcută cu scopul de a favoriza dezvoltarea şi integrarea economică în zona respectivă. Prima ZEL au înfiinţat-o englezii în Gibraltar (1705), apoi, în secolul trecut au apărut alte ZEL create tot de aceştia în sud-estul Asiei: Macao (1849) şi Hong Kong (1860). Cea mai mare parte a ZEL a fost realizată însă în ultimul deceniu, printre acestea numărându-se cele din: ins. Cipru, ins. Man-Marea Britanie, Emiratele Arabe Unite.

Accesul liber al mărfurilor în ZEL - care este un perimetru bine delimitat

al unui teritoriu naţional - permite totodată atragerea de investiţii de capital străin, datorită facilităţilor respective acordate. Organizarea ZEL are la bază legi *şi* diferite alte acte normative ce stabilesc regulile de înfiinţare, conducere, precum şi modul de comunicare cu interiorul şi exteriorul ţării care le realizează. Pe baza acestor acte juridice este permis accesul mărfurilor în regim vamal liberalizat şi fără restricţii de cantitate, cu condiţia ca acestea să nu fie prohibite de legislaţia ţării respective. Mărfurile sunt introduse în interiorul unei ZEL eu scopul prelucrării lor, din care să rezulte alte mărfuri pentru export sau cu scopul reexportului.

În general, mărfurile intrate într-o ZEL sunt supuse unor activităţi de: transbordare, transformare, fabricare, tratare, calibrare, administrare, cântărire, sortare, depozitare, ambalare, marcare, stocare, etichetare, expediere etc. De obicei, mărfurile pot fi depozitate pe timp limitat sau pe timp de 12 luni (produsele alimentare) şi 18 luni (produsele nealimentare). Hotărârile luate în ceea ce priveşte funcţionarea unei ZEL se referă fa o perioadă destul de mare de timp pentru aceasta, de regulă o sută de ani.

ZEL sunt amplasate pe suprafeţe de teren care aparţin statutului respectiv sau au fost expropriate legal, limitate de frontiere naturale sau artificiale (este obligatoriu a fi împrejmuite), situate în (imediata) vecinătate a unei căi de transport (nod de cale ferată, port fluvial sau maritim, aeroport) şi prin care se tranzitează astfel un volum mare de mărfuri. Pe glob, distanţa medie a ZEL faţă de centrul capitalei statului respectiv sau faţă de aeroportul cel mai apropiat este de 9 - 11 km, iar suprafaţa medie a ZEL este de cca 200 ha.

Suprafaţa ZEL diferă, de regulă, ca mărime. Acestea pot fi clasificate astfel:

- foarte mici, până la 10 ha (ex. Singapore - 4 ha; ins. Man - 8 ha);
- mici, până la 100 ha (Baguio, ins. Filipine - 62 ha; Curaçao, în Antilele Olandeze - 64 ha; aeroportul Larnaca, ins. Cipru - 80 ha);
- mijlocii, între 101 - 300 ha (Panama -110 ha; Mactan, ins. Filipine - 119 ha; Shannon, port + aeroport, în Irlanda - 120 ha; Monrovia, Liberia, - 200 ha; ins. Bahamas - 220 ha; golful Aquaba, Iordania - 300 ha);
- mari, între 301 -1000 ha;
- foarte mari peste 1000 ha (Bataan, în Filipine - 1.300 ha).

Managementul ZEL este asigurat printr-un organ special, care poartă diferite denumiri - Agenţie, Autoritate, Administraţie - în baza normelor de funcţionare emise de ţara (ţările) organizatoare, care-i stabilesc astfel, atribuţiile şi competenţele.

Caracteristicile actuale ale ZEL servesc integrării economice în zonă şi

sunt următoarele:

a) dezvoltarea cu precădere a activităţii de depozitare a mărfurilor în defavoarea celor de prelucrare industrială;

b) proliferarea ZEL în toate zonele mapamondului, chiar şi în cele aparţinând unor ţări sărace;

c) diversificarea activităţilor specifice.

S-a constatat chiar că au supravieţuit şi s-au adaptat mai bine. cerinţelor pieţei acele ZEL care, pe baza avantajelor iniţial oferite, s-au orientat cu consecvenţă spre dezvoltarea activităţilor de prelucrare pentru export.

O tipologie *ad hoc* a ZEL poate lua în considerare următoarele criterii:

1) după tipul operaţiunilor executate: a) "teritorii libere" ale căror funcţii se limitează la operaţiunile de păstrare, sortare, împachetare, transbordare, fără o prelucrare suplimentară a mărfurilor; b) zone în care se desfăşoară şi o activitate productivă, de prelucrare primară sau secundară a mărfurilor depozitate, ceea ce permite aşa-numita "atragere activă" a capitalului străin;

2) după influenţa (reciprocă) ia nivelul economiei naţionale respective: a) zonă închisă în care activităţile desfăşurate nu influenţează economia ţării aflate în apropiere; b) zonă deschisă sau integrată, care întreţine legături economice directe şi reciproce cu statui pe teritoriul căruia se află;

3) modul de administrare: a) de către organele locale ale puterii de stat abilitate în acest scop (cea mai mare parte a ZEL); b) administrate de statul respectiv;

4) particularităţile organizatorice: a) zone libere de taxe vamale; b) zone de comerţ liber: c) zone economice libere etc.;

5) focul de amplasare, în: a) porturi (fluviale sau maritime); b) aeroporturi; c) alte locuri;

6) dimensiunea suprafeţei ocupate în. ha (prezentată mai sus);

7) mărimea suprafeţei acoperite de stocare, în mp. Iată câteva exemple: 11.500 mp - Curaçao, în Antilele Olandeze; 14.900 mp - Monrovia, în Liberia; 30.000 mp - portul liber Mina Sulman în Bahrein (45.000 mp suprafaţă de depozitare sub cerul liber); 84.000 mp - Singapore (121.000 mp sub cerul liber);

8) zona de integrare economică aflată în apropiere: a) zona europeană, care cuprinde şase mari ZEL cunoscute: aeroportul Larnaca din ins. Cipru; Gibraltar; Grecia; ins. Man-Marea Britanie; Shannon, Irlanda şi Elveţia; procesele economice şi politice din ultimii 4-5 ani au generat încercarea de creare a unor noi ZEL în zona central-europeană (Polonia, Ungaria, Slovacia) şi est-europeană (România, Iugoslavia, Bulgaria); b) zona asiatică, ce cuprinde şapte mari ZEL, primele trei aparţinând lumii arabe (portul Mina, Sulman, în Bahrein; Jebel Ali Free Zone Authority din E.A.U. şi golful Aquaba, din

Iordania), iar celelalte patru, sud-estului asiatic (Hong Kong; Macao; ins. Filipine şi Singapore). Un reviriment îl înregistrează în aceşti ani China continentală, cu 19 ZEL (6 "zone economice speciale" şi 14 oraşe de coastă declarate "zone libere deschise"), iar Ins. Taiwan posedă o zonă liberă specializată în cercetare-dezvoltare; c) zona americană; posedă cinci ZEL (Curaçao + aeroportul Prinţesa Beatrix din ins. Antilele Olandeze; Bahama Mare din ins. Bahamas; Freeport din ins. Bermude; Panama şi Costa Rica); d) zona africană - Monrovia capitala Liberei.

Factorii generali care permit, crearea şi menţinerea unei ZEL sunt: amplasamentul geografic (aşa-numit "situaţia geografică comodă") facilităţile de transport şi de comunicare; stabilitatea politică şi economică; existenţa unei structuri profesionale şi sociale; monedă stabilă; control suplu al schimburilor.

2. Avantajele şi eficienta zonelor economice libere

După experienţa în timp şi spaţiu realizată în ZEL, cel mai important avantaj al activităţilor desfăşurate constă în scutirea de impozit

pe venitul obţinut din operaţiunile desfăşurate în interiorul ZEL. Perioada minimă este de 5 ani, iar cea maximă de 20 de ani pentru care se acordă scutiri de impozit. De asemenea, se mai practică reducerile asupra impozitului pe venit, reducerea totală sau parţială de la impozitare a beneficiilor reinvesteşte (de regulă, pe 5 ani), iar investitorii străini sunt scutiţi de plata impozitului pe proprietate, a impozitului pe circulaţie etc.

Alte avantaje importante oferite de ZEL constau în: importul de măriri cu scutire de taxă vamală, anularea controlului asupra

preţurilor, angajarea liberă a forţei de muncă, oferirea unor avantaje suplimentare privind mărimea chiriei solicitate, stabilirea termenelor de plată etc.

În unele zone, după cum apreciază V. Constantinescu, unui din specialiştii români de marcă în ZEL, pentru atragerea de capital străin nu se efectuează controlul asupra schimbului valutar, iar operaţiunile valutare se realizează, de regulă, la cursurile pieţei libere. Toate operaţiunile de export-import, inclusiv cu producătorii naţionali, se efectuează, în majoritatea cazurilor, în valută liber convertibilă. Prestările legate de. aprovizionarea cu apă şi energie, transporturile, telecomunicaţiile sunt efectuate pe bază de taxe mai avantajoase în zonele respective.

ZEL au ca efect privind eficienţa economică: adevărate salturi spectaculoase ale indicatorilor economici; apropierea unor tehnologii moderne care pot fi folosite; dezvoltarea operaţiunilor de import-export, iar, în unele cazuri, producerea unor mărfuri în condiţii mai avantajoase datorită diminuării unor impozite şi taxe.

Aşezarea geografică este însă principalul factor care determină apariţia

şi dezvoltarea unei ZEL Panama şi Hong Kong sunt exemple aproape perfecte ale unei situaţii ideale pentru comoditatea transporturilor şi comunicaţiilor. Chiar şi Elveţia, care aproape în întregul ei este o zonă liberă, deşi nu are ieşire la mare, posedă în schimb mijloace de transport şi comunicare excelente, terestre şi aeriene.

Avantajele şi eficienţa demonstrată de ZEL fac din acestea un factor propice de realizare a integrării economice. Interesele diferiţilor parteneri economici influenţează însă procesul. Referindu-se la cooperarea "superioară" cu ţările central şi est-europene, ministrul de externe belgian, Wiliy Claes (a cărei ţară a preluat de la 1 iulie 1995, preşedenţia CEE), aprecia că aceasta "nu înseamnă ca noi să acceptăm toate formele de dumping economic, social şi ecologic". Nu putem admite distrugerea unor întregi sectoare ale economiei Comunitare (... şi atunci se încearcă distrugerea unor sectoare întregi ale economiei ţărilor centrale şi est-europene, care numai astfel pot intra în zona de liber schimb "europeană" - nota ns). De asemenea, într-o zonă de liber schimb, a adăugat W. Claes, fiecare trebuie să opereze potrivit aceloraşi reguli de joc, ale noastre fiind regulile GATT. Pentru ca zona de liber schimb să fie echilibrată, este necesară o anumită convergenţă economică". Dar, nu s-a ajuns încă la o asemenea situaţie. Din acest motiv se impun "clauze evolutive"' şi trebuie "evitată suscitarea unor speranţe irealizabile pe termen scurt".

Pe de altă parte, sir Leon Brittan, vicepreşedintele Comisiei CEE, este pe deplin convins, referindu-se la experienţa comunitară, că "noi am prosperat fiind o zonă de comerţ liber şi dorim să o vedem rămânând deschisă".

3. Distribuţia pe mapamond a zonelor economice libere şi a zonelor comerciale libere

În afara ZEL propriu-zise este, la modă şi crearea unor zone comerciale libere, numite, fie "zone economice speciale" (ca în China), "zone libere deschise" (idem), fie "zone economice internaţionale" (cum ar fi cea propusă de Suedia între Marea Nordului şi Marea Neagră); unele, dintre ele se întind pe regiuni continentale, cum ar fi zonele propuse pentru statele din CSI; statele central-europene, zona panamericană sau asiatică a liberului schimb.

Majoritatea actualelor ZEL, mult mai mici ca dimensiuni geografice decât zonele comerciale libere (zonele de comerţ liber), sunt amplasate în apropierea unor noduri de comunicaţie terestre, fluviale, maritime şi aeriene. Dispunerea lor pe cele patru mari continente se prezintă astfel:

3.1. În Europa

Irlanda posedă una din cele mai mari ZEL - primul aeroport cu regim vamal complet liberalizat din lume a fost Shannon, care, prin reţeaua sa de

facilităţi (parcuri pentru mica industrie, afacerile din turismul internaţional etc.) a făcut ca zona respectivă, împreună cu portul liber Shannori, să înregistreze o înaltă rata anuală a profitului; 29 - 33%. La Cardiff, în Scoţia, există o altă ZEL eficientă.

Grecia posedă zone libere întinse, prevăzute cu depozite şi instalaţii industriale uşoare la Pireu şi Tessalonic.

Elveţia a încheiat de la 22 iulie 1972 o convenţie de creare a unei ZEL cu CEE pentru produsele industriale. Zonele libere sunt mai numeroase în Elveţia decât în orice altă ţară de pe mapamond: pe teritoriul elveţian relativ mic (41.293 kmp, din care un sfert acoperiţi cu gheţari, lacuri şi masive muntoase) există 19 ZEL; acestea sunt distribuite astfel: 4 la Basel, 3 la Geneva, câte două la Zürich şi St. Margarethen şi câte una în oraşele: Aarau, Berna, Chiasso, Lausanne, Saint-Gall, Brigue, Buchs şi Codenazzo. Alte opt oraşe şi aeroporturile internaţionale din Geneva şi Zürich posedă aşa-numitele "magazine federale", scutite de taxe vamale.

La începutul acestui an, Suedia a solicitat crearea unei zone comerciale libere, paneuropene, care să se întindă de la Londra până la Sofia, incluzând toate statele din centrul şi estul Europei, precum şi ţările baltice.

Slovacia a avut la 21 decembrie 1992, prilejul de a semna primul acord internaţional multilateral din noua sa existenţă, atunci când a participat, alături de Cehia, Polonia şi Ungaria, la încheierea Acordului privind Comerţul Liber în Europa Centrală (CEFTA), care a avut Soc în fosta capitală regală a Poloniei, Cracovia. Principalele prevederi ale acordului sunt: îndepărtarea parţială dar progresivă, până la eliminarea completă în următorii cinci ani, a tarifelor şi cotelor pentru produse cu grad redus de prelucrare; liberalizarea încă din acest an a 45-60% din schimburile de produse industriale între ţările regiunii; probarea, în continuare, a producţiei agricole interne faţă de concurenţa externă; posibilitatea pentru fiecare semnatar de a promova o politică agricolă proprie, independentă. Acordul privind comerţul liber în Europa Centrală a intrat în vigoare la 1 martie 1993.

Dintre ţările est-europene, Polonia a decretat portul Szezecin ca ZEL şi se desfăşoară o activitate intensă pentru declararea şi a altor zone libere. În Ungaria, din 1982, statutul de ZEL se acordă întreprinderilor şi nu unui anumit teritoriu, cum se obişnuieşte, de regulă. Budapesta are, de asemenea, o ZEL. Din 1989, Bulgaria a decretat ZEL portul Burgas la Marea Neagră şi porturile fluviale dunărene Vidin şi Ruse. Oraşele Belgrad şi Pancevo din fosta Iugoslavia sunt şi ele zone libere.

Realizările ţărilor dunărene în acest sens, inclusiv proiecte româneşti de ZEL pe care ie vom prezenta separat, pledează în favoarea posibilităţii de a crea de-a lungul întregului curs al Dunării zone cu regim economic special, care ar putea deveni veriga colaborării între ţările din această parte a continentului nostru, capabilă să creeze pe perspectiva legăturilor

integraţioniste dintre estul şi vestul Europei. Se studiază, de asemenea, propunerile de creare a unor ZEL în statele riverane Mării Negre. Intenţia guvernului Federaţiei Ruse este de a crea un cadru favorabil investiţiilor străine, şi de a stabili o zonă de liber schimb cu toate ţările din CSI. La rândul lui, Parlamentul European a estimat că trebuie examinată cu CSI, posibilitatea creării unei zone de liber schimb care să încurajeze comerţul între statele membre ale acestora, aici incluzându-se, dacă va fi posibil, şi statele din Europa centrală şi de est.

După opinia dr. Constantin Ene, colaborarea dunăreană în stabilirea de ZEL se cere a fi deschisă tuturor ţărilor interesate, organizaţiilor economice şi financiare internaţionale, marilor societăţi de navigaţie. Zonele de cooperare vamală, porturile libere, facilităţile de depozitare, investiţiile în facilităţi portuare şi de navigaţie, proiectele comune de dezvoltare şi modernizare a infrastructurilor sunt doar câteva din posibilele proiecte favorizate de importanţa economică şi infrastructurală a Dunării, sublinia specialistul român.

3.2. În Asia

Iordania este ţara arabă cu cele mai multe zone libere: Zarka (la 30 km nord-est de Amman), Ramtha (lângă frontiera cu Siria închisă din 1985, pentru că sirienii au renunţat la folosirea ei în comun) şi Aquaba, din golful cu aceiaşi nume, deschisă în 1979, dar care nu s-a dezvoltat atât cât fusese prevăzut iniţial.

În emiratul Sharjah, al treilea ca mărime din Emiratele Arabe Unite, se construieşte în prezent cel mai mare port artificial din lume, menit a realiza în jurul său o ZEL pe mărime.

În timpul guvernării lui Ferdinand Marcos, ins. Fllipine aveau 12 zone libere; în 1986 doar trei dintre ele mai erau operaţionale: Bata-an, cea mai mare ZEL din lume, aflată la 160 km de Manila, capitala Filipinelor; Baguio, situată la altitudinea de 1500 m, lângă o staţiune climaterică, este specializată în montaje electronice şi Mactan, pe ins. Cebu posedând 119 ha spaţii de depozitare operaţională pe trei niveluri.

O aftă ZEL importantă a continentului asiatic şi. a planetei este portul liber Singapore, care deserveşte aproape întreg sud-estul Asiei, precum şi comerţul de tranzit între Japonia şi cele două Americi pe de o parte şi Europa, pe de altă parte.

China deţine în sudui ţării cinci "zone economice speciale" în care funcţionează 5,4 mii obiective cu participarea a 9,4 miliarde dolari SUA capital străin, care produc o zecime din exportul total al ţării şi au înregistrat în 1989 o creştere de *4,4* ori faţă de 1988, iar în 1982 un ritm de creştere de 23%. Alte 14 oraşe de coastă au fost declarate "zone libere deschise", oferind o serie de avantaje vamale şi fiscale întreprinderilor locale şi străine; schimburile lor comerciale externe au crescut cu 60% în 1992 faţă de 1991! Împreună cu cele

5 zone economice speciale, aceste joint-ventures sunt socotite în prezent "motoarele economiei naţionale chineze".

Reprezentanţii guvernelor de la Moscova, Beijing şi Phenian au convenit la începutul acestui an asupra înfiinţării unei "zone economice internaţionale" ce se va întinde pe o suprafaţă de 100000 kmp - de-a lungul fluviului Tiumen, aflat la graniţa dintre cele trei ţări, pentru care studiile de fezabilitate arată că ar fi necesare investiţii de cca 30 miliarde dolari SUA, eşalonate pe parcursul a două decenii.

Asociaţia Naţiunilor din Asia de Sud-Est (ASEAN) a creat, începând cu 1 martie 1993, propria zonă a liberului schimb între cele şase ţări membre. Acordul Liberului Schimb Asiatic (ALEA) prevede reducerea progresivă, într-un interval de 15 ani, a taxelor vamale până la cei mult 5% pentru toate ţările membre ASFAN. În ins. Taiwan s-a realizat o altă zonă economică socială - Parcul industrial Ştiinţifice de la Honichu, menit să susţină între altele şi "îmbunătăţirea structurii industriale" naţionale a firmelor speciale în cercetare-dezvoltare.

3.3. În Africa

Principalul port liber african la Oceanul Pacific este Monrovia, capitala Liberiei, construit în 1948 cu ajutorul american. În 1975, portul liber a fost transformat în ZEL, care acoperă 200 ha şi posedă suprafeţe de stocare de 14.884 mp.

3.4. În cele două Americi

Zona economică liberă Colon, situată pe istmul Panama, este prin dotările şi rezultatele sale, cea mai complexă şi eficace din lume! Funcţionează ca o instituţie autonomă; peste 800 întreprinderi care utilizează cca 11.000 lucrători, fac afaceri anuale de peste 2,2 miliarde dolari SUA.

Costa Rica are, de asemenea, o legislaţie care permite crearea ZEL încă din 1978. Astfel au apărut: Main, aproape de Port Limon, pe coasta atlantică; portul nou Caldero, lângă oraşul Puntarena, pe coasta pacifică; Cartego, în apropierea aeroportului internaţional Juan Santamaria.

Preşedinţii Mexicului, Columbiei şi Venezuelei au convenit să elimine barierele comerciale spre sfârşitul acestui an, măsura constituind un pas hotărâtor spre crearea, unei zone interamericane de comerţ liber. Grupul celor Trei, un organism al ţărilor menţionate, existent din anul 1989 a anunţat că de la începutul anului 1993 funcţionează parţial zona de comerţ liber dintre ele. Sunt în curs de desfăşurare tratative pentru extinderea acestei zone, la ea urmând să participe şi state central-americane: Costa Rica, Salvador, Guatemala, Honduras, Nicaragua şi Panama; nu este exclus să li se alăture şi ţările Pactului Andin (Bolivia, Ecuador şi Peru) şi chiar ţările membre ale Acordului Comercial Mercasur (Brazilia, Argentina, Uruguay şi Paraguay). Exceptând statul Chile, întreaga Americă Centrală şi de Sud ar putea deveni o

uriaşă zonă de comerţ liber; în cele din urmă, procesul de integrare economică va cuprinde şi continentul nord-american, unde SUA, Mexic şi Canada au semnat acordul NAFTA.

4. Zonele economice libere în România

Primele zone libere au fost decretate de domnitorul Moldovei, Mihaii Sturdza, în 1834 - Galaţi - porto franco (port liber), iar în 1836, domnitorul Munteniei, Alexandru Ghica a decretat Brăila - Porto Franco. După opinia prof.dr.ing. Toma Georgescu legalizarea primelor zone libere în porturile menţionate a avut ca scop, în primul rând, facilitarea aprovizionării din aceste porturi şi din oraşele respective, precum şi dezvoltarea comerţului care rămăsese în urmă datorită ocupaţiei turceşti până la pacea de la Adrianopol (1829). pentru cunoaşterea avantajelor oferite de zona liberă Brăila la 19 februarie 1866 s-a adresat o notă Consulatului Greciei, care sublinia facilităţile respectivei zone libere oferite comercianţilor greci oare doreau să facă afaceri aici.

Datorită faptului că veniturile vămilor oraşelor respective scăzu-seră simţitor, în 1874 cele două porturi libere au fost desfiinţate prin legea vamală votată în acel an, iar drept compensare a desfiinţării acestora s-a hotărât înfiinţarea unor antrepozite vamale. Dar, dispoziţiile legii din 1874 nu s-au putut aplica imediat, cele două porturi libere continuând să funcţioneze cu acest statut până în anul 1883. Importanţa economică a zonelor libere Brăila şi Galaţi se reduce treptat, ca urmare a presiunilor continue exercitate de Germania şi Austro-Ungaria (care obţinuseră prin convenţii speciale liberalizarea exportului mărfurilor lor pe întreg teritoriul românesc, în dauna mărfurilor provenite din Anglia şi aliaţii acesteia, între care şi Turcia).

Între anii 1870-1931 a funcţionat în regim de zonă liberă portul Sulina, ceea ce a permis tranzitarea unor cantităţi sporite de mărfuri pe Dunăre, din Europa Centrală către ţări din Orientul Apropiat şi Mijlociu. În 1910 s-a votat de către Senat un proiect de lege pentru încurajarea industriei naţionale, care prevedea şi înfiinţarea de teritorii libere în porturile Brăila, Galaţi şi Constanţa, pentru a înlesni condiţionarea mărfurilor aduse din exterior spre a fi apoi reexportate *şi* în paşte, introduse în ţară, precum şi pentru a transforma materii prime care să fie apoi reexportate. În proiectul de lege se prevedea şi crearea de fabrici în teritoriile libere, aceste fabrici fiind considerate a fi în afara teritoriului naţional (proiectul de lege nu s-a mai supus votului în Camera. Deputaţilor, aşa că nu i s-a dat curs).

În 1929 a fost votată de ambele camere "ale Parlamentului, Legea pentru zonele libere ale cărei 28 de articole pot fi considerate actuale chiar şi azi când este valabilă şi se aplică în acest sens Legea nr. 84/1992 (pentru care Agenţia zonelor libere din cadrul Ministerului Transporturilor a elaborat o Metodologie de aplicare). Un regulament de exploatare a zonelor libere fusese elaborat încă din 1931 de oficialităţile româneşti, după modelul celui existent pentru zonele libere italiene Triest şi Genova; acest regulament făcea referiri la

următoarele avantaje ale ZEL: reexportarea mărfurilor străine fără restricţii vamale; condiţionarea mărfurilor prin schimbarea ambalajului, formei, calităţii, culorii etc.; scutirea de taxe vamale a produselor fabricate aici di*n* materiile prime şi semifabricatele aduse din străinătate; depozitarea fără limită de timp a unor mărfuri în antrepozitele respective.

În prezent, primăriile mai multor judeţe se străduiesc să realizeze pe teritoriul acestora una sau mai multe zone libere - este vorba de judeţele Constanţa, Galaţi, Brăila, Iaşi, Cluj, Caraş-Severin. În judeţul Constanţa, de pildă, ZEL ar trebui amplasată la Agigea (Constanţa Sud), în locul unde canalul face joncţiunea cu Marea Neagră; la aeroportul Mihail Kogălniceanu, la Medgidia sau (şi) Basarabi, pe canalul Dunăre-Marea Neagră. Investitori japonezi s-au arătat deosebit de interesaţi în realizarea infrastructurilor respective, anunţând investiţii potenţiale de 100 milioane dolari SUA, precum şi crearea *ad hoc* a unei bănci româno-nipone cu un capital iniţial de 500 milioane dolari SUA, dobânda foarte mică şi un termen lung de rambursare a împrumuturilor. De asemenea, autorităţile judeţului Caraş-Severin au iniţiat organizarea a trei posibile ZEL în sudul Banatului, lângă oraşele Moldova Nouă, Oraviţa şi comuna Năidaş.

Pentru ZEL autohtone avantajele economico-sociale ar consta în: introducerea tehnologiei moderne în zonele respective, obţinerea unor câştiguri din concesionarea terenurilor, folosirea forţei de muncă locale, realizarea unor noi infrastructuri în transporturile zonei respective.

INDEX DE AUTORI

AGAFIŢA Vlad, 129 ***(XXXVI)***
ALBU Lucian-Liviu, 115 142, 144, 146 ***(XXXVI)***
ALBU Lucian-Liviu, 90, 91 ***(XXXVI)***
ALEXANDRU Lucreţia, 220 ***(XXXVI)***
ALTĂR Moisă, 115, 136 ***(XXXVI)***
ANDREI Liviu, 122, 133, 157, 158, 166 ***(XXXVI)***
ANGHDACHE Gabriela, 134 ***(XXXVI)***
ANGHELESCU Irina, 220 ***(XXXVI)***
ANSELIN L., 22 ***(XXXVI)***
ANTOHI Dorina, 134 ***(XXXVI)***
ARMSTRONG H., 49, 58, 70 ***(XXXVI)***
ARON Dorina-Maria, 137 ***(XXXVI)***
BĂDILEANU Marina, 498 ***(XXXVI)***
BĂLAŞA Ana, 119, 139, 154 ***(XXXVI)***
BALOG Georgeta, 133 ***(XXXVI)***
BĂLŢATU Monica, 150 ***(XXXVI)***
BARA Simona, 126, 141, 156 ***(XXXVI)***
BARBULESCU Constantin, 126, 132 ***(XXXVI)***
BĂRBULESCU Dan, 138 ***(XXXVI)***
BATEY P., 22 ***(XXXVI)***
BEH Liu, 139 ***(XXXVI)***
BEILERIAN Gabriela, 137 ***(XXXVI)***
BELLI Nicolae, 130, 143, 148, 153 ***(XXXVI)***
BENARD J., 48 ***(XXXVI)***
BENNETT R., 14, 22 ***(XXXVI)***
BEREA Aurel, 133, 136 ***(XXXVI)***
BESTERS H., 48 ***(XXXVI)***
BLAJ Ilie, 130 ***(XXXVI)***
BOB Constantin, 127 ***(XXXVI)***
BOB Roxana, 127 ***(XXXVI)***
BOBOC Ion, 127 ***(XXXVI)***
BOGDAN Ioan, 132 ***(XXXVI)***
BOGOMOLOV Lucia, 136 ***(XXXVI)***
BOGZA Vasile, 128 ***(XXXVI)***
BOHOTAREŢ Valentin, 130 ***(XXXVI)***
BOJU Alida Gabrida, 136 ***(XXXVI)***
BOLTON R., 14, 22, 26, 47 ***(XXXVI)***
BON, R., 22 ***(XXXVI)***
BOTEZ Octavian, 122 ***(XXXVI)***
BOYCE, D., 15, 23, 47 ***(XXXVI)***
BRANIŞTE Nicolae, 130 ***(XXXVI)***
BRATU Ioan, 119, 126 ***(XXXVI)***
BREWER D. G., 47 ***(XXXVI)***
BREZEANU Petre, 138 ***(XXXVI)***
BROUWER F., 70
BROWN Lester, 58, 502, 503 ***(XXXVI)***
BUCHENAN James M., 92 ***(XXXVI)***
BUGEAN Cili, 122, 134, 137, 158, 166 ***(XXXVI)***
BUHASCHI Camelia, 121, 138 ***(XXXVI)***
BULEARCĂ Marius, 498 ***(XXXVI)***
BUNEA Adriana, 137 ***(XXXVI)***
BURLACU Gheorghe, 130 ***(XXXVI)***
BURLACU Radu, 130 ***(XXXVI)***
CĂMĂŞOIU Camelia, 142 ***(XXXVI)***
CÂMPEANU Virginia, 130 ***(XXXVI)***
CARAGANCIU Anatol, 128 ***(XXXVI)***
CĂTĂLIN Andrei Livia, 91 ***(XXXVI)***
CEBOTARI Maria, 129 ***(XXXVI)***
CHILIAN Nona, 90 ***(XXXVI)***
CHILOM Carolina, 134, 158 ***(XXXVI)***
CHIVU Luminiţa, 129 ***(XXXVI)***
CIAMAN Gheorghe, 131 ***(XXXVI)***
CIOBANU Vasile, 136 ***(XXXVI)***
CIOBOTEA Calomfir, 133 ***(XXXVI)***
CIUMARA Mircea, 97, 146 ***(XXXVI)***
CIUPAGEA Constantin, 90, 91, 141, 153 ***(XXXVI)***
CIUTACU Constantin, 130 ***(XXXVI)***
COCOŞ Iacob, 129 ***(XXXVI)***
CONDREA Ileana, 138 ***(XXXVI)***
CONSTANTIN Romeo, 120 ***(XXXVI)***

CONSTANTINESCU Dan, 116 ***(XXXVI)***
CONSTANTINESCU Nicolae N., 132 ***(XXXVI)***
CONSTANTINESCU Virgiliu Niculae, 139 ***(XXXVI)***
COSTEA Mihaela, 127, 135 ***(XXXVI)***
COSTIN Cornelia, 119 ***(XXXVI)***
COURBIS R., 47 ***(XXXVI)***
CRĂIUŢU Aurelian, 170 ***(XXXVI)***
CROITORU Lucian, 115, 146, 286 ***(XXXVI)***
CZAMANSKI S., 12, 23 ***(XXXVI)***
DĂIANU Daniel, 114 ***(XXXVI)***
DÂMBEAN Ovidiu, 136 ***(XXXVI)***
DAN Vasile, 116, 142, 143, 144, 148, 159, 164, 165, 286, 296, 322 ***(XXXVI)***
DĂNCIULESCU Cornelia, 134 ***(XXXVI)***
DARDAC Nicolae, 134 ***(XXXVI)***
DEMETRESCU Mihai C., 118 ***(XXXVI)***
DIACONESCU Adriana Sârbea, 133 ***(XXXVI)***
DIACONIŢÂ Mirda, 137 ***(XXXVI)***
DIMA Emil, 132 ***(XXXVI)***
DIMITRIU Mihail, 119 ***(XXXVI)***
DOBREANU Eugen, 119 ***(XXXVI)***
DOBRESCU Emilian M., 127 ***(XXXVI)***
DOBRESCU Emilian, 82, 91, 114, 115, 145, 146, 655 ***(XXXVI)***
DOCHIA Aurel, 116 ***(XXXVI)***
DODESCU Gheorghe, 129 ***(XXXVI)***
DOLGU Gheorghe, 81, 93 ***(XXXVI)***
DOLTU Claudiu, 138 ***(XXXVI)***
DOLU Maria, 137 ***(XXXVI)***
DRĂCEA Marcel, 133 ***(XXXVI)***
DRAGOMIRESCU Anca, 163 ***(XXXVI)***
DRAGOMIRESCU Gabriela, 159, 160 ***(XXXVI)***
DUMITRANA Mihaela, 149, 162 ***(XXXVI)***
DUMITRESCU Alexandru, 136 ***(XXXVI)***
DUMITRESCU V.V., 137 ***(XXXVI)***
DUMITRU Dumitru, 130, 140, 156 ***(XXXVI)***
Emil Daniel TEŞLIUC, 115 ***(XXXVI)***
ENCIU Adrian, 137 ***(XXXVI)***
F. DHANJI, 191 ***(XXXVI)***
FARMACHE Stere, 116 ***(XXXVI)***
FETINIUC Valentina, 129 ***(XXXVI)***
FILIP Angelica, 498 ***(XXXVI)***
FLEISCHER A., 19, 23 ***(XXXVI)***
FLORESCU C., 96 ***(XXXVI)***
FLORIAN Violeta, 121 ***(XXXVI)***
FOMIN Petre, 90, 141 ***(XXXVI)***
Franchet Yves, 92, 93 ***(XXXVI)***
FRĂŢILĂ Adriana, 134 ***(XXXVI)***
FREEMAN D., 19, 23, 71 ***(XXXVI)***
FRENŢ Gabriela, 4 ***(XXXVI)***
FUDULU Paul, 407 ***(XXXVI)***
GĂBURICI Angela, 140, 143 ***(XXXVI)***
GAULLIER X., 191, 195 ***(XXXVI)***
GAVRILESCU Dinu, 91, 119, 145, 146, 156 ***(XXXVI)***
GEORGAKOPOULOS Takis, 141 ***(XXXVI)***
GEORGESCU Florin, 132 ***(XXXVI)***
GEORGESCU George, 90, 142, 144 ***(XXXVI)***
GEORGESCU-ROEGEN N., 81, 95, 96, 103, 146 ***(XXXVI)***
GHEORGHE Matei, 149 ***(XXXVI)***
GHEORGITIU Constantin, 135 ***(XXXVI)***
GHIBUŢIU Agnes, 152, 155 ***(XXXVI)***
GHIBUŢIU Aurel, 132 ***(XXXVI)***
GHIGEANU Gheorghe, 136, 157 ***(XXXVI)***
GLICKMAN J., 26, 33, 47, 49, 70 ***(XXXVI)***
GORGORIN Mariana, 133 ***(XXXVI)***
GUŢU Ion, 128 ***(XXXVI)***
HACHI Mihai, 129 ***(XXXVI)***
HARE Paul, 141 ***(XXXVI)***
HAŞCU Ion Vas, 131 ***(XXXVI)***
HRIŞCEV Eugeniu, 128, 131 ***(XXXVI)***
HURŢUPAN Jenica, 133 ***(XXXVI)***
IANCU Aurel, 81, 104, 139, 140, 146, 504 ***(XXXVI)***
IFTIMIE Roxana, 220 ***(XXXVI)***

IOAN-FRANC Valeriu, 88 ***(XXXVI)***
IONETE Constantin, 114 ***(XXXVI)***
IONETE Constantin, 80, 91, 93, 97, 132, 139, 142, 143, 145 ***(XXXVI)***
IORDACHE Lucia, 151, 152, 160, 161, 163 ***(XXXVI)***
IORDAN Maria, 138 ***(XXXVI)***
IORDAN Mărioara, 122 ***(XXXVI)***
ISAIC-MANIU Ruxanda, 142, 286 ***(XXXVI)***
ISĂRESCU Mugur, 132 ***(XXXVI)***
IVAN-UNGUREANU Clementina, 136 ***(XXXVI)***
JENSEN Christine, 91, 93 ***(XXXVI)***
JSSAEV B., 48 ***(XXXVI)***
JULA Dorin, 142, 220, 227 ***(XXXVI)***
KIRSCHEN E. S., 38, 48 ***(XXXVI)***
KORKA Mihai, 119 ***(XXXVI)***
LAUFMAN O., 19, 23 ***(XXXVI)***
LAZĂR Traian, 137 ***(XXXVI)***
LAZEA Valentin, 115, 143 ***(XXXVI)***
LEMNIJ Ihor, 455 ***(XXXVI)***
LEONTIEF W., 13, 18, 19, 23, 508, 509, 510 ***(XXXVI)***
LIVIU Andrei, 133 ***(XXXVI)***
LOTREANU Nicolae, 142, 154 ***(XXXVI)***
LUCESCU Gabrieta, 136 ***(XXXVI)***
LUNDQVIST L., 48 ***(XXXVI)***
MANEA Gheorghe, 147 ***(XXXVI)***
MANOLESCU Gheorghe, 121, 129, 132, 136, 137, 148, 153, 157, 158, 166, 349 ***(XXXVI)***
MANOLESCU Maria, 126 ***(XXXVI)***
MĂRGINEAN Ioan, 90, 139, 143, 154 ***(XXXVI)***
MARIN Constantin, 133 ***(XXXVI)***
MĂŢĂUAN Gabriel, 142 ***(XXXVI)***
MATEI Constantin, 129, 136 ***(XXXVI)***
MAZILU Anda, 152 ***(XXXVI)***
MIHĂESCU Olga, 90, 126 ***(XXXVI)***
MIHAI Ştefan, 91, 93, 128, 129 ***(XXXVI)***
MIHĂILĂ Filica, 122, 138 ***(XXXVI)***
MIHĂILESCU Alexandru, 135 ***(XXXVI)***
MIHUŢ Virgil, 136 ***(XXXVI)***
MILANOVICI B., 191 ***(XXXVI)***
MILLER R., 13, 23 ***(XXXVI)***
MINETOS Camelia, 119, 220 ***(XXXVI)***
MIROIU Rodica, 90, 136, 147, 148 ***(XXXVI)***
MITRAN Daniela, 127, 142, 144, 286 ***(XXXVI)***
MOISE Elena, 143 ***(XXXVI)***
MOLDOVAN Marcel, 129 ***(XXXVI)***
MOLDOVAN Minodora, 126 ***(XXXVI)***
MOLDOVEANU Maria, 127, 153, 154 ***(XXXVI)***
MOLNAR Maria, 117 ***(XXXVI)***
MORARIU Vera, 135 ***(XXXVI)***
MOŞTEANU Tatiana, 134 ***(XXXVI)***
MUNTEANU Costea, 116 ***(XXXVI)***
MUŞAT Mădălina, 137 ***(XXXVI)***
NANEŞ Marcela, 119 ***(XXXVI)***
NĂSTASE Maria, 129 ***(XXXVI)***
NEACŞU Cristina, 133 ***(XXXVI)***
NEAGU Cornelia, 498 ***(XXXVI)***
NEGRIŢOIU Mişu, 114 ***(XXXVI)***
NEGULESCU Oana, 137 ***(XXXVI)***
NICODINOVICI Cristina, 121, 129, 136, 166 ***(XXXVI)***
NICOLAU Mircea, 137 ***(XXXVI)***
NIJKAMP P., 10, 22, 23, 25, 30, 48, 50, 51, 52, 53, 55, 58, 60, 62, 70, 71 ***(XXXVI)***
NISTORESCU Nicolae, 80, 139 ***(XXXVI)***
OLTEANU Valerică, 129 ***(XXXVI)***
OPENSHAW S., 16, 23 ***(XXXVI)***
OPRESCU Gheorghe, 115 ***(XXXVI)***
OPRIŞAN Florica, 135, 158, 166 ***(XXXVI)***
OPRIŢESCU Marin, 137 ***(XXXVI)***
OSADCII Valentin, 129 ***(XXXVI)***
PALADE Romulus, 91, 155, 163 ***(XXXVI)***
PAPATULICĂ Mariana, 151, 155, 162 ***(XXXVI)***
PASCAL Lăcrămioara-Laura, 124 ***(XXXVI)***

PĂTRULESCU Victor, 142, 144 ***(XXXVI)***
Pavel COJOCARU, 128, 129 ***(XXXVI)***
PAVELESCU Florin-Marius, 124 ***(XXXVI)***
PERŢ Steliana, 90, 115, 144, 148, 630 ***(XXXVI)***
PETRESCU Anca, 135 ***(XXXVI)***
PILAT Vasile, 116 ***(XXXVI)***
PLATON Victor, 91 ***(XXXVI)***
PLEETAR S., 48 ***(XXXVI)***
POENARU Marin, 117 ***(XXXVI)***
POP Marius Augustin, 95, 142 ***(XXXVI)***
POP Valeria, 133, 220 ***(XXXVI)***
POPA Ana, 133 ***(XXXVI)***
POPA Cristian, 114 ***(XXXVI)***
POPA Ioan, 116, 120 ***(XXXVI)***
POPESCU Angela, 122 ***(XXXVI)***
POPESCU C., 128 ***(XXXVI)***
POPESCU Dan Dumitru, 116 ***(XXXVI)***
POPESCU Marin, 349 ***(XXXVI)***
POPESCU Stere, 121 ***(XXXVI)***
POPESCU Stere, 134, 135, 157, 158 ***(XXXVI)***
POSTOLACHE Tudorel, 93, 95, 142 ***(XXXVI)***
PRANDEA Eladia, 135 ***(XXXVI)***
PREDOI Ioan, 137, 158, 166, 349 ***(XXXVI)***
RĂBOACĂ Gheorghe, 115 ***(XXXVI)***
RĂDUCANU Viorica, 127, 498 ***(XXXVI)***
RĂDULESCU Eugen, 135, 136 ***(XXXVI)***
RĂDULESCU Rodica, 144, 146, 155 ***(XXXVI)***
RĂDULESCU Rodica, 149 ***(XXXVI)***
RAGALIE Ştefan, 141 ***(XXXVI)***
RICARDO David, 504, 505 ***(XXXVI)***
RICARDO, 7, 505, 506 ***(XXXVI)***
RICHARDSON H., 13, 23, 59, 61, 71 ***(XXXVI)***
RIETVELD P., 10, 25, 30, 48, 58 ***(XXXVI)***
ROBESCU Dana Alexandra, 137 ***(XXXVI)***
ROBLES Maria Elena, 123 ***(XXXVI)***
RONNAS Per, 92 ***(XXXVI)***
ROUND J.I., 23 ***(XXXVI)***
ROXIN Luminiţa, 138 ***(XXXVI)***
RUIU Nicuşor, 91, 120 ***(XXXVI)***
RUPPERT Charles, 92, 107 ***(XXXVI)***
RUSSU Corneliu, 90, 140, 145, 286 ***(XXXVI)***
RUSU Marioara, 119 ***(XXXVI)***
SALATER Wilhelm, 498 ***(XXXVI)***
SAMUELSON P.A., 502, 506, 507 ***(XXXVI)***
SANDU Steliana, 91 ***(XXXVI)***
SANTER Jacques, 92 ***(XXXVI)***
SAVA Sorica, 90, 144, 146, 148, 170, 605 ***(XXXVI)***
SAYER R. S., 48 ***(XXXVI)***
SCARLAT Maria, 133 ***(XXXVI)***
SCUTARU Cornelia, 122, 138, 140, 146 ***(XXXVI)***
ŞERBULESCU Radu, 138 ***(XXXVI)***
SICHIGEA Nicolae, 135 ***(XXXVI)***
SIMA Cristian, 498 ***(XXXVI)***
SIMION Maria, 142 ***(XXXVI)***
SNICKARS F., 10, 25, 46, 48 ***(XXXVI)***
SPĂTARIU Gheorghe, 134 ***(XXXVI)***
STAN Anişoara, 133 ***(XXXVI)***
STAN Emil, 127, 142, 144, 286 ***(XXXVI)***
STANCIU Mariana, 127 ***(XXXVI)***
STANCU Ion, 119 ***(XXXVI)***
ŞTEFAN Mihai, 88, 91, 122 ***(XXXVI)***
ŞTEFAN Nicolae, 130 ***(XXXVI)***
STERE Popescu, 144, 145 ***(XXXVI)***
STOIAN Ioan Mihail, 161, 163 ***(XXXVI)***
STOICA Emilia, 138 ***(XXXVI)***
STOICA Victor, 135, 153, 157 ***(XXXVI)***
STRIŞCĂ Tudor, 129 ***(XXXVI)***
STROE Radu, 133 ***(XXXVI)***
ŞUICĂ-NEAGU Paraschiva, 4 ***(XXXVI)***
SZYEMER J., 24 ***(XXXVI)***
TĂBĂCARU Mihaela, 133 ***(XXXVI)***
TĂCHICIU Laurenţiu, 114 ***(XXXVI)***
TACU Alecsandru Puiu, 126, 127 ***(XXXVI)***

TALPAZ H., 19, 23 ***(XXXVI)***
TĂNASE Florina, 136, 141 ***(XXXVI)***
TAŞNADI Alexandru, 137 ***(XXXVI)***
TĂTARU Doina, 126 ***(XXXVI)***
TAYLOR J., 49, 58, 70, 71 ***(XXXVI)***
TEACI Dumitru, 130 ***(XXXVI)***
TEODORIU Bogdan, 114 ***(XXXVI)***
TINBERGEN Jan, 38, 48, 52, 71, 501 ***(XXXVI)***
TODEROIU Filon, 127 ***(XXXVI)***
TOMA Mariana, 138 ***(XXXVI)***
TOMA Victoria, 138 ***(XXXVI)***
TOVISSI Ludovic, 115 ***(XXXVI)***
VÂŞCU Teodora, 135 ***(XXXVI)***
VASILE Ilie, 135 ***(XXXVI)***
VASILOIU Oprea, 121, 138, 158, 349 ***(XXXVI)***
VETRINEANU loan, 129 ***(XXXVI)***
VINTILĂ Georgeta, 135 ***(XXXVI)***
VLĂDUŢ Mircea, 131 ***(XXXVI)***
VLĂŞCEANU Cecilia, 137 ***(XXXVI)***
VOICU Ana, 141 ***(XXXVI)***
VOSGANIAN Varujan, 114 ***(XXXVI)***
WAGNER Pavel, 114 ***(XXXVI)***
WENWU Zhang, 139 ***(XXXVI)***
WERNER Pierre, 92 ***(XXXVI)***
XIAOHONG Zhan, 140 ***(XXXVI)***
XIUHUAN Li, 140 ***(XXXVI)***
XIULAN Han, 140 ***(XXXVI)***
ZALAI Erno, 141 ***(XXXVI)***
ZAMAN Gheorghe, 119 ***(XXXVI)***
ZAMAN Gheorghe, 81, 90, 91, 95, 134, 139, 140, 141, 144, 146, 148 ***(XXXVI)***
ZAMFIR Cătălin, 80, 95, 142, 157 ***(XXXVI)***
ZAMFIR Elena, 95, 142 ***(XXXVI)***
ZBÂRCIOG Valeriu, 129 ***(XXXVI)***